

**Beschryvinge van Amsterdam : haar eerste oorspronk uyt den
huyze der heeren van Aemstel en Aemstellant, met een
verhaal van haar leven en dappere krijgsdaden ... tot dezen
tegenwoordigen jare 1665 ...**

<https://hdl.handle.net/1874/41027>

t'Amsterdam, By Marcus Doornik op den Middeldam.

K L I N K - D I C H T

Op de

T Y T E L - P R E N T

Van

A M S T E R D A M.

DE Amstel-Maaght op 't Y en Amstel triumpheert,
Bruyst door het silte nat, op 't snorren van de raadren,
Sy praalt in 't gulde kleedt, en besigh in de blaadren
Van Koop-stijl, en Compas, wiens naalt staagh noordwaart keert,
't Gekruyste Wapen-schild, werdt met de Kroon vereert,
Door gunst van Max' miljaan, Euroop' en Asia naadren,
't Goudtrijk America, biedt haar sijn Goudtnijns Aadren,
En d' Africaanse Schat des Amstels Schat vermeert.
Mercur en Juno, van den Hemel haar begroeten,
Wyl d'Y- en Amstel-vooghd, vereenight haar ontmoeten,
Wiens Dam van oudts wel eer een slechte Vissers buurt
Blinkt in haar Stadts begrupp met marmere Paleyzen
En strekt den Vreemdeling, een wonder in sijn Reyzen,
Den Hemel hoed' haar Val, zoo langh de Werelt duurt.

G. V. EEKHOUT.

94
BESCHRYVINGE
Van
AMSTERDAM,

Haar eerste oorspronk uyt den Huyze der Heeren van
AEMSTEL en AEMSTELLANT;

Met een Verhaal

Van haar Leven en dappere Krijgsdaden:

Amsterdams kleyne Beginfelen, Outheyt, Bemuuring, en verscheyde Vergrotingen, met deze laetste daer in begrepen: De gelegentheyt en hoedanigheyt der Stadt, haar voornaamste Gebouwen, en wijze van Regeeringe. Met een Historisch verhael, vervattende 't geen in, en om de zelve, van den beginne af, tot dezen tegenwoordigen Jare 1665. is voorgevallen.

Uyt verscheyde Oude en Nieuwe Hollandtsche Kronijcken, Beschrijvingen, Brieven, Willekeuren, &c. by een vergadert. Met een Byvoegzel, van de Namen der Regeerende Heeren.

Den Inhoudt, en Verdeeling van 't gantsche Werk, is aan d'ander zijde te zien.

Met hondert en twintigh Afbeeldingen verciert.

P A M S T E R D A M,

Voor MARCUS WILLEMSZ. DOORNICK, Bockverkooper, op de Middeldam, in 't Kantoor Ink-vat. ANNO 1665.

KORT INHOUD,
Van de geheele Beschrijving van Amsterdam.

EERSTE BOEK.

Van d'eerste Inwoonders van Amstellandt, door *Arnoldus Montanus.*

TWEDE BOEK.

Verhaal van 't Leven, en dappere Krijgsdaden der Oude Heeren van Aemstel, en Aemstellant. Behelsende de Doot van Graaf *Floris* van Hollant, tot den Jare 1323. door *Tobias van Domselaer.*

DERDE BOEK.

I. Deel. Van Amsterdams grondt, gelegentheydt, en eerste beginselen, tot den Jare 1482. door *T. van Domselaer.*

II. Deel. Van de bemuuring en oude hoedanigheyt der Stadt Amsterdam, met haar Kloosters, tot den Jare 1585. door *Isaak Commelijn.*

III. Deel. Van verscheyde Vergrootingen, aanwas van Rijkdom, door Neeringen, Scheepvaert en Koophandel. Als ook den tegenwoordigen stant van Amsterdam, tot den Jare 1665. door *T. van Domselaer.*

VIERDE BOEK.

Van alle de Stats Oude, en Nieuwe Gebouwen, door *I. Commelijn* te zamengesteld.

VYFDE BOEK.

Van des Stats Regeeringe, door *D. O. Dapper.*

ZESTE BOEK.

Historisch verhaal der gedenkwaerdigste geschiedenissen, in en om Amsterdam voorgevallen, sedert den Jare 1323. tot het tegenwoordigh jaar 1665. door *D. O. D. P. C. H. L. v. A. en T. v. D.*

BYVOEGZEL.

Vertoonende de Namen der Regeerende Heeren, tot den jare 1665.

REGISTER.

NODIGH BERICHT

Aan den Lezer.

Enige Geleerde, en in de Historien wel ervarenen mannen van onze tijden, als, Cluverus, Doufa, Scriverius, Vossius, Schriek, Pontanus, Boxhornius, Dapper, en meer andere, hebben zich ondernomen, den eersten Oorspronk, Naam, Woonplaatzen, en vordere gelegentheden, der oude Batavische volkeren, nu Hollanders genaamt, naeukeurighlyk t' onderzoeken, en alle duysterheeden, in de zelve voorvallende, te verlichten: Hier toe gebruyktenze verscheyde Oude Uytbeemse, (alzoohet deze Landen doenmaals, aan Inheemse, ontbrak) zoo Griekse als Latijnsche Histori- en Landt-beschrijvers, als Ptolomeus, Strabo, Tacitus, J. Cæsar, Plinius, Suetonius, Dion Cassius, en diergelyke meer, die al over duyzent jaren geleest, en verre van onze Landen gewoont hebben, hoewel Tacitus in Duytslant, en J. Cæsar in Vrankrijk geweest zijn. Maar d' eerstgenoemde Schrijvers van onzoeeuw, de namen der Landen, Steden, Vloeden, en Volkeren, soo als die van de voorsyde Uytbeemse Schrijvers in hun spraak genaamt worden, verklarende, en op de hedendaaghse namen toepassende, zijn zoo verscheyde van gevoelen, datmen twijffelt, wie van alle naast aan de waarheydt geraden heeft. Want yder pooght niet alleen zijn voorstel vast te zetten, maar verwerpt dat van d' andere volkomentlyk, ja ook wel, het gene zy zelfs te vooren, eenige jaren geleden, geschreven, en uytgegeven hadden. En dit kibbelen blijft niet alleen in d' aeloutheydt steken, maar komt al tot omtrent 't Jaar acht hondert, na Christi geboorte, als wanneer men twist, of Diederik, d' eerste Graaf van Hollandt, uyt den huize der Koningen van Vrankrijk, of der Vriezen, gesproten was. Eyndelyk heeft den zeer geleerden, en kort bondigen A. Montanus, mede een verhaal van d' oude en eerste Inwoonders van Amstellandt uytgegeven, 't welk, als het eerste boek dezer beschrijvinge, tot des zelfs voorbereydinge, voor gaat.

Als Ik, door zonderlinge yver aangeport, bezigh was, om eenige zekerheeden van Amsterdams eerste beginselen en oudtheydt, niet uyt d' Oude Uytbeemse, want de zelve, wist ik wel, hier toe ondiensstigh te zijn, maar uyt d' Inheemse Kronyk-schrijvers van Hollandt, en hare nabuuren, (waar't mogelijk) uyt te vinden: heb ik den naam Amsterdam, of anders Amstel, en Amstels vesten (die noch ouder is) voor den Jare, 1203, in geen Kronyken of Historien konnen gewaar worden. Doch wel die van den doorluchtigen Stam van Amstel en Amstellandt, de welke al omtrent 't Jaar, 1019, zoo in d' oude Hollandtse, als Stichtse Kronyken gevonden worden: En nademaal Amsterdam en Amstellandt, onder de gehoorzaamheydt van deze Heeren van Amstel, (schoon dat het wel eer een Leen van de Kerk van Uytrecht geweest is) tot den Jare 1296 toe, gestaan heeft, vondt Ik geraden, om tot een Inleydingh van deze Amsterdamsche beschrijvinge, (daar toe Ik het zelve noodtzakelyk bevont,) te konnen dienen, een verhaal van't leven en dappere kryghsdaeden dezer oude, en doorluchtige Heeren van Amstel, te laten voorgaan: En hier mede bezigh zijnde, vondt Ik ny, door de t'zamenweeringh van onzen laetsten Heer Gysbrecht van Amstel, zodanigh in de geschieden-

Aan den Lezer.

denis van 't vangen en ombrengen van Floris de vijfde, Grave van Hollandt, (een van de wonderlijkste voorvallen der oude Hollandtse Graven) in gewikkelt, dat my nodigh docht, deze gantse Historie, als Amsterdam in verscheyde gelegentheden rakende, mede hier in te begripen; te meer, dewijl my noyt eenigh verhaal van deze geschiedenis heeft konnen voldoen. Hier over heb Ik alles dat Ik vinden kon, en tot 't verhaal van deze zaak, dienstigh was, met 't gene voor, en na, ter oorzaak van 't zelve voorviel, wijtloopiger beschreven, als yemandt (myns wetens) ooyt gedaan heeft. Vindt ook niet vreemt, dat ik eenige vaersen, ja heele uytkomsten uyt het noyt genoegh geprezen Treurspel van Gerart van Velzen, door dien dapperen Ridder en Droft van Muyden, P. C. Hooft, zoo staatkondigh gestelt en berijmt, hier in voegh, na demaal hy onzen Heer Gysbrecht van Amstel, zoo bezadicht en verre ziende, doet spreken, en zijne medemakkers, (die hem met een zacht lijntjen, zonder hun uysterste meyningh te kennen te geven, aan haar zijde hadden gekregen) over hare dolle wraakzucht, bestrafft, en hun voornemen, van den gevangen Graaf Floris uyt het Landt te voeren, tegen spreekt.

Melys Stocke, Rijmer van d'oude Hollandtse Rijm-kronijk, die ten tijde van de voornoemde Floris de Vijfde, Grave van Hollandt &c, voor den Jare, 1296, en een ruyme trent 't Jaar, 1203, en volgens op 't voornoemde Jaar 1296, van Aemstelredam eenigh gewach maakt. Daar na volgen de twee Tolvry-brieven van de voorsz. Graaf Floris, in den Jare 1275, en 1291. maar geen van alle, doet ons eenige openingh, van Amsterdams gelegenhaydt, tot dat in 't Jaar, 1342, Graaf Willem van Henegouw, den Poorte van Aemstelredamme, vergunt eenige Keuren en Vryheden, en verscheyde omleggende plaatsen noemt, zoo verre die zelve zullen strekken, van welke tegenwoordigh geen kenbaar zijn, al, de Nefse, en het Ye: Voorts vint men ook in dezen Brief, dat Aemstelredamme doenmaals al, met een Graft omvangen was. Na dezen zijnder noch meer Graven gevolgt, die de Vryheydt van deze Stadt hebben uytgebreydt, doch noemen geen plaatsen, als de Voolwijk, die nu bekend zijn. En dit is al het bescheydt en onderrechtigh, die tot den Jare, 1500 toe, van de gelegenhaydt van Aemstelredam beschreven is: Uyt de zelve heeft D. Stalpaert, Stadts Bouwmeester, in zijn groote nieuwe Kaart, onlanghs uytgegeven, des Stadts grootte, omtrent 't voornoemde Jaar, 1342, (volgens zijn meyningh) aangewezen, uyt welke aanwijzinge, Nikolaas Visfcher, in dezen Jare, 1665, een kleyne afbeeldingh heeft laten uytgaan, daar by de Stede Amsterdams, in den voorzeyden Brief van 't Jaar 1342, na zijn goet vinden daar by stellende. Doch dit zijn slechts gissingen, die op losse inbeeldingen van een swakke grondt, gevestight zijn. Maar beter heeft zeker Amsterdams Borger, C. van Hartoghvelt, voor weynige Jaren overleden, dezis Stadts gedaante en gelegenhaydt vertoont, in zeker Kaartjen, dat men in 't eerste Deel van 't derde Boek dezer beschrijvingh met zijn aanwijzingen, zal konnen nazien.

Voorts vinden wy een korte beschrijvinge van Amsterdam, gedaan omtrent 't Jaar 1500, van een onbekenden Schrijver, die achter J. Pontanus Amsterdamsche beschrijvinge gedrukt is. Veertig Jaren daar na, is by Cornelis Antonisz. Schilder en Inwoonder van Amsterdam,

Aan den Lezer.

met Keyzerlyke Majesteys vryheydt, in den Jare 1544, wytgegeven een groote Kaert van dezes Stadts gelegentheydt, in houtte Platen gesneden, vertoonende zeer net, en volkomen de Stadt, zoo als die in zyn muuren (in 't Jaar 1482, begonnen) met alle de Kloosters, gelegen was: na welke afteykeningh d'afbeeldingh, in 't tweede Deel dezès derden Boeks, van stip tot stip nagevolgt, te zien is. Sedert die tijdt, is'er noch een groote Kaert, vertoonende des Stadts tweede vergrootingh (in den Jare, 1593, begonnen) by Klaas Jansz. Visscher wytgegeven, die daar na, doen de Stadt in 't Jaar 1613, voor de derde maal vergroot wierdt, van verscheyde andere Kaerten, gevolgt is.

Daar op heeft den geleerden J. I. Pontanus, Professor der hooge Schoole tot Harderwijk, en Histori-schryver des Konings van Denemarken, en des Vorstendoms Gelre, zyn beschrijvingh van Amsterdam, eerst in 't Latijn, en daar na in Nederduyts, wytgegeven; Deze is in 't Jaar 1614, gedrukt. Verscheyde nette Kaerten zyn, sint die tijdt, aan den dagh gekomen, zoo by Visscher, d'Heer Schepen J. Blacu, en ook een groote, by J. Kolom. In welke laetste, even voor den aanvangh van deze nieuwe, en alderbeste Vergrootingh (zeer naekenrigh verbeterd) de hoedanigheydt der Stadt, zoo als die in den Jare, 1658, geweest is, vertoont word. Omtrent dertigh Jaren na 't wytkomen van J. Pontanus beschrijvingh, heeft J. Lisca li een korte doch bondige beschrijvingh dezer Stadt, te zamen gestelt, die in 't Nederlands Stede-boek, by d'Heer J. Blacu wytgegeven, te lezen is. Niet langh daar na, heeft zeker Liefhebber, (om tot de beschrijvingh van Amsterdam een Inleydingh te maken) begonnen alle de Steden en Landen, daar Amsterdam handelde, en Scheep-vaert had, te beschryven, doch eer dit ten halven was afgedaan, verraste hem de doot. Een ander was alzo verre gekomen, dat al verscheyde bladen, daar in de Stadt met haar muuren beschreven was, afgedrukt waren; maar dit werk is (Ik weet niet om wat reden) blijven stecken, en de gedrukte bladen, voor vuyl papier verkocht. In de beschrijvinge der zeventien-Nederlanden, door Guiciardiyn, is Amsterdam ook beschreven, en namaals met byvoeghsels in Franse spraak, herdrukt, en ten lesten, door P. van den Broek in 't Nederduyts noch vermeerderd, en wytgekomen, maar al te los en kort overgelopen. M. Z. Boxhornius in zyn Tooneel der Hollandse Steden, heeft Amsterdam met beter ordre, als de voorige, doch al mede, te kort voor zoo een groote Stadt, aangetast, en wijst zyn Lezers na de beschrijvinge van Pontanus. I. Commelij n heeft ook eertijts van zinne geweest, Amsterdam wijdloopigh te beschryven, doch heeft het (behalven 't geen men in deze beschrijvingh zien kan, als het tweede Deel van 't derde Boek, en 't meerendeel der Gebouwen van 't vierde Boek) in een kort begryp, doch zeer bequaam alles aanroerende, verandert, dit is gedrukt achter de Reyzen van Vrankrijk.

Ten lesten komt Melchior Fokkens van Groeningen, en vat dit werk, dat veele andere te zwaarwichtig scheen, stoutmoedigh aan, en brenghet het in een boekjen, van omtrent zeventien vellen papier, dat verscheyde malen herdrukt is, daar in hy zeer weynigh van Amsterdams oorspronk, oudheydt, regeeringh, gebouwen, en geschiedenissen verhaalt, maar beschryft, by na, al te nauwkeurigh, de wyterlyke hoedanigheydt des zelfs, doch dit is daar na vergroot, en met meerder omstandigheydt, in twee Deelen wytgegeven. Daar op is gevolgt, Dr. O. Dapper,

Aan den Lezer.

per, die verscheyde stukken, in zijne beschrijvinge, breedt genoeg, en andere kort genoeg; (misschien door den Uytgever, al te haastigh aangeport) heeft over geloopen.

Dit is alles (mijns wetens) 't geen dat'er tot noch toe, van Amsterdam is te voorschijn gekomen, behalven 't geen in de groote Hollandse Kronijk, en die van d' Uytrechtse Beka, en Heda, met hare aanteykenaars, te vinden is, alles d' outheydt aangaande, maar de Steden Dordrecht, Haerlem, Leyden, Vlaerdingen, &c. werden veel eerder, en meerder, in de voornoemde Kronijken, als ook in 't Goudtse Kronijkjen, en dat van Veldenaar, en andere, gedacht, en aangewezen, als Amsterdam, waar uyt blijkt, dat deze Stadt, niet alleen jongh, maar ook in haar beginselen, van weynigh belangh, ongeacht, en van kleyn vermogen geweest is.

Uyt deze genoemde Kronijken, Beschrijvingen, verscheyden Handtvesten en oude Brieven, hebben wy het aanmerkens waerdighste, in deze beschrijvinge te zamen getrokken: ook zal de Lezer in de Godshuyzen, oude Stadt, en die Gebouwen, veele nacurwkenrigheden ontmoeten, die noyt te voorschijn zijn gekomen. 't Vijfde Boek van des Stadts Regeeringe, is gebleven by de beschrijvinge van O. Dapper, behalven dat Ik achter aan 't zelve de ordre op den brant, ysbijten, en eenige geleerde mannen heb by gevoegt: Als ook in 't zeste Boek, de geschiedenissen, eerst van 60, en daar na, van noch 12 Jaren, die hier t' Amsterdam voorgevallen, en van O. Dapper over geslagen zijn.

T. v. Domselaer.

Aanwijzing op wat plaatzen, de losse Figuren moeten ingevoeght zijn.

In 't derde Boek.

Den Dam, of Markt van oudt Amsterdam.	Pag. 224.
Oudt Amsterdam aan de Water-kant.	Pag. 229.
Nieuw Amsterdam in platte forme.	Pag. 270.
Amstels Brugh en Weseper Poort.	Pag. 276.
Nieuw Amsterdam aan 't Ye.	Pag. 283.

In 't vierde Boek.

Nieuw Stadthuys van Amsterdam.	Pag. 4.
Nieuwe Kerk van binnen ten Westen.	Pag. 64.
Nieuwe Kerk van binnen ten Oosten.	Pag. 66.

E E R S T E B O E K.

Van d' Eerste Inwoonders

V A N

A M S T E L - L A N D.

D O O R

A R N O L D U S M O N T A N U S.

DE vlugge jaaren hebben soodanige beurten, door welke de wereld t'elkens nieuwe verandering gevoelt, en door de verandering in vergetelheid haars selfs geraakt. Andere dingen staan minder, andere meer den in-eetenden kanker der dagen uit. 't Verderf is meestendeel over-eenkomstig met den oorsprong: want 't geen schielijk voortkomt, pleegt op de selve voet gefwind te verdwijnen. Het welke van langerhand krachten vergadert, sal duursaamer blijven tegen de tijd, hoewel niet voor altijd. Bevolkte land-streken schijnen boven 't gemeine lot des aardboodems verheven, dewijl met nieuwe nakomelingen de schaade van aflijvige alle-gangs boeten: soo nochtans, dat de voorouders te mets by de laater kinderen in onkunde vervallen. Hier uit ontstaat die splinterige zintwisting onder d'Aardrijks-beschrijvers, over de vereeuwde inboorlingen der landschappen. Laat tot een staaltjen dienen de grond by ons betreden. Hoe onrechtvaardig worden hier en daar de rechte landzaaten uit haar wet-tige besitting verdreven, by mangel van juiste kennis der oudheid? De meeste schijnen verleid door de Nederlandsche

gedenk-schriften, in voorige eeuwen vollogenen gepropt. Wat is 'er gemeinder, als daar te vinden verstroide swermen van Trojaansche ballingen, tot in d' uiterste deelen deser weerd? Als de nakomelingen van Aschenaz, met zekere landpaalen voorzien? Want hoewel bekend is, dat Aschenaz, vader der Celten, Gomers soon en neve Noachs, sich wijd en zijd over Euroope verspreid heeft: echter blijft de tijd, 't getal en ordre deser volkplanting verfwegen, by alle die eenig geloof verdienen in geschicht-boeken. Zijn het anders dan enkele verdichtselen, Hercules met de Dorienfers herwaards als tot eigen erfdeel over te brengen? En niet min dienen uit gelacchen, dewelke langs een verre reis de Martiaci uit Hefsen op de Zeeuwsche eilanden plaats opruimen: daar 't onwedersprekelijk is, volgens blijk by Cæsar, Tacitus, Strabo en Plinius, dat de Toxandri voor seltien eeuwen alhier gehuifvest waaren. En hoe ingewortelt blijft de mislag omtrend de vereeuwde wooningen der Bataviërs, verkeerdelijk uitgetrekt tot over de graft van Drusus, den boodem der Veluwe, over-Ysal en Noord-Holland? Het lust my uit de oudheid te voorschijn te brengen d'eerste inboorlingen, die den grond

*Oorszaak
deser dwaling.*

*Aschenaz
heeft Euro-
ropa be-
volkt.*

*Hercules
heeft in
ons land
nooit ge-
weest.*

*Toxandri,
wie tegen-
woordig.*

*Oude
landzaa-
ten, meest
gualijk
aangewe-
sen.*

hebben betreden, op welke heden te sien is, de weerd beknopt in een getrokken, binnen d'uit-gestreckte wallen van een stad: wiensgrootte niet konde in diervoegen zijn uit-gedijd, dan door een bysondere dapperheid met geluk, en bysonder geluk met dapperheid vergeselschap. Het is ons bedunkens de pijnne waard, de rechte voorouders te kennen, uit welkers lendenen gesprooten zijn soo fiere nakomelingen, die gelijk den aardboodem by een gehaalt hebben, om de heerlijkheid van Amsteldam toe te stellen: te meer na dien tot noch toe de waarheid alhier verkracht is gebleven, by alle die tot de beschrijving deser stad haar naarstigheit aanwenden. Alsoo heeft d'eene Amsteland gemaakt tot een gedeelte van 't eiland der Bataviers. Een ander brengt het onder Gallien: een ander plaast niet min onbedachtelijk de Menapiers op dit gewest: het zy door onkunde der oudheid, het zy te licht geloovig in de verhaalschriften der vaderen, verdienende ten meerderen deele seer weinig geloof. Ik sal dieshalven eerst d'onrechte Besitters uit de landstreek, by quaad vonnis haar aangewesen, uit-botzen: en met valte bewijzen de waare Erfgenaamen herstellen: ten einde de voorouders, of niet onbekent, of verkeerdelijk gekent mogten blijven, van die na-zaaten, de welke met vlooten d'Oceaan kruisende, een beruchte naam behouden, en daar de son op-rijst, en waar hy neder-daalt.

Het werk dan dient een weinig hoo-ger opgehaalt. 't Eiland der Bataviers (soo spreken Cæsar, Tacitus, Plinius en andere Oude; want de naam Batavia is van laater herkomst, eerst gebruikt by Zosimus en na hem vorders met onbeschaafde letters in de middel-eeuwen dikwils alsoo gespelt) is gelegen tusschen d'armen der Rhijn. De Rhijn uit het Alpische gebergte, van den ontoegankelijke top der Gottard, certijds Adula,

neder-gestort, ophoudende met een boezem te vrede zijn, bespoelt de grenzen der Batavieren. De verdeeling deser stroom geschiet weinig onder Cleef by Schenken-schans: alwaar, gelijk eer-tijds, als ook nu, de gesplitte Rhijn, ter linker zijde voort gevloed, sijn eenigen boezem en naam verliest. Van daar af krijgt de Rhijn een andere be-naaminge, dieze ten ouden tijden langer behield als nu: want de Waal, te vooren met de Maas beneden Geervlied eerst vereenigt, niet verre van d'Oceaan ophield alsoo geheeten te worden. Thans valt de Nieuwe Maas by Loevenstein in de Waal: daar d'Oude Maas door 't Bies-bos by Dordrecht heen vloede. En dese verwisselt onder Gornichem haar nieuwe naam, met die van Meruwe tot Dordrecht toe, nae 't aloude Huis, welkers puin-hoop aan den oever een gering overblijffel is der voorige grootsheid. Daar na, voor by Rotterdam afdrijvende, berooft wederom den Waal van sijn eigen benaming, tot in d'Oceaan toe. Ondertusschen behoud de rechter boezem des Rhijns, in de scheiding voor Schenken-schans, tot Wijk te Duurstedede, haar rechte naam. Doch alhier van Gladius Civilis doorgegraaven, heeft sich een nieuwe weg voor by Cuilenburg, Vianen en Schoonhooven over laage landen gemaakt: daar door de rechte Rhijn, by Wijk na Utrecht, Woerden en Leiden in-geboort, zedert flauw af-zakte zee-waard. Dese loop is cindelijk op d'achtste eeuw (het jaar by mangel van Schrijvers verborgen zijnde) door een schrikkelijk onweder, aan de mond der traage vloed met duin-zand gestopt: behoudende aldaar niet anders als de naam van Malle-gat, tot bespotting van een vruchteloofse arbeid, om den Rhijn wederom met d'Oceaan te vereenigen. En dit is de rechte Rhijn binnen welke, ter eener zijde, gelijk ter andere van de oude Waal, het eiland der

Oorsprong
en loop des
Rhijns.

Groote
mislagen
omtrend
d'eerste
inwoonders
van Am-
steland.

Beschrij-
ving van
het eiland
der Bata-
viers.

Batavia
is de rechte
naam niet.

't Malle-
gat by
Leiden.

Lengte en
breedte
van 't
eiland der
Bataviers.

der Bataviërs beslooten lag; uitgestrekt in de lengte tusschen de genoemde stroomen, oost- en west-waard, een-en-twintig gemeine mijlen: de breete elders, gelijk omtrend Wageningen en Rheenen, slechts uit-makende anderhalf mijl, en nevens de graft van Corbulo, nu de Vliet tusschen Leiden en Maaslands-Sluis, recht toe recht aan gerekent, vijf. De bekrompen land-streek had haar inwoonders in een eeuwige vergetenis ge-laaten, 't en zy de zelve, van hemel en water boven andere aan-gemoedigt, verschafte voor de griexen en romainsche veders merk-waardige stoffe door adellijke helden-stukken. Doch ik late dit open voor die trompetters der Batavische fierheid: en wil my inschelijk niet moeyen met het onderzoek na d'oor-sprong deses naams: in welke verscheide verstanden sich hebben afgeslooft, met strijdige moeiten. Want na dat d'een sich waande een gelukkige ontdekker der verborgen oudheid: d'ander toeleide, om d'ooren te kittelen met waarschijnlijkheden van genoeglijke vertellingen: d'ander hem self in geleerdheit soo veel toe gaf, dat sijn gevoelen juist voor waarheid moest opgenoomen; alsoo is ook d'onbedachte leser verrukt tot toestemming, de scherpsinniger tot verschillig gevoelen; of beide tot belacching over ongerijmde uitvindingen. Het beklaglijkst is, dat d'aansienelijke naam der verstandige heeft weg-genomen de vryheid van veler oordeel. Onder dit getal besit d'eerste plaats de vermaarde Adrianus Junius, sich soo veel gesag aanmatigende, om sonder eenig bewijs ons op te dringen een Bato, afkomstig uit de Catten van koninglijken bloede. Hy haalt wel voor den dag tot bevestiging des versiersels 't getuigenis van Tacitus; maar ter quader trouwe: want in die onvergelykelijke Schrijver nergens gevonden word, dat Claudius Civilis uit Batoos geflacht is geweest,

gelijk hy echter by-brengt. Op dese openbaare logen is vorders gebouwt d'oor-sprong des naams Batavia, zijnde soo veel als Batoos-haven: daar Batavia nergens te vinden is als in laater schriften: want d'oude dit geweest noemden het eiland der Bataviërs. Aurelius Cornelius verdient meer uit-gelacchen als weder-leid, terwijl in Griekenland overspringt, om aldaar van de naam Bathus, soo veel geseid als diep, d'herkomst des woords Batavia te bewijzen. Maar hebben de Celten Griex gesproken? Of bestaat het daar in, dat drie letteren van twee verscheide taalen met malkander over een komen? Andere daar en tegen, kunstiger in uitvinden, brengen gissingen by, indien niet op zekere gronden, ten minsten min bespottelijk: meinende Batavien *Betouwe* geheten te zijn van *Bat*, *Bet*, beter, meerder, een *ouwe* een grasige weide, waar van noch overig blijft landouwe. Tot versterkinge deser oorsprong komt ook de *Veelouwe* hier te passe: als welke soo genaamt soude zijn uit vergelijking met de vruchtbaare *Betouwe*: want *vaal* den Nederlanders die verwe beteikent, welk is tusschen wit en ros, hoedaanig de heidenen en dorre plaatsen haar vertoonen. Indien vry stond sonder 't licht van geloofwaardige Schrijvers in duisternis na iets zekers te tasten, het laatste gevoelen soo 't niet waarachtig is, blijft eeniger maate waarschijnlijk. Doch wat d'andere belangt, derven wegens de selve uitroepen, dat de verstanden der geleerden sich somwijl ydelijk afflooven: en self by wijlen tot beufelingen vervallen, om niet te schijnen ontweken te zijn het dwalen, den menschen eigen.

De beschrijvingh van 't eiland der Bataviërs met sijn land-scheidingen in den omtrek, soude genoegzaam zijn tot wech-nemen des ingewortelden dwalings, waanende d'Amsterdam-

Veelouwe
waar van
genaamt.

Verfierde
oorsprong
der naam
Bataviërs
of Betouwe.
Misflag
van A-
drianus,
Junius en
Aurelius
Cornelius.

dammers Batavieren te zijn: ten zy by de voorige mislag een andere uit-gevonden was, om d'eerste goed te maken, en de kracht der dringende bewijzen te ontzenuwen. Sulx ik verder benootsaakt word de uitgesleete voetstappen van Amstels vereeuwde inboorlingen keurig op te delven. Het blijft voor eerst buiten tēgenspreken, dat de Bataviers haar wooningen gegrondvest hebben tusschen de twee armen des Rhijns, binnen welke en d'Oceaan, het eiland beslooten is; doch die ook besloegen de landen tusschen Waal en oude Maas, toen vry uit-gestrekter, dan 't geen heden de benaminge van Maas-waal draagt, de Waal eertijds onder Geervlied in de Maas vloeyende. Het zijn de woorden der onvergelykelijke Tacitus: *De Bataviers soo lang over de Rhijn woonden, een gedeelte van de Catten, door inlandsche twist verdreven, hebben ingenomen d' uiterste grenzen van Gallien, woest sonder inwoonders, en te gelijk het eiland tusschen sbarren gelegen.* Die Romainche schrijver schrijft den Bataviers toe tweederhande gewesten, of op het eiland, of op den Galloischen boodem, bepaalt door Waal en Maas. Niet dat het eiland self onder Gallien geenints onderhoorig bleef; maar dewijl het van 't vaste land afgesneden was; daar door echter niet min tot Gallien behoorden, als Sicilien tot Euroope of Java tot Indien. Dieshalven de Batavieren zijn niet beslooten van de twee armen des Rhijns; maar, over de Waal gesprongen, hebben ook 't vaste land der Galloifers, stootende tegen de Maas, van Geervlied oostwaard aan, bevolkt: alwaar huden te vinden zijn, Roon, Yffelmonde, Dordrecht, Geertruidenberg en 't Bies-bosch, eertijds een vruchtbaare land-streek; maar nu zedert meer als twee eeuwen, door grouwelijke overstorting by Wioldrecht, plas geset. Tacitus verbied ons de paalen der Bataviers in de wijdte uit te setten buiten de

Maas. Doch hoe verre de lengte gestrekt heeft van haar wooningen op de vaste grond der Galloifers is niet licht te seggen. Alleenlijk blijkt in 't d'oude Landbeschrijvers hoe ten noorden de Marfaci, oostelijk de Gugerni, en zuidwaard de Menapii tegen de grenzen der Batavieren aantieten. Ondertusschen kan niemand tēgenspreken, dat de Bataviers, over de rechter hoorn des Rhijns gestapt, bleven echter binnen de slinker, of de Rhijn, by Catwijk in zee geloost. Hoe verziere dan zelf geleerde hoofden voor dit volk een land-streek, wijd en zijdt uit gedijt tot de graft van Drusus, Ysal, Zuiderzee en Texel, bestaande groote gedeelten des Geldersche Hartoogdoms, van Over-yfal, 't gantsche Uitrechtsche sticht, Zuid- en Noord-Holland? Maar dit is de tweede mislag, om gelijk geseid is, d'eerste goed te maken. Namentlijk op dat Amsteldam binnen 't eiland der Bataviers soude worden ingetrokken, is de Rhijn, door de graft van Drusus in de Ysal gebracht, en dese stroom tot een bepaaling des genoemden eilands: daar 't onweder-sprekelijk is, dat de Ysal geen Rhijn is; ja de rechte, binnen welke de Batavieren ten noorden beslooten lagen, geen andere, als die voor by Aarnhem, Utrecht en Leiden eertijds in d'Oceaan inviel. Wie merkt hier niet een tastelijke dwaaling? Is nu d'Ysal de scheid-paal in plaats der Rhijn? Maakt niet Julius Cæsar gewag van 't eiland der Bataviers? Hoe was het toenmaals een eiland, alsoo Drusus eenige tijd eerst na Cæsar den Rhijn door sijn graft in den Ysal afleide? Indien dan Cæsar de Batavieren insloot binnen de Rhijn eer Drusus gedolven had in den Ysal, hoe konnen dan de Batavieren tegen de Zuider-zee zijn aan-gegrenst? En wie sal Tacitus, die zelf hier te lande zich lang onthouden heeft, tēgenspreken? *De Bataviers door inlandsche twist verdreven, hebben ingenoomen d' uiterste paalen*

Bataviers
woonden
ook buiten
haar
eiland.

Afkomstig
van de
Catten.

Haar lan-
den tus-
schen Waal
en Maas:

Haar be-
paalingen:

Bataviers
hebben soo
wijd niet
gewoont,
als by de
meeste ge-
sield word.

Ysal geen
scheid-
paal der
Bataviers.

Hist. 4.
Tacit.

van

van Gallien, woest sonder inwoonders, en te gelijk het eiland tusschen schorren gelegen, welk d'Oceaan aan 't voorhoofd, de Rhijn ter zijden en van achteren, rondom bespoelt. Konde dese geloofwaardige schrijver wel duidelijker voorspraak onser waarheid zijn? Hy verhandelt de verhuifing der Bataviërs uit haar vaderland Hessen, en aankomst in dese gewesten. De juiste tijd van dit vertrek staat verborgen: hoewel ondertusschen zeker blijft, dat het voorgewallen is lang voor Julius Cæsar: als by welkers leven dit eiland door de Bataviëren volkoomen bevolkt was. Nu alle dese landen, behalven die over de Waal op den vasten bodem der Galloifers by de Bataviërs bewoont wierden, waaren beflooten in d'omtrek door de Noord-zee en beide d'armen des Rhijns. Indien dan de Rhijn rondom het eiland, behalven daar het tegen d'Oceaan aanstoot, heen vloed, hoe konden de noordelijke paalen des eilands sich uitstrekken langs de graft van Drusus, Ysal, Zuider-zee tot het Vlie toe? Daar 't buiten tegenspreken staat, of dese Rhijn is geen andere, als welke by Schenken-schans in twee hoornen verdeelt, met d'eene bespoelt Aarnhem, Rheenen, Wageningen, Wijk te Duursteden, Utrecht, Woerden en onder Leiden eertijds in d'Oceaan uitwaterde: en met d'andere, veranderende de naam Rhijn in Waal, voor by Nimwegen, Gornichem, Dordrecht en Rotterdam afgevoeld, niet verre van den Briel den Maas aangreep.

Doch die echter Amstel-land, onaan-geffen sulke onwedersprekelijke bewij-zen in 't eiland der Bataviërs plaats oprui- men; vervallen tot een nieuwe mislag, om d'eerste goed te maken. Want door de getuigenissen der oude Land-beschrijvers, besluitende ten noorden de Bataviëren binnen den Rhijn, haar self bedremmelt vindende, hebben verzonnen een onge- hoorde onderscheiding tusschen Oud- en

Nieuw-Batavië; het eerste bepaald door de voornoemde stroomen, het ander tus- schen d'Ysal, Zuider-zee en 't Vlie wijd en zijd verspreid. Hier toe strekken de woorden van Adrianus Junius: *Uit twee boezemen des Rhijns heeft Drusus drie ge- maakt, en alsoo uitgeset de laad-paalen van Batavië, en een Nieuw Batavië gegeven.* Maar is het niet een beuselachtige stout- heid van oude dingen te spreken, daar alle de oude swijgen? Op wat gesach van geloofwaardige schrijver steunt dit ge- voelen? Wanneer zijn de Bataviërs den Rhijn overgestapt, sich invlyende in de landstreek der Vriësen en Marsatiërs? Hebben dese ooit voor de Bataviërs tus- schen Ysal en Zuider-zee gewillig plaats opgeruimt? Of zijnze door wapenen gedwongen? Of heeft Drusus de Room- sche moogentheid hier te kost geleid, om de Bataviëren met uit-botsing der rechte ingezetenen, wijder gebied te verkrij- gen? Door wat ongelijk was de Romain gaande gemaakt, soo straf te handelen de Vriësen en Marsatiërs? Werwaards zijn dese versonden of verjaaghd, toen hy den Bataviëren dit gewest tot eigen- dom in handen leverde? Wie kan hier nu anders uit besluiten, dan dat Junius ge- noeg geacht heeft, sijn gevoelen sonder bewijs op te dringen? wie plaaft vorders Amsteldam in 't eiland der Bataviërs, indien de Rhijn, door Leiden in zee ge- vallen, haar scheid-paal was?

Vorders, hoewel by dit bewijs de waar- heid konde bestaan, sullen echter ten overvloed noch meer by-brengen. Onder de Land-beschrijvers wort gezintwist, of de Bataviërs tot Duitsland of Gallien be- hooren. De beslechting van dese strijd sal geen klein licht geven, om te overtui- gen d'onrechtvaardige verdeelders van de gewesten tusschen Rhijn en Zuider- zee aan onwettelijke landzaaten. Tacit- us blijft immers een onverwerpelijke scheidsmen? Hy voert dan Claudius Ci- vilis

*Adri. Ju-
nius Bata-
via.*

*Beschrij-
ving van
de twee
armen des
ouden
Rhijns.*

*Verdicht-
sel van
Oud- en
Nieuw
Batavië.*

*Tacit.
Hiflor. 5.
de Morib.
Germano-
rum.*

*Bataviers
woonden
op Gal-
lien.*

*De Rhijn
scheid
Duitsland
van Gal-
lien.*

*Iul. Caesar
Comment.
lib. 1. de
bello Gall.*

*Comment.
lib. 4.*

vilisin, aanhittende den Gallois Montanus tot den oorlog tegen de Romainen voor de gemeine vryheid: *Siet ik, seid hy, Bewelhebber van een krygs-bende, en de Cannifates, en Bataviers een kleen gedeelte van Gallien, hebben die verweende omtrek des leger-plaats tengrond toe om verre geworpen. En elders deselve: Ik sal de volkeren vordendag brengen, dewelke uit Duitsland verhuist, haar in Gallien neder sloegen. Van alle die, (te weten na Gallien vertrokken over Rhijn) zijn d' uitmuntenste in dapperheid de Bataviers.* Indien dan de Bataviers op den boodem der Galloifers woonden, en de Rhijn een scheiding maakte tusschen Duitsland en Gallien, hoe komenze dan over Noord-Holland heen verspreid? Of nootwendig moest een gedeelte der selve in Duitsland, en een gedeelte in Gallien sich onthouden hebben, indien over den Rhijn aan de Zuider-zee aangrensdan. Maar dewijl wel duidelijk op Gallien by alle geloofwaardige outheid geplaatst worden, blijft onweder sprekelijk, dat Amsteldam, behoorende tot oud Duitsland, niet kan gerekent wesen onder de Bataviers.

Maar Julius Cæsar en Dion Cassius bekrachtigen vorders dit bewijs. Alsoo betuigt voor eerst Cæsar, dat de Belgen (nu ten meerderen deel Nederlanders) aldenaast gelegen zijn aan de Hoogduitsers, woonachtig over den Rhijn, met welke geduurige oorlogen voeren. En op dit recht, van de scheiding des Rhijns tusschen Duitsland en Gallien, grondvesten haar moedig antwoord de Duitse Sicambers aan Cæsars gefanten. De redenen der Sicambers, gelijk by Cæsar gevonden worden, dienen alhier ingelascht. *De Rhijn, seggenze, eindigt 't gebied des Roomschen volks. Indien 't selve niet billijk oordeeldt, dat die swegen de Duitzen in Gallien overkoomen, waarom voor-wend het dan eenige heerschappy of maght over den Rhijn. Wie trekt hier vorders in twijffel, of de Rhijn zonderde de Duitzers af van*

de Galloisen, onder welke ook de Bataviers? Indien nu de Bataviers sich uitstrekten tot de Zuider-zee, hoe konnen dan alle Galloifers door de Rhijn van Duitsland zijn afgescheiden? Junius begaat hier een tastelijke mislag, als hy de volkeren tusschen den Rhijn, Ysal en Flevis (dese naam droeg eertijts de Zuider-zee, waar af noch overig blijft het Vlie of Flie) onder die reket, dewelke binnen den Rhijn op Gallien woonden. Of is de Rhijn, welkers vloed de voornoemde scheiding stelde, den Ysal? Was het ook ten tijden Cæsars, gelijk hy genoegsaam onbeschaamt beweerd, de Rhijn, eer datze was, en door Drusus soo lang na Cæsar met de Rhijn vereenigt? Is zedert de Duitse boodem der Kleine Vriesen en Marfatiers, (dese besloegen de landstreek by hem verkeerdelyk den Bataviers ingeruimt) met het graaven van Drusus in Gallien overgebracht? O belachelijke ongerijmtheid! Was niet bereeds de Rhijn met d'Ysal door Drusus vereenigt, toen Civilis den Roomse moogendheid onder d'oogen dorst sien? Laat Tacitus hier voor dese rechtvaardige zaak pleiten. *De Batavieren en Cannifates, seid hy, begonden te muiten. Terstond ontbiedenze de Friesen, een over-Rhijns volk. En elders wederom: Op het selve jaar hebben de Friesen, een volk over Rhijn, den vrede gebrooken. Hy stelt dan de Vriesen sonder onderscheid, Groote en Kleine, aan d'ander zijde des Rhijns, op den grond van Duitsland. De Griexe schrijver Dion Cassius brengt ook geen klein gewicht by tot de dus lang-beweerde waarheid. De Rhijn, seid hy, komt voort uit de Celtrise Alpes, westwaart geuloeit, verdeelt ter linker hand Gallien, ter rechter Duitsland, en valt eindelyk in d'Oceaan. Want dese stroom word ten huidigegen dage toegehouden voor de scheid-paal deser landen, zedert den volkeren verscheide benamingen sijn toegepast. Aangesten ter oudster tijden de landzaten wederzijds den Rhijn gebeten wierden Celsen.*

*Bataviers
woonden
binnen den
Rhijn:
doch
Duitsland
leid buiten
den Rhijn.*

*Tacit. lib. 4
Hist.*

*Dion. Cass.
lib. 39.*

Celtien. De Rhijn, by Dion alhier beschreven, is noch de graft van Drusus: want dese was niet ter oudster tijden: noch de Waal, nergens Rhijn genaamt, hoewel de linker arm des Rhijns. Wy veroordelen ter deser plaats een al te groote nieuwsgierigheid, die sich afflooft omtrend de wiege des Waal-strooms. Wie sal opening doen van een zaak voor vele eeuwen verborgen? Wie derst de tijd noemen of manier ontdekken, op welke de Waal uit haar baarmoeder voort-quam? Is het geschied door opgekropte wateren, d'Oceaan by Catwijk met opgeswolle golven ingevallen zijnde? Heeft toen de verstikte Rhijn sich geloofd in een ingebrookene boezem? Of is de moeite der ingezetenen den natuur te hulpe gekomen, om het weldig nat des Rhijns, uit d'Alpes neder-geftroomt, en onder weeg opgerefen door vereenigde vloeden, binnen nieuwe oevers in te laaten? Men soude soo licht sulke gissingen niet verwerpen, ten zy waarschijnlijk was, dat Waal en Rhijn, voor d'aankomst der Bataviërs, een nooit bevolkt eiland, volgens de geloofwaardige oudheid, aangegrepen hadden. Of zijn alle stroomen, die sich verdeelen, door menschen handen verdeelt? 't Tegendeel sullen bewijsen de vier vloeden, sich om Eden verspreidende van de schepping af. Doch (op dat de reex onser bewijs-redenen af breekte) het blijkt dieshalven, dat de Bataviërs woonachtig binnen den Rhijn op den boodem van Gallien, nimmer recht aan Amsteldam gehad hebben, als behoorende onder Duitsland. Huiden ten dage dan kunnen sich de naam Bataviëren toe-passen, volgens by-gebragte blijk, een gedeelte van Cleef, alwaar Huesen gelegen is: in Gelderland Tiel, Buuren, Cuilenburg: in 't Utrechtsche Stricht Wijk te Duursteden, de helft van Utrecht aan de zuid-zijde des Rhijns, en Montfoort: in Holland Asperen, Heukelum, Leerdam, Vianen, Gornichem, Yselstein, Schoonhooven, Nieuw-

poort, Oudewaater, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Woerden, Delft, 's Gravenhage, Dordrecht en Leiden, soo verre binnen de Rhijn sich verthoont.

Dus lang tegen d'onwettige besitting der Bataviërs op Amstel-land met bondige bewijsen kampende, soude nu vorders de rechte landzaaten herstellen: indien niet een nieuwe wederstrever vond aan Joannes Ilacius Pontanus, d'eerste die geleerden arbeid aanwende, om een bysondere beschrijving van Amsteldam gelukkig t'ontwerpen. Doch hoe verre in den aanvang mistaft, wanneer de Menapiërs uit Gallien in Duitsland overbrengt, en voor haar op den Amstelschen boodem plaats maakt, sal vorder blijken. Pontanus steunt alleenlijk op 't getuigenis der Griexe schrijver Strabo, voor-by gaande alle andere onder de Romainen, hoewel hier, niet sonder gewichtige redenen, meer geloof verdienende als Strabo. De woorden die hy tot sijn voordeel trekt, luiden aldus: *De Nervii zijn grenzende aan Trier, zy self ook berkomstig uit Duitsland. Maar de laatste leggen de Menapiërs, ter wederzijde van de deuren der Rhijn-stroom, neder geslagen in moerasschen en kreupel-boschen, beset niet met booge, maar dichte en stekelachtige boomen.* 't Kan niet ontkent worden, of dese plaats brengt mede, dat de Menapiërs niet alleen wijd en zijd over Holland, maar ook Brabant gewoont hebben, tusschen de Schelde en Maas. Doch wie is soo onervaren in de land-beschrijving, die by Strabo niet vind seer tastelijke dwaalingen, insonderheid wanneer met dese afgelegene wereld ten noorden hem selven besig houdt? Meer geloof verdient hy in d'aftekening der gewesten, nader aan Griekenland en Italien. Anderfints hoe kan Strabo verontschuldigt werden, als hy, behalven andere feilen, den Lipstroom, met Eems en Weser vereenigt, in d'Oceaan af-leid? Als hy soo verrensiende oogen verdicht, die van de mond

Dwaaling van Pontanus, plaatsende de Menapiërs op Amstel-land.

Mislagen van Strabo een Griex land-beschrijver, lib. 7. lib. 4. des.

Oorsprong der Waal.

Wooningen der Bataviërs met de huiden-aaagische vergelijken.

des Rhijns d' uithoek in Kent bereiken? Als hy de woningen der Boii by de fonteynen des Donauws neder slaat? Zijn dit kleine mistafingen? Moet hy hier niet geloof, waarom dan in dese verkeerde plaatsing van de Menapiers? Het schijnt onse Griex Land-beschrijver misleid is geweest, door dien verftond, dat de Menapiers grensden aan de Morini langs de zee op de Vlaamsche kusten verspreid, van waar in Britannien over-gescheept wierd. Dieshalven der Menapiers landpaalen soo wijd uitgeset heeft, als behorende tot den Rhijn, datze 't meeste van Holland, behalven geen klein gedeelte in Brabant, besloegen. Doch waar fullen eindelijk dan blijven de Tungri, Betasii, Sunci, Gugerni, Marsaci, Chamavi, Fritii, Gentrone, Grudii, Levaci, Pleumosii, Gorduni, Ambivariti, Advatici, Batavi en andere, op desen boodem, by Strabo ten meerderendeel voor de Menapii ingeruimt, in verdeelde landschappen woonachtig? Pontanus dieshalven soekt heul voor sijn dwaaling aan een dwalende schrijver. Wy begeeren echter geen geloof tot verwerping der Menapiers uit Amsteland, om dat Strabo in d'afgelegen gewesten van Duitsland en Belgica doorgaans mislaagen begaat. Hoewel onder tusschen 't bewijs uit hem by-gebragt voor de genoemde landaard van klein gewichte blijft. Neen: wy gaan ter goeder trouwe: als die vorder aan nemen te betoonen, dat Strabo, volgens onkunde deser landen, baarblijkelijk t'elkens bewesen, niet alleen konde dwaalen, maar gedwaalt heeft; toeschrijvende aan de Menapiers soo wijde woonplaatsen, tot in Amsteland toe. Sal niet Julius Cæsar, d'eerste dewelke onse gewesten met zeeg-haftige wapenen ontdekt heeft, meer geloof verdienen, zijnde een zichtbaar getuige self? Wanneer hy in sijn Gallische oorlogen verhaalt de zamen-sweering der Belgen

*Enige
oude vol-
keren in
Neder-
land.*

tegen de Roomsche moogendheid, en optelt de heir-krachten by ieder te velde gebragt, soo is geen volk minder in kracht dan de Menapiers: want daar de Bellovacii zestig duisend: de Sueffones vijftig, en even soo veel de Nervii: d'Atrebatii vijftien: d'Ambiani, Caletes, Velocasses en Veromandui ieder tien: de Morini vijf en twintig: d'Advatici negen en twintig: de Condrusi, Eburones, Cærafi en Pemani veertig: soo leverden de Menapii alleenlijk negen duisend krijgsknechten uit. Lichtelijk is af te meten, dat ieder na vermoogen gestelt is op zeker getal van oorlogs-benden. Doch zijn de Menapiers wederzijds des Rhijns op uitgestrekte boodem, verre d'andere overtreffende, hoe komt het dan, datze in dese gemeine opstand der Belgen voor haar vryheid tegen de Romainche heerszucht, de zaak van sulck een belang zijnde, soo weinig soldaaten wapenen konden? Is dit niet een bewijs, dat de Menapiers swakke krachten hadden, en ingekrompene land-streek bewoonden? Soudenze niet meer als negen duizend krijgsluden opgebragt hebben, daar die van Beauvoisin zestig, Soifons en Doornik ieder vijftig duisend toe-seiden? En volgens Pontanus ondertusschen word haar meer lands ingeruimt, dan die alle met malkander besaaten. Het kan echter niet ontken, of de boodem der Menapiers strekte sich wijd en zijd uit tusschen de Maas en Schelde: doch dewijl eertijds, gelijk ook nu, met schraale heide, dorre velden of broeckachtige veenen beset is, blijft dun bewoont by behoefte landzaaten. En wie is vorders soo uitsinnig, dat hy dit magteloos volk de gronden inruimt van strijdbare inboorlingen, dien 't niet ontbrak, of aan moed, of aan dapperheid, om haar boodem te verdedigen tegen swakke na-buuren? Hadden niet de Bataviers lange voor Julius Cæsar het eiland in tusschen Rhijn en Waal, en ook

*Magt der
oude Bel-
gen.*

*Swakheid
en land-
streek der
Mena-
piers.*

bui-

Pontanus
wederleid.

Amstel-
landers
Zijn geen
Mena-
piers.

buiten de Waal een wijde landstreek tot de rechter oever der Maas? Hoe zijn dieshalven de Menapiers door de Maas van de Batavieren afgescheiden, en dan wederom achter de Batavieren over Rhijn in Amstel-land op-gedondert? Of hebbenze gewoont, gelijk Pontanus verkeerdelijk drijft, nevens de boezemen van Waal en Maas tot de Schelde toe, en by Schenken-schans langs den Rhijn omgekromt sich wijd en zijd verspreid over de Veluwe, Gooi-land en Amsteland na de Zuider-zee en 't Y? Behalven dat sulke land-streken geen grond vinden, als in de misleide herlenen van Pontanus, het tegendeel bereeds uit Cæsar bewesen zijnde, soo sie ik niet, waar men blijven sal met soo veel volkeren op dese selve grond gehuisvest. Hadden de Bataviers geen besitting over de Waal? Grensden niet ten oosten de Gugerni tegen de Menapiers? Grepen niet terstond de Marfati den Rhijn by haar snijding zuidelijk aan? Sonderde vorders de selve stroom niet de Bataviers van de Kleine Vriessen af? En werwaards wil by de Caninefates versenden? Werwaards de Sicambri? Dese alle moeten nootwendig uit haar besit gebott, om voor die machteloose Menapiers plaats te maken. Belangende de Marfi, is kennelijk uit Latijnsche en Griexsche Schrijvers, dat haar land-paalen, met de graft uit den Rhijn in 't Y sal by Drusus gedolven, doorsneden zijn: en een gedeelte, uitgemergelt door de Romainische overlalt, te swak tot bod van tegenweer, achterwaards gedeinst, omtrend d'aanvang der heerschappy des kaisers Tiberius, onder de Bruçteri lijf-berging socht. Ook zijn de Menapiers ten tijden van Cæsar uit haar gewesten over Rhijn opgekraamt, door d'inval der Usipetes en Tenchtheri. Ik sal hier inlaffchen de woorden des kaisers Julius. *De Usipetes en Tenchtheri, wanneer lang geschort hadden den indruk der Sueri, eindelijk echter*

*uit haar besit gedreven, swervende drie jaar over Duitsland, geraakten aan den Rhijn: welke landstreek de Menapiers bewoonden, hebbende ter wederzijde van den oever des strooms beemden, huizen en vlekken. Maar verscirikt door d'aankomst van sulx een aantal, weeken uit de huizen aan d'overzijde des vloeds, en, besettende den Rhijn aan dees kant, beletten der Duitfen overtogt. Wy moeten alhier bekennen de wipeltuurgige verandering, door welke landen en volkeren niet anders gewentelt worden, dan of de bestendigheid uit de weereld hier beneden gebannen was. Alsoo zijn eerst de Menapiers van haar besitting over Rhijn berooft: en naderhand, toen Augustus 't Roomsche rijk bestierde, vlijden sich de Gugerni in de landstreek der zelve. Het schijnt ook, datze eindelijk voor den indruk van Vranken en Saxens achter uit gedeinst zijn na de Morini zeewaard. Sulx kan eeniger maten afgemeten uit de vereeuwde affchriften in een klooster binnen Gend bewaard, gewaagende van een vlek Menapiscum op de grenzen der Morini. Maar op dat de waarheid noch meer steunfel hebbe, sullen vordere bewijfen aandringen. En wie kan ons beter dienen, als de sichtbaare getuige Julius Cæsar, uit wiens boeken Strabo getrokken heeft de beschrijving der Lantschappen in dese noorder weereld? *Titurius en Cotta, (soo luiden de woorden) dewelke de regementen op den boodem van de Menapiers gevoerd hadden: haar landt verwoest hebbende, 't koorn afgemaaid, de huizen verbrand, alsoo alle de Menapiers sich verstaaken in dichte bosschen, namen d'her tred na Cæsar. En wederom: Hy self ruikt vijf onbelemmerde krijgs-beiren den Menapiers op den hals. Sy ontbloot van oorlogs-macht, steunende op 't voordeel der plaats, setten 't na haar bosschaadjen en moerasschen, en aldaar neder, 't geen bergen konden. Cæsar verdeilende met de veld-**

Julii Cæsar: Comment. l. 4. de Bello Gallico.

Nederlaan-
ge der Me-
napiers.

Waarom
sunder ste-
den: Cæsar
Comment.
lib. 4.

maarschalk Fabius en rentmeester Crassus zijn benden, in der yl bruggen toegesfeldt zijnde, viel in drie heiren geschaart tot haar in: stak de huisen en vlekken met vuur aan: bekomt een merkelyk aantal menschen en vee. Hier werd gewag gemaakt van alle de Menapiers, tot een onwederprekelyk bewijs, datze nooit op Amsteland verspreid zijn. Want heeft Cæsar immer soo verre ingeboort, die self niet in 't gebied der Bataviërs den voet sette? Zijn diepste indruk is geweest op d'eilanden der Toxandri en boodem van de Menapiers. Of vint men elders, dat hy by den Rhijn om voort-gespat, door de Marfatiers en Kleine Vriesen, de Menapiers aan 't Y bestookte? En nochtans viel hy alle de Menapiers op het lijf. Ook is aanmerkens-waardig, dat Cæsar het gantsche land te vuur en swaard verwoefte, geen gewag makende van eenige steden of sterkten, binnen welke sich de Menapiers gebergt hadden, of hy bestormde en in-nam. Het schijnt de magteloofse Menapiers, op een dorre boodem, niet als hutten en vlekken bewoonden. Doch indien haar besitting sich uit-strekte tot Amsteland toe, lagen in die ruime land-streek nergens, burgten of steden, welke de Romainen, volgens gewoonte, met strijdbare handen aangrepen? Soudenze wel het platte land afgeloopen, en de steden verschoont hebben? Of was dese gantsche omtrek sonder bewalde plaatsen? Neen: bekent zijn al ten tijden Cæsars Noviomagus, Burginatum, Nabalia, Fletio, Trajectus en andere plaatsen meer. En waar maakt Cæsar gewag van soo swaare togt, toegeset tot diep in het noorden op Amsteland, alsoo alle de Menapiers door hem beoorloogt zijn, en dieshalven ock hier, indien sich by de Rhijn tot den Y-kant toe omkromden? Moest hy niet of door het eiland der Bataviërs doorbooren, over Maas,

Vordere
bewijsen
dat de
Menapiers
nooit op
Amste-
land ge-
woont
hebben.

Waal en Rhijn? Of op den Duitschen boodem achter 't eiland der Bataviërs met groote omwegen voort-trekken? Hoe is hy over soo veel weldige stroomen geraakt? Niet met vlotten of schuitjens, zijnde noch veilig, noch na de Roomsche grootsheid. Niet met een brug; want hier af nergens taal of teiken. Wijdluftig verhaalt hy zijn overtocht na Duitsland, eens weinig beneden de Moesel; en namaals voor de tweede reis by Andernak. 't Fatsoen en toefel deser bruggen met alle omstandigheden worden in zijn schriften nae 't leven afgemaalt. Voorwaar sulc een ontsag was by den Romain voor der Duitschen fierheid, dat indien soo veel moeds hadde, om haar onder d'oogen te sien, soude dat loffeljk helden-stuk niet licht over-geslaagen hebben. Twee reisen heeft Cæsar de voet voor aan op Duitsland derven setten: doch eerlang te rugge gedeinst na Gallien. Hoe bespottelyk dan, sonder eenig bewijs, hem toe te dichten een diepe indruk over de Duitschen boodem tot op Amsteland tegen de Menapiers? Het is af te meten uit de geloofwaardige oudheid, dat dit volk een groot gedeelte van Brabant tusschen de Maas, Schelde, Demer en Zeeuwfche eilanden, een stuk des Stichts Colen binnen de Rhijn, en van Holland, alwaar nu gesien worden Geertruidenberg en Sevenbergen, bewoont hebben; een boodem voorwaar ten meerderen deele, of met dorre heiden of moerasschen, foodanige de Peele, Klijt en het Veen, beset, en schaars by schraale landzaaten bebouwt. Eertijds ook maakte 't Ardenne bosch, dicht en ruig gewasschen, veilige schuilplaatsen voor gejaagde inwoonders. Want verstooven derwaards niet de Menapiers, soo meenigwerf haar de Roomsche heir-legers bestookten, volgens 't getuigenis van Cæsar? Ik sal noch een plaats uit hem hier

Huiden-
daagfche
land-paas-
len der
Mena-
piers.

hier tuffchen invoegen. *Cæfar ter felver tijd, hoewel de foomer ten einde liep, echter dewijl geheel Gallien bevredeigt zijnde, de Morini en Menapii overig bleven, dewelke de wapenen in de hand hielden, en geen gefanten om vrede afvaardigden, oordeelende een kort einde van dien oorlog te kunnen maken, rukt derwaards 't leger. Die op eengants andere voet, als d'overige Galloifers den krijgs-handel begonden te drijven: want verstaande, hoe magtige volkeren, die een kans hadden gewaagt, op de vlucht geflaagen en verbeert waaren, en fy met boscfaadjen en moerasschen voorsien, begaven sich met haar tilbaare haven binnen de selve.*

Doch Pontanus laat het niet blijven by 't aangeroerde getuigenis van Strabo, om de Menapiers op Amsteland te plaatsen. Hy brengt ook by een oude magtbrief des Hollandschen Graaf Wilhem de Sefte, in welke staan de woorden *Hollander Meent*. Wie vind hier nu geen reden, om de Menapiers van de Maas en Schelde af tot het Y over te brengen, en uit-gestreckte landpaalen toe te schrijven, dewijl drie voorste letteren van *Meent* met haar benaaminge over-eenkomen? Zeker een schoon gevolg. Indien sulke bewijfsen stand grijpen, men sal licht hier of daar iets bedenken, om souteloofe droomen voor waarheid te verkoopen. Soude het niet belachelijk zijn, dat Amsteldam herkomstig wierd geoordeelt van Amsanct in Italiën; daar inschelijx de drie eerste letteren de selve zijn, en de sware lucht beider plaatsen malkander niet seer ongelijk is? Verdiend' hy niet uit-geftampt, de welke de wiege van Naarden in Syriën haalde, alwaar een stad even-eens genaamt gelegen is? Die Muïden op 't eiland Mydia focht; te meer dewijl aldaar de rook-ovens eerst gevonden zijn, niet ongelijk de Muïdensche soutkeeten? Die Diemen binnen Dimona een stad van Juda, na-speuren wilde? De Hol-

landers over drie en vier eeuwen noemden 's heeren straaten *meenten* of *micnten*, van welke als noch overig *miene* of *meene* wegen, door een afkorting der voorste letteren, in plaats van gemeene wegen. Kan nu dit voor een bondige bewijs-reden strekken, om de Menapiers op Amsteland plaats te verschaffen? Waarom ook niet in 't eiland der Batavieren, alwaar doorgaans de selve benaaming van *miene* weg voor-komt? Doch wy achten onnoodig langer te weder-spreken sulke ongegronde bewijfsen. En, om eenmaal de waarheid uit haar schuil-hoek te haalen, fullen nu vorders de rechte ingefetenen in wettelijke besitting vestigen. Dit moet ik hier noch by-voegen, dat Pontanus seer vergetelijk schijnt te zijn: want onderzoekende na d'oorsprong des woords Holland, verwerpt hy 't gevoelen der gene de welke van 't *hout*, of, volgens 't oude duits *bolt*, alsoo genoemd meinen te zijn, dewijl 't Ardenne bosch sich wijd en zijd over dese gewesten verspreide: en ondertuffchen getuigt hy self uit Strabo, hoe de Menapiers, beslaande na sijn gevoelen geen klein gedeelte van Holland, met boomen overvloedig voorsien waren.

De Friesen dan (want dese hebben wettelijke eigendom aan Amsteland) zijn een seer beroemde landaard, dewelke den Bataviers nergens toegeven; ja haar voor-rechten en moediger en gelukkiger verdedigt hebben tegen alle overlaff. Bataviers waaren broeders en bondgenooten des Roomschen volks genaamt; doch in der daad slaven en werktuigen van d'Italiaansche heers-zucht: want die fleur hielden de Romainen, datze onder den dekmantel van vryheid de vryheid verdrukten: en verbonden voorgaven, om zekerder te verderven, en de hulp der verdorvene te misbruiken tot anderer overweldiging. Voorwaar het kan den Bataviers tot geen eer strekken, den soodanige ten dienst te staan, welken

Meent, miene-weg, waar van herkomstig.

Friesen overtreffen verre de Bataviers.

Lof der
Friefen.

een onverzaadelijke zucht tot grootsheid allegangsgoddeloofse wapenen aangorde; om den weereld een lastig jok op te dringen: datze meenigwerf verheert, bedwongen stonden aan vreemde Volkeren, Quaden, Wilten, Slaven op haar eiland plaats te verschaffen: en voor den inval der Noormannen over Rhijn verftooven, sich onder de Friefen verbergende. Daarom dan ook, de benaaming Bataviërs in 't opperste gedeelte des eilands besluitende, der Friefen aannamen; buiten twijfel te liever, dewijl niet alleen de naam vryheid uitdrukte; maar de vryheid edelmoedig by die landaard voorgestaan wierd. In diervoegen, dat daar de woonplaatsen der volkeren hier in 't ronde seer onzeker waaren: want wat was gemeender als te verhuifen by den Duitsers en Galloifers? Hier kraamden de Menapiërs van over den Rhijn op. Gints swerfden Ufipetes en Tenchtheri. Elders deinsden de Marsatii achterwaards. Elders weken d'Ubii voor de Catten. En nauwelijx in desen hoek inboorlingen te vinden, die niet d'een of ander tijd haar besitting aan een machtiger ten besten geven moesten. Sulk een ongeluk is nooit den Friefen over gekomen, als de welke met zeeghaftige wapenen haar landpalen niet alleen verdeedigden; maar eeuw in eeuw uit de grenzen der selve verder en verder voortsetten. Het lust ons niet den vermufften stof van versleete papieren af te schudden: en veel verhaalen uit Cappidus van Stavoren en Occo Scharlensis, die voor ruim seven honderd jaar, na de woeltheit dier tijden, rouwe veders besigden, tot het beschrijven der Friefche geschiedenissen: of uit Alvijn van Sneek vijf eeuwen jonger, of Suffrid Peters vol tastelijke mislaagen, en Martijn Hamconius de laatste beufelaar. Laat het oude wijven gelooven, 't geen by haar uit-gelapt word,

Oude
Friefche
Schrijvers.

Beufel-
achtige
oorsprong
van Fries-
land:

wegens de Friefche oorsprong: Hoe namentlijk Adel koning van Pharrasien langs de Ganges in Indien, door een wond-heeler ontzielt, na liet een Soon Friso, door den dwingeland Agrammis uit het rijk verftoten. Friso, volgende de zeeghaftige banieren van Alexander de Groote, set eindelijk met vier-en-twintigh schepen nevens sijn broeders Saxo en Bruno door 't magtig Asien, na Euroope, en by den Rhijn in-gezeilt geraakt na veel moeyelijkheden in de Zuider-zee, en daar te land, bouwende Stavoren. Volgens dese togt, moet de vloot somtijds over bergen en velden heen gefleekt zijn, kan anders onmoogelijk uit Asien tot herwaards toe zeilen. Doch echter, op dat hier niet aan te twijfelen soude zijn, is de juiste tijd deser aankomst van Friso by de genoemde Schrijvers te vinden: namentlijk het jaar drie honderd en dertien voor de geboorte des Heilands. Laat het aanneemen, die vermaak in beufelen scheppen, hoe ten tijden van Alinga Alcon, en noch eens onder d'eerste hartoog Alconius, uit een heuvel, het Roode Klif, by Stavoren schrikkelijke vlammen uit-borsten, en ten vierden dage een draak hemel-waard getilt, en eindelijk in het brandende log neder-geploft is. Hoe een fontein ontsprong, die de landen met siltig waterplas sette, en drie jaar onvruchtbaarheid veroorzaakte, tegen welke geen helpmiddel te vinden was, als het bloed van een drie-jaarg kind, door onthiet des af-gods Stavo in het verderfelijk nat mengt. Doch het verdriet ons met soodaanige vertellingen 't papier te beklad-den: achtende noodiger voor de aange-roerde waarheid met bewijsen te pleiten: ten einde Amsteland haar wettelijke inboorlingen, voor sestien eeuwen, erkennen en aan-neemen mag. Niemand verdient hier meer geloof dan Tacitus, een sichtbaar getuige deser gewesten.

Beufelachtige
woorden:

Bewijs dat
de Friefen
op Amste-
land heb-
ben ge-
woont.

westen. Nevens de Tenchtberi, seid hy, lagen eertijds de Brueteri : nu word geseid sich in die landstreek ingevlijd te hebben de Chamavi en Angrivarii, de Brueteri verjaagt en veenemaal uitgedelgt zijnde. En terstond : De Dulgibini en Chasuarii besluiten van achteren d'Angrivarii en Chamavi, en meer andere volkeren, niets te seer bekent. Voor-aan woonen de Frisii. Na haer krachten is de benaming van Grootte en Kleine Vriessen. Beide dese volkeren boorden den Rhijn, en krommen sich daar-en-boven om groote meiren, by de Roomsche vlooten bevaaren. Het is te botte mislag, dat Junius den Rhijn-boorden uit-leid, aan weder-zijde des Ysals te woonen. Doch waar word de Rhijn by Tacitus Ysal genaamt? Het woord boorden in de grond-taal betekent het aan beide de kanten eens oevers woonen? De selve Tacitus bewijst het tegendeel: want sprekende van de land-paalen der Narisci, Marcomanni en Quadi, en dit, seid hy, is gelijk Duitslands voor-boofi, voor soo veel den Donauw boorden, of voor den Donauw leggen. Nu blijft het onweder-sprekelijk, dat de genoemde volkeren neder-geflagen waren op de slinker oever der Donauw. Hoe brengt dan het selve woord de Vriessen aan beide kanten des Ysals? En is Ysal de Rhijn geworden? De zaak dient wat hooger opgevat. De gemeene dwaalingen hebben overleng den onkundigen voor de waarheid opgedrongen: dat d'Oceaan by Texel, 't Vlie, en Schellingen ingeboort, de velden der Sturii, Chauci en Frisabones met de Zuider-zee bedekt heeft. 't Zijn, tot wederlegging, de woorden der oude weereld-beschrijver Pomponius Mela : De Rhijn uit d'Alpes neder-stortende, maakt de meiren Venetus en Aconius, dicht by sijn oorsprong. Daar na lang de selfde, en voort-woeyende in een boezem, verspreid sich herwaards en derwaards niet verre van de Zee. Maar de Rhijn ter slinker zijde echter een rievier, en self tot daarze uitwateri: blijft na de rechter-

ter-hand in 't eerst gants smal, en sich selven gelijk: terstond de oevers wijd en zijds wijkende, nu niet meer een stroom, maar groot meir, word Fletio gebeten, daar by de velden bedekt; en om-armende een eiland even eens genaamt, krimpt in, en valt, wederom een rievier geworden, tusschen sijn deuren uit. De gissing is soo vreemt niet: dat, namentlijk, van den begin der Zuider-zee tot fulk een water-plas niet is uitgespreid. Duide-lijk blijk geeft als noch de ondiepte. Sonder twijffel heeft de boezem der Ysal doorgestaan door een zoore en wecke grond, tot d'Oceaan toe. De swier der selve is dese. Niet verre van 't slot Raasfeld in Westfaalen, heeft de genoemde stroom sijn oorsprong, aangrijpende de steden Ringenberg, Iselburg, Anholt, Dottechem, Doelburg, Sutfen, Deventer en Campen, en werpt sich ten onsen tijden in dit meir: doch by ouds van hier ook voortgerukt met een boezem, tusschen Eems en d'aangrenzende kust der Friesen, greep by-na Stavoren aan: en insgelijx door de twee ondiepten, waar van d'een aan de rechter-hand voor Friesland, d'ander aan de slinker, gemeenlijk het Breede-Sand geheeten, ten noorden d'Oceaan, door een uitgang, by den Romainen namaals Flevum of Flevus, en nu 't Vlie genaamt. De oudheid houd d'oorsprong der Zuider-zee in 't verborgen. Evenwel soo de gissing iets toelaat, 't is alderwaar-schijnlijkst, dat dese wecke en broekachtige bodem voor 't geweld der golven gedooken, 't water door een schrikkelijke vloed opgejaagt, behouden heeft, zedert de verhuifing der Cimbri. Sonder twijffel zijn, door d'ongehoorde opstijging der Oceaan, al de kusten, van Jutland af, tot d'Engelsche Hoofden toe, overstolpt. De selve heeft de Zeewsche eilanden afgerukt van 't vaste land: gelijk ook die voor de kusten der Friesen en Chauci in een lange reeks uitgestrekt leggen: door de golven binnenwaard soo bcknabbelt; datze niet meer

Beschrijving der oude Ysal.

Oorsprong der Zuider-zee.

Dwaalingen van de kleinheid der Zuider-Zee.

Beschrijving der oude Rhijn.

meer by beurten dan met d'ebbe aan de strand aangehegt, dan met de vloed afgesneden, gelijk ten tijden van Julius Cæsar en Augustus, maar geduurig rondom door d'Oceaan aangegrepen zijn. In de vertelling der daden van Drusus, verhaalt Dion: *Drusus uit de Rbijn in d'Oceaan afgesakt, heeft de Friesen t'eenemaal overwonnen, en als hy door een meir na de paalen der Chauca overscheepte, liep hy geen gering gevaar, de vloot met de ebbe vast geraakt.* Tacitus, beschrijvende d'oorlogen van Germanicus tegen de Cherusci, spreekt aldus van de Watten en Zuiderzee: *Op dat niet de krijg te gelijk op d'hals soude vallen, send hy Cæcina met veertig benden Romainen, door de Bructeri, na den Eems, om des vyands magt te verleiden. Over Vriesslant rukt de bevelhebber Pædo met deruitery. Hy self set over 't meir met vier regementen. Te gelijk quam de woetknecht, ruiter en vloot aldaar te zamen. En weinig daar na. 't Leger na den Eems te rug gevoert, brengt de regementen met de vloot wederom, gelykze ook aan-gebragt waaren. Een gedeelte van 't paarde-volk gelast, langs de stranden der Oceaan, na den Rbijn te verreisen. En terstond hier op Germanicus gaf 't tweede en veertiende regement, die hy te water geleid had, aan Vitellius, om te land te gaan: op dat de vloot op d'ondiepe Zee te lichtcr drijven, en by ebbe vast sitten mogt. Vitellius had in 't begin een gemakkelijke weg op een drooge grond, de vloed sachtjens aan-rollende. Doch terstond daar na door de noorde-wind, als ook d'evenbeurtige verdeeling der dagen en nachten, die d'Oceaan aldermeest doet opswellen, wierd 't heir gerukt, en tommelings voortgedreven, en 't land rondom bedekt. De selve gedaante had de zee, strand en 't veld. Men konde de vaste grond niet onderscheiden van de kuilen, noch de diepten van d'ondiepten. 't Is zeker, dat van de tijden onses Saligmakers, de boezemen en diepe inhammen der Noordzee weinig verandering geleden hebben.*

Togt van
Drusus:

van Ger-
manicus.

Verande-
ring der
eilanden,
en Zui-

Alleenlijk de eilanden van de Jutsche kust, tot de Fransche toe, voor 't vasteland der Duitschen op een ry uit-gestrekt, zijn door 't in-eeten der golven met dieper gronden afgesneden: die in voortijden andersints slechts plas lagen met de vloed. Ook is de kracht des zee-waters soo vinnig by de gaten van Texel en het Vlie ingeboord: dat in 't eerst de stranden, voor de Zuider-zee uit-geweeken, en namaals by inbrek der dijken, om niet kaal te leggen, voorbedachtelijk binnenwaard ingekrompen zijn. 't Zal de pijn waard wesen, noch eens de woorden der berugte Tacitus aangaande d'optogt van Germanicus tegen de Cherusci, by dese gelegenheid hier te stellen: *En de vloot met de voor-uitgesondene lijstogt was bereeds aangekomen: de schepen, onder de Roomsche regementen en bondgenooten verdeelt, zijn zeil gegaan inde Grafs van Drusus: niet sonder gebed aan sijn Vader Drusus, dat hy gewillig en gunstig, hem, 't selve bestaande, door de voorgang en gedachtenis van sijn beleid en daaden, wilde helpen. Hy reeft daar na door 't meir en Oceaan, tot d'Eems toe, gelukkig voort: En d'oorlog nu volvoerd zijnde: Doch in d'uitgang des somers zijn ettelijke regementen na haer winterlegers te land afgevaardigt. De meeste heeft hy scheepgedaan, en uit d'Eems na d'Oceaan gevoerd. Met meenigte van riemen rammelde de vloot, of wierd voortgedreven over de vlakke Zee. Weinig daar aan een digte hagel neder-gesmeten uit bruine wolken, en te gelijk van alle kanten door sware stormen, benaamen geen gemeine golven 't gesicht, beletten de bestauring: en de verbaasde soldaat, onkundig van de baccheblijbbeden des waters, terwijl hy de schippers in de weeg staat, of ontijdelijk helpt, versette 't beleid der voorsichtigste. De geheele hemel en gantsche zee week thans na 't zuiden: welk krachtig voor de verbeve Duitsche kusten, diepe stroomen en dicht v' zamen gekruide wolken, en affienlijker*

der-zee,
in seftien
honderd
jaar.

Germani-
cus in ge-
vaar op
de watten.

nelijker door d'ongetemperdeheid van 't naburig noorden, de schepen verstrooid heeft, en gerukt na d'opene zee. Blijkelyk is 't dat de reise van Germanicus over Watten lag, doenmaals droog by ebbe, maar dat hem de stormen tusschen de eilanden voor de Groeninge stranden, na buiten in d'Oceaan gedreven hebben. Plinius dient my inschelyk tot ontdekking van dese streek: d'Oceaan, by geduurig verloop van yder dag en nacht, breid sich aldaar geheel wyd uit, bedekkende een eeuwige zin-twisting der natuur: met vertwijfeling, of het een gedeelte der aarde of zee is. Aldaar woond een ellendig volk op hooge heuvelen, beset met verbeeven hutten tot boven de hoogste vloed: omringt van het water, zynze, by verloop des selven, den varenden gelijk, die schip-breuk geleden hebben. Omtrend haar wooningen vangenze de vissen, vliedende met de zee. Eigentlyk brengt dit Plinius by van de kusten der Chauci: welke de selve gestalte met d'onse in die tijd, als ook huden ten dage, gehad hebben. 't Blijk is by der hand uit Tacitus: als de Friesen muiteden tegen Olennius, om d'al te bitze afvordering der schatting: de soldaaten ('t zijn de woorden van die heerlyke Schrijver) die by den tol stonden weggehaald, en aan de galg gebangen. Olennius quam de verstoorde met de vlugt te voor, binnen de sterkte Fleuvum geraakt. En geen geringe macht van burgers en bondgenooten bewaarde aldaar de stranden der Oceaan. Lucius apronius, bevelhebber van Neder-Duissland, hier af verkundschapt, ontbied uit 't boven gewest de vaanen der regementen, en hulp-benden des voet-volks en ruitery: en rukt met beide de heiren, de Rhijn afgesakt, den Friesen onder d'oogen. De sterkte was nu van beleg ontslaakt, de muitelingen tot verdediging van haar self te rug gedeinst. Hy stift dan met dijken en bruggen de naast-gelegen wadden, om een

swaar heir over te voeren. En ondertusschen ondiepten gewonden hebbende, gebied de slagorde van 't Caninesatische paardvolk, en al de Duitsers, welke onder ons dienden, den vyand van achter in de staart in te vallen: welke in gelederen geschiktelijk ten strijd geschaard, de benden der bondgenooten, gestrijft met de ruitery der regementen, te gelijk doen verstuiven. 't Bewijs is openbaar, uit de Roomsche burgers en bondgenooten, die aldaar op de kusten der Oceaan oplicht hadden: dat aan de deur van de derde arm der Rhijn (by Doesburg, met de vermenging der Rhijn en Nabalia, voor by Deventer en Campen, gegraven door Drusus) de voornaamde sterkte gelegen is geweest: op geen andere plaats dan daar heden gesien word, van 't eiland Schelling, de toorn sante Brandarius. En alsoo is 't, dat Apronius, wiens winter-leger tot Santen, den Rhijn en Nabalia afgescheept, en daar na door de boezem der Flevus, by de sterkte, even eens genaamt, geland is, om 't beleg der Friesen op te slaan. Doch de vyand was afgeweken tot sijns selfs bescherming, eer het Apronius aldaar aan-bragt: en werwaards anders heen, dan na de vaste kust van Vriesland verstooven? Om hier in te booren, was het van nooden, dat Apronius de naast-gelegen schorren, doch nu zanden, tusschen Schellingh en de Friesche kust, in het gezicht van Harlingen, met dijken, en, om de boezemen tusschen beide, als noch Coggen-diep en Kromme-balgh genaamt, met bruggen voor d'overvoering van het swaar heir, beleide. Niet te min wierden on-diepten ontdekt, daar de Caninesates door-waaden. 't Besluit volgt niet soo duidelijke getuigenissen der alder-geloofwaarste schrijvers: dat namentlyk de gantsche Zee-kust, van 't Schager Rif af tot d'engte van Vrankrijk,

wei-

Oude ge-
legendheid
der Wat-
ten.

Krijg der
Friesen
tegen de
Romain-
nen.

Oorsprong
en oude
gelentheid
der Zuider-
zee.

weinig verandering gevoeld heeft: toen-
maals met deselve eilanden beset, die als
noch gesien worden. Doch na dat d'O-
ceaan, door de deur des Ysals, met spring-
vloeden insonderheid, ingeboord, de
naast-geleegen velden had plas geset: soo
zijn aldereerst d'akkers door 't water soo
verre afgeschuurt, datze by vallende gol-
ven blik, by oplopende bedekt lagen.
d'Inwoonder noemdeze in sijn taal Fliet,
en met verwerping der harde letter op 't
einde, 't welk hier niet ongewoon, Flie:
en by verandering van uitspraak Fleet en
Flee. Maar met verloop der tijden zijn
dese schorren door uit-spoeling tot een
meir gemaakt: welk te mets in-eetende,
den Ysal van haar naam heeft berooft,
daar 't de oevers in haar wijde plaster we-
der zijde afknabbelde. 't Is duidelijk af te
meten, uit Tacitus, Plinius en Mela, dat
voor vijf-tien hondert jaaren niet alleen
Wieringen, Texel, Flieland, maar zelfs
alle d'eilanden, die voor de Duitsche kust
in een lange reex sich uitbreiden, geweest
zijn: hoewel niet afgesneden door soo
diepe gronden van de vaste strand. Want
naderhand, d'Oceaan soo vervaarlijk op-
gezwollen, dat voor sijn baren 't Flie onder-
dook, zijn de deuren der selve wijder
uit-geset, en de gaten verdiept. De grond
van 't grootste Ichuilt onder vijftien vade-
men waters, gemeenlijk Mars-diep. 't Sel-
ve by-na is den Zuider-zee wedervaren:
welke soo seer niet vergroot, als wel ver-
diept is. De meeste afbreuk heeft 't land
geleden in d'engte, tusschen Stavoren en
Enkhuifen. Ook is eertijds het Breede-
zand, dicht begroeid met ried-gewas en
vol water-vogelen geweest: de rechte
grond van 't beruchte eiland Fletio: wel-
kers oostersche zijde, tegen de Friese kust
over, door den Ysal of noorder-arm der
Rhijn aangegrepen was. Tussen dit eiland
en een ander sant, door den bank de Weerd
geheeten (uit d'overblijffels der naam is
lichtlijk af te nemen, dat hier insgelijx een

Is niet
veel klein-
der ge-
weest als
nu over
1500
jaren.

Beschrij-
ving van
Fletio.

eiland gelegen heeft) liep noch een boe-
zen ten noord-westen, gemeenlijk 't Ou-
de Flie. Doch aan 't einde van Claas ooms
baaken, te weten tusschen de zanden ter
wederzijde, oude overblijffels van een
drooge grond, kromt de Zuider-zee we-
der in, en storte met een stroom aan de
rechterhand van Schelling, aan de flin-
ker van 't Flie in d'Oceaan. En dit is ons
gevoelen, gekant tegen een gemeine
dwaaling van de nieuwe oorsprong deser
beruchte plas. Namentlijk de wiege der
selve heeft 't lang verloop der dagen in
een duistere vergetendheit weg-geset: uit
welke de scherpsinnigste ooggen geen an-
der bescheid konnen haalen, dan een
waarschijnelijke gissing. Ik bekenne hier
gaarne mijn onkundigheid: indien niet
voor de grouwelijke overloop des waters,
ten tijde van de verhuising der Cimbri,
de zoore en laage boodem der Zuider-zee
aldereerst den rug heeft onder-gemaal:
die te mets soo geschuurd is door uit-spoe-
lingen, datze ten onsen dagen op ver-
scheiden plaatfen vry diep is neder ge-
fonken.

Uit de by-gebrachte getuigenissen
blijkt duidelijk, hoe de Friesen sich om
meiren omkromden, op verscheide eilan-
den neder-geslaagen, volgens Plinius,
Tacitus en Mela. Alsoo leid Groeninger-
land gebrooken, door de meiren Sulte,
Suitlarer, Schilt en andere; 't tegenwoor-
dig Friesland, door Tiouke, Vluiffen;
Holland, door Zijpe, Waard, Scher-
mer, Beemster, Wormer, Purmer, Ster,
Broek, Buik-flooter, Wijker, Braase-
mer, Uiter, Leg en Haarlemmer-meiren:
de meeste met bewoonde eilandekens
voorsien. Dit bewijst genoegsaam, dat
Amstels-boodem voor seftien eeuwen be-
reeds bespoelt is met d'Oceaan, aan 't Flie
of mond des Ysals invallende, over d'on-
diepe grond der Flevus by 't Y ingeboort,
en vorders landwaards binnen de boeze-
men van soo veel meiren, leggende met
de

Meiren in
Friesland.

de zee gemein. Voorwaar de Friefen zijn certijds niet geweest een magteloos volk. Sy bewoonden ook geen bekrompe landpaalen. Want floatende tegen de middel Rhijn befloegen de gronden van Zuid-Holland en Utrechtsche Sticht, soo verre benoorde der genoemde vloed leggen, gants Noord-Holland; de gedeelte van Gelderland, alwaar Harderwijk en Elburg; van Overyfal, alwaar Campen, Vollenhoove, Meppel, Steenwijk: de helft der Drenth: geheel West-Vrieland tot den Eems toe. Want de Friefen lagen ten zuiden beflooten door de Bataviërs: zuid-oostelijk grensdenze aan de Marfatië en Bruçteri: ten westen en noorden bespoelt van d'Oceaan: in 't noord-oosten, door de mond der Eems, afgefondert van de Chauci. Doch aangesien de Friefen in Groote en Kleine by de Romainfche fchrijvers verdeelt worden, staat te zien waar de eene en andere dienen geplaatst. Het blijft voor eerst onwedersprekelijk, volgens 't by-gebragte bewijs uit Tacitus, of beide zijn neder-geflagen op de noorder oever des middel Rhijns; Junius en Pontanus duiden dit verkeerdelijk op den Yfal. Dese is immers in naam en vloed van den Rhijn onderscheiden. Het zijn woorden by Suetonius gebruikt: *Drusus heeft d'eerste der Roomsche Veld-beeren den noorder Oceaan bevaaren: en aan d'overzijde des Rhijns grafien van nieuw en groot werk gedolven, de welke noch Drusiansche genaamt worden.* En Dion: *Drusus den Rhijn afgedreven in d'Oceaan, heeft de Friefen 'onder-gebragt.* En hoe duide-lijk Tacitus? *Corbulo, de Friefen bedwongen hebbende, stelde haar vroedschap, overigheid, wetten, en, op datze niet wederspoorig fouden uitspatten, versterkte de besetting.* Maar Claudius verbood soo seer alle geweld op Duitland, dat hy ontbied sond, de besettingen over Rhijn te rugge te trekken. Worden hier niet de Friefen geplaatst op Duitland, tegen den Rhijn aan, zijnde de

fcheids-paal tusschen Gallien en Duitsland? Doch ten andere, kan de Vecht, door Muïden in de Zuider-zee geloofst, en uit de Rhijn voortgevloed, bequaamelijk erkent voor een afsonderaar de Groote Friefen van de Kleine. De Groote zijn licht te kennen uit haar wijd-strekkende woonplaatfen langs de Zuider-zee, over d'Ysal heen, van de rechter oever der Vecht Oostwaard, tot den Eems toe. De Kleine westelijk verspreid van de slinker zijde der Vecht langs de Rhijn beneden Utrecht, en voorts tusschen de meiren over Noord-Holland, bespoelt buitenwaards door d'Oceaan, en van binnen met de Flevus. In dit oude Vrieland is over meer als seftien eeuwen vermaard geweest Manarmanis Haaven, door groote fcheepvaart. En volgens Albert van Staden, had 't geluk dese plaats noch niet verlaaten in den jaare elf honderd vijftig: zijnde wegens de veelheid haarer zeilen toenmaals als een tweede Amsteldam, na de staat dier tijden. En hoe levendig word doorgaans afgemaald by de oude fchrijvers het naare bosch Baduenna, wijd en zijd op den boodem der Sevenwolden gegroeid? Beruchter door de nederlaag die Apronius ontfing, uit de sterkte Flevus met dartin honderd Romainen over de Watten na Vrieland gerukt: doch by den ingang van Baduenna soo raauwelijk onthaalt, dat negen honderd sneuvelden, en d'overige op de hoeve Cruptoricos door onderling moorden haar zelf aan kant hielpen. Tacitus maakt ook gewag van pylaaren, by Hercules gericht op den Friefchen boodem, hoewel met onwis bescheid. De benaaming, feid hy, der Groote en Kleine Friefen ontstaat, uit de mate van krachten. Beide de volkeren boorden den Rhijn tot d'Oceaan toe; en leggen rondom uit-gestreckte meiren, by de Romainfche vlooten bezeilt. Wy hebben ook aan dien boek in d'Oceaan derven steeken: en 't gerucht verbreid aldaar overig te zijn de zuilen van

Woon-
plaatfen
der Groo-
te Friefen:
als ook der
Kleine.

Manar-
manis
haaven.

Nederlaag
der Romain-
nen in
Vrieland.

Landpaalen
der oude
Friefen.

Suetonius in
Claudio.

Dion.
Cass.
lib. 54.

Hercules : het zy *Hercules* soo diep ingeboort is, het zy, volgens onse gewoonte, wat bel- den-stuk elders uitsteekt sijn beruchteit werd toegeschreven. En het ontbrak *Drusus Germanicus* niet aan stoutmoedigheid : maar d'Oceaan belette, om na haar en te gelijk *Hercules* t'onderzoeken. Namaals heeft het niemant sich onderwonden; en 't is heiliger en eerbiediger gescheenen, van de daaden der Goden te gelooven, dan te weten. Sy dwaalen, die de pylaaren van *Hercules* in Frieslands middel-punt, binnen 't vlek *Duivels-kutte*, stellen. Neen: de bygebragte woorden uit *Facitus*, geven genoegzaam te kennen, datze elders op een Friesch eiland door d'Oceaan bespoelt zijn. *Ubbo Emmius* eindelijk, verschaft ons de rechte land-paalen der oude Friesen, binnen welken omtrek ook *Amsteland* beslooten leid. De Friesen, seid hy, hebben haar wooningen gehad tot den *Eems* toe, van de middelste deur des *Rhijns*, welke eertijds *Uitrecht* bevochtigende, by *Catwijk* in d'Oceaan gestort is, ombelende 't groote meir, heden de *Zuider-zee* genaamt. En de Friesen zijn in eenige eeuwen achter een uit dit besit niet uit-gebonst: als die veel eer haar grenzen rondom door dappere wapenen allegangs deden uit-dyen. De *Chauci*, ten ouden tijden op verre strekkende landen nedergeslagen, tusschen de stroomen *Eems* en *Elve*, de *Catten* en 't bos *Hercynia*, afgemat door d'oorloogen met de *Saxens*, waken onder de Friesen, alsoo met malkander een afkomst erkenden. Te vooren had sich een merklik aant-al der *Chauci* met de *Sicambers* aan den *Rhijn* vereenigt. Dese palstaande tegen den woesten indruk van de *Gotten*, *Alaanen* en *Vandaalen*, den *Duitschen* boodem lastig drukkende, schorte te gelijk de *Roomsche* aanvallen, met sulk een uitslag; datze eindelijk, den *Rhijn* overgestapt, kloekmoedelik handen aan *Gallien* sloegen, en 't gebied des selven eigeaen. Onder *Decius* pafsten sich toe

De pylaaren van *Hercules* in *Friesland*.

Ubbo Emmius lib. 1. *Rer. Fric.*

Chauci, haar woonplaatzen.

de nienwe benaaming van *Franken*, uitdrukkende haar dier-bevochte vryheit; ten einde te gelijk sich erkennen mogten herkomstig, nevens d'andere *Chauci*, van de Friesen, welke naam insgelijx vryheit betekent. Doch zedert de *Saxensche* mogentheit tot verdrukking der nabuurige *Duitschen* aangroeide, begaven sich de *Chauci*, zijnde een landaard met de Friesen, onder der selve wetten en bestiering. En van toen af wierden Friesen geheeten de volkeren tusschen den middel *Rhijn* en *Elve*, tot de *Deensche* grenzen toe, langs d'Oceaan. Ja op 't eiland der *Batavieren* over-gescheept, pafsten ook haar naam 't selve toe, als 't welk namaals slechts boven in een klein gedeelte, de *Betuwe*, d'overblijffels van de *Batavieren* behield. Thans ook de Friesen, t'zamen-smeltende haar krachten met de *Saxens*, ruiten uit haar gelegene havens dapper den *Oceaan*: en wierpen sich eindelijk, beleid by *Hengist* en *Horsa* gebroeders, op 't eiland *Britannien*. De togt voorgevallen op 't negen en veertigste jaar der vierde eeuw, gelukte in dier-voegen; dat de *Britoens* na haar bergen in *Walles* verstoo- ven, en alles ten besten gaven. Of dese winnaars meest Friesen geweest zijn, blijkt uit zeker bewijs van d'over-een-komst der *Engelsche* taal na soo veel eeuwen als noch met de *Friesche*, vry meer dan met *Saxensche*. Hier toe dient ook 't getuigenis der oude schrijver *Ludgerus*: *Suidbert*, seid hy, dorste na de zaligheid aller menschen, en bysonderlijk der heidensche Friesen en *Saxens*, alsoo d'Engelsche uit haar herkomstig waaren. En terstont verhaald van *Willebrord* en der selver metgefallen: Aangesien dese heilige leeraars geboortig uit *Engeland*, doch *Friesche* herkomst, soo konden ze haar bequaamelijk het *Euangelium* verkondigen in de *Duitsche* taal. *Ludgerus* lijd geen tegen-spreken in dit getuigenis, dewijl ten dien tijde leefde, en *Willebrords* metgefelle was.

Dapperheit der *Franken*: beide afkomstig van de Friesen.

Uitgestrekte landpaalen der Friesen, en groote Zee-genen.

Neemen *Britannien*.

449.

Na

Na dese voorvallen op Britannien, is een lang stilswijgen by de geschicht-schrijvers, of ten minsten onzeker bescheid. Alleenlijk staat bekend, hoe Saxens en Vranken, onversoenlijke vyanden der Romainen, (haar moogentheit, te mets meer en meer besnoeid, viel ten laatsten in dese gewesten aan duigen) op de Bataviërs wegens de Roomsche maatschappy vinnig toe setten: in dier voegen, datze de Friesche naam en wetten, tot haar bescherming aan-namen. Zedert schuilden de Bataviërs onder de Friesen, de welke aldus met dese nieuwe aanwas vereenigt, te moediger ook buiten haar landpaalen tegen overlastige vyanden nu en dan streeden; niet sonder bitze wrok der Vranken: als die, tot schrik van Duitsers en Galloifers de wapenen gelukkig dragende, met nijdige oogen in de Friesen een dapperheit aanschouden, die haar vermogen op-haalde. Hier uit ontstonden swaare oorloogen tusschen dese landaard, wederzijds manhaftig. Eindelijk door 't Christendom, by de Friesen laaft aangenomen, bezaadigde de heevigheid. Self soo verre, dat den koning der Vranken 't gesag over de Friesen gewillig met seer bepaalde magt is opgedragen, ja sonder vermindering van vryheit: dewijl d'achtbaarheid des adels en gewoonelijke voet der land-bestiering bleef stand grijpen. Hoewel met de groey der Vrankische moogentheit de Friesche voor-rechten onder-kroopen wierden: de Vranken misbruikende haar zegenen tot een last der Friesen, met welke plechtelijk verbonden waaren. Doch onderling tweespaltig, en wegens inlandsche oorloogen afgemat zijnde, dienden sich de Noormannen van sulke gelegentheit. Dit volk, door kouden hemel en barre zee gemoedigt, rukten den Franken soo woest op den hals: datze, niet sonder verlies van oude aansienelijkheid, een aansienelijk gedeelte des rijks aan d'over-

winnaars ten besten gaven, na de selve Normandy genaamt. De Friesen by dusdanige ongelegentheit geen bystant uit Frankrijk te gemoet schouwende, sagen onder malkander om: ten einde die ruitende swermen uit het noorden eenmaal, by heilsame overflag, mogten gestut werden. Na mannelijke proeven tegen de Noormannen sneuvelden ten laatsten de Friesche graaven Thietbold en Gerolf, by dese tijden berucht. Een groot gebrek ontstond uit de vryheit, dat ieder evenveel meester zijnde, langsaame beeraadflaging en verdeelde krachten toebragt; waar door goede gelegentheit verzuimt, en vele afgesonderd strijdende alle te gelijk dikwils verwonnen wierden. Dieshalven de Friesen wederzijds der Rhijn, over het tegenwoordig Holland verspreid, (want d'andere van d'Eems af en langs de Zuider-zee door de Deensche koning Gotrijk met d'ellendigste slaverny gedrukt wierden) bemerkende in veelheit der hoofden swakheit van krachten, beraaden een te verkiesen uit het lichaam des adels, aan welke 't opper-gesag mogt werden opgedraagen: te meer dewijl de Noormannen soo verwoed d'overige Friesen gehandelt hadden: bedwongen zijnde een laage deur ten noorden der huisingen te bouwen, om bukkende in en uit te gaan, ten einde hier mede mogten indagtig werden de Deensche slaverny. Ook stond een gebouw twee honderd en veertig voeten lang opgericht, aan welkers eene einde des konings rent-meester neder sat, aan 't andere stond een kopere schild, in welke de Friesen haar schatting-geld in-wierpen; doch soo lang voor geen betaaling strekkende, als de rent-meester 't geklank der penningen niet konde hooren. En Gotrijk, door de geduurige zegenen tot grooter verrichting 't ellekens aangehitst, bestond nu ook der Vranken koning Carel in sijn-rijk te bestoken. Hy werpt dan uit twee honderd

Bataviërs
nemen de
Friesche
naam en
wetten
aan.

Oorloogen
der Friesen
met de
Franken.

Staat de-
ser landen
onder de
Vranken.

Onder de
Noorman-
nen.

Na de ge-
boorte

I. C. 800.

Noorman-
nen ver-
woedheid
tegen de
Friesen.

Ondrage-
lijke sla-
vernij der
Friesen.

schepen een weldig heir op den Frieschen boodem te land, met sulck een verwoede uitgelatendheid, dat zedert de schepping geen volk jammerlijker gedrukt was. Doch nu vaardig na Aken op te trekken, geraakt door vloek-verwandschap der sijne om hals. Thans de Deenen, onderling gesplitst, spatten tommelinx na huis. De Friesen ontledigt van sulke raauwe landaard, grijpen moed, en te gelijk na wapenen, gestijft door de Vranken. Soo fel was haar indruk op 't Deensche overblijfsel, dat het eerlang te land wierd uitgedreven. Ondertusschen verstierf met de voorspoed de Vranksche dapperheid. Te min hulp was van haar te wachten, dewijl by inlandsche beroerten in genoegsame onmagt lagen. En die oorlogs-buijen uit het noorden waaren niet soo volkoomen overgewaait, of scheenen allegangs op nieuw te dreigen. Hier toe hielp Roderijk, die Wijk te Duurstede in leen ontfangen had van kaifer Luide-wijk: maar door Lotharius, sijn vader Luide-wijk in 't Rijk gevolgt, ten kerker gedoemt, als aangeklaagt van hoog verraad. Doch uit d'hechtenis ontsnapt, verfoekt bystand aan de Noormannen. Lotharius inmiddels (verzoopen in onkuifche omhelvingen van sijn bysit Waldrada, dien hy, niet sonder veler opstand en echtscheiding met Thetberga, tot bedgenood dachte te nemen) liet alles over hoop drijven. De Noormannen met diepe voetstappen van verwoedheden voortgerukt, maaken haar meesters van Wijk te Duursteden: en tot Noordwijk toe in-geboort, vonden aldaar bot tot tegenweer: want Rembert kerkvoogd van Bremen boezemde sulck een moed den vluchtende Friesen in, dat dese togt den Noormannen stond op tien duisend verslaagene. De neder-laag hielte de verwonnene tot wraak. Met nieuwe kragten dan den Friesen op 't lijf gevallen, vermeersteren Nimweegen, en vestigen binnen die stad den

stoel des oorlogs. Kaifer Luide-wijk, door dese wapenkreet opgedaagt, trekt den Friesen te hulp. De Noormannen op de vlucht gejaagt, verfoeken en verkrijgen vrede, mits Nimweegen en te gelijk den Frieschen boodem ruimende. Doch eerlang, beleid by Godefrid en Sigefrid, spatten door Vlaanderen, Braband en Artois na 't ingewand des Duitschen rijks. Aldaar, by Carolus Crassus in haar winter-leger rondom begraven, verfoeken door mangel van lijf-togt lijfs-genade. De kaifer, hoewel de woedende struik-roovers sonder gevaar uit-hongeren konde, wars van wreedheid, gond haar vrede: onder beding, datze 't Christendom souden aan nemen. Ja by houwelijkt Gissa, dochter van sijn vader Lotharius uit de by-sit Waldrada, aan Godefrid uit, met een houwelijks goed van de gewesten aan dese kant der Zuider-zee tot over den Rhijn. Gerolf en andere Friesche graaven wierden benoodsaakt den Noorman te gehoorsamen. d'Overblijffels van dese Denemarksche voogdy zijn noch te vinden in 't eiland Marken en Denemarken, een landstreek op het Utrechtsche sticht nevens Gooi-land. Alsoo is ook Amsteland met de nabuurige gronden geraakt onder dwinglandy van de Noormans, verraden by haar bondgenooten, voor welke soo dikwils 't harnas had aangegespt. Maar het brak den kaifar zuur op, dat hy de Friesen soo schandig mis-leide, plaatsende die woeste landaard, tot kreuking der vryheid, in haar besitting nevens 't Y, en voort het meesten deel van Batavia, toenmaals Friesland genaamt. Want Godefrid sag niet alleen met goede oogen aen, dat jaarlijcx sijn lands-luiden sterke legers herwaards af-voerden: maer, opgeruid door sijn swaager Hugo, sond Gerolf en Gardolf Friesche graaven aan Crassus, met verfoek van getemperder landschappen, als de Friesche boodem, laag en bar door

Invallen
der Noor-
mannen in
Friesland.

872.
Amsteland
geraakt
onder de
Deenen:

Franken
ontaarden
van haar
dapper-
heid.

Daaden
der Noor-
mannen in
Friesland.

Na de ge-
beerte
F. C.
865.

876.
881.

2 noor-

877. Verkrijgt haar oude vryheid.

noorden, en beknabbelt met ziltige meiren. Doch door list, hy de kaiser bedacht, om hals geraakt, en te gelijk de Deensche heerschappy ten einde, was 't land noch niet in rust: want Sigefrid verkundschapt van sijns metgefels ongeval keert uit Gallien zeeghaftige wapenen herwaards. Moedig trekken hem de Friesen onder d' oogen: sulx Sigefrid de slag en 't leven verloor. In dese strijd muite seer uit de dapperheid van Gerolf Friesche graaf: diefweghen Arnulf Carels voogd aan Gerolf de landeryen tusschen Suidhardeshagen en de Rhijn schonk in vrye eigendom, alsoo de Vranken sulcx op dese gewesten voorwendeden. Doch de nederlaag had den Noorman soo niet ontfet, of hy bestond niet lang hier na op de Friesen een torn te doen. Rhollo uit Denemarken afgescheept valt by onweder op Walcheren, en dit eiland indiervoegen op den hals: dat d'inwoouders of na Ragineer in Henegouwen, of na Radboud vorst der Friesen en graave van Theisterband verstooven. Uit mededoo- gen tegen die ellendige ballingen, voegen Radboud en Ragineer haar krachten te zamen, om Rhollo op Walcheren te be- stooken. Ongelukkig viel de togt uit: bei- de afgeslaagen, deinden te rugge. Rhollo moediger door sijn bevochte zegen, rukt Radboud onder d' oogen. Eerlang ge- raakten de Friesen aan 't voetslaaken, en met de nederlaag haar vryheid quijt. Amsteland wierd thans ook onder geld- opbrenging aan den Deenschen dwinge- land gebragt. Maar Rhollo na Vrankrijk gespat, herschepten de Friesen adem en moed. En, om sich bet te wapenen tegen de vordere indruk der Noormannen, vond d'adel geraadzaam, aan Diederijk 't hoog- ste gesag, dog met bepaalde magt, (ten einde de vryheid niet gekreukt wierde) op te draagen: te meer dewijl hy uit d'aan- sienelijkste afkomst onder de Friesen, Ge- rolfs soone was, wiens dapperheid seer

Amste- land ge- raakt wo- der on- der de Doenan.

Diederijk eerste algemei- ne.

berucht. En Diederijk genoot dit voor- ^{grave der Friesen.} recht boven Walger ouder broeder, ter oorzaak Walger, wegens 't vermoorden 923. van Eberhard, in ieders haat stond. Carel de Simpele bevestigde dese verkiesing, afftand doende van alle recht, 't welk de Vranken waanden te hebben, op Suithar- deshagen tot Fortrapa en Kinhem toe. Het schijnt Carel verplicht geweest is door weldaaden, beweesen in den oor- loog, die hy uit 't rijk verdreven tegen sijn onderdaanen voerde, geen geringe bystand aan Diederijk gevonden hebben- de. 't Afschrift deser gifte is getekent tot Bladelle een dorp in Champaigne. En al- soo hebben de Kleine Friesen haar self een opperhoofd gekooren: de welke sich toe- paste den naam van Friesche graaf. d'Oor- sprong deser benaaming is lichtelijk te sien, herkomstig van graaven: want de- wijl d'eerste bevolkers der gewesten al- hier, by de dagelijxe water-beurten, in- ^{Het woord graaf waar van herkomstig?} sonderheid ter winter-tijd en met spring- vloeden, de landen vonden plas geset en onbruikbaar, wierpen in 't eerst voor haar woonplaatfen hier en daar heuvelen op: doch naderhand, de nood sulke moeiten atvergende, damden d'oevers van zee en stroomen. Die 't meeste gesag hadden, voerden de gravers aan, bestierende 't dijk- werk. Na dat d'aansienlijkste meer gron- den tegen 't nat beschermden, dies te ver- der strekte haar gebied. Hier uit ontstaan soo veel heerlijkkyen, meest nevens de vloeden. Bekent zijn d'adelijke stam-hui- sen der Brederooden, Arkels, Persijnen, Teilingen, Egmonden, Buuren, Wasse- ^{Holland- sche adel.} naars, Polaanen, Duivenvoorden, Voor- nen, Assendelsten Craalingen, Alkema- den, Asperen, Bockhorsten, Boetzelaaren, Hoogtwouden, Boschuisen, Bronkhorsten, Warmonden, Doesen, Dorpen, Fareesten, Hoodenpijs, Heenvlieten, Kijf hoeken, Mathenessen, Liefvelden, Moerkerken, Mijnden van Amstels, Naaldwijken, Outs- hoornen, Poelgeesten, Raaphorsten, Scha-

eerste ge-
wag van
Amstel
wanneer.

Schagens, Swietens, Vlieten, Wouden, Wijngaarden, Zijlen, Zevenders en andere. Nu in het vijf en vijftigste jaar der elfde eeuw is bekend Egbert heere van Amstel: wiens soon Gijf brecht, vader van Engelbregt, is getrouwt aan Bertrande, Yselfteinsche erf-dochter. Dese echt was gezegent met vier soonen Gijf brecht, Arent, Wilhem en Otto. Gijf brechts ongeluk in den oorlog tegen d' Hollandsche graaf, word namaals wijdloopig beschreven. Uit Amstel zijn vorders herkomstig by jonger soonen, de Mijndens, Benschoppens, Snelbergen, Sassen en Loenen. Doch belangende d' oude land-bestiering in dese gewesten; het is sulx, dat de kleine Friesen, gelijk ook meest alle andere Duitschers, met een ruime toom beheerscht wierden. Laat Tacitus de waarheit spreken van onseland-aard. *Sy komen op gesette dagen te zamen, ten zy iets gevallen en schielijk voor valt, of met nieuwe of volle maan. Uit haar vryheit ontstaat een gebrek; datze niet te gelijk noch gelast verschijnen: maar een dag twee, drie loopt heen met het zammelen der vergaaderende. Na't graauw goed vind, sittenze gewaapend met malkander neder. De priesters gebieden't stilswijgen; by welke ook de magt tot straffen beruft. Thans spreekt de koning of vorst, na ieders onderdom, na ieders adel, na in geleide eer in d' oorlog, na ieders begaafdheit, meer met gesag om te aan te raaden, dan magt om te gebieden. Indien de zin-uiting mishaagd, toonen haar af keer door geraasch: doch soo smakelyk is, kloppen korte schilden te zaamen.* Tacitus gewaagt wel alhier van Koningen; maar zijt niet misleid door soo achtbaare naam: want de Friesen, warfch van staat-zucht, leden niet minder dan onbepaalde heerschappy. Een Koning was niet meer als een heet en doen der gemeente. Hoe duidelyk geeft sulx by Cæsar te kennen Ambiorix Koning van de helft der Eburones? Gebied, seid hy, is soodaanig, dat de meenigte soo veel magt over ons gebruikt, als wy over

Af-satfels.

Oude
land-be-
stier der
Amstel-
landers.

Tacitus
de Mo-
rib. Ger-
man.

Cæsar.
Com-
ment.
lib. 5.

de meenigte des volks. En Tacitus wederom: *De vorsten beraadslaagen over geringe, over groote zaaken alle te zamen. In dese vyeen-komsten worden graaven verkooren, die rechtspleging oefenen op de dorpen en vlekken.* d' Uitstekenste des adels vermogten met malkander sonder 't graauw geen raadslot maken in gewigtige voorvallen. Daarom ook Claudius Civilis de voornaamste der Bataviers en gewilligste des volks, onder voorwenden van maaltijd, in 't heilig bosch, by 's Graavenhaage nu ter tijd, ontbood: toen hy sijn lands-luiden moed in boezemde, om de Roomsche moogentheit onder d' oogen te sien. By de Galloifers, dewelke haar land-bestier ontleende van de Massiliensers, uit Griekenland herkomstig, wierd een geheel andere voet gehouden: want, volgens Cæsar, was 't gemeine volk by haar gehouden gelijk slaaven, en in geen raats-pleging gemoeid: alsoo aan de Druides en ridders alle gesag stond. Vryer leefden de Duitschen: sulx haar Koningen meer den naam, dan daat hadden: als welkers achtbaarheid in helden stukken tegen de vyand bestond. De Romainen, uit wiens papieren onse vertellingen worden uit-geschreven, hebben de bestierders der Friesen toegepast den naam van Koningen, daer eigentlijk niet anders waaren, als Hartoogen en Vorsten: soodanige Malorix en Verritus, Friesche graaven, by de gemeente afgevaardigt na Nero, gelijk ook Masius Koning der Marcomannen met de priesterinne Ganna aan Domitianus. Dese Koningen wierden in moederlijke taal vorsten, soo veel als vorsten genaamt. Tot die duidelyke waarheit brengt Tacitus geen gering bewijs, getuigende van der Friesen overheit; datze meer bestierden door een goede voor-gang, dan gebod: bysonder indien voor de slag-ordens een vyand onder d' oogen dorsten sien. En self wanneer de legers te veldelagen, stond het niemand vry dan den

Tacit. de
Morib.
German.

Tacit.
Hist. 4.

Cæsar
Com-
ment.
lib. 6.

Friesche
koningen
hadden
klein go-
sag:

waar in
het selve
bestond.

Priesters
bestierden
't gemeine
best, meer
als de kon-
ningen.

den priesters te vangen, spannen en straffen, alsoo meer door 't gebod Gods, als last des oversten, wilden schijnen te lijden. De inkomsten deser vorsten waaren schraal. Tacitus seid, dat ieder vrywillig, of een gedeelte des vees, of der vruchten, aan haar toebrogt, slechts tot noodsaakelijkheid. Sy hadden geen lijf-wagt, dan alleen die uit verwondering over manhafte daaden d'opperhoofden besochten. Uit gelijke herkomst is het bekende woord Hertog, als die voor het heir-toog: want in vredens tijd greep volkoomelijk stand een losse volk-heersching. Doch alhoewel de vryheit van 't graauw sulc een toemeloofse bestiering eischte, 't onderschied tusschen overigheid en onderdanen in gemeine ommegang by na weg-genomen zijnde, bleeft echter onderschied tusschen alle. Tacitus getuigt: *Ghy kond een heer van zijn knecht niet onderkennen, door eenige sachtigheden des opvoedings. Sy buisvesten tusschen de selve beesten, op de selve grond: totter tijd d'ouderdom de vrygeboorene affondert, de mankafteigheit haar voor foodanige erkent.* By de selve vinden wy een vierderhande staat der Amstelsche inwoonders, nevens andere Duitschen, te weten afgedeelt in edelen, vrye, vrygelaatene en slaaven. Dit onderscheid heeft lange tijd stand gegrepen. De schrijvers der middelste eeuwen gewagen noch deser gewoonte, gelijk te sien is by Nithard, Adam van Bremen en Hucbald abt tot Ebnon. Hucbald getuigt van de Saxens, by zijn tijd over Amsteland verspreid: *De Saxens, seid hy, waaren, gelijk ook nu driefinds verdeelt: want daar zijn de welke in haar taal Edlingen, die Frilingen, die Lassen genoemt worden.* Het schijnt dat Hucbald de slaaven vergeten heeft. Hoe keurig ondertusschen 't verschil tusschen die verscheide staaten is onderhouden kan Adam van Bremen getuigen: *Het blijft by onverbrekelijke wetten bevestigd, dat niemant*

in bouwelijken de paalen van eigen gelegentheit versette: maar een eedele trouwe met een eedele, een vrye met een vrye, een vrygelaatene man met een vrygelaaten vrouw, een slaaf met een slaavinne. Indien iemand deser sich aanmatig in echt te verbinden met een boven zijn staat en hooger van afkomst, moet sulcs boeten met het leven. Doch belangende de slaaven, dese waren tweederlei, of door gevangenis in een ongelukkige strijd, of lichtvaardig waagen: want soo versot hing de Fries aan het dobbelen; dat hy nuchteren, na 't verlies van gelt en haaven, ten laatsten aan een worp zijn vryheit en lichaam waagde. *De verwonnene, seid Tacitus, treed gewillig in slaverny. De slaaven van sulke slag worden vermangelt: om de schande der overwinning af te wisschen.* Wat Hucbald met Lassen wil uiddrukken, blijkt in de grond des woords by afkorting, voor vry-gelassen of vry-gelaatene. De Friesen vorders waaren van een harde imborst. Tot haar twintig jaaren gingenze naakt, ook in de bitterste koude, volgens Pomponius Mela. En Tacitus: *Sy draagen een ry-rok, met een gesp, of by gebrek des selven, met een doorn toe gebaakt. De andere deelen des lichaams zijn bloot.* En voor Tacitus seid Cæsar: *Sy zijn tot die gewoonte gebragt, datze in de koutste plaatsen geen gewaad als wellen hebben, (welker kleinigheit het meeste lichaam bloot laat) en wasschen sich in de stroomen.* ——— *Het word seer schandig gehouden een vrouw beken te hebben voor de twintig jaar. ——— Sy haaden sonder onderscheid in de vloeden: gebruiken korte wellen, het voorste des lichaams bloot zijnde.* Hier toe dient ook 't getuigenis van Diodorus Siculus: *Sy hebben niet alleen geel hair, maar trachten ook door konst den ingebooren eigenschap den verwe te vermeerderen. Want sy wasschen dikwils het hair met loog, en kemmen 't van 't voorhoofd na de kruin, en dan na den bals, om te aansienlijker te zijn.*

Hoedaanig eertijds de slaaven in Amsteland.

Lassen, hoedaanig eertijds alhier te lande.

Mela. 1. 3. c. 4. Tacitus de Morib. Germ. Kleding der oude Friesen.

Diodorus Siculus lib. 5. Biblioth.

Hertog waar van.

Tacit. de Morib. Germ. Onderscheid van staaten tusschen de Friesen en andere Duitschen.

Hucbald in vitâ Lobuini.

Adam Bremen. sis.

zijn. — Sommige scheeren de baarden af, andere laten een weinig wasschen, d' adel schraapt de wangen glad af, maar laten de knevels in diervoegen groeyen, datze over den mond hangen. Etende blijft de spijs in 't hair sitten: wanneerze drinken word de drank als door een zeef getrokken. Silius noemt de Bataviërs goud-geel-harige. En Tacitus: *Sy hebben geel hair, groote licha- men.* En Sidonius Apollinaris: *Haar vach- ten raaken niet tot de kuiten.* Uit de by-gebragte getuigenissen blijkt, hoe stantvaf- tige overblijffels deser gewoonte, in Noord-Holland, bewaarende noch vele zeden, der oude Friesen, bysonder ten platten lande, te vinden zijn? Wat is daar gemeinder als geel hair en korte kleederen by het vrouw-volk, de mannen met kne- vels over de lippen? Voorwaer een leven- dig afdrukfel der oude tijden. Maar van sulck een imborft zijn de Friesen, geensints wispeluurig: als de welke d'eenigste op den Duitfchen bodem, ja ook in Neder- land, haar naam te gelijk met de besitting, indien niet geheel, ten minsten stuks ge- wijs, bewaart hebben. Want isser wel elders een van allede volkeren, eertijds over dese noorder weereld verspreid, be- stendig gebleven? Waar zijn Bataviërs, Menapii, Eburones, Advatici, Mори- ni, Marfi, Centrones, Levaci, Gorduni, Segni, Condrufi, Chauci, Sedulii, Sicambri, Gugerni, Bruçteri. Usipetes en andere, wijd en zijd de Friesen rondom becینگelende? En self de graaven van Holland hebben een geruime tijd geen andere eer-naam dan der Friesen genoemt. Hierom wierde Robert, uit kracht des houwelijx met Geertruid nagelaatene we- duwe van graaf Floris tot voogd gekoo- ren, de Fries by-genaamt. In de tiende eeuw eerste, is 't woord Hollandsche graaf opgekoomen. De voorval dient een wei- nig hooger opgehaalt. Het is bekend, dat de Hollanders over lang met d' Uit- rechtsche bisschoppen vinnig over hoop

laagen. d'Heevigheid bezaadigde niet in eenige eeuwen aan malkander. Robert de Fries, door Godefrid de bultenaar verdreven, vond sich bedremmelt in een langwijlige oorlog met de Fransche Koning. Immiddels maakt Godefrid hem selven meester van 't Friesche graaffchap. Doch door den kaisar na Saxen op ont- booden, slaat eindelijk, groote dingen verricht hebbende, den weg in na Ant- werpen: alwaar op een gemak doodelijk met een vork van onder gequetst is. Wilhem Utrechtsche bisschop vaarde terstond de leedige bestiering aan: doch eerlang aflijvig, grijpt Diederijk de Vijf- de, tot noch toe onwettelijk uit het graaf- schap gestooten, sich dienende van dese gelegendheid, moed en ballingen in der yl by een. Sijn stief-vader Robert voorfag hem met een bende Vlaamsche schutters. Uit Zeeland en Waas rukten ook ettelijke krijgsknechten 't zijner hulp. Met dese magt set Diederijk na 't slot Yselmonde. Bisschop Coenraad Wilhems staat-volger fat inmiddels geensints stil: als dewelke niet alleen sijn magt t'zamen-smolt; maar selfs soldaaten in Zutfen en Lotharingen lietwerven. By Yselmonde verhief sig de strijd, met twijfelachtige uit-komst; nu dese, dan die voet-slaakende. Ten laat- sten setten 't de Stichtsche op de loop, en d'Hollanders in diervoegen toe, dat wei- nige ontsnapt; sneuvelende meest, of aan het swaart of in de Maas. Gerlac graaf van Zutfen bleef nevens een merkelyk aan-tal verflaagen. Bisschop Coenraad ontquam op 't slot Yselmonde: doch, sonder ophouden bestormt, verfoekt vrede. Diederijk had hier geen ooren toe; dan onder beding van af te staan alle recht, het welke de bisschoppen op Holland, en van ouds voor-wendeden, en by gif- te des Kaisars Henrijk onlanx verleent. Coenraad, uit noot bedwongen, neemt de voorwaarden aan; en, sig ten beschei- dentheit des overwinnaars stellende, ver- krijgt

Holland-
sche met
d' Uit-
recht-
sche.

Tac. de
Morib.
Germ. Si-
donius.

Friesen
de besten-
digste al-
ler volke-
ren in 't
moorden.

Groote
zegenen
van Die-
derijk de
vijfde:

Smaare
oorloo-
gen der

1076. krijgt vryheid. Diederijk, tusschen 't gejuich der onderzaaten over al staatelik verwellekoomt, voerde alder-eerst den eer-naam van Hollandsche graaf, by sijn voorzaaten nooit gebruikelik, wegens de twisten over Merwede met d'Uitrecht-sche Bisschoppen: te voren geheten graaven van Friesland, sich tot Merwede uitstreckende. Doch zedert Coenraad zijn recht afstond op Holland, (zijnde 't selve met Merwede, als alleenlik dat Holland wat vorder sprong) nam met dese versche besitting de benaaming te gelijk aan. En alsoo heeft na die tijd de nieuwe naam Holland der Friesen uit-gewischt alleenlik behouden in Noord-Holland, als noch West-Friesland geheeten. En, volgens de fleur der gewoonlijke wissel-valligheden, zijn temets de Friesen, door onderlinge twist en gestadig muiten, meer en meer afgenoomen. Uit Saxen en Westfaalen verdreven, thans ook over den Rhijn gejaagt, hielden lange op d'Amstelsche boodem stand: (doch verstaat die Kleine Friesen, de welke oneenig met d'andere den keur der graaf niet toestonden) hier van is noch overig het oude rijmje, *staat te Haarlem op het zand, gy werpt een koe in Friesland.* Ten laatsten over 't Y geweken, schorten den Hollandschen indruk eenige eeuwen aan een voor het stroomtjen Kinheim onder Alkmaar. Hier is geduurig met wederzijdige nederlaagen en vinnigen moede gestreden. Die eer hebben de Friesen, datze, uit haar hoofst-ad Vroone, meer als eens Alkmaar vermeersterden, en by Hoogtwoud over den verlaagen Wilhelm Roomsche koning zeegepraalden. Tot de tijden van Joan, des vermoorden Floris soon, bleef dese boodem met geduurig menschen-bloed overstroomt. Soo lang hield die kleine hoek d'Hollandschen magt gaande: tot eindelijk, den seven en twintigsten der Lentemaand op 't vier en 't negentigste jaar der twaalfde eeuw, onder Nieuwburg

1076. Is de eerste die sich graaf van Holland noemt.

Friesen uit Amsteland geweken.

(een sterkte van Floris tegen der Friesen overlast gebouwt) soo gelukkig by graaf Joan, gestijft door sijn schoon-vader Eduard Engelsche koning met eenige benden, gevochten is; dat de Friesche moeder-stad Vroone, na een groote nederlaag haren borgeren, met de selve ren der Hollandsche zegen, ingenoomen, en ten grond toe verwoest is. Zedert hebben de overgeblevene sich te mets gevlijd onder de bestiering van Holland, met gelijke vryheid en behoudenis der voorrechten ten laatsten 't Hollandsche graafschap ingelijft; na de gelegenheit tegenwoordig Noord-Holland geheeten, behoudende echter te gelijk met d'oude benaaming de Friesche wapenen en geen kleine overblijfsels der vereeuwde zeeden, bysonder ten platten lande. Het is waarschijnlijk, dat de bitterheit eertijds daar uit ontstaan is, dewijl de Kleine Friesen ten noorden sich niet onderwierpen den graaf by d'andere verkooren, en meer hingen aan de Groote, welker hoofst-ad Stavoren, in d'engte der Zuider-zee na by gelegen, bequaame hulp verschaften. Dus lang besig met d'oude land-paalen, inwoonders en wissel-valligheden, door welke de selve by voor en tegenspoed in oorlog en vrede gellingert zijn, te weten de Kleine Friesen, wettelijke besitters over meer als seltien eeuwen van den Amstelschen boodem. Het lust ons vorders uit de grijsheit der tijden voor den dag te brengen d'afgodery, by d'heidensche voorzaaten alhier gepleegt. Het werk moet een weinig hooger opgehaalt. De drie soonen Gomers, Thogarma over Tattaryen, Riphath op de boodem der Ruffen, Aschenaz, vader van de Celten, wijd en zijd over Illyrie, Germanie, Gallie, Spanje en de Britannische eilanden verspreid, (De Joodsche schrijvers noemden de Duitsers Askenazim,) waaren alle in den rechten Gods-dienst door Noach onderwefen, ten einde haar kinderen den selve

1294. Vroone Hoofst-ad der Kleine Friesen verwoest.

Friesen gevaren onder Holland.

Oorsprong der afgodery.

selve mogten na-laaten. Doch by verloop van tijd, de Duivel misbruikende der menschen bedurvendheit in kennis en alle geestelijk goed, heeft te mers d'afgoedery, met glimpige booting na't waare geloof, ingevoert. Wy sullen ons bepaalen binnen de gewesten alhier over den Rhijn na de Zuider-zee gelegen. Behalven Cæsar, Tacitus, Plinius, Diodorus Siculus en Ammianus Marcellinus, getuigt ook Strabo van onse voor-ouders; dat by haar in groote achting stonden de Bardi, liederen dichtende, (met dese wierden alle geschiedenissen onthouden) de waarseggers besorgende den godtsdienst, en Druïden, die niet alleen van de geheimenissen der natuur, maer ook goede en quaae zeden reden-kavelden. En aan dese wierden alle twijfelachtige uitkomsten gebracht, om den wilder Godden te ontvouwen. Cæsar getuigt, dat de tucht der Druïdes in Britannien is uitgevonden: diefhalven ook derwaards overschepen, die den rechten grond willen keurig ondersoeken. Mela voegt hier by, dat den voornaamste adel de wijsheit van de Druïdes geleert wierd, heimelijk en langwijlig, twintig jaaren achter een, in verborgen hoolen en afgelegene bos-schaadjen. En wederom Cæsar; beschrijvende haar gevoelen, seid: *Insonderheit dringen hier op; dat de zielen niet sterwen; maar na de dood van andere tot andere verhuisen. En sy oordeelen sulx aldermeest de dapperheit op te scherpen, de vreesse des doods weg genomen zijnde. Sy reden-kavelen veel daar en boven van de gesternten en der selve loop, van d'uit-gestrektheit der weerd en landen, van de natuur en magt der onsterfelijke Goden.* --- Twintig jaar duurt d'onderwijfing. En sy achten ongeoorloft te zijn haar geheimenissen aan't papier toe te betrouwen. Het schijnt my toe sulx te geschieden, om twee redenen: ten einde haar tucht niet geraakte onder de gemeine man: en de leerlingen, betrouwende op't schrijven, min d'omhoud oefenen

mogten. Ook volgden hoog-geachte priesterinnen de legers, voor-seggende de toekomstige uitvallen. Vermaart was dieswegen over Duitsland, ten tijden des kaisars Vespasianus, geweest Velleda, voor een godinne aan-gebeden, gelijk ook Altrunia, Ganna en meer andere. Gedenkwaardig is't getuigenis van Tacitus: *Mummius Lupercus is tot een geschenk gesonden aan Velleda. Dese maagd, van Bructer'sche afkomst, voerde een uit-gestrekt gebied, volgens oude herkomst onder de Duitsers, na welke sy de meeste wijven voor waar-seggereffen, en't bygeloof aangroeyende, voor godinnen houden. En toen groeide't gesag van Velleda seer aan: want sy had voorseid de voorspoed der Duitsers en nederlaag van de Roomsche regementen.* — Maar het wierd geweigerd Velleda aan te spreken. Men mogt haar niet sien, op dat d'achtbaarheid meer bewaard bleef. Sy self woonde op een hoge toorn. Een verkoorene uit't naaste bloed-verwantschap bracht, als een tusschen boode der godheit, de raads-pleeging en antwoord af. Vorders de gemelde Altrunia, schijnt soo genaamt van alt, olt, out, en rune, certijds een hexe of tooveresse. Jornandes bevestigt dese waarheit: *Filimer de Koning der Gotthen (soo luiden zijn woorden) vond onder't volk eenige waarseggereffen, en eigen taale Altrunen genaamt.* Strabo beschrijft de kleeding der selve: *Sy gaan grijs-barig in wit gewaad, met korte tabbaarden van bennip, onder met gespen toe-gebonden en een koopere ring.* En Cæsar: *Als by by den gevangen ondersocht, waarom Ariovistus geen kans waagde, verstond dese oorzaak: dewijl by de Duitsers een gewoonte stand greep, dat de huismoeders door't lot en waarseggeren opening deden, of het oorbaar was slag te leveren of niet: de selve tot antwoord gaven, voor de Duitsers onmogelijk te overwinnen, indien hant, gemein wierden, eer de nieuwe maan scheen.* Het is vorders bekend hoe onse voor-ouders aldermeest gedient hebben den Son, Thesus en Maan. De Son, als ziel der weerd, schijnt tot

Vrouwen seer hoog geacht eertijds.

Priesterinnen onder de selve.

Velleda een aanzienlijke Priesteresse.

Jornandes de reb. Goth.

Strabo

1. 7.

Cæsar Comm.

1. 1

Goden der onderinwoonders van Am-land.

tot

De oude priesters onser voor-ouderen.

Druïdes boedaanige priesters: Mela 1. 3. cap. 2.

Cæsar en Comm. Gall. 1. 5.

tot een algemeine verduistering haar gescheenen te zijn: daarom, voor God aangenomen, door gaans over Euroope, noch huden ten dage, in 't midden van alle verwarde spraaken, de selve naam by alle behoud; niet sonder kennelijke overblijfsels der oude afgodery met de Son gepleegt, gelijk sulks in 't woeste Indien noch stand grijpt. So noemt hem de Duitser Son, Engelsman Sun, Sued en Deen Sole of Soel, Latijn Sol, Dalmatier Sonce, Pool Slonce, Boheem Slunce. En dewijl slechts een Son den hemel beschijnt, is ook een eenige God erkent; maar welkers eigenschappen den naam van Goden zijn toegepast. Hier van blijven noch overig de woorden uit son afkomstig, een eenigheid uit-drukkende, als *sonderlijk, in sonderheit, bysonder*. Hier van de dag des godsdienst Sondag, hoewel bequaamelijker, na de taal des H. Geefts, de dag des Heere. Orpheus stemt daar mede over een: *Jupiter, singt hy; Pluto, de Son, Bacchus, zijn een God*. Thesus is de selve met Vulcanus en Mars: aan welke, wanneer slag leveren sullen, gewend waaren op te offeren haar gevangenen en 't geroofde vee. Procopius seid: *De beste van haar offerhanden is een mensch, d'eerste in de slag gevangen. Dese word ter eere van Mars gekeelt, als d'opperste God*. En met geen minder wreedheit zijn Seyba, Altrunia, Velleda en Oraj gedient. Dese Druïdes verrichteden sulke menschen-stachting. Tacitus gewaagende de nederlaag van Varus: *In de naaste bosschaadjen, seid hy, stonden de woeste outaaren, by welke de ritmeesters en bopmannen den hals afgesneden waaren*. Diodorus Siculus doet hier by, datze de menschten offer geschickt, met een swaart dwars over de borst hakten; en uit de val des selve, trekking der senuwen en gudsen des bloeds, toe-koomende uit-komsten voor-seiden. En bysonderlijk, volgens Joannes Magnus, hebben de Noormanen meesters van Amsteland met d'omleg-

gende gewesten, aldaar in louw-maand 's jaarlijx aan Theutates opgeoffert negen en negentig menschen, soo veel paarden, honden en haanen. Met 't bloed der gekeelden, in schaalen ontfangen, zijn d'outaars en boomen besprengt. Thans na 't offer wierden blijde maaltijden ingestelt. Doch de manier der manslagt scheelde zeer: want na 't getuigenis van Cæsar en Strabo, doorschoten somtijds ook de Druïdes met pijlen, gebonden aan gewijde boomen: sommige wierden binnen grootte horden, uit sterke teen gevlochten, ingeflooten, en te gelijk met koeyen en paarden verbrand. En wederom Cæsar: *Sy oordeelen d'offerhanden der gene, die aan dievery of struik-rooven of eenige andere misdaad schuldig zijn, den onsterfelijke Goden aangenaamst te wesen: doch als sulke slag ontbreekt, komenze ook tot de straf der onschuldigen*. De afgekapte hoofden wierden aan boomen gespijkerd of gebalsemt in kisten opgeslooten, indien vyanden geweest, en by de nakomelingen self vertoont, tot bewijs der dapperheit haarer voor-ouderen. En dit vervloekte werk beschikte de Druïdes in eiken bosschen, sy in een lang kleed, met het loof van die boomen gekroont: als de welke gevoelden onbetaamelijk te zijn, d'oneindighe Goden te besluiten binnen muuren van een kerk: of haar onmeetelijke grootheit na eens menschen gelijkenis af te beelden. Sommige dichte bosschaadjen droegen der Goden benaaming, ingewijd door waarleggeryen en vereeuwde eerbiedigheit. Het is niemand geoorlooft binnen te treden, ten zy met een koorde gebonden, om d'overmagt der godheit, en sich self minder te erkennen. Indien by geval een struikelt, magt niet op staan; maar het bos uit-kruipen, tot bewijs van onderdaanigheit onder God d'albestierder. Echter maakten ook somtijds beelden voor afgesturvene helden, om andere in naevolg aan te moedigen. Alfoo is seer berucht ten outsten tyden

in Amsteland ge-offert.

Cæs. l. 6.
de Bell.
Gall.
Strabo.
l. 4.

Manier van menschen te offeren.

Tacit. de Morb.
Germ.

Hoe onse voor-ou- ders in de geheiligde bosschen gingen.

De Son opperste God.

Orpheus ouste Griexo dichtster.

Procopius de Goth.

Helmold lib. I.

Lucan, l. I

Diod. Sic. lib. I.

Levendige menschen

*Irman-
faul wat,*

tijden Irman-faul of Harmans zuil, ter eeren van Arminius, in groote achting alhier rondom, door zijn zegen tegen de Romainen bevochten. Het afbeeldfel was een gewapent man, dragende met de rechterhand een vaan, in welke een roos stont, om uit te drukken den korten stand die d'overwinningen doorgaans houden; met de linker een schaale, lichtelijk overflaande, tot afbeelding van de wisselvalligheid der veld-slaagen. Op de borst was een beer te sien, op de schild een leeuw, vertoonende 't forze hart eens krijgs-mans en fellen indruk. Het veld rondom stond met bloemen, beduidende de drift der helden, welken niet aangenaamer, dan dapperheit in hacchelijke kanswaagingen te toonen. Vorders Mercurius by onse voorouders, gelijk ook alle Celten, Theuth genaamt; (hier van is herkomstig Duitsen, Thuitsen, Teuthifchon) doch, na verandering van uitspraak, by d'Egyptenaars Thouth, en somtijts ook Thot, Thijt, schijnt oorspronkelijk van het woord tijd; want d'oude, stelden 't beginfel des weerelts en tijds het selve. En dewijl de Son en Maan de tijden afmaaten, hebbenze die heerlijke schepsels voor den Schepper aanbeden. Hierom is 't ook, dat de Grieken den eersten God Saturnus na de tijd Kronios noemden, op-etende zijn eigen kinderen, dewijl de volgende dag een dood den voorgaande veroorzaakt. Het selve gaven ook niet duister de Celten, onder welke d'eerste inwoonders van Amsteland, te kennen met haar beruchte godinne Tanfanes, soo veel als 't anfang of begin. En voorwaar hoe hebben de heidenen, ontbloot van de prophetische waarheit, door het flauwelicht der natuur, anders tot een God kunnen opklimmen, dan by aan-merking van een eerste begin

*Theuth
d'opperste
God waar
van al/oo
genaamt.**Chronos by
de Grieken
tijd.**Goddinne
Tanfanes.*

aller dingen, en langs de trappen der tijden eindigen in oneindige eeuwigheit? Lactantius meint Theut een mensch geweest te zijn, seer oud en geleert. Dese is geen andere, als by den Griek Hermes, en Latijn Mercurius, den Ammonit Molec en Milcom, welker offeren door menschen-slachting verricht wierden. Men palte hem ook toe, in de volgende eeuwen, na 't getuigenis van Diaconus, de benaaming Wodan. Hier af blijft als noch overig Woonstdag, by in-korting voor Woodans-dag, aan Mercurius, volgens de Romainse stelling, toege-eigent. Andersints, gelijk Gothefridus Viterbiensis getuigt, wierd inschelijx genaamt Gwoodan, den Persen Ghoda: en buiten twijffel, nadien Gwoodan, d'opperste God onser blinde voor-ouderen, dat als noch na zijn goetheit God geheeten wierd. En d'Egyptenaars, aanvangende 't jaar met den herft-maand en God, noemden dien maand Thod. Soodanige Goden zijn geeert, sulke afgodery gepleegt op den boodem, tegenwoordig by d'Amstelenders betreden; doch nu, uit soo vervloekte heidendom, niet sonder bewijs van Gods bysondere genaade tot het ware Christendom overgebracht door Maternus, Eucharis en Valerus, d'eerste die binnen Tongeren 't Euangelium verkondigden. Dese, indien door Petrus zijn afgevaardigt (gelijk d'huidendaag(sche kerk van Romen geloof) hebben geen paapsche godsdienst in gevoerd, als de welke in de sefte eeuw eerst ontworpen, en naderhand ieder Roomsche bisschop iers verzinnende eindelijk ten tijden onser vaderen met nieuwe leer-stukken en schrikkelijke vloeken, binnen Trenten, en zedert buiten hoop van herstelling, bevestigt is.

Lactantius.
2 Reg.
23. 13.
Zephan.
1. 5.
Paulus
Diacon:
lang. rer.
lib. 1. c. 9.

*De naam
God, waar
van af-
komstig.*

*Wie, en
welk Chri-
stendom in
Amste-
land.*

B E S C H R Y V I N G E

Der tegenwoordige gelegenheit, van

't G R A A F S C H A P

H O L L A N D.

Holland is een van de 17 *Provincien*, die men de *Nederlantsche* noemt, in 't *Latijn Belgica*, of *Germania inferior*, dat is, *Nederduitslant* genaamt. Aan de Noord-west zijde, wordt *Hollandt* bespoelt van de Noord-zee. Ten Zuid-westen heeft het d' *Eylanden* van *Zeelant*. Ten Zuyden *Brabant*. Ten Oosten een gedeelte van *Gelderlant* en 't *Sticht Uytrecht*, dat in *Hollandt* een stuk weeghs, met verscheyde bochten komt inspringen. Ten Noord-oosten heeft het 't binnenste gedeelte der *Zuyder-zee*, en daar tegen over *Vrieslant*. Ten Noorden, het buytenste gedeelte der *Zuyder-zee*, en daar tegen over d' *Eylanden*, der *Schelling*, *Vlie-land* en *Texel*. *Hollandt* wort gedeelt in drie deelen, als *Zuid-Hollandt*, *Noord-Hollandt* en *West-Vrieslant*. Dit leste gedeelte is in d' oude *Kronijken* altijd *Vrieslant* genoemt, alwaar de *Vriesen* woonden, die soo dikwils tegen de *Hollantsche Graven* opstonden: Dit deel wort noch tegenwoordig *West-Vrieslant* genaamt, het begint tusschen de *Beverwijk* en de *Stad Alkmaar*, en loopt Noortwaarts, langs de *Zee-strant* tot aan *Texel*, en keert sich weder Oostwaarts langhs de *Zuyder-zee*, door *Medenblik*, tot aan de *Stad Enkhuysen*, alwaar het met sware zee-dijken beset is, gelijk ook alsoo van *Enkhuysen* af, Zuidwaarts, met een groote inbocht, door de *Stad Hoorn*, tot aan de hoek van 't *Y*, een arm van de *Zuyder-zee*. Het geen men *Noord-Hollandt* noemt,

begint aan de *Beverwijk*, en strekt sich langhs het *Y*, voorby *Haerlem* en *Kenne-merlant*; *Amsterdam* en *Amstellant*, een stuk in de *Zuyder-zee*, voorby *Goylant*, tot *Naerden* toe. Van daar langhs 't *Sticht Uytrecht* na *Woerden*, en soo voort Westwaart op, den ouden *Rhijn* langhs, door *Leyden* tot *Katwijk* aan de *strant*. Alle de voornoemde landen en steden, in sich begrijpende. Anders deelt men *Hollandt* ook wel in twee deelen, als *Zuyd-en Noord-Hollandt*, en dan is *West-Vrieslant* in *Noord-Hollandt* begrepen. Het gedeelte *Zuid-Hollandt* genaamt, strekt sich van de *Stad Leyden* af, ten zuydwesten langhs de *strant*, tot aan de mond van de *Reviere* de *Maas*, daar de selve in de *Noord-zee* loopt. Dese *strant* van *Texel*, af tot aan de voornoemde mond van de *Maas*, is met hooge zand-duynen, tegen 't geweld der woeste zee-baren voorsien, en begrijpt in sijn lengte ontrent achttien duitse mijlen. Van hier strekt het sich weder Oostwaarts langhs de voornoemde *Rivier* de *Maas*, met geweldige dijken beset, voorby de *Steden Rotterdam*, *Dort*, door 't water den *Biesbos*, tot aan 't huis te *Lowestein*: hier is *Hollandt* op het breedste, makende ontrent tien duitse mijlen. Tussen desen *Maasdijk* en *Zeelant* leggen eenige seer vruchtbare *Eylanden*, die mede onder *Zuid-Hollandt* behooren, genaamt *Voorn*, *Overflakke*, *Goeree*, en *Iselmonde*. Dese *Eylanden* worden met het water van de *Revieren* de *Maas*, de *Waal*, (dat een

arm des Rhijns is) en zich met de *Maas* vermengt, en de *Lek*, die ook uit den *Rhijn* stroomt, rontom bespoelt; eenige der selver leggen dicht voor aan de *Noord-zee*. Als men de lengte van gants *Hollant* nu wil rekenen, langs de strant, en men doet daar toe dese voornoemde Eylanden aan 't Zuid-einde, en 't Eylant *Texel* aan 't Noord-einde, soo sal men de langde bevinden ontrent 24 Duitse mijlen. Maar van de breedte kan men niet seggen, om dat het op de eene plaats wel tweemaal soo breed is, als op d'ander. Vorder wort *Hollant* gedeelt in verscheide minder deelen; in *Zuid-Hollant* heeft men de genoemde Eylanden, *Delflant*, *Schielant*, *Ablasser* en *Krimperwaard*, &c. In *Noord-Hollant* heeft men *Goylant*, *Amstellant*, *Rbijlant*, *Kennemerlant*, *Waterlant*, &c. *West-Vrieslant* ligt seer na, op sich selfs, als een Eylant, rontom met de Zee bespoelt. Ten Noord-westen heeft het de groote *Noord-zee*, ten Noord-en Zuid-oosten de *Zuyder-zee*; Ten Zuid-westen *Waterlant* aan 't Y. Op welks einde, het alleen aan *Noord-Hollant* vast is, met een streek lands, (dat meest Zand-duin is) ontrent een kleyne mijl breedt, tusschen de *Beverwijk* en de *Noord-zee*. Het begrijpt verscheiden ingedijkte Landen en Meeren, als de *Beemster*, *Wormer*, *Purmer*, de *Zijpe*, &c. Ook d'Eilanden, *Wieringen*, *Texel* &c. gants *Hollant* is meest laeg lant, dienstig tot weyen en hoyen, soo dat haar de Lantluiden geneeren met boter en kaes te maken. Alderley tam vleisch is'er in overvloed, ook veel gevogelte, dat sig in 't water onthoud, alle slagh van visch is'er ook met menichte, soo in de Rivieren, als binnen en buytenlantsche Zee'n, en soo goet van smaak als op eenige plaatsen in de werelt. Aerd en boom-vruchten, moes en hof-kruiden is'er soo veel als men begeert. Kroon waft'er weynig, als in *Goylant* heeft men goede Boekweit, en op sommige hooge landen waft soo hier en daar wat

Tarwe en Garst. De meeste Inwoonders der Steden geneeren sig veel met Koopmanschap en allerley hantwerk; voorts bestaat het meeste Landt in de Zee-vaart, ja meer als eenig Lant op den gantsen Aerd bodem men vaart hier na 't Zuiden, na 't Noorden, Oosten en Westen, in heete en kouwe landen, en een ontalijk volk leeft hier op de visserye van de grootste en kleynste Vissen, dat is op de *Walvis* en *Haringh-vangst*. Om de Scheepen, zoo groote als kleyne, die in *Hollandt* te huys hooren, en de gantsche werelt door varen, te noemen of op te reekenen, waar niet mogelijk. Het landt is over al vol gepropt met volk, en oudt en jonk, rijken arm is even vlijtig om hun kost te winnen, en over te gaderen, ja tot de vrouwen toe, die veel haar koopmanschap en neeringe zoo wel verstaan als de mannen, en de zelve uytreyzende, wordt den handel door de vrouwen evenwel voortgedreven.

De steden van *Hollandt* zijn de navolgende, gelijk die in ordre malkander volgen.

1	<i>Dordrecht.</i>	17	<i>Oudewater.</i>
2	<i>Haerlem.</i>	18	<i>Yselfteyn.</i>
3	<i>Delft.</i>	19	<i>Asperen.</i>
4	<i>Leyden.</i>	20	<i>Heukelom.</i>
5	<i>Amsterdam.</i>	21	<i>Leerdam.</i>
6	<i>Gouda.</i>	22	<i>Naerden.</i>
7	<i>Rotterdam.</i>	23	<i>Wesop.</i>
8	<i>Gorkom.</i>	24	<i>Muyden.</i>
9	<i>Schiedam.</i>	25	<i>Alkmaar.</i>
10	<i>Schoonhoven.</i>	26	<i>Hoorn.</i>
11	<i>Briel.</i>	27	<i>Enkhuysen.</i>
12	<i>Geertruydenberg.</i>	28	<i>Edam.</i>
13	<i>Heusden.</i>	29	<i>Medenblik.</i>
14	<i>Workom.</i>	30	<i>Monnikedam.</i>
15	<i>Vyanen.</i>	31	<i>Purmerendts.</i>
16	<i>Woerden.</i>		

Noch zijnder eenige, die niet als steden besloten zijn, maar hebben nochtans stads Privilegie, als

's Gravenhage.	Vlaeringe.
Delfs-haven.	's Gravenzande.
Beverwijk.	Schagen.
Nieuwpoort.	Sevenbergen.

Zaardam.	Oostzaanen.
Rijp.	Graft.
Wormer.	Fisp.

Hollandt heeft onder zich ontrent vier hondert Dorpen, daar van veel schijnen eerder Steden als Dorpen te zijn, zoo door haar grooten omring als rijkdom. De vermaarfte van deze zijn

Egmond.	Rijnsburgh.
Valkenburg.	Rijswijk.
Noordwijk.	Voorburgh.
Maastrand-Sluis.	Lofduynen.
Geervliet.	

Zonder te vergeten eenige Waterlantse Dorpen, die zedert korten tijdt dapper hebben toegenomen, als

Sloten en Kasteelen hebben in oude tijden in Hollandt met menichten geweest, doch zijn nu meest verwoest en door outheyt vervallen, eenige zijnder noch over, als 't Huys te Muyden, 't Kasteel te Medenblik, 't Slot te Woerden, te Purmerendt en eenige weynige meer. Maar Lust-huyzen, Speel-hoven en Hof-steden zijn hier en tegen wederom met zulke menichte gebouwt, dat die d'oude Sloten wel tien maal overwegen, zoo dat men door Hollandt reyzende, wel zoude mogen zeggen, DAT GANTS HOLLANT MAAR EEN STADT IS.

T W E E D E B O E K.

Verhaal, van 't Leven en Dappere Krijgs-daden, der oude Heeren van Aemstel, en Aemstelandt.

EERSTE HOOFD-STUK.

Kort Inhoud.

Van de naam van Aemstel. Die oude Heeren zijn Leenmannen van 't Sticht en de Kerke van Uytrecht geweest. Godefridus van Aemstel qualijk geseit Bisschop van Uytrecht geweest te zijn. Egberdt van Aemstel d'outste bekend. d'Eerste Gijsbrecht van Aemstel een dapper man. Helpt de Graaf van Loon in zekerheyt t'Uytrecht. Daar over zijn Lant van de Kennemers onder water gezet, en verwoest wordt. De geschiedenis van de Graaf van Loon wort verhaalt. Heer Gijsbrecht van Aemstel trekt met den Bisschop van Uytrecht ten oorlogh, voor Koevorden. Verhaal van de nederlaag aldaar. Hy raakt doodelijk gewondt inde Moerassen, en gevangen. Verkrijght op Krijghsmans woort voor een tijdt ontslaginge. Komt t'Uytrecht. Wordt in 't volle Capittel gedragen, en klaaght zijn nootd. Wordt aldaar vry gesproken. Verhaal tot 't eynde van dezen oorlog tegen Koevorden. Brief van Willem Graaf van Hollant, tot in koop van eenige landen van d'Heeren van Aemstel.

Van de naam van Aemstel.

H Et out en doorluchtig geslacht van Aemstel, ind'oude Chronijcken Aemstel en ook wel Aemstelle en Amestella genaamt, heeft van oude tijden af, Aemstelandt in eygendom gehadt, en heerschappye daar over gevoert. d'Eerste van dese Amstels Heeren, daar men van leeft, vind

Die Heeren, leenmannen van Uitrecht.

Egbert van Aemstel, d' Oufte bekend.

vind men in d' oude Cronijk, ten tijde van *Diederik, de derde van dien name, de vierde Grave van Hollandt*; in den Jare 1019. in zekere Lijste, door ordre van *Adelboldt, de XIX Bisschop van Uytrecht*, ter eeuwiger gedachtenis doen stellen, inhoudende de namen van alle de vrye Vassalen, en Leenmannen, en hare Leen-goederen, die zy van de Kerk van *Uytrecht* teleen waren houdende, alwaar men onder andere groote Heeren ook, *De Heere van Aemstel* geschreven vind, doch *Wilhelmus Heda* Historischrijver van 't *Sticht Uytrecht*, vertoont zodanigen lijst, in 't Jaar 1021. van den selven *Bisschop* gegeven, dit verschil bestaat slechts in twee Jaren. Maar *Arnoldus Buchelius*, die veel aanteykeningen op de *Uytrechtse Historien*, van den voornoemden *Heda* gemaakt heeft, vertoont seker *Latijnsche brief*, gegeven by *Andreas, de XXV Bisschop van Uytrecht*, in den Jaare MCXXXI. in welke, onder andere getuigen, mede gevonden worden, de namen van *Egbertus de Amestelle* en *Godefridus de Amestella*. Of dit nu Broeders geweest zijn, kan men niet weten; van dezen *Egbert, Heere van Amstel* begint *W. van Gouthoerven* d' *Amstelsche geslacht-tafel*, (die ten eynde van deze *Historie* volgen sal) af te rekenen, doch hy stelt hemeerst op 't Jaar 1155. dat van het voornoemde jaar 1131. wel 24 jaar verscheelt, en na de maal den selven *Heer Egbert* doen maals als getuige over den genoemden brief gestaan heeft, zoo sal hy wel licht, ten minsten 20 Jaaren out geweest zijn en volgens dien gebooren, ontrent den Jaare 1110. daar na vint men by den selven schrijver noch verscheyde *Brieven der Uytrechtse Bisschoppen*, daar in den genoemden *Heer Egbert* nevens andere, als getuige geteykent staat, als in de jaaren 1145, 1156, &c. Dezen *Heer Egbert* heeft oock grooten twist gehad met den *Bisschop*, en de Kerk van *Uytrecht*, waar door hy ook gebannen wierd, en

daar na aan den *Kaizer* aangeklaagt zijnde, moft hy hem, door des selfs gebodt, met den *Bisschop* wederom verzoenen, 't geschil bestont hierin, dat *Egbert van Aemstel*, alseen Leen-man van de Kerk *S. Martijn* tot *Uytrecht*, behalven zijne eigene Leen-goederen, eenige Landeryen, die de voornoemde Kerk in eigendom toe quamen, van de zelve, als een meyer, gepacht, of gehuurt, hebbende, die onder zijne eigen Leen-goederen sou hebben willen trekken, en den *Bisschop* of Kerk, de zelve ontvreemden, als blijkt uit de volgende brief, getrokken uit de aanteykeningen van *A. Buchelius*, op de *Stichtse Kronijk* van *W. Heda*, uit het *latijn* overgezet; doch op veel plaatsen, door outheit soo seer verfleeten, dat men se aldaar niet lesen kon, 't welk door alfulke aangewesen wort: zy luid aldus.

In den name des Heiligen en ongeschiede Drievuldigheid, Amen. Wete een iegelijk, zoo wel tegenwoordige als toekomende, dat ik *Godefridus*, door Gods genade *Nederighste Bisschop* van *Utrecht* aan alle die wettelijk strijden, de kroone der onsterffelijkheid dat ik my in gevaar stelle, en strijden moet voor de bescherminge der heilige Kerke, dien ik voor moet staan, en dienste doen, na recht en volgens mijn ampt, my van Godt opgeleit, waar door geschiet dat ik niet alleen gehoont en aangevochten ben, van de buitenlantse *Edelluiden*, maar ook van de *Dienstbare Leen-luiden* van *S. Martijn*, en des-wege zeer veel hebben moeten uit staan. Onder welke ongemakken niet een van de minsten is, dat *Egbert van Amestelle* den Kerk van *S. Martijn* en my onverdracghlijke onrechten aangedaen heeft, door dien hy alle dienstbaarheden, die zelf de Kerk volgens recht behoorde te hebben, in *Amstellant*, en in andere rechts gebieden rontom gelegen, met geweld zich toeëigent, en na zich

zich trekt. Om welke oorzaak wy hem eerst rechtplichtigh doen roepen, en daarna, rechtvaardiglijk in den ban gedaan hebben Dat hy endelijk, by vonnisse van 't Keizerlijke Hof, de zelve Egbert gebannen, en misdadig aan zijn Keizerlijke Hoogheit is. Endelijk heeft den Heer Philips Metropolitaen van de Kerk te Koolen, zoo wel om deze als andere vyantschappen te slechten, zich als middelaar, op 't bevel van den Heer de Keizer, tusschen my en mijne tegenpartyen gestelt; door wiens goeden raadt de zelve Egbert byna op de zelfste wijze met my verzoent is, als hy met den Bisschop Heribertus, mijn voorfaet, voor dezen verdragen was. Want al het gene, dat hy zich eerst in dat gantsche gebiedt, uit kracht van 't Leenrecht had toegeëigent, het zelfde heeft hy by zijn deel Hemelrijk afgezworen, en dat gene goetwillig in mijn handen overgewezen, 't welk hy in meyerschap van my ontfangen heeft, op die voorwaarde nochtans, dat na zijn doot, alleen een van zijn zoonen, te weten Gijsbrecht het ampt van meyerschap, uit handen van den Bisschop, volgens gewoonlijk recht, zal verkrijgen, zoo nochtans, by aldien hy in de bedieninge van het zelfste ampt, en de dienste van de heilige Martijn getrou volhart. Maer van het Meir, dat Bendelmerbruc genaemt wort, met al zijn toe-behooren, ende helft van de tiende in Wispe, 't geen hy onrechtvaerdigh bezeten had, staet hy geheel en al, eeuwich en erflijk af, en laet het de heilige Kerk van Utrecht genieten. En op dat het verdragh van deze verzoeninge nu en namaals vast en onschienbaer blyve waer van de namen ieder getuigen, die daer by tegenwoordigh waren, deze zijn, als Arnoldus Prooft, Arnoldus opperste Deken, Arnoldus Prooft van Sinte Andries in Kolen, Lambertus Prooft van S. Salvator, Godefridus Prooft van S. Peter, Hildebran-

us Abt van S. Paulus, Rudolphus Deken van S. Salvator, Hermannus Deken van S. Peter, Koenraet Deken van S. Ian.

Vorders is de voornoemde, *Godefridus van Amstel*, in de voorzeide geslachts-tafel van *Gouthoven* niet bekend, evenwel spreekt den stichtsen *Heda*, in 't leven van *Theodoricus*, de tweede van die name, en de 32 *Bisschop van Utrecht*, aldus van hem. *Alibi legi, post Theodoricum de Hollandia, electum Godefridum de Aemstele, sed nec ejus acta, nec finem vitae invenire potui.* Dat is, *Ik heb elders gelezen, dat na Theodoricus van Hollandt, Godefridus van Aemstele zou verkoren zijn, (verstaet tot Bisschop) maer van zijne daden, noch 't einde zijns levens, heb ik nooit iets kunnen vinden.* Dit moft in den Jaare 1198. geweest zijn, doe deze *Godefridus* al ontrent 80 Jaaren out geweest is; Doch 't is niet waarschijnlijk, door dien den voor-ganger van dezen Stichtsen Historischrijver *Heda*, genaamt *Johannes de Beka*, (die wel 180 Jaren voor *Heda* de Historie van d'*Utrechtse Bisschoppen* beschreven heeft) geen gewag van desen *Godefridus van Aemstel* is makende. *A. Buchelius* een naukeurig onderzoeker der *Utrechtse* outheden, zeit ook in zijn aantekeningen, nooit niet van dezen *Bisschop Godefridus* gelezen te hebben.

Den voornoemden *Heer Egbert* was de Vader van den eersten *Gijsbrecht*, *Heer van Aemstel*, een dapper Heldt, doch zeer ongelukkig, daar van men leeft in meest al de oude Chronijken van Hollant, en voornamelijk in de *oude Hollantsche Rym-Cronijk*. Wy zullen met zijn leven en daden, dese Historie beginnen: nademaal wy van zijne voorfaten niet aanmerkelijks kunnen vinden.

In den Jare 1203. als *Diederik*, de zevende van die naem, de elfde Graaf van *Hollandt*, te *Dordrecht* op zijn doot-bed lag, wenschte hy dat zijn broeder *Willem*, Graaf van *Oost-Vrieslandt* (daar hy

E

doen-

Godefridus geen Bisschop 't Utrecht.

d'Eerste Gijsbrecht van Aemstel.

doenmaals mede in twist was) by hem had mogen zijn, alsoo hy met hem verzoenen wilde, en ook geen manlijk oir nalatende, zijn dochter *Ada*, maar ontrent 17 Jaaren out, en noch ongehuwelijkt, aan hem in zijn voogdye overgeven; maar *Adelbeydis*, de Gravinne, moeder van deze Jonge Princeffe *Ada* belette, dat haar mans broeder, de *Graaf van Oost-Vrielandt*, hier van geen kontschap bekomen konde, alzo zy in 't zin had, haar dochter te huwelijken aan *Lodewijk, Grauwe van Loon*, om de zelve alzo door dit huwelijk te maken *Graaf van Hollant en Zeelandt*. Dit trouwen dat zy wel wist, dat alle de *Ridderschap en Edelen van Hollandt en Zeelandt* tegen de borst zoude zijn, dede zy zo spoedig voortgaan (hebbende de voornoemde *Graaf van Loon*, al by tyds daar toe instilligheydt in *Hollant* ontboden) dat d'uytvaart van d'overleden *Graaf* (ô groote schande) uytgestelt wiert, tot dat de Bruyloft van haar Dochter gehouden was. Ondertusschen, de *Graaf in Oost-Vrielandt* t'overlijden van zijn Broeder vernemende, quam tot in de *Zijpe*, en liet vry geleide voor zijn persoon verzoeken, om op zijn Broeders uitvaart te verschijnen, maar dit wierdt hem niet toe gestaan, vertrok daar over wederom naar *Oost-Vrielandt*. Doch alle den Edeldom en Staten van *Hollandt en Zeelandt*, konden niet verstaan, noch wilden niet gedogen, dat zy desen vreemdeling, als *Graaf* zouden aannemen, zo lang eenen van den zelve bloede, als des overleden *Graafs* broeder *Willem*, noch in leven was, en van dit huwelijk geen kennis hadde. Hier over schreven zy in 't heymelijk, en noodigden hem al stille in *Hollant of Zeelandt* te komen, zy wilden hem toe vallen, en den *Graaf van Loon* helpen uit den lande verdrijven, 't welk alzo geschiede, wanhy quam onvoorziens te *Zirickzee*, en straaks wierden al d'Edelen van *Hollandt* hier

van verwittigt, die, elk met hun volk, zoo veel zy in der haast by een konden krijgen, tot *Haerlem* quamen, alwaar deze nieu-ge trouwde doenmaals waren. Hier begoft den *Adeldom* uit de mond te spreken, waar van de *Graaf van Loon* zig zoo dapper ontzette, dat hy zig daar niet langer vertrouwen dorst, zoo dat zy des nachts uit *Haerlem* vluchten, waar van de voornoemde *Rijm-Chronijk* zeidt:

*Ende ne hadde die nacht gedaen,
Si waren sekerlik gevaen.*

De jonge *Gravinne Ada* begaf haar naar *Leyden* op den *Burgt*, daar zy in verzekering genomen, en daar naar op *Texel*, in vrye en ruyme bewaring gehouden wierdt, alwaar zy binnens jaars quam te overlijden. De *Graaf van Loon*, die zijn zaak met den *Bisschop van Utrecht* eens was, vluchte door *Aemstelland*, van onzen Heere *Gijsbrecht van Aemstel* geholpen, naar *Utrecht*. Dit zeyd 'er de *Rijm-Kronijk* af:

*Van Aemstel Heer Gijsebrecht,
Halp hem, dat si quamen t'Utrecht.*

Graaf Lodewijk van Loon wilde noch zoo niet van deze *Graafschappen Hollandt en Zeelandt* afstaan, maar kreeg verscheiden in- en uitlantse hulpen, en verbont zig met den *Bisschop van Utrecht* dat hy voor twee duizent *Mark zilver*, (waar voor de *Graaf van Loon* zijn broeder, aan den *Bisschop* in gyzelinge gaf) hem zoude bystant doen. Hier in heeft *Heer Gijsbrecht van Aemstel* als een *Vassaal* en *Leenman* van de *Bisschop* en *Kerke van Utrecht*, de *Graaf van Loon* moeten helpen, 't welk hem en zijn onderzaten daar naar wel zuur op-gebroken is, want de *Kennemers* den *Aemstels dijk* door staken, zoo dat al het lant onder water stont, verwoesten en verbranden voort geheel *Aemstellant*, waar van hier na, in de beschrij-

helpt de
Graaf van
Loon na
Utrecht.

Raakt me-
de in Oor-
log.

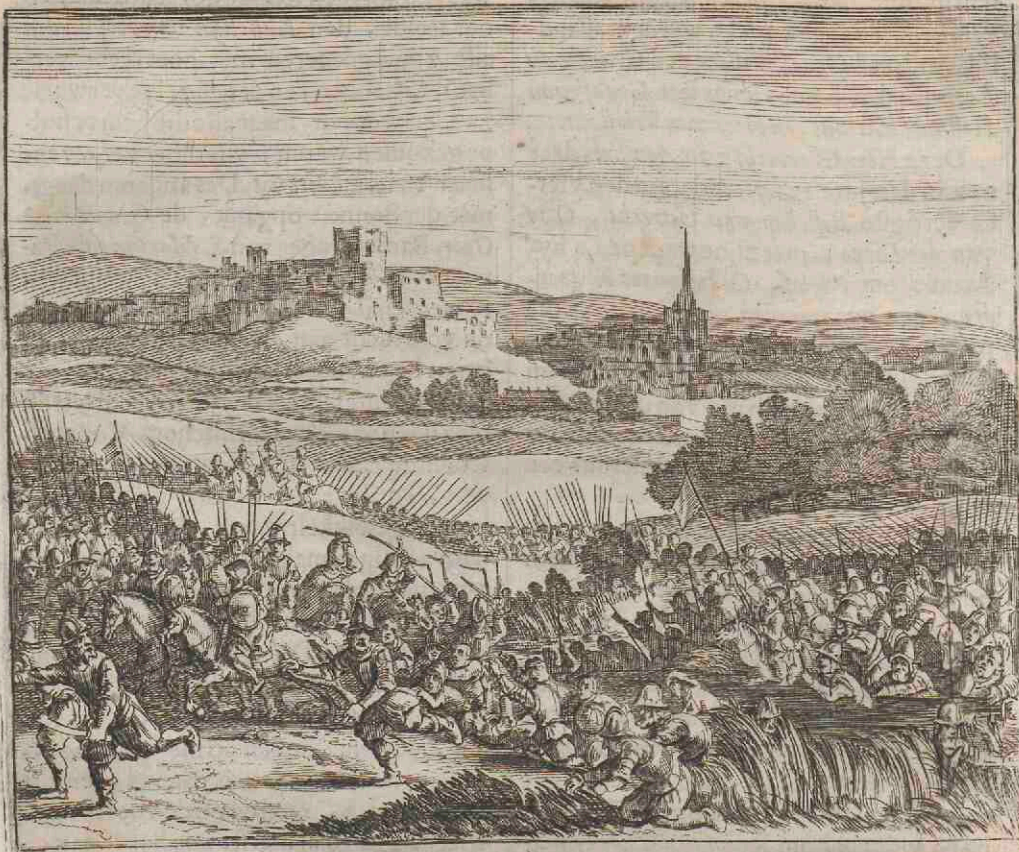
Sijn landet
vermoest.

schrijvinge der beginzelen van *Amsterdam* breder zal gesproken werden. Eindelijk verdreef *Graaf Willem den Graaf van Loon* uit den lande, en wiert *Graaf van Holland, Zeeland, en Heer van Vriesslant*.

Deze *Heer Gijsbrecht van Aemstel*, daarna, in den Jare 1227. wederom den vierendertigste *Bisschop van Utrecht*, *Otto van der Lippe*, met zijne wapenen, bystaande (om *Roelof, Casteleyn tot Koevorden*, een quaataardig pijpestelder, die meermaals beroerten aangerecht, en met den *Bisschop* weder verzoent was, en nu *Groeningen* belegerd had, van daar te verdrijven, en zijn Kasteel *Koevorden* ter neder te werpen) diende wederom een ongelukkig Heer.

Deze *Bisschop* had een sterk en heerlijk heyrleger te zamen gebracht, want hem quamen te hulpe den *Grave van Gelre, van Kleve, van Bentem, d'Aarts-Bisschop van Keulen*, en *Bisschop van Munster: Graaf Floris van Holland*, die zandt aan hem, *Heer Ian en Heer Herbert van Arkel*, en onzen *Gijsbrecht, Heer van Aemstelandt* met een deel uit-gelezen Ridderen en knechten: hier mede toog den *Bisschop* na *Groeningen*, om *Roelof den Casteleyn* op te slaan, dewelke hier van kondtschap krijgende, vont hem niet bestandt, om den *Bisschop* slag te leveren, dies leyde hy toe, om hem in de zudden en *Moerassen* voor *Koevorden* te verstricken. Hy brak zijn beleg voor *Groeningen* op, en legerde hem op een zeer voordeelige plaats, voor het Dorp *Koevorden*, tusschen de *Moerassen* in, daar van hem de gelegentheydt heel wel bekend was. De *Bisschop* onderwegen deze tijdinge gekregen hebbende, veranderde zijn Heyr-tocht, en trok recht op *Koevorden* toe, en sloeg zijne Tenten en Pauweljoenen ter neder tot *Anem*, alwaar hy een dag bleef leggen, en met zijn byhebbende Heeren en Ridderen zig verlustigde. Hier verkoft men de huidt, al eer de Beer gevangen

was, want men spande de rechtbank, en oordeelde, den *Kasteleyn van Koevorden* alle zijne goederen met goet recht verbeurt te hebben, en dat de zelve verwoest zouden worden, maar alle die hem te hulpe gekomen waren, wiert het vergeven, maar 't viel anders uit. Des anderen daags, met der *Sonnen* opgank, de *Grave van Goor*, *Banierdrager van S. Martijn* (de *Patroon van Utrecht*) dede de *Trompetten* blazen en *Trommelen* slaan, en voerde de voortocht aan, waar op des *Bisschops* groot leger volgde. *Roelof de Kasteleyn* geliet zig achter uit te deynzen, doch trok ter zijden af, om des *Bisschops*-Volk tusschen de *Zudden* en *Moerassen* in te krijgen, en als de zelve nu ver genoeg daar binnen gewikkelt waren, begon hy hem slagvaerdig te maken, wel wetende, dat zy van die plaats niet by hem komen konden, als door omwegen, die haar niet bekend waren. Des *Bisschops* Leger drong recht toe met groot geweld op den *Kasteleyn* aan, maar komende aan de *Moerassen*, dewelke boven op met groente bewassen waren, zonken daar in, en die kort volgden, mosten mede voort, want wierden van d'achterste zoo hardt aangedrongen dat zy niet kosten staande blijven, dit maakte ten eersten groote onorden. De volgende troepen van 't groot leger, dit gewaar werdende, spatten ter zijden uit, om daar beter weg te vinden, doch 't was al 't zelve. *Roelof de Kasteleyn* die de harde wegen bekend waren, van achteren tot hun aankomende, vonden zy haar te zwak, beyde van volk en van moedigheid, en naar haar allerachterste benden omziende, waren zy door den *Kasteleyn* van de zelve afgesneden, die ook staande bleven, niet wetende wat 'er voor in den aantocht haperde, dewijl zy geen schut-gevaart noch scharmutzing vernamen. Deze middelste *Krijgs-knechten* hun aldus bezet ziende, begaven hun mede in de *Moerassen*, met hoop om daar

noch eenige lijfberging of doorkomen te vinden, maar des *Bisschops* knechten wel, en al te zwaar gewapent zijnde, konden hun niet redden, maar zonken door de zwaarte harer wapenen deste dieper in de Moerassen, zoo dat hun eigen wapenen oorzaak waren van hun eigen doot. d'Achterste troepen, ondertuffchen ziende den *Kasteleyn* ter zijden hun leger ontkomen, en van achter daar in vallen, mede eenig bericht van zommige vluchtelingen van 't voorste ongeval bekomen- de, begonnen in groote onorden te vluchten, 't welk van den *Kasteleyn* gezien zijnde, die alreede de middelste troepen, tot de halzen toe in de Moerassen gedreven hadde, zette hy deze vluchtelingen

*Krijgende
nederlaag.*

met groote snelheit na, dat den gantschen nacht duurde, zoo dat het meeste deel verslagen of gevangen wiert, 't welk den *Kasteleyn* zoo veel lichter viel, als hy ende zijne licht, en des *Bisschops* Krijgsknechten te zwaar gewapent waren. Hier verkreeg hy ook al des *Bisschops* Tenten en Pauwiljoenen, zijn zwaar schutgevaart, Krijgsrustingen, mont-kost, en alles dat in 't Leger gelaten was, zoo dat hy een groote roof binnen *Koeworden* bragt. Terwijl de *Kasteleyn* hier mede bezig was, quamen de *Drentben* daar ontrent woonende, ja ook de Wijven van de zelve, en hielpen diegene, die in de Moerassen half verdrongen en half vermoort waren, voort om den hals, zoo met

met werpen van Steenen, lange Spieffen, Pijlen en Slingers. Hier onder was den *Bisschop* zelve, die zy, naar zijn doot, de kruyn van zijn hoofd vilden, sleepten hem door slijk en drek, en wierpen hem eindelijk in een zudde, doch hy is daar naar weder uitgehaalt, en tot *Utrecht* eerlijk begraven. Eenige quamen noch uit deze Moerassen, doch dapper gewont en gevangen, en zommige weinige ontlipeent. Hier bleven mede doot, *Heer Jan van Arkel*, en *Heer Herbert van Arkel* zijn Neef, als ook *Heer Barent van Horstmer*, Ridder; een onversaagt vroom helt, eer vermaart onder alle *Duitsen*, die ook in dezen strijt, veel van zijn vyanden het padt eerst gewezen had, dat hy daar na ook most betreden, hy lag noch langen tijt op zijn Schildt, om hem boven te houden, maar is eindelijk mede gezonken. De voornaemste gevangens waren, *Gerrit*, *Grave van Gelre*, *Dink*, *Proost tot Deventer*, des *Bisschops* broeder, en onzen *Gijsbrecht Heer van Aemstellant*, van welke de *Grave van Gelre* en d'*Heer van Aemstel* doodelijk gewont waren. Dese nederlage is geschied op den eersten dag van Oost-maandt in den Jare 1227. *I. Picardt*, in zijn *Annales Drenthie* zegt dat hier wel 500 van des *Bisschops* volk om hals raakten, en dat de plaats daar dees nederlaag geschiede, noch ten huidigen dage genaamt wort de *Mommeryen*, ook dat 'er voor dezen verscheyde oude wapenen zijn uitgegraven, en onder andere een groote vergulde Spoor.

Voorts verhaalt *Beka* dat, als daar na 't *Capittel tot Utrecht* vergadert was, om een anderen *Bisschop* te kiezen, quam *Floris*, *Graaf van Hollant*, met meer andere *Vassialen* en dienst-mannen der Kerke van *Utrecht*, mede aldaar; ook wierden daar gebrocht, en op bedden ingedragen den *Grave van Gelre*, en den *Heer van Aemstel*, om dat zy noch van haar wonden niet genezen waren, en door zwakheit

niet gaan konden, en baden, al weenede, dat de Kerke haar toch zoude helpen uit hare gevankenis, want zy hadden slechts verkregen een korte ontslaginge. De voornoemde *Picardt* schrijft, dat, alzoo tot *Koeworden* verscheyden Heeren gevangen zaten, onder welke ook waren twee, zeer verwont, als den *Grave van Gelderen*, en den *Heer van Aemstel*, de welke verzochten, dat zy zoo lange mochten ontslagen zijn, dat zy in 't *Capittel tot Utrecht* konden verschijnen, mits datze daar na haar wederom zouden instellen, dat haar vergunt is.

Beka gaat aldus voort; De gantse vergadering, deze twee Heeren in zoo jammerlijken staat ziende, en daar boven noch met haar gevangenis belemmert, kregen tot schreyens toe deernis met de zelve, en ook d'ellendige doot des verslagen *Bisschops*, en de hoon van een *Vassiaal*, het *Bisdome* aangedaan, hier door erinnerende, wierden aangeprikkelt, om dit alles te herstellen: daar op aanstonts gekooren wiert *Willebrant*, *Bisschop van Paderborn*, Zoon van den *Graaf van Oldenburg*, en Neef van de voornoemde *Graaf van Hollandt* tot de vijf-en-dertigste *Bisschop van Utrecht*. Dit was een wijs en dapper man, die zy ook bequaam oordeelden, om des overledens doot te wreken, en d'oproer-maker te straffen, alzo hy hem wel eer vroom en ridderlijk gedragen had, in *Syrien*, *Italien*, en *Sicilien*, en over zulks in de wapenen ervaaren en wel geoeffent was. Doch dezen *Willebrandt* was toen ter tijdt met des *Keizers* zaken bezig in *Italien*: maar men zondt met aller haast naar hem, en hy quam ook zeer spoedig, met volle macht en *benedictie* des *Paus*, van *Romen* tot *Utrecht*. Zoo haast deze nieuwen *Bisschop* gekomen was, dede hy de hooge mannen der Kerke van *Utrecht* vergaderen, dewelke met recht vonnisten, dat de *Grave van Gelre* met d'andere gevangenen

Op zijn woort ontslagen.

Van Aemstel gewont, gevangen.

Komt d'Utrechts

vry en los waren van des *Kasteleyns van Koeverdens* gevangenis, nademaal dezen *Kasteleyn* als een onderdaan, en nu een verbannen man, geen recht en had, maar onwettig, als een oproer-maker tegen zijnen rechten Lands-heer, den *Bisschop* was opgestaan, hem den oorlog had aangedaan, en ook laten vermoorden.

Maar de *Grave van Gelre* noch den *Heere van Aemstel* en waren geen van beiden doen ter tijt tot *Koeverden* wederom in hare gevangenis gegaan, 't welk den *Drentschen Chronijk-schrijver Picardt*, klaarlijk te kennen geeft. Den nieuwen *Bisschop* verklaarde in 't volle *Capittel*, dat den *Graaf van Gelderen*, en den *Heer van Aemstel* geen gevangens, maar vrye *Heeren* waren, alzo *Rudolf van Koeverden* in des *Bisschops* ban was, en een doot-slager van zijn *Heer den Bisschop*, en dien-volgens, dat zy zonder quetzing van haar gegeven *Krijgs-mans* woort, wel mochten buyten de gevangenis blijven.

Daar van
vry ge-
kent.

't Einden
van dien
oorlog.

Verder vint men van dezen *Heer Gijsbrecht van Aemstel* (die te dezen tijden al een out en bedaagt man was) niet byzonders geschreven. Maar hoe deze *Drentsche* oproer ten einde gebracht wiert, zullen wy in 't kort verhalen. Doen den *Paus den Bisschop Willebrandt* bevestigde, wierd hem dit oproer mede geklaagt, waar over hy aan dezen nieuwen *Bisschop* afsaat-brieven mede gaf, die in alle d'omleggende landen verkondigt wierden, dat 'er afsaat van sonden te verdienen was, voor alle die gene, die haar wilden laten gebruiken in den oorlog tegen de *Drentsen* en *Rudolf van Koeverden*: dit bracht veel *Ridders* en gemeene knechten te samen, waar door den *Bisschop* een machtig leger by een kreeg, viel daar mede in het *Lantschap Drenthe*, (hoe wel hem eerst groote tegenstant gedaan wiert) verwoefte en brande al waar hy quam. Dit wierden de *Drenten* wel haast moede, en vielen den *Kasteleyn* af, zonden

eenige de voornaamste van hun *Lantschap* aan den *Bisschop* om van vrede te spreken, die ook aanstonts gelooten wiert. *Rudolf* most zijn *Slot Koeverden* overgeven, dat de *Bisschop* terstont met de zijne bezetten, 't huiste *Laar* gaf hy mede over, dat geslecht wiert; hy most ook al zijn recht quijt schelden, dat hy op 't *Lantschap Drent* hadde, most twee duizent mark aan den *Bisschop* geven, en hondert ruiters op zijn kosten werven om in *Lijflant* te dienen, tegen d'ongeloofige, most by de stad *Zwolle* een *Klooster* stichten voor 25 *Begijnen*, insgelijks op de plaats, daar den voorleden *Bisschop* geslagen was, genaamt *Mommerijten* een *Collegie* van 25 *Kanoniken*. Doch deze vrede duurde niet lang, want *Roelof de Casteleyn*, door heimelijk verraat van binnen, kreeg wederom in 't *Slot Koeverden*, sloeg al doot wat 'er binnen was. Den *Bisschop* van *Utrecht* verzamelde een heir, zoo groot als hy in der haast bekomen kon, en trok in 't jaar 1228. in den winter, als alles hart bevroren was, na *Goeverden*, maar daar komende, begon het schielijk te dooyen met regen en wint, zoo dat den *Bisschop* hol over bol te rug most keeren, latende alle zijn montkost, *krijgs-rusting* en andere zaken tot buit, aan die van *Koeverden*. Maar den *Bisschop* hervatte den tocht in de *Zomer*, en legerde zig op zijn *Slot Hardenburg*, twee mijlen van *Koeverden*. *Rudolf de Casteleyn* zig van al zijne nabuuren verlaten vindende, verzoekt en verkrijgt een *stilltant* van vijftien dagen, in welken tijt hy als wanhoopig hem begeeft op 't *Slot ten Hardenburg*, in de genade des *Bisschops*. Doch hy vond die zoodanig, dat hy aldaar onthoofte, en op een *Rad* gezet is: en daar mede was dezen *Oorloog* ten einde, maar *Mattheus Vossius* den *Hollantsen Histori-schrijver*, *Zoon* van onzen vermaarden *Professor*, zeit in zijne *Annales Hollandia*, dat hy onder-

onderwegen van des Biffchops Soldaten opgehangen is, in twijffeling staande, of het door last, of buiten weten des *Biffchops* geschiede. Wy keeren dan weder tot onze Heeren van *Aemstel*.

d'Heer Proffessor Boxborn verhaalt dat hy gevonden heeft in de Registers des Kloosters van *Rijnsburg* zeker brief, gegeven van *Graaf Willem van Hollandt* in den Jare 1222. luidende aldus:

Brief van
Graaf
Willem.

In den naem der heilige en ongescheidelijke dryevuldigheid. Ik *Wilhem*, door Godes genade, *Grave van Hollandt*, wil een yegelijk te kennen geven, zoo tegenwoordige als toekomstige, dat ik voor de remedie mijns ziele, ende van mijn Voor-ouders, overgegeven hebbe hondert ponden, aan de Kerke van de Heilige Maria in *Rhijnsburg*; r'ontfangen in onse eerste inkomsten in *Delf* ende *Pinacker*, ende in *Maeslant*, ende *Flerdlink*, onder zulke forme, dat men in 't eerste Jaar sal betalen vijftig ponden, ende in het tweede Jaar vijftig. *D'Abdisse* met de voorseide hondert ponden, zal wederkoopen tot eigendom van haar Klooster, onse goederen gelegen in *Bukeschop*, van den Heer *Gijsbrecht* van *Aemstel*, ende het zelve Klooster van *Rhijnsburg* zal eeweljk bezitten de voor-seide goederen met vollen recht, gelykerwijs dat zy bezeten zijn van ons ende onze voor-ouders. Daer-en-boven de vrouwe *Abdisse* zal betalen vijftig ponden aan de Soonen van Heer *Eg-*

brecht van *Aemstel*, ende het gemelde Klooster van *Rhijnsburg* zal alzoo genieten eeweljk al het recht ende inkomsten in *Bukeschop*, zoo van het gesaeyde, als het ongesaeyde; Maar voor die *Aelmoessen*, de vrouwe *d'Abdisse* zal een *Priester* ordineeren aan een byzonderen *Autaar*, om gecelebreert te worden tot onzer gedachtenisse, ende van *Aleidis* onze *Huis-vrouwe*, en onze voor-ouders. Op dat dan onze zoo redelijke daat zoude zeker ende vast blijven, ende van onse naercomelingen ongestoort gehouden worde, wy hebben doen versterken dit tegenwoordig schrift met onzen *Segel*. Gedaan in 't Jaar der genade MCCXXII, onder den ban van deze zake zijn getuigen den *Abt van Egmont*, *Terekinus Monink*, *Gerart Deken* van *Kermerlant*, *Willem Deken* van *Rhijlant*, *Willem Perfoon* van *Voorhout*, *Hendrik van Norge*, *Albrecht Kapellaan*, *Priesters*: Maar wereltlijke, *Maria Gravinne*, *Isbrandus*, *Bartolomæus*, *Ibekoc van Haerlem*, *Diedrik van Wafsenaar*, *Jacob Kasteleyn*, *Willem van Egmont*, ende veel meeranderen.

Deze plaats *Bukeschop* is nu onbekent. Dan uit dezen brief blijkt, dat *d'Heeren van Aemstel* dit *Lant* van den *Graaf* moeten gekoft hebben, of dat het aan haar van den zelve vereert is; als mede dat den *Huize van Aemstel*, doenmaals met dezen *Graaf* in eenigheid was, en de bystant, aan den *Graaf van Loon* bewezen, al wederom verzoent most zijn.

TWEEDE HOOFT-STUK.
 Vervlog van d'Afkomst en Daden der oude
 Heeren van AEMSTEL.

Kort inhoud.

Gozewijn van Aemstel wort Bisschop van Utrecht. En naar een jaar weder afgezet. d'Oorzaak waarom. Hoe een recht Bisschop hoort te ziju. Hoe d'Utrechtse Bisschoppen waren. Aart der Stichtse Leen-goederen. Henrik van Vianen komt in Gozewijns plaats, wiens afzetten d'Heer Gijsbrecht van Aemstel qualijk neemt, die sich met d'Heer van Woerden en den Grave van Gelre verbindt. Ontzeggen den Bisschop. Vallen in zijn Lant. Beramen plaats en tijdt om te strijden. d'Aerts-Bisschop van Keulen bewaart Utrecht. Sluit Koning Willem binnen de Stadt, die d'oorzaak zijns komsts verklaart. Ondertussen gaat de strijt buiten aan. d'Heeren van Amstel en Woerden hebben de nederlaag. Kommen gevangen binnen Utrecht, worden door Koning Willems verzoek ontslagen. De Bisschop berooft de Veluwe, brengt veel gevangens en buit t'Utrecht, Bouwt 't Slot Vredelant. Oproer der Kermers tegen d'Edelen. Kiezen en dwingen d'Heer van Amstel tot hun Velt-overste, die met haar zijn voordeel doet. Verwoesten 't Sticht, en beleggen Utrecht. Dwingen de Borgers de gevluchte Edelen en hun Magistralen uit de Stadt te zetten. Trecken voor Amerivoort, en nemen 't in. De Bisschop en den Grave van Gelre zijn niet bestant om dit volk te verdrijven. Aemstel vermaant zijn volk na huis te trekken, 't welk zy doen, maar beleggen Haarlem. d'Heer Perzijn valt uit en verbrant haar Dorpen. Sy verloopen, en worden ten deel verslagen en gevangen. De Bisschop belegert Utrecht. Trekt na 3 dagen weder af, en verwint Amilvoort. d'Heer van Bofichem verrast Utrecht. Herstelt d'uitgezette Magistraat.

VAn *Gijsbrecht van Aemstel, den eerste van die name*, komen wy tot zijne kinderen, dat twee Zoonen waren, de outste genaamt *Engelbrecht*, en de Jongste genaamt *Willem*.

Van *Heer Engelbrecht* vinden wy niet byzonders geschreven, dan dat hy geleest heeft ontrent den Jare 1203. en is te vermoeden, dat hy niet lange hier na geleest zal hebben, om dat men niet meer van hem geschreven vint. Hy wan drie kinderen, d'een was een Dochter, genaamt *Badeloch*, die zeer schoon was, en trouwde aan *Willem*, d'eerste van dien name, *Heer van Egmond*: en dat (zoo de Cronijk van *Egmond* zeit, dat getuigt wort) tegen *Heer Willems* Moeders wille. Hier van is gekomen een Zoon genaamt *Gerrit*, dier naar hem *Heer van Egmond* worde, &c.

Heer Engelbrecht van Amstels tweede kint was een Zoon, genaamt *Gijsbrecht van Amstel de tweede van die name*, die de Chronijken noemen *Stedebouder van Amstelland*. Hy leefde in 't Jaar 1225. als wanneer hy van wegen *Otto, Bisschop van Utrecht*, nevens andere, tot oordeel wijzer of scheitsman gekoren wiert, in zeker verschil, dat den genoemden *Bisschop*, met *Gerardus, Grave van Gelre*, doenmaals had te beslechten: te voren in 't zelve Jaar, heeft hy ook als getuige geweest, en last ontfangen, over zeker zaken, tussen den zelve *Bisschop*, en *Floris de vierde, Graaf van Holland*, als blijkt uit twee brieven, door *A. Buchelins*, in zijne aantekeningen, op de Utrechtse Kronijk van *Heda* geschreven. En hoe wel *W. van Gouthoeven*, in zijn Amstelse geslacht-tafel, deze *Gijsbrecht* stelt overleden te zijn, in 't voornoemde

Jaar

Jaar 1225. Zoo blijkt in tegendeel, uit een ander diergelijke brief, door *Buchelius* aangewezen, waar in hy als getuige staat, in den Jare 1228. ten ware, dat men denken wilde, dat deze den Zoon van den voornoemde *Gijsbrecht* geweest mocht zijn, dewijl *Harman van Woerden* mede in deze leste brief gevonden wort, dat niet wel aannemelijk is, door dien zy doenmaals noch te jonk waren, tot getuigen te staan, want zy beide na den Jare 1300. (hoe wel heel out zijnde) noch geleefd hebben. Hy kan dan (dewijl men van hem niet meer geschreven vint) gestorven zijn in 't Jaar 1228. en had getrouwt *Fuffr. Bertrande*, Heeren *Ians Eerfdochter van Yselsteyn*, en wan benevens noch drie zoonen, *Heer Gijsbrecht van Amstel*, Ridder, de derde van die name, die jonk zijnde, ook genaamt wiert van *Yselsteyn*. Dit was den lesten *Heer van Amstellant*, daar van wy hier naar breeder zullen spreken. *Heer Engelbrechts* derde kint was ook een zoon, genaamt *Egidius*. Deze gaat *W. van Goutboeven*, in zijn voorzeide Amstelse geslacht-tafel stilzwingende voorby, nochtans is hy de broeder van den voornoemden *Heer Gijsbrecht* geweest, want in den laetsts-gemelden brief, staat hy met hem, als getuige, in deze woorden, *Gisberto de Amestelle, Egidio fratre suo*. Evenwel is 'er niemant van al de Kronijkschrijvers, die iets van hem vermaant, voor zoo veel my bekend is. Doch de genoemde *Buchelius*, aanteikenaar op de *Utrechtse* Kronijken, zeit ook dat hy de tweede *Heer Gijsbrechts* broeder was, en meint dat hy de Vader is geweest van *Heer Gosewijn*, *Bisschop van Utrecht*, van dewelke hier na kort volgen zal. Den laetsten *Heer Gijsbrecht* de derde diens naams, gelijk gezeit is, had noch drie broeders, als *Heer Arent van Amstel*, die de goederen van *Yselsteyn* bezat, die van zijn Moeder gekomen waren, en daarom de naam van *Yselsteyn*, altijd mede voerde,

gelijk zijn broeder, *Heer Gijsbrecht* in zijn jonkheit ook gedaan hadde. Van deze *Heer Arent* zullen wy hier na ook meerder zeggen. De tweede broeder was *Heer Willem van Amstel*, Prooft van *St. Ians* tot *Utrecht*, overleden in 't jaar 1292. De derde broeder was *Heer Otto van Amstel*, &c. Maar van deze vinden wy niets geschreven, zoo dat te vermoeden is, dat hy jonk gestorven zal zijn, de wijl zijn naam in de Zoen-brief met *Graaf Floris* in den Jare 1285. gemaakt, die hier na volgen zal, (waar in de namen van de drie andere Broeders gemelt staan) niet gevonden wort.

Wy keeren dan weder tot *Heer Willem van Amstel*, *Engelbrechts* broeder, en Zoon van den eersten *Heer Gijsbrecht*. Hy leefde ontrent den Jare 1235. en wan een Zoon, genaamt *Heer Gosewijn van Amstel*. Doch *A. Buchelius* meent, dat deze *Gosewijn*, de Zoon was van *Egidius van Amstel* als gezeit is. Dezen *Gosewijn* is geweest Prooft van *St. Iohans* tot *Utrecht*, en wiert daar na in den Jare 1249. eendrachtig gekooren tot de zeven-en-dertigste *Bisschop van Utrecht*. *Beka* en andere *Kronijken* zeggen meest altemaal, dat deze *Bisschop* een simpel, zachtzinnig en eenvoudig man was, en dat hy in de tijt van een Jaar des Bisdoms zaken, zoodanig had laten vervallen en door onachtzaamheit ten achteren gezet, dat zy hem in een algemeene vergadering van 't gantse Capittel (daar *Conink Willem*, *Grave van Hollandt* en den *Cardinaal Petrus Caputius*, en *Coenraedt*, *Aerts-Bisschop van Keulen*, met meer andere in- en uitlantse Heeren, zoo Geestelijke als Wereltlijke by waren) verklaarden, onbequaam te zijn, om des *Bisdoms* zaken naar behooren uit te voeren, waar door *Heer Gosewijn* wel zag, dat zoo hy zig zelfs niet afzette, deze vergadering het hem zoude doen. Hier over heeft hy ter zelve uuren, in de tegen-

Gosewijn van Amstel, Bisschop van Utrecht.

Een jaar
daar na
afgezet.

woordigheid des gantsen Capittel, zijn Ampt in de handen (zeit *Beka* en de groote Kronijk) van Koning *Willem* enden Kardinaal, over gegeven, naar dat hy ontrent een Jaar des *Bisschops Throon* bezeten had. Den *Uitrechtsen* Kronijk-schrijver *Heda* zeit 'er 't volgende van: Naar de doot van *Otto*, wert *Gorzewijn* uit het Adelik geslacht van *Aemstel*, Proost van *S. Jans* Kerke, gekooren den zeven-en-dertigste *Bisschop*, een zachtmoedig en eenvoudig man, onbequaem om de lasten van zoodanig een waardigheid te dragen, door wiens onachtzaamheit, de gemeene zaak, in dat jaar onvoorspoedelijk wierde bedient, en wederom gantschelijk quam te vervallen. Daar is ook by gekomen, dat hy niet zeer aangenaam was, aan den *Coning Willem*, om die van zijn geslachts halven, waar door hy, in een openbare vergadering, in tegenwoordigheid des *Conings*, en des *Legaats* den *Cardinaal* van *Portua*, het *Bisdum* heeft afgestaan, doch onwillig, zoo men geloof. Dus verre *Heda*.

d' Oor-
zaak
waarom.

Hoe een
Bisschop
behoort te
zijn.

Hoe de
Uitrechtsen
waren.

Deze goede *Bisschop* is wel licht meer ervaren geweest in de *H. Schriften*, dan in de konst des oorlogs en lant-beftiering, want een oprecht *Bisschop* dient in d'eene handt *zijn Staf* te voeren, om daar mede de kinderen zijner Kerke (gelijk een Herder zijn Schapen doet) voor alle dwalingen te behoeden, en de zelve op den rechten weg te stieren en behouden, en in d'ander hant *het Boek der goddelijke Wetten*, en daar uit predikende, zijne kinderen aan te wijfen hun schuldige plicht, tegen *Godt* en haar evennaasten. Maar zoo waren doenmaals deze *Uitrechtsen Bisschoppen* niet, want zy voerden in haar eene hant een *Scepter*, om daar meê wijt en zijd te heerschen en gebieden, zoo wel over wereltlijken als geestelijke; daar toe gebruikende baaren *Ban*, en die hier niet naar wilden luisteren, daar tegen voerden zy *het Swaart*, in d'ander hant,

't welk hun diende, om te branden, plonderen, roven en verwoesten, ja tot dootslaan en moorden toe, voor die gene, die hun ongehoorsaam waren. En om hier met eenig schijn van recht toe te komen, gebruikten zy deze vont. Dat zy alle de de *Graven*, *Ridderen*, *Edelen*, en die van eenig vermogen waren, en in, om, en ontrent het *Sticht Utrecht* gelegen, daar toe brochten, dat zy hare vaste goederen, of het meeste deel der zelve, *leen-boirig* maakten aan de Kerke van *Utrecht*, die zy dan (hoe wel zy rechte eigenaars waren) te leen bezaten, en waar door, by afsterven der ouders, de kinderen of erfgenamen der zelve, binnen zekere daar toe gestelde tijt, mosten komen by den *Bisschop* of zijn *Cancelier*, om de leen-goederen te verheffen en hem getrouwigheid te zweeren, als dan waren zy *Vassalen* en *Leen-mannen* der Kerke van *Utrecht*. En alhoewel zy van deze *Leen-goederen* geen meer schattingen of lasten betaalden, als van andere vrye goederen, zoo waren zy evenwel door dees byzonderen *Eedt*, aen den *Bisschop* en zijne gehoorzaamheit tot alle tijden veel meer verplicht, als andere, en mosten oppaffen, als den *Bisschop* haar van doen had, en by weygeringe van zulks, zoo tastte de Kerke deze *Leen-goederen* aan, als eigene. Dit was dan de beste *Bisschop* naar den zin der gemeente, die alderlichtst een stok kon vinden om zijn nabuur te slaan, en daar op een tocht dede in zijn lant, gevende alles ten roof. Hier liepen gemeenlijk mede alle de *Borgers* van *Utrecht*, de welke dan met de *Bisschop*, en den buit geladen weder keerende, van des *Stadts Trompers* in *Triomfe* wierden in-gehaalt, gelijk in 't naaste verhaal zal gezet worden.

Hun toe-
leg na
Leen-goer-
deren 3.

Des selfs
aart.

Doch naar 't zeggen van de *Goutse Kronijk*, gedrukt in 't Jaar 1478. zo waren wel 200 jaren voor dezen tijdt, d'*Uitrechtsen Bisschoppen* al van dit euvel ziek,

ziek, want dus schrijft hy, dat *Dirk*, de vierde Graaf van *Hollandt*, als hy in den Jare 1018. den *Bisschop* van *Utrecht* by *Podegraven*, in een strijdt gevangen kreeg, en met hem van d'oorzaken dezès strijds, sprekende eindelijk, tegen hem uitriep. Dat moet Godt ontfermen, dat het zoo verre met die *Ecclesie*, (*dat is de Kerke*) gekomen is, dat zy liever hebben willen, dat hem niet toe en behoort. Na deze tijden, zoo d'oude *Kronijken* getuigen, heeft *Hollant* veel van d'*Utrechtsè* roverye en verwoestingen moeten uitstaan. Daarom, ô *Hollant*, dankt Godt, dat tegenwoordig geen *Bisschoppen*, een voet breedt in 't *Sticht Utrecht* te zeggen hebben.

Heer Gozewijn van Aemstel most dan met ontrent een jaar bediening zijn *Bisdóm*, 't zy hierom of daarom, afstaan, dat hy ook vrywillig gedaan heeft, doch niet willende, maar wel moettende. In zijn plaats wierd verkooren, *Henrik van Vianen*, *Dom-Proost* tot *Keulen*, als achtendertigste *Bisschop* van *Utrecht*. Doch *A. Buchelius* teikent aan, dat 'er eenige zijn, die willen, dat *Gozewijn* met dezen *Henrik van Vianen*, Ampt om ampt veruilden, en *Gozewijn* naar *Keulen* trok; welk gevoelen hy niet t'eenemaal verwerpt, nademaal eenige willen zeggen, dat *Gozewijn* aldaar begraven leit, en dat 'er noch tegenwoordig, gedenktekens van hem, in die *Stadts-boeken* gevonden worden.

Deze verandering der *Bisschoppen* mishaagde de *Heeren van Aemstel* niet weinig; want zy van oudts *Leen-mannen* van 't *Sticht Utrecht* waren, en altijd gehoorzaam geweest, en verscheide reizen in gevaar van 't leven, met goed en bloet, het zelve by gestaan hadden, als hier vooren verhaalt is, en denkende nu haar Neef *Gozewijn* (ongetwijffelt door hun aandringen) *Bisschop* geworden was, noch nauwer verbintenis met het zelve te

maken, en ook door deze middel, haar staat en zaken (hoe wel zy machtige Heeren waren) noch hooger te zetten en te verbeteren, ziende nu al haar hoop verdweenen, en daar noch by quam, den haar die zy den *Huize van Vianen* (daar van den nieuwen *Bisschop* een was) van outs toe droegen, zoo verbitterden hun gemoederen zoodanig, dat den haat veel grooter wierd, dan de vrientschap ooyt geweest was. By d'*Heer Gijsbrecht van Aemstel* de derde van die name, en lesten *Heer van Amstellands* voegde zig *Heer Harman van Woerden*, die met den zelve *Huize* vermaagschapt was. Deze verbonden hun te zamen met *Otto*, *Grave van Gelre*, tegen den *Bisschop* hem te vuur en te zwaarde ontsleggende, (*zeidt het klein Stichts Kronijksjen*,) zy vielen ook in 't *Sticht Utrecht*, en verwoesten al wat zy konden, hier tegen zette zig den *Bisschop* zoo veel hy mocht, en na verscheide rochten, die zy, zoo hier en daar tegen malkanderen hadden, overdroegen de *Heeren van Aemstel*, en van *Woerden* te zamen met den *Bisschop* dat zy op een gezette dag, en zeker vlak velt, elk met zijn *Krijgs-knechten* zouden verschijnen, en aldaar om den zegen vechten. De *Heeren van Aemstel* en *Woerden*, geholpen van den *Grave van Gelre*, vergaderden, zo veel zy mochten, overal veel vroomen mannen van *Wapenen*, en quamen met grooten hoogmoed, op den gezetten dag en plaats te *Velde*. De *Bisschop* vervaardigde hem insgelijks met zijn *Vassalen*, *Leen-mannen*, *Gildens* en *Burgers*, dezelve tot vroomheit vermanende. d'*Aerts-Bisschop van Keulen*, Neve van dezen *Utrechtsen Bisschop*, die hem ook tot het *Bisdóm* geholpen had, was, eer den dag des strijts aanquam, tot *Utrecht* gekomen, de welke des morgens, als de *Bisschop* met zijn volk al gewapent gereet stont, om ten strijde te trekken, 't gantsche heyr de *Benedictie* gaf, en aan den

Hun verbont tegen den Bisschop.

Stemmen tijdt en plaats toe Strijden.

Bisschop van Keulen bevaart Utrecht.

Henrik van Vianen, Bisschop van Utrecht.

Dat d'Heeren van Aemstel mishaagt.

den *Bisschop* een kostelijken rink vereerde, en hem verzekerde, dat hy op dien dag, door de verdiensten des *A. Confessores Marthijns*, en door de kracht en deugden diens rings (volgens 't zeggen van *Beka* en *Heda*) zijne vyanden bedwingen, en met zege weder t'huiskomen zoude. Belovende daar benevens, dat hy met zijn Kanoniken, en burgers vrouwen, de Stadt bewaren, en Godt voor zijn overwinnig getrouwlijk bidden wilden. Hier op trekt den *Bisschop* met zijn aangemoedigt heyrleger, onder 't geklank der Trommelen, Trompetten en Bazuinen, te Stadtwaarts uit, en zijn vyant onder d'oogen, stellende zelf zijne troupen in slaghorden. Ondertussen *Willem, de Roomse Konink*, die ook *Grave* van *Hollant* was, van deze strijt kontschap bekommende, dede in der haast vergaderen zoo veel mannen van wapenen als hy konde, en begaf hem met de zelve na *Utrecht*, om de vyantschap dezer genoemde *Heeren van Aernstel* en *Woerden* tegen den *Bisschop*, in min en vrientschap, zonder strijden te doen veranderen. Maar zoo als hy des morgens de Noort-zijde der Stadt met zijn volk in trok; even op de zelve tijt trok den *Bisschop* met zijn Leger de West-zijde der Stadt uit, om te gaan strijden. En terwijl had *d'Aerts-Bisschop van Keulen*, om de Stadt wel te bewaren, gelijk hy beloofd had, alle de Stadts Poorten doen sluiten, en die Sleutelen aan hem doen behandigen, zoo dat *Coning Willem* met zijn volk binnen de Stadts-muren besloten was, zonder dat het *d'Aerts-Bisschop* wiste, zo zeit *Beka* en *de Kronijk*. De *Roomse Konink* hier verstaande, dat den *Bisschop* met zijn gants heyrleger al uit de Stadt ten strijde getogen was, wilde hem in aller spoet na jagen, om by hem te komen, al eer den strijt aangink, doch vont al de Poorten geflooten, en konde niet uit komen; en de Sleutelen der zelve niet by der hant zijnde, liet

sluyt Koning Willem daar binnen.

Bijlen en *Hamers* halen, en begon de *Sloten* met geweld af, en de *Kettingen* stukken te slaan. Maar *d'Aerts-Bisschop van Keulen* aangezeit wordende, dat *Coning Willem*, met eenig gewapende mannen in de Stadt beslooten was, en dat hy met geweld de Poorten begon open te slaan, quam vol angst en schrik, met alle zijn Kanoniken naar hem toe gelooopen, met geen ander gedachten, of *Coning Willem* had deze gelegenheit waar genomen, om de Stadt *Utrecht* alzo op 't onvoorzienst te verrassen, en onder zijn gebied te brengen, en dit by hem zelve aldus in deze haastige verbaastheit, vast stellende, en zonder de *Coning* naar d'oorzaak van zijn onverwachte overkomst te vragen, of te verwelkomen, begon voort te verzoeken, dat de *Burgers Huizen* geen overlafst mocht geschieden, zeide mede, dat dezedaat zijn *Coninglijke Majesteit* geen eere was, en met eenen hem zelve beklagende, terwijl hy de Stadt, voor die tijt in zijn bewaringe genomen had, dat de *Coning* hem, die zijn *Cancelier* was, de Stadt afnam, en de Poorten met geweld dede openen, om noch meer van zijn volk daar in te laten komen; bad voorts zeer ootmoedelijk, dat den *Coning* hem de Stadt toch wilde weder geven. *Coning Willem* verklaarde hier op, voor al het omstaande volk, zoo *Krijgs-lieden*, *Kanoniken*, als de *Burgers vrouwen*, dat zijn meyninge niet en was om de Stadt *Utrecht* te bemachtigen, noch uit des *Bisschops* handen te rukken, veel min om de zelve eenige overlafst aan te doen, want hy die al te wel bezint had, en ook zelf een medebroeder der *Burgers* was, want hy hem in 't *Poorter-boek* mede als een *Burger* had laten inschrijven, en den *Burger-eed* en recht voldaan: dat hy ook niet quaats tegen den *Perzoon* van den *Bisschop* in den zin had, maar een vriend van hem was, en hem ook zelfs op 't verzoek van den

Oorzaak van sijn komst.

den *Aerts-Bisschop van Keulen*, *Bisschop van Utrecht* had helpen maken. Eindelijk, dat hy aldaar gekomen was, niet om Oorlog, maar om Vrede, en gehoopt had, den strijt, daar men tegenwoordig mede bezig was, te verhinderen, en zonder eenige bloetstorting, een minnelijk verdrag tussen beide zijden op te rechten. Maar nademaal hy wel zag, dat de tijd te zeer verlopen was, en dat hy voor het

aangaan des gevechts niet by hun komen konde, zoo gaf hy ordre; dat al zijn Krijgs-lieden, elk na zijn Herberg zouden gaan, en hen ontwapenen. Voorts wilde hy met *d' Aerts-Bisschop* dien dag vrolijk zijn, en de komst van den *Bisschop van Utrecht* met goede zegen aldaar verwachten. Dit stelde haar alle wederom in rust.

Strijd tus-
sen den
Bisschop,
en verbon-
dene.

Terwijl wort de slag op de gezette plaats begonnen, en ten wederzijden wredelijk gevochten, maar ten lesten kregen de *Heeren van Aemstel* en *Woerden* de nederlaag; veel van hun volk wierd'er verflagen, en zy beide zelf gevangen, en

wel vast gebonden, elk aan een zijde van 't Paart, daar den *Bisschop* op zat, alzoo met het heyr achter haar, omtrent de Vesper-tijt, met groote Triumphe binnen *Utrecht* ingehaalt, en van *Coning Willem* en *d' Aerts-Bisschop van Keulen*

*Van Aem-
stel, en
Woerden,
gevangen.*

Weder ont-
sagen.

len met alle zijne Kanoniken verwelle-
komt. Dochten verzoek van den Room-
sen Coning Willem ontsloeg den Bisschop
van Utrecht, beide d'Heeren van Aem-
stel en Woerden, van hare gevangenis, en
steldeze op hare vrye voeten.

Utrechtse
Bisschop
berooft de
Veluwe.

Maar Otto, Grave van Gelre, die de-
ze Heeren van Aemstel en Woerden, in de-
ze tocht onderstant had gedaan, most
hier ook voor lijden: want den Bisschop
van Utrecht ruste wederomeen groot le-
ger toe, en trok met 't zelve in de Veluwe,
brande, verwoefte, plonderde en be-
roofde veele Dorpen, en vertrok met den
buit geladen te rugge; doch veele Rid-
ders en kloeke mannen uit de steden en
Dorpen van Gelderlands verzamelden
zig, en joegden den Bisschop na, in mei-
ninge hem den buit te ontnemen, dan
den Bisschop hen gewaar wordende, zet-
te zig daar tegen, sloegze in de vlucht,
en kreeg 'er veel van gevangen, en keer-
de met de zelve en al den roof binnen Ut-
recht, van 't welke hy zoo veel geldt
maakte, dat hy daar van dede bouwen
't Slot Vredelant, daar mede hy d'Heer
van Amstellant in toom konde houden,
en 't stropen van zijn volk en d'omleg-
gende lantluiden beletten. Deze oorlo-
gen geschiede ontrent den Jare 1252.

't Slot
Vredelandt
gebouwt.

Naar 't affterven van de voornoemde
Coning Willem ten tijde dat Floris zijn
Zoon Grave van Hollandt noch minder
jarig was, en dat Otto, Graaf van Gel-
der doenmaals des kints voogt, met zijn
eigen dingen genoeg te doen had in 't
Jaar 1268. of als andere willen, 't Jaar
1272. wierden de Kermerlanders, West-
Vriezen en Waterlanders, met 't andere
gemeene volk van den lande, oproerig
tegen den Edeldom, van de zelve te veel
getergt zijnde, (zeit d'Heer I. Pontanus.)
Zy vergaderden met groote menigte te
zamen, en wilden al d'Edelen, en mach-
tigste wel-gebooren mannen uit den lan-
de en 't Sticht Utrecht verdrijven: zy

Kermers
oproerig.

verwoeften verscheide Adelijke Burgten,
Huizen en Sloten, die zy op 't onvoor-
zientst overvielen, waer door de Ridder-
schap en Edelen in West-Vrieslandt, Wa-
terlandt, Kermerlandt en daar ontrent
woonende, binnen Haarlem vluchten,
en haar aldaar versterkten. Maar deze
hoofdellozen en oproerigen hoop quam
ook in Aemstellandt, en met der daat ge-
noeg gezien, en voor dezen bevonden
hebbende, dat Heer Gijsbrecht van Aem-
stel een dapper Helt, en wel ervaren
Krijgs-man was, verzochten zy hem tot
hun Velt-overste. Dit verzoeken was
gebieden, want had hy weigerig ge-
weest, zoo had Aemstellandt en al dat 'er
in en ontrent wezen mocht, in d'affen
geraakt, zoo dat hy, genoegzaam ge-
dwongen zijnde, (zoo de groote Kro-
nijk zeit) dit ampt voor die tijt most aan-
nemen, 't welk doende, heeft hy ze ten
eersten zachtelijk ondergaan, datze mo-
sten aanmerken, en besluiten tot wat
einde deze hare krijgs-tocht dienen zou-
de, en leide haar voor, dat hy een ver-
bont met haar maken wilde, en hun, in
alle 't gene zy te zamen besluiten zouden,
behulpzaam zijn, en in 't gevaar voor-
gaan. Dit behaagde hun, 't verbondt
wierd geflooten, en d'Heer van Aemstel,
verschoonde hier door niet alleen zijne
landen, en gants Hollandt voor vorder
inval, maar hy voerde dees half dolle
menschen in 't Sticht Utrecht, dat hy
zoo veel als voor zijn vyant hielt, plon-
derende en beroovende, ten eersten,
alle de Slooten, Huizen en Landen, van
die gene, die zijn grootste vyanden wa-
ren, als Gijsbrecht van Abkoude, Wil-
lem van Rijzenborg, Hubrecht van Vianen,
en andere. Hier door vluchte al wat
vluchten konde, in 't gantse Sticht, bin-
nen de Stadt Utrecht. Daar na bestorm-
de hy 't Slot Vredelant, dat naast op zij-
ne grenzen gelegen was, doch te ver-
geefs, over zulks sloeg hy zijn leger ront
om

Dwingen
van Aem-
stel tot
hoofst.

Die daar
sijn woort
deel niet
doet.

om 't zelve heen, omde belegerde met der tijd, te benauwen en af te matten, en alzoo tot overgeven te dwingen, doch zijne Soldaten dit moede wordende, en konden hun zoo stil niet houden, maar liepen over al daar ontrent op de Boeren ruiten en roven, waar door zijne landen ook begosten schade te lijden, en evenwel most hy, tegen zijn dank hunne dapperheit prijzen, en ziende dat hy ook met het beleg niet veel vorderde, besluit hy op te breeken, roept 't leger by mal-kander, spreekt het aldus aan: *Mijn trouwe makkers, veel te lang duurt het na mijn zin, dat ik u voor de vesten van dit Slot moet als ledig houden leggen, en dat ik u den Loon, die gy met uwen arbeit verdient hebt, niet kan geven. De Stadt Utrechtligt ons in 't gezicht, aldaar ontboudt zig den Adel, en de Schatkist van al de Rijkdom van dit gewest is daar binnen, laten wy onze wapenen tegen de zelve beproeven, en die gewonnen hebbende, zal al de rest, uit schrik ons van zelve toe vallen. Dit zal ligt te doen zijn alzo zy niet anders denken, of wy leggen noch voor Vredelandt, en ter middernacht konnen wy de Stadt en den zorgelozen hoop daar binnen verrassen; want zo wy den tijd voor de sloten willen door brengen, neemt onze vyant die waar, om hen te versterken, en als wy alle de Kasteelen al gewonnen hadden, wat zouden wy anders daar van daen dragen, dan armoede en wonden. Dit behaagde deze plonder-gaften ten hoogften, en de hoop van buit, dede haar vliegen in plaats van loopen, zoo dat zy eer den dag aanbrak de Stadt bezet hadden, en stelden daar alles in rep en roer, waar door dezen aanslag verbrod wierd, want de hongerigste na den buit, vreezende te laat te zullen komen, waren vooraf gelopen, en van de Poortwachters ontdekt, al eer 't gants leger daar by quam, zoo dat de Burgers tijt hadden om gewapent, doch zeer verbaaft te komen op de Stadts Muuren, vra-*

gende, wat zy van haar hebben wilden, zy antwoorden, dat het vrye volk van Kermerlandt begeerde, dat zy alle de Edelen die daar binnengevlucht waren, zouden dwingen uit de Stadt te gaan, met hare overfte Magistraten, en alle die van den Raat en Gerechte waren, op dat zy daar door eenmaal van hare dwinglandy zouden verloft worden, en gelijk als hun, met recht toe quam, vrye volkeren zijn. Een deel der kleinhartigste Borgers, vreezende onvoorzien overvallen te worden, stonden dit toe; Een deel der loofste, die hare Magistraten moede waren, en hope hadden, om zelve op 't kuffen te raken, zeiden mede Ja. Aldus riep men de Krijgs-knechten, die buiten lagen toe, dat men dit tenstont in 't werk zou-
a Edelen, en Magistraat uitgez.
 de stellen, en 't geschiede; want men liep aanstonts naar 't Raat-huis, en op dien zelve nacht wierden veertig voorname Heeren uit de Stadt gebannen, en men koos al voort nieuwe Magistraten, en de Schepenen wierden gemaakt uit de Overluiden der Gilden of Ambachten. Daar naar maakten deze nieuwe Heeren van Utrecht een verbont met de Kennemers, zoo dat zy de Stadt verheten en trokken naar Amisvoort, dat zy ten eersten met
Amisvoort in genomen.
 verdrag inkregen, alzo zy met eenige daar binnen heymelijk verstant hadden. Johan van Nassauwen, die na de doot van Henrik van Vianen gekooren werdt de 39 Bisschop van Utrecht, en mede als balling uit de Stadt blijven most, verbont zig met Otto, Grave van Gelre, voogt van Graaf Floris van Hollandt; deze quamen met een tamelijke macht van volk om de Stadt Utrecht wederom in te nemen, en de verdreven Heeren in hun oude plaats te herstellen, en de Kermers met hun aanhang te verjagen, en van haar ongehoorzaamheit, tegen de Heilige Kerk bedreven, te straffen na behooren, maar tot Zuyff komende vernamen zy dat den hoop der Kennemers
Utrechtse Bisschop doet tegenmeer.

Aemstel
scheyt zijn
volk :

Die beleg-
gen Haar-
lem.

Heer Per-
zijn, ver-
woest haar
Dorpen.

zoo groot was, dat een gants Leger hier genoeg mede te doen zou hebben, keerden zy te rug in de *Veluwe*, om meerder volk van wapenen te vergaderen. Heer *Gijsbrecht van Aemstel* nu dus veel zegen bevochten hebbende, zag wel dat hy met dit oproerig volk geen meer voordeel kon doen, en denkende geraatzaam uit te scheiden, terwijl het spel op zijn best was, begon hy hun voor te stellen, dat den *Bisschop met den Grave van Gelre* vereenigt, een sterk Heyr-leger vergaderden, dat hun op 't lijf zoude vallen, van 't welk zy, (als het al overwonnen was) niet veel zouden kunnen halen, noch eenig landt mede winnen: Dat het over zulks beter wezen zouw, dat elk zig thuiswaart begaf, te meer om dat den ooght voor handen was, waar van men des winters leven most, dat men ook in die tijt geen oorlog voeren kon, ondertussen mocht men zien, wat'er in den Zomer wederom te doen mocht vallen. Hier mede lieten zy hun gezeggen, en trokken wederom van hem af; maar komende by *Haerlem*, en verstaande dat daar noch de meeste Edelen, daar omtrent woonende, binnen waren, belegerde zy de Stadt, en begonnen die heftig met stormen en steen-slingeren, zonder ophouden aan te tasten: Die van binnen verweerden hun zoo dapper als zy mochten, tot dat eindelijk Heer *Johan van Perzijn*, een vroom Ridder heymelijk by nacht uit de Stadt geraakte, en kreeg eenige van de *Kennemers* Wagenen met Montkost geladen, en reed voort met die geen die hy by hem had, *Kermerlandt* in, en stak veel van hare Dorpen in brant, van de welke de *Kermers* die de Stadt belegert hadden, de

vlam ziende opgaan, liepen haastelijk daar heenen, dit de *West-Vriesen* gewaar werdende, en niet wetende, of'er voor die van *Haerlem* ontzet quam, dorsten in haar Leger-plaats niet blijven, zoo dat het beleg met groote onorden opgebroken wierd, en al de Tenten en Pauwiljoenen, Krijgs-tuig en wat'er meer was, wierden de belegerde tot buit gelaten, die ook veel vluchtelingen versloegen, en gevangen bequamen. De *Bisschop van Utrecht* en den *Grave van Gelre* deze nederlaag der *Kennemers* vernemende, brochten aanstonts hun Leger voor de Stadt *Utrecht*, en belegerdent, maar naar drie dagen belegs, (geen kans tot de verovering ziende) verlieten 't wederom, en belegerden *Amisvoort*, daar zy groot geweld op deden, en eindelijk veroverden, en de Stadts-muuren ter neder wierpen. Als doen scheiden den *Bisschop* en den *Grave* van malkander, en den *Bisschop* trok naar *Deventer* in *Overyssel*, aldaar hy twee jaren bleef, tot dat Heer *Sweer van Bozichem*, met de meeste ballingen van *Utrecht* en eenige Krijgsknechten by nacht met leeren over de Muuren in die Stadt quamen, aldaar dapper gevochten wierd, doch de voor-noemde Heer van *Bozichem* behieldt d'overhant, en zette d'oude Burgermeesteren en Schepenen weder in hun plaats, die dus lang ballingen hadden geweest, en verdrcef en verbrande veel oproerige burgers, herstellende alles weder in zijn oude staat. Doch het en duurde niet lange, alzoo de Burgery in 2 deelen gedeelt was.

veel ver-
slagen,
gevangt

Amis-
voort
weder
overt.

Utrecht
verraast.
De Ma-
straat
herstelt.

DERDE HOOFD-STUK.

Vervolg, van den Oorlog tussen d'Heer van Amstel en de Stadt Utrecht.

Kort Inhoud.

De Sloten Vredelandt en Montfoort verpant aan d'Heer van Aemstel en Woerden. Klachten van d'Heeren van Utrecht over 't selve, en de quade regeering van den Bisschop Joan van Nassouwen, aan Graaf Floris. Sy verbinden zig. Den Bisschop wordt afgezet. De Slooten belegert en gewonnen. d'Heer van Amstels volk geslagen, en hy gevangen. En daar na benevens d'Heer van Woerden, weder met Graaf Floris verzoent, en tot zijn geheyme Raden aangenomen. Amstel wort Ridder geslagen, en d'Amstedammers tolvry verklaart.

TEn tijde van *Johan van Nassauwen*, Bisschop van Utrecht, daar hier voor af vermaant is, was 't Sticht van Utrecht vol oproer, dat ten deele veroorzaakt wierd; door de zorgeloze regeering des zelve Bisschops. Daar quam ook by, dat hy het zelve Bisdome en 't geheele Lant dapper met schulden bezwaart had, en ook (geleijk de Kronijken zeggen) *des Stichts goederen en Sloten aan verscheyde woekenaars voor groote sommen van penningen tot onderpanden had verzet*, waar onder de voornaamste waren 't Slot *Vredelandt*, dat de voorgaande Bisschop, *Henrik van Vianen*, had laten bouwen, van den roof, die hy uit *Gelderlant* vande *Veluwe* haalde, als gezeit is. Dit had dezen Bisschop *Ian van Nassouw* verpant aan onzen Heer *Gijsbrecht van Aemstel*, tegen wiens aanloop het zelve gesicht was; daar benevens, 't Slot *Montfoort*, aan Heer *Herman van Woerden*; wat goede vrienden deze twee Heeren van 't Sticht *Utrecht* en den Bisschop waren, kan men uit het hovenste verbaal af nemen, want zy dwongen de reizende Burgers van *Utrecht* meer tol af, als andere, de *Rijm-Chronijk* zeit 'er dit van:

*Want Heer Ghisebrecht van Aemstelle
Hadde beseten Vredelandt.*

*Harman van Woerden had in bant
Dat goede Huis te Mondfoorde.
Hare geen ne quam te Woorde,
Dat zi den Bisschop iet ontsgen.*

In d'oude *Chronijk van Veldenaar* leeft men duidelijc dat deze twee Slooten verzet waren; dit zijn zijne woorden: *In dezen tijden, zoo had Bisschop Johan van Nassouwen, Elect van Utrecht, dat Slot Vredelandt verzet, aan Gijsbrecht, Heer van Aemstel om een zomma van penningen, ende dat Slot van Montfoorde, aan Herman, Heer van Woerden, en na dezen Bisschop Johan van Nassouwen, zo quam een ander Bisschop, en hiet Johan van Zyrik, en die woude, met des Stichts hulpe, beide die Slooten lossen; en boodt den Heer van Aemstel, en den Heer van Woerden elk heur gelt weder, maar zy woudens niet ontfangen, en wouden die twee Slooten met macht houden, tegen des Bisschops dank, daar die Bisschop om oorloogde, &c. Ende, (zeit 't oude Gouts Kronijkjen) zy deden den Bisschop groote schade, maar in de beschrijving der Stadt *Leiden*, door *I. Orlers*, leeft men in zeker verklaring over deze zaak, dat deze Sloten niet verzet, maar verkoft waren. Aldus staat 'er, overmits de zelve Bisschop, (verstaat van *Utrecht*) hem vervordert had, te verkopen aan den Heer van Aemstel dat Slot van *Vrede-**

De Sloten
Vredelandt,
en Mont-
foort, ver-
pant.

verkoft
of
verzet

Verbondt
van Graaf
Floris, met
d'Uiters-
sen 3

Vredelant, en andere Sloten en Heerlijkbeden. Was dit Slot dan verkocht en niet verzet, zoo had Aemstel recht, dat hy het niet weder behoefde over te geven, noch ook daar toe gedwongen kon worden; ondertuffchen had Graaf Floris van Hollandt, zonder kennis des Bisschop Ioan van Nassouwen, in den Jare 1278. met Schout, Schepenen, en Raat der Stadt Utrecht by gemeenen rade der zelve stede, een verbondt gemaakt, inhoudende, dat zy welboren luiden, namentlijk, Heer Steven, den Heere van Zuylen, Heer Zweder van Zuylen, Heere Sweder van Bosingem, en Heere Willem van Rijswijk, den voorschreven Grave Floris van Hollandt, en zijne kinderen machtig houden zouden, de Stadt Utrecht, naar heur macht, dewijl hy levet, en zijnen kinderen naar hem, in te rijdene en uit te rijdene, vryelijken zy, ende de heure: en te schaden op hare vyanden van buiten, zoo wie zy zijn, en dat ze binnen der Stadt hem bebulpig zouden wezen naar haar macht, met rade en dade, en zijne kinderen naar hem. Geloovende hem voorts, in goeder trouwe, als 't Bisschopdom ledig, en open worden zoude, dat zy luiden, zonder alrehande argbeede, mit hem blijven zouden, op wien, zoo hy, of zijne kinderen vallen, en voor wien zy bidden zouden, en hem dier dink niet af te gaan, door geenrehande zaken: en zoo wat zaken zy zouden begrijpen, dat zy dat doen zoude by rade, en wille van den voorschreven Grave, en zijne kinderen. Waar tegens de voornoemde Grave weder gelooft heeft, met goeder trouwe, dat hy en zijne kinderen, de voorschreven stede van Utrecht, altoos voort meer, naar dien dage, helpen zoude, met lijfen met goed, op haren eigen kost, en met alle hare macht in alle zaken, daar zy's van doen zouden hebben, binnen de voorzeide Stadt of daar buiten. En zoo wat zake dat 'er zoude mogen komen of te geschien, ter oorzake van alle 't voorgaande, dat hy en zijne kinderen des zouden

blyven mette voorsz. Schout, Schepenen, en Raden, en hen luiden daar uit helpen met lijfen met goed zonder den voorzeide Schout, Schepenen, en Raden af te gaan, noch zonder hen luiden te zoenen. Heeft voorts de voorschreven Grave, voor hem, en zijne kinderen overgegeven, dat hy alle zaken binnen der Stadt van Utrecht, doen zoude by zijnen Raatsrade, en by Rade des voornoemde Heer Zweeders van Zuylen, Heeren Zweeders van Bozingem, Heeren Geerarts van Vriezen, Hermans Vern Arnielden-zoon Tyelmans Vrankken, Lambrechts des Vriezen, en Jacobs Heiman Jacobsz. En nam voorts de voorzeide Grave, den voornoemde Schout, Schepenen, en Raden, en de gemeene Ingezetenen, met haren lijve en met haren goede, op zijn gelede, en zijn beschermenisse, gelijk zijne eigen Poorten, en zijn eigen luiden van zijnen lande, &c. blijkende alles by de brieven, daar van zijnde, gedaan in den Jare 1278. op onzer Lief-vrouwen avont-translatie.

Dit fleurde zoo een geruimen tijt henen, dat d'Heeren van Aemstel en Woerden, uit hunne onderpande sloten Vredelandt en Montfoort in 't Sticht Utrecht dapper de meester speelden, tot dat ten lesten die van Utrecht de onachtzame regeering van Bisschop Ioan van Nassouw niet langer wilden verdragen, schreven daar over aan Grave Floris van Hollandt, dat hy benevens andere Heeren wilde komen tot den Raat des Capittels der Kerke van Utrecht; zy wilden Ioan van Nassouw, (die maar gekoren, en niet van den Paus bevestigd was) van het Bisdrom afzetten. Dit ging zonder tegen zeggen voort, en men schreef en verzocht aan den Paus van Romem, dat hy dit toe staan, en Johan van Zyrick wederom in des afgezettes plaats wilde herstellen en bevestigen, dat alzo geschiede.

Deze nieuwen Bisschop Ioan van Zyrick, zocht alles dat verlopen was, wederom te

Klagen
over het
Bisschop

Die wist
afgezet.

Bisschop
Joan van
Zyrick,
soekt het
stelling.

te herstellen, doch d'Heeren van *Amstel en Woerden*, wilden de verpande Sloten *Vredelant* en *Montfoort* voor de uitgeleide penningen niet wederom overgeven, maar hielden den *Bisschop* van tijd tot tijd al gaande, nu't een, en dan't ander tot uitsfel voorwendende. Hy eindelijk op deze zaak hart aandringende, verklaarden zy ront uit, niet gezint te zijn, de *Slooten* voor d'aangeboden penningen over te geven, en hielden hun voldaan, met 't geen zy bezaten. Den *Bisschop* en de *Staten* door deze stijfkoppigheid getergt, vatten het gelt, tot't gebruik des oorlogs opgeleit, in handen, en zeiden hun beide den oorlog aan. d'Heeren *Amstel en Woerden*, die den *Bisschop* niet veel achtten, vergaderden volk van wapenen, en voegden, om des te starker te zijn, hun benden te zamen. Den *Bisschops* leger in 't gezicht van zijn vyanden komende, is d'Heer van *Aemstel* met zijn troepen hem te gemoet getrokken, latende d'Heer van *Woerden* met een gedeelte van 't leger tot hun achter hoede. Die van *Utrecht* minder volk ziende, dan zy vermoeden, vallen moedig op *Amstel* en de zijne aan: hier wierd hart gevochten, en des *Bisschops* leger drong zoo hart op dat van *Amstels* in, dat hy achter uit deysde, 't welk *Woerden* ziende, springt met de zijne, onvertzaagt op, en valt, als vars en onvermoeit, des *Bisschops* leger ter zijden in, dat hier door verichrikt, en al ten halven afgestreden, aanstonts in onorden raakt, en geen hinderlage, tot hun versterking, achter hebbende, vluchten met groote verbaastheit, en loopen zonder omzien, tot *Amersfoort* toe. Deze nederlaag veroorzaakte, dat die van *Utrecht* aan *Graaf Floris van Holland* bystant verzochten in welk hy, volgens't voorgaande verbont gehouden was, doch hy wilde zoo klakkeloos de wapenen niet aanvaerden, maar eerst onderstaan, of men't geschil in vrientschap niet konde

byleggen, hierom zend hy zijn gezanten aan *Amstel* en *Woerden*, verzzoekende, dat zy de wapenen nederleggen, de beleende *Slooten*, mits ontvangende hun verschooten penningen, weder geven, en't geschil in zijn handen wilden stellen. Dit wierd ront uit afgeslagen, daar op den *Graaf* dadelijk de wapenen tegen hun aanneemt; Doch in wat tijt, dat deze oorloge gevoert zijn, is onzeker, want by na alle onze *Chronijk-schrijvers* verschillen hier in, met malkander: d'oude *Goutze Kronijk* eerst gedrukt Anno 1478. en onze oude *Rijmer* stellen dit ten tijde van *Bisschop Ioan van Nassouw*; zoo doet ook *M. Vossius*, in zijne *Annales Hollandiae*: de *Kronijk* by *Veldenaar* over ontrent 200 Jaren geschreven als hier vooren gezet is, stelt dit, ten tijde van *Bisschop Ioan van Zyrick*, zoo doet ook de groote *Kronijk*, en onzen geleerden en ervaren *P. Schriverius* kan hier niet uitkomen.

Graaf Floris van Holland ontzeide dan deze twee *Heeren van Aemstel en Woerden* ten oorloge, en beleide ten eersten 't Slot *Vredelant*, hier op lag *Heer Arnout van Aemstel*, *Heer Gijsbrechts* broeder, met volk van Wapenen. *Graaf Floris* ontboot uit *Zeelant* door den *Heer van Brederode* *Heer Kostijn van Renesse*, met een goet getal *Zeelanders*. Doch dit beleg den *Graaf* te lang duurende, trok hy weg, en liet den *Heer Brederode*, met eenige vroomer *Ridders* uit *Hollandt* en *Zeelandt* daar blijven. *Heer Gijsbrecht van Aemstel* vergaderde zoo veel volk van Wapenen als hy konde, en quam te *Loenen* op de *Vecht*, om 't Slot *Vredelandt* te ontzetten. De beleggers dit vernemende, deelden hun *Leger* in twee deelen, lieten het een deel voor 't Slot *Vredelandt* leggen, en voeren met het ander deel onder't beleid van den *Heer van Brederode*, over de *Vecht*, en quamen *Heer Gijsbrecht* tegen trekken. Hier wierd dapper gestreden, in welk haar de *Zeelanders* vroomelijk hielden, en

Weder ten
Oorlog met
Graaf
Floris.

Ook van
de Sloten,
Vrede-
landt en
Montfoort:

Dat Am-
stel, en
Woerden
weigeren.

Komen in
Oorlog.

Hebben de
overbant.

*Van Aem-
stels volk
geslagen :*

wonnen den strijt. Hier bleven doot veel vroonte *Wapenturiers*, zeit de groote Kronijk, en mannen van oorloge, en onder andere mede de *Heere van Bromo* (maar *Vossius* maakt 'er d'*Heer van Brederode* af, en zeit dat hy in d'eersten aanval doot bleef) met ontrent 900 man van *Heer Gijsbrechts* volk, zeit de *Goutse Kronijk*.

*Hy gevan-
gen.*

Oazen ongelukkigen *Heer van Aemstel* wierd hier al weder gevangen, met veel van de zijne: hy zelf, wierd van d'overwinnaars, gebonden en gevleugelt, in 't gezicht, van 't belegerde *Slot Vredelandt* als in triumfrontom gevoert. *Heer Arnout van Aemstel* dit ongeval zijns broeders, ziende, merkte wel dat 'er nu geen hoop van ontzet te verwachten was, gaf over zulks het *Slot* op, in des *Graven* handen, behoudens lijf en goed, maar deze twee gebroeders wierden gevankelijk naar *Zee-landt* gevoert. Hoort onzen ouden *Rijmer* van dezen oorlog zingen.

*Vredelandt
gewonnen.*

Zoo dat a hi bat den *Edelen Grave*,
Dat hi hier toe hulpe gawe:
Diet ook dede ende trak te hant,
Met heer krachte voor *Vredelandt*,
Als hire een wijl had gelegen,
Deed hi als *Heeren* plegen;
b Hi voer weg ende liet aldaar
Een deel lieden die daer naer
Vredelandt belagen doe.
Die *Heer van Aemstel* zette toe,
Ende gaderde dat hi gaderen mochte,
't Huis 'ontsetten was sijn gedochte,
Ende quam te *Loenen* op eenen dag,
Als 't *Graven* volk dat versag,
Bespraken si ben ende bereiden,
Dat si een deel van haren lieden
Lieten liggen voor den *Casteel*,
Ende voeren over met volx een deel.
d Ander hadde volx soo vele,
Dat ongelijke schein 't sulken spele.

a Den *Biffchop*.

b Idem hocce *Pyrrhus Faëstavit*, *Terent*, in *Eunuch*.

Doe si hare lieden hadden c geschaert,
Gingen si woort onvervaert,
Die selve lieden die daar waren,
Ende door vochten geene scharen,
Daer wert *Heer Ghisebrecht* gevaen,
D'ander waren alsoo ontdaen,
Ende d gesconfiert altemale
Wat holpe hier of lange tale:
Men brochte *Heer Ghisebrecht* woort.
Als het *Aernout* dit verhoort,
Sprak hi metten broeder 'bant,
Ende boot op te geven *Vredelandt*,
Behouden lijf ende lede.
Men ontfinckem daer ter stede,
Ende men voerde in *Zeelant* doe.

Van dit *Slot Vredelandt*, ziet men noch tegenwoordig d'overblijffels, die door haar dikke muren des zelfs sterkte genoegzaam te kennen geven, het wort nu van de naburige huislieden genaamt, 't *Vervallen Slot*. Is gebouwt in 't Jaar 1252. en ten tijde van *Keiser Karel de Vijfde* afgebroken.

Hier na quam *Graaf Floris* zelve met veel *Krijgs-volk* en belegerde 't *Slot Monifoort*, mont-kost, mannen van wapenen en oorlogs-tuyg wel voorzien was: want *Heer Harman van Woerden* had het, (terwijl *Vredelandt* belegerd was,) met nieuwe vestingen ook doen versterken, dat het onwinbaar schein: zoo dat *Graaf Floris* hier twee groote *Blyden* toe liet maken. e Evenwel moft dit *Slot* een gants Jaar belegerd blijven: Maar *Heer Harman van Woerden* trok ondertussen uit het land en ontweek des *Graven* macht. Hoewel de *Gourze Kronijk* zeit, dat hy mede gevangen wierd, maar 't is niet waarschijnlijk. Eindelijk naar veel

*Mon-
foort
belegerd.*

c In scharen, troepen of hoopen gezet, in slag-ordel gestelt.

d Verstroyt.

e Dit was zeker krijgs-tuyg daer men groote en zware steenen mede kon werpen in des vyants steekten, alzoo het bedendaags geschut, noch *Busse-kruid*, dat met recht *Boots-kruid* mach heeten, doermaals noch niet bekend was.

stor

Zoen-brief

Mede overgegeven. stormens en schietens wierd dit Slot Montfoort op genade en ongenade, mede overgegeven in des Graven handen, en hy dede alle onthoofden, die daar op waren, zeit de groote Kronijk, uitgenomen twee, ook verwoefte hy dagelijks Heer Harman van Woerdens lant, en dede groote schade. Doch Vossii Annales zeggen, dat het overrompelt wierd, na dat de muuren om verre geworpen waren, en dat alles wat'er binnen was, doot geslagen wierd op twee na die haar verborgen hadden; maar de Rijk-kronijk vervolgt zijn zang aldus:

Die Grave Florens zette toe,
En belacht hant Montfoort,
Ende bleef liggen rechtevoort
Den Zomer ende den Winter dure,
Ende warp hem in te meniger ure,
Menigen waren a Blyden steen.
Als den geenen wel sceen,
Die binder Burg waren beseten.
Ten lesten moft wesen, als ghi sult weten,
Dat si in hant moften gaan.
Die Grave ne woudse niet ontsaen,
Hine mochte mede doen sine wille,
Openbaer, lude ende stille.
Het verginc alst wesen soude,
Hi deder mede, dat hy woude.
Dat huis dedi doe besetten,
T' sinnen wille, al sonder letten,
Harman b bleef uten lande:
D' andre gevaen, al had sjs scande,
Menigte dag ende menige wile.

Verzoen tusschen de Graaf, en Amstel: Daar na is 'er verzoening gemaakt tusschen deze Heeren van Aemstel en Woerden, met de Grave Floris van Holland, en de Bisschop van Utrecht, waar van de Extracten uit de Zoen-brieven aldus luiden:

a Groote x ware steenen, die men uit de Blyden wirp, als boven gezeyt is.
b Van Woerden

Wy, Willem, Broeder Heeren Gijsbrecht, des Heeren van Aemstelle, en Prooft van S. Jans tot Utrecht; En wy Gijsbrecht, Heere tot Aemstelle; En wy Aernout, Broeders van Aemstelle, maken kont, &c. Dat wy eenen twist hadden met onzen Heere, den Bisschop Janne van Utrecht, en met eener Edeler manne, onsen Heere, Heeren Florense, Grave van Hollandt, waar by dat wy in Vangenisse quamen, der voorgenoemde twee Heeren, &c. Vertyen, Nardingerlant, Muiden en Muderpoort, Windelmerebroeke, en het Reyger-bosch, met alle zire behoorte. Voorts dragen, die van Aemstelle den Grave op, alle hun goed, en ontfangen dat van hem weder te leen. Noch beloven sy, dat de gifte van Amstelredamme, die gegeven was, Heeren Janne Perlijne, en al dat daer toe behoort, als van verbeurden goede, gestaade te houden, &c. stellende van alles borgen uit Hollandt en uit het Sticht. Mitsgaders beloffen van de borgen in't generael en speciael. En met desen soene werden ter neder geleit alle veeten en dingen die geschieden in den Volkwige te Loenen. Dese letteren waren gegeven in ons Heeren jare 1285. in S. Simon en Juden avondt.

overdragen

Het Extract uit den Zoen-brief van Heer Harman van Woerden, ontrent anderhalf Jaar na dezen tijt geschiet, luidt als volgt:

Ook met de Heer van Woerden.

Ik Harman, Heere van Woerden, make kont, &c. dat ik eenen twist hadde, met mijnen Heere Janne gekoren Bisschop van Utrecht, en met eenen Edelen man mijnen Heere, Heere Florense Grave van Hollandt; waar by ik wte mijnen goeden gewijset werd, en wte mijne Heerschap van Woerden, en wten lande, &c. van den twiste, die geschiet is, tusschen den Grave van Hollandt mijnen Heere, en den Heeren van Aemstelle, en sijne Broeders, die mijne magen zijn, en ik hare helpere geweest hebbe, &c. Draget den Grave op, alle sijn goed

goed, en ontfangt dat weder van hem te leen, en belooft geen partyfchap te dragen, &c. Voorts mach Harman van Woerden fijne Dochter niet te manne geven, sonder des Graven wille, en rade. Voorts belooft hy dat Steen-huis, dat de Grave te Woerden heeft doen maken, hem gelden fal te fijnen wille, en dat van hem houden, altoos te blijvone zijn ledige huis, op en af te rijdene, &c. stellende ook borgen wt den Bifdomme van Utrecht, en wt Hollant, met der felver beloften, &c. gegeven in ons Heeren Jare, als men fchreef 1287. op den Sonnedagb van Palmen.

Wy hebben niet anders, dan deze Extracten konnen bekomen, maar d'Heer P. Scriverius zeit in zijn Toets-steen op het oude Goutfe Kronijkjen gemaakt, Dat deze brieven van zoeniffe tuffen de Graaf en d'Heeren van Amftel en Woerden noch voor handen zijn, op de Rekenkamer van Hollandt, en dat d'afchriften van de felve, met d'eigen hant van d'Heer Paulus Merula gefchreven, onder hem zijn beruffende, doch dat hy die doemaals niet vinden kon.

Hier uitkan men genoeg befpeuren, dat d'Heer van Woerden niet gevangen was, als het Gouts Kronijkjen fegt, maar dat hy uit het lant vluchte, terwijl Graaf Floris zijn Slot Montfoort belegert had. Ook moften, d'Heeren van Aemftel en Woerden, (zoo de groote Kronijk, en die van Veldenaer zeggen) den Grave van Hollandt en Biffchop van Utrecht beloven, dat zy hen tegen haar noch hare nakomelingen nooyt niet zouden verzetten, noch met rade, noch met dade, daar zy alle haar goederen voor verpanden, en daar nevens den Grave voor zijne onkosten als zijn Leen-mannen hulde, en trou zweeren, en dat den Biffchop zijn kasteelen weder hebben zoude, en die zelve in zijne macht behouden.

d'Heer Voffius voegt hier by, dat zoo zy

hier tegen deden, hunne landen aan den Graaf zouden vervallen die hy als dan van den Biffchop te leen zoude ontfangen, gelijk zy die nu van hem hadden. Hoort de Rijn-kronijk hier van voort gaan.

Daar na gevelt al sonder ghile,
Dat fi verfoenden jegen den Grave,
Ende fetten borge van grooter have,
Dat fi nemmermeer foo coene
Waren jegen den Grave te doene.
Ende wie daer jegens yet misdede,
Verbeurden lijf ende lede,
Ende al fijn goet ende ^a leen.
Ende der borgen en waer ne geen
Hi ne soude verbeuren al fijn goet,
Eft dat bare enich misdoot,
Ende niet daer jegens seggen fouden.
Dat zider qualik was gebouden.

Den Biffchop heeft dit doenmaals, ter oorzaak van des Graven byftant moeten toe laten, hoe wel zy al lang te voren, (byzonderlik, d'Heer van Aemftel) Leen-mannen van de Kerke t'Utrecht geweelt zijn.

Voorts maakte Graaf Floris deze twee Heeren van Aemftel en Woerden tot zijne geheyme Raden, verbannende, uit Vorftelijke Edelheit van hem alle haat en nijt, en 't gene hem misdaan was, zeit de groote Kronijk, en zoo doet ook die van Veldenaer: Die Grave Florens zettede uyt zijne herten alle nijt ende toorn, want hy nam Gijsbrecht van Aemftel ende Harman van Woerden; ende maekte fe zijn overfte ende beymelikfte Raden. Maar of zy den Grave Floris in dit ftuk misdaan hadden, kan hier uit niet volgen, want zy hadden het tegen den Biffchop van Utrecht, die geholpen wierd van Graaf Floris van Hollandt, dewelke door een Verbont, als hier voren gezeit is, en ten gevalle van dezen Biffchop, zijn ingezeten vrye Vaffalen en hare landen hielp bederven en verwoefften, ook miffchien, om die tot zijn Leen-mannen te maken, die te voren

^a De goederen, die hy te leen befat.

Vrye

Die beide
tot gebr
me raden

Vrye Heeren waren, gelijk geschiede, en deze wonde wederom zalvende met d'Eer van zijne opperste en geheyme Raden. Den ouden Rijmer *Melijs Stocke* zingt ook al den zelve zang.

a Hi hadde gedaen tot eenen male,
Gemaket sinen oversten Raedt,
Ende vergeven alle misdaedt,
Den Heere van Amstel ende van Woerden,
Daer wi te voren of hoorden.
Si daden in 't bof dat si wouden,
Wat si deden was *b* onbeschouden,
Zoo wel hadden sy 't beyder gader,
Al had hi gesijn haer vader,
Hi ne had se niet meer mogen eeren,
Dat si al in quade keeren,
Als gi noch hier na sult hooren.

Dat d'Heer van Aemstel by Graaf *Floris* na dezen in groot achting geweest is, ja meerder dan d'Heer van Woerden, is zeker, want *S. van Leeuwen*, Rechtsgeleerde, zeit in zijn boek over den oorspronk der Edelen en Welborenen in *Hollandt*, dat volgens 't getuigenis van *Christophorus Butkens*, in zijn Stam-Kronijk, en *Aubertus Miræus*, in zijn oorspronk der Ridderen, gevonden is in zeker out Register, geintituleert, *Het Boek der Ridderfchap*, dat *Floris Grave van Hollandt*, in den Jaar 1290. in de gemeene zale zijns Hof van den Hage, twaalf van de voornaamste Edelen Ridderen geflagen, en de wapenen zijner Ridderlijken orders zou hebben gegeven, met de naam van *S. Jacobs Heeren*: als

Diederik, Grave van Kleve.
Lanceloth, Heer van Hamilton, gezant van Henrik, Koning van Schotland.
Godefroy, Heer van Boicholt, gezant van Westfalen.
Henrik, Grave van Hennenberg gezant van Keulen.

Diederik, Heer van Brederode.
Jan, Heer van Heusden.
Jan, Heer van Arkel.
Diederik, Heer van Linden.
Otto, Heer van Asperen.
Jacob, Heer van Wassenaar.
Gijsbrecht, Heer van Amstel.
Hugo, Heer van Vianen.

Deze alle hebben den Eedt van getrouwicheit gedaan, op het heilige Euangelium in handen van Heer *Jan, Bisschop van Utrecht*, en voor panden gelaten hare Schilden en Wapenen. Elk van hun heeft ontfangen een silver vergulden ketting met zes Schelpen of Zee-horens daar op, en het beeldt van *S. Jacob* daar aan hangende. De schilden en wapenen van de gezeide Ridderen, zijn by de Schildknaap en *Herault, Jan Paypaert* ontfangen, en tot een teiken van 't gene dat 'er geschiet was, in de groote Zaal van 't *Paleys* op gehangen.

Voorts zeit onzen *Hollandtschen Historischrijver M. Vossius*, dat Graaf *Floris d'Amsterdammers*, vergunde *Tolvry* door zijne landen te varen, om daar door te vergoeden de schade, die zy door dezen oorlog hadden geleden. Dit blijkt ook by zekeren brief, in *Latijnze tale*, gedrukt in 't boek, genaamt *d'Hantvesten van Amstelredamme*, gegeven van de voornoemde Graaf *Floris*, in den Jaare 1291. hoewel nevens de zelve noch een gevonden wort mede in 't *Latijn* zeer weinig van inhoud van malkander verschillende, die mede van dezen Grave, doch 16 jaaren te voren, namelijk, Anno 1275. aen *d'Amsterdammers* gegeven is. In beyde vint men de zelve woorden, *In restitutionem damnorum, quæ nos & homines nostri ipsis fecimus*; dat is, *Tot vergoedinge der schade, die wy en onze mannen hen luiden aangedaen hebben.* Het kan zijn, dat den brief van 't Jaar 1275. de schade meent, door d'oproer der *Kermers* die

d'Amsterdammers telvry te varen.

a Heer van Aemstel wort Ridder.

a Graaf *Floris*,
b Onberispt.

die van *Amstredam* aangedaan, die ontrent den Jaaren 1272. geschiede, hoe wel dat deze schade door *Graaf Floris* volk niet veroorzaakt is, noch minder door hem self, alzoohy noch onderjarig was, en dat de brief van 't Jaar 1291. op de schade ziet, door dezen lesten oorlog, veroorzaakt, hoe dat dit is of niet is, qualijk kunnen zy beyde op eenderley schade geduit worden. Wy zullen deze brieven hier na, (de beginzelen van *Amsterdam* beschrijvende) den Lezer vertoonen. De voornoemde *Vossius* stelt de tijt dezee oorlogs vast op 't Jaar 1280. en 1281. dewijl hy zeit, dat die van *Delft* brieven hebben, van *Graaf Floris* gezegelt in 't leger voor 't *Slot Vredelant* in 't voornoem-

de Jaar, 1280. De *Bisschop* van *Utrecht*, beschonk *Graaf Floris*, voor d'onkosten, die hy tot dezen oorlog dede, met het leen der tienden, die de *Hollanders* plegen te betalen, en in de brieven hier van gemaakt, werde gestelt, *Dat hy noch zijne nakomelingen, noyt recht zouden hebben, om de zelve wederom te mogen eyschen.* Hy heeft ook de *Sloten Vredelandt* en *Montfoort* de *Grave* in handen gegeven, tot dat hy ten vollen betaalt zou zijn, doch zy zijn hem wederom ingeruymt, door dien de *Graaf* verftont, dat zijne kosten, in dezen oorlog gedaan, met de voornoemde tienden, en het gezag dat hy over *Amstel* en *Woerden* verkregen had, genoegzaam betaalt waren.

VIERDE HOOFD-STUK.

Van d'oorzaken der t'zamen-zweering, tegen *Graaf Floris* van *Hollandt*, &c.

Kort Inhoud.

Oorzaak, waar door d'Heeren van *Aemstel* hunne goederen verlooren hebben. Waarom *Graaf Floris* van den *Hollandtsen* en *Zeelantsen* Adel gehaat wort. Die *Graaf Guye* van *Vlaanderen* tegen hem ophitsen, dewelke *Middelburg* in *Zeelandt* belegert, dat zich manlijk verdedigt. *Graaf Floris* vergadert volk om 't zelve te ontzerten, doch vint den Adel on- maar de gemeente gewillig. Wordt van den *Hartog* van *Brabant* misleydt, en van *Graaf Guye* gevangen, moet hem met groot gelt los kopen, daar voor dien *Hartog* borg blijft, en ook voor hem betalen moet. *Graaf Floris* straft eenige van den *Zeelantsen* Adel. Reyft na *Schotlandt* om die kroon. Laat hem mer geldt af-kopen, dat by zommige niet wel genomen wort. Reyft na *Engelandt*, laat zijn zoon *Jan* aldaar trouwen met de dochter diens *Konings*, maakt een *Verbondt* met hem. Dat kortz daar na weder verbroken wort. *Graaf Floris* reyft na *Henegouw*, komt by den *Bisschop* van *Atrecht*, *Guye*, *Graaf* van *Vlaanderen*, vangt wederom oorlog tegen hem aan. *Graaf Floris* laat *Vlaanderlandt* beroven. De *stadt Sluys* verbranden, en 't volk keert weder mer buyt en gevangens. Hy oorloft de *Vriezen*, onder 't beleyt van d'Heer *Brederode*, 't *Eylant Kadzant* te plonderen en verwoesten, 't welk gelukkig uitgevoert wort. De *Vlamingen* veroveren 't *Eilant Beverlant*, doch worden van *Graaf Floris* volk daar uitgeslagen, veel van hun verdrinken, de rest wort gevangen, naakt uitgeschut, en zoo naar huis gezonden. *Graaf Floris* slaat 40 van de rijkste huys-luyden tot *Ridders*, dat by den ouden Adel niet wel wort opgenomen. Hy reyft na *Vrankrijk* tot dien *Koning*, en wort verdacht, dat hy zijne landen onder den zelve had willen stellen. Den *Koning* van *Engelant* klaagt door zijn *Gezanten*, dat *Graaf Floris* het *Verbont* af gaat, die trotzelijk daar op antwoordt. Zijn zoon wort van dien *Koning* gedreygt, doch om zijn moedig gedult, niets misdaan. Hy beveelt de zaak aan den *Hartog* van *Brabant*, en *Graaf Guye* van *Vlaanderen*, om *Graaf Floris* lagen te leggen.

Nade-

N Ademaal onzen lesten Heer *Gijsbrecht van Amstel* mede een van de t'zaam-gezwoorene was met d'Heer *Gerart van Velzen* tegen *Graaf Floris van Holland*, zo achten wy nodig (dewijl de rampzalige doot van deze *Graaf* een van de aanmerklijkste en vermaartste geschiedenissen is, die men van d'oude *Hollantse Graven* beschreven vind) een kort verhaal van de zelve, te doen, als rakende onze *Heeren van Aemstel*, die door deze, (voor haar zoo ongelukkige uitkomst) gants *Amstel-landt* en alle hare vaste goederen verloren hebben.

Oorzaak van Amstels Heerlijkheds verlies.

Floris de vijfde van die name, de 19. *Grave van Hollandt*, *Zeelandt*, en Heer *van Vrieslandt*, was de Zoon van *Willem*, *Grave van Hollandt*, &c. die ook *Room's Koning* was. Hy was noch geen jaar oudt, als deze *Willem*, zijn vader, van de *Vriezen*, op het *Ys* verslagen wierd. Wy zullen niets van hem verhalen, als alleen, 't geen zijn gevankenis en ombrengen is rakende, als ook d'oorzaak van dien; de rest van zijn leven laten wy de *Kronijkschrijvers* bevolen.

Hy had in zijn minderjarigheid verscheyde voogden, die niet alleen, daar om twisten, maar ook, met hulp der *Staten*, om de voogdye, oorlog voerden.

Den haat die *Graaf Floris* van d'*Heeren van Amstel* en *Woerden* op zijn hals had, hebben wy hier vooren verhaalt. Daar by quam, dat hy, in 't begin van zijn regeering, zijn *Moeye*, *Vrouw Adelheydt* met *Floris* haar Zoon, (die hy bevolen had) *Zeelandt* te berechten, en alle hare kinderen uit zijne landen verdreef, om wat redenen dat dit geschiede, wort niet verhaalt. *Meljs Stock*, den ouden *Rijmer* zegt, dat hy niet wel hier aan dede, met deze vaarzen:

Alzoo als ik gemerken konde,
Zoo verdreef hy nit den lande,

*Zire Moeyen, en dede haer schande,
En hare kinder altemale:
Die dat riet, ne dede niet wale.*

Hier op is gevolgt, d'oorlog met *Guye*, *Graaf van Vlaanderen*, gestijft, door het opftooken van eenige van den *Zeeusen Adel*, als *Wolfardt*, en *Floris van Borsselen*, *Fan van Renesse*, en andere, die in *Zeelandt* van grooten aanzien en vermogen waren. Alle deze met den meesten *Adel van Hollandt*, zeit d'Heer *Vossius*, waren by d'onderjarigheid van *Graaf Floris* zoo hoog in gezag en macht ten top gestegen, dat 'er by na, voor de *Graaf* niet anders overschoot, dan den blooten naam alleen. Dan zoo haast hy de regeering zelf by de hant nam, dacht hem noodig, hier in te voorzien, al eer het quaat zig, niet alleen vorder verspreide, maar ook ongeneeslijk wierd. En gelijk den *Adel* in hun zelven groot te maken, te verre had gegaan, alzoo heeft de *Graaf*, in hun te beinoeyen, mede geen maat gehouden, aangeprikkelt door zijn groote begeerte, van meerder heerschappy over zijn onderdanen te voeren, dan hem met recht toe quam, 't welk den Heer *P. C. Hoofst*, in zijn treurspel, (dat wy hier na breeder zullen verhandelen,) door de volgende vaarsen, die hy Heer *Gerart van Velzen*, van den gevangen *Graaf Floris*, doet spreken, te kennen geeft.

----- *Indien de Prinszen prat*
Zich spieglen willen maar, zy mogen leeren, dat
Geen man het recht ontwaft. De schrik van onderzaten,
Die onlanks hielt voor spel, te boonen beyde Staten,
Den Adelen de steen, met smadig onbescheit,
Te tergen 's Ridder'schaps waardy en achthaarheit,
Is een gevangen man. De dwingelandt nu leere,
Wien hy onzuyver heeft verreukelooft zijn eere.

H

De

Daar uyt d'Oorlog met Guye, Graaf van Vlaanderen.

De voornoemde *Zeelantſen Adel*, hier door getergt, zochten zonder veynzen, na alle gelegentheden, die zy bedenken konden, om tegen hun *Prins* op te ſtaan. De gemeente, die hun *Vorſt* ten meeſten was toegedaan, verzochten zy te vergeefs hier toe aan, maar den gantſen *Zeeuwſen Adel* met veel van de treffelijkſte geſlachten uit *Hollandt*, daar onder, den dapperen *Ridder*, Heer *Diederik van Brederode*, een van d'alleryverigſte was, kregen zy heel licht aan hun zijde, onder den naam, van dat dit alles tot gemeen welſtant, van den *Adel* zoude ſtrekken. Zy hebben dan gelijkelijk den voornoemden *Guye*, *Grave van Vlaanderen*, (die een doot-vyand van de *Hollanders* was, om dat hy wel eer gedwongen wierd, van zijn recht, dat hy op *Zeelant* meende te hebben, aſſtant te doen,) door heymelijke gezanten tot hulpe verzocht, en zeer licht verkregen: beſluitende ook, tot het aannemen van deze wapenen rechts genoeg te hebben om dat het meeſte deel der *Staten*, en die de regeeringe in *Zeelant* aan bevolen was, hem tot byſtant, tegen de dwingelandy van hun *Graaf* verzochten. Hier over vaardigde *Graaf Guye* deze Gezanten haaltig af, hun belovende, ſpoedig, met alle de *Vlaamſe* macht by te komen, mitsgaders aan haar verzoekende, dat zy middelerwiil ook alles willen vervaardigen, wat dienſtig konde zijn. *Graaf Floris*, die hier op niet verdacht was, dit gerucht vernemende, ſtont gants verzet, en ongereet, tot dezen oorlog; En door dien hy voor 't *Eilant Walcheren*, en allermeeſt voor de Stadt *Middelburg* bekommert was, zend hy aanſtonts zijn Huys-vrouw *Beatris*, een dochter van *Graaf Guye*, met zijn Zoon *Ian* daar heenen, om de *Borgery* hier door aan te moedigen, alles voor hem op te zetten, dewijl zy zagen, dat *Graaf Floris* hun zo veel vertrouwde, dat hy zijne beſte panden in haar bewaaringe ſtelde, waar door zy de Stadt des te

beter mochten beſchermen. Ondertuſſchen quam *Graaf Guye* in *Walcheren* over, en voegende zijn volk by die van den *Adel*, floeg het Leger rontom de Stadt *Middelburg*, daar *Graaf Floris* de meeſte vrees voor hadde. De t'zaamgevoegde *Edelen* en *Vlamingen*, taſten elk in 't byzonder de Stadt aan, op dat hier door elks manhaftigheit te beter mocht aan den dag komen, werkende yder om't yverigſte aan hun benaderingen en ſchermwallen, rechten ook de *Storm-leeren* op, en deden hun beſt, om door de muren te breeken. Even alzo wakker waren die van binnen, om hun Stadt te verdaedigen. Maar 't getal der *Borgerſtegen* zoo groot een Leger te zwak zijnde, wierd het gevaar van de belegerde, van dag tot dag meerder. *Graaf Floris* hier voor bezorgt, trok van alle zijden met grooten yver al zijn volk by een, dat hy konde, doch veel *Edelen* weygerden, mede te trekken, uit vreeze, dat 'et hun nadeelig mocht zijn, om dat *Graaf Floris*, den *Zeeuwſen Adel* t'onder gebracht hebbende, d'andere te harder zou handelen. Aldus zeit de *Rijm-kronijk*:

Niemen derf hem des beroemen,
Dat hi te helpe woude koemen,
Den *Grave Florens* op die tijt,
Dat meeſte deel droeg hem nyt,
Van den Heeren van den lande,
Zine ontzagen niet der ſchande.

Evenwel zijn eenige weinige, uit eerbiedigheit van hun *Prins*, te velde gekomen. Maar de gemeynthe was zeer voorbarig in 't optrekken tot dezen oorlog, en ten hoogſten verblijt, om dat de trotsheit des *Adels* verbroken wiert, door die geen, daarze tot dees tijt toe, op had geſteunt. *Graaf Floris* is dan met een groot Leger voorspoedig tot *Zirikzee* aangekomen. Doch terwijl hy zig ſpoede, om op 't *Eilant Walcheren* te landen, is hy ontmoet en opgehouden van *Ian*, *Hartog van Braſſen*.

bandt,

Die Middelburg belegerd.

Welk zo manlijk verdaedigt.

Graaf Floris tracht haar t'ont-

bandt, die voorgenomen had, om alles by te brengen, dat dienstig tot den Vrede zou kunnen zijn, hier toe gebruykte hy een lange beweeg-reden, om Graaf Floris tot nederlegging der wapenen te brengen, en met hem by Graaf Guye, te trekken, die hem spreken wilde, zoo hy zeyde. Waar op Graaf Floris antwoorde, (zoo de Goutse Chronijk zeit) *Wat wil hy my spreken, hy begeert my te verderven.* Daar op den Hartog weder zeyde, *Dat en is niet, maar hy wil den pays maken, tusschen u en uwen Heeren.* Graaf Floris kon hier toe niet wel verstaan, als die liever had, door de wapenen eer in te leggen, en den Adel, daar door te gemakkelijker met geweld onder 't Jock te brengen, want hy vreesde door de Vrede te veel te zullen moeten inwilligen. Eindelijk is hy door lange teemen des Brabanders beweegt, en met hem naar Bier-*oliet* gereyft, welke stad onder 't gebied der Vlamingen stont; Graaf Guye, quam wel haast mede aldaar, maar niet om Vrede te maken, als den Brabander gezeit had. Want hy Graaf Floris zijn Schoon-zoon, gevangen nam, die door dit onverwacht ongeval verschrikt, tegen den Hartog van Brabandt in toornigheid uitbarst, hem verwijtende, *dat hy hem door dit schelm stuk verraden had, en nu zag, dat hy bedrogen was, om dat hy meende, door dien den Hartog de voornaamste perzoon van zijn lant zijnde, ook, gelijk zoodanig Prins betaamde, de oprechtste zou wesen; en voorts, dat hy hem hier over wel wreken zou.* Den Hartog hem hier door in zijn eer geraakt vindende, en evenwel denkende, dat hy d'oorzaak van deze vangenis was, wilde hem verontschuldigen, zeggende, *Dat Graaf Guye hen ook bedrogen had, door dien hy zijn gegeven woort van zekerheit voor hun beyde perzonen niet na quam, want hy zelf, alzoowel, als Graaf Floris mede gevangen was.* Doch Graaf Guye voer in deze reden, en geboot van dezen twist te zwijgen, zeg-

gende: *Dat 'er hem niet aangelegen was, door wiens schult zy daar gekomen waren, maar dat hem toe quam, zorge te dragen, dat Graaf Floris uit zijn banden niet ontquam, of het den Hartog van Brabandt lief of leedt was.* Den Brabander dede, niet als van Vrede spreken, alzoohy hun beider bystant van doen had tegen den Geldersman. Waar door de toornigheid van Graaf Floris eenigzins bezadigde. Eindelijk quam het zoo verre, dat de Graaf ontslagen wierd, mits belovende een groote somme penningen voor zijn losgelt te betalen, waar voor den Hartog van Brabandt most borge blijven: Doch Graaf Floris wederom by zijn volk gekomen zijnde, liet hy den Hartog voor de betalinge zorgen, tot straf van zijn onbedachtzaamheit, die ook de borgtocht aan Graaf Guye voldoen most. *En hierom zoo riedt den Hartog mede aan Graaf Floris doot,* zeit de Goutze Chronijk. Als de Vrede met Graaf Guye van Vlaanderen daar na gemaakt was; zifte Graaf Floris den Zeeusen Adel, Heer Wolfart van Borsselen, het hooft der t'zaamgezwoenen, wierd uitgebannen, seit de Heer Vossius, en zijn Broeder daar beneven, singt de Rijk-kronijk, maar d'Heer Schriverius in zijn Goutze Kronijk, zet by de naam van Wolfart, den toenaam, *van der Veer,* (daar hy Heer van was) in plaats van Borsselen. *Veldenaar* gaat deze Vlaamsen oorlog stilzwijgende voorby. d'Andere Heeren van den huize van Borsselen, met Heer Jan van Renesse, en alle de rest van den Adel wierden weder in Vrientschap aangenomen. Doch d'inbeelding die d'Edelen hadden, van Graaf Floris zucht tot grootsheit, daar hy, zoo zy achten, zonder hun verdrukking niet toe komen konde, bleef in 't diepste van hare harten wrokken.

Hier na reysde Graaf Floris naar Schotlandt, alzoohy die Koning Alexander, zonder wettelijke kinderen na te laten, was overleden, en hy zig rekende af-komstig te zij

Koopt zig los.

Dat den Hartog moet voldoen.

Zeeusen Adel gestraft.

Floris na Schotlandt, om die Kroon:

Van de Hartog Jan misleyt.

Van Graaf Guye, gevangen.

te zijn van *Ada*, een Suster van *Nicolumbus*, en *Wilhelm*, eertijts beide Koningen van *Schootland* geweest, hy nu van eenige oorblazers opgestoot, stont mede na die kroon, maar veel twist om de zelve rijkzende, wierd 'er een Verbont gemaakt, dat Graaf *Floris* aldereest ondertekende, en van d'andere mede verzoekers, gevolgt wierd, waar in d'uitspraak over de *Schotse Kroon* wierd gestelt aan *Eduardt*, *Koning van Engeland*; Deze zijn eigen Rijks voordeel zoekende, bood de zelve *Robbert de Brus* aan, als de naaste den overleden Koning in bloet bestaande, doch onder die voorwaarde, dat hy de zelve, als een leen van *Engelandt* zoude aanvaarden, maar hy weigerden dit zeer loffelijk, zeggende, *Dat hy, om te regeeren, geen vry volk onder een anders gebiet wilde brengen.* Dit afgeslagen zijnde, bood *Koning Eduardt* de Kroon aan *Fan de Bailol*, mede een bloetverwant des overleden Konings, die vry begeeriger naar de heerschappy, alle de voorwaarden des Konings van *Engelandt* toetstaande, de zelve aan nam. Doch al eer hy de Rijks-staf machtig mocht worden, moft hy aan Graaf *Floris* een groote somme gelts geven, voor den afftant van het recht, dat hy, op die Kroon hadde. Maar de *Hollanders* namen dit qualijk, dat hy zijn recht, zoo licht voor gelt overgegeven had. Andere zeiden, dat hy zijne landen en gemeenten van *Hollant*, *Zeeland*, en *Vriesslant* zeer weinig achte, en haar wel opschoten zou hebben, als hy *Koning* in *Schootland* was geworden; Hy is hier over, (wederom in *Hollant* komende) van eenige zijner onderzaten, niet zeer minlijk ontfangen.

Reyft na Engelandt, Drie Jaren hier na, in 't Jaar, 1294. is Graaf *Floris* wederom naar *Engelandt* gereyft, en heeft aldaar zijn eenige Zoon *Ian*, aan *Elizabet*, *Koning Eduarts* dochter gehuwijkt. Als doen is hier een Verbont gemaakt tuffen dezen *Koning* en

Graaf *Floris*, daar in befloten wierd, *Dat die vyant of vrient van d'eene was, ook vyant of vrient van d'ander zou zijn.* Graaf *Floris* liet zijn Zoon in *Engelandt*, en keerde wederom in *Hollant*. Korteling hier na, is 'er oorlog gerezen tuffchen de *Fransen* en *Engelsen*, waar over *Koning Eduart* zijn Gezanten zond aan *Keyzer Adolf*, om hem op zijn zijde te krijgen, des Konings gezanten werden van die van den *Keyzer* te *Dordrecht* ontmoet, alwaar niet lang daar na een Verbont tuffchen beyde gemaakt wierd, daar Graaf *Floris* zoo yverig in werkte, dat zijnen dienst den *Koning van Engelandt* zoo aangenaam was, dat hy een gebodt liet af-kondigen, *Dat d'Engelse op geen andere plaatsen, eenige Wolle te koop zouden mogen brengen, dan te Dordrecht alleen.* Maar door de gierigheit der *Engelse*, in hun begeerte tot winst, wierd evenwel de meeste Wolle na *Mechelen* in *Brabant* gevoert, om dat zy die aldaar duurder konden verkoopen. Doch Graaf *Floris* merkte wel haast, dat dit, met oogluiking van den *Koning* wierd toegestaan. En of schoon hy nu al genoegzame blijk-bare probeven van d'Engelse ontrouw had bespeurt, zoo heeft hy noch echter dien *Koning* geen openbare oorzaak van misnoegen willen geven, noch hem by zijne Vyanden vervoegen, al eer het aan al de werelt kennelijk wierd, waar op het in *Engelandt* aangeleit wierd.

Den *Bisschop van Atrecht* wierd wel haast verwittigt dat den *Koning van Engelandt* Graaf *Floris* verongelijkt had. Deze overleggende, dat hy hier door lichtelijk in 't Verbont met *Vrankrijk* zou te krijgen zijn, en dat 'er ook niet weinig aan hem en zijn hulp in dezen oorlog gelegen was; waardigt Gezanten na hem af, die hem onder schijn van andere zaken in *Henegouw* zouden verzoeken te komen, want de *Bisschop* begreep wel, dat met zelf na *Hollandt* te reyzen, hy zeer quaadt

Laat hem afschoopen.

't Wort qualijk genomen.

Laat sijn Soon aldaar.

Engelse breken 't Verbont

quaadt vermoeden zou veroorzaaken. Graaf *Floris* is zonder eenig vertoeven, met kleyn gevolg, te *Bergen* in *Henegouw* gekomen. Van de handeling, die hier geschiet is, wert veel verhaalt, maar niet zekers bewezen, doch buiten twijffel, heeft den *Bisschop van Atrecht* gezocht, den *Graaf* mede aan zijn zijde te krijgen. Maar *Floris* wilde zijn Verbont niet eerst verbreeken, en is niet lang daar na weder in zijn lant gekomen, zoo dat deze gantse reis geen ander naam had, dan dat hy zijn Neef had wezen bezoeken.

In 't Jaar 1295. wierd Graaf *Floris* bericht, dat *Guye*, Grave van *Vlaanderen* zijn Schoon-vader, wederom volk van wapenen vergaderde, en na Scheepen liet zoeken, om daar mede, tegens het Verbont, een inval in *Zeelant* te doen. Hier tegens zond hy eenige van zijn volk voor uit, en quam zelf met een groot Leger kort daar na tot *Vlissingen*, en oordeelde, dat het beter was, zijn Vyant te beoorlogen, dan van hem beoorlogt te worden, belast hy Heer *Ian van Renesse* *Vlaanderen* te berooven, die hier toe niet traag zijnde, *Sluys* afbrande, het lant wijt en zijt uitgeplonderde, drie duizent *Vlamingen* doot sloeg, of gevangen nam, en met rijken buit wederom keerde. De *Vriezen* die Graaf *Floris* volgden, en gewent waren op den roof te leven, kregen zeer licht van hem verlof, om 't Eilant *Kadzant*, dat onder de *Vlamingen* stont, en tegen over 't Eilant *Walcheren* gelegen was, aan te tasten en te bemachtigen, 't welk zy onder 't beleit des Heeren van *Brederode*, (onaangezien de strant van 't voorzeide Eilant, overal met gewapende *Vlamingen* bezet was, waar van zy wel veertien hondert versloegen,) gelukkig uitvoerden, en 't gantse Eilant tot een as, en puin-hoop maakten. De *Vlamingen* hebben ondertusschen niet geheel ledig gezeten, maar *Beverlandt* een van de *Zeense Eilanden*, daar geen sterkte

op was, en wiens dijken naulijks het woeden der Zee konden tegen staan, besprongen, en geen tegenstant vindende, alles berooft en bedorven. Dit aan Graaf *Floris* verkondigt zijnde, geeft last aan *Dadijn van Everdingen* en van *Borsselen*, met Volk en Schepen, hun derwaarts te begeven. Deze deelen hun in twee deelen, en terwijl d'eene een grooten hoop volk uitscheepte, en aan lant zette, bezette d'andere met zijn Scheeps-vloot de strant en des vyants Schepen, om de vluchtelingen, naar krijgs-gebruk, te verwelkomen. Dit ging na hun wens, want de kloekmoedigste der *Vlamingen* hun vyanden zoo onverwacht ziende aankomen, wapenden haar om tegenstant te bieden, maar de slaphartigste vluchten met groote verbaaftheit na de Schepen, daar mede zy overgekomen waren, maar vonden hun terstont van des *Graven* vloot aan boort geklampt, die al bereit tot den strijt, met goede orden aanquam, daar in tegendeel, alles by de *Vlamingen* (die vol schrik van 't lant in de Schepen quamen vluchten) in onorden was. Terwijl wierden de gewapende *Vlamingen* te lande geslagen, waar door d'overwinnaars deze verbaafde vluchtelingen zoo kort op de hielen waren, dat d'achterste niet konden 't Scheep komen; De *Vlamingen*, aldus rontom bezet, wierd 'er veel doot geslagen; een groot deel der zelve begaven, hun door onbedachten angst te water, meenende met zwemmen te ontkomen, maar de stroom was te wijt, waar door zy meest al in 't midden van de baren versmoorden, zoo dat 'er wel duizent door 't water om hals quamen, daar maar ontrent twee hondert door 't zwaart verslagen wierden. Men wist voor zeker dat 'er drie duizent *Vlamingen* over gekomen waren, van alle deze zijn 'er maar drie hondert met Schepen ontvluht, van welke noch een Schip met Vluchtelingen by de *Zeelanders* genomen wierd. Zoo

Graaf Floris na Henegouw.

Met Guye weer in Oorlog.

Laat Sluys afbranden.

Kadzant tot een puin-hoop.

Vlamingen op Beverlant geslagen.

haast Graaf *Floris* deze blijde tijdinge kreeg, voer hy zelf over in *Beverlant*, en gaf zijn krijgs-knechten grooten lof over hunne dapperheit; voorts pleegde hy raat met d'Oversten en Hoofdmannen zijns Legers, wat men met de gevangens doen zoude. Deze wilden meest alle ten strengsten daar mede voort, om alle andere *Vlamingen* van zoodanige tochten te doen afschrikken: maar Graaf *Floris* stelde voor, *Dat 't gemeene volk onschuldig was, en hun aanvoerders hadden moeten volgen en geboorzaam zijn, achtende over zulks, dat men billikker, zijn vaders voetstappen most na treden, en die gene in verzekering houden, dewelke, of door hare rijkdom, of voornemen Adel, boven het gemeen uitstaken; en alle de rest gants naakt uitschudden, en alzoo zou laten loopen. Want by aldien men oordeelde, datze alle buyten onderscheys om hals mosten gebracht worden, dat menze als dan niet had behooren gevangen te nemen, ook diende men wel op hare vrouwen en kinderen verdacht te zijn, die door 't omkomen van hare mans en vaders in d'uiterste elende zouden vervallen.* Zeer licht wierd deze zachtmoedigheid van Graaf *Floris* van d'andere toegestemt. Aldus wierden alle de gemeene gevangens de kleederen uitgetrokken, en zoo naakt wederom naar huis gezonden, en de machtigste en rijkste, mosten los-gelt voor hare vryheit geven. En zoodanig is den opstant van Graaf *Guye* verdweenen.

Naar dat Graaf *Floris* deze *Zeeuse* zaken in een goeden stant en vrede had gestelt, haaste hy hem naar *Hollant*, om de *Kars-dagen* te vieren, alwaar hy korts daar na, wederom een nieuwen haat op zijn hals haalde. Want, op den naam, van dat den Adel door de geduurige oorlog en sterfte zeer verzwakt, en hun getal dapper gekrompen was, zoo heeft hy veertig mannen van de voornaamste geslachten, die rijk en machtig genoeg waren, om Ridderlijken staat te kunnen

voeren, by hem ter feest genodigt, en aan elk, een byzonder adelijk wapen gevende, de zelve tot *Ridders* gemaakt.

d'Oude *Hollantsche* Chronijk zeit, dat het van de rijkste en eerbaarste huysluiden (dat zijn *Boeren*) waren, die men in den lande van *Hollant* kon vinden: en voegt 'er by, *Dit dede hy alzoo na zijn beliefte.* Dit namen d'oude *Edelen* zeer qualijk op, achtende niet 'onrecht, dat hun oude aangeboren eere, onder deze nieugemaakten *Adel* vermengt zijnde, en met de zelve gemeen gemaakt, hun afkomst en adelijk ridderchap en achtbaarheid wel dapper vermindert, en in kleinachtinge gebracht wierd. Uit spijt noemden zy Graaf *Floris* hier over, *Der Karelen Godt*, zeit d'Oude Chronijk. *Divis. 19. cap. 21.* Ook is 'er niet aan te twijfelen, dat de *Grave*, (die veel van den *Adel* gehoont had, en daar door niet zeer van haar bemint was,) hier door hem zelf heeft zoeken tegen hun sterk te maken; en op deze nieuwe *Karelen* zig volkomen te vertrouwen. Dan 't zy hier mede zoo't wil, dit heeft de gedachten vermeerderd, dat hy zijn beft dede om grooter gezag over de *Hollanders* te bekomen, dan hy van rechts-wegen hadde. Maar *Mr. S. van Leeuwen* in zijn boek, genaamt, *de Redenen van den oorspronk en 't recht, der Edelen en Welboeren in Hollant*, acht het *Ridder-slaan* van deze 40 *Boere Karelen* maar voor een verzierzel, alzoo het by niemant, als by dezen onbekenden ouden *Kronijk-schrijver* gevonden wort.

Ondertuffchen wierd men van dag tot dag, hoe langer hoe meer gewaar, dat de genegtheit des *Konings* van *Engelant* tot Graaf *Floris* begon af te nemen, en aan *Guye*, *Grave* van *Vlaanderen*, die een vyant der *Francoysen* was, toe gedaan wierd. Graaf *Floris* overleggende, dat dit tegens hun onderling *Verbont* strijdende was, en dat hy, ter oorzaak van deze

Graafs
sacht moe-
digheit te-
gen haar.

Dat
a' Adel
qualijk
neemt.

40 Boere
Karelen
Ridders
geslagen.

deze Engelse vriendschap, Vrankrijks vyant was geworden, om dan niet, van allen verlaten zijnde, yder tot een roof te verstreken, zoo is hy in 't begin van het volgende Jaar 1296. gereyft na Parijs, tot den Koning van Vrankrijk, Philips de Schoone genaamt; Van deze reys hadden slechts alleen eenige van de Staten kennis. Het is zeker, dat zy met malkander Vrede hebben gemaakt, maar hoedanig de voorwaarden daar van zijn geweest, is niet bekend. Eenige zeggen, dat hy tegen wil, en zonder voorweten van de Staten, handelde, om Hollant onder Vrankrijk te brengen, doch met dit voorbeding, dat hy, noch zijne navolgers niet gehouden zouden zijn, in 't Parlement te verschijnen. Ook bevint men, dat de Graaf belofte dede, hy den Koning tegen d'Engelse zou bystaan, indien den Koning aan hem vijf-en-twintig duizent pont Tournois wilde geven in gereeden gelde, en voorts noch vier duizent gelijke ponden Jaarlijks, te betalen zijn leven lang gedurende, uit den tresoor van de Louvre. Dit gaf mede oorzaak tot het verhaaften van zijn doot; want de voornaamste des lants, merkende, dat hy deze of diergelijke zaken zocht uit te werken, wenschten hem uit de Werelt, nademaal zy oordeelden, dat hy nu van rechts wegen, van het gebied was vervallen. d'Oude Rijnier Melijs Stocke, die een tijdgenoot van Graaf Floris was, schrijft 'er met zekerheit aldus van:

Recht corteliken daar na,
Voer die Grave, als ik versta
Tot den Koning te Parijs:
Daer wert hy gemaket wijs,
Dat hi metten Koning swoer:
Ik ben seker dat hy voer
Totten Koning, het dede hem noot;
Noch bians bleef hire na om doot.

't Misnoegen der Edelen kon voor Eduart den Engelschen Koning niet verhoor-

len blijven; die wel dapper daar over verstoort zijnde, dat de vriendschap der Françoysen boven de zijne gezet wierd, zijn Gezanten herwaarts over zond, en door de zelve verwijtende wijs dede vragen. Of Graaf Floris noch eer, noch schaamte had, dat hy binnen drie Jaren het gemaakt Verbondt af-brekende, met zijn geswooren vyant was verdragen? Dat hy ook scheen, niet verdacht te zijn, dat des Konings Schoon-zoon, zijnde des Graaven Zoon en eenigste hope, noch in zijn Koninglijk gewelt was. Hier op antwoorde de Graaf met een ontstelt gemoet aldus: Nademaal dan de Koning nu tot zoo grooten onbeschaamtheit vervallen is, dat hy een onschuldige, die zijn trouw ongevelekt bewaart heeft, met schelt-woorden derft lasteren, zegt my dan, ghy Gezanten van een ongetrouwen Koning, waar zijn getrouwigheit gebleken is, daar mede hy beloofde, my te zullen by staan, tegen mijn vyanden: Graaf Guye van Vlaanderen heeft mijne landen ingenomen, en is als een geduurige verspieder van de zelve; Heeft uw Koning my wel eenige hulpe toegezonden, of hem voor vyant verklaart? neen, maar in tegendeel, heeft hy zijn doen geprezen, openbaar zijn gunst aan hem betoont, en dat overmits den doodelijken haat, die hy de Francoisen toedraagt. Bootschapt over zulks uwen Koning, dat ik nooit in de vriendschap met de Francoisen zou getreden hebben, zoudet niet uitgelekt ware, dat uw Koning Eduart den Hollanders een quaad hart toe droeg. Dit mag hy nu voor d'oorzaak nemen, dat het Verbondt gebroken is. Voorts verzeker ik u, dat hy hem niet weinig in zijn hoop bedroogen zal vinden, by aldien hy denkt, dat ik om mijn Zoons wil, te slauwer met mijn voornemen zal voortgaan. Ik beken wel, de hoop van my en de gemeente, op hem alleen is steunende, maar ik zal het evenwel kloekbertig uitstaan, indien hy hem, die zijn Schoon-zoon is, eenigzints misbandelt.

d'Engelse Koning Eduart dees bootschap

Konink
van Engeland
klaagt
'er over:

(Graaf
Floris ant-
woort
trotselijk.)

Floris na
Vrankrijk.

Maake
daar
Vrede.

(Oorzaak
van meer
haat.)

Zijn Soon
van die
Koning
gedreigt :

om zijn
gedult,
niet mis-
daan,

schap ontfangende, gaf die aan zijn Zwager, Graaf Floris Zoon te kennen, om zijn gemoet daar door op de proef te setten. De Jongman gaf een kort en zeer stantvastig antwoord, zeggende: *Dat hy liever gezien had, dat den bant, waar mede zijn Schoon en eigen Vader aan mak- kander gebonden waren, vast had mogen blijven, doch nademaal het in zijn keur niet stont, en dat hy ook die geen, die hy geoor- zamen most, geen wetten konde voorschrij- ven, zoo zoude hy geduldelyk zijn Schoon- vaders wille verdragen.* De Coning door deze stantvastigheid beweegt, en over- leggende de Jongman hier in onschuldig was, dede hem geen leet. Maar zijn gram- schap op den Vader, scheen meerder recht te hebben, waar door hy allerley middelen onderfocht, om Graaf Floris in

zijn geweld te krijgen. Hem te beoorlo- gen, was ongeraden, niet alleen om de twijfelachtige uitkomst van 't zelve, maar ook de langduurigheid van dien. Over zulks beveelt hy dezegantze faak aan Guye, Graaf van Vlaanderen, en Jan, Hartog van Brabant, niet twijfelende, of den ouden haat van deze twee, zou zijn verzoek genoegzaam aangenaam maken, en toe staan, dewijl de vyantschap tussen hem, en de Graaf noch bleef wrokken, om dat de Brabander, als geseit is, voor hem borg most blijven en betalen; en om dat Guye had moeten afftant doen van de Zeeuse Eilanden, 't welk al by Floris, des Graven voogts tijden was afgedaan. Ondertusschen quam *Beatrix* Gemalin van Graaf Floris, die een Dochter van de voorseide Guye was, te overlijden.

Beveel-
zaak
Graaf
Guye,
Hartog
Jan.

VYFDE HOOFT-STUK.

Van de byzondere verbitterden haat van Heer Gerart van Velzen tegen Graaf Floris van Hollant, &c.

Kort Inhoud.

d'Oorzaken van den bitteren haat van Gerart van Velzen tegen den Graaf. 1. Dat hy Velzens Broeder of Neef, door 't recht had laten ombrengen. 2. Dat hy Velzen zelf een Jaar lang onschuldig gevangen hield. 3. Dat hy Velzens vrouw zou verkracht hebben, door weigering van zijn hoer te trouwen; of hy uit eigen spijt, of door ophit- zing van zijn boel tot deze onteering gekomen is. Wie de zelve zou mogen geweest zijn. Alles met reden en tegenreden overwogen, en met de zangvaarzen van P, C, Hooft, in plaats van 't out liedeken besloten.

DE vinnigste tegen Graaf Flo- ris zoo in zijn vangen, als om- brengen was Heer Gerart van Velzen. Wat oorzaak hy hier toe had, is niet zeer klaar, en wort van veel Schrijvers onderzocht, maar niet duidelik uitgevonden. De groote *Hollantse Kronijk* zeit aldus: *Onder andere des Graafs oude Ridderen, was een genaamt Gerart van Velzen, daar groot verdriet of quam, als gy zult hooren; Door raad van sommige Heeren, had Graaf Floris den broeder van dezen Heer Gerart doen onthoofden en hielt*

Heer Gerart zelf, by na een geheel jaar ge- vangen: maar de zaak wel ondertastende, bevont hy in der waarheit, dat Heer Gerart onschuldig was, van 't geen hem opgeleit wierd, dieshalven de Graaf hem zeer ver- beven heeft, boven andere Heeren, om hem weder tot zijn vrientschap te trekken. Doch zeker out boek, in rijm op parkament ge- schreven, op den zelve trant van *Melys Stocks* Rijm-kronijk, zeit, dat het Heer Velzens Neef was Jan genaamt, en dat hy gedoot wierd, om dat hy te Leiden voor 't recht staande, yemant doot sloeg, en

en den rechter zelfs mede woude. Dit zijn zijne woorden, die Heer *Harman van Woerden*, den gevangen *Graaf Floris* toe duuwt.

*Maar dat gi Janne namet 't leven,
Geerarts Neve, van Velzen hier woren,
Dat zal u doen die meeste toren.
Harman, sprac die Grave saen,
Dat was om dat hi overdaet dede,
Hi sloeg enen doot binnen vrede,
Te Leiden voor mijnes Rechters ooggen:
Die Rechter moest ooc gedogen,
Die van hem eene woude ontfinc,
Had u wonder, dat men ne winc
En daer over rechte, alst schuldig was.*

Niet lang daar na vervolgt de zelve Rijmer, doende d'Heer *van Woerden*, *Gerart van Velzen* (tot de Manflacht van *Graaf Floris* ophitzende) aldus toe spreken:

*Doet dat gi schuldig zijt,
Gerart van Velzen ende wreket,
Uwen Neve, dat mer af spreket,
Emmermeer van uwer wrake,
Dan mogedi irst sijn te gemake.*

Geen andere oude Hollantse Kronijkschrijvers (mijns weten) maken hier van eenig gewag.

d'Andere oorzaak van Heer *Gerart van Velzens* haat tegen *Graaf Floris*, zou geweest zijn het verkrachten van Heer *Velzens* vrouw, de *Dochter van Heer Harman van Woerden*. Hier van vervolgt de groote Hollantse Kronijk aldus: *De Graaf had een schoone Jonkvrouw tot een boel, Deze zocht by Heer Gerart te geven tot een ge-echten Wyve; Maar Heer Gerart wildeze niet hebben, verfoeyende die onwaardiglijk, zeggende, dat by des Graven Hoer niet begeerde te trouwen. Daar de Graaf wederom uit toornigheid op antwoorde: En gy zult immers mijn Hoer hebben, Heer Gerart sloeg des toornigen Graafs woorden in de wint, en heefte niet*

*geacht, en nam Heer Harman van Woerden's Dochter te Wyve, Heer Gijsbrechts van Aemstels Nichte. De Grave des te toorniger zijnde, zocht alle middelen, om tot zijn opzet te komen, en te maken dat Heer Gerart van Velzen by zijn Hoer sliep; tot dien einde, heeft by hem in verre Landen, om eenige nodige zaken (alzooy by een van zijn geheime raden was) voor hem te verichten, verzonden. Onderwijl is den Grave, met weinig gezelschap, op 't huis te Kroonenburg, de Vrouw van Heer Gerart komen bezoeken, en heefte aldaar verkracht. d'Heer van Velzen wederom 't huis komende, vont zijn vrouw mismoedig, die alle haar sieragiën afgeleit hebbende, haar ongeval beschreide; Hy verstaande d'oorzaak van 't selve, zwoer by zijn Ridder-schap, dat dit geweld nimmermeer ongewroken zou blijven; en van dien dag af, quam Heer Gerart niet weder ten hove, overleggende dag en nacht, hoe by deze laster en schoffeering wreken zou. Hier over ging by te rade met zijn Wijsf Vader, d'Heer van Woerden, die ook niet vergeten kost, d'onteering aan zijn Dochter geschiet: Deze twee brochten Heer Gijsbrecht van Amstel (nu al heel out zijnde) mede daar toe, dat by den aanslag op *Graaf Floris* ook toe stont. *Petrus Schriverius*, in zijn aantekeningen op *Out Batavia* verwerpt deze verkrachting volkomenlijk, 't welk men aldaar kan na zien. Doch zeit ook met eenen, dat zijn voornemen niet en is, om den *Graaf* heel van over spel te zuiveren, alzooy der zulks yets onder schuilen kon. Maar in zijn *Toetsteen*, die hy daar na, over 't *Goutse Cronijkjen* geschreven heeft, begint hy te twijffelen; wy zullen zijn redenen hier na by voegen; Doch nadeemaal, geen van d'oude Hollantse Schrijvers, als de voornoemde groote, en dit *Gouts Cronijkjen*, eerst aldaar gedrukt in 't Jaar 1478. van deze verkrachting gewach maken, (ten ware dat men wilde gelooven, dat het oude Liedeken, dat*

men zingt, *Hoe Gerart van Velzen Graaf Floris verriet*; ten dien tijde al gemaakt was, daar d'Heer *Scriverius* medelacht: hoewel men aan de stijl en rijm van 't zelve genoegzaam speuren kan, dat het nu ten minsten wel ruym 150. Jaren out moet zijn,) zoo zullen wy eerst de woorden van 't voornoemde Kronijkjen hier laten voorgaan, zy luiden dan aldus: *Hier na* (te weten, na dat Graaf *Floris* Wif *Beatrix* gestorven, en tot *Reynsburg* in 't Klooster begraven was) *geviel 't, hoe dat Gerret van Velzen mede te Hove was, met den Heer van Woerden, en met den Heer van Aemstel; En Gerret van Velzen had geen Wif; Graaf Floris had een heymelijke boel, die hy Gerret van Velzen geven woude, daar Gerret op antwoorde, dat hy nimmermeer zijn Hoer nemen zoude; doe zeide Graaf Floris, Ik beloven, dat gy en zult geen Wif hebben, ten zal mijn Hoer wezen. En alzoo geviel. Daar zwoer Gerret van Velzen, dat hy geen kaproen op zijn hoest zetten zoude, ten ware gewroken; En zochte raat aan Harman van Woerden, en droegen over een, dat zy 't den Heer van Kuyk met den Heer van Heusden te kennen gaven, &c. De redenen die d'Heer *Scriverius*, tot onwaarheit van deze verkrachting, in zijn out *Batavia* by brengt, zijn deze: Dat d'oude Rijm-kronijk-schrijver *Melij's Stocke*, die zelf ten tijde van Graaf *Floris* leefde, hier geen gewach van maakt, ten ware dat men zijn woordeken *overspel*, hier voor nemen wilde, 't welk hy klaar genoeg bewijst, dat alzoo niet verstaan moet werden, maar dat men volgens die Rijmersstijl en noch andere van zijne tijdgenooten, dit lezen moet, of'er stont *voorspel*, 't welk ook zeker genoeg is. Maar in den genoemden Toetsteen die *P. Scriverius* daar na, over dit voorseide *Goutse Kronijkjen* geschreven heeft, staat hy zoo hart op deze zaak niet aan, zeggende, dat in de zoen-brieven, die tuf-*

schen d'Heeren van *Amstel* en *Woerden*, met Graaf *Floris* gemaakt wierden, en hier vooren verhaalt zijn, bevoorwaart wierd, *Dat deze Heeren geen kinderen mochten uithylikken, dan met believen van Graaf Floris. Gerart van Velzen* dan Heer *Harmans* Dochter ten huwelijk verzoekende, schijnt zulks by den Graaf afgeslagen, en hier uit na geduit geweest te zijn, dat hyze zelf tot zijn boel heeft willen behouden: Of hy ook naderhant de *Vrouw van Velzen* (nademaal 't huwelijk evenwel voortgegaan is) uit spijt niet beslapan kan hebben, zoo het gemeen gerucht is, kan men niet zeggen. Kort hier na, gaet hy aldus voort: Al getuigt *Melij's Stocke* van geen *overspel*, 't staet te merken, dat deze's *Graven* gunstgenoot geweest is, als aan wien hy zijn werk, of een stuk daar van meynde op te dragen, ware Graaf *Floris* niet te vroeg, door de doot, hem ontrukkt geweest. Dit zeyt d'oude Rijmer in zijn Voorreden.

*Dese pine ende dit gepens,
Geve ic den Grave Florens,
Dat gi moget sien ende hooren
Wanen dat gy sijt geboren;
Ende bi wat reden gi in hant
Hebt Zeelant ende Hollant,
Ende bi wat reden gi ook soeft
Vrieslant dat u zeere vloeft.*

Hier uit blijkt dat deze Rijm-kronijk al begonnen was, eer dat Graaf *Floris* *Vrieslant* onder zijn gehoorzaamheit gebracht had. Hy eindigt in 't Jaar 1305. en besluit zijn werk, met een les aan Graaf *Willem de Goede*, als doen regeerende, zoo dat het niet vreemt is, dat deze Rijmer, (al had hy van deze verkrachting geweten,) daar van gezwegen heeft, want weinig *History-schrijvers* vint men, die de *Princen*, waar onder, en in wiens tijden zy leven, niet ontzien, en hare

^a Deze mocite en gedachtenis verstaet deze zijn *Kronijk*.

en hun voorzaten loffelijke daden wijt en breet uit blazen, en de schandelijke verschoonen of verzwijgen. De groote Hollantsé Kronijk verhaalt dat doen *Gerart van Velzen* door de *Kennemers* en *Vriezen* van het huis *Kronenburg*, daar hy met andere van de t'zaam-gezworene, na't ombrengen van Graaf *Floris* op gevlucht was, af gehaalt wierd, zy hem deden zeggen, voor al het gemeen volk, d'oorzaken en het waarom, dezès verraats en jammerlijke doots. Alzoo zeit den Stichtsen Histori-schrijver *Beka* mede, *Gerart van Velzen, zeide doe al de verraderye, van den begin tot den einde toe, openbaarlijk voor al het volk.* Dit volgende vers verhaalt 'er onzen ouden Rijmer af.

*Nu hoort van de verraders fel,
Wat si dochten en wat si rieden,
Als men selve hoorde bedieden,
Geerart van Velzen den Moordnare,
Daar hy's lyede openbare,
Hoe hi die moort eerst bedochte,
En hoe hy't aen den anderen brochte,
En hoe hi begonde, sire daat.*

By aldien *Gerart van Velzen*, nu gevangen, d'oorzaaken van des *Graven* gevangenis en ombrengen voor alle het volk, in't openbaar beleden en verhaalt heeft, zoo moet men niet twijffelen, dat hy't verkrachten van zijn huis-vrouw (zoo hier iets aan is,) verzwegen heeft; en dat 'et alzoo onder de gemeene man gekomen is, maar misschien by veele niet aangenomen, en voor een verzierde oorzaak tot verdaediging van *Velzens* eer en gerechte wrake van hem gezegt wierd. Dat ook de *Kronijk-schrijvers* van die tijt, dit verduistert hebben, ontziende Graaf *Floris* Zoon, *Jan* die na zijn doot als Graaf van *Holland* hem volgde en zijn Neven na hem: Dat voorts het oude bekende Liedeken ontrent hondert jaaren daar na gemaakt zou mogen zijn, doen den haat op *Velzen* een weinig verstorven

was, daar van zullen wy kortshier na iets verhalen. Maar merkt wel op't geen in de *Rijm-spiegel* op Parkament geschreven, door een onbekent Rijmer hier voren noch eens aangeroert, te lezen is, berustendé in de Boek-kamer van d'Heer *P. Scriverius*, uit wiens Rijmen (die al immers zoo krom zijn, als die van onzen *Melijs Stocke*) blijkt dat hy in't Jaar 1295. te *Parijs* was, misschien in't gevlog van Graaf *Floris*, en in't Jaar 1315. te *Siebens* in *Brabant*, op welk jaar zijn *Kronijk* ophoud, zoo dat hy ten tijde van't ombrengen van Graaf *Floris* geleest, en ook voor, en ook na die tijt geschreven heeft, loopende tien jaren verder als *Melijs Stocke*, dies mocht hy ook zoo veel vryer, zijn gevoelen te kennen geven. Dit zijn zijne woorden, na dat hy gesproken heeft van den *Koning van Engelant*, dat de zelve de voornaamste aandringer van des *Graven* doot geweest zou zijn.

*Ander seggen dat om een vrouwe quam,
Dat men hem sijn leven nam.
Daer hy met soude hebben te doene,
Die Wijf was een van sinen Baroene,
En datter die gene daar om lagen
Leiden, van die stont alle dagen.*

De gevangenis en doot van Graaf *Floris* beschreven hebbende, knoopt deze volgende Rijmen daar noch achter aan, daar in men noch eenige beschroomtheit speuren kan.

*Dus es die Grave bleven doot,
Dat was sinen vriende scade groot,
Aldus doent die Hollanders verstaen,
En die Vriesen ook sonder waen,
Enden en willen niet anders seggen,
Dat mer iet toe soude legger,
Dat a elre af yement quam,
Dat haer Grave die doot nam.
Dan dit b Oesoen, en desen raet
Alsoo alst hier geschreven slaet:*

a Elders af yetwers.

b Oorzaak.

*En ic laet my ooc genoeghen wel,
En strider niet tegen, al wist ic iet el.*

Nademaal dezen Schrijver of Rijmer dan in 't Jaar 1295. (dat is een Jaar voor Graaf *Floris* doot) en noch in 't Jaar 1315. in 't leven was, zoo gaat het immers vast en zeker, dat 'er doenmaals van deze verkrachting ten minsten mompeling onder 't volk is geweest, en dat doen, of kortst daar na het oude bekende Liedeken gemaakt mocht zijn, kan ook wel volgen, nochtans lachter *P. Scriverius* in zijne aanteekeningen op out *Batavien* wel hartelijk mede; en zeit daar by, zoo het op die tijt gemaakt is, is den Auteur de zake luttel bewust geweest. *I. Orlers*, Burgermeester der Stadt *Leiden* in zijn beschrijvinge des zelfs verhaalt, dat hy van dit Liedeken een out afschrift gezien had, komende meest met het gemeene, in zin en woorden over een, maar somtijts verschillende, en iet daar toe doende, en onder andere deze regel, het is het geleden dan hondert Jaer, verstaat, doen dit Liedeken gemaakt is. d'Heer *Scriverius* verklaart even te vooren, eer hy van dit Liedeken spreekt, dat de outste Kronijken die hy van dit verkrachten gelezen had, geen 200 Jaren out zijn, (dat is nu 250 faren) en dat de zelve ruim hondert Jaren, na dat deze moort geschiet was, geschreven waren, reket dat op, of na het jaar 1400. Maar die goede Heer verzint hem, ten zy, dat op diet tijt doen hy de aanteekeningen op out *Batavien* eerst liet uitgaan, dat was in 't Jaar, 1614. de voornoemde *Rijm-spiegel* by hem noch onbekent was. Doch of deze Kronijke al zoo lang naar den tijt van hare geschiedenisse geschreven waren, als de genoemde *Rijm-spiegel* niet en is, zoo kunnen zy daarom wel waarachtig zijn, want men bevint dagelijks met der daat, dat de onpartijdigste, en volgens dien, de zekerste Historien wel een halve eeuw en langer, na dat zy ge-

beurt zijn, eerst in 't licht komen. d'Oorzaak daar van zijnde, als gezeit is, dat d'Histori-schrijvers dan meerder vrygheit hebben, en de Staten en Prinsen zoo veel niet hoeven te ontzien, veel min te vleyen, dan als de dingen kortst te vooren gebeurt zijn. Ook heeft 'et tot deze tijden van Graaf *Floris* toe, *Hollandt* aan Kronijk-schrijvers ontbroken, maar *Wilhelmus Heda*, Kronijk-schrijver van 't *Sticht Utrech*t, die geleest heeft in 't Jaar 1520. beschrijft de verkrachting wel duidelijk met deze woorden, sprekende van Graaf *Floris*, *Nam alterius uxorem violaverat*, dat is: want hy had eens anders huisvrouw verkracht.

De nieuwe Schrijvers van onze Hollandse outheden zijn voor eerst de genoemde Heer *Scriverius*, wiens gevolen wy, aangaande deze verkrachting, genoegzaam aangewesen hebben.

Hier op volgt d'Heer *I. Pontanus*, onzen ouden Amsterdamsen Histori-schrijver, die van Graaf *Floris* sprekende, zeit, dat na dat hy victorie op de *Vriezen* verkregen had, is door zijn eigen gebreken allengskens overwonnen geworden, en onmatig in boererye, heeft mede, (zoo men meent) boelen, beneffens zijn huisvrouw gebonden, en daar toe de bedden van andere met overspel bevlekt, en dat niet alleen van den slechten volke, maar ook Edele Dochters en Vrouwen, 't zy met wille, of tegen wille tot oneerbaarheid gebrocht; vorder verhaalt hy de verkrachting van de *Vrouw van Velzen*, en daar op volgende de doot van den *Grave. I. Reygersbergen* in zijn Kronijk van *Zeelant*, stelt de verkrachting aldaar mede, en voegt 'er by, dat *Gerret van Velzen* Graaf *Floris* diende, die hem belovende met de *Vrouw*, die by hem toe leide, zoo veel goets te geven, als hy wenschen zoude, en hem overste maken van zijn hove. Waar op d'antwoort van *Velzen* volgt, hier vooren verhaalt; Daer na vervolgt hy, En als dit lang geleden was, nam *Gerret*

Pontanus
gevoelen
van Gerret
Floris.

ret van Velzen een *Wijf*, en toog woonen op Kroonenburg. Daar na zeinde Graaf Floris deze Gerret van Velzen in Henegouwen om een bootschap; En Graaf Floris toog tot Gerrits *Wijf*, en verkrachteze, &c. Daarna volgt: Dit was de principale oorzaak van Graaf Floris doot, &c. Doch Boxbornius in zijn aanteekeningen over de zelve verwerpt het, en gaat voorts in zijn Tooneel of Beschrijving van Hollandt, met diens Steden, als ook in zijn aanteekeningen op het Hollants Kronijkjen van Veldenaar, (die hier mede van zijgt) alle dezen aangaande, voorby. Maar ons eigen Lants Histori-schrijver M. Vossius, die het voor al betaaemde, deze geschiedenis nauwkeurig t'onderzoeken, loopt daar aldus over heen. Andere schrijven (zeit hy) dat Velzen, zonder van yemant aangeport te zijn, voorgenomen had, den Graaf om 't leven te brengen, alleenlijk om wraak over 't verkrachten van sijn Huisvrouw van hem te nemen: Doch nademaal niemand van al de Schrijvers van die tijt, in 't minste hier van eenig gewag maken, zoo is 'et buiten twijffel niet anders, dan een verziering, spruytende uit misverstant van 't wordeken overspel in de Rijn-kronijk van Melijs Stocke. d'Heer Vossius heeft zig evenwel genootzaakt gevonden, iets by te brengen, waar door de verwoetheit van Velzen tegen den Graaf, (die boven alle d'andere t'zaamgezwoorene uitstak,) veroorzaakt wierd. Hier op zeit hy: Hartog Jan van Brabant en Graaf Guye van Vlaanderen verzochten raat en daad tegen Graaf Floris aan Gerart van Velzen, die by den Grave wel gezien, en onlangs tot groote eer-ampten gevordert was, een man, bits en fel van gemoet, en tot alle schelmstukken waardig, diens trouw en eedt zeer licht stont, dewelke, door schoone beloften verlokst, als ook, om de doot van sijn Neef Ian, (die door Graaf Floris, om 't leven gebracht was,) te wreken, het feit aan nam. Dus verre d'Heer Vossius; die Gerart van

Velzen alhier slimmer uit maakt, als eenige van onze oude of nieuwe Kronijk-schrijvers oit gedaan hebben, doch alzoo komt hy lichtst hier af. Maar I. de Beka, Utrechts Histori-schrijver, spreekt tot lof van Velzen aldus. Dominus Gerardus de Velzen miles egregius, & in omnibus laudandus praeter in isto puncto, dat is: Heer Gerart van Velzen, een uitstekent Ridder, en in alles lofen prijs waardig, uitgenomen in deze zaak. d'Heer Scriverius doet ons opening, wie deze schoone Jonk-vrouw of boel van Graaf Floris mach geweest zijn, die hy aan Gerart van Velzen te Wijve wilde geven: de Dochter, zeide hy, van Heer Ian van Heusden, daar by hy een Bastaert Zoon gehadt heeft, genaamt Witte, die d'eerste Heer van Haemstede in Zeelant was, gevende hun wapen noch te kennen dat d'Heeren van Haemstede uit de Graven van Hollandt en 't Edelhuis van Heusden gesproten zijn. Want zy voeren van Hollandt den Roden Leeuw, die het radeken van 't huis van Heusden op zijn borst heeft. De groote Chronijk zeit, dat Graaf Floris twee Bastaert Zoonen had, als dezen Witte, d'eersten Heer van Haemstede in Zeelant, en Willem, beide Ridderen. Doch rept niet by wat Vrouw-mensch. Scriverius noemt de Dochter van Heusden ook niet by name, maar I. Orlers verhaalt in 't out afschrift van 't Liedeken, (hier vooren aangevoert) een regel gevonden te hebben, daar des Graven boel genoemd wort, Isabel de schoone vrouwe. 't Is wel te geloven, dat de Graaf deze Dochter van Heer Ian van Heusden, tegen wil en dank van haar Vader onteert, en tot zijn boel of byzit gehouden heeft, 't welk ook, als d'Heer Scriverius wel aanmerkt, hem moet aangeport hebben, om het met de t'zaamgezwoorene, tegen den Grave, te houden, want doen Velzen en Woerden in deze zaak eens waren, en by haar gekomen was den Grave van Kuyk van wegen den Hartog

Scriverius
van des
Graven
boel.

Gevoelen
van I. Reij-
gerbergen
daar over.

M. Vossius
daar over.

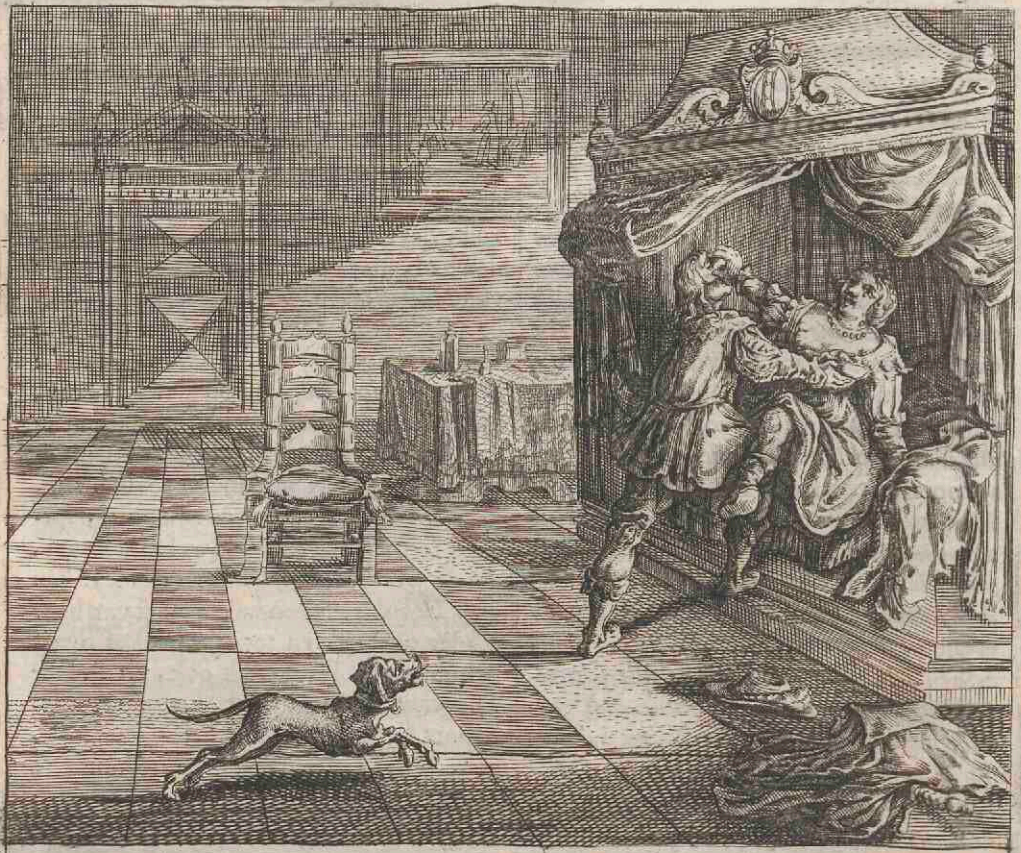
van Brabant, zoo namen zy den Heer van Heusden daar toe, dat de Rijk-kronijk, en andere van d'oude Hiltori-schrijvers getuigen met deze woorden:

*Doe si des onder bent twee
Wel droegen over een,
Leiden si dit te voren doe
Den Heere van Kuuk, die nam daer toe
Den Heere van Heusden, Heeren Janne.*

*P.C. Hoofst
over de
zelve za-
ken.*

Wy komen dan eindelijk tot onzen doorluchtigen *Hollantsen Poet* en *Histori-schrijver*, den *Ridder P. C. Hoofst*, *Drost* te *Muiden*, &c. die zijn *Vorstelijk* en *staatkundig Treur-spel* van *Gerart van Velzen*, en doot van *Graaf Floris van Hollandt*, op de verkrachting van de

Vrouwe van Velzen geheel gegrontveest heeft. Hy voeght daar by, dat *Graaf Floris* boel, uit spijt, om dat zy van *Gerart van Velzen*, als een *Hoer* uitgemaakt, verworpen en afgeslagen wierd, den *Graaf* tot deze verkrachting, gestadig ophitste. Wy zullen zijn vaarzen, die hier toe dienen, op de behoorlijke plaats invoegen, en besluiten dit hoofstuk met zijn *Rey der Amstellantse Iofferen*, in plaats van het out *Liedeken*, dat in veel deelen hier mede over-een-komt, ja verscheiden van de zelve vaarsen begrijpt zonder af-of toe-doen; Deze *Rey* die d'omstandigheid der verkrachting, klager wijs verhaalt, komt zingende of sprekende aldus op 't *Tooneel*.

Wte zal in Prinssen dienst voortaan,
Zig quijten vroom, oprecht en bay-
lig?

De besten 't booste loon ontfaen,
De trouw, (belaas!) is nergens waylig.
De Velzer-Heer ver uit sijn lant,
Lag onder onbekende daaken,
Als nijver, nechtig, trouw gezant;
En dreef de Graaf van Hollants zaaken.

Om 't voordeel zijns Lantsbeeren, liet
Hy 't zoete slaapen alle nachten;
Zijn nieuwe bruidt had hy 'er niet,
Die hem zijn zorgen kon verzachten.

Ach! geen vermoen, dat ouwde haat,
Hem had zoo verre doen verzenden,
En midler tijt, met ew'len raat,
De Graaf zijn eere zocht te schenden.

O Konings Zoon, zoo wijt vermaart,
Wat oorzaak had uw onbezweken
En moedig hart, van eedler aart,
Met zoo verwoet een brant omsteeken?

Dat was een antwoord al te straf,
En qualijk op zijn hooffsch bebouwen,
Dat d'al te ronde Ridder gaf,
Toen gy hem vergd' uw' boel te trouwen.

Dat ik (God hy' het nimmermeer)
Zy tegens die schant opgewassen;
Sprak Velzen tot zijn landesheer,
Uw steete schoen mijn voet niet passen.

De Graaf verbeet zijn leet, tot dat
Men d'adelijke Maagt van Woerde,
In staatlijk zelschap, uit haer stadt,
Voor Vrouw op 't huis te Velzen voerde.

Toen raakte, door verspeete smart,
De Vorstelyke Boel aan 't raazen;
En heeft het smookend vyer, in 't hart,
Weer door zijn ooren, opgeblaazen.

Hoe zelden zal, in Minnegloedt,

Den mont die smeeckt, zijn beede missen;
En ghy bovaard, en overmoet,
Hoe kunt ghy 's menschen bloet opbissen?
De Graafreet heen na 't Slotelijc
Dat in 't geboomt verschuilt zijn kruinen,
Daar Hollant op sijn smalst mag zijn,
En krimpt voor 't stuiwen van de Duinen:
Duinen die by verwaayt onweér,
Met gront met al, de vruchten snoepen,
Als de Noortzee en Wijkmeer
Zig met oneve keel beroepen.

Vrouw Machtelt * staakt haar naal-
dwerk knap

Als sy die tijding heeft vernomen,
En daalde van de wenteltrap,
Om haar Lantsheer te moet te komen.

Nieuw van u Man, mijn Nicht, zeit by
Niet lang ghy spaanen sult uw minne;
Ley my daar 't is om spreken vry.
Zy gaat, hy volgt ter kamer inne.

Mits dat de grendel gaf een kras,
Hoe zeer ontsetten sich haar leden;
De Graaf die wert gewaar wel ras,
Dat woorden daar geen proef en deden.

Zy riep zoo luit: kracht en geweld;
Wat maakt ghy, eedle Landesheere;
Waar daar een man op my gestelt,
Ghy zoud hem met u swaart afkeere.

Hoe zy meer riep, en kermt, en had,
Hoe dat hy dwong en drieschte grover;
Tot dat d'heilooze lust was zat,
En gaf zijn hart der wroeging over.

Nu, ducht ik, brouwt de wraak ver-
steurt,

Den gantschen lande quaat met hoopen.
O Godt! wat d'O verbeit verbeurt,
d'Onnoz'len al te dier bekoopen!

* Van Velzen.

SESTE HOOFT-STUK.

Van de gevangenis van Graaf Floris van
Hollandt, &c.*Kort Inhoud.*

Vyanden en Haters van Graaf Floris in 't kort aangewezen, en oorzaaken waarom. Redenen waarom veele dezen aanslag wisten en niet ontdekten. Jan van Renesse openbaart het aan zijn dienaars. De Koning van Engelandt drijft d'aanslag voort door den Hartog van Brabant en Grave van Vlaanderen, die Gerart van Velzen hier toe eerst aanzoecken, dewelke het aanneemt, en openbaart aan zijn Schoon-vader, Harman van Woerden, die het mede toestaat, d'Heer van Kuyk werkt hier in als Gezant, en geeft het te kennen aan Heer Jan van Heusden, die ook in het verbont treet. Gijsbrecht van Aemstel is een van de leste, die 't stuk bekent gemaakt, en ook niet als op 't laaft hun uiterste oogwit ontdekt wierd, redenen waarom. Vaarsen van Vondelen, als ook van P. C. Hooft, hier toe dienende. Eerste by-een-komst der t'zaamgezorene tot Bergen-op-Zoom, wat aldaar verhandelt is. De tweede tot Kamerik, daar besloten wierd, Graaf Floris in Engelandt gevangen te brengen. En zijn Zoon Jan in zijn plaats te huldigen. Den ouden haat van Woerden en Aemstel tegen d'Heeren van Zuylen wort opgekrabt, en Graaf Floris ten zwaarsten aangebracht, die, om deze Heeren te verzoenen, na Utrecht reyft. Ontfangt onderwegen een ontzegbrief van d'Heer van Kuyk, door een Paap, daar hy mede lagt. Graaf Floris neemt Heer Wolfaert van Borsselen weder in genade. Verzoent de twistende Heeren, wort door een Vrouw bedecktelijk gewaarschouwt. Acht het niet. Is met zijn Heeren vrolijk, gaat slapen, wort van Aemstel geweckt, doet een dronk met hem. Rijt uit op de Vogel-vangst, wort gevangen, en op 't Slot te Muiden gebracht, daar hem alles verweten wort. Vaarsen van d'Heer Hooft, hier toe dienende. Graaf Floris wort geboeir.

IN 't voorgaande Hooft-stuk is verhandelt alle het gene dat oorzaak gegeven heeft, tot de gevangenis en doot van Grave Floris, immers, zoo veel men uit d'oude Hollantsse Kronijken heeft kunnen naspeuren. Om nu vorder tot de daat zelve te komen, sullen wy eerst alle zijn haters, en die na zijn ondergank stonden, (zoo veel bekent zijn,) hier na malkanderen opstellen, en yder zijn oorzaak die zy daar toe hadden, en hier voren in 't breede verhaalt zijn, in 't kort aanroeren. Deze waren dan

Eduardt, Koning van Engelandt; om dat Graaf Floris 't verbont tusschen hun beiden oppgerecht, gebrooken, hem afgegaan, en zijn vyant, den Koning van Frankrijk toegevallen was, en zig met hem verbonden had.

Jan, Hartog van Brabant; om dat hy de borgtocht voor Graaf Floris, aan Guye, Graaf van Vlaanderen had moeten betalen.

Guye, Grave van Vlaanderen; een oudt vyant van Graaf Floris, tegen wien hy verscheide maal, zeer ongelukkig geoorlogt had, en ook gedwongen was geweest van 't recht, dat hy op Zeelant meende te hebben, afflant te doen, &c.

Jan, Vryheer van Kuyk; door opstoken van den Hartog van Brabant.

Willem, van Mechelen, Bisschop van Utrecht, Neve van Graaf Floris, die niet lang voor des Graven doot eerst Bisschop geworden was, hy hielt zig stil; tot de doot van den Graaf, toen maakte hy gants Vrieslant, tegen Hollandt oproerig.

Voornaamste vyanden, van Graaf Floris.

De boven-genoemde waren alle Uitheemse Heeren, nu volgen de Inheemse, zijnde Vassalen, en Onderzaten van Graaf Floris.

Harman, Heer van Woerden; om dat de Graaf den Bisschop van Utrecht tegen hem geholpen had, het Slot Montfoort afgenomen, en als balling, buiten lants had moeten sverwen, ook zijn dochter, d'Heer Velzens vrouw verkracht had.

Gijsbrecht, Heer van Amstel; om de zelve oorsaken als den Heer van Woerden, want hy in d'oorlog tegen den Bisschop zijn makker had geweest, 't Slot Vredelandt aan Graaf Floris moeten overgeven, en van hem eenige Iaren, benevens zijn broeder Arnolt, gevangen wierd gehouden.

Jan, Heer van Heusden; om dat Graaf Floris zijn dochter tot zijn byzit of boel maakt had.

Gerardt van Velzen, de felse en bitterste vyandt van Graaf Floris; om dat den Graaf, zijn Broeder of Neef, door 't gerecht, had laten dooden, hem zelfs een Iaar lang onschuldig gevangen gehouden, en zijn Huisvrouw verkracht had.

Wolfart van Borsselen, ook genaamt, van der Veere, door dien hy in die Staat veel te zeggen had, volgens het zeggen van de Rym-kronijk; om dat hy van Graaf Floris uit Zeelant gebannen was geweest.

Ian van Renesse, die met de voornoemde Borsselen een aanstoker van den Vlaamsen oorlog was; hy poogde zig zelven daar na by tijde van Graaf Ian de Tweede, van deze daad te zuiveren, doch de getuigen, die hy hier toe verzocht, weigerden de brieven met zegels te bekrachtigen.

Arendt van Bens kop.

Gerardt van Kraeyenhorst.

Willem van Teylingen.

Willem van Zaanden.

Kostijn van Uiterneffe, Botermisse, zett de Rym-kronijk.

Aluwijn zijn broeder.

Hugo van Barlande.

En voorts meest alle den Hollandsen en Zeelantsen Adel, waren Graaf Floris batende, om verscheiden oorzaken die hier vooren aangewezen zijn. namelijk:

1. *Om dat hy zijn moey Alijt met haar kinderen uit den lande verdreef.*
2. *Om dat hy den Adel wilde besnoeyen van haar vrygheit.*
3. *Om dat hy die verkleint had, met het Ridderstaen van 40 Boere kaerlen.*
4. *Om dat men hem na gaf, dat hy de lander aan Frankrijk had willen brengen.*

Het is ook zeker, dat veele meer als hier bekend staan, van dit stuk geweten hebben, die evenwel hier niet handdadig aan hebben willen zijn, maar 't zelve met goede oogen aanzagen; om haar, na de goede of quade uitkomst, te openbaaren, of stil te houden: Ook zijnder wel eenige geweest, die het niet wel aanstont, maar evenwel niet uitbrengen dorsten, ontziende, 't groot getal der t'zaamgezwoorene en de machtige Princen, die daar mede aan vast waren, want had dit stuk uitgeborsten, zoo had het gantse lant hol over bol geraakt, en d'Uitheemse Vorsten, hier bovengenoemt, zouden de t'zaamenzweerdere te hulp gekomen hebben: ook zijnder veel onder geweest die 't uiterste oogwit der t'zaamgezwoorene niet ontdeekt was.

Jan van Renesse, klapachtig in den aart maakte dit stuk aan eenige van zijn Dienaars bekend, 't welk d'andere t'zaamgezwoorene vernemende, hebben door giften en schoone beloften de zelve bewogen, om alles stil te houden, en daar over belloten; de zaak, zoo veel mogelijk was, te verhaasten.

Den Koning van Engelant was den machtigste aandrijver, maar hy werkte door den Hartog van Brabant, en den Grave van Vlaanderen, die, hy wel wist vyanden van Graaf Floris en van Hollandt

Ian van Renesse, klapachtig.

Koning van Engelant, de machtigste aandrijver.

en Zeelandt te zijn; als ook dat zy als naburen, des staats gelegenheit, de gemoederen en genegentheden, van grooten en kleinen van desen lande, best bekeint waren. Deze konden geen bequamer van alle d’ingezetene vinden, om hun zaak d’alder-eerste t’openbaren als Heer Gerret van Velzen, want die wisten zy, dat op verscheide manieren van Graaf Floris gehoont was. Doch nu wederom by hem verheven, en aanzienlijk in zijn Hof, ’t welk zy achten tot deze aanslag zeer dienstig te zijn.

Van Velzen, en Woerden, bewegen andere.

Hy, die slechts naar gelegenheit, om zig van den Grave te wreken, alleenlijk wachte, nam dit stuk, zonder eenig bedenken, ten eersten aan, ’t zelve aanstonts openbarende, aan zijn schoon-vader, d’Heer Harman van Woerden, die hy wel wist dat in ’t byzonder, en benevens hem zelf, door Graaf Floris, gehoont was. Dese beloofde mede dit te helpen uitwerken. Den Hartog van Brabant en Grave van Vlaanderen, door de vaste toezegging dezer twee Heeren, van haar verzekert zijnde, gebruiken den Heer van Kuyk, die als een Gezant, in dit stuk, over en weder voer. Hy geeft het, met goetvinden van Velzen en Woerden, te kennen aan Jan, Heer van Heusden, die, overmits den hoon, dewelke de Graaf hem aangedaan had, met zijn dochter tot zijn Hoer te gebruiken; straks op hun zijde viel. Deze vier voornoemde Heeren, zijn d’eerste t’zaamgezwoorene tegen Graaf Floris geweest. Volgens ’t zeggen van de Kijm-kronijk, wiens vaarzen hier toe dienende, in ’t voorgaande Hoofdstuk zijn verhaalt. De rest der t’zaamgezwoorene, hier vooren genoemd, hebben zy daar na zoo nu en dan, mede aan haar zijde gekregen.

d’Heer Gijsbrecht van Amstel is een van de laatste geweest die deze t’zamenzwearing ontdekt is; want alhoewel hy, zoo sommige meenen, den Oom was van

Heer Velzens vrouw, en dienvolgende, een van de naaste en eerste had behooren te zijn, aan wien dit stuk ontdekt most worden, zoo hebben d’eerste aanleggers dit ongeraden gevonden, door dien haar zijn zachtzinnigen aart, en verre inzichten, in staats zaken wel bekend waren, daar door hy niet lichtelijk, tot eenige rukkeloofheit kon gebracht worden: dit volgende, zeit ’er de groote Kronijk af.

Dese twee brochten Heer Gijsbrecht van Amstel, die een slecht out man was, daar toe, dat hy mede verwilligde en raat gaf, tot ’et verraat des Graven van Hollant. Behalven dit, hebben zy hem het uiterste oogwit van hun aanslag noit te kennen gegeven, wel wetende, dat hy als dan tot het vangen van den Grave niet geholpen zou hebben. De zelve groote Kronijk zeit ook daar na, als hy verhaalt, dat d’Heer van Woerden na ’t ombrengen des Graafs uit den lande most vluchten, aldus: Desgelijks Heere Gijsbrecht van Amstel, die van Gerret van Velzen bedrogen en verleit was, &c. Onzen Nederlantschen Poët I. v. Vondel geeft dit ook te kennen, aldaar hy Heer Gijsbrecht van Aemstel in zijn Treurspel aldus klagende, hem zelf doet ontschuldigen.

Van Amstel, en van de laatste t’zamenzwearing

Van Velzen, en Woerden, misleiden hem.

----- En delven al mijn Eer
In eenen poel, tot wraak van Floris bunnen
Heer,
Om wiens vervloekte doot ik lijde zoo on-
schuldig
Als ymant lijdten mag, doch draag mijn kruis
geduldig,
Of soo ik schuldig ben, en heeft het my gemist,
’t Is uit onmozelbeit, en zonder erg of list.
Neef Velzen lang getergt, van eyge wraak
geprikkel. (kelt.
En Woerden hebben my hier listig in gewik-
En ’t schoonste voor gestelt, en eerst, de zaak
verbloemt.
Met wonderbaren glimp: maar ’k heb hun
wit verdoemt.

Zoo

Zoo dra als ik verfont, hoe grof zy zig ver-
grepen,

Met den gevangen Graaf naar Engelandt te
scheepen.

En sloeg dien voorflag af, ten besten van 't ge-
meen,

En riet de Ridderfchap en al de groote steen
Te roepen, om den Vorst zijn moetwil te be-
snoeyen,

En geen Uitbeemse macht, noch Koningen te
moeyen.

Noch Overzees geweld te halen in het lant,
Veel min het Hooft des lants te helpen aan een
kant.

Waar uit een springvloet is van swarigheidt
gesproten.

d'Heer Ridder en Droft P. C. Hooft
doet Gerart van Velzen in zijn meer-ge-
noemt Treurspel ook aldus spreken:

't Was wel, dat wy den gront voor Aemstel
eerst versvegen,

Wy hadden anders hem niet in 't verbont ge-
kregen,

't Is quaat yet aan te slaan met nauwgezette
lien.

Daar na doet hy de Rey der Aemstel-
lantse Jofferen aldus zingen.

O! Gijsbrecht, waerdig Heer van onsen Vaderlande,
Wijs, goedertieren,

Die daar den klaren Aemstel met zijn groenen rande
Hebt te bestieyen:

Hoe is ook 't aanslag u bedekt gehouwen?

Hoe zijt gy in geleyt,

Door uw trouwhartigheid,

En goet betrouwen.

Een weinig verder vervolgen de zelve.

Neemt Aemstel uit hun rot,

Wiens wit zal liefde tot

's Lants welvaart beeten?

In de volgende zang zingen zy, tot lof
van haren Heer onder andere dit vaersken
mede.

De lof-kranen groenens nimmer moe,

Die komt het hair der zulken toe,

Die 't al, voor 't algemeene wagen:

Gelijk den Heer van Aemstel tracht,

Hoewel zijns selschaps overmacht,

Hem let zijn voorstel te bejagen.

't Is te vermoeden, dat zy Aemstel heb-
ben ingewikkelt op 't voorgeven, dat
men, (als den Graaf gevangen was) al
den Adel zou beschrijven, om als dan ge-
zamentlijk, by manier van verdrag, of
anders door bedwang, den Grave in zijn
dertelheit en vertreding des Adels te be-
snoeyen en in te toomen. Maar d'eigen
wraak van 't meeste deel der t'zaamge-
zwoorenen speelde hier dapper onder:
't welk d'Heer van Aemstel al te spade, en
na des Graven gevangenis eerst gewaar
wierd. d'Onbekenden Rijmer van de
meer-genoemde Rijn-spiegel, zeit 'er dit
volgende van, ter plaatse daar Heer Har-
man van Woerden den Grave gevangen
neemt,

Die Heer van Aemstel quam alzo boude,

Ende sprac of bys en wiste niet,

Herman, wat hebdi hier bespiet?

Heer, dat ic u lange heb geseit,

Nu mogedi ende ic onse leit

Op hem wreken t'onfen wille.

Hoe dat Heer Gijsbrecht van Amstel,
op 't huiste Muyden met den gevangen
Grave komende, zich vorder hier in zou
mogen gedragen hebben, zal hier na, op
zijn plaats, door de vaarsen van d'Heer
P. C. Hooft, aangewesen worden.

d'Eerste by-een-komst van de hoofden
deser t'zaamgezwoorene was tot Bergen-
op-Zoom. Dit had de naam dat aldaar een
dootslag zou verfoent worden, daar niet
aan was. d'Heer van Kuyk beloofde hier
uit den naam des Hartogs van Brabant,
(wiens goede wille en hulp tot uitvoering
van dit stuk, tegens den Grave van Hol-
lant hy haar verzekerde,) dat den Koning
van Engelandt en den Grave van Vlaanderen
benevens hem hier in eenstemmig waren, en

't Samen-
gezwoore-
ne, eerste
by-een-
komste
Bergen-
op-Zoom.

deze zaak met raat en daad zouden helpen uitvoeren en behulpzaam zijn. Hy voegde hier noch by, dat zy niet behoefden te vreezen, (alzo hy daar wel af verzekert was) dat Jan des Graven zoon, nu in Engelandt zijnde, hun geen van allen hier om zou baten. Dit wierd alzo, tot nader tijding uit Engelandt komen zoude, aangenomen en vast gestelt.

't Tweede
by-een-ko-
men, tot
Camerick.

Korts hier na is 'er een zamen-komst tot Camerick aangestelt. Aldaar verscheen uit den naam des Konings van Engelandt den Bisschop van Durham, en twee Raatsheeren van wegen Guye, Grave van Vlaanderen, met den Heere van Kuyk, door last van den Hertog van Brabant. Noch voegt 'er de Rijn-kronijk eenen Robbrecht by, die mede aldaar te raden was gekomen, of door yemant anders, zijn toestemming of raat daar toe gezonden was, maar wie dit mag geweest zijn, is onzeker, ten ware men denken wilde, dat 'et Heer Robbrecht van Artois had mogen zijn, de Neef van Graaf Floris, die hy te voren tot Bergen in Henegouw op zijn ontbodt, had wezen bezoeken, gelijk d'oude Rijmer verhaalt, en doet 'er toe, dat hy niet weet, wat zy daar deden, maar dat hy zijn Neve Grave Floris wilde zien, en dat zy van haar dingen spraken, en eindelijk met goeden vrede van malkanderen afscheiden. Zoo dat men hier uit niet vinden kan, waar door zijn haat tegen Graaf Floris zou mogen zijn ontstaan, of hy most door den Hartog van Brabant, of Grave van Vlaanderen hier toe verleit geweest zijn. Maar waarschijnlijker is 't, dat deze Robbrecht geweest is, de Zoon van Graaf Guye van Vlaanderen, de Broeder van Graaf Floris gemaalin, doch van hem zal hier na breeder gesproken worden. Alhier zijn dan by dese, verscheide der t'zaam-gezworene verscheenen, waar onder Heer Gerart van Velzen mede was, en wierd besloten, Dat men den Grave van Hollandt zou van-

gen, en levendig aan den Koning in Engelandt overvoeren, die hem zijn leven lang, gevangen zou houden, en daar op Jan des Graven Zoon, die aan den Koning van Engelandts Dochter getrouwt was, aansonts in Hollandt brengen, den zelven de heerschappy zijns vaders over geven, en als hun wettige Graaf inbuldigen. Met dit besluit is yder zijns weegs vertrokken.

Om nu desen aanflag gaande te maken, wierd 'er een ouden haat, die tusschen d'Heeren Amstel en Woerden, en die uit het Sticht Utrecht, van Zulen genaamt, langentijt gewrokt had, doch nual in 't vergeet-boek gestelt was, weder op gekraapt. d'Heer Vossius in zijne Annales Hollandie, meint, dat dit maar een gemaakt werk was, daar nochtans onzen ouden Rijmer Melijs Stocke hier van met groote zekerheit, tot twee maal toe, is schrijvende. Doch dit zy zo 't wil, eenige van de t'zaamgezworene brochten dezen twist Graaf Floris ten zwaarsten aan; hem ernstelijk vermanende, dat dit haastig diende by geleit te zijn, alzo hier uit een binnenlantschen oorlog te vreezen stont. Maar hun oogwit was eigenlijk om de Graaf hier door uit zijn lant, in het Sticht, en binnen de Stadt Utrecht te krijgen, gelijk ook geschiede. Den Grave hield zich te dezer tijt op zijn Vorstelijk fachthuis, de Vogelzang genaamt, dat hy zelfs in den Haarlemmer-houd had laten bouwen, alwaar hy zomtijts gewoon waste vliegen en jagen, en met Adellijke Heeren en Jofferen Ridderlijk spel te oefenen. Hy begeeft zich dan, hier over min of meer beducht zijnde, naar Utrecht, doch onderwegen wort hem een Brief behandigt door een Paap, deze quam van den Heer van Kuyk, die zoo stout en moedig was, dat hy den Grave hier mede ontzeide. De Rijn-kronijk noemt dit des Heeren van Kuyks bebedigbede, en voegt 'er by, dat niemant van d'andere t'zaamgezworene dit dede, dan

Voorstel
om de
Graaf
's met
krijgen

Hem
een
behandigt

dan hy alleen. De briefhield in, *Of't ge-
beurde, dat ik ter Heeren rade ging, daar
door u eenige schade aan lijf of eere mocht
komen te ontfaan, zijt verdracht, dat ik
het u hier mede verklare. Voorts gedrage ik
my, aan't geen u deze Paap zeggen zal.*
Graaf Floris ontzette zich zeer weinig in
't lezen van dezen ontfeg-brief, maar
riep al lachende overluit, *waar zal ik nu
blijven, en wat zal ik eeten? den Heer van
Kuyk ontzait my den Vrede, en wil my uit
mijn lant verjagen, maar ik denk dat 'er als
dan nauwlijks ymant in zal blijven.* Hy riep
de Paap by hem, die vol angst en schrik
fcheen, 't zy dat hem d'inhoud des briefs
onbekent was, of dat hy van de t'zamen-
zweering wift, en vreesde ontdekt te
zijn, doch de Graaf zeide, *Heer, vreesft
niet, u sal niet misschieden, zegt stoutelyk
u bootschap; Ik zal u in zekerheit weder-
om laten keeren.* Maar de Paap wift hem
niet byzonders anderste zeggen, dan in
d'ontzeg-brief geschreven stont. Dies liet
men hem vertrekken, daar heenen hy
wilde, met goed geleide bewaart, ter
plaatsen toe, daar hy zich zelf genoeg-
zaam vry en verzekert achte. Wat d'Heer
van Kuyk hier mede in 't zin had, is be-
denkelijk. Graaf Floris vervorderde zijn
reis na Utrecht, niet vermoedende, dat
hem yemant in zijn lant, (daar hy 't Sticht
Utrecht, in deze gelegenheit al mede
onder rekende) in 't minste yet beschadi-
gen konde; te meer, dewyl hy altyt met
een tamelik sterk getal zijner goede vrun-
den, zoo hy meinde, verzelt was. Zoo
haaft was hy niet binnen de Stadt Utrecht
gekomen, of wierd ontmoet van Heer
Wolfaert van Borsselen, ook genaamt van
der Veere, die, als een aanstoker des Zee-
lantfen Adels, tegen den Grave, daarom
uit zijne landen verbannen was, als hier
voor gezeyt is; Hy was na-Neef van
Graaf Floris, en nu mede een makker der
t'zaam - gezwoorene geworden. Deze
aan Graaf Floris ootmoedig vergiffenis

van sijn bedreven misdaden verfoekende,
verkreeg de zelve, door d'ingebooren
zachtzinnigheit en mededoogen des
Graafs, en om dat hy hem, ter oorzaak
des namaagfchaps te meer vertrouwde,
wierd daar-en-boven tot een van zijn
vrienden aangenomen, biedende ook
aanstonts zich selven aan, om een midde-
laar tot verzoening der on-eenige Heeren
te verftrekken.

Graaf Floris leide alle zijn gedachten
te werk, om deze twiftende Heeren te
vereenigen, daar toe had hy alle die daar
aan vast waren, beschreven; zy quamen
ook van beide zijden, en het duurde al
eenige dagen, eer de verzoeninge ge-
vonden kon worden, maar wat deze twift
in zich selven was, kan men niet uit vin-
den. Het schijnt, dat het eindelijk met
gelt konde goed gemaakt worden, waar
over den Grave d'uitspraak dede, die ook
(om dat hy, die gene, die geven most, tot
zoo veel niet brengen kon, als d'ander
hebben wilde,) van sijn eigen goederen
daar by leide, en dit alles om den Vrede
in zijn lant te onderhouden. En om dat
d'Heer Vossius dit een verzierden twift
noemt, zullen wy eenige vaarsen uit on-
sen geloofweerdigen ouder Rijmer Melijs
Stocke, hier byvoegen.

*Doe beriet^a hi hem daar naar;
Dat hi daer so lange lach,
Dat hi recht op eenen dach,
Sijn seggen seide van der soene,
Nu hoort, wat hi achte te doene,
Om dat hem dochte op die stont
Dat gelt te groot vijf hondert pont,
Gaf hi daer toe van sijnen goede,
Dat 's hem te bet soude sijn te moede,
Ende te min soude beschelden,
Die die penningen soude gelden.
Doer was geseit ende gedaen,
Hiet hi^b Staphans eten gaen.*

De groote moeyten en kosten, die de

^a Graaf Floris ^b Van stonden aan.

Graaf tot vereeniging dezer Heeren van *Amstel* en *Woerden* met die van *Zulen* aanleide, geven genoeg te kennen, dat dit geen verzierde oneenigheid is geweest, en dat de *Grave* van dezen twist niet alleen wel bewuft was, maar hem ook veel daar aan gelegen liet zijn, dat die ter neder geleit worde. Ook zegt *Melijs Stocke*, en de *Goutse Kronijk*, dat den Heer van *Zuylen* en d'Heer *Gijsbrecht van Yselsteyn* Capiteinen waren, voor 't Huiste *Kroonenburg*, daar Heer *Gerart van Velzen* met eenige der t'zaam-gezwoorene, na 't ombrengen van Graaf *Floris*, op gevluht, en in belegert waren. By aldien dezen twist nu verziert had mogen zijn, zoo most d'Heer van *Zuylen* van de zaamenzwearing mede geweten hebben, en volgens dien, is niet te vermoeden, dat hy *Gerret van Velzen*, met d'andere gevluhte op *Kroonenburg*, als zijn vyandt zoude vervolgen en helpen vangen, want *Velzen* (doen hy op *Kroonenburg* gevangen wierd, en alles voor den volke openbaar bekende, en 't gantsse stuk verhaalde, met al die 'er aan vast waren) zoude als dan, hem meer beklapt hebben, uit spijt, als eenige andere, alzo d'Heer van *Zulen* hier door hem zelf van deze daat zou hebben zoeken te zuiveren, daar in tegendeel nu bleek, dat hy een vyant der t'zaam-gezwoorene wesen most. Doch dat d'Heeren van *Amstel* en *Woerden* dezen twist zoo hart niet aangedreven zouden hebben, ten ware om daar door den Graaf in 't net te krijgen, dat konde wel zijn. Maar laat ons voortvaren, en vertellen, wat Graaf *Floris* dien morgen ontmoete, doen hem 't verraat bedektelijk te kennen wierd gegeven; Dit verhaalt, (onzes wetens) niemand van d'oude Schrijvers, als *I. Beka*, wiens *Latijn* het *Kronijkjen* van *Veldenaar* navolgt met deze woorden:

Ende die Greve gink in den Dorn te Kerken ende nam mit hem een deel Ridder, ende

daer quam een Wivekijn, alzo dat God heur in seynde, ende gaf Greef Florens eenen brief in die hant, die hy sinen Secretarius dede lesen, daer in geschreven stont aldus: Koninks kint Edel Prince, gedenkt, dat die geene die de Psalm maakte, die Prophetierde, en zeyde aldus, a DIE MAN MYNS VREDES, DAER ICK IN HOOPTE, DIE MYN SPYSE AT, HEVET GROOTE VERTREDINGE GEMAAKT OP MY. Maer Greve Florens, die grootmoedig was, en achte op dat vaers niet, ende hielt hoge Feeft, mitten Prelaten ende mitten Borgeren ter maeltijt.

't Iste vermoeden, dat dit *Wivekijn* van den aanslag yets bekend moet zijn geweest. Doch Graaf *Floris* sloeg dese waarschouwing in den wint, en was des middags met alle zijne Edelen en Ridder uitgelaten vrolijk, daar men den Graaf groot vermaak aan dede met lachen en boerten, ja meer als naar gewoonte, om hem alle argwaan, die hy door dit voornoemde brief ken of andersins mocht gekregen hebben, uit den hoofde te drijven. Dit zeyt 'er de *Rijm-kronijk* van.

*Hi deedse alle met hem eten,
Bi sire ziden waren geseten,
Herman van Woerden en Heer Gisebrecht
Here van Aemstel, die over recht
Altoos 't sijne tafelen saten,
En met hem dronken en aten.
d' Ander waren geseten daer,
d' Eene voren, d' ander naer,
Als daer betaamden yegelijke.
Men at ende dranc blidelijke
Over al in den hove,
Die herberge was van goeden love:
Want een hooge avont was,
Was mens vele te blider das.*

De maeltijt gedaan zijnde, gink yder zijns weegs, en de Graaf in sijn kamer, om een middag-slaapjen. Terwijl rusten hun de t'zaam-gezwoorene toe, met hare

a Psalm 41. vers 10.

die-

Door
Vrouw
dekt
gemaak
schuw

dienaars en wapenen, tot dezen aanslag nodig, en reden uit de Stadt *Utrecht* ter plaatzen daar zy haar lage leiden, uitgenomen Heer *Gijsbrecht van Amstel*, die binnen de Stadt bleef, om een oog in 't zeyl te houden, en acht te nemen of de Graaf ondertuffen ook gewaarschout, of yet van den aanslag ontdekt mocht worden.

Als d'Heer van *Amstel* dochte, dat Graaf *Floris*, volgens zijn gewoonte, lang genoeg geslapen had, ging hy in zijn kamer, wekte hem. *Dat en dorste doen geen knape*, zeit de Rijk-kronijk. Graaf *Floris* sprong uit den slaap, en vraagde, wie dat daar was? *Gijsbrecht* zeide *Amstel*; Heer, *gy slaapt veel te lang, 't is heel schoon weder, en 't velt is vol gevogelte, laat ons ten wederspele rijden*. De *Grave*, die groot vermaak in de vogelvangst nam, behaagde dit uitermaten wel, en zeide, *ik heb te lang geslapen, roept my een knaap binnen*; d'Heer van *Amstel* gink uit, en belaste de Kamerling dat hy by zijn Heer zoude gaan, en zeggen, dat hy vast voor uit reet, de Graaf konde hem volgen, maar *Amstel* wierd terstont weder binnen geroepen, Graaf *Floris* wilde eerst een dronk met hem doen, ter liefde en gedachtenis van *S. Geertruyt*. 't Is de pijnwaert, om onzen ouden *Rijmer* hier van te hooren.

Die Grave ne sweeg niet stil,

Hi seide: Heer Gijsbrecht, hier inne

Selic u sinte Geerden minne

Geven, eer wi heenen riden.

Men brochte den wijn ten selven tiden:

Die Grave biet schenken den wijn,

Ende seide: Drinkt van der hant mijn

Sinte Geerden minne, ende waert wel.

d'Heer *M. Vossius*, die zijn Historische Jaar-boeken van *Hollandt* in de Latijns tale geschreven heeft, en byzonderlijk in dese geschiedenis, de *Kijm-kronijk* navolgt, meint, dat de *Graaf* dezen

dronk met *Amstel* dede, om zijn gemoet te beroeren tot ontdekking, zoo der yets schuylen mocht, gelijk of de *Graaf* d'in-hout van 't briefken, dat hem 's morgens van dat *Wivekijn* gegeven was, wederom indachtig worde, alzo d'Heer *Vossius*, de woorden *S. Geerden minne*, in zijn Latijn geheellijk hier op is duidende, gelijk of Graaf *Floris* hier mede wilde zeggen: *Gijsbrecht, Ik heb mijn brandende liefde, daar ik u altiijt mede gemint heb, niet konnen binnen houden of zy heeft u door een opentlijk bewijs-teeken bekend moeten worden, &c. Drinkt dan hier mede Floris hart en zin in, die gy alreede gantschelijk bezit*. Doch onzen ervaren Heer *P. Scriverius* in zijn *Toetsteen* op 't *Gouts Kronijkjen*, lacht 'er mede, en zeit, dat die geleerde *Iongeling* hier in den dut is, alzo hem de oude manier van op *S. Geertuyds*, minne te drinken (die hier *S. Geerden* genoemd wort) niet bekend is geweest. Dit was een over out gebruyk, onze Princen en Adel van hant tot hant toegekomen, oorspronkelijk van zeker *Abdisse* des Kloofsters te *Nivegella* in *Brabant*, *Geertuydt* genaamt, aldaar gestorven in 't Jaar 664. en onder de Heiligen gezet. Alzulken dronk wierd gemeynlijk in 't lest, of naar de maaltijt gebruikt, als men op 't scheiden stont, om malkanderen met de zelve te bedanken, en welvaart volgens de vrientschap van *S. Geertruyt* toe te wenssen, gelijk de voornoemde *Scriverius* 't zelve aldaar breeder verhandelt. Wy komen dan weder tot onze historie.

d'Heer *Gijsbrecht van Amstel* reet, terwijl de *Graaf* zijn paerden gezadelt wierden, voor uit, bootschappende zijne makkers, dat de *Graaf* al onderwegen was, die ter Stadt uit rijdende, vergefelschap wierd met den Zoon van zijn Neef *Jan*, *Grave* van *Henegouwen* en Heer *Gerart van Voorne*, die beide noch jong waren; De *Goutse Kronijk* zeit, dat 'er twee Neven van *Henegouwen* by waren,

Drinkt een vrienden dronk met hem.

Door van Amstel gewekt.

Rijd ter
jacht, zoo
by meende.

en rept niet van den Heer van *Voorne*, maar voegt'er d'Heer van *Arkel* by; weinig van des *Graven* dienaars waren met hem gereden, alzo hy na haar niet wachten wilde, maar geboot, datze volgen zouden, als zy gereet waren. Aldus quam den *Graaf* gereden, met een schoonen Sparwer, op zijn hant, tot ontrent een half mijl buiten *Utrecht*. De *Rijm-spiegel* zeit, dat een lage der t'zaam-gezwoorene lag by de *Vecht*, en twee andere der zelve, te lande. Buiten twijffel is het ontrent de *Revier de Vecht* geweest, zijnde de weg naar *Muyden*, daar zy hem hebben wilden. Als *Graaf Floris* op de *Weide* quam, zag hy Heer *Harman van Woerden*, die op hem wachte, de welke de *Graaf*, met zoo weinig gezelschap gewaar wor-

dende, aanstonts de loze aan zijn makkers gaf, deze, zoo haast zy vernamen, dat de *Graaf*, de Heer *Woerden* begon te vragen, waar men rijden zou, quamen alle gelijkelijk te voorschijn; Dit waren benevens *Woerden*, d'Heer *Gijsbrecht van Aemstel*, *Gerart van Velzen*, *Arent van Benscoop*, *Gerart van Kraeyenborst*, *Willem van Teylingen*, *Willem van Zaenden*, en noch eenige andere, alle wel gewapent, met een hoop dienaars by hun. Noch had de *Graaf* geen quaat vermoeden, want hy heeftze eerst al t'zamen beleefdelyk gegroet; d'Heer van *Woerden* stak terstont zijn arm door den breidel van des *Graven* paert, dat hy daar door in zijn geweld kreeg, en voegde, met een fors gelaat dese woorden daar by, zoo *Melijs Stocke* zegt,

Wort
vangen

*Uw hoge sprongen zijn gedaen,
Ghi ne sult niet meer der woeren driven,
Heer meester, ghi moet nu hier bliwen
Onse gevangen, is 't lief of leet.*

En daar mede was de Graaf van haar alle omcingelt en bezet. Evenwel meinde hy noch niet anders, dan dat het maar boertery en klucht was, *Want hi hilt overspel (verstaet voorspel) Want hi loeg, dat weet ic wel*, vervolgt de zelve Rijmer. Maar doen *Arent van Benscoop*, tegen hem uitvoer; *By Goode, gy zijt gevangen*; grijpende met eenen na den Sparwer van des *Graven* hant, ('t welk de Rijm-spiegel *Woerden* toeschrijft,) zoo zag hy wel dat het ernst was, en werpende den Sparwer van zig, sloeg zijn hant aan 't swaart, willende hem ter weer stellen, en niet gevangen geven, maar als *Gerant van Velzen* dit zag, zoo is hy tot den *Grave*, met uitgetrokken zwaerde, in gereden, en met een bits gemoet zwoer hy, *by gode*, dat hy den *Grave* den kop zoude kloven, totaan de tanden toe. Doch *Harman van Woerden* zette hem voor die tijt ter neder en belette zulks. Hier was Graaf *Floris* overheert; niet te min was 'er een van zijne knapen noch zoo moedig, dat hy zijn Heer en Meester poogde t'ontzetten, maar hy kreeg met der haast zo veel wonden, dat hy most afdaten, en is kortst daarna gestorven. De rest van des *Graven* gezelschap zetten 't op de vlucht. De twee jonge Heeren die met de Graaf uit gereden waren, quamen met vollen ren tot *Utrecht* binnen, alwaar zy deze nieuwe mare verkondigden, die met droefheit, van des *Graven* vrienden, en met blyschap van zijn vyanden aangehoort wierdt. Hadden de t'zaam-gezwooren deze twee mede gevangen genomen, deze daat hadden minsten een dag langer bedekt gebleven. Doch zy waren zoo blijde met den gevangen Graaf, dat zy hier niet om dachten. De jonge Heeren wierden van

d'Heer van *Arkel*, eerst t'zijnen huize, en daar na te Dordrecht in zekerheit gebracht.

Graaf *Floris*, ziende met verwondering, dat al de plicht, het ontzag, en d'eerbiedigheit die men hem schuldigh was, by geen van al deze t'zaam-gezwoorene eenige plaats had, zich ook van al zijn klein geselschap, met hem uitgereden, verlaten vindende, en zijn trouwhartigen dienaar by zijn zijde, van 't Paert gevallen en doodelijk gewont, in onmacht leggende, al bloedende en stervende zijn geest geven. Daar en tegen, van zoo veel gewapende vyanden, die hy eerst waande zijn vrienden te zijn, omringt, uit wiens aangezichten, elk om 't zeerst, de felheit en verbitterheit tegen hem, ten oogen uit brande. Was genootzaakt hem zelve, in hare genade, (of om beter te zeggen, ongenade) over te geven. Hy wierd gevoert (zoo eenige weinige zeggen) eerst op 't huis te *Kroonenburg* by *Loenen* op de *Vecht*, 't welk *Gerant van Velzen* toe behoorde, en des nachts vorder in stilligheit op 't Slot te *Muyden*, dat den *Grave* zelfs van zijn eigen goed had laten bouwen. Alhier dochten de t'zaamgezwoore, dat het bequamer zouw zijn, om hem te Scheep naar *Engelant* te vervoeren, dewijl het na by de *Zuyder zee* gelegen was. Hier komende, wierd door Heer *Harman van Woerden* alles opgehaalt, dat over veel Jaren geschiet was, en den *Grave*, op 't vinnigste verweten, 't gene hier vooren in 't lange verhaald is. d'Heer *Vossius*, volgende hier de Rijm-spiegel, doet de *Grave* een lange verantwoording, tot zijn verdaediging, uitspreken; die van *D. O. Dapper* in zijne beschrijvinge van *Amsterdam*, van woort tot woort uit het Latijn, aldus vertaalt is:

O Woerde, zeide hy, wat moogt gy al deze dingen, die al lang vergeten, en vergeten

Op 't huis
t' Kroonen-
burg, daar
na op
't Slot te
Muyden
gebracht.

Sijn on-
schuldige
en vertoog
aan van
Woerden.

ven zijn, weder op halen. Maar evenwel, nademaal ik door uw snorken en onbeschoft spreken, geperst wort om mijn billikheit te betuigen, zal ik mijn verdedinge uit vreeze van boeiens en banden niet achterweege laten. Van Gods wege was ik gestelt tot het straffen der schuldigen, en voorstaan der onschuldigen. In dit ampt heb ik my altijd zoodanig gedragen, als of ik van 's menschen geslacht voor den Richter daer boven rekening geven zoude. Had Velzens Broeder, die den aan geklaegden, tegens de belofien van veiligheid, in tegenwoordigheit van den Richter om 't leven bracht, die straffe niet wel dubbelt verdient? Was dit de zaak voor 't Recht bepleiten, en zich in handen van den Rechter stellen? Veilicht had men hem dit nochtan besten kunnen houden, dat by zig over zijn eigen zaak als Rechter stelde. Maer geen verschoonen was 'er aen dat by met het zelfste scherp den Rechter zelfs aenviel en quetste. O Woerde! denk, dat by zijn gewisse bezwaert, en de misdaet van een schuldigen op zijn eigen hals haelt, die onverschoonbre misdaden door de vingeren ziet. Zonder reden, om dat uwe goederen verbeurt gemaekt wierden, toont ghy u dus verbalgen tegens my. Weerspännig hebt ghy u getoont tegens den Bisschop, wims lant ghy wyandelijk aantaste, en ook weerspännig tegens my, wien de zorg, gelijk gy zelfs wel weet, over Urecht aen bevolen was. Wes halven was ik genootzacht gewelt met gewelt te verdrijven en te wreken, en heb ook alles, 't geen ik gedaen heb, volgens het recht van oorlog gedaen. 't Geen ik tegens u, en tegens anderen geweest heb, 't selve mogen tegens my mijne wyanden, en niet mijne onderdanen, wijzen, die hun Princen, schoon datze quaet zijn, in alles te goet moeten komen. Hoe veel te min moeten dan de genen aen de wrake denken, die loon na hunne werken ontfangen hebben. Dat Amstel gevangen is gebouden, loochen ik niet, vermits by, zoo wel als gy, misdaen had. En is, op dat gy niet zeggen zoud dat zoo een adelyk geslacht on-

waerdig is gekneveld en geboait geworden, in zoodanig gevanknisse gestelt, gelijk een Heer, uit zoo doorluchtig een stam gesproten, toekomt. In voege dat het my vreemt in d'ooren klinkt, dat ik nu van wreetheit betigt werde, daer in tegendeel mijne gulbertigheit, my ten valle, en in de lagen der verraders gebracht heeft. Maer billik hoort gy te vragen, uit wat oorzaak ik de genen uit hun ballingschap ingeroepen, weder in hun eer en goederen gezet, en in genade, en tot mijn gebemen raden aengenomen heb, die zoo zware straffen verdient hadden. Maer wist ik dat de Hollanders zulk een bedrieglijk en meneedig volk was: Neen, zoo waer als my God helpen moed, 'k wiste niet, dat de Kristenen zoo schendig hun wetten uit hunne herte gebannen hadden, en daer in de wreake lust zoo lang voeden konden. Maer nu bevind ik belaes! Dat niemand door de quijtschelding zijn 'er misdaden gebetert wort, nochte iemand ook hoopen mag by den geenem veilig te zijn, dienge door de groote weldaden zoodanig aen u verplicht hebt, dat se niet machtig zijn die met hun goed en bloet te kunnen betalen; Door deze woorden, is Woerden zo verstoort geworden, nademaal by merkte, dat hem de waerheit gezeit wierd, dat by den Grave geboodt te zwijgen, en in Yfers te sluiten. Dus verre d'Heer Vollius.

Doch nademaal zommige saken in deze verantwoordinge niet aangeroert werden, daar hier boven van gesproken is, zullen wy eenige vaarzen uit het Treurspel van den Ridder en Drost van Muyden P. C. Hoofst hier invoegen. De Lezer beelde zig dan in, dat de t'zaam-gezworene by nacht, de Grave op 't Slot te Muyden gevangen gebracht hebbende, met een hantschoen in zijn mont, om geen hulp te konnen roepen, of gerucht onderwegen te maken. Hy aldus van Harman van Woerden, Gerart van Velzen, en Gijsbrecht van Amstel wort toegesproken, daar by ook eindelijk op antwoordt.

Herman van Woerden.

UW hooge sprongen zijn, Heer meester, nu gedaen,
 Gy zult na dezen tijt, der voeren niet meer drijven,
 In onzer hant is 't u te spaaren, oft'ontlijven.

Geer. 't Is daar gekomen toe, dat gy vervloeken zult
 En uur en stont, toen wert verdicht de valsche schult,
 Tot mijnes broeders last, en 't trouwloos lak geweven,
 't Welk gy hem op den hals deed' werpen, om na 't leven
 Hem smaadelijk ontroofst, uw klaauwen klem van bloedt,
 Met holle gierigheid, te slaan in 't wettig goed.
 Verrader eerloos, streep, en schantvlek aller Grooten.

Gijsb. Onzaalige Prins, hoe ver heeft moetwil u verstoeten
 Van d'eedle gloory, daar gy toe geroepen waart,
 Door hooggeboorenheit, en door den vroomen aart,
 En 't Vorstelijk geluk van staatlijk' overouderen;
 Die tot pylaaren van 's lands Welvaart, uwe schouderen
 Verkooren hadden, en u inder hant gebreidt

Den erfelijken toom, om, met rechtvaardigheid,
 Te stieren volken trots: die tot verheven troone
 U hadden opgevoert; van waar uw deugd ten toone
 Mocht (nevens 't loon bezet in een vernoegt gemoet)
 Van yder zijn aanschouwt, en loffelijk begroet.
 Belooningen dus hoog, en hebben niet vermogen
 U 't hart te trekken, nocht genegentheit gebogen
 'Tot weldoen, door het welk zoo talleloos een tal
 Bedegen zoude zijn, en vry van ongeval.

In steede van uw Graaflijk hulfel te verlaaden,
 Met deze peerlen, zoo minlokkende gieraden;
 Hebt gy u zelve (laas!) een vuilen hoed, besmet
 Met ongerechtigheit, op 't reukloos hooft gezet;
 Verdoemende den geen, dien vry sprak uw gewisse.
 Maar wie daar op den mont klopt den getuigenisse
 Zijns eigenen gemoeds, verdelgt, met onbescheidt,
 Het leven van de ziel, dat is de reedlijkheit.

O gruwel, Eêlmans eer te doên met valsche schulden?
Harm. 't Bleef daar by niet. *Geer.* Dat heb ik verdient met dulden;
 Men pas het den Tyran. Wie door geen vreeze zwicht,
 Maar dapper is van deugt, hy op zijn hoornen licht:
 En wie dat lijdzaam 't juk ontfangt met heelen lijve,
 Daar is 't laad op, laad op, tot hy daar onder blijve.
 Maar oft gy my alaar zaagt voor zoo slap van moet,
 Verrader, dacht gy niet, dat iemand van mijn bloet
 In hooger eer weent, en ridderlijke maagen,
 Die zig in duystr' en licht, gewoon zijn preutsch te draagen,

Dat iemand van mijn groot en eedle zwagery,
Den lande deur ontzien, dat iemand van dit vry
En vrank Hollantsche volk zijn dagg' eens zou ontblooten,
Om, door zijn eige borst, ook u in 't hart te stooten,
Tot loffing van dit alderwaarfte Vaderlant,
En wraake van de God, en eervergeete schant,
Die van u moedwil heeft mijn eerbare Vrou geleden?

Harm. Daar toe geboren wy, dat uwer dartelheeden
Verwaande woefligheit, die veel te weeldring klom,
Met onzen naam en haaf, na lust zoud springen om?
Dat wy, in dienstbaarheid verbluffet, zouden teelen
Voor beulen onze zoons, onz' dochters voor bordeelen?
W'en zijn van d'helden vroom en brave stammen, die 't
Noit vaylig was te smaân, die bastaartspruiten, niet.
En dat het naaneef zy, God geeft het t'geenen stonde.
Nu trekt den Dwingelant de hantschoe uit den monde:
Wat wil hy zeggen? *Gijsb.* Welk uitvluchten dicht uw geeft?

Flor. Gy Heeren, ben ik niet u wettig Vorst? *Harm.* geweest.

Gy waart het, alzo lang gy eer en eet betrachten:
Toen die verstorven in uw goddeloos gedachte,
Verstorfaan ons de staf der vorstelijke hant.

Gijsb. Aan ons, die leden zijn der Staten van het lant,
Dien gy 't voorneemste der voorwaarden hebt gebroken,
De welke waren op u huldinge besprooken.
Gy zwoert met daaging Gods, en by gestaafden eed,
Dat gy dit vrye volk, in oorlog en in vreed,
Berechten trouwlijk zoud, en vroomelijk beweiren;
Eer dat het Graaflijk gout genaaken mogt u heiren,
Daar zijt gy op gehult; en is u toegezeit
By eede wederom, daar op, gehoorzaamheit.

't Welk toen gy maakte los, los werden d'onderzaten.

Flor. Zoo stelt my dan te recht voor 't lichaem van de Staten;

't Geen my mijn kranffe gaf, dat oordeel van mijn krans.

Geer. De minste van het volk is halsheer des tyrans.

Harm. Des rechts uitroyer is onwaardig 's rechts weldaden.

Flor. U Broeder is gedoemt by wettig Hof, en Raden.

Gijsb. Gekooren wettig, maar wel wetteloos van stem.

Flor. Zy streken 't vonnis uit. *Geer.* Gy voert het tegens hem.

Flor. Is 't recht vervalscht, zy deen 't: verhaalt het op hen alle.

Gijsb. Dat 's eerst de schelm, wien schiet het schelmstuk te gevalle.

Geer. Welk onbeschaamtheit? dart gy Vrouweschender snoot

Ontschuldiging bereên; *Flor.* Mijn leven, en mijn dood

Zijn, Heeren, in u macht, en wilt gy my gebieden

T' zwijgen, 'k weet ik moet gehoorzaam zijn u lieden.

Indien gy my gebiet te spreken, ik beken

Dat ik gevallen, en niet zonder schult en ben.

Legt over gy, hoe ver die schult moet zijn gerokken.

Dit darr' ik bidden, dat gy niet en laat verrokken

U reedlijkheit, door togt en hevigheit van moê.

Harm. Het gene dat gy wilt, dat nu een ander doe,

Dy te betrachten stont, toen gy u korzelheden,

Door een vrypostig woort, en niet dan gulle reden,

Geraakt aan 't hollen, smeet den toom los in den nek;

Daar zy niet waren zelf dan veel te hart van bek.

Flor. My leert mijn schaa mijn feyl, u leer zy niet te feilen.

Geer. Bevaare loodsman, zal ons uwe zorge peilen

Te vooren onze Zee? van waar dit hart zoo goet?

Flor. Ik acht dat wijsheit nut aan vrient en vyant doet.

Des wensch datz' u verzel, al hadze my verlaaten,

Toen ik in mijn gemoet, verbolgen boven maaten,

Besloot te doen den stap, die my aan 't gliffen bracht.

Laat werden iet verschoont mijn misflag onbedacht,

Door uitstek van de plaats, daar ik op was gezeten:

En wilt geen Vorst zijn ruimt', naar all' mans deunheit meten.

Harm. Wat ruim? De woestigheid van uwe lusten boos,

En moedwil? *Gijsb.* Wettig Vorst en was noit wetteloos;

Hoewel hy, zonder het gemeene best te steuren,

Mag ongehouden, ja moet wesen in veel keuren,

Voor welke 't vollik heeft te buigen met gedult.

Want wetten stelt altyds de geen die wettig hult,

Te weten 't eind, waar toe hy yemant gaat verheffen.

Dat is, op dat die 't volk in deugt zoud overtreffen,

Met meerder wijsheit, goed bejagen, quaat verhoên,

En stieren 't al te recht, dan de gemeent zoud doen.

Dees wet verknoopt den Prins; ook binden hem de wetten.

Die ons den hemel gaf, en die nature zetten,

Met diepe letters deed, in 't reedelijk verstant.

Dees moet hy volgen; al waar 't maar ten spiegel: want,

Elk onderzaat is op de wet gewent te luyeren;

Maar yder zoekt den Vorst, zijn wandel na te kuyeren:

Geoorloft acht men 't geen dat hy gebooden heeft:

Maar eerlijk eerst en schoon, het geen dat hy beleeft.

Harm. De harder, als hy dwaalt met reuckelooze beenen,

Beflommert zich en 't vee, in grondelooze veenen.

Flor. Wat eischt gy, voor de schult, dat ik tot beet'ring doe?

Geer. Uw leven, staat en bloet zijn te gering daar toe.

Harm. Dit is het voordeel van de grootste schelmeryen,

Dat nimmer na verdienst de straf haar kan doen lyen:

En altyt d'arme wraak vint haar verhaal te kleen.

Flor. Heeft, dien zijn misdaat rouwt, dan niet genoeg geleên?

Gijsb. Genoeg voor zich; maar niet tot beternis van andren.

Harm. Leit gylie binnen t'zaam den queller der Hollandren;

Ik gaa de ronde doen, en zellef nemen acht
 Hoe brug en poort verzorgt, en toorens zijn bewacht.
 Verzeekert hem terwijl, ik zal my herwaart spoeyen.
Geer. Waar is mijn schiltknaap? breng hier yfers om te boeyen,
 Men kan bewaaren den verrader niet te vast.
Gijsb. De Schiltknaap is daar al. *Geer.* Daar dient wel op gepast.

*Spa men
 hem in
 boeyens.*

Hier op hebben zy den Grave in yzere boeyens doen spannen, en in een gevangen-kelder opgeflooten. Dit geschiede, naar 't zeggen van onzen ouden Rijmer

Melij's Stocke, in den Iare 1296. op S. Ians avont in den Zomer, dat is geweest den 23 Junii.

ZEVENDE HOOFT-STUK.

Van de Doodt van Graaf Floris van Hollandt, &c.

Kort Inhoud.

d'Hoofden der t'zaamgeswoorene zijn oneens, volgens de Vaarsen van de genoemde Heer Hooft, Broer Peter des Graven Biechtvader komt by hem. Hy wort krank en van Woerden bespot, Graaf Floris spreekt met Velzen alleen, door de Vaarsen van d'Heer Hooft. Verzoekt te biechten, dat afgeslagen wort. De Vriezen, Waterlanders en Kermers komen om den Graaf te ontzetten, hy schrijft aan haar, dat zy niet achten. De Graaf wort van 't Slot gevoert, van de Naarders ontmoet, en van Gerart van Velzen omgebracht. d'Heeren Woerden en Aemstel vluchten uit den lande, en d'ander t'zaamgeswoorene op 't Slot Kronenburg. Des Graven doode lichaem wort tot Alkmaar gebracht, en daar na begraven. Graaf Floris lof en laster. Wonder van twee des Graven Windt-honden.

T Ot hier toe, ging dezen aanslag, voor de t'zaam-gezwoorene naar wensch, maar nu begon het te haperen, door dien men niet wist, hoe men den Grave uit het lant zou voeren. *Had hier ontrent, in de Zuyder-Zee, nu gereet gelegen een Koggeschip, door haar beymelike bestelling, ten oorlog uitgerust; wel voorzien van mont-kost en oorlogs-tuyg, Mannen van Wapenen, en ervaren Zee-luiden, daar zy den Grave dien zelven nacht hadden konnen in brengen, zoo had haar aanslag mogen gelukken, en anders nergens oogenschijnlijk door belet worden, als door storm, stilte en tegenwint. Want den Graaf zou buiten 't lant geweest hebben, al-*

eer men bykans geweten had, dat by gevangen was. Doch de Hoofden der t'zaam-gezwoorene waren niet eens in hun besluit. Ook hadden zy d'Heer van Aemstel, hun oogmerk, van den Grave naar Engelandt te voeren, tot noch toe, niet geopenbaart, 't welk zy nu doende, by hem afgeslagen wierd. De meergenoemde Heer Ridder en Drost Hooft, brengt d'Heeren van Amstel, Woerden, en Velzen (naar dat zy Graaf Floris in boeyens gespannen, gevangen geleit, en op 't Slot, alles dat tot hun verzekering diende, in ordre gestelt hadden,) wederom op zijn Treur-tooneel, daar zy deze zaak, staarswijze aldus verhandelen.

Oneenigheit der t'zaamgeswoorene.

Har-

Harman van Woerden.

Ikkoom het in der yl daar alles deur gevlogen,
 De poort is wel bewaert de bruggen opgetogen.
 Op elk een tooren is een schiltwacht uitgezet;
 Het wachthuis vol kryoels; een yder rustig, met
 De waapens by der hand; en niemand suf van allen.
 Verzekert houd ik ons voor schielijk overvallen:
 't En zy zelf's hemels haat ten oorlog ons ontzeg.
Geer. 't En is de meening niet, te wachten na beleg.
 Maar, ombequamelijk de zaake te voltrekken,
 Vereischt de tijt, dat wy 't verborgen nu ontdekken,
 Aan Neef van Aemstel, als een treflijk medelid
 Van onz' verbintenis. *Gijsb.* Wat's dat verborgens? *Harm.* dit:
 Van all' die 't vaderlant getrouwe liefd' toedragen,
 De gulde vryheit, en gerechtigheit naajaagen,
 Ik wel geen' aansfoot vreez', zy prijzen ons verdrag:
 Maar op hun hulp men zig ook niet verlaaten mag.
 In quaade zaaken wort de hevige bedrijver,
 Mer haasten aangevoert, van zijn verblinden yver:
 Gerechtig' aanslag sloert, door het beleit, en raad:
 Der juyfste rede, die naauw uit haar' tredt en gaat.
 Zoo sullen zy, des waar daar op te wachten, doolen.
 d'Onkundige gemeent heeft d'ooogen in de zoolen;
 En blindelings verkieft, en blindelings verfmijt;
 En vaak, mijn leven sterf, mijn doot die leeve, krijt.
 Des vaylig nergens wy in 't lant zijn van den Grave.
Gijsb. Hoe dan doch toe? *Geer.* De Vorst die onder zijnen stave
 't Gehoorzaam Englant buigt, en heeft in zijner macht,
 De kindren effen rijp, te scheiden van geslacht,
 En ouwders ceuwelijk (hoe feer het ook doorsnijde
 Hun overhangend' hart) en pressense ten strijde,
 Met boogen handig tay, en flitfen scharp van dopl:
 't Zy dat hy dreige met beschreylijk oorlog, op
 Te komen den Françoys, wiens speer hy niet laat roesten;
 Oft met verslinnend' heyrtocht Schotlant te verwoesten;
 Oft te verfteuren, met het yzer blank en 't vyer,
 In zijne nachten lang, den ongastvryen Yer:
 Deez' heeft zig vast gemaakt, by schriften, en by spraake,
 Van eeden dier, belooft t'hanthaven onze zaake.
 Des den verrader hem te geven in der hant;
 Wy hebben, ons in zijn bescherming ende lant.
Harm. Daar is des Graven zoon de Prins Iohan van naame,
 Dien d'eer gebeurt is, van in Echte te verzaame
 Met's Koninks dochter Deez' als van de rechte struyk,

Een onbesprooke spruit, men zal, naar out gebruik,
 Doen zweeren 't onderhoud van alle vryigheden,
 Die 't lant oit had voor heên, oft hebben mogt met reden:
 En zoo bemoffelen zijn handen, dat hy 't spel,
 Door hoogmoet, echter ons niet weer in 't war en stel;
 Maar hebb' eerbiedelijk het Engelsch hooft te vreezen:
 En als hy zal gehult op deze voorwaart wezen,
 Verheffen tot den naam zijns vaders, deeze vond
 Is d'eenig uitkomst die wy hebben, des terfont,
 (Want ons geen ding soo quaat als sloffen is, oft slepen)
 Bestelt ons, neve, drie van de bezeylste schepen.
 Gy kent den hoek, gelijk u volk de schipliën doet.

Gijsb. Hoe schepen? 'k ben gescheept daar ik med' over moet,
 En vind' my zoo ver t'zee, met uw verhaaste kielen,
 Dat ik, helaas! vergeefs nu omzie naa mijn hielen.
 Maar weeldig Utrecht, ô Bisschoppelijke stadt!
 Zoo ik noch binnen uw welstrijtbre vesten zat,
 Ik voerde den Tyran in handen niet den geenen,
 Die min het vaderlant, dan eige wraake meenen.
 De waarheit is, (gelijk ik geenzins en beneen,)
 Dat ik in handeling en vriendschap ben getreên,
 Op u aanhouden, met de Vorsten onz' gebuuren,
 Eer dat men iets bestond; om binnen hunne muuren
 Te vinden uitvlucht, en niet zonder toeverlaat
 Te blijven, by aldien mislukt waar onze raad,
 En aanslag volgevaars: die 'k helpen heb beginnen,
 Met goeden yver, om gelegenheit te winnen,
 Tot het vergaderen der Staaten, 't welk dus lang,
 De schalke Dwingelant door slimmer trecken gang,
 Door dreygen en ontzich, geweeten heeft te weeren,
 Maar toegang in het lant t'ontfluiten vreemde Heeren,
 Om groote steeden met tantbië ende slooten vast
 Te dwingen; 't platte lant te treên met overlast,
 Van knechten tuchteloos, en Overzeefche koppen;
 Met oorlogsvolk uitheemsch onz' vestingen te stoppen:
 Te zetten d'Eedlen van hun ampten: Burgers rijk
 Van hun vryheeden out: Huisluiden op den dijk:
 't Was noit mijn meening. *Geer.* Wie kan ordentlijk verquikken
 Een Staat ter doot toe krank, en weêr in orde schikken,
 Als d'Opperoverheit onortlijk wort beliet?

Harm. Dat konde d'eerste, noch de tweede Brutus niet.
 Noch die in 't vrouwekleet als mannelijk bevryder
 Zijns Vaderlants zig droeg, en waar 't dat het een yder
 Zoo nauw zoud nemen, als Epaminond en gy,
 Toen Theb', en Hollant nu, bleef in de slaverny,
Geer. Dan waar het straffeloos de volken te verslinnen.

Gijsb. Onorder al genoeg, laat ord' eenmaal beginnen.

Harm. Dat zal 't, wanneer de Graaf zal zijn in 's Konings hant.

Gijsb. Ziet toe, ziet toe, gy scheept 's lands welvaart uit het lant.

Geer. Wie is dat? de Tyran, dien wy te zaamen vingen;

Gijsb. 's Lands hoogheit is 't, die gy verraat aan vreemdelingen.

Geer. Men zett' een bilken Prins, in Dwingelant zijn stoel.

Gijsb. Hoe lang doch billijk? tot dat hy zich meester voel?

Harm. Zijns levens heele loop doet hem voor goet befaamen.

Gijsb. Het zy zoo: wie wil borg zijn voor zijn erfgenaamen?

Geer. Dat is te ver gezorgt. In tusschen dag en raat.

Gijsb. Noit zorgt hy ver genoeg, die zorgde voor een Staat.

Harm. Gemeen'lijk komen voort de vromen van den vromen.

Gijsb. En als die regel mist, dan is het omgekomen.

Geer. Men kan een Vorst sijn macht bepaalen by verdrag.

Gijsb. Volvoert dat, als sijn vromd krijgsvolk u over mag.

Harm. Wat middel zoud gy dan goet vinden te gebruiken?

Gijsb. Den Graaf en Graaflijkheit hun wieken wel te snuiken,

Doch niet door vromt gewelt: maar na voorouwders zeen.

Beschrijft de Ridderfchap, beschrijft de groote steen,

Daar d'opperheit by staat: en laat die wederhaalen

De buitenspoorfche magt in d'ouwbezette paalen.

Ik waarfchuw, noch is 't tijd, verblint u niet de wraak.

Harm. En zoo de Staaten zich niet kreunen onzer zaak?

Geer. Oft zoo zy, den Tyran ten dienst, ons tegenfpannen?

Gijsb. Wil 't beste deel des volks verheert zijn van Tyrannen;

Het oordeel staat aan hen: des dulden zy, elk een

Die dulde dan met hun, of geef zich elders heen.

Want, floot men dit om, 't fchuim van Burgers en van Boeren

Dat zal, gelijk als gy, den Prins te lant uitvoeren;

En zoo zy 't vinden goed, met lafterlijk bedrijf,

Hem tasten aan zijn kroon, hem tasten aan sijn lijf.

Des, zoo gy niet en wacht u wijder dies te moeyen,

Zoo zullen eeuwelijk verfpuwen, en verfoeyen,

De tijdgenooten en naaneeven uwen naam.

En, oft ik 't met u ftond, zoo waar 't noch onbequaam,

Dus in der yle, volk en fchepen toe te reede.

Harm. Dewijl de zaak by u dus staat, ik ben te vrede

Dat wy ons in de ruft van deze nacht beraan.

Geer. Zoo gy my overftemt, ik moet'er onder staan.

Maar zal doch nimmermeer 't hier blijven vaylig vinnen,

Gijsb. Noit is 'er heyl gevolgt uit raat van byftre zinnen,

Ay reddet d'uw, en toon van rede wat meer blijks.

Harm. Goe nacht zoon. *Gijsb.* Neef, goe nacht. *Geer.* Ik wensch u

desgelijks.

Aldus was het den eersten nacht op 't Slot te *Muyden* gestelt. Broeder Peter, Biechtvader van Graaf *Floris*, die tot *Utrecht* gebleven was, en des avonts met de komst der gevluchte Heeren, des *Graven* ongeval vernomen had, was terstont beducht, dat het met hem niet wel af-loopen zou, hier om begeeft hy hem dien zelve avond, uit de stad *Utrecht*, en komt des morgens vroeg voor 't Slot te *Muyden*, wort in gelaten, en van een dienaar by den *Grave* gebracht, met een weinig boter en brood, tot des *Graafs* eten. Deze aankomst van *Broer Peter* was voor *Graaf Floris* wel troostelijk, doch 't en duurde niet lang, want *Harman van Woerden* wilde deze 't zamenpraak niet gedogen, maar quam 'er by, en fleurdeze, en dede *Broer Peter* vertrekken. De *Graaf* beklagde zich ten hoogsten hier over, als mede dat *Harman van Woerden* hem zoo fel was. Hier op vertoont *Woerden* hem een brief, zijnde het verbont der 't zamengezwoene, by hun onderteykent, en met zegels bekrachtigt, daar van de *Graaf* zig noch meer ontzette. Den volgenden nacht quam den *Grave* een evel toe. Dat men 't lank evel noemt, zeit de *Rijmspiegel*, waar aan hy zoo groote pijn leed, dat, men hem uit het yzer spande. De *Heer Vossius* noemt dit het colijk of buykpijn. *Harman van Woerden* spotte hier mede, en wees hem een blok, zeggende, dat hy zijn hoofd op 't zelve, in plaats van een oorkussen zou leggen, en d'aerde tot een bed gebruiken, zoo zoude hy van zijn ziekte wel genezen. Alhier verhaalt de *Rijmspiegel* ook iet byzonders, 't welk men niet dient voorby te gaan, dit zijn sijn woorden.

*Eenen knape riep doe Herman sere,
Ganc ende doe gemac den Grave,
Wasch hem sijn hoofd met gerste cave,*

*Soutu dan sijn hert wel wriwen,
Soo datter die lemen vast in oliven,
Ende gordene dan mettere linen,
Ende laten dogen discipline:*

Wat dit voor een manier van doen geweest mach zijn, is nu onbekent, de *Heer Vossius*, de *Rijmspiegel* hier in volgende, zeit in zijne latijnsche *Annales Hollandiae*, aldus verduyft. *Als Woerden aan de Grave toonden de brieven, met de eigen handen geteikent, van die gene, die al aan dit stuk vast waren, zoo heeft hy noch proeven van zijn eigen wreetheit daar by gewoegt, want ziende dat Graaf Floris van groote pijn in zijn lichaam, als te zamen kromp, riep hy een van zijne knapen, en belaste hem des Graven aangezicht en borst zoo lange met garste koorn te wrijven, tot dat de stekelige topjes van de zelve in 't wel bleven steken, en dit alles noch met veel spotternyen vermengende, &c.* Den *Grave* geen uitkomst ziende, vraagde aan *Woerden*, of hy dan met eenige goederen over te geven, konde voldoen, waar op hy antwoorde, *Neen, ghy moet sterven.* Zoo dat volgens 't zeggen van d'oude *Rijmspiegel* de *Heer van Woerden*, in des *Graven* gevangenis, zijn wreetste vyant geweest is.

De *Ridder P. C. Hooft* brengt in zijn *Treurspel*, de geest van *Velzens* broeder, (die hy in voert, als door *Graaf Floris* aandringen, van 't *Recht* omgebracht te zijn, daar hier vooren af verhaalt is) op 't *Tooneel*; die de *Graaf* in zijn pijnlijke sluymering en benaude verschrikkende dromen des nachts verschijnt, waar door hy vol angst uit zijn ongeruste slaap schietende, 't gantse *Slot*, met nare schreeuwen en roepen in allarm brengt, en wetende dat aan *Woerden* geen troost te vinden was, verzoekt *Velzen* te spreken, die by hem komende, de volgende woorden te zamen houden.

Gerarde

*Graafs
Biegt van
der komt
by hem.*

*Graaf
Floris
wort pijn-
lijk.*

*Door
Woerden
bespot.*

Gerard van Velzen.

- - - - - Wel, wat Floris wilt gy doch?
- Flor.* Ik deed u ongelijk, och, Neef van Velzen och!
- Geer.* Wat kent gy aan het geen dat yder openbaar, is?
- Flor.* Ach! ik heb u verkort, zoo dat het al te zwaar,, is.
- Geer.* Ik voel 't, en duid'lijk: spaar de woorden daar vry af.
- Flor.* Ik viel uw Broeder streng, en hielp hem in het graf;
Den Raad met dreigen doend' alzulk een vonnis vijnen.
- Geer.* Geen arger onrecht, dan dat enkel recht wil schijnen.
- Flor.* 't Bewijs was niet bestaand' en tegens hem te swak.
- Geer.* U bloetdorft stopt' het geen, dat aan 't bewijs ontbrak.
- Flor.* My deert, dat ik ooit deed' onnooslen anneklagen.
- Geer.* Dat denk ik wel, nu 't komt dus qualijk te beklagen.
- Flor.* Ik was vol quaat vermoëns, en heel verblind daar van.
- Geer.* Die yemant quaat toeschrijft, eer dat hy 't weten kan,
En uit vermoeden haat, is waardig dat hy snevel.
- Flor.* 't Is Prinssen ziek; wy gaan al t'zamen aan dit evel.
- Geer.* Die veeler vreez' wil zijn, gaat veel te vreezen aan.
- Flor.* Helaas! noch heb ik u in swaarder stuk misdään.
- Geer.* Niet my alleen, maar haar die 'k eeuwig heb te minnen.
- Flor.* De wederwaerdigheid doorsportelde mijn zinnen,
De spijt die wrong my 't hart, en dreef my tot die zaak.
- Geer.* Wel, yder dan zijn beurt, nu drijftse my tot wraak.
- Flor.* Mijn boelschap tergd'me staag; deez' heeft de schuld van alle.
- Geer.* Zoo schent gy-liën van eer, de hoeren te gevalle.
- Flor.* Ik vloek den tijd dat ik bemind haar lichten aard.
- Geer.* Maar Hollant vloekt den tijd, dat gy geboren waard.
- Flor.* Ach Velzen? geef my pays; zie hoe ik my verneder.
- Geer.* Geef gy mijn Broeder 't lijf, mijn vrouw haar eere weder.
- Flor.* Doet af stant van 't krakkeel, ô Ridder! en ik zal.
- Geer.* Wat zoud gy, die nu hebt, dat u is, niet met al?
- Flor.* U bastaart-dochter zal ik trouwen, laat my 't leven.
- Geer.* Te waard is zy m', ik wilz' aan geen verrader geven.
- Flor.* Hoe hebt gy 't met my voor? oft waar dan wacht ik naar?
- Geer.* Dat werd gy t' zijner tijd, in tijds genoeg gewaar.
Ik gaa, de rede word hier doch om niet versleten.

Graaf Floris alleen.

WAt is de mijn' een val; hoe ver ben ik versmeten!
Op gist'ren zat ik hoog, verzelschapt met de pracht
Des Priesterdoms verwaant, en Heeren groot van macht;
In 't schoone midden van den drang der eed'le scharen;
Omringelt met den stoet van lijfwacht, en dienaren;

Als een vermoogen Vorst, en van dit vrye land
 d'Uitsteekenste perfoon: en zoud dees gulden band,
 Die niet dan Graaflijk hayr gewoon is te verschuylen,
 Met meenig Konings kroon nood hebben willen ruilen.
 Nu leg ik als versleest, van yder te versmaen,
 Onwaardelijk geboeit, en op mijn hals gevaen:
 Des ik my zelve 't'hoofst, van troosteloosheit, plonder.
 In een, in eenen dag, ben ik geworpen t'onder:
 En is verdweenen heel, mijn gloory klaar, gelijk
 Als van den Hemel valt de sneeuw, en smelt in 't slijk.
 Gaat heen, vertrouut het luk. My, dien, met feestig groeten,
 De morgen annebad, en d'avond trad met voeten.
 Maar hoe doch? Ay ik dool, mijn scheut begon veel eer.
 Aan 't vallen was ik lang, maar gift'ren quam ik neer.
 O vlaayster vyandin, toen gy 't onlijdzaam razen,
 Met giftig' oogen, my ten aadren in quaamt blazen,
 Dat greep my aan, gelijk, door de gebete wond,
 Zijn schennis schier het schuim van eenen dullen hond,
 En ongenadig woed op al de leen verwonnen.
 Toen stiet mijn luk zijn kruin: toen viel ik: toen begonnen
 Te wankelen mijn staat, te waggelen mijn kroon:
 Toen zweeken onder my de stijlen van mijn throon.
 O valsche vrouw, hoe dier staat my u loos aanschouwen!
 Hoe dier u luiten! och wat komt 'er ramps door vrouwen,
 Dat geblankette quaat! Fy dat ik; ter begeert,
 Van u vermetelheit, d'eerwaardig' heb onteerd!
 Daar 't zoo bederslijk in 't bestier van alle staten
 Is, zonder eers genot, d'eerwaardigen te laten.
 Wat ging my aan? 'k en weet, 't vernuft was links en krom:
 Een averchtsen weg mijn zinnen sloegen om.
 Nu is 't te laat. O man, onzaligst uwer tijden!
 Wat zal ik! wakker zijn, noch slaapen kan ik lijden:
 Vol kommers 't waaken is, de slaap vol angsten straf.
 Ellend, wort gy niet mat, zoo mat my haaltig af.

Deze en de vorige vaerzen van d'Heer Drost P. C. Hooft zijn hier om hare voortreffelijkheid ingevoegt, door dien de zelve dese zaak zo staatkundig en ernstelik verhandelt; te meer, om dat men weinig narichting in de historien kan vinden, van 't geene op 't Slot te Muyden hier over is omgegaan, en naar alle vermoeden, diergelijke redenen tusschen de t'zaamgesworene verhandelt zijn; als ook om aan te wijzen, wat gevoelen dien voortreffliken Poët en Nederlandtschen

Historischrijver van dese geschiedenis gehad heeft. D. O. Dapper, volgt in zijne beschrijvinge van Amsterdam, (voor zoo veel de doot van Graaf Floris aangaat) in 't eerst M. Vossius Annales Hollandiae, en in 't laatst, Scriverius, out Batavia volkomen na, van woort, tot woort. Doch wy komen weder tot onze Historie.

Graaf Floris zag nu wel, dat 'er geen hoop was, om levendig uit der t'zaamgezwoorens handen te ontkomen, waar
 over

over hy des anderen daags, als *Broeder Peter* wederom by hem quam, zig bereide, om zijne zonden te biechten, maar de t'Zaamgezwoorene dit vernemende, hebben hem gestuurt, en schoon hy, op't alderverigste daar om bad, zoo hebben zy't niet willen toelaten, maar den *Biechvader* van hem af-gesondert. Dit trefte de *Grave* vry diep in't hert, die hier over met schreyen groot misbaar maakte, doch't en hielp niet.

Ondertussen was door de tijdinge van des *Graven* gevangenis, 't gemeene volk door't gantse lant dapper op de beenen geraakt. De *Vriezen*, *Waterlanders* en *Kennemers* waren d'eerste en vaardigste, die, om den *Grave* te verlossen, met menigte van schepen en schuiten voor 't *Slot te Muyden* quamen gevaren, doch, (zeit de *Kijm-kronijk*) zy konden niet uitrechten, om dat zy zonder *Hooft* waren,

*Si voeren dolen op die zee,
Daer vier, vive, hier drie, hier twee,
Recht als volc dat wilde ontsinnen.*

Dat geen zinnen bad, wil hy zeggen, ook quam'er al eenig volk te lande aan trekken. Hier uit zag men nu klaarlijk, dat noch niemant vande *Ridderschap*, noch van d'*Edelen*, noch van de *Staten des lants*, zig met de zaak van *Graaf Floris* tot noch toe, bekreunde. Want by geen van al d'oude *History-schrijvers*, kan men niet vinden, dat hem d'een of d'ander, als overste over dit volk verklaarde, maar zy zagen dit met goede oogen aan, en wachten alleen op des zelfs uitkomst. *Melijs Stocke* verhaalt slechts, dat *Heer Philippus van Wassenaer*, (doe de tijding van *Graaf Floris* gevangenis in't lant quam) des *Graven* zegel, voor den Raad, aan stukken sloeg, op dat men daar mede niet zegelen mochte, doch vervolgt voorts daar op, (als of den Raad dit zeer weinig achte, of misschien oneens in dit stuk waren.)

*Elc woer t' buis t' sinen magen.
't Volc gemene wert doe clagen
Dat haer Heere gevangen was,
Elc vermaende hem selven das,
Dat bi sinen Heere beschudden soude,
Of dat hire om steroven woude.*

Gelijk of hy zeggen wilde, dat het gemeene volk, (dat *Graaf Floris* zeer beminde) zig beklaagde, dat de *Staten* hun met deze zaak zoo weinig bekommerden, en niet aan gelegen lieten zijn, daar over zy de wapenen zelf ter hand namen. De *Rijm-spiegel* verhaalt wel van een genaamt *Klaas de Grebbere*, (daar van hier naar breder zal gezeit worden) maar hy noemt hem, een *knappe wel vermeten*, die ook des *Graven* kleederen hadde, verstaat, droeg. Waar uit men niet kan besluiten, dat hy een van de *Lantsheeren* geweest is, maar wel een van *Graaf Floris* Hof-Jonkers, of *Kamerdienaars*. Hoewel de *Heer Vossius* hem als een *Hooft-man* van de *Naerders* in voert.

Ondertussen vernamen de t'Zaamgezwoorene, op't *Slot te Muyden*, dat niemand van hunne makkers, tot hare hulpe of ontzet te voorschijn quam, maar daar en tegen zagen zy haar te water en te lant belegert, en wel wetende (vermits zy van montkofft zeer weinig waren voorzien) dat zy deze macht niet lang zouden kunnen tegenhouden, gaanze *Graaf Floris* met harde dreygementen aan, dat hy deze *Beleggers* zou doen vertrekken, want, zeiden zy, *By aldien dit Slot overrompelt, of ingenomen wort, zoo weten wy wel, dat wy alle lijveloos zijn. Doch zijt verzekert, dat ghy als dan d'eerste wezen zult.* Dit wort van onzen ouden *Melijs Stocke*, en in de *Goutse Kronijk* verhaalt, dit zijn de woorden. Ende *Graaf Floris* die worde gevoert op't *Huiste Muyden*, als deze mare in *Hollant* quam, doe worde al dat volk in roere. Daar voeren die *Kermers* met de *Waterlanders* op dat water voor

*Graaf
Floris
schrijft
aan't volk.*

*Weygeren
hem te
mogen
biechten.*

*'t Slot te
Muyden
belegert.*

Muyden, maar dat zagen, die op den huize lagen, ende zeiden tot Graaf Floris, doet u-luiden heen varen, of waart dat ons yet misschiede, ghy zout 'er om sterwen. Daar schreef Graaf Floris eenen brief aan zijn volk, dat zy te huis zouden vaaren, hy hoopte kortelyk van daar te wezen. Ende als dat volk den brief hoorde, ende verstaan hadden, doe zeiden zy; vermaledijt moeten zy wezen, hier hebben zy hem toe gedwongen: aldus en zullen zy noch niet betalen. De Rijk-kronijk zeit, dat in de brief stont, dat hy hoopte, Dat hi mit minnen zoude komen uit. Deze brief dan niet helpende, vonden de t'Zaamgezwoorene geen ander uitkomst, dan gezamentlijk met den Grave van daar te verhuizen. En overmits, zy zagen, dat zy van de landzijde zo stark noch nauw niet bezet waren, als van de waterkant, dat ook hare bespieders verklaarden dat 'er noch wel kans was, om te lande door te komen, zoo besloten zy dit dan 't veyligste voor haar te zijn, waar toe zy hun bereiden.

Ondertussen vermaande Klaas de Grebber, daar hier vooren af verhaalt is, de beleggers te lande, dat zy een weinig van 't Slot te Muyden zouden afdeyzen, om de belegerde wat ruimte te geven, want hy zeide wel verzekert te zijn, dat zy langs de waterkant door de nauwe bezetting aldaar, niet ontkomen kosten, en als zy eenige opening te lande vernamen, dat zy dan zouden zoeken, te ontvluchten, maar by aldien zy 't Slot op 't nauste wilden bezetten, zoo zouden, die daar op waren het tot op 't uiterste toe laten aankomen, op hoope van ontzet, dat niet zonder bedenken was, en een belegerde plaats won veel, als zy tijt won: met geweld hadden zy ook geen kans om dit Slot te overweldigen; daar toe was mede geen krijgs-tuig by der hant; Zoo dat hem best docht, de wegen van verre te bezetten, en slechts eenige bespieders ontrent 't Slot te houden, die het vluchten by tijts hun quamen bekent maken. Dit wierd voor goet gekent,

en in 't werk gestelt, en hier toe wierden de Naerders gebruykt, die alle wegen en omwegen, voet en toe paden, daar ontrent, ten vollen bekent waren.

Na dat de t'Zaamgezwoorene alles dat tot den aftocht van noode was, vaerdig hadden, zijn zy wel gewapent, op den vijfden dag, dat zy op 't Slot te Muyden gekomen waren, te paerde gestegen, en daar af gereden; De Graaf hadden zy een grauwen rok aan gedaan, en een hantschoen in den mont geduwt, om geen gerucht te maken, noch ymant tot hulp te kunnen roepen. Aldus was hy, doch vast geboeit, mede op een paert gezet, en zijn voeten onder 't paerts buik te zamen gebonden: ook hebben eenige gezet, dat zy zijne vingeren opgespleten hadden, om dat hy, (zoo der eenige kans van te ontvluchten ware voor gekomen) des paerts toom niet zou hebben kunnen bestieren, en hem alzoo daar uit redden, maar rijden most, daar hy geleit wierd. In deze gestaltenis reden zy uit, naar 't Huis te Kroonenburg, zegt het Gouts Kronijkjen, doch 't is niet gelooflijk, door dien zy aldaar niet meer voor een belegering bevrijt zouden zijn geweest, dan op 't Slot te Muyden, maar Melijs Stocke zingt 'er aldus van:

*Si waren niet te blijven bout,
Ende wilden voeren in haar behout,
Verre in een ander lant.*

De Heer Vossius zeit, naarde Veluwe toe, 't welk met deze oude rijmen over een komt, en waarschijnlijker is. Want van daar hadden zy den Grave dan lichtelijc kunnen naar Brabant voeren, wiens Hortog zijn vyand was, en mede een aandrijver van dezen aanslag. Zy waren niet verre van Naerden gekomen, als 't volk, dat aldaar in 't kooren achter een heuvelken op haar paste, hun gewaar wierd, die de looze strak aan andere troepen deden. Heer Geerardt van Velzen, die een stuk

*t'Zamen-
gezwoore-
ne, trekken
van 't Slot
te Muy-
den.*

*Trekken
aan de
lant zijde,
wat af.*

stuk weegs met eenige van zijn dienaars voor uit reed, wierd door zijn verspieters te kennen gegeven, dat 'er gewapent volk op hem aanquaam: Hy reed straks naar hun toe, vragende, *wat zy aldus gewapent begeerden*, zy antwoorden, *Den Graaf willen wy gezont en weboarende in onze handen hebben, al eer wy de wapenen nederleggen. Dat zal u missen*, sprak de Heer van *Velzen*, en met dien wendt hy zijn paert om, en komt met volle ren by zijn troep, die hy zijn wedervaren te kennen geeft.

Alhier verscheelt onze groote Kronijk en die van *Veldenaar* met d'andere. Want zy zeggen, dat de t'Zaamgezwoorene met den *Graaf* noch zochten door poelen en omwegen, sloten en velden ter zijden uit, te ontkomen, doch dat het paert daar zy *Graaf Floris* op gebonden hadden, te kleyn en te swak was, om over een sloot te springen, en alzoo met hem daar in gevallen is, die men te vergeefs poogde weder uit te trekken, door dien 't paert en den *Grave* alle beide te zeer, door 't boeyen en binden, met malkander belemmert waren, en dat de t'Zaamgezwoorene, vermits d'aankomende vyanden hun te kort op de hielen vervolgende, geen tijt hadden, om den *Graaf* te redden. De *Goutse Kronijk* en onze twee oude *Rijmers*, die ook van de Heer *Vossius* gevolgt werden, zeggen anders. Als dat *Gerart van Velzen*, geen kans ziende om met den *Graaf* te ontvluchten, tot de zelve met uitgetogen zwaerde in rijdende, hem den kop meende te klooven, 't welk de *Graaf* ziende, poogde 't zelve te ontwijken, *Hi waende dat 't paerdekin springen zoude, over den vliet*, zeit *Melijs Stocke*, doch 't paert viel met den *Grave* in den sloot; Maar de *Rijm-spiegel* zeit, dat des *Gra-*

ven paerdt, door *Velzens* zwaart en des zelfs slag vervaert wordende, ter zijden uit schoot, en dat alzoo de slag, die op des *Graafs* hoofd gemikt was, op zijn handen vallende, die beide gelijk afsneed, en hy ter zijden met paert met al, in de sloot viel, waar over den *Grave* hem zeer jammerlik over *Harman van Woerdens* wreetheit beklaegde, alzoo hy *Gerart van Velzen* tot deze daad ophitste en aanporde, als hier vooren in eenige van de *Rijm-spiegels* *Rijmen* is aangewezen. Hier in komen dan alle onze *Kronijken* over een, dat *Graaf Floris* met zijn paert in de sloot gevallen is. De t'Zaamgezwoorene zagen nu wel, dat 'er geen hoop meer was, om den *Graaf* verder te kunnen vervooeren, en dat zy hem aldaar verlaten moesten, en hy over sulks nootzakelijk in haer vyanden, en zijne vrienden handen most vallen, 't welk de wraak en toornigheid van *Gerart van Velzen*, door *Herman van Woerden* gestadig opgestookt, niet toeliet, dat levendig gelchieden zoude: hier over is *Velzen* van 't paert afgestegen, en van leder trekkende, heeft den *Grave*, (die met zijn paert, al vroetende in de sloot lag, en genoeg te doen had, om 't hoofd boven water te houden) verscheiden steken ter borst ingeduuwt, de welke van *Woerdens* knecht, genaamt *Diederik*, wreed en fel van aart, met noch een ander, gevolgt zijnde, *Graaf Floris*, door een-en-twintig doodelijke wonden, zijn ziel uit 't lichaem deden verhuizen, al eer het volk, dat, om hem te verlossen met grooten yver toeliep, by hem konden komen: hoe wel eenige schrijven dat zy hem noch flaeuwelijk zieltogende, den geest zagen op geven. Dit geschiede op den 28 dag van *Junius* in 't Jaar 1296.

Graaf Floris, valt inde sloot.

Aldaar wredelijk omgebracht.

Het Kronijkjen van *Veldenaar*, en den *Uitrechtſen Kronijkſchrijver Beka* ſouden hem wel in 't getal der *Martelaren* zetten, als of hy om 't *Chriſten* gelove geſtorven was, dit zijn hare woorden: *Mer die Greve ſloeg zijn oogen op in den Hemel, en gaf ſinen geest op, en ruſtede in Gode, &c. Ende wi hopen, dat hi gekroont was, in den Hemel, om ſijn bitter Martelerie.* O oude eenvoudigheid! Doch zoodanige *Martelaars van Staat*, zijn daar na in *Hollant* meer gezien, en wy willen ook hopen, datze in den Hemel zijn.

De ſpijt, om dat *Graaf Floris* niet verder gebrocht kon worden, had *Gerart van Velken* tot zulken haaftigen en onbedach-

ten yver, vervoert, uit vreeze, dat de *Grave* levendig uit zijn handen ontkomen zoude, dat hy in 't aſtijgen van zijn paert, 't zelve los had laten ſtaan, zo dat het, terwijl hy met het ombrengen van den *Graaf* bezig was, zoo verre liep, dat het, buiten gevaar des aankomenden volks, niet weder kon gekregen worden. Hier over is *Velfen* op een van ſijn knechts paerden geſprongen, en daar mede ontreden, hoewel hy van eenige zijner vyanden achterhaalt wordende, naar 't zeggen van de *Rijmſpiegel*, zwaarlijk gewond wierd, doch van zijn makkers ontzet, en alzo met het meeſte deel der zelve, op 't *Slot Kroonenburg*, (dat hem toequam)

Uit het
water ge-
holpen,
berst.

quam) ontvlucht is. De *Naeders* by de sterfende *Grave* komende, hielpen hem uit het water, doch hy was alrede, of hy bleef onder haar handen, doodt. *Velzens* knecht, die om zijn Heer te behouden, van zijn paert was getreden, wierd gevangen, met noch een, zeit de *Rijm-spiegel*, dese zijn zeer pijnlijk in 't aanzien van den *Grave* ter doot gebracht, en op raden geleit. De Heeren van *Amstel en Woerden*, oordeelende dat 'er geen plaats in *Hollant* of daar omtrent, voor hun veilig was, zijn in vreemde landen gereyft, maar daar na weder gekomen, doch moften wederom vluchten, als hier na gezeit zal worden.

Waar be-
graven.

Graaf *Floris* doodelicham is eerst gebrocht op 't huiste *Muyderberg*, zegt de groote *Kronijk*, en van daar gevoert tot *Alkmaar*, alwaar het gebalzemt, en 't ingewant in de groote *Kerk* op 't *Choor* begraven, en 't lijk daar op gezet wierd, ter tijt toe, dat zijn zoon *Ian* 't zelve dede brengen na *Rijnsburg*, in 't *Klooster*; daar het by *Beatrix* zijn vrouw, in 't graf gezet is. Evenwel is daar na tot *Alkmaar* in 't *Choor*, een kostelijke steene *Tombe*, ter gedachtenis van Graaf *Floris* gemaakt, die men op huden aldaar noch zien kan; Graaf *Floris* was groot en rijzig van gestalte, schoon van aanzicht, aanminnig, en zeer welsprekende, een lief hebber en oeffenaar van maatlang en speelkonst, genegen tot vliegen en Jagen, steekspeelen en alle *Ridderlijke wetenschappen*, een handhaver der gerechtigheit, inzonderheit van zijn gemeente, die hy daar door geheel op zijn zijde getrokken had, kloekmoedig in tegenspoet en rampen, dapper in 't uitvoeren van zijn krijgsdaden, en gelukkig in 't strijden. Maar hy was dertel opgevoed, welluftig, tot overspel en verandering van vrouwen genegen, den *Adel* achte hy weinig, en zocht die in hare voorrechten te besnoeyen, en klein te maken, haar gezag te verminde-

Beschrij-
ving van
zijn be-
danighe-
den.

ren, om 't zijne te vermeerderen, en eindelijk daar door te verkrijgen grooter heerschappy over een vry volk, als hem met recht toequam: en dewijl hy al van aanbegin zijner regeering, over d'Edelen het heerschap zocht te speelen, als of die zijne onderdanen waren geweest, zoo is hy ook aanstonts by haar hatig geworden, en tot zijn laatite toe gebleven, en daar door om hals geraakt. Want had hy den *Adel* zoo wel mede gehadt, als zy tegen hem waren, zoo had hem den *Koning van Engelandt*, noch eenig naburig Vorst, in 't minste niet kunnen krenken of schade doen.

Graaf *Floris* had tot een vrouw gehad *Beatrix*, dochter van *Guye van Dampier*, *Graaf van Vlaanderen*, die niet lang geleden, gestorven was, als gezeit is. By deze had hy elf kinderen, zoo de groote en de *Goutse kronijk* zeggen, als *Ian, Dirk, Floris, en Floris, Willem, en Willem, Otto, Beatrix, Elisabeth, Machtelt, en Margriet*. Deze zijn altezamen jonk gestorven, uitgenomen *Fan*, die na zijn doot, *Graaf van Hollant, &c.* wierd, doch de Heer *Scriverius* twijffelt of 'er zo veel kinderen geweest zijn; Noch had hy twee *Bastaart-zonen*, dat men weet, daar hier vooren af verhaalt is.

Sijn Huis-
vrouw, en
kinderen.

Verscheide van onze oude *Hollandtse kronijken*, daar de *Rijm-kronijk* een van is, (die hier met zekerheit van schrijft) verhalen een wonder van twee *Winthonden*: Deze waren *Grave Floris* van een zijner *Nichten* vereert, en hielden haar altijt omtrent hem, zy waren mede gelopen, doe hy uit *Utrecht* reed, en gevangen wierd, quamen ook met hem op 't *Slot te Muyden*, vergeselschapten hem, tot daar hy sterf, bleven by zijn doot lichaam, sprongen by 't zelve in 't schip, en voeren mede tot *Alkmaar*, aldaar zy in de groote *kerk* op 't *Choor* by de baar bleven liggen, en hadden niet willen eten, van dic tijt af, dat den *Grave* ge-

Wonder
van sijn
tweel Win-
thonden.

vangen wierd, zoo datze zoodanig verzwakt waren, datze, na alle vermoeden, haast zouden gestorven hebben, ten waar, dat menze, tegen hun wil, van daar gebrocht, en met geweld hare monden op brekende, met zoetemelk daar in te gieten, allengskens weder opgequeekt had.

ACHTSTE HOOFT-STUK.

Van de vervolging, gevangenis, straffe en Doot van Gerart van Velzen, en eenige zijner Makkers, om te wreeken de doot van Graaf Floris van Hollandt, &c.

Kort Inhoud.

Heer Wolfart van Borsselen brengt de tijding van Graaf Floris gevangenis tot Dordrecht, stelt daar alles in roer, en vaert met een deel volk na Zeelant. De Staten van 't Zuydhollants gewest vergaderen, en schrijven des Graven ongeval aan zijne naaste vrienden, en daar na, zijn doot, aen den Graaf van Henegouw: die, vrezende voor oproer, zijn broeder Guye na Hollant zend, met belofte, van in 't korte, zelf te zullen volgen. De 't'Zaamgeswoorene worden op 't Slot Kroonenburg bezet. De Heeren van Zuylen en Yselfteyn nemen 't gebiet over de Beleggers aan, ter tijt toe, dat Heer Loef, des Graven van Kleefs Broeder, aldaer komt, aen wien zy 't zelve weder overgeven. Heer Guye komt in 't leger, en stelt ordre op 't beleg. De Heer van Kuyk verzoekt de lijfsbehoudenis van de Belegerde, aen de Graaf van Kleef, die 't zelve toe zeit, en komt met 600 man mede voor Kroonenburg, 't gebiet aldaer als Velt-overste, doet 't Slot bestormen. De Belegerde verweeren haar, hoopende op ontzet. Wolfart van Borsselen spreekt heymelijk met de Graaf van Vlaanderen, komt wederom met een deel gelts in Zeelant, koopt daar mede de Zuydhollanders om, die met een deel Vlamingen gesterkt, de Stadt Middelburg, lange, doch te vergeefs belegeren. Misnoegen der Beleggers voor Kroonenburg, om dat de Graaf van Kleef de Belegerde hun lijf zocht te behouden, die zulks van zijn Broeder wort afgeraden, doch niet geacht. De Belegerde in d'uiteerste noot, hopen noch op ontzet, maar geven zich eyndelijk over. Gerart van Velzen verhaalt in 't openbaar de gantsche gelegenheit en oorzaken van Graaf Floris gevangenis en doot, dat opgeschreven wierd, doch verduyft is. Waarom Velzen dit verhaal dede. De Graaf van Kleef zoekt de gevangens te behouden, maar kan het niet uit voeren, geeft die over, zy worden verdeelt en gerecht, of Velzen en Zaanden aantonts gedoot zijn. Of Velzen in een ton vol spriekers geslagen, eerst getolt, daar na gerabraakt, en op een radt geleit is. Verscheiden gevoelen van 't zelve. De 't'Zaamgeswoorene hare goederen werden verbeurt verklaart, en hare na-magen uit den lande verbannen.

Wolfart van Borsselens bedrijf tot Dordrecht.

Heer *Wolfart van Borsselen*, ook genaemt *van der Veer*, een medelidder 't'Zaam-geswooren, die mede van d'aanflag wist, en van Graaf *Floris*, (doe hy tot *Utrecht* quam, om de twistende Heeren te verzoenen) wederom in genade aangeno-

men, en van zijn ballingschap ontslagen was, als gezeit is, bleef zoo lange aldaar, tot dat hy's avonts de tijdinge van des *Graven* gevangenis gekregen had: waar op hy zig in aller spoedt na *Dordrecht* begaf, en stelde daar, door 't verhalen van deze *nieumare*, alles in schrik en ontroeringe,

ringe, voegende daar by, dat *Guye*, Graaf van *Vlaanderen* mede van dit besluit wel bewuft was, en met de *Vlamingen* voorzecker *Zeelandt* zou zoeken te overvallen; Ja hy vreesde, datze alreede daar mede doende waren, wensende dat hy hulp mocht hebben, om 't zelve te stuyten. Hier op riepen al d'Inwoonders, dat zy met hem wilden varen, daar hy begeerde, en hem volgen in alle gevaar; daar op eyfste hy twee Kogge-schepen, om hem na *der Veere* te voeren, deze wierden aanstonts vaardig gemaakt, en met de zelve scheepde hy over na *Zeelant* met een goed deel volks, en noch eenig ander vaartuig. Dit dede hy, om dit volk van der hand te krijgen, en daar door de r'Zaamgezwoorene te ontlasten, alzo zy anders, de *Noort-hollanders*, *Kermers*, *Waterlanders*, en *Vriezen*, (die als hy wel dacht om, den *Grave* te ontzetten,) zouden te hulp gekomen hebben.

De Staten
vergaderen.

Deze ontsteltenis bracht zoo veele te wege, dat de Staten van dit *Zuyd-Hollandts gewest* binnen *Dordrecht* vergaderden, alwaar niet anders uitgerecht wierd, dan dat men op den derden dag, na dat de *Grave* gevangen was, aan zijne naaste vrienden eenige brieven afvaardigde, daar in zijn ongeval bekend gemaakt wierd: Een schreef men aan den *Roomsen Koning*, *Adolf van Nassouw*; Een ander aan *Zwaert*, *Bisschop van Keulen*; En noch een aan *Jan van Avenes*, *Grave van Henegouw*, die *Meljs Stocke*, den getrouwen noemt: Deze wierd ook met eenen verwittigt, dat *Jan zijn Zoontjen* te *Dordrecht*, in behouden hant ware, (dit was een van de twee neven van Graaf *Floris*, die met hem uit *Utrecht* reden, en ontvluchten, doe hy gevangen wierd; als gezeit is) ook verzocht men hem ernstelijk, dat hy, als de naaste van Graaf *Floris* vrienden, die by der hand waren, doch by tijds, hem te hulpe wilde komen, eer het te laat wierd. Alzo der

noch hoop was, dat alles, in der minne, zou kunnen by geleit worden, doch dit bestont alleen in de spoedigheid. Maar als hy twee dagen daar na, door een volgende brief, Graaf *Floris* dood, met meerder omstandigheid der selver, te weten kreeg, oordeelde hy, dat 'et geen tijt was, van sammelen noch dralen, alzo gants *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Vrielandt* in gevaar stont, om onder andere Heeren te vervallen, of tot de gront toe verdorven te worden; Hy beraat zich dan kortelijk, en door dien hy te veel met zijn eigen zaken beslommert was, zend hy zijn broeder *Guye*, *Tresorier van Luyk*, na *Dordrecht*, om aldaar met de Staten te beraamen, wat 't beste in deze zaak gedaan diende te zijn, met toezegging, dat hy zelf, kort daar aan, volgen zou.

De beleggers van 't *Muyder Slot*, ziende en verstaande, dat Graaf *Floris* om hals gebrocht, en *Gerret van Velzen* met 't meeste deel der r'Zaamgezwoorene ontvlucht was, vervolgden hun op 't spoor, tot aan 't *Huis te Kroonenburg* toe, op welk *Slot* (*Velzen* toe behoorende) hy met de zijne, zig, voor die tijt bergde, en de verwoetheit zijner vyanden ontquam, maar deze, door des *Graven* doot te meer, aangehiift, bezetten de wegen en toegangen van *Kroonenburg*, zo wel, dat hem niemant van 't *Slot* begeven dorst, doch de r'Zaamgezwoorene, meenden voorzecker, dat zy van d'een of d'ander der naburige Vorsten, die hun bontgenoten waren, wel haast ontzet zouden worden, maar elk hiel 'zig stil. Zoo dra de tijdinge van des *Graven* doot door 't lant verspreit wierd, liep al de gemeente, die eenigsins wapenen voeren konden, met een dollen yver, zonder ordre en oversten, naar 't *Slot Kroonenburg*. Hier woelden zy vast zonder Hooftman, ter tijt toe, dat de Heeren van *Zuylen* en *Gijsbrecht van Yselsteyn*, als Oversten, 't gebiet over dit r'zaamgerotte volk aan-

De Zaa
mengezwore
rene op
Kroonen-
burg:

Worden
belegert.

namen. Hier waren vereenigt, *Zeelanders*, *Zuyd- en Noort-Hollanders*, *Kenemers*, *Waterlanders* en *Vriexen*. Deze zwoeren alle gezamentlijk, niet van daar te vertrekken, voor dat zy de *Moorders*, die op 't *Slot* waren, in handen zouden hebben, om des *Graafs* doot aan haar te wreken.

Heer Loef, broeder des *Graven van Kleef*, een neef van *Graaf Floris*, begaf zig mede voor *Kroonenburg*, aan deze wierd aanstonts door de *Heeren van Zuylen en Yselsteyn*, 't opper gebied des legers overgegeven. Onderwijl quam *Heer Guye* uit *Henegouw* tot *Dordrecht*, alwaar hy met groote vrientschap en toejuychgen des gemeenen volks ontfangen, en byna van al die poorters naer 't *Slot Kroonenburg* vergezelschap wierd. *Heer Loef* ontfink hem met alle eerbiedigheid, en van die tijt af wierd nader ordre op 't beleg gestelt, want men vervaerdigde *Blijden*, *Evenhogen*, *Stormbokken* en *Werpflingers*, om 't *Slot* tot overgeven te dwingen: De belegerde begonnen nu al te wanhopen, dat niemant van de naburige Vorsten, die hun bontgenoten waren, zig met haar te ontzetten, bemoeien zouden, *Al waenden si hebben goet ontfet*, zeit *Melij's Stocke*, dies zy haar tot d'uyterste tegenweer vaerdig maakten. De *Heer van Kayk* vond zig evenwel genootzaakt, door de toezegginge van hulp en bystant, die hy de 't *Zaamgezwoorene* altijd beloofd had, voor haar behoudenis, zoo veel mogelijk was, zorge te dragen. Dies gaat hy den *Grave van Kleef* aan, met verzoek. *Dat de belegerde op 't Slot Kroonenburg, doch behoudens lijf (als 't zelve verovert wierd) mochten afgevoert, en in zijn gewelt verzekert blijven: Dat dit hem ook licht om doen was, nademaal zijn broeder het opperbewint der belegering alrede in handen had, en by 't zelve (derwaarts reyende) zonder te gen zeggen, van hem zou konnen overne-*

men. Den Grave van Kleef neemt deze zaak aan, werft in aller haast, zes hondert man, (naar vermoeden met het gelt, dat hem daar toe van den *Hartog van Brabant*, of *Grave van Vlaanderen* door de *Heer van Kuyk*, behandigt wierd,) en komt met deze troep mede in 't leger voor *Kroonenburg*: alwaar hy volkomen als *Hooft*, en *Veltoverste*, begint te gebieden, gelijk de *Rijm-kronijk* zeit.

*Ende begonde a staphant ter stede
b Hem selven doe daer Hooft te maken,
Ende onderwant hem alder saken,
Als of hi selver Heere ware.*

Aldus vangt hy aan, 't *Slot* te bestormen: maar de belegerde verdaedigden 't zelve, als dappere mannen, die wel denken kosten, dat hun, naar 't overweldigen van 't *Slot*, niet anders, dan een verschrikkelijke doot, te verwachten stont. Evenwel hadden zy noch eenige hope van ontzet, dat *Heer Wolfart van Borsselen*, van der *Veer*, hun wijs gemaakt had, door hem te sullen geschieden.

Hier vooren is verhaalt, hoe dat hy met twee *Koggeschepen* en ander vaartuyg, met een deel volks van *Dordrecht* naar *Zeelandt* over voer, en aldaar in de *Stadt ter Veer* landende, begeeft hy hem, in haast en stilligheid, na *Vlaanderen*, en beraat zig met dien *Grave*: komt in aller yl met een goede somme penningen, wederom ter *Veer*, met welke hy deze *Zuyd-Hollandse* yveraars, (die met hem gekomen waren, om de *Vlamingen* uit *Zeelandt* te helpen keeren,) op de zijde van den *Vlaamzen Graaf* omkoopt. Dit volk, gesterkt met meerder getal door *Graaf Guye* uit *Vlaanderen* in *Zeelandt* gezonden, belegeren de *Stadt Middelburg*; die zy, naar een lang beleg, weder moften verlaten, dit viel tegen haar meening uit; want van *Borsselen* en den *Grave van Vlaanderen*

a terstont.
b den *Graaf van Kleef*.

*Bestormt:
verdaedigen hun
dapper.*

*Van Borsselen's be-
drijf tot
der Veer.*

had:

hadden met malkanderen overleit, wat zy eerst ter hant wilden nemen, of't beleg van *Middelburg*, of't ontzet van *Kroonenburg*, en dewijl zy dachten, dat *Middelburg* geen tegenstant zou bieden, of ten minsten, niet lang zou kunnen tegenhouden, vonden zy goed, deze stad eerst, tot hun verzekering in te nemen: denkende, door dien *Kroonenburg* zeer sterk en wel bemuurt was, dat het als dan noch tijts genoeg ware, om de t'Zaamgezwoorene te ontzetten. Hier over was men op *Kroonenburg*, naar de komst van Heer *Wolfart* zeer verlangende. Dit zeit'er de *Rijm-kronijk* af.

Belegerde
op Kroo-
nenburg
verlangden
na ontzet.

*Ik seg u dat men heeft gehoort,
Ne hadde Middelburg gedaen,
Dat hi soude hebben bestaen
Te verlossen openbare,
Op Kroonenburg, die moordenare,
Want sy riepen a binder tijt:
Al Heer Wolfart waer gi sijt,
Gi merret ons alle lange,
Mochti ons helpen uien bedwange
Het waer tijt dat gi waert comen,
Of het sel ons luttel vromen.
Hier bi hebbens hem vermeten,
Lieden dat sy die waerheit weten, &c.*

Ondertussen quam de mompeling in't leger voor *Kroonenburg*, dat de Graaf van *Kleef*, die als velt-overste't bewint had, de t'Zaamgezwoorene, die hier belegert waren, naar't veroveren van't *Slot*, behoudens hun lijf, in zijn verzekering wilde weg voeren: daar over, onder de krijgs-lieden groot morren en knorren ontstont, 't welk ter ooren van Heer *Loef* gekomen zijnde, zich niet weinig daar in ontzette, en zijn broeder den Graaf van *Kleef* daar over aanspreekt, en vermaant, *Dat hy hier door zich zelfs, schuldig sou schijnen te maken, aen de doot van Graaf Floris, en dat haar beyder eer, en le-*

* doen ter tijdt.

den, daar over in gevaar stont, en beter was, dat dit beleg nooyt begonnen had geweest, woorts by aldien hy niet in't zin had, de t'Zaamgezwoorene in handen des volks over te leveren, dat hy als dan de dolkoppigheit van de krijgsknechten ontwijken zoude, (want hy zelf gaf hun oorzaak daar toe) en in stilligheit vertrekken. De Graaf van Kleef antwoorde hier niet op, maar bleef by zijn opzet volherden.

Als nu waren de belegerde, door gestadig waken, stormen, en veel wonden, zoodanig afgemat, dat zy in't uiterste gevaar stonden, van hun te moeten opgeven: Evenwel meynden zy, dat met tijt te winnen, hare behoudenis noch te hopen was, door dien zy steunden op Heer *Wolfart van Borsselens* toezegging, doch overmits, 't lang en vruchteloos beleg van *Middelburg*, quam hy niet, hoe zeer zy om hem riepen, en met hem, bleef haar ontzet mede achter: of zy ook eenig heymelijk verstant met den *Bisschop van Utrecht* hadden, (daar hier na van gezeit zal worden) en op sijn verlossing hoopten, zoude wel kunnen zijn, doch is niet zeker. Maar dit is de waarheit, dat zig niemant, tot haar ontzet, openbaarde. Hier over wierden de beleggers hoe langer hoe moediger, en brochten alles by, wat zy nodig achten, en dienstig kon zijn, om de belegerde te overvallen, hier toe hielp meest de yverige wraak, die, over de doot van Graaf *Floris*, in hunne harten zoo krachtelijk brande, datze niet anders, dan met het bloet der t'Zaamgezwoorene was uit te bluffen; De welke dan eindelijk't *Slot Kroonenburg*, en hun zelve, niet langer konnende verdaedigen, in de genade des *Graven van Kleef*, en in d'ongenade der beleggers moften overgeven. Op dit *Slot* wierden gevonden en gevangen, veel meer van de t'Zaamgezwoorene, als men wel gedacht had. Want benevens *Gerart van Velzen* was daar, *Arent van Benscoop, Kostijn*

Seer afgem-
mat:

Geven't
Slot Kroo-
nenburg
over.

van Boternisse of Uternisse, en Aluwijn, zijn broeder. *Willem van Teylingen*. *Willem van Zaenden*, en noch eenige andere, wiens namen niet bekend zijn. Zoo haast was *Gerart van Velzen* niet van 't Slot af gebracht, of men stelde hem voor 't gantsche leger: Daar deed men hem in 't openbaar, verhalen alle d'oorzaken, waarom hy Graaf *Floris* had helpen vangen en ombrengen, ook noemde hy al de gene, die mede aan dit stuk vast waren. Deze zijne woorden wierden door een geheym-schrijver of klerk opgeteikent, evenwel geeft *Melijs Stocke*, genoegzaam te kennen, (spreekende van Heer *Wolfart van Borsselen van der Veer*,) dat *Velzen* in zijn biechte (hem niet noemende,) miste, of dat de klerk die niet en schreef, maar dat hy 't zelve van geloofwaardige lieden verstaan had, gelijk de volgende vaersen mede brengen; Ook versweeg de klerk de naam van Heer *Jan van Renesse*, 't welk onzen ouden Rijmer daar na van Heer *Guye van Henegouwen* en Heer *Daekijn van Oorscot*, getuigt, zelve behoort te hebben, dit zijn zijne rijmen, die kort na de voorige volgen.

*Die klerk versweeg ooc die lesse,
Van Heeren Jan van Renesse,
Dat sint Heer Ghije van Henegouwen,
Orconde mit goeder trouwen,
Ende van Oorscot Heer Daekijn,
Dit waren die seggers mijn.
Want ict van hem heb behoort.*

Het kan wel zijn, dat de Klerk, deze twee namen, uit gunst tot deze twee Heeren versweeg: Men moet ook niet denken, dat *Gerart van Velzen*, tot dit verhaal onwillig is geweest, maar dat hy 't zelve, wellicht, zonder ymants aandrijven, ja misschien met d'Oversten des Legers, daar toe te verzoeken, gedaan heeft, dat hem den *Grave van Kleef* ook wel zal toegestaan hebben, dewijl hy hem nevens d'andere, gaarne in zijn ver-

zekering had willen behouden, als gezeit is. Want hier door kon *Velzen* alle fouten, dertelbeden, en misdaden, die Graaf *Floris* tegen hem, zijne Makkers, ja tegen den gantschen Adel en geheelen staats des lants zou mogen bedreven hebben, aan al 't volk kundbaar maken; en al wist hy schoon, dat dit zijn leven niet te bate konde komen, zoo meende hy door dese verklaringe, de gerechtigheit van zijn wraak, (die hy verftont, alzoowel voor den welltant van den gantschen staat, als voor zig zelfs gedaan te hebben) te rechtvaerdigen, zijn eer te verdaedigen, en een eeuwig lof, als een, die zijn Vaderlant van een tirannige Graaf verlost had, aan de Nakomelingen na te laten. Maar het wierd by het volk zodanig niet aangenomen. Doch by aldien deze verklaringe van *Velzen*, die verduystert is, by eenige van onse oude Kronijkschrijvers nu noch te lezen ware, men zou deze zaak, daar zoo veel bedenkingen, overgenomen worden, klaarder kunnen vertoonen.

De Graaf van *Kleef* wilde deze gevangens in zijn bewaringe doen brengen, maar de *Vriezen* en *Kennemers* waren hier alderceerst tegen; roepende eenstemmig, dat zy de moordenaars wilden in handen hebben, waar door 't gantsch Leger in rep en roer geraakte. Ja 't quam zo verre, dat eenige van haar, de wapenen in handen namen, dreigende alle de gene die zo koen ware, 't zy groote of kleine, hy ware dan die hy ware, Heer of knecht, Ridder ofte *Knape*, *Monick* ofte *Pape* (zeit *Melijs Stocke*) die ymant van de moorders zouw willen weg voeren, of haar leven verdaedigen, hy zoude d'eerste zijn, die daarom sterven zou. De *Kleefzen Graaf*

Van Velzen, en *Zaenden* in handen der woedende gemeente.

namen

namen niet genoemd worden, aan de *Vriezen* en *Kennemers* overgegeven. Heer *Loef* zijn broeder behield ook twee, de welke hy dede vervoeren met *Arnout van Benscop* na *Kervenhem*, om die aldaar te bewaren, ter tijt toe, dat Graaf *Fan* zoude komen, die hem zelve dan over deze, naar zijn wille, wreken mocht. *Hugo van Barlant* gaf men aan die van *Dordrecht*, deze liet zijn leven aldaar op een radt. Heer *Gerart van Voorne* had 'er vier in zijn lant gevangen gekregen, die niet genoemd zijn, die alle mede op raden geleit wierden. *Gerardt van Krayenborst* wierd aan de *Vaart* gevangen, en uit last van den genoemden *Heer van Voorne* gebroken, en mede op een radt geleit, om dat hy toegezien had, dat *Gerart van Velzen* den *Graaf* had helpen vangen, en zulks niet gepoogt te beletten.

Aldus leefde men met deze gevangens, naar 't zeggen van *Melij's Stocks* Rijn-kronijk, waar uit men verstaan moet, dat alle de gene, die hy hier zeit, op raden geleit te zijn, ook gerabraakt wierden, dat zijne woordekens *brecken dede*, te kennen geven. Maar laat ons overwegen, 't geen hy van *Gerart van Velzen* en *Willem van Zaenden* met de twee ongenoemde, die de *Vriezen* en *Kennemers* overgegeven wierden, als verhaalt is, vorder zeggen wil, dit zijn zijne woorden.

Gherards van Velsen ende Willem van Zaenden

*Trecten die knechten ende taenden,
Als of sife als wilden eten,
Ende doden daer toe, suldi weten,
En d'andere twee als hem betaamde.*

Had dezen onzen goeden ouden Rijnmer slechts ongerijmt, in proze geschreven, wy zouden vry meer lichts uit zijn Kronijk kunnen scheppen. Want uit de voorgaande Rijnmen besluit d'Heer *P. Scriverius*, die ook van de Heer *Vossius* hier

in gevolgt wort, dat *Gerart van Velzen* en *Willem van Zaenden*, zoo haast als zy aan 't leger over geleverd wierden, van de krijgs-knechten gedoot zijn, te meer, om dat de Rijn-kronijk van de zelve niet meer vermaant; Doch evenwel kan men dit uit die rijmen niet vast stellen, want hy zeit, *Dat de knechten Velzen en Zaenden trecten en taenden, als of sife wilden eten en dooden.* Dat is niet gezeit, datze gedoot of gegeten zijn. Want niemant zal zeggen of schrijven, dat men met *Klaas of Ian* handelde, als of men hem dooden wilde, wanneer hy gedoot is, ten zy dat men daar op vervolgt, zoo dat hy daar vange-storven is, of diergelijke redenen, tot verklaringe van de volgende doot diene-n-de. De Heer *Vossius* voegt hier by, *dat de verwoetheit van eenige der krijgs-knechten zoo groot was, dat zy als dollen hondens met tanden in de doode rompen van Velzen en Zaenden bijtende, die alzoo verscheurden.* Dit heeft hy uyt de voorgaande rijmen van 't woordeken *eten* genomen. 't Is wel te gelooven, dat deze gevangens, die zoo dapper in den haat der gemeente waren, veel vloekwoorden hebben moeten verdragen, en schrikkelijk mishandelt zijn, zoo met slaan, stooten, slepen, gelijk of menze dooden en op vreten wilde, maar datze hier zouden gedoot zijn, kan uyt deze rijmen niet volgen. Doch laat ons naspeuren, wat onze andere oude Hollantse Kronijken hier van zeggen. Die van *Veldenaar*, zonder eenige andere van de gevangens te noemen, zeit, als volgt. *Ende deze Heer Gerijt wert die alre-swaerste pijn aengedaen, die men eenigen mensche doen mocht, ende wort op een rat geset, en al dat Aemstel, Woerden en Velzen toe behoorde of aengink, tot in negenden grade totten tienden grade toe, die worden gedoot, of eenwelik verdreven.* De *Goutze* Kronijk zeit aldus, *doe zeide die Grave van Kleve, neemt dan die gevangens, ende deeltse, dat elk wat hevet.* Daer zoo worden

Van Velzen en Zaenden, schrikkelijk mishandelt.

*Eenige
' Zamens-
gezwoore-
ne ge-
strafte.*

den zy gedeelt. Ende die Vriezzen met die Kermers hadden Gerrit van Velzen ende Willem van Zanen, ende noch twee ander, die ik niet en kende. Die Hollanders hadden Aernout van Benscoop en Willem van Teylingen. Ende die Graaf van Kleve behieter twee. Die Jonkbeer van Voorn hadde Gerrit van Kraeyenborst met hen vieren. Die van Dordrecht hadden Hugo van Baerlant. Ende dese gevangens worden alle onthooft, ende op raden geleit. Sonder Gerrit van Velzen, die worde die swaerste doot aangedaan die men aendoen mach eenig mensche, ende daer na worde hy op een rat geleit. Ende al dat hem ten negende lede aengink, dat worde op raden geleit. Maar ziet nu wat de groote Kronijk hier van zeit, die de gevangens

ook anders verdeelt; die van Dordrecht, zeit hy, hadden Hugo van Baerlant. De Kermers hadden Willem van Teylingen en noch twee andere. Die van Delft hadden Willem van Zaenden. Die van Haerlem hadden Arent van Benscoop. De Grave van Kleve hadde Gerrit van Kraeyenborst, met noch vier. Ende dese gevangenen werden al onthooft en op raden gezet. Die van Leiden hadden Gerrit van Velzen. Deze wort groote sware pijnen aangedaan, boven eenig ander, want hy worde al levent en naekt in een tonne gestoten, die met scharpe nagelen en spykers vol geslagen was, en worde alzo alle de stede van Leiden door, over alle de straten gerolt. Ende na deze en veel andere sware pijnen, worde hy al lewende op een rad

gezet en ontlooft: Ende al dat hem ten negende lede aangink worde gedoot en op raden gezet. Ende veele worter uit den lande verdreven en verjaegt. Hier komt deze groote Kronijk met het out liedeken, (daar afhier voor aangevoert is,) over een, in deze vaerzen.

*Zy deden een vat vol spijkers slaan,
Daer most zijn Edeldom in glijden:
Zy rolden hem daer drie dagen lank,
Drie dagen voor den noene.*

Dat Gerret van Velzen in een ton gerolt is.

Het rijmt, of 't rijmt niet, 't is allijkwel waer, plach men te zeggen: doch aan dit rollent spijkervat, wort van den ervaren P. Scrijverius getwijffelt, als in zijn aantekeningen op out Batavia te zien is. M. Vossius verwerpt het volkomen, zeggende (alhoewel eenige Schrijvers 't zelve verhalen) dat dit ontstaan is, door 't qualijk verstaen van den Utrechtsen Kronijk-schrijver Bekaes woorden, deze zeit in zijn latijn, *Rotatus est*. Laat ons dit in 't kort onderzoeken. *Rota* beteykent een Radt. *Rotare*, na de gemeyne vertalinge, *drayen*, *omloopen*, of *rollen*. Een werk 't geen het Radt eigen is. Hoe zoumen dit anders als *rollen* kunnen verstaen, by een Schrijver, die de gemeyne fleur van 't latijn is volgende. Doch A. Buchelius, die veel aantekeningen op Bekaes Kronijk geschreven heeft, wil dit zo niet genomen hebben, maar zeit, *Rotatus est*, dat is, *In Rotam sublatus*, op een Radt geleyt. Maar wil men deze gewoonlijke beteykeninge van 't woort *Rotare*, voor *rollen*, *draeyen* of *omwentelen* laten varen, zoo kan men het nemen en vertalen met het woort *Raderen*, alzo noemen de Hoogduytsen het *Rabraken*, dit zou dan by haar aldus kunnen vertaalt worden: *Rotatus est*. Er ist geradert, by ons, by is gerabraakt. De voornoemde Buchelius, zeit vorder, dat dit een manier van straffen was, by de Hoogduytsen, van outs gebruykelijk, aan de moordenaars, straat-

Wort van veel aan getwijffelt.

schenders, en die tegen den staat misdaan hadden: 't is huylendaags ook genoeg bekend: staat mede te letten, dat het *raderen* of *rabraken* noch tegenwoordig, in *Duytslandt*, met een wagen-radt gedaan wort, 't welk in *Nederlant* (gelijk noch in dezen Jare 1664. hier t' *Amsterdam* gedaan is) met een zware stave of koevoet van yzer, of yet diergelijks geschiet. Doch laat ons het rollen noch zoo niet verlaten, om te zien, of men deze, en noch eenige andere hoofden, niet te zamen onder een kaproen zouw kunnen brengen.

De navolger van de genoemde Uitrechtsse Kronijk-schrijver J. de Beka, die mede de *Stichtse* geschiedenissen beschrijft, genaamt *Willem Heda*, verhaalt dit zoo klaar, dat mer niet over behoeft te wiffen, dus luiden zijne redenen, van woort tot woort uit het latijn overgezet. *Als nu in den voornoemde Jaare*, (*verstaat 1296*) *Graaf Floris*, door 't *zamenfweering van de zijne* (*want hy eens anders vrouw verkracht had*) tot *wraak van 't overspel doorsteken was*, en den *handdadige dezis dootslags gekregen zijnde*, in een *vat met ingeslagen nagels gesloten*, en naar lang *omrollen met 't zelve*, eyndlijk noch *half levende daer uitgetrokken*, alzo op een *radt geleyt wierd*, is alle *zijn maagschap*, tot in 't *negende geslachte toe*, *uytgeroydt*. Deze Schrijver draagt zijn kronijk op, aan de Kerk van *Utrecht*, in den Jaare 1521. Zoo dat de zelve nu wel ruym 150 Jaren zal geschreven zijn: Het out liedeken komt daar mede over een, dat *Gerart van Velzen* levendig uit de ton gehaalt is, want na drie dagen rollens vragen zy hem, *hoe hy te moede was*, daar hy op antwoorde:

*Ik ben noch de zelve man,
Die Graaf Floris zijn leven nam.*

't Is ook buiten twijffel, dat deze *Heda*, de voornoemde *Bekaes* Kronijk (die ont-

Vorder onderzoek na de waarheit van 't zelve.

trent 120 Jaren voor de zijne al geschreven is geweest) wel zal gelezen hebben, en by aldien hy 't voorzeide wordeken Rotatus niet voor gerolt verstaan had, zoo zou hy dit zo volkomen niet schrijven, ten ware, dat men zeggen wilde, dat Heda 't woort Rotatus ook voor gerabraakt of op een radt geleydt verstaan had, dewijl hy 't zelve mede schrijft. Doch dit alzo zijnde, zoo verklaart hy Bakaes duystere woorden, die even voor 't woort Rotatus gaan, *Atque idem Gerardus inter acerba supplicia dire rotatus est.* Dat is, *En deze Gerart is onder scherpe pijnigingen, wredelik op een rad geleit,* (gelijk de meer-genoemde *A. Buchelius* dit wil verstaan hebben) wat zijn dit nu voor scherpe pijnigingen geweest? In een vat vol spijkers geslagen, gerolt, volgens de verklaring van Heda, over deze voornoemde woorden: en 't schrijven van de gemeyne en groote *Hollantse* Kronijk: en inhoud van 't out liedeken: deze schrijven dit dan duydelijk: d'oude Rijk-kronijker mach het overgeflagen of vergeten hebben, de Goutse Kronijk zegt, dat hem een sware doot wiert aangedaan, en daar na op een radt geleyt: die van *Velde-naar*, dat hem d'alder swaarste pijn wierd aangedaan, en op een radt geleyt. Deze twee leest-genoemde Kronijken, bevestigen dit rollent spijkervat meerder dan zy het tegenspreken, want d'een zegt, daer na op een radt geleyt, en d'ander, dat hem d'allerzwaarste pijn wierd aengedaen. Noch zijnder twee *Hollantse* Kronijk-schrijvers d'een genaamt *Snoyus*, en d'ander *I. Gerbrandus*, die het rollen mede duydelijk verhalen, die de voorzeyde *Buchelius* ook aanwijst. *Adrianus Iunius* beschrijft het rollent spijkervat mede uit drukkelijk genoeg. *Ian F. le Petit* in zijn *Nederlantse* Kronijk, in 't Frans beschreven, verhaalt het zelve; zeker onbekent schrijver, die ontrent 't Jaar 1500. leefde, en doenmaals de gelegenheit van *Amsterdam* beschreef, zegt ook aldus, na dat

Wat ver-
scheyde
schrijvers
hier van
gevoelen.

hy de doot van Graaf *Floris* verhaalt heeft; maar de voorzeide dootslager *Gerret van Velzen* gekregen zijnde, op 't Casteel van *Kroonenburg*, is daar na met groote tormenten gepijnigt en omgebracht worden. Dit gaat altijt zeker, dat de bitterheit van de gemeynte tegens *Gerart van Velzen* zo fel is geweest, dat, by aldien hy tienmaal had kunnen sterven, zy hem met een doot, niet vry gelaten hadden, over zulks is hy ongetwijffelt voor zijn doot schrikkelijk gepijnigt geworden. De geleerde *P. Scriverius*, in zijn aantekeningen op *out Batavia*, zegt, dat met gelijke straffe, (als dit rollen) eertijts den *Roomsen Consul*, of *Burgermeester*, *M. Attilius Regulus*, door die van *Carthago*, is omgebracht, als eenige Auteurs meenen, maar wat Auteurs dit mogen zijn, is my onbekent, ik vermoede dat het nieuwe, en geen oude zijn. Men leeft wel van deze *Attilius*, by *Cicero*, lib. 3. de offic. dat hy met waken is gedoot, die zijn zijne woorden, *cum vigilando necabatur.* En *Valerius Maximus* verhaalt ook wel, dat hy wredelik is omgebracht, maar niet hoedanig. Zommige *Rechtbanken* hebben een manier van pijnigen, als zy een misdadige, die onwillig is, zijn misdaat willen doen bekennen, die aldus toegaat Zy sluyten om zijn hals een yzere bant, die vol scharpe pennen, binnewaarts in geslagen zijn, binden dien halsbant aan een leuning, die met de hoogte van den hals over een komt, den misdadige met der tijt van vaak overval- len begint met den hoofde te knikken, waar door de pennen in zijn hals stekende, hem yder oogenblik weder, met groote pijn ontwaken, al eer zijn slaap schier begonnen is: het zou kunnen wesen, dat dezen *Roomsen Consul*, met alzulk langdurig pijnlijk waken, om hals gebrocht mach zijn, 't welk eenige gemeenschap heeft, met *Velzens* spijkervat, dat ons in dese beschrijving vry verre ontrolt

Diergelij-
ke straffe
by de Ro-
meynen.

En noch
op eenige
plaatsen
gebruyke-
lijk.

ontroelt is. Doch de lezer gelieft indachtig te zijn, dat het met hem (volgens 't out lieden) ook drie dagen geduurt heeft. Wy besluiten dan, dat Gerart van Velzen eerst in 't spijkervat gerolt, daar na gerabraakt, en eyndelik op een radt geleit, 't hooft afgeslagen, en op een pen daar boven uitgesteken is; 't welk door geen van al onse genoemde oude Schrijvers tegengesproken wort.

Het vervolgen der t'Zaamgezwoorene was zeer groot: De Gourze en de groote Kronijk, zeggen, dat alle die gene, die Velzen tot in 't negende lidt bestonden, gedoot wierden en op radengeleyt. Veldenaar zeyt gedoot of eeuwelijk verdreven, waar onder hy Amstel en Woerdens vrienden mede begrijpt. d'Utrechtse Heda zeyt slechts, dat Velzens magen tot in 't negende geslacht wierden uigeroeyt. Den voorverhaalden Amsterdamschen schrijver zonder naam, vervolgt op 't voorgaande ook aldus. En die voor zeyde Heeren van Amstel en Woerden zijn met der vlucht ontkomen; En alle den genen, die men wist, ergens te krijgen, den voorzeyde van Velzen, Amstel, en Woerden van bloede ofte aliantie bestaende, ofte van hunne factie wezende, van den meesten tot den minsten, zoo wel mans als vrouwen, en kinderen, werden omgebracht, en hunne goederen verbeurt gemaakt. Doch de Heer Vossius verwerpt dit, en zeyt, dat men alle, die men van de t'Zaamgezwoorene bekomen konde, om hals brocht, en die 't ontvlucht waren, eeuwiglijk uyt Hollant gebannen, en hunne goederen verbeurt gemaakt wierden. Maar 't vervolgen van de vrienden der t'Zaamgezwoorene tot in 't negende lit toe, zeyt hy ront uit, dat onwaarachtig is, en dat dit schrijvers geschreven hebben, die in de volgende eeuw daar na gekomen zijn: maar dat het by d'outste schrijvers niet gevonden wort, ook blijkt deze onwaarheyt, (na zijn E. zeggen) daar uyt, dat d'Huyzen van Amstel en Velzen, daar van de voorgangers der t'Zaam-

gezwoorene gesproken zijn, geheel en ongeschent, noch lange Jaren daar na gestaan zouden hebben, en die geslachten een ruymen tijd na dezen, in aanzien zijn geweest, gelijk zulks uit zekere brieven blijkbaar is: Wat de Huizen van Amstel en Velzen, en hare, en andere der t'Zaamgezwoorene geslachten, ter oorzaak van de doot van Graaf Floris is overgekomen, zullen wy inde volgende Hoofstukken verhandelen, en zeker brief in tegendeel van dit zeggen vertoonen. En nademaal onze bovengenoemde Kronijk-schrijvers te jong zijn, om hier over, by de Heer Vossius aangenomen te worden, zoo zullen wy zien, of onzen ouden Rijmer Melijs Stocke, (die immers out genoeg moet zijn, en niet ouder zijn kan, om dese geschiedenis te beschrijven, want hy in die tijd leefde) hier niets van aanroert. Dus luiden zijn rijmen, na dat hy de getrouwheyt van Graaf Floris Winthonden, daar hier voren af verhaalt is, geprezen heeft.

Mer deze moorders verwoet,
 Hebben haren Here verbeten,
 Hem niet alleene, suldi weten,
 Mer hem selven, en menigen man,
 Als ic eensdeels seggen can,
 Daer 't stede beruet al openbaer,
 Ende ontbinden sal hier naer.
 Kinder, magen, hebben si onteert,
 Die in haer doen hebben gekeert,
 Die noch in haren doene houden,
 Sullen verraders sijn gesconden,
 Alle die dage die si leven,
 Ende met hem sijn verdreven
 Wt haer lande, wt haren goede.
 Des mach hem wesen wee te moede,
 Die der moort onschuldig sijn.

Het geen men uit deze vier laatste regels kan afnemen, niet van wegen het dooden, maar aangaande 't uytbannen van de namagen der t'Zaamgezwoorene, is, mijns bedunkens, zoo klaar, dat 'mer niet aan behoort te twijffelen.

Vorder, wort ontrent den Jare 1230.

Van Velzen schrikkelijk gedoot.

Zijn vrienden gedoot of verdreven.

Vossius gevoelen daar over.

Wort weder leyt.

Dirck van
Velzen.

in d'oude Geslacht-tafels der Edelen van Hollandt genoemt, eenen *Dirck van Velzen*, die, na alle vermoeden, de Vader van deze *Gerart* zal geweest zijn: Daar na, omtrent 't Jaar 1290. vint men deze *Gerart* zelf, en dit zijn de twee eenigste namen van *Velzen*, die men in alle de Hollantsche Kronijken vinden kan, waar uit blijkt dat zijn geslacht, genoegzaam

uitgerooit is. *W. van Gouthooven* zegt ook, dat het *Slot te Velzen*, twee mijlen van *Haerlem*, t'zedert de moort door *Gerret van Velzen* aan Graaf *Floris van Hollandt*, &c. begaan, in den Jaar 1296. in ruine, of vervallinge, leit, doch eenige stukken van muuren konnen noch van 't zelve gezien worden.

NEGENDE HOOFT-STUK.

Van 't gene, na de doot van Graaf *Floris van Hollandt*, &c. Ter oorzaak van de zelve, voorgevallen is.

Kort Inhoud.

't Slot *Kronenburg* wert geplondert en afgebroken, en 't Slot te *Muyden*, *Diderik van Haerlem* te bewaren gegeven. Gelegentheit van 't zelve. De Graaf van *Kleef* trekt 's Lants regeering aan hem. Komt in den Hage. Heer *Guye van Henegouw* ruymt voor hem, naar *Geertruydenberg*. Schrijft 's Lants toefant aan zijn broeder; die hem verfoekt aldaar te blijven tot zijn overkomt. 't Welk doende, neemt de regeering van *Zuyd-Hollandt*, gelijk de Graaf van *Kleef* die van *Noord-Hollandt* aen. Bedenkingen over den zelve. Den *Kleefzen Adel* komt meest al in den Hage, daer men, tor 's lants kosten open tafel houd, daer groot misnoegen uit ontfont. De Graaf van *Henegouw* komt zelfs tot *Geertruydenberg*, daer den *Hollantsen Adel* en gemeente na toelopen, en den Graaf van *Kleef* verlaten, die met de zijne, stillekens telant uit trekt. De Graaf van *Henegouw* komt met zijn broeder tot *Dordrecht*, en van daer tot *Delft*, met 3000 man: alwaer een oproer ontfaat, doch wort van hem gestilt; hy beract zig met de *Staten*, die hem 's Lants bewint, als voogt van zijn Neef, in handen stellen. *Biffchop Willem van Utrecht*, belegert, en wint 't Slot te *Muyden*. Wat recht hy daar op meende te hebben. De Graaf komt tot ontzet, doch te laet. De *Biffchop* voert zijn Leger in *West-Vrieslant*. Vermaant de *Vriezen* tot herftelling van hun *Vryheyt*. Predickt aflagt tegen de *Hollanders*. Zy vallen af, belegeren en winnen 't Slot *Wydenis*: Werpen dat van *Nieuwendoreen* en *Enigenburg* om verre: overvallen en verbranden de *Stadt Medenblik*: Beleggen met des *Biffchops* hulp, dat Slot; 't welk zich mannelijk verdaedigt. Graaf *Jan van Henegouw* ontzet *Middelburg* in *Zeelant*, dat van de *Vlamingen* belegert was. Trekt met een groot Leger in *West-Vrieslant*. Slaat de *Vriezen* by *Enkhuyzen*, 't welk met noch eenige Dorpen geplondert en verbrant werd. 't Slot *Medenblik* in d'uytterfte hongers-noot gekomen zijnde, wert van de *Vriezen* uyt schrick verlaten, en van Graaf *Jan* wederom herftelt, wiens Leger, door strenge vorft en koude, genootzaakt is wederom te keeren, en komt met den *Grave*, (doch geheel verftroyt) weder 'thuys.

Zoo haast de gevangens van 't belegert *Slot Kroonenburg* afgeleit, en in verzekering gebrocht waren, hebben de *Krijgs-knechten*

't zelve eerst geplondert, en daar na tot den gront toe, afgeworpen, zoo dat 'er nauwelijks den eenen steen op den anderen gelaten is, zoo groot was de verbittering,

tering. Daar na is wederom hier ter stede een ander Slot gebouwt, dat ook noch tegenwoordig in wezen is, en de zelve naam voert. Van 't Slot Kroonenburg liepen de Beleggers met groote verbolgentheit naar 't Slot te Muyden, meynende aldaar noch eenige van de 't Zaamgezwoorene te vinden, maar zy waren gevluicht, en hadden 't Slot ledig gelaten. Hier over wierd het van vernielen verschoont, te meer, dewijl het Graaf Floris in het byzonder toe quam, die het (gelijk gezeit is) van zijn eigen goet had laten bouwen, naar vermoeden, om zich hier door te sterker te maken, zoo te water als te lande, door dien het aan de mont van de Rivier de Vecht, aan 't Y, en de Zuyder-Zee gelegen was. Ook had hy tot allen tijden, die van Utrecht, door 't sluiten van de Rivier, daar mede konnen quellen, en zijn zelve voordeel doen, met tol te nemen, van de op- en af-varende schepen. Doch hadden de Krijgs-knechten yemant van hare vyanden hier op gevonden, het had voorzeker niet verschoont geworden. Men beval dan het selve aan Heer Dirck van Haerlem te bewaren, die het van 't lants wegen, in sijn gebiet nam.

De Graaf van Kleef begaf zich naar Dordrecht, alwaar hy aanhang kreeg, want hy trok 's Lantszaken aan hem, als of hy zelfs Grave van Hollandt geweest ware. Heer Guye, broeder des Graafs van Henegouw, die hem in den Hage onthielt, was hier over dapper ontstelt, doch kon, voor die tijd daar niet tegen doen, en verstaande, dat de Kleeffe Graaf zich bereyde, om in den Hage te komen, ruymde voor hem, en reyde naar Geertruydenberge. Hier van daan, liet hy den toefant des Lants, aan Graaf Jan zijn Broeder weten, als mede, dat hy voor genomen had, wederom by hem te komen, daar toe hy vry geleyde, voor hem en zijn Neef, des Graven zoontjen, aan den Hertog van Brabant, (om door sijn lant

veylig te mogen reyzen) verzocht, en ook verkregen had. Graaf Jan van Henegouw, dede zijn broeder in aller haast hier op weten, dat het nootzakelijk was, dat hy daar bleve, alzo hy nu zelfs reysvaerdig stont, om by hem te komen, en aldaar best van hem, op alle voorvallende zaken, kon onderricht worden, nademaal hem 's Lants toefant bekend was. Hier over bleef Heer Guye tot Geertruydenberge, en die van Zuyd-Hollandt begonnen met zijn regeering zeer wel vernoecht te worden, maar met de Noord-Hollanders moeide hy hem niet.

De Graaf van Kleef was zoo haast niet in den Hage gekomen, of hy nam 't Hof met de gantse bestiering des lants aan zig, zoo dat 'er anders niet aan schorte, dan de tijtel van Grave van Hollandt. De Noort-Hollanders verdroegen dit, en lieten 't alzo, doch morrende en knorrende, heenen gaan. Evenwel is 't niet buiten bedenken, dat hier eenig heymelijk verstant onder schuyldte, tusschen den Kleeffzen Graaf, en eenige der 't Zaamgezwoorene, die noch onbekent waren, en stilzwijsens dit spel, tot d'uitkomst des zelfs, aanzagen: 't Gaf ook bedenken, dat hy door voorsprak des Heeren van Kuyk, (die, naar alle vermoeden, van den Hertog van Brabant daar toe verzocht was) de 't Zaamgezwoorene op Kroonenburg, haar lijf en leven had zoeken te verschoonen. Doch dit zijn Rijk duurde niet lang, want het overige des Kleeffzen Adels, die noch in hun lant gebleven waren, vernemende, het groot gezag, dat hun Heer in Hollandt voerde, quamen al t'zamen op hope van ampten, of ten minsten om haar een tijd lang te verlustigen, naar den Hage af-zakken, overmits alhier alle dagen open Hof wierd gehouden; men gaste en braste, men slempte en dempte, men vrat en zoop niet weinig, en dat al tot 't Lants en 's Graven van Hollants kosten, want men taste alles aan, dat men krijgen kon,

Heer Guye van Henegouw be-recht Zuyt-Hollandt.

De Graaf van Kleef komt in den Hage.

Houdt aldaar open Hof.

Gelegentheit van 't Slot te Muyden.

Wort aan Dirck van Haerlem bevolen.

De Graaf van Kleef trekt 's lants Zaken aan hem.

kon, en het gereetste was. Dit zeit 'er
Melij's Stocke van.

*Die Grave van Cleve trac in den Hage,
Tot hem quamen alle dage
Daar vrienden ende mage,
Die ons deden die groote plage.
Ende aten en dronken 's Graven spise,
Hem dochte doe in aller wise,
Dat si vonden hadden 't goet.*

*Dat onlust
verwekt.*

Hier door wierd in korten tijt, een
grootte somme gelts t'zoek gemaakt, waar
over de gemeente van *Hollant* den *Kleef-*
zen Graaf begonnen te mistrouwen, dat
hy's Lants welvaren niet benaerftigde,
maar 't zelve ten achteren zette, en gants
krachteloos zocht te maken, zoo dat het
wel haaft, qualijk met hem afgeloopen
zou hebben: Maar de tijding van des
Graven van Henegous aankomst tot *Geer-*
truydenberg belette dit: en daar mede was
zijn *Hof* ook uit: want hy vond zig op een-
nen dag, van alle den *Hollantzen Adelen*
gemeente verlaten, die aanstonts heenen
reylden, om den *Graaf van Henegouw* te
verwelckomen, met eenen hun latende
verluiden, dat zy wel haaft met hem zou-
den weder komen, en ander ordre doen
stellen. Den *Graaf van Kleef* dit, en de-
zen grooten toeloop verstaande, als ook
dat 'er wel drie duyzent *Krijgs-knechten*
by den *Graaf van Henegouw* in dienst wa-
ren, ruymde met al de zijne, stillekens
uit den *Hage*, en trok wederom in zijn
Lant.

*Graaf Ian
van Hene-
gouw komt
in Hollant.*

Graaf Ian van Henegouw wierd met
blijdelijk toejuychgen van al 't volk ont-
fangen en verwelckomt, die hem ge-
trouwheit zwoeren, en alles dat wapenen
voeren en bekomen kon, rusten hun ten
oorlog. Hy quam benevens zijn broeder
eerst te *Dordrecht*, en van daar met drie
duyzent man tot *Delft*, aldaar hy zeven
dagen met de *Staten* raad pleegde: De
Goutze Kronijk zeit van zeker oproer,
met deze woorden. *Daer na quam Graaf*

Ian te Delft, ende doe wort daer een groot Op voer te
opstal onder die gemeent, die tegen malkan- *Delft.*
der vochten. Daer bleef Graaf Ian seven da-
gen leggen binnen Delft, ende versoende die
gemeent, dat si te vreden waren. Uyt de
Rijm-kronijk blijkt zulks mede.

*Van danen a hi te Delft voer,
En tie liede van Zuyt-Hollant mede.
Doe hi quam aldaer ter stede,
Wort aldaer een parlement,
Eer dat pleyt wort geënt,
Leden zeven dage daer,
Eer was geëffent, &c.*

Doch wat dit voor een oproer geweest,
en waar uyt 't zelve ontstaan is, wort ner-
gens gevonden, geen van onze oude
Kronijk-schrijvers, dan de twee voor-
noemde, melden hier af. De Heer *Vossius*
gaat het ook voorby, maar hy zeit dat de
Staten, na zeven dagen raad plegens, den
Graaf van Henegouw het bewint in handen
gaven, tot der tijt toe, dat *Graaf Floris*
zoon, *Ian*, uyt *Engelant* zou gekomen zijn.

Als *Willem van Mechelen*, neef van *Graaf*
Floris, (die in 't zelve Jaar, onlangs voor
des *Graven* doot, in de plaats van *Ian van*
Zierik, tot een-en-veertigste *Bisschop* van
Utrecht gestelt was) begon te bedenken,
dat hy verzuymt had, de t'Zaamgezwo-
rene, die op *Kroonenburg* belegerd geweest
hadden (alzo haar t'zamen-zweering
hem bekend was) te ontzetten, is hy daar
over niet wel vernoegt geweest, en be-
ginnende zig zelve van onachtzaamheit
te beschuldigen, overleyde, of het noch
geen tijt ware, om yet, tot voordeel des
Bisdoms uit te werken. Ziende dan, dat
het in *Hollandt* zoo verwacht en verdeelt
was, is hy met een deel gewapent t'zaam-
geraapt volk, voor 't *Slot te Muyden* ge-
rukt, 't zelve aanstonts belegerende. Hier
op meende hy eenig recht te hebben,
want volgens 't zeggen van *A. Buchelius*,
(die aanteykeningen gemaakt heeft op

*Willem
Bisschop
van Uite-
recht,
rukt voor
's Slot te
Muyden.*

a De Graaf van Henegouw.

Muyden
eertijds
aan de kerk
van Uir-
recht.

de *Stichtse Kronijken van Heda en Beka*,) zoo had *Keyzer Otto den eersten*, in den *Jare 953.* en na hem, zijn navolger *Otto de tweede*, in den *Jare 975.* brieven, (die hy ook aanwijst) aan de Kerk van *Utrecht* verleent, waar by *Muyden*, (dat in de zelve, in 't Latijn *Amuda* genoemd wort,) aan de Kerk van *Utrecht* gegeven is. Doch het zou namaals van de zelve Kerk aan de *Grave* in pantschap voor zeker zomma van penningen verset zijn geweest, welke zomma daar na tot lossing des zelfs wederom betaalt is. En om vorder te bewijzen, dat de *Stadt Muyden* met hare inwoonders aan de Kerk van *Utrecht* behoorden, vertoont de voornoemde *Buchelius* een andere brief, daar in den *Rechter*, of *Drost*, of *Balliu*, of *Schout*, ('t Latijns woort is *Iudex*) en *Schepenen* en *Raad* der *Stadt Muyden* bekennen, dat zy aan de zelve Kerk zoo veel als eigen zijn, en by die zullen blijven, den *Bisschop* die is of komen zal, getrouw zijn, zonder haar oyt een ander Heer te onderwerpen. Deze brief was gegeven 't *Jaar 1296.* op den derden dag na den *Zondag Oculi*, dat is drie weken naar *Vasten-avont*, en volgens dien, niet lang voor *Graaf Floris* doot. Maar uit deze brief blijkt wel, dat aan de Kerk van *Utrecht* eenige eigendom van de stede *Muyden* was overgegeven, maar niet van des zelfs *Slot*, dat den *Bisschop* belegerde, want in tegendeel blijkt uyt de *Rijm-kronijk*, dat dit *Slot* van *Graaf Floris* gekoft, en gebout was, van zijn eigen goederen, dit zijn de woorden.

*Si voeren te Muïden mitten Grave,
Te huse dat hi mit sire have,
Hadde gecoft ende doen maken.*

Diederik van Haerlem; die dit als *Slot* voogt, van 's lants wegen bewaarde, (ge-lijk gezet is,) was op dit beleg gants onvoorzien, alzo dat hy 't groot geweld, dat den *Bisschop* daar op dede, volgens 't zeg-

gen van *Beka*, zoo met stormen als blijden, die den *Grave* zelve had doen maken, als *Melijs Stocke* zegt, niet lang konde uit harden, ook was 't volk daar binnē, door tegenstant aan de bespringers, (die nacht noch dag niet op hielden,) te bieden, zoodanig afgemat, dat het meefte deel, de wapenen neder leiden, en naar 't gebod huns *Overste* niet meer luyfteren wilden, maar hun zelve aan den *Bisschop* opgeven: niet meer dan vijf warden, als *Melijs Stocke* zegt, die *Diederik van Haerlem* getrouw bleven, en met hem alles wilden uytstaan. Maar dit kleyn getal niet machtig zijnde, om 't *Slot* te verdaedigen, was hy genootzaak, een verdrag te verzoeken, by 't welk hy 't *Slot* en hem zelfs als gevangen, doch behoudens lijfs, in des *Bisschops* handen most overgeven. Doch had hy het maar twee dagen langer kunnen uythouden, volgens onzen oude *Rijmers rijmen*, de *Grave van Henegouw* zouw hem ontzet hebben.

*Of hi ware bleven doot.
Want hi 't Amstelredam was gomen.
Om t'ontsetten te haren vromen.*

Dit nu te laat zijnde, heeft hy zijn volk in de naaft aangelegene plaatsen verdeelt, om den *Bisschop* in zijn voortgang hier ontrent te stuyten, maar let eens hoe onzen *Rijmer* hier voort gaat.

*Dus bevet Bisschop Willem bestaen,
't Graafschap te groeten van beginne.
Nu mocht men sien, hoe groten minne
Dat hi droech tot sinen neven,
Den eenen die daer doot was bleven,
Ende den sone in Ingelant.*

Den *Bisschop*, door deze eerst verkregen *Zege* hoogmoedig wordende, overleyde, waar hy best zijn overwinningen zou kunnen vervolgen, en wel wetende, dat de *Vriezen* uit den aart, al over lang, tot *muytery*, en van de *Hollandsche Gra-*

't Slot te
Muyden
aan den
Bisschop
overgege-
ven.

Die daar
op moedig.

ven

De Vriesen
oproerig
Maakt.

Predikt
af-laten
gelijk de
Paus.

Vriesen
neemen
's Slot
Wijdenesse in.

Ook 't
Huis Nieu-
wendoren.

ven af te vallen, genegen waren geweest, voert hy zijn leger in *West-Vrielandt* over, en vermaent haar, dat 'et nu tijt was, om wederom vrye volckeren te worden, daer zy en haer voor-ouders wel eer, zoo veel bloet voor gestort hadden, en dat hem ten hoogsten verwonderde, dat 'er alrede zoo veel tijt vergeefs verlopen was, die zy tot haar voordeel zouden hebben kunnen waarnemen, maar dat 'et evenwel noch niet te laat was, om hare vryheit (zoo zy die lief hadden) wederom te herstellen, daer in hy haer wilde bebulpzaam zijn. En om de *Vriesen* noch meerder aan te hitzen, & *ibidem adversus Hollandicem populum Episcopalem predicavit indulgentiam*, zeit *Beka*. Dat is: En aldaer predikt hy den *Bisschoplijken* aflat, tegen 't *Hollandsche* volk. Dit van haar aangenomen wordende, als of *Bisschop Willem* zelfs *Paus* was geweest, raakten zy terstont aan 't hollen, en al hun yver en bitterheyt, die zy boven alle andere, hadden getoont, in 't vervolgen der 't *Zaamgezwoorene* tot wraak van hun Heer *Graaf Floris*, (gelijk of zy berouw van 't zelve kregen) veranderde, en keerden haer tegens hem en zijn *Erfgenaam*, waar over zy ten eersten 't *Slot Wijdenesse* met grooten ernst en geweld belegerden. *Boudewijn van Naaldwijk* hier op gebiedende, was gedwongen, om dat hy van alle nootzakelijkheden, tot tegenweer dienende ontbloomt was, dit *Slot* aan haar over te geven, op voorwaarde, dat hy met al de zijne, behoudens hun lijf en goet daar af zou trekken, en in zekerheit met 't zelve in *Hollant* varen, dat zoo geschiet zijnde, hebben de *Vriesen* 't *Slot* tot de gront toe, neder geworpen. Hier van daan zijn zy gevallen op 't *Huis te Nieuwendoren*, dat noch niet volmaakt was, waar door zy het te lichtelijker in kregen, en wader af-braken. Dit zeggen de *Goutze*, en *Rijm-kronijk*. Maar de groote *Kronijk*, en die van *Beka* en *Heda*, die van de Heer *Vossius* gevolgt worden,

noemen in de plaats van dit, 't *Huys Enigenburg*, 't welk de *Vriesen* ook zouden in gekregen en verwoest hebben, beyde kan het waar zijn. Doch dat hun meest in de weg stont, was *Medenblik*, nademaal dit zoodanig gelegen lag, dat men alle uren, hun lant, uit 't zelve kon overvallen en plonderen. Dit hebben zy dan aanstonts belegerd, en de *Stadt* ook in gekregen, berooft, vernielt, en verbrant. Maar 't *Slot* dat zeer sterk was, en in be-

Belegoven
Meden-
blik.

waring van Heer *Floris Wouters* zoon van *Egmont*, sloeg haar stormen af. Den *Bisschop* dit verdriete, zond de twee *Blijden*, die hy voor *Muyden* gebruykt had (als gezeit is) aan de *Vriesen* over, om het *Slot* daar mede te dwingen, doch 't was vergeefs, want de belegerde waren sterk en moedig, en van 't geen tot tegenweer dienftig was, wel voorzien. *Graaf Ian van Henegouw*, die nu voor zijn Neve alleen, als *Voogt van Hollandt* regeerde, de tijding van dit beleg gekregen hebbende, berade zich in den *Hage* met de *Staten* over den toestant van 's *Lants* zaken, en vonden goet, dewijl *Middelburg* in *Zeelandt* van de *Vlamingen* (door heymelijk toedoen van *Wolffart van der Veer*, als wy hier vooren gezeit hebben) hart belegert, en nu in d'uyterste noot gebracht was, 't zelve eerst te ontzetten, nademaal men wel verskert was, dat aldaar in *Zeelandt* noch verscheide goede vrienden te vinden waren, den *Grave* toe gedaan, die hun dan met zijn komst wel zouden openbaren, maar die nu, als overheert, stil zaten. Ook vertroude men, dat 't *Slot Medenblik* wel zo lang zou kunnen tegen houden, ter tijt toe, dat men *Middelburg* ontzet had. Dit wierd dan in 't werk gestelt, en den *Grave* voer met zijn *Krijgs-volk* in *Zeelandt*, om *Middelburg* te behouden.

Graaf Ian
trekt met
krijgs-volk
na Zee-
landt.

De *Vriesen*, die al vergeefse moeyten deden, en groote schaden, voor 't *Slot* te *Medenblik* uytstonden, vernamen wel, dat

dat 'er met geweld niet op te winnen was, en dit van alle de sloten en sterkten, (die Graaf *Floris* in *Vrieslandt* had doen bouwen, om de *Vriezen* daar door in den toom te houden,) maar d'eenigste zijnde, die de *Hollanders* in gants *West. Vrieslandt* noch in hun geweld hielden, daar van zy zeer gaerne hadden ontslagen geweest, besloten, deze plaats uit te hongeren, en de belegerde daar door, tot overgeven te dwingen, alzo men hun bericht had, dat 'er zeer weinig voorraat van koorn binnen was. Zy stopten het inkomen der haven zoo dicht met ingeslagen palen, dat 'er van die kant, niets binnen kon gevoert worden. Van de Lant-zijde hadden zy het met hun Krijgs-luiden zoo wel, en vast omcingelt, dat niemand daar door konde komen. Hier over geraakten de belegerde in zoo grooten gevaar, dat zy tot onderhoud van hun leven, Paerde-vleys, uit gebrek van andere spijsze, moesten gebruyken, door dien 't ontzet zoo lang vertoefde.

De tijdinge dat Graaf *Jan van Avennes*, met zijn volk tot *Zirckzee* in *Zeelant* gekomen was, verschrikte de *Vlamingen*, die *Middelburg* belegert hadden, zo dapper, dat zy, zonder hem te durven verwachten, alle om een goet heen komen uitzagen. Want eenige warenders by, die noch wel heugde, met wat gevaar zy, ten tijde van Grave *Floris*, uit *Zeelandt* ontkomen waren, doe zy hare makkers met zoo groote menighen zagen verdrinken of doot slaan, als hier voren gezet is. Maar de burgers van *Middelburg*, nu al in d'uyterste noot zijnde, door dien hunne Krijgs-knechten, wegen 't langduurig en hart beleg, meest gesneuevt waren, daar door zy zig al begonnen op 't overgeven te beraden, dit onverwacht en verbaast vluchten van de *Vlamingen*, gewaar wordende, grepen wederom moed, en hopende, dat dit een teycken van ontzet wezen moest, zonder dat zy

even welzulks wisten, vielen moediglijk uit de Stadt, ontvingen den Graaf van *Henegouw* met groote blyfschap, geleyden hem al zegepralant binnen hare poorten, en hier mede waren zy van dit beleg verloft, dat van 't begin des Zomers, doen Graaf *Floris* omgebracht wierd, tot 't eynde van den Herfst toe, geduurt had.

Nu waren groote sommen penningen, die den Grave van *Vlaanderen* tot betaling der Soldye aan de beleggers voor *Middelburg* had opgebracht, te vergeefs verspilt, en alle d'aanslagen van Heer *Wolffart van der Veer* in rook verdweenen: evenwel wist hy dit zoo geestig van zijn hals te schuyven, en alles zoo aardig te ontveynzen, als of hy nergens van geweten had, dat Graaf *Jan van Henegouw* met hem, benevens andere *Zeeuwse Heeren* raad pleegde, en 't groot gevaar, van 't Slot *Medenblik*, en volgens dien, 't verlies van gants *Vrieslandt* te kennen gaf, en hulp, om 't zelve te behouden, van haar verzocht. Doch de *Zeeuwen*, die nu zoo lang met hunne vyanden in haar lant hadden gequelt geweest, en den oorlog heel moede waren, toonden zeer weinig genegentheit, om tegen den winter, zoo verre uit hun lant, ter heyrvaart te trekken, niet te min beloofden zy opeen kort met een deel krijgs-lieden, te zullen volgen, doch zeer weinig quamender.

De Graaf vertrok hier op naar *Hollandt*, en vergaderden zo veele Lantsknechten, als het in der haast mogelijk was; de Heeren van *Arkel* en van *Putten* en de meeste borgers van *Dordrecht* trokken ook met hem, zoo dat hy een groot en sterk leger te velde brocht. Met 't zelve komt hy ontrent *Enkhuysen*, en vont aldaar de *Vriezen*, bereyt om hem slag te leveren. De *Hollanders*, door hare Oversten aangemoedigt, vallen op haar aan, en naareen dapper gevecht aan wederzijden, verlooren de *Vriezen* dien slag, met

Brengen
die op 't
Slot in
grooten
hongers-
noot.

Middel-
burg ont-
set.

Hollanders
overwin-
nen de
Vriezen.

wel drie duyzent mannen. Des *Graven* leger plonderde en verbrande al teffens *Enkbuizen* met eenige na by gelegen Dorpen: wiens vlammen by nacht zeer verre schijnende, de beleggers voor 't *Slot Medenblik* zoo groote verbaastheit, als de belegerde op 't zelve *Slot*, vreugde toebrecht, want dese het branden ziende, riepen overluyt, *Wy worden ontzet*. Des morgens zagen zy eenige van des *Graven* schepen aankomen, daar op den *Slotvoogt Heer Floris van Egmont* geboot, dat 'er 30 van zijne knapen zouden uytvallen, om te zien hoe het in 't *Vriese Leger* gestelt was, maar zy vonden de *Vriezen* vast bezig, met pakken en zakken, en mede te slepen, 't geen zy noch met der vlucht meenden te bergen: deze 30 mannen sloegen 35 *Vriezen* doot, en keerden wederom.

't Slot te
Medenblik
ontzet.

Terwijl was men aan d'ander kant bezig, om de palen uit te trekken, daar mede de *Vriezen* de haven gessloten hadden, zoo dat de *Vloot* binnen quam, wiens *Maarschalk* zeer blijdelijk verwelkomt wierd. Terwijl komt 't gants leger te *Medenblik*, doch de *Vriezen* waren alle gevlucht, men brocht terstont overvloed van spijze en drank, met allerley nodig krijgs-tuig binnen den *Burgt*, en 't Leger

vernachte daar rontom heen. Hier stont het geschapen, dat geheel *West-Vrieslant* wederom onder des *Graven* gehoorzaamheit zou gebracht worden. Want had *Graaf Ian* deze zijn overwinningen mogen vervolgen, hy had al de *Vriese Heeren* in gyzelinge mede na *Hollandt* genomen, gelijk de *Heer Dirck van Brederode* toe genaamt *den Goedertieren*, in den *Jare 1285*. door last van den overleden *Graaf Floris* gedaan hadde; waar door *Vrieslandt* wederom hem onderdanigh wierd. Maar den Hemel belette dit, want dien nacht begon het schielijk zo fel kout te worden, en daags daar aan, zoo hart te *Vriezen*, dat men qualijk door de *Zuyder-Zee* kon varen, waar over den *Grave* geraden wierd, dat hy 't Leger naar huis zou doen vertrekken, dewijl 't zelve in 't velt niet langer duren kon, dit wierd terstont belast, en den aftocht geblazen. 't Leger vertrok, doch 't wierd, zoo te water als te lande, zoo door *Ysgang* als koude, zodanig verstroyt, dat de *Graaf*, tot *Haerlem* komende, zoo veel van zijn volk miste, dat hy daar over wel hertelijk ontstelt was. Aldus beschermde het *vriezen* de *Vriezen*, op dit maal, voor meerder onheyl.

't Vriezen
beviert de
Vriezen
van ver-
der inval.

TIENDE HOOFT-STUK.

Van d'overkomst van Jan, Grave van Holland, &c. Graaf Floris zoon, uit Engelandt in Zeelandt.

Kort Inhoud.

Den Adel besluyt buyten kennis van den Graaf van Henegouw, den Jongen Graaf Jan uit Engelandt te halen. De gezanten worden verkoren, en varen over. De Koning van Engelandt staat hun verzoek toe, en bevelende de Heer van Brederode de zorg over den Jongen Graaf, laat hem varen. Of hy te voren getrouwt was, en zijn Wiji met hem voer? Hy komt in Zeelandt aan, en wort verwelkomt, voornamentlijk van Heer Wolfart van Borsselen, die hem geheel, door vleyen, tot zich trekt, daar over d'ander Edelen, misnoegen, en hem verlaten. De Graaf van Henegouw ontbiet den Jongen Graaf van Hollandt tot Dordrecht, om hem de Heerschappy over te geven; die hem antwoordt, dat hy tot Bridam, met een geleyde van 100 man by hem zou komen, waer door den Graaf van Henegouw verstoort, heymelijk uyt 't Lant vertrekt. Heer Wolfart geeft raad, dat men hem najagen en vangen zoude, dat gedaen wort, doch te vergeefs.

H Et meeste deel van den Adel en Ridderchap, inzonderheit die de t'zamen-sweering tegen Graaf Floris bekennt was geweest, hadden nu hun oogmerk volkomen bereykt, want des *Graven* doot gaf haar meer vryheit, om tot hun voornemen te geraken, dan des zelfs gevangenis, by den *Koning van Engelandt* zou gedaan hebben. Dit was, dat alle die gene, die in de tijt der minder-jarigheid van Graaf Floris geleefd hadden, noch indachtig waren, hoe zy doenmaals, het Heerschapp over de gemeente plachten te speelen, dat haar door den zelve *Grave* daar na, al te streng was besnoeit geworden, als gezeyt is. Zy meenden dan nu door de doot van Graaf Floris, en de jonkheit van zijn Zoon, tot deze Heerschappy gekomen te zijn, de welke zy aan den jonger Adel, die dien tijdt niet heugde, zo smakelijk voorstelden, dat zy die zeer licht mede aan hun zijde kregen, Maar Graaf Ian van Henegouw, begon zijn regeering, als Voogt, zoo wakker en ernstachtig in te stellen, en dat tot ver-

noeging van de gemeente, die hy zocht te behagen, dat zy vreesden, hier toe niet te zullen geraken. Daar over begonnen zy onder malkanderen te overleggen, of het niet best ware, dat men den jongen Graaf uit Engelandt zocht over te halen, om zijn lant zelf te komen regeeren. Dit alles deden zy, niet alleen in d'afwezenheit van Graaf Ian van Henegouw, terwijl hy met deze *Zeeuwze* en *Vriese* oorlog bezig was, maar ook gants buyten zijn weten en kennis. Ja de gaulte van deze Heeren maakten d'eenvoudigsten wijs, dat hy zelf na de Heerschappy stont, en de gemeente, daarom zodanig zocht te believen, dat zy hem zouden helpen, om zijn Neef, den jongen Graaf Ian, Floris Zoon, die de rechte en eenigste Erfgenaam van zijn Vader was, uit zijn gerechtigt Erfdeel te houden.

't Is dan daar toe gebracht, dat men gezanten verkoos, om den jongen Graaf Ian van Hollandt uit Engelandt over te halen, 't welk te beurt viel aan Heer Dirk van Brederode, Willem, Heer, en zijn broeder Florens, Regael Abt, beyde van Egmont,

Graaf Ian van Henegouw regeert ernstig.

Den Adel kiest en zendt gezanten na Engelandt.

Ouden Adel raatslagen om Graaf Ian in 't lant te halen.

Egmond, en Heer Henrik, Burg-Grave van Leyden: by deze wierden uit elke Stadt, noch twee van de verstandigste en voortreffelijkste Heeren toegevoegt, de welke in Engelandt komende, dien Koning voorstelden, Hoe dat zy sedert 't ombrengen van hun Grave, nu een tijd lang in groote oneenigheden en oorlogen hadden moeten door brengen, ter oorzaak, dat haer hun wettig Vorst ontbrak. Dat 'et over zulks nootzakelijk, en meer dan tijd was, om 't welvaren van den Graaf, (aan wien den Koning d'eer gedaan had, zijn Dochter te huwelijken) en zijne landen in voorspoedigen stant, te doen bloeyen, dat zijn Majesteit toch wilde gedogen, dat hun Prins met haer mocht overvaren, om hem op zijn Vaders Troon te bevestigen, waar mede den Koning gants Hollandt en Zeelandt voor eeuwiglijk aan Engelandt zoude verplichten. Koning Eduardt, die door Graaf Floris doot, zijn oogwit alzo wel getroffen had, als of hy gevankelijk hem in handen waar geleverd, en slechts alleen na deze gezantschap wachte, daar door hy nu verzekert zijnde, dat zijn Schoon-zoon by zijn Lantzaten willekom was, alzo hy hem met geweld, of list, om zijn jonkheits en onervarentheits wil, daar niet zou hebben kunnen door redden, stont dit verzoek datelijck toe, en gaf ordre om de Bruylofts-feeft aanstonts, met groote pracht, en heerlijkheit te volbrengen, want het blijklijk schijnt, dat hy tot deze tijd toe, wel verlooft, maar noch zeer jong zijnde, niet getrouwt is geweest, dit zeyt 'er de Rijn-kronijk af, die van de Heer *Vossius* gevolgt wort.

*Zijn Wijf moste a hi trouwen daer,
Ende beslapen al daer naer,
Doe had hi orloft 'huis te varen.*

De Heer *Scriverius*, besluit uit deze woorden, als mede uit zeker Engelschrijver, genaamt *Thomas Walsingham*,

a Den jongen Graaf Jan.

dat den jongen Graaf, tot dien tijd noch ongetrouwt was. Na dat de Feeften geeyndigt waren, dede de Koning een bequaam Schip met groote kosteljkheit en sieradien toe rusten, om den Grave zijn Schoon-zoon over te voeren, de Heer *Dirck van Brederode*, heeft hy de zorge over zijn jonkheit bevolen, en verzocht, dat hy de fouten, die door zijn onervaren jeugt mochten begaan worden, wilde helpen verbeteren, en hem met raad ondersteunen, op dat hy met der tijd, van alles, dat hem nodig was, volkomen kennis mocht bekomen. Zy steken in Zee, maar de wint wilde naar hun genoegen niet al te dienstelijk waayen, waar door zy genootzaakt waren, in de Zeeuwze Eilanden te landen. De Heer *Scriverius* schijnt wederom met de Rijn-kronijk alleen te willen bevestigen, dat Graaf *Ians huisvrouw*, op deze tocht niet met hem is overgekomen, maar dat zy eenigen tijd daar na gehaalt is, volgens deze woorden.

*Daar na droegmen over een
Dat den rade mogelijk scheen,
Dat a zijn Wijf bi hem ware.
Dus geveelt, men voer om hare,
Ende brochtse in 't lant, met eere.*

Zoo haast de tijding van Graaf *Ians* aankomst verspreyt wierd, liep 't gemee-ne volk, met grooten yver toe, om hun Graaf te verwelkomen. Den Adel is ook in 't zelve niet nalatig geweest. Onder deze was d'alderverigste, Heer *Wolfart van Borsselen van der Veer*. Een man, genegen tot hoogheit, gezag, eerampren, en groote schatten, voorts tot veynzen, vleyen, en pluymstrijken, als geboren, wiens aanslagen, met den Grave van *Vlaanderen*, heimelijk tegen 's lants welvaart aangeleit, nu mislucht zijnde, (als gezeit is) zoo wilde hy over een ander boeg zeilen. Deze boven alle andere, den jongen Graaf met uitnemende gediene-

a Graaf Ian.

Bestelt hem een Schip en beveelt den Graaf aan de Heer van Brederode.

De Jonge Graaf lantde in Zee-lant.

Wolfart van Borsselen komt by hem.

ftig-

Haer voorstel aan die Koning.

Die zijn Dochter doet trouwen aan Graaf Ian.

stigheden, bejegende, brengt hem op zijn Kasteel, daar hy heerlijk onthaalt wort; hier wist Heer *Wolfart* het teer gemoed van dezen jongen Graaf, zoodanig te doorgronden, dat hem met der haast, zijn hartstochten, en genegentheden, die ongeveynst waren, bekennt wierden, waar na Heer *Wolfart* hem richtende, niet anders en sprak noch dede, dan't geen hy wel wist, dat den Graaf aangenaam was, en aldus des Graaven hart volkomen in zijn geweld gekregen hebbende, begon hem van 'slants zaken, naar zijn zin, te onderrechter.

d'Edelen, die den jongen Graaf uyt *Engelant* overgehaalt hadden, dit pluimstrijken, gewaar wordende, waren hier over ten hoogsten misnoegt, en merkende, dat zy van dag tot dag, hoe langer hoe meer, van Heer *Wolfart* en de zijne, met de neck aangezien wierden, vertrokken, d'een voor, en d'ander na, elk na de zijne; Doch de Heer van *Brederode* (om dat hem de zorg over den Graaf, van *Koning Eduardt* zoo hoog bevolen was, die ook buiten alle twijffel, den Graaf belaft heeft gehad, om naar hem te luysteren,) droeg hy noch eenig ontzag toe, en bejegende hem met meerder eerbiedigheid dan d'andere, waar over hy ook de laatste by den *Grave* gebleeven is, tot der tijt toe, dat hem, (volgens't zeggen van de groote *Kronijk*) oorlof wierde gegeven, by eenen *Bode*, dat hy trekken zoude tot den zijnen in *Hollandt*. Doch de Heer *Vossius* zeit, dat de Graaf, den Heer van *Brederode*, op zekere vergaderinge der Staten tot *Romerswaal*, door aanraden van Heer *Wolfart*, naar *Zirckzee*, in bezendinge afzond, quantuys om hem hier door te vereeren, maar 't was eigenlijk, om hem met eeren quyt te worden. Van 't af zetten en verzenden dezer *Hollandtze* Heeren, spreekt ook de *Kronijk* van *Veldenaar*.

Graaf *Ian van Henegouw* was tot Haer-

lem, als men hem de tijding brocht, dat zijn Neve, den *Grave* van *Hollandt* uit *Engelandt* overgekomen was. Hy trekt daar opaanstonts naar den *Hage*, en van daar tot *Dordrecht*, van hier zend hy gezanten aan zijn Neve, na ter *Veer*, die hem aandienden, dat hy te *Dordrecht* by hem wilde komen, hy zou hem zijn lant, en alles dat 'er aan vast was, overgeven. Den jongen Graaf met Heer *Wolfart*, deze zaak overwegende, wierd door hem afgeraden na *Dordrecht* te trekken; want Heer *Wolfart*, wel denkende, dat den Graaf van *Henegouw*, die zijn schelmstukken wel bekennt waren, tot noch toe geveynst hadde, maar nu niet zoude gedogen, (bysonder als hy zijn Neef, den jongen Graaf in *Hollandt* had,) dat hy hem onder zijn voogdy zou laten, maar andere voogden over hem stellen: over zulks heeft hy den Graaf beweegt, dat hy den *Grave* van *Henegouw*, door *Alout*, *Bailju* van *Dordrecht* liet antwoorden. Dat het billik was, by aldien zijn Neve hem wilde spreken, dat hy by hem quame, en dat hy hem goet geleide zou geven, om met hondert man, en niet meer, tot *Bridorp* te komen. (De Heer *Scriverius* meent, dat dit *Bridam* in *Zeelandt* is, daar *Wolfart* Heer van was, en de stam van *Borsselen* toe behoort,) Heer *Wolfart* dacht wel, dat de Graaf van *Henegouw*, hier op niet komen zoude, 't welk hy ook zeer node gezien had, daar over hy dit antwoord aldus dede instellen; want uit de woorden goet geleide, molt de Graaf van *Henegouw* nootzakelijk vatten, dat men quaet vermoeden op hem en zijne regeringe hadde, dat ook alzo gebeurde, nadeemaal de Graaf op dit aanzeggen in toornigheid aldus uitvoer. Men belooft de vyanden vry geleide, maar de vrienden niet, tusschen ons beyden is noch vrede, noch baat. Ik heb mijn Neve gezocht te spreken, niet om mijn, maar om zijn voordeel, verwaarloost hy nu zijn eigen welvaart, hy mach het

Maakt
zijn beste
vrienden
verdags.

Die ver-
trekken.

Verzant
de Heer
van Bre-
derode.

Graaf *Ian*
van *Henegouw*
komt
tot *Dordrecht*:
ontbied den
jongen
Graaf
by hem.

Die door
van *Borsselen*
op ge-
maakt,
dwars ant-
woort
geeft.

Dat Graaf
lan van
Henegouw
qualijk
neemt :

daar na hem zelven wijten; evenwel moeit het my niet weinig, dat hy in't begin zijner regeeringe, den raat van Landtverraders na volgt, en een pluymstrijker geboor geeft, doch zijn jonkheit en onervarenheit verschonon hem, maar die gene, die hier oorzaak van zijn, zal ik wel gedenken. Die van Dordrecht dit vernemende, raden den Grave, na Bridorp te trekken, want zy vertrouden vastelijk, dat zijn Neve niet hem wederom zoude komen, en boden hun zelven aan, om hem in zekerheit te geleiden, waarop den Grave hun antwoorde, *Het zal beter zijn, dat ik den tijt verbejde, dat hy van zelfs by my komt; Ik wil in zijn lant geen onrust aanrechten.* Doch de Graaf vernemende, dat Heer Wolfart hem by zijn Neve, hoe langer hoe meer verdacht maakte, en vrezende dat 'er onheyl, zoo voor zich zelfs, als voor't gemeene lant uit ontstaan zoude, vertrekt heymelijk en onbekent uit den lande, naar zijn Graafschap Henegouw, aan niemant eenige kennis hier van gevende, als alleen aan de Heer van Arkel, die hem ook tot in zijn lant vergezelschapte.

Vertrekt
uit het
lant.

Zo haast had Heer Wolfart deze nieuware niet vernomen, of hy stack zijn ooren in de wint, en gaat den jongen Grave van Hollandt aan: *Ziet gy nu wel, (zeit hy,) ó Edele Graaf, dat, al het geen ik u, van uw Neve, den Graaf van Henegouw gezeyt heb, waarachtig is? Want waarom vlucht hy, en dat noch sluyps wijs, en buiten yders kennis, ten ware, hy vreesde, dat men zijne quade aanslagen tegen u, zou onderzoeken, te recht stellen, en straf daar over doen lijden, en om dat Heer Wolfart vreesde, dat den Graaf van Henegouw hem gedurig in de wege zou zijn, (of schoon hy al ontvlucht was,) had hy hem gaerne van kant geholpen, of in een eeuwige gevangenis opgesloten gehad, om*

dit dan uit te werken, vaart hy aldus voort. *Noch, dunkt my, was het mogelijk, en hoog noodig, dat men hem vervolgte, en op de vlucht zag te grijpen, om uit zijn mont, 't zy willig of onwillig, te verstaan, wie de medestanders van deze verradery mochten wezen.* Den jongen Graaf, hier niet aan twijffelende, geeft terstont ordre, om alle vaarten en wegen, zoo te water als te lande zoodanig te bezetten, dat hy niet zouw kunnen door komen: Ja de ruyme Zee zelfs, wierd met boten, schuiten en schepen gekruyst, en de kusten van Vlaanderen bevaren, op hope dat men den Grave van Henegouw noch zou kunnen vatten, maar al te vergeefs, want hy was ontsnapt. De Rijn-kronijk zeit dat in dit oppassen zoo grooten ernst ge-roont wierd, dat het meer dan vijf-duyzent pont kostte, en duurde, ter tijt toe, dat men zekere tijding had, dat de Graaf in Henegouw gekomen was.

Wort
op Heer
van
Borsselens
raad
vervolgt.

Dit heymelijk vertrek van den Graaf, bedroefde veel eerlijke harten, die den staat des lants zeer toegedaan waren, want zy wisten, hoe dapper en oprecht, hy voor de zelve, en tot zijn Neefs besten geyvert had. In tegendeel waren blijde, die gene, die aan de t'zamen-sweering tegen Graaf Floris mede schuldig waren, alzo zy dachten, dat de Graaf van Henegouw die noch d'een of d'ander tijt, scherper onderzoek, na de medestanders van Graaf Floris doot, zou mogen hebben in't werk doen stellen, nu door vrees, ontvlucht was, en dat hy overzulks, te minder gelegenheit had, om zijn Neef den jongen Graaf hier van te onderrichten, en tot wraak aan te porren: by de welke hy ook al uit het geloof was geraakt, en dat te meer, om dat hy niet dede, als't geen Heer Wolfart (die een medelid der t'Zaamgezwoorene geweest was) goet vond.

Dat alles
verschei-
den ge-
dachten
voort doet
komen.

ELFDE HOOFT-STUK.

Van 't begin der Regeeringe van Jan, d'eerste
diens naams, Grave van Hollant, &c.*Kort Inhoud.*

Den jongen Graaf wort in Hollandt gehult, verlaat de Vriezen by Alkmaar, te Vronen op de Geest, dat van hem verwoeft en verbrant wort. Graaf Floris lijk wort begraven. Graaf Jan stelt ordre op alle plaatzen, en maakt Heer Jan van Renesse, Bailliuw van Zuyd-Hollant. Komt tot Romsfwale, om met den Hartog van Brabant te handelen. Renesse wort aldaar van verraat bericht. De Graaf reyst weder na ter Veer, alwaar hy Renesse indaagt, zig te komen verantwoorden, die vry geleyde verzoekt, maar met eenige van de zijne, uitgebannen, en zijn Slot Moermont, daar op belegerd, ingenomen, en afgebroken wort. Heer Wolfart huwelijkt aan 't Huis van Voorne. Oorlog russen Vrankrijk en Vlaanderen, wiens beyde gezanten hulp aan Graaf Jan verzoeken, die, door Heer Wolfarts aandrijven, tegen wil der Staten, de Vlaamingen toevalt. Twee van Graaf Jans Oomen komen uit Vlaanderen, om 't verbont te bevestigen. Hy trekt met haar by zijn Groot-vader tot Gent, en komt daar na weder. De West-Vriezen verzoeken en verkrijgen de Vrede. Bisschop Willem maakt d'Oost-Vriezen op, en predikt aldaar den afsaat, en Kruys-vaart tegen de Hollanders. Zy komen met een Scheeps-vloot voor Monikedam, doch worden belet te landen, en gants geslagen. Den Bisschop vlucht met een boot in Overyssel, maakt vrede met Hollant, en breekt die weder. Graaf Jan verzoekt 't Slot Yffelsteyn met zijn volk te mogen besetten, dat geweygert wort. Heer Gijsbrecht van Yffelsteyn wort gevangen, doch zijn Wijf verdaedigt dat Slot een gants Jaar lang, het wort eyndelijk opgegeven, en aan Heer Wolfarts Wijf, met 't lant van Woerden, en d'Heerlijkheit Benskop, vereert.

*Graaf Jan
komt in
Hollant
met Heer
Wolfart.*

De Graaf komt dan in Hollant met Heer Wolfart verzelt, alwaar hy in de voornaamste steden, als rechten Lants-Heer gehuldigt wort, en daar na met de zelve raatplegende, vind men goet, om de Vriezen, die noch niet t'eenemaal gehoorzaam waren, en de hoofden wederom begonnen op te steken te beoorlogen, tot dien einde vergaart hy eengroot Leger tot Alkmaer, waar tegen de Vriezen mede optrokken, en quamen tot Vronen op de Geest: Maar by Nieuwenborg raakten deze Legers aan malkander, alwaar des Graven volk d'overhant bequam, en versloegen wel drie duysent Vriezen, behalven die noch in groote getalle verdronken. Aan de Hollantze zijde is zeer weinig volk gebleven, maar den getrouwen en dapperen Heer Jan van Arkel

raakte hier om hals, en volgens 't schrijven van I. Beka, den vermaarden Helt, *Slaat de Jan van der Doortoge, met noch twee diergelijke vrome mannen van wapenen.* Deze flag geschiede op den 27 Maert, in den Jare 1297. hier op wierd het Dorp Vronen, om dat het de Vriezen geholpen had, den Krijgs-luyden tot buit gegeven, en van de zelve geplondert en verbrant, maar Outdorp wierd verschoont, om dat het stil gezeten had. Daar na wierden, door des Graven gebodt, alle de verflagen Vriezen begraven. Men gaf 't Leger oorlof, en Graaf Jan stelde ordre, dat zijn Vaders Lichaam, dat tot noch toe, 't Alkmaar op 't Choor onbegraven was blijven staan, na Rijsenburg gevoert wierd, om aldaar in 't Klooster, by zijn Moeder begraven te worden, gelijk korts daar aan, met grooter eeren geschiede.

Slaat de Vriezen Anno 1297.

Doet zijn Vader tot Rijsenburg begraven.

Daar

Daar na heeft Graaf *Jan van Holland*, met Heer *Wolfart* verscheide steden en plaatzen, in zijne landen door reyst, en al daar ordre gestelt, op alle Eerampten, Regeerders, Drostten, Balliuwen, Schouten, en die eenig gezag in 'sLantszaken bevolen was. Deze dingen geschieden meest al, by den raat en ingeven van Heer *Wolfart*, maar onder andere wierd Heer *Ian van Renesse*, *Bailliuw* van *Zuyd-Hollandt* gemaakt: doch hoe, en waarom hy hier toe quam, kan *Meljs Stoeke* niet begrijpen, en verwondert zig ten hoogsten daar over; ook geviel dit Heer *Wolfart* gants niet wel, die liever ymant van minder ontzag en verstant in dit aanzienlijk ampt gestelt had, om hem na zijn pijpen te doen dansen, over zulks leide hy hem lagen van dees tijt af. Als nu besloten de Heeren Staten dat men des *Graven Wijs* uit *Engelandt* zou halen, dat ook geschiede, als hier vooren gezet is.

Den *Hartog van Brabant* was met Graaf *Ian van Hollandt* om eenige zaken te verhandelen, over een verdragen, dat dien *Hartog* tot *Bergen op den Zoom*, en den *Grave* tot *Romerswaal* zouden komen, op dat de handelingen des te spoediger over en weder mochten gaan. Nu docht Heer *Wolfart*, dat de tijt geboren was, om Heer *Ian van Renesse* de voet te lichten. Hier toe, brengt hy dan te wege, dat *Renesse* verkooren wort, om tale en wedertale tussen deze twee Vorsten over te dragen. Hy, hier door als gezant verheerlijkt, wierd van zijne vrienden bezocht en geluk gewent, en vaart met een goet deel van de voornaamste der zelve, (om deze bezendinge t'aanzienlijker te maken) naar *Brabant* by den *Hartog*. Ondertusschen geviel, dat de Graaf met Heer *Wolfart* ontrent 't huis te *Lodike* op de Rivier varende, heel schielijk en verbaaft wierden gebootschapt en gewaarschout, dat den *Hertog*

van *Brabant*, en Heer *Ian van Renesse*, toe leiden, om den *Grave* te verraffen en gevankelijk in *Brabant* weg te voeren; Hier witt Heer *Wolfart* zijn rol, met angst en schrik zoo wel te spelen, dat den Graaf, alles voor loutere waarheit op nam, waar over men besloot, (om verzeckerder te zijn,) niet weder na *Romerswaal* te varen, dewijl het een open plaats was, maar zig op 't Huis te *Lodike* te begeven. Hier wierd op 't alderschielijkste, eenig volk uit *Hollandt* ontboden, die op Heer *Wolfarts* aanraden, den *Grave* wederom ter *Veer* geleiden. Dit alles aan Heer *Ian van Renesse* verwittigt zijnde, staat hy gants verzet, wel denkende dat Heer *Wolfart* hem dezen trek gespeelt had, en overleggende wat hy hier doen zoude, krijgt een bode, die hem uit de naam van den *Grave* daagt, om ter *Veer* te komen, en hem aldaar te verantwoorden, van 't geen, daar hy mede beschuldigt wierd. Waar op *Renesse* de Graaf doet weten, dat hy bereyt was voor hem te verschijnen, op zijn vry geleide, doch anders niet, 't welk bekomende, zou hy zich aanstonts instellen; Doch hy begon dadelijk zijn Slot *Moermont*, op 't Eylandt *Schouwen* in *Zeelant* gelegen, te versterken, en met mont-kost, krijs-tuyg, en mannen van wapenen te voorzien. Dit alles den *Grave* aangedient zijnde, wierd *Renesse* als schuldig geoordeelt, en door aanhouden van Heer *Wolfart*, uit den lande gebannen, en zijne goederen aan de Graaflijkheit verbeurt, verklaart: maar dit was hem niet genoeg, men daagde *Renesse*'s vrienden, inzonderheit, die met hem in *Brabant* geweest waren; alle die quamen, wierden in gyzeling gehouden, en hun wierd groote moeiten aangedaan, en die gene, die niet verscheenen, wierden ten uystersten vervolgt, gebannen, en hunne goederen verwoest of verbeurt gemaakt. Noch

Ligt *Renesse* den voet:

Renesse vlugt, do zijne zeer gequelt.

kon

Jan van Renesse wort *Bailliuw* van *Zuyd-Hollandt*.

Dat *Wolfart* van *Borsselen* mishaagt.

kon dit Heer *Wolfart* niet voldoen, alzo hy voor had, *Renesse* met al zijn geslacht en gedachtenis uit teroeyen, volgens dit zeggen van de Rijn-kronijk.

*Hi achtets clene, al was gram,
Hierom Heer Ian van Rinesse,
Ic sel hem lesen sulc een lesse,
(Peynsde hi) behoud ik 't leven,
Ic doe hem discipline geven,
Dat hys hem beroemt nemmermeer,
Dat hi mijns gelike is Heer.*

Sijn Slot
Moermont
afgebroo-
ken.

Hier over port hy den Graaf gesta- dig aan, om 't Slot *Moermont* te beleg- gen, 't welk men in 't werk stelt, en na veel moeite veroverd, en tot den gront toe, doet af-breeken. Heer *Wolfart* nu in *Zeelandt* alles onder zijn gezag ge- bracht hebbende, meent *Hollandt* mede alzulken les te doen leeren: tot des zelfs begin, huwelijkt hy zijn Dochter, aan *Gerart*, Heer van *Voorne*, een zeer schoon en vruchtbaar *Hollandts* Eylant, naast aan *Zeelandt* gelegen: En kortst daar na trouwt hy zelfs aan dezen Heer *Gerarts* Moeder, een Weduwe van groot aanzien en vermogen. Door deze huwe- lijken kreeg zijn ontzag in *Hollant* alleen groot begin. Dit zeit 'er *Melij's Stocke* van.

Heer Wol-
fort's
Dochter
trouwt
aan Ge-
rart, Heer
van
Vorne.

*Dit a vernoyende menich b lachter
Moste menich man verdragen,
Heer Wolfart met sine magen
Haddent alle op ten dume
Metten Grave, zo dat cume
Kenden yemant haers gelike.*

Hy zelfs
aan deses
Heers
Moeder.

In deze tijt ontstont 'er oorlog tuffen den *Koning van Vrankrijk* en den *Grave van Vlaanderen*, den *Koning* zond gezan- ten aan Graaf *Fan*, niet alleen, om 't verbont, dat hy met Graaf *Floris* ge- maakt had, te vernieuwen, maar bood ook aan des zelfs doot te helpen wreken,

a Verdriet.
b Laster.

en dat inzonderheit, aan Graaf *Guye van Vlaanderen*, als voornaamste oorzaak en aandrijver van de zelve, die nu tegen hem den oorlog had aangevangen. Ter- wijl Graaf *Ian* bezig was, deze zaak met de Staten t'overleggen, quamen mede Gezanten aldaar, van den Graaf van *Vlaanderen*, naar alle vermoeden, door heymelijke bestelling van Heer *Wolfart*, deze drongen hart daar op aan, datmen Graaf *Ians* Moeders Vader behoorde by te staan, zoo om des na maagschaps, als nabuurschaps wegen, want door 't ma- ken van een vast verbont met *Vlaanderen*, konde men *Hollandt* en *Zeelandt* voor 't geweld van alle Uitheemse vyanden verzekeren, maar de Staten hielden naar de zijde van *Vrankrijk*, om dat het een machtig *Koningrijk* was, waar mede de landen ook in 't verbont waren, dat Graaf *Floris* met hun gemaakt had; mede was het zeker, dat dien *Koning* den *Vlaamsen* Graaf (die een out vyant van *Hollant* en *Zeelandt* altijd geweest was) uit zijn lant konde overvallen, en alzo in den toom houden, wanneer hy yet op *Zeelandt* (gelijk verscheyde maalen geschiet ware,) meende aan te rechten, hier over besloten zy 't verbont met den *Koning van Vrankrijk* te vernieuwen en vaster te maken; Maar de *Vlaamse* Gezanten had- den 't hart van Heer *Wolfart* door schoone beloften zoodanig ingenomen, daar de makkerschap van de t'zamenzweering met Graaf *Guye* tegen Graaf *Floris*, en de vrees, van dat den Graaf van *Hene- gouw* (die hy verdreven had) door 't *Frans* verbont, wederom voet in 't lant mocht krijgen, geweldig onder speelden, waar over hy den jongen Graaf *Ian* zoo hart- nekkig maakte, dat hy, tegen wil en dank der Heeren Staten 't verbont met zijn Groot-vader, den Graaf van *Vlaan- deren* aangink, en dat van *Vrankrijk* ver- liet. Dit speet de Staten zoo dapper, dat zy Heer *Wolfart* een laeger toon zouden heb-

Gezanten
van de
Franse
Koning en
Grave van
Vlaande-
ren aan
Graaf Ian.

Heer Wol-
fart geeft
quaden
raad:

Wort by
de Staten
verdagt.

hebben doen zingen, by aldien zy hem op een ander plaats, als alhier ter *Veer* (daar hy Heer van was) hadden gehad: hoort onzen ouden Rijmer hier op uitvaren.

*Men dede dat Heer Wolfaert woude,
Wat men sprac, of wat men riet
Dat ne^a diede algader niet.*

En een weinig daar na.

*Het moſte weſen, het was beſcreven,
Dit was ter Vere al bedreven
Daer Heer Wolfart machtig was.
Al had gedocht yemant das,
Dat anders beter had gewefen,
Men moſte hem volgen dus in deſen,
Die ſticken waren gemaakt waſte.*

Zoo haaft als *Graaf Guye* verwittigt wierd, dat het verbont met hem toegeftaan was, zend hy zijn Zoon *Robbrecht* met zijn Broeder, beyde *Graaf Ians* Oomen, en Broeders van *Vrouw Beatrix* zijn Moeder, by hem ter *Veer*, om van zijnent wegen den eet aan hem af te leggen, en die wederom van hem te ontfangen, maar met dien zy voor den *Graaf* verſcheenen, ontroerde zijn bloet, en hy wierd zijns Vaders doot gedachtig, en was afkeerig, om haar recht in d'ooogen te zien, Heer *Wolfart* merkende, dat 'er yets haperde, tokkelde den *Graaf*, (die eerst niet zeggen wilde,) zoolang, dat hy dit miſtrouwen uit hem verftont, dies by deze Broeders aan raat, dat zy haar met eede, als van *Graaf Floris* gevankenis noch doot, geen voorweten gehad te hebben, moſten zuiveren, 't welk zy deden, en baden dat haar *Godt* verdoemen moſt, by aldien zy eenige gedachten tot 't zelve hadden gehad, of raad daar toegegeven, en zoo van *Aemſtel* of van *Woerden* oit van hen daar toe gevordert waren, zoo moſte die *Duvel* in hem varen, volgens 't zeggen van *Melij's*

Schrikke-
lijke eed
van *Graaf*
Ians Oo-
men.

^a Deugde.

Stoche. Hier door wierd *Graaf Ian* eenigzins vernoecht, maar of zy hier vals gezworen hebben (dewijl zy dezen eedt voor haar zelve deden) kan men niet zeggen, nademaal het waarſchijnlijk is, dat haar *Vader*, *Graaf Guye*, de t'zamenſweering tegen *Graaf Floris* geheym gehouden heeft, en niet aan zijne Zoonen ſal ontdekt hebben gehad. Dit gedaan zijnde, is den *Graaf* naar *Biervliet* verreyft, en daar van daan op 't verzoek van zijn Oomen naar *Gendt*, om zijn *Mocders* *Vader* te bezoeken, die hem blijdelijk ontfing, en eerlijk een tijt lang onthaalde, van waar hy met Heer *Wolfart* wederom keerde na ter *Veer*, in *Zee-landt*.

Graaf Ian
komt te
Gent, by
Graaf
Guye.

De *West-Vriezen* waren door de leſte nederlage, die zy van de *Hollanders* geleden hadden, zo zeer verſwakt, dat zy tot geen verhaal komen konden, te meer, om dat die van *Medenblik* en andere ſterkten, hunne landen dagelijks verwoeſten en plonderden. Hier over beſloten zy 't hoeft in de ſchoot te leggen, en quamen in de *Jare* 1298. by den *Graaf* vergiffenis van hare muysterie verzoeken; Doch die konden zy anders niet, dan met veel van hare goederen over te geven, bekomen. Ja de weduwen wiens mannen in de ſlag gebleven waren, moſten de helft van hare middelen aſtaan, waar door 's lants *Schat-kift*, niet alleen grootelijks verrijkt wierd, maar alle de afgeworpen *Sloten*, als *Wideniſſe* en andere, wierden ſtarker herbout, dan zy te vooren geweest waren, de Heer *Voffius* ſtelt dit op 't *Jaar* 1298. dat ook zoo uit de *Rijm-kronijk* kan bewezen worden, de welke, met *Beka* en noch andere oude, 't zeggen van eenige *Kronijk*-ſchrijvers (die jonger zijn, en dit in 't *Jaar* 1299. kort voor des *Graven* doot, of na den volgenden *Ooſt-Vriezen* oorlog ſchrijven geſchied te wezen) te niet doen. Doch hier van ſal volgen.

West-Vrie-
zen maken
Vrede
met *Graaf*
Ian.

Bif.

Bisschop Willem van Utrecht vernomen hebbende, dat de *West-Vriezen* hun onder 't gezag van *Hollant* begeven hadden, dacht wel dat zijn prediken aldaar niet meer helpen zoude, gelijk mede haar hulpe, door dien zy afgemat, en uitgeput waren, hem weinig tegen *Hollant* te stude kon komen, hier door wend hy zig over naar *Oost-Vrieslant*, doenmaals alzo genaamt, daar *Staveren* doe ter tijt de *Hoofst-Stadt* van was; Ende predikte daar des *Paus* aflaet tegen dat *Hollandtze* volk, zeyt de *Kronijk van Veldenaar*. En de *Goutze Kronijk*, daar hy aflaet predikte à pœna & à culpa, dat is, van straffe en van zonden, al den genen, die den *Grave van Hollandt* wouden verdrijven, 't zelve zeggen ook *Beka* en *Heda*: maar onzen ouden *Rijmer* spreekt der alderduidelijks af, zeggende, dat den *Bisschop* de *West-Vriezen* in 't net geleit hebbende, daar na by d'*Oost-Vriezen* a 't kruize, op den *Graaf van Hollandt*, die hy onwettig vond, dorst prediken, 't welk hy over zulks niet konnende gedogen, met den zwaerde rechten most, en daar toe hulp aan den *Paus* verzocht. Dit zijn zijne woorden.

Ende hi voer *Oost-Vrieslant* dure,
Ende dede prediken te menigber ure,
a 't *Cruce* op den *Grave van Hollandt*,
Dien hi zo onwittig vant.
Als hi seide dat hem dochte,
Dat hy 't gedogen niet en mochte,
Hine moste berechten mitten swaerden.
Hierom wast dat hi begaerde,
Helpe an minen Here den *Paus*.

Hier op vervolgt hy, dat het hem verwondert, dat den *Bisschop* zoo verkeert was, dat hy niet alleenlijk a 't kruyze

predikende, in zijn *Sermoen*, noch daar en boven, openbaarlijk dorst zeggen, dat die luiden ongeloovig waren, met deze woorden.

Mi wondert dat hi dorste gewagen dae
Dat die lude ongelovig waren,
Ende dat dorste openbaren,
In *Sermoe*ne onder die liede,
Mi wondert hoe hem ooc geschiede
Dat hi a 't *cruce* prediken dorste.

Bisschop Willem heeft dan buiten twijfel aan den *Paus*, door brieven en booden over de *Hollanders* geklaagt, van datze de *Heylige Kerk* ongehoorzaam waren, en volgens dien ook ongeloovig: zoo mosten zy dan nootzakelijk gestraft worden, hier toe had hy *Papalem indulgentiam*, zeyt *Beka*, dat is, *Pauzelijkers aflaet*, tegen haar verkregen. En de kracht van dezen, den *Oost-Vriezen* predikende, bracht zoo veel te wege, datze met hantrastinge beloofden, hem te zullen helpen, dat ook niet lang vertoefde, want de verdiensten die deze *Vriezen*, met dit *Godzalig* werk, van d'ongeloofige te straffen, waanden te verkrijgen, deden hun in de toerusting des oorlogs zo dapper yveren, datze meynden met al hare schepen en schuiten ten open Hemel, voor wint en voor stroom te zullen invaren, zo zeer warenze door des *Bisschops* kruis-prediken betovert: want hy *Deedse alle met logenen roeren*, Dat si met hem overwoeren, vervolgt onzen ouden *Rijmer*.

Zy quamen dan met een groot getal schepen, daar den *Bisschop* als *Herder* van deze woeste en dolle schapen, zelfs mede by was, voor *Monnikedam* geva-

Belooven hem bystant:

Komen voor *Monnikedam*:

a Dit was een oudt gebruykals men een *Kruys-vaert* wilde doen, om d'ongeloofige *Heydenen*, *Zarazenen*, of *Turken* te beoorlogen, dat men als dan 't kruyze tegen de *Zelve* predikte, om daar door *vrywillige* krijgs-luyden, zoo wel van hogen als legen staat te verwekken, die uit yver, voor de *Christelijke* *Godsdienst*, zonder zoldye te genieten, ter *Heyruert* trokken, en te dier oorzake met een *kruys*, op hare wapenen of kleederen geteykent waren.

maar die inwoonders, met een deel lant-
luiden, die van alle kanten, op 't ver-
schijnen van dees vloot quamen toeloo-
pen, belettent. Ondertuffen hadden die
van *Haerlem* met de *Kennemers* en *Wa-
terlanders* tijt, om hun gewapent 'tscheep
te begeven, en d'*Oost-Vrieze* vloot, aan
boort te klampen, 't welk met zodanige
kloekmoedigheid te werk ging, dat zy
'taldereerste schip daar zy by quamen,
('t geen een van de grootste, en vol
krijgs-luiden gepakt was) enterden, en
in 't gezicht van de geheele *Oost-Vrieze*
vloot, veroverden en weg voerden. Dit
moedigde de *Hollanders* niet weinig, en
hoe wel zy veel minder in getal van sche-
pen en volk, doch beter bezeylt, en erva-
ren waren dan d'*Oost-Vriezen*, zoo heb-
ben zy haar met alzulken verbolgentheit
aangetast, dat 'er de schrik in raakte, waar
door alles dat ontkomen konde, zig op
de vlucht begaf; veel schepen wierden
hier genomen, eenige sonkken, wel dui-
zent mannen blevendoot, behalven die
gevangens; Den *Bisschop* was zelf zoo
benardt, dat hy, om niet gekregen te
worden, gedwongen wierd, zijn groot
schip daar hy zeker in meende te zijn, te
verlaten, en in een boot over te springen,
waar mede hy, door sterk roeyen ont-
snapte, en in *Overyssel* te lande quam.
Aldus is deze Heilige Kruys-vaart, tegen
de hoop des *Bisschops*, en met quade, en
onverwachte belooninge der *Oost-Vrie-
zen*, uitgevallen.

Den *Bisschop* aldus, tot verscheide
reyzen zijn hoofd gestoten hebben, docht
Heer *Wolfart*, dat hy nu wel tot *Vrede*
genegen zou zijn: Hier op vaardigt hy
een van de zijne, zonder dat het ymant
anders wist, na den *Bisschop* af, die hem
den *Vrede* aanbod, en verzekerde, by
aldien hy zelfter *Veer* wilde komen, en
die aldaar verzoeken. Den *Bisschop* nam
dit aan, en reysde op *Dordrecht*, en van
daar na ter *Veer*, alwaar het Heer *Wolfart*

zoo verre gebracht heeft, dat 'er een vaste
Vrede gemaakt en beslooten wierd.

Doch den *Bisschop* wederom t'huys
gekomen zijnde, en overdenkende, dat
het *Sticht Utrecht* weinig of geene schade
by dezen oorlog geleden had, door dien
by de *Vriezen* alleenig het hare verloren,
en slechts zijn *Paus* bulle, en *Kruys-
prediken* te vergeefs was geweest, berou-
de het hem, zoo dat hy (uit den aart tot
den krijg genegen) 't verbondt brak, en
begon wedert'oorlogen. Van deze *Vre-
de* schrijft niemant van onze oude *Kro-
nijk-schrijvers*, als *Melij's Stocke*, (de
welk van de Heer *Vossius* hier in gevolgt
wort,) en de *Gontze Kronijk*, die hier
noch by voegt, dat den *Bisschop* in *Hol-
landt* komende, zommige Heeren aan zig
toog. Maar *Beka* noch *Heda* reppen van
dit verbont gants niet.

Op deze tijdinge quam Graaf *Ian* met
Heer *Wolfart* in *Hollant*, alwaar beraamt
wierd, dat men Heer *Gijsbrecht van Ysel-
steyn*, dede aanzeggen, dat hy dat zelve
Slot 't welk hy van den *Graaf* te leen
bezat, aan hem zoude overleveren, en
dat niet langer, als den *Oorlog* met den
Bisschop zou duren. Dan zoude men hem
't zelve onbeschadigt wederom in ruy-
men. Doch Heer *Gijsbrecht* liet antwoor-
den, dat hy als *Maarschalk*, in dienst des
Bisschops zijnde, 't *Slot*, tot des zelfs na-
deel, behoudens eer en eedt, niet konde
overgeven. Van die tijt af wierden lagen
geleit om Heer *Gijsbrecht* te vangen.
't Welk Heer *Hubrecht* van *Vianen* te
wege bracht, die hem op *Kulenburg* ver-
zekerde. Doen docht men 't *Slot Yselsteyn*
al gewonnen te zijn; maar Heer *Gijs-
brechts Wijf*, *Vrouw Baerte*, die daar, met
een deel gewapent volk binnen was,
wilde voor niemant wijken, ten zy men
haar ordre van haar *Man* vertoonde, on-
dertuffen wierd den voornoemden Heer
Hubrechts Kindt, met list op *Yselsteyn* ge-
vangelijk gebracht, en daar gehouden.

Hier

Verbreekt
dat ver-
bont.

Gijsbrecht
van *Ysel-
steyn* ge-
vangen.

Worden
wan
d'*Hollan-
ders* gesta-
gen.

Bisschop
van *Uit-
recht*
maakt
Vrede met
d'*Hollan-
ders*:

Hier op wierd het *Slot*, met blijden, evenhogen, en ander diergelijk geweldig krijs-tuig hart aangetast en beformt, Doch *Vrouw Baerte* verdadigdent mannelijk, een gants jaar, tot ter tijt toe, dat zy, door gebrek van nootzakelijkheden, een verdrag dede verzoeken, om 't *Slot*, behoudens lijfs, van alle die der op waren, over te geven, maar dit wierd afgeslagen, doch men verdroeg eyndelijk, dat de helft, by lotinge, hun lijf zouden behouden, met d'ander helft mocht den *Grave* zijn wille doen. Den knecht, die 't *Kint* van Heer *Hubrecht van Vianen* ontvoert had, wierd aan hem overgelevert, die hy op een radt dede leggen, en zijn *Kint* kreeg hy gezont wederom. 't *Slot* wierd overgegeven en men vont 'er op seltien gezonde mannen, de rest was doot, krank, of gewont, men voer-

't *Slot*
Yselsteyn
belegert:
door *Vrouw*
Baerte,
mannelijk
verdadigt.

deze tot *Dordrecht*, en acht van de zelve, daar 't lot op viel, wierden onthalt, d'ander bleven gevangen.

Hier na wierd Heer *Wolfart* dit *Slot* *Yselsteyn* van den *Graaf*, op zijn verzoek geschonken, en daar toe noch d'Heerlijkheit *Benskoop*, met al 't lant van *Woerden*, onder de naam, van een vereering voor Heer *Wolfarts Wijf*, maar 't was eygentlik te doen, om hem zelf, in *Hollant*, daar hy niet zeer wel gesien was, sterk te maken. Want hy begon aanstonds een grooten geweldigen *Burgt* in 't lant van *Woerden* te bouwen, voorgevende, dat hy daar uit, des *Bisschop* landen zou beroven, doch 't was om de zijne tegen alle geweld te bewaren. Aldus wierd d'een der t'Zaamgezworene, met de goederen van d'andere rijk gemaakt en versterkt.

Ingenomen
en aan
Heer *Wolfart*
geschonken.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

Vervolg van Graaf Jans Regeering, en des zelfs Voogt, tot zijn overlijden.

Kort Inhoud.

Alout Bailiuw van Zuyd-Hollant twist met de Schepenen van *Dordrecht*, daar Heer *Wolfart*, uit de naam van Graaf *Jan*, hem in steekt, doch wort manlijk tegen gesproken. De Schepenen komen te *Delft* in gijzeling. Worden op gehouden, waar door eenige vertrekken. De *Stadt Dordrecht* wort van Graaf *Jan* ten oorlog ontzeit, en belegert. Heer *Wolfart* vlucht heymelijk met Graaf *Jan* uit den *Haag* na *Schiedam*, en van daar na *Zee-lant*, wort van de gemeente achterhaalt, Graaf *Jan* keert na den *Hage*, en Heer *Wolfart* gevangen na *Delft*, aldaar hy van 't volk doot geslagen wort. 't Beleg voor *Dordrecht* wert opgebroken, en Alout, een van de Beleggers door de *Dortenaars* besprongen, die zig overgeeft, en tot *Dordrecht* met noch vijf van zijn makkers om hals raakt. *Jan van Avenes*, Graaf van *Henegouw*, wort in *Hollant* ontboden, die komt, en de Voogdye van zijn Neef, den jongen Graaf *Jan*, aanneemt. Zijn vermaning aan de zelve, de welke alles, dat te voren gedaan was, wederröept, de goederen van *Yselsteyn* en *Woerden*, worden Heer *Wolfarts* Erfgenamen weder ontnomen, die 't onvreden, door Graaf *Ian* van *Henegouw* gestilt zijn. Verbont tussen de twee *Graven* en de groote *Steden*, tegen de t'Zaamgezworene van Graaf *Floris*. Verdrag met de *Vriezen*. Graaf *Ian* van *Avenes* vertrekt na *Vrankrijk*. Graaf *Jan* van *Hollant* sterft tot *Haerlem*, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn.

Groote
moeiten
tot *Dordrecht*

IN deze tijt is 'er groote moeiten binnen de *Stadt Dordrecht* ontstaan, ter oorzaak dat aldaar verscheyde Luy-

den zoo schuldig, als onschuldig, gevangen zaten. Aloudt, die nu in de plaats van Heer *Ian van Renesse*, Bailiuw van

door den
Bailiuw
aange-
recht.

van *Zuyd-Hollandt* geworden was, ver-
stont; dat hy deze gevangens, als de
zijne, te recht most stellen, daar hun de
Schepenen van *Dordrecht* tegen zetten,
doch zy wilden hem wel toestaan, voor
deze reys, beneffens hem te recht te zet-
ten. Maar dat het in gevolge, geen plaats
zou nemen, noch hun Stadts voorrechte
en vryheden nadeelig zijn. Terwijl men
hier over twifte, komt Graaf *Jan* met
Heer *Wolfart* tot *Dordrecht*, die terstont
in de vergadering der Schepenen ver-
schijnt, en eyft van de zelve, de namen
en beschuldigingen der gevangenen: de
Schepenen vragden hem, wat hy daar
mede doen wilde; hy antwoorde, onzen
Heer *Graaf* zal daar uit onderzoeken
wie schuldig is, en straffen die, en die
men ontschuldig bevint, zal vry gelaten
worden. Schepenen voeren hier vrymoed-
diglijk tegen hem uit, dat zulks hun
alleen toe quam, en niemant anders, doch
dat zy *Aloudt* (behoudens hun, en des
Stadts recht) hadden toegestaan, deze
met haar te recht te zitten. 't Welk *Aloudt*
loogende, aangenomen te hebben. Heer
Wolfart evenwel aandringende, om de
gevangens in 's *Graven* geweld te krijgen,
spraken de Schepenen, als Mannen uit
den mont, dat zy de *Hant-vesten* van *Ko-
ning Willem*, des *Graven Groot-vader*,
als *Graaf* van *Hollandt* bezegelt, by de
welke hunne *Stadt* deze vrybeyt gegeven
was gehouden waren voor te staan, daar
quame dan van wat 'er wilde. Heer *Wol-
fart* die men de gramschap ten oogen uit
zag branden, ziende dat hy niet verder
komen konde, daagde eenige van hun,
tot *Delft* in gijfeling te komen. 't Welk
zy deden, doch den *Grave* trok na den
Hage, en Heer *Wolfart* na *Woerden* en
Tselsteyn, en liet haar te vergeefs vertoe-
ven: daar na wederom komende, hielt ze
van tijt tot tijt op, dan most den *Graaf*
eten, dan uytrijden, doende ondertuffen
uitstrooyen om haar bang te maken, dat

Heer *Wol-
fart* sterkt
hem:

De *Schee-
penen*
spreeken
hier tegen.

Komen te
Delft in
gijzeling.

Moeten
na loopen.

men hun op een ander manier zou beje-
genen, 't welk ook zoo verre quam, dat
'er eenige doorgingen. Heer *Wolfart* dit
vernemende, is met den *Graaf* tot *Delft*
gekomen, en twee van de *Dordrechtse*
Heeren vertrokken zijnde, begon dapper
op te stuyven, en de zelve te beschuldigen,
datze des *Graven* gijzeling geschent
hadden. Voorts wederom de gevangens
eyffende als voor dezen, daar die van
Dordrecht op antwoorden, dat zy met
Aloudt den *Bailiuw* versproken waren, om
te zamen daar over te zitten. 't Welk den
Bailiuw in 's *Graven* tegenwoordigheid
dorft zeggen, dat zy dat loogen: Hier
tegen voeren zy dapper uit, zoo dat hy
toornig wordende, een kamp daar over
wilde aangaan. Een Schepen van *Delft*
voer hier op in, dat het te verre gekomen
zou zijn, by aldien men het *Recht der steden*,
met *Kamp-vechten* most verdaedigen. Met
deze en diergelijke onlusten scheyde men
yder zijns weegs, en de *Graaf* zeyde de
Stadt Dordrecht den oorlog aan, die ter-
stont alle mogelijke ordre stelden, en vier
Hooftmannen verkooren. Zy schreven
ook brieven aan alle steden, waar in zy de
gerechtigheit van hare zaak vertoonden,
en verzochten, dat zy den *Graaf* van alle
datelijckheit wilden af manen. Doch van
deze brieven wierden veele, door Heer
Wolfarts last onderschept en opgehouden.
Graaf Jan dede alle wegen na *Dordrecht*
bezetten. Heer *Witte* van *Haemstede* be-
zette 't *Huys* te *Putte*, Heer *Klaas* van
Kats lag tot *Ablasserdam*, te *Slijdrecht*
lag *Aloudt* de *Bailiuw* met een groot deel
volks, daar hy op den dijk, een blokhuis
dede maken, dat de *Borgers* van *Dor-
drecht* by na, in een uitval overweldigt
hadden. Heer *Wolfart* begon nu te zien,
dat hy *Hollandt* onder zijn gezag niet
buigen zoude, want de steden, *Dordrecht*
toe, en hem afvielen, dies neemt hy voor,
met den *Graaf* na *Zeelandt* te vertrek-
ken, doch dit komt de Heer van *Voorne*,
zijn

Twisten
weder met
Heer *Wol-
fart*.

De *Stadt*
Dordrecht
wort ten
oorlog ont-
zeyt.

Schrijft
aan d'an-
dere *Steden*.

Wort bele-
gert.

zijn Schoon-zoon te weten, die, 's lants welvaart boven zijn maagſchap ſtellende, het ſtuk aan eenige der Staten bekend maakt, waar door op Heer *Wolfart* gepaſt wierd. Maar hy dit merkende vlucht, met den *Graaf* des nachts al heymelijk na *Schiedam*, alle bruggen achter hem doende afbreken, om niet haſtig vervolgt te kunnen werden: van hier begeven zy hun terſtont te ſcheep na *Zeelant*. Maar de *Schiedammers* quaat vermoeden krijgende, ſtelden alles daar ontrent in roere, gelijk met het aanbreken van den dag, ook den gantsen *Hage*, door 't groot miſbaar dat de *Gravinne*, over dit verbaaſt vertrek van den *Grave* bedreef, op de been raakte. Alle Mannen, die voeten en beenen reppen konden, vlogen na de *Maas-kant*. Ontrent *Vlaerdingen* komende, wierden zy 't ſchip, daar den *Graaf* in was, gewaar. 't Welk door groote ſtilte, zeer kleyne vaart maakte. Hier vielen zy in viſſcheperen, ſchuyten, booten, everen, en alderley vaartuyg, dat 'er by der hant, en bequaam was, om riemen te voeren, en met der haalt, hadden zy des *Graven* ſchip ingeroeyt en omſingelt; eenige van de ſtoutmoedigſte klampten 't aan boort, ſprongen daar in, verzoekende, dat den *Grave* hun by hant-taſting beloven zoude, wederom te keeren, 't welk hy dede, en Heer *Wolfart* dorſt niet een woort daar tegen kikken. Aan lant komende, was 't over al vol gepropt van menſchen; de *Grave* ſtapte eerſt uit het ſchip, wierd met groote toegenegenheit ontfangen, doch moſt Heer *Wolfart* in dit verwoede volks handen laten: Hy reyſde na den *Hage*, en Heer *Wolfart* zag zijn doot voor oogen, doch hy wierd op een wagen wel bewaart na *Delft* gevoert, aldaar hy, met eenige van de zijne op een *ſteenhuis*, zeit *Melij's Stocke*, verzekert wierd; dit ſtont, volgens het zeggen van de groote *Kronijk*, ten einde de *Cboorſtraat*, achter *d'Oude-kerk*, op

den hoek: doch de Heer *Voffius* ſchrijft, dat hy op 't *Stadthuys* bewaart wierd. 't Gerucht van des *Graven* vervoering ſpreyde zig zo ſchielijk door gants *Zuyd-Hollandt* heenen, dat al 't volk daar rontom, in aller yl naar *Delft* quam toe loopen, alwaar het dapper aan 't morren raakte, en alle de oude vuylen en zeeren van Heer *Wolfart* opgekrabt wierden. Hier toe hielp niet weinig, dat zy hem te laſt leyden, dat hy hun had willen beſwaren, *per novam monetam*, zeit *Beka*, dat is, *met een nieuwe munte*, doch de groote *Hollantſe Kronijk*, *Beka* hier in volgende, noemt het *een nieuwe ſchattinge*, dit zijn de woorden, *Daar entuſſen zoo heeft Heer Wolfart van der Veer (die's Graven Advocaet en overſte raet was) de gemeente willen beſwaren, met een nieuwe ſchattinge, ende zette alle dink na zijns zelfs belieſie, &c.* Kort daar na vervolgt hy, dat om hem geheel *Hollandt* in roer was, en dagelijks groot rumoer en oploop onder de Heeren en Edelen in *Hollandt* geſchiede, ter oorzaak dat zy van deze ſolle en verwoede *Wolfarts* Regeringe, (als al te zeer ſchattende, en ſcheerend) wilden onſlagen zijn. De *Gemeente* dan, vreezende, dat hy mocht verſchoont worden, liepen als rafende, voor 't huys daar hy zat, en riepen overluyt, dat men Heer *Wolfart* daar uit zou doen komen, of zy wilden 't huys aanſteken, en met al dat 'er binnen was, doen verbranden. Die binnen waren berieden hun niet lang, maar ſtieten Heer *Wolfart* van de trappen af naar buiten, zijn *Wijf*, *Vrouw Kateline* wilde hem volgen, doch zy wierde met geweld binnen gehouden. Zoo haalt waſhy niet beneden, of wierd van deze verbitterde dolle menſchen met ſteenen, ſtokken, kodzen, zwaerden zoodanig bejegend, dat hy geen tijt had, om een woort tot zijn verſchooning te ſpreken, noch om genade te bidden. Ja elk was het leet, dat hy hem niet dooden mocht,

Heer Wolfart vlucht met Graaf Jan na Schiedam en van daar na Zeelandt.

Wort van de gemeente vervolgt en achterhaalt.

Graaf Jan keert na den Hage, en Heer Wolfart gevangen na Delft.

Van de gemeente doot geſlagen.

mocht, zoo datze malkander stieten en sloegen om by hem te komen. Waar door het niet lang duurde, of hy moest alle zijne staten en rijkdommen, met zijn leven aldus ellendiglijk verlaten, dan of 't zelve doorsteken, houwen, slaan, stooten, of werpen geschiet is, kan men niet weten, door dien dit alles daar toe aangeleyt wierd. Aldus is *Wolfart van Borsselen*, *Heer van der Veer*, met alle zijne nijdige eergierigheid, tzeffens om hals geraakt. Een man, die niemant zijns gelijk, veel minder zijn meerder in rijkdom, macht, staten, en eerampten, konde noch wilde verdragen, zoo dat by eenige vermoeden was, dat hy den jongen en onnoozelen Graaf *Fan van kant* geholpen zou hebben, om zig als dan in des zelfs plaats,

(door dien hy geen kinderen na liet) op den Troon te zetten. De Vaamsche Kronijk-schrijver *Meyerus* noemt hem, *Vir strenuus & fidelis, sed Ioanni Hannonio non satis ad stomachum*, dat is, *Een stoutmoedig en getrouw man, maar Fan van Henegouw tegen de borst*, de welke, (gelijk de voornoemde *Meyerus* vervolgt) in 't heymelijk verspieters uytzond, en zijn best dede, om Heer *Wolfart* van kant te helpen. Doch deze, als een Vlaams Schrijver, helt aan de zijde van den *Vlaamsen Graaf Guye*, met de welke Heer *Wolfart*, altijd tegen *Hollant* aanspande, als verhaalt is. Dat Heer *Wolfart* aldus verslagen wierd, geschiede op den eersten dag van *Augustus*, in den Jare 1299.

Hier op wierd de Heer van *Voorne*, die door

door last van Heer *Wolfart* voor zijn ver-
trek, gevangen was gezet, weder ontsla-
gen, hoe wel de Heer *Vossius* zeyt, dat
Heer *Wolfart* hem mede nam, om hem
in *Zeelandt* te doen gevangen zetten. De
Grave was wel in zijn herte over Heer
Wolfarts doot bedroeft, doch dorst het
niet laten blijken, door dien hy zag, dat
de meeste Lants-heeren dit wel te zinne
was, want *Witte van Haemstede*, en *Klaas*
van Kats, die *Dordrecht* bezet hielden,
Heer *Wolfarts* doot verstaande, braken
hun Legers op; door dien zy wel den-
ken konden, dat men, (nu Heer *Wol-*
farts liedeken ophielt,) een ander wijze
zou beginnen op te heffen.

Die van *Dordrecht* dit alles gewaar
wordende, luiden de klokken van vreug-
de, en liepen wel gewapent, vol yve-
rige wraak bezeten, naar 't Slot *Krayesteyn*.
daar *Aloudt*, den *Bailiuw* van *Zuyd-*
Hollandt en den *Schout* van *Dordrecht*
met een deel volks op was: deze van Heer
Wolfarts doot onkundig, wisten niet
watze denken zouden, alsze hun zoo
onvoorziens van de *Dordenaars* zagen
bespringen, die zy noch waanden, van
d'andere zijden mede belegerd te zijn.
Dies zy hun spozwijze toeriepen, datze
binnen de *Stad* noch wel mosten voorzien
wezen, door dienze haar vol gezopen had-
den, of by aldien dit zoo niet was, zo mo-
stenze de *Duyvel* in hebben. Daar op de
Dordenaars weder schreeuwden, wy zul-
len 't u wel haast zeggen, als wy binnen ko-
men. Maar Heer *Klaas van Kats* verzoec-
kende *Aloudt* zelf te mogen spreken,
wierd in gelaten, die hem verzekerde,
dat Heer *Wolfart* doot geflagen, en alle
zijne vrienden gevangen waren, dat hy
en de Heer van *Haemstede*, over zulks
het beleg hadden opgebroken. Daar mede
liet *Aloudt* de moed zinken, en bood
straks het Slot aan de *Dordenaars*, behou-
dens zijn lijf, over te geven. Doch dit
vermochten zy niet, hem te beloven,

maar wilden hem wel behouden tot *Dor-*
drecht voeren, om te zien, of hy aldaar
genade verwerven konde, waar op 't Slot
wort ingenomen. Alle die men daar bin-
nen vond, wierden gevankelijk naar
Dordrecht gevoert, doch zoo haast als zy
op 't lant getreden, en in de poort geko-
men waren, quam de gemeente haar
tegen, en vatten *Aloudt* met zijn Mak-
kers aan, en onthaaldeze op de zelve
wijze, als Heer *Wolfart* tot *Delft* ge-
schiede, zoo dat hier zes om hals raakten,
als de *Schout* van *Dordrecht*, *Aloudt* den
Bailiuw van *Zuyd-Hollandt*, en twee van
zijn *Broeders*, d'een was een *Paap*, met
Doedekijn zijn *Knaap*.

En daar toe sinen *Hangeman*,
Die hem altoes volgbede an.

Zeyt *Melij's Stocke*, alle d'andere raak-
ten vry en ontliepent.

Door Heer *Wolfarts* doot was Graaf
Ian van zijn ingedrongen Voogt en Mee-
fter, en de *Hollanders* van haar dwinge-
lant ontslagen. Doch 's lants zaken ston-
den heel verwart, waar door den jongen
Graaf gants verlegen zijnde, met de Sta-
ten te rade ging, daar goet gevonden
worde, dat men *Ian van Avennes*, *Grave*
van *Henegouw*, die door Heer *Wolfarts*
beleit, uit *Hollandt* had moeten vluch-
ten, zou verzoeken weder om te komen,
om 's *Graven* Voogt te zijn, dewijl hy
een ervaren en wijs Heer was, ook dezen
jongen *Grave* naast in den bloede bestaan-
de, zijnde een Zoon van *Adelbeide*, de
Zuster van *Koning Willem*, die zijn Va-
ders Vader was geweest, deze die tijding
ontfangen hebbende, nam dit aan, en
reysde aanstonts na *Brugge* in *Vlaande-*
ren, dat toenmaals onder 't gebied van den
Koning van *Vrankrijk* stont, hier van
daan wilde hy ter Zee voortvaren, alzo
het in *Vlaanderen* voor hem onveylig
was, doch de wint wilde niet dienen,

a Beul.

R

over

't Beleg
van Dor-
drecht
wort opge-
broken.

En Aloudt
bespron-
gen.

Die zig
opgeeft.

En te Dor-
drechts om
hals raakt.

Graaf *Ian*
van *Aven-*
nes wort
uit *Heneg-*
ouw onts-
boden.

over zulks most hy, d'eerste gelegent-
heit waarnemende, met een Vissers boot-
jen zig laten tot *Middelburg* in *Zeelant*
voeren. Van waar hy tot *Dordrecht* ge-
komen is: 'twelk aan Graaf *Fan* verwit-
tigt zijnde, is hy terstont met de *Gra-
vinne* hem tegen getrokken, en heeft hem
met alle eerbiedigheid verwellekomt. Den
jongen Graaf *Fan* gaf met toestemming
der Staten aanstonts de voogdye over
Hollandt en *Zeelandt* aan zijn Neef *Fan*
van Avennes, *Grave van Henegouw* voor
vier Jaren, over: en wierd als 's *Graven*
voogt, en *Ruwaert van Hollant* en *Zee-
landt*, in alle die steden en landen uitge-
roepen.

Graaf *Fan van Henegouw*, dede aan
zijn Neve, een vertoog, wegens de zaak
van Heer *Wolfart van Borsselen*, die *Me-
lijs Stocke* in de volgende rijmen verhaalt.

En tot
Voogt over
den jongen
Graaf Ian
aangenomen.

Zijn aan
spraak tot
de zelve,
volgens
Melij's
Stocke.

Die *Grave* diet van berten minde,
Seide *Neve*: mi segbet mijn moet,
Die ^a gene die u bat ^b dat goet
Te sinen behoefende oec was
U voeget, ic vermoede mi das,
Had hi gelevet lange tijt,
Hi had u sonder respijt
In korten tiden wederstaen.
Oec wat hi daer toe had gedaen,
Hi was u voget al met crachte,
Ende stont emmer na grote machte,
Ende weerde mi altoes van u.

En korts daar na.

Ik wil dat gi die gifte ont segt
Ende alle dinc ter neder legt,
Ende wederroepen alle saken
Diemen u heeft doen maken,
Ende die men u heeft doen geven,
Sint u *Vader* liet sijn leven
Daer gi toe ne had genen scout,
Gi sijt jonc ende niet out.
Men dede u doen sulke dinge,

^a Heer *Wolfart*.

^b *Yfelfteyn* en *Woerden*.

Dat messchien u nacomelinge
Bi des lants worden verdreven,
Daerom hebben si dit beweven.

Maar de Heer *Vossius* heeft in zijn *Volgens de
Hollandtse en Zeelandtse Jaarboeken*, Heer *Vos-
suis*.
deze oude rijmen tot een gantse vermaan-
reden uitgerekt, waar in de *Graaf van
Henegouw* zijn Neve eerstelijc prijst, over
de mildadigheid aan Heer *Wolfart* bewezen,
dienende tot een voorbeeld van 't geene, dat
alle trouwe dienaren tot dankbaarheid van
hem te verwachten hadden. Doch daar na
berispt hy hem weder over verquisting, maar
schuyft alles op zijn jonkheit, welkers oordeel
doenmaals noch niet bequaem zijnde, om een
oprecht vrient, van een pluymstrijker, als
Heer *Wolfart van Borsselen* was, te konnen
onderscheyden, veel min om zig voor zijn
schelmstukken, die hy aanleyde, om hem
eyndelijc van den Troon te stoten, en zelf
daar op te treden, te verboeden. Daar op
verhaalt hy Heer *Wolfarts* treken, die hem
zelf gaerne mede van kant had geholpen;
Voorts beweegt hy den jongen Graaf, om alles
dat by Heer *Wolfarts* raad gedaan was, te
vernietigen, en zijne Erfgenamen 't gege-
vene weder af te nemen, dat zonder kreuk
van des Graafs eere gevoeglijk kon geschie-
den, nademaal, alle de goederen van zooda-
nige verraders, als Heer *Wolfart*, (die be-
balven al dit verbaalde, een medelid der
's *Zaamgezwoorene* tegen zijn *Vader*, Graaf
Floris geweest was) genoegzaam, met goet
recht verbeurt waren: En over zulks aan
Heer *Wolfarts* Erfgenamen, goedertierent-
heit genoeg bewezen wierd, dat men haar,
hun *Vaderlyke* Erfgoederen, (die overvloed-
dig genoeg waren) liet behouden: Dus verre
het kort inhoud van de Heer *Vossius* lange
vermaan-reden.

d'Eerste ordre die men dan stelde, was,
dat Graaf *Fan van Hollandt* alles weder-
riep, dat hy gedaan had, zint hy uyt
Engelandt gekomen was, zijn gewoon-
lik groot zegel sloeg men aan stukken, en

vol-

Die alle
vorige
zaken wa-
derroeft.

Da goeds-
ren Ysel-
steyn en
Woerden
worden
Heer Wol-
farts Erf-
genamen
weder ont-
nomen.

De selve
te vreden
gestelt.

volgens het doenmaals gebruik van jonge Heeren, die onder voogdye stonden, wert hem een kleyn zegel gegeven, met het welke hy alle brieven, beneffens zijn voogts groot zegel bekrachtigde, zo dat men alle's lants zaken, by hun beyder toestemming bestierde. Terstont wierden de goederen van *Yselsteyn*, *Benskop*, en *Woerden*, die Heer *Wolfart* den jongen *Graaf* afgepracht had, zijn Erfgenamen weder ontnomen, deze waren evenwel zoo stout, datze in rechte wilden betrekken eenige, die aan Heer *Wolfarts* gevangenis en doot hantdadig waren geweest: Voorgevende, dat by aldien hy tegen den *Graaf* of staat des lants misdaan, en den doot daar door verdient had, van zijn behoorlijke Rechters, had moeten gevonnist worden. Dit scheen wel billik te zijn, doch *Graaf Ian van Avennes* raade haar, dit te laten vaaren, om dat daar over veele van Heer *Wolfarts* schelmstukken zouden opgehaalt worden, waar door zy om al het haare mochten geraaken. Aldus heeft hy een verfoeninge tussen hun te wege gebracht. Hier op zijn beyde de *Graven* na *Zeelandt* gereyft, alwaar eenige, zoo hier als daar, om Heer *Wolfarts* doot, aan't morren geraakt waren: Deze door haar in stilte gebracht, en over al goede ordre op den staat gestelt hebbende, zijn zy weder na *Hollant* gekeert.

Ondertussen hadden eenige steden, met kennisse dezer twee *Graven*, naeukeurige onderzoekinge beginnen te doen, om uit te vinden, wie aan de t'zamenzweering tegen *Graaf Floris* mochten vast geweest zijn, en kennis daar van gehad hadden. Maar vindende dit werk zeer wijtluchtig onder den meesten Adel zoodanig verspreyt, dat men tegen de zelve niets kon uytvoeren, zonder de staat des lants, in't uiterste gevaar te stellen, besloot men deze zaak te laten steken, en alleenlijk tegen de Hoofden dezer t'zamenzwee-

ring, en hare goederen en nakomelingen aan te gaan. Waar overde twee *Graven* met eenige der grootste Steden van *Hollandt* en *Zeelandt* zig onderling te zamen verbonden, gelijk de volgende brief te kennen geeft.

WY Janne van Avennes, Grave van Henegouwen, ende wy Jan Grave van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrielandt: ende wy Schepenen, Raetsmannen, ende alle de gemene poirte van Dordrecht, van Middelburg, van Zirick-Zee, van Leyden, van Delft, van Haerlem, van Alkemerre, ende van St. Geertruydenberge, maken kunt allen den gene die desen brief sullen sien ofte hooren lesen, dat wy om die jammerlyke Doodt; ende *Moort*, die geschiede aan een Hoogen Prince, ons Jans van Avennes Lieve Neve, ende ons Jans Grave van Hollandt voornoemt, lieve Heere, ende Vader, ende onser Poorteren Voorz. Lieve Heere, Heeren Florence wijle Grave van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrielandt, daar Godt de siele af hebben moet, hebben beloofst, ende beloovent te samen, wel voor peynst, ende by onsen voorz. Rade voor ons ende voor onse nacomelingen met gegevene trouwe, ende met geswooren eede ten Heyligen: Dat wy noch onse nacomelingen, van desen dage, voorts, met quade Verraders ende Moordenaars, van hoers selfs Heeren, Alffe met Janne den Heere van Kuyk, met Janne den Heere van Hoeldene, met Gijsebrecht, diemen biet Heere van Aemstelle, met Harmanne, die men biet Heere van Woerden, met Gerarde van Velfsen, ende met den genen die waren, an Paerde ende an Velde, daer onse Neve, Vader, ende Heere *Voirsajt* vermoord' wert, ende hare Nakomelingen, die van hare Lechamen sien Iof koomen sullen, Manshoofde ende hare oire, ten sevenden Lede toe, nimmermeer soene, noch vrede noch bestant

Verbont
tegen de
t'Zaamge-
zwoorene
van Graaf
Floris.

en sullen maken, noch helpen maken, ende wy Janne, ende Jan, Graven ende Poorteren voornoemde, belooven ende sweeren te samen, voor ons ende onse nakomelingen, die voirgenoomde Verraders ende Moirdenaars, ende baere nakomelingen Mansboofde, die van hare lichame komen sien, Jof koomen sullen, te sevende lede tos, ende baer oir uyt den lande te houdene, ende te helpen houden eeuwiglijke, datter Graafschap van Hollant toebehoirt, ende wy nimmermeer Vrientchap met hem en sullen winnen noch houden, noch hebben, noch dat wyse en sullen busen, noch hoeven, ende dat wyse sullen schaden aen lijve ende aen goede, waer dat wyse schade moogen, in wat Sieden Iof in wat manieren dat es, Voird soo gelooven wy Janne ende Jan, Graven, ende wy Poorteren voorsoyt, te samen voor ons, ende voor onser nakomelingen, inder manieren die Voirschreven es, dat wy met al onser macht daer toe helpen sullen ende sterken, dat wy Janne van Avennes Grave van Henegouwen, ende wy Janne Grave van Hollant, ende wy Poorters voorgenoemde, jof onse nakomelinge, rechte wraeke gewinnen, vander Moort die geschiede an onsen Lieven Vader ende Heer voornoemt, beyde ande gene die genoemt sien, ende an die ander bedragen sien jof bedragen sullen worden, aen ons liefs neve Vader, ende ons liefs Heeren Doot Voorseyde, aen rade Iof aen dade. Iof in wat manieren dat es, eerst met kennisse, eerst met proeven, Iof in wat andere manieren dat es. Voirt soo gelooven wy te samen, voor ons ende voor onse nakomelinge, waert dat saecke dat jermant eenige wraeke gedaen heeft, Jof hier nae doen sal, omme ons Liefs Neven, Vaders ende Heeren Doot, voornoemt, Jof de gene die schoudig waren, jof sien sy genoemt, jof sien sy ongenoemt, aen rade jof aen dade, van sere doot, jof van sere wangenisse, dat wy hen algemeene, dat sullen helpen dragen ende des met hem blyven, woird' verbinde wy ons ende onse nakome-

linge, inder manieren die voorgeschreven es, waer dat saecke dat jegens dese Moirdenaers ende verraders voirschreven eenige Pays Jof eenige Soene, Jof bestant waer gemaekt, Jof hier na gemaekt worde, in wat maniere dat ware, Jof van wien dat waer, dat wy dien pays, noch dien Soene, noch dat bestant niet houden en souden, ende daer toe niet helpen en sullen, datmense boude: ende alle deser saecken voorseyt, ende elcker by hare, hebben wy Janne van Avennes Grave van Henegouwen, ende wy Jan Grave van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vriellant, ende wy poorters voorgenoemde, te samen belooft ende geswoeren te houden, ende te doene in alre manieren die voirschreven es, ende om dat wy alle saecken die voirschreven sien, ende elck by hare te samen, wel ende getrouwelyk willen doen, ende houden, also wy belooft ende geswoeren hebben, so hebben wy Janne van Avennes, Grave van Henegouwen, ende Jan Grave van Hollant, van Zeelant en Heer van Vriellant, ende wy poorters Voorgenoemde, dese Letteren besegelt met onser abra segele, in oirkonde, ende kennisse, alle den genen die desen sien Iofte hooren: Gegeven in den Iare ons Heeren duysent twee hondert tnegentigh ende negene, des Saterdaegs voor elf duysent maegden Dage:

Van dezen brief is hier voren gezeit, tegen 't gevoelen van de Heer Vossius; de lezer kan daar nu van oordeelen. Na dat dit alles verricht, en den brief van des Graven van Henegouws Voogdye, by de Ridderfchap en steden bezegelt was, zoo heeft men tot *Alkmaer*, 't verbont met de *Vriezen*, daar hier voren afverhaalt is, bezegelt, en aan haar veel Vryheden, Voorrechten en Willekeuren gegeven, op dat zy te minder oorzaak tot haare gewoonlijke muysterien hebben mochten. Van deze verzoening kan men de volgende brief na zien.

Verdrag
met de
Vriezen.

Wy Raet, Schepenen, ende alle die gemeente van West-Vrieslant, maken kont allen luiden, dat van grooter misdaat, die wy misdaen hebben, tegens eenen hoogen Prince, ende eenen mogenden onsen rechtten Heere Ian, Grave van Hollant, Zeelant, ende Heere van Vrieslant, soo van den wyge ende krijge, die wy tegen hem vochten te Vronen, ende van dat wy sijn huis braken, ende van andere misdaden, die wy tegens hem misdaen hebben, in wat manieren dat het was, op ten dag, dat dese lettere gegeven was, gekomen zijn, ende Compromiteeren met onsen Heere voorzeyt, by onsen vrye wille ende met gemeenen rade, in eenen hoogen Prince, Heere Ian van Avennes, Grave van Henegouwe, alsoo dat hy mach ordineren sijnen wille, ende taxeerē die emenden ende beteringen van der voorschreven misdaet, ende op ons setten correctie ende emende in penningen, in goeden diensten, in onderdanigheit, ende in allen anderen manieren na sijnen wille. Ende wy Vriesen voornoemt beloven voor ons ende voor onsen nakomelingen, op alle goet dat wy hebben ende hier na winnen sullen, dat wy des voorschreven Fans van Avennes zeggen, vast ende gesfade houden zullen, sonder wederseggen met meer woorden. Ende des te oorkonde, hebben die van Hooghtwouder ambacht Nieuwerdorper ambacht, Drechtiger ambacht, ende Geestman ambacht desen brief besegelt metten segele, daer sy haer gemeyn-zaken mede plegen te besegelen: gegeven in den Iare ons Heeren, een duysent, twee hondert negen-en-negentig, des Saterdaegs na Alderheyligen dag.

Graaf Ian van Avennes verzeekt na Vrankrijk.

Hier op is den Graaf van Henegouwe, (belovende spoedig wederom te komen) na Vrankrijk gereyft, latende zijn Neef den jongen Graaf van Hollant tot Haerlem ziekelijk, daar van hy ook, weynig dagen daar na, overleden is, niet buiten vermoeden van vergeven te zijn. Hoe wel onsen ouden Melijs Stocke hier dapper

tegen is, die des Graven ziekte 't menischoen noemt, de Goutse Kronijk zeit het meynsoen, verstaat 't melizoen, dat is, de roode buykloop. Doch 't is bedenkelijk, dat dezen ouden Rijmer in dit stuk, van vleyery niet vry is, door dien hy geleeft, en zijn Kronijk gerijmt heeft, ten tijde, dat de Graven van Henegouwe ook Graven van Hollant, en in haar meeste fleur, waren. 't Is mede zoo verre niet buyten vermoeden, (want een brandende zucht tot Heerschappy, is veeltijts oorzaak van schelmstukken geweest) dat den Graaf van Henegouwe vergift zou hebben doen geven, aen zijn Neefden Graaf van Hollant, met wiens Doot hy wel wist, dat die landen, aan hem, als naaste Erfgenaam, mosten vervallen: te meer argwaan kan men nemen, uyt zijn reys naar Vrankrijk; waar door hy, als niet tegenwoordig zijnde, niet alleen veel nadenkens op hem weg nam, maar ook nietskonde, of hoefde na te speuren noch onderzoeken, by aldien eenige teykenen van vergift zig quamen te openbaren. Doch die hier van breder gelieft te weten, kan lezen d'Aanteykeningen van de Heer P. Scriverius, op zijn Out Batavia, als ook den Toetsteen op het Gouts Kronijkjen van den zelven Heer.

Graaf Ian van Hollant is dan zonder wettige kinderen na te laten, gestorven tot Haerlem, op S. Martijns Avondt, dat is den 10 November, in den Jare, 1299. zijn Wif Elizabeth voer weder naar Engelandt, en troude aldaar met den Graaf van Herefort, by dewelke zy verscheyde kinderen geteelt heeft; d'Engelse Historischrijvers zeggen, dat de Hollanders weigerden haar Huwelijks-goed wederom te geven. Dezen Graaf Ian van Hollant, is de leste afkomeling van manlijk oir, uyt het geslacht van den eersten Hollandischen Graaf Diederik geweest, die uyt den Stam der Vriesen, (volgens 't zeggen van de Heer Vossius,) gesproten is: zoo dat

Graaf Ian van Hollant sterft tot Haerlem.

Niet buiten vermoeden van vergeven te zijn.

doenmaals het oude wapen van *Hollant*, den roden leeuw met blauwe tong en klauwen, in een gulden velt te niet gegaan, en dat van *Henegouw* in de plaats

gekomen is. Graaf *Ian* is daar na, tot *Reynsburg* in 't Klooster zeer statelijk, by zijn Vader en Moeder begraven.

DE TIENDE HOOFD-STUK.

Van 't begin der Regeeringe van Jan de tweede diens naams, d'eerste uyt den Huyze van Henegouw, Graaf van Hollant, &c.

Kort Inhoud.

Heer Jan van Renesse poogt zig te ontschuldigen, doch kan niet. Spant met Heer Wol-farts Erfgenamen te vergeefs aan, en daar na met Keyzer Aelbrecht, die Hollandt zoekt te bemachtigen, maar wijkt voor Graaf Jans leger, en maakt Vrede. Renesse komt met zijn hulp te laat, en vlucht in Brabant, en daar na in Vlaanderen. Bemachtigt Zuyd-Bevelant, en wort weder daar uyt geslagen. Graaf Jan reysst na Henegouw. Willem, Bisschop van Utrecht wort verdreven, hy zoekt met hulp van Munster en Over-Yffel zig zelf te herstellen. Belegert Utrecht, en rooft in Hollant. d'Hollanders komen tegen hem te velt, verslaan hem en zijn Leger, en worden 't Utrecht wel onthaalt. Graaf Jans Broeder Guye, wort Bisschop van Utrecht. Renesse met de Vlamingen door Jonk Heer Willem, Graaf Jans Zoon, uit Kadzant geslagen. De Vlamingen komen op 't Eylant Walcheren, veroveren ter Veere. Slaan de Zeeuwen door verraat, en daar na Jonk Heer Willem, die binnen Middelburg ontvlucht, dat belegert, en met verdrag veroverd wort. De Vlamingen belegeren Jonk Heer Willem binnen Zirckzee, doch vergeefs, verliezen wel 1500 man. Graaf Jan komt uyt Henegouw, maakt met de Vlamingen een stilstant, en trekt ziekelijk wederom, zijn Broeder Bisschop Guye, en zoon, Jonk Heer Willem, komen met een Scheeps-vloot onder Duyvelant, 't welk 't krijgsvolk, tegens ordre, begint te plonderen, en daar over door Renesse geslagen, en den Bisschop gevangen wort. Graaf Guye belegert Zirckzee te vergeefs voor de tweede maal. Trekt in Noord-Hollant, dat hem meest toevalt. Hertog Jan van Brabant trekt in Zuyd-Hollant, dat hy meest inneemt. Zy worden oneens, vereenigen, verdeelen Hollant, en beleggen 't Hoys te Merwe, maar verlatent. Hartog Jan belegert Dordrecht, maar wort afgeslagen, en vervolgt tot 's Hertogen-Bos toe. Jan van der Lede plondert Oost-Hollant, gants Hollant en Zeelant, tot op drie steden na, verlooren. Vriesslant blijft bestendig.

Door 't affterven van Graaf *Ian*, sonder kinderen na te laten, zijn de landen van *Hollandt*, *Zee-lant*, en *Vriesslant* op *Ian van Avenes*, Grave van *Henegouw*, die d'overleden Graaf aldernaast in den bloede bestont, komen te vervallen, die ook in alle steden daar voor is aangenomen. Hy most in zijne regeeringe veel groote en sware oorlogen uit staan, daar

onder eenige binnenlantse geweest zijn, veroorzaakt door den verbannen Heer *Ian van Renesse* (daar hier voren afgezeijt is) die eerst wilde bewijzen, dat hy onschuldig was, aan de t'zamen-zweering en doodt van Graaf *Floris*. En daar na, dat hy van 't opgedicht verraat tegen Graaf *Ian*, valschelijk beschuldigt wierd: Doch 't eerste niet konnende te wege brengen, als hier vooren aangewezen is,

onder Jan van Avenes, Grave van Henegouw.

is, is hem het tweede niet toegelaten, waar door hy, en Heer *Wolfarts* Erfgenamen, t'zamen spannende, hunne goederen met geweld weder in bezit namen. Doch zy wierden verdreven, en twee van Heer *Wolfarts* Zoonen gevangen. Maar *Renes* reysde tot *Aelbrecht*, den *Roomfen* Keyzer, die hy wijs maakte, dat, door dien Graaf *Ian* zonder Erfgenamen na te laten, overleden was, de landen van *Hollant*, *Zeelant* en *Vriesslant*, aen 't Keyzerrijk vervallen waren. Hier over dede den Keyzer in alle deze landen, zig als wettig Heer uitroepen, doch werd nergens aangenomen, maar quam met een tamelijk leger tot de stadt *Nimwegen* toe, afzakken, waar tegen Graaf *Jan van Avennes* met een meerder macht hem te gemoet getrokken is, daar voor de Keyzer verschrickende, (en ziende, dat hy door *Renesse* bedrogen was) te rugge week naar 't *Slot Kranenburg*. Doch d' *Aerts-Bisschop van Keulen*, de welke met die van *Trier* en noch veel *Princen* en *Vorsten* des *Rijks* by den Keyzer waren, bemiddelde de zaak, en maakte een *Vrede*, tuffen beyden, waar door den Keyzer met eeren weg raakte, die andersins na *Oostenrijk* te vluchten gezint was. Ondertuffen was de Heer van *Renesse* met een deel *Zeelanders* t'scheep tot *Heusden* gekomen, om den Keyzer te helpen. Doch verstaande, dat hy geweeken, en de *vrede* gemaakt was, hebben zy hunne schepen aldaar verlaten, (die alle in des *Graven* handen vielen) en vluchten na *Bergen-op-Zoom* in *Brabant*, daar uit zy noch veel moeiten aanrechten al eer de Graaf haar dempen konde. Maar eindelijk van daar verdreven zijnde, is *Renesse* op 't *Huis te Troyen* gevlucht, tegen welke, de Graaf zijn Zoon *Ian* (om lijn strengheit toegenaamt. *Zonder genaden*) gezonden heeft, waar voor *Renesse* geweeken is na *Vlaanderen*.

Des Jaars daar na, namelijk, 1301.

heeft Heer *Ian van Renesse*, na dat hy zig aan de Graaf van *Vlaanderen* verbonden had, met een deel volks, (die hy, alles wat zy krijgen konde, tot buyt gaf,) gants *Zuyd-Beverlant* bemachtigt, uitgenomen alleen 't *stedeken ter Goes*, dat hy belegerde, en ook door behendigheid in kreeg, terwijl Graaf *Ian* al tot 't *Slot Kats* om hun te ontzerten gekomen was. Dewelke, deze tijdinge ontvangende, zoo toornig wierd, dat hy, de zijne eenmoed insprekende, met zulken dapperheit op dese wederspannige plonderaars is aangevallen, dat hyze gedwongen heeft over hol, over bol, na *Brabant* te vluchten.

De Graaf is daar op tot *Zirkzee* gekomen, en de regeeringe aan zijn Broeder *Guye* benefens zijn Zoon aanbevolen hebbende, is na *Henegouw* gereyst. Maar eer lang is'er wederom nieuwe onrust in *Hollant* ontstaan. Want *Bisschop Willem*, meerder tot de bestiering der oorlogen en oproeren, als tot de *Vrede* en gerustheit zijner kerke gene-gen, (nu by de *Vriezen* geen geloof in zijn kruys-prediken meer vindende,) had het tot *Utrecht* en daar ontrent zoodanig verwacht, dat hem die Stadt te nauw en te bang wierd, waar door hy van daar verdreven zijnde, aan den *Paus*, over d' ongehoorsaemheyt zijner Onderdanen, tot de *Heylige Kerk*, geklaagt had. Den *Heylige Vader* antwoordt hem, dat hy dese wederspannige met geweld wederom zou zoeken tot gehoorsaemheyt te brengen, en schreef mede aan den *Bisschop van Munster*, dat hy hier toe met alle mogelijkheid zou behulpzaam zijn. *Bisschop Willem* dan met deze, en d' *Over-yffelaers* gesterkt, belegert *Utrecht*, en gelijk als of hy aan deze Stadt en dien meesten Adel niet vyants genoeg had, begint ook *Hollandt* met ruyten en roven te bederven: eendeels wierd hy hier toe aangedreven van eenige der t'Zaam-

Bemachtigt Zuid-Beverlant.

Vlucht na Vlaanderen.

Willem, Bisschop van Utrecht, met die Stede in Oorlog.

Roofte ook in Hollandt.

Jan van Renesse en anderen verdreven.

Hy maakt Aelbrecht, Rooms Keyzer, tegen deze landen gaande.

Die zig bedrogen vindende, vrede maakt.

Renesse wijkt na Vlaanderen.

ge-

gezworene, tegen Graaf *Floris*, die nu, als gezeyt is, verbannen waren, anderdeels, gaf hy voor, eenig recht te hebben op *Aemstellant* en *Woerden*, dat hy seyde een out Leen van de *Utrechtse Kerk* te wezen, en dat overzulks Graaf *Ian van Avennes* geen macht had, om deze Heerlijkheden, aan zijn Broeder *Guye* te leen over te geven, gelijk hy in 't begin zijner regeringe gedaan had. Graaf *Ian van Avennes* was doenmaals in *Henegouw*, en Heer *Guye* zijn Broeder tot *Middelburg* in *Zeelant*, alwaar hy met die lantszaken zoodanig belemmert was, dat hy geen ordre tegen den *Bisschop* stellen konde, maar de *Hollanders* dit tergen niet langer konnende verdragen, hebben hun ten oorlog geruft, onder 't beleit van de Heeren, *Dirck van Wassenauer*, *Henrik*, *Burggrave van Leyden*, *Philips van Duvoorde*, *Simon van Benthem*, en *Iakob van den Woude*. Dit leger ontrent *Utrecht* komende, is den *Bisschop*, die wel zes man tegens een van de *Hollanders* uit maakte, op hun aangekomen, en zijn leger in drie troepen verdeelt hebbende, valt hy 't *Hollants* leger ook op zoo veel zijden aan. Hier worde dapperlijk gevochten, en des *Bisschops* groote menigte zou d'*Hollanders* overweldigt hebben, maar deze, ziende dat 'er geen kans was om met de vlucht 'ontkomen, door dien zy by na rontom bezet waren, wilden hun lijf ook ten duursten verkopen, daar over streden zy als leeuwen. Als Heer *Sweer van Montfoort* binnen *Utrecht* den aanval der *Hollanders* vernomen had, is hy met 't meeste van zijn volk op des *Bisschops* leger uytgevallen, 't welk hun dus onvoorziens van achter besprongen vindende, zeer haast in onordre geraakte. Maar zoo dra wierden de *Hollanders* dit niet gewaar, of hun moed verdubbelde, en dien van hare vyanden verflauwden. Den *Bisschop* dit merkende, begon van d'overwinning te

Wort van de *Hollanders* dapper aangesaft.

wanhoopen, dies stelt hy een stout en rukkeloos stuk in 't werk, en rijt met zeer weynig gevolg, recht op de *Hollandantze* slagordre aan, vertrouwende, dat niemant zoo stout zou zijn, om zijne handen aan de gezalfde des Heeren te leggen: hier door meende hy de *Hollanders* in wanordre te brengen, en van een te verstroyen; Tot tweemaal toe gelukt hem dit ook zoo verre, dat zy, zijn geheyligt lichaam ontziende, ruymte voor hem maakten en doorlieten, maar ten derde maal konden de *Hollanders* dit tergen niet langer verdragen, en daar by vreezende, dat 'er voor hun onheyl uit ontsaan mocht, wierd hy van 't paert af gestoten, en kreeg met eenen een doodelijke wonde in 't hooft, van de welke hy aanstontsis overleden. Aldus heeft dezen *Willem van Mechelen*, een-en-veertigste *Bisschop van Utrecht*, die altijd zulcken behagen in oproeren en oorlogen gehad had, dat hy dan eerst recht scheen te leven, ook in de zelve moeten sterven. Zijn doot veroorzaakte terstont zoodanige verflagentheydt onder zijn, als kloemoedigheid, onder 't *Hollants* leger, waar door de *Munsterze* en *Overysselze* hun alle op de vlucht begaven, maar wel duyzent wierdender, (volgens 't zeggen van de *Goutze Kronijk*,) van hun verlagen. Deze slag geschiede by *Utrecht*, op een velt, genaamt de *Hooge Woert*, in den Jare, 1301. den vierden *Julius*. De *Hollanders* wierden als ontzeters der *Stadt Utrecht* met groote vreugde daar binnen ontfangen, en met spijs en drank verquikt, en wel onthaalt.

Zoo haast Graaf *Ian* de tijdinge in *Henegouw*, van des *Bisschops* doot verstaan had, is hy haastelijk in *Holland*, en 't *Utrecht* gekomen, alwaar hy zoo veel te wege brocht, dat zijn Broeder *Guye*, tot 42. *Bisschop van Utrecht*, in des overledens plaatze, gekoren en ook bevestigt wierd. Daar op is Graaf *Fan Utrecht*. weder-

Zy krijgen d'overbant, by doodelijk gewont, sterft, Anno 1301.

Hollanders, met *Triumph*, 't *Utrecht* ontfangen.

Guye, Graaf *Ian van Henegouws* broeder, wort de 42 *Bisschop van Utrecht*.

wederom na *Henegouw* gereyft, latende zijn twee Zoonen, d'ene *Hollant*, en d'ander *Zeelandt* bevolen. Heer *Ian van Renesse* onthielt hem by de *Vlamingen*, (die hy ook geholpen had, om den grooten slag tegen de *Fransoizen* te winnen.) En dede gestadig zijn uysterste best, om de zelve ten oorlog tegen de *Hollanders* en *Zeelanders* op te rokkenen. Eyndelijk quam het ook daar toe, want de *Vlamingen* van de *Gulikers* geholpen, begonnen in *Kadzant* door *Renesse*, als hoofd der ballingen, een deel volk te vergaderen. Jonk-Heer *Willem van Oosterbandt*, Zoon van Graaf *Ian van Avennes* rukte met der haast een deel van de kloekste *Zeeuwen* by malkander, en voer met de zelve over, verstoorde dit nest en verwoefte alles. Doch de *Vlamingen*, *Gulikers*, en *Renesse*, met een deel van sijne Muymakers trokken op hem aan. Hier wierd wederzijds, dapper gevochten, maar Jonk-Heer *Willem* behielt het velt, en dreef zijne vyanden, met groot verlies t'eenemaal uyt *Kadzant*. Dit geschiede in 't Jaar 1302. in de Vasten.

Jonk-Heer *Willem* nu, door quaden raat, van eenige *Zeeuze* Heeren, daar *Renesse* heymelijk verstant mede had, de wapenen gantsch nedergeleydt, en al 't Krijgs-volk afgedankt hebbende, stont wel dapper verzet, als hem onvoorziens gebootschapt wierd, dat de *Vlamingen* met een groot leger gereet stonden, om *Zeelandt* te overvallen. Evenwel krijgt hy haastelijk een goet deel volk by den anderen, maar deze quade Raaden, door meerderheyt van stemmen boven drijvende, bonden hem in, en verstonden dat men al de vaste plaatzen wel bezetten, en de komst der vyanden verwachten zou. Die ook niet lang vertoefden, en ten eersten in 't Eylant *Walcheren* komen, op de Stadt *Ter-Veer* aantrekkende, de zelve innamen, en dat door heymelijk verraat, dat de nakomelingen van

Wolfart van Borsselen, gewezen Heer van die Stadt, (die mede in 't *Vlaamse* leger waren,) met de *Borgers* bestemt hadden, de welke des *Graven* *Stadt-voogt* doodt slaande, de *Vlamingen* lieten binnen komen. Als men nu deze vyanden weder uit *Walcheren* verdrijven zou, most Jonk-Heer *Willem*, quanswijs om 't gevaar van zijn lijf te schuwen, niet mede trekken. De *Zeeuwen* wierden dan geslagen, door verradery van eenen genaamt *Pauwels Blacuvoet*, die, met al zijne troepen, als den slag beginnen zou, tot de *Vlamingen* overliep, de welke op *Armuyden*, daar Jonk-Heer *Willem* met eenig weynig volk binnen was, quamen aantrekken. Hy de nederlaag verstaande, wierd als razende van spijt, alzoohy nu wel zag, dat hy bedrogen was, want die hem te voren, (doe hy een tamelijk heyrleger had,) ontraden hadden, om mede te trekken, rieden hem aan, 't zelve nu met dit kleyn leger te doen: 't welk hy dan, om niet voor een bloode gescholden te worden, aangaat, en met een hant vol volks, op den vyant in trekt, maar zy wierden met der haast alle verflagen, en Jonk-Heer *Willem* bergt zig ter nauwer noot binnen *Middelburg*, daar in hy aanstonts belegert, en gedwongen wort om dat 'er van alles gebrek was, die Stadt met verdrag aan de *Vlamingen* over te geven: daar by wierd bedongen, dat Jonk-Heer *Willem* vrygeleyde tot *Zirkzee* zoude hebben, alwaar hy ook gekomen is. Doch Graaf *Guye* zou zijn woort aan Jonk-Heer *Willem* niet gehouden hebben, maar hem gevankelijk weggevoert, had *Renesse* hem zulks niet ontraden, zeggende, dat de *Zeelanders* (die hy nu bykans onder zijn gezag had,) hem nooyt zouden vertrouwen, zoo hy zijn woort quam te breken. Alzoohy 't geheel *Zeeuws* Eylandt *Walcheren*, met alle zijne Sterkten in der *Vlamingen* handen gevallen, en *Renesse* voor die tijt weder mee-

Slaan de Zeeuwen en waar door:

Belegeren Middelburg.

Aerdige raat van Renesse.

Renesse van Willem van Oosterbandt geslagen, Anno 1302.

Vlamingen komen op Walcheren, nemen Ter-Veer in:

Vlamingen
door die
van Zirck-
zee gefla-
gen.

fler van zijne goederen geworden. Zoo haast was Jonck-Heer *Willem* niet binnen *Zirckzee* gekomen, of Heer *Guye van Vlaanderen*, belegerde hem: En de Stadt, stormender hant meenende te veroveren, vielen de belegerde uit, van twee zijden, en sloegen van de *Vlamingen* wel 1500 mannen doot, behalven die noch verdronken, ondertusschen quam op deze quade tijdinge, Graaf *Ian van Avennes* wederom uit *Henegouw* in *Hollandt*, en vergaderde, beneffens *Bisschop Guye* zijn Broeder, een groote menigte van krijgsknechten, 't welk Graaf *Guye* verstaande, die nu zijn hoofd voor *Zirckzee*, verscheyde maal gestooten had, wierd'er een stilstant van wapenen gestoten, op alzulke voorwaarde, dat, de zelve zoude duren, noch vier maanden naar dien dag, dat deze stilstant, van een van beyde dezer Graven zoude werden opgezeyt. Dit was volkomen tegen wil van de Gemeente, en geviel in 't Jaar 1303. in den zomer. Doch *Renessé* met al zijne ballingen, wierden daar buiten gehouden, die wel haast den Grave van *Vlaanderen* op maakten, dat hy 't verdrag eerst opzeyde, door dien zy vernamen, dat Graaf *Ian van Avennes* in den *Hage* ziekelijk was geworden, en weder na *Henegouw* vertrok, na dat hy zijn Zoon *Willem*, alles wat hem noodig docht, ingescherpt, en aanbevolen had. *Bisschop Guye* quam zijn Neve Jonck-Heer *Willem* met een deel *Vriezen*, *Kermers* en *Stichtze* te hulp. Zy scheepten met hun leger tot dicht onder *Duyvelant*, aldaar zy 's nachts bleven, en deden een scherp verbodt, dat niemant zig, op lijf-straffe aan lant zoude begeven. Maar een *Vries* was d'eerste die dit overtradt, en wierd terstont van een deel zijner makkers gevolgt. Deze, veroorzaakten door plonderen zoodanig gerucht, dat 't geheele leger, daar van ontwakende, hun uyt de schepen gevolgt is, en haar wijt en zijds ver-

Een *Vries*
veroor-
zaakt
groote
ongelegent-
heit, in
Jonck-Heer
Willems
leger.

spreyden, begonden mede te branden, 't welk *Renessé*, die *Duyvelant* bewaarde, van verre ziende, en aangedient wordende, wel konde besluyten, dat dit met onordre toegink. Dies zend hy aan de naast-gelegen *Vlamingen*, dat zy hem volgen zouden: En ondertussen in goede ordre, met al zijne ballingen wel gewapent, is hy de plondenaars onvoorziens op 't lijf gevallen, die zoodanig hier af verschricken, dat zy den buit verlatende, na de schepen liepen. Terwijl was Jonck-Heer *Willem* met zijn Oom, den *Bisschop* (als haar deze onordentlijkheyt aangezeit wierd) mede aan lant gekomen, om dit plonderen te beletten, en 't volck wederom t'scheep te krijgen, maar 't was onmogelijk, en noch onmogelijker, om de vluchtende tot eenige tegenstant in ordre te brengen. Zoo dat hier wel 3000. mannen, zoo door het zwaert als 't water zijn omgekomen, daar onder verscheyden Edelen waren. Jonck-Heer *Willem* is het ter nauwer noot binnen *Zirckzee* ontvlucht. Zijn Oom *Guye*, *Bisschop* van *Utrecht*, wierd gevangen en in *Vlaanderen* gevoert: Dit geschiede in den Jare 1304. in de Vasten.

Zo dat 'er
wel 3000
mannen
doot ble-
ven Anno,
1304.

Hier op is Heer *Guye van Vlaanderen* wederom voor *Zirckzee* gekomen, hopen de deze stad, (die nu maar d'eenigste van gants *Zeelands* overschoot, die niet onder zijn gebiet stont,) met d'eerste aanloop te bemachtigen. Doch schoon dat 'et geheel Heyrleger verlopen was, zo bleef deze Burgery haar Heer, en 't lant getrouw, en deden als te voren, mannelijke tegenweer. Heer *Ian van Renesse*, die over al in *Hollandt* zijne heymelijke medestanders hadde, die hem den toefstant gestadig lieten weten, riet den *Vlaamsen Graaf Guye*, dat hy *Zirckzee* verlaten, en met al zijn macht in *Hollandt* varen zou. Dit vind hy goed, en zendt zijn *Gerant* voor uit, die de *Hollanders* uit zijn naam aanzeyde, dat zy hem,

Zirckzee
van Graaf
Guye bele-
gerd.

op.

Dat hy
verlaat,
en komt
in Hollandt.

op hoge straffe, voor hun Heer zouden moeten erkennen. En daar op aanstonts zelf volgende, is hem geheel Noord-Hollandt toegefallen, uitgenomen de Stadt *Haerlem*, die hielt hem tegen. Maar d'andere groote Steden als *Leyden*, *Delft*, en de rest haalden hem binnen, zwoeren hem hulde, en roosten noch daar-en-boven gijzelaars tot verzekering van hun getrouwigheid in zijn handen stellen: Veele getrouwe *Hollanders* konden hier evenwel niet toegebracht worden, om hun wettig Heer zoo lichtvaardig af te zweeren, de welke hare woonplaatzen verlatende, na *Haerlem* of *Dordrecht* geweken zijn.

Hartog
Jan van
Brabant,
komt ook
in Hollandt.

Hollandt nu half verloren wesende, heeft *Hartog Jan van Brabant* ook met een deel volk 't zelve overvallen, en voor *Sint Geertruydenberg* door raat van eenige ballingen, die de toepaden bekent waren, en hinderlage leyden, een deel *Hollanders* verslagen, en daar op die plaats innemende, is geheel *Zuyd-Hollandt* in des *Hartogs* handen gevallen, uitgenomen de Stadt *Dordrecht*, en eenige Sloten, daar ontrent. Graaf *Guye* dit vernemende, benijde den *Hartog* zijn overwinningen, want hy gants *Hollandt* zelf meynde in zijn geweld te bemachtigen, dies komt hy te *Woudrichem*, en ontbiet *Hartog Jan* by hem te komen. Hier keef men om de buit, zoo dat men by na als vyanden gescheyden had. Doch men ver-

deelde *Zuyd-Hollandt* aan den *Brabander*, *Verdeelen*
en *Noord-Hollandt* aan den *Vlamingk*, *Hollandt*
Dordrecht zouden zy ook halfen halt be- *onder haer*
zitten; Hier op bestormen zy 't *Huys te*
Merwe, maar werden met groot verlies *beleggers*
afgeslagen, en daar na belegert den *Hartog* de Stadt *Dordrecht*, tien dagen lang, maar hy kon niet anders daar op winnen; als dat hy door inwerpen van vuurwerk een deel huizen verbrande. De *Dordenaers* vielen eyndelijk uyt, sloegen hem op de vlucht, en jaagden hem na, tot 's *Hertogenbos* toe, daar zy 't vuur ook in wierpen, en wederkeerende plonderden, en branden, al dat 'er ontrent was, en quamen met grooten buit wederom t'huys. De *Brabantse* bezettinge, in *Sint Geertruydenberge*, dit verstaande, verlieten die Stadt.

Dordenaers
staan haer
beleggers
op.

Heer *Jan van der Lede*, een Leenman van 't Graaffschap *Hollandt*, spatte mede uit zijn plicht, en beroofde, verbrande, en verwoefte het Oosterlijke gedeelte van *Hollandt*, en keerde wederom met buyt, en een deel gevangens. Zoodanig wierd *Hollandt*, dat nu van elk een verlaten, als in zwijm lag, van alle kanten aangetaft; Wanneer niet meer als drie groote Steden, hun voor Graaf *Jan* verklaarden, dit waren, *Zirckzee*, in *Zeelandt*, *Dordrecht*, in *Zuyd-*, en *Haerlem* in *Noord-Hollandt*. Doch de *Vriezen* hielden hun deze reys ook stantvastig by den *Hollandtzen Graaf*.

Hollandt
in een
seer ellen-
dige staat.

VEERTIENDE HOOF-STUK.

Vorder verhaal van de beroerten en oorlogen,
onder de Regeeringe van Graaf Jan de Tweede,
tot aan 't eynde zijns levens.

Kort Inhoud.

Onrust tot Utrecht, daar Heer Guye van Vlaanderen binnen komt, en verzoekt den gevangen Bisschop af te zetten, en zijne Neve weder aan te nemen, dat afgeslagen wort. Heer Witte van Haemstede komt tot Haerlem. Die Stadt met de Kennemers en Vriezen vallen hem toe. De Vlamingen worden geslagen voor Yselmonde, en Waalwijk, en daar na, by Haerlem, en voorts uit verscheyde Hollandse Steden verdreven. Heer Klaas van Kats wort gevangen, en 't Slot te Schoonhoven belegert. Jonk-Heer Willem begint 't zelve te bestormen, maar het wert opgegeven. Zirckzee wort ten derdemaal van de Vlamingen belegert en bestormt, doch te vergeefs. Philips, Koning van Vrankrijk zend een Scheeps-vloot tot hulp der Hollanders. Renesse raat Heer Guye geen Zeeslag te wagen, die het evenwel aangaat, doch gants geslagen, zelfs gevangen, en in Vrankrijk gevoert wort. Zirckzee ontzet, en gants Zeelant onder Graaf Jan weder herstelt. Heer Jan van Renesse met een deel ballingen en 't Zaamgesworene vluchten uit Utrecht en verdrinken by Kuylenburg in de Leck. Renesses deugden en ondeugden, Bisschop Guye, tegen de Vlaamsen Guye geloft, komt weder in zijn Bisdome. Graaf Jan van Avennes sterft, en zijn Zoon Jonk-Heer Willem komt in zijn plaats.

Oneenig-
heit bin-
nen Uit-
recht.

Niet lang te voren was 'er groote moeyelijkheid binnen de Stadt Utrecht ontstaan, tusschen Heer Lambrecht de Vrieze, en Heer Jakob van Lichtenberg, die yder geen kleynen aanhang hadden, deze waren evenwel door Bisschop Guye, zoo als het uyerlijk schein, versoent. Maar na dat hy gevangen was, barste den ouden haat weer felder uit, zoo dat Lambrecht de Vrieze met een deel van zijn makkers, Jakob van Lichtenberg, en eenige van de zijne, om hals brocht en aan kant hielp. Heer Guye van Vlaanderen hier van verwittigt, komt met zijn leger voor Utrecht, en wert sijngelaten. Hy trekt, door toedoen van zijn medestanders, de geheele Stadts regeeringe aan zich: stelt nieuwe Schout en Schepenen, en verzoekt aan die gene, die 't bewint der kerkelijke zaken in handen hadden, dat men Guye, den gevangen Bisschop, wilde afzetten, en Willem, Grave van Gulik, zijn

Heer Guye
komt
't Utrecht:
zoekt alles
van zijn
zin te
stellen.

Neve, in diens plaats verkiezen. Maar de Geestelijke vonden hun hier in bezwaart, dat men een Bisschop, die slechts gevangen was, om dat hy zijn Broeder geholpen had, zonder andere wertige redenen, zou afzetten. En noch meer daar in, dat men een nieuwen Bisschop zou kiezen, terwijl den ouden noch leefde, op wiens regeering men niets te zeggen had. Hier op zeyde Graaf Guye. Wel aan, schort 'er niet anders aan, als dit alleen, ik zal deze swarigheid wel haast, met zijn leven, te gelijk weg nemen. Maar 't quam 'er niet toe, want hy kreeg ander werk.

Jonk-Heer Willem van Hollandt zend Heer Witte van Haemstede, Balsaert-zoon van Graaf Floris, met weynig gevolg in een schip, uit Zirckzee, waar mede hy buyten de Hollantze strant omvarende, te Landtvoort aan lant stapte: van hier maakte hy zijn komst, aan die van Haerlem bekend, en dede haar vragen, of zy den Hollantzen Graaf, haren ouden en rech-

Heer
Witte van
Haemstede
komt in
Hollant.

ton Heere, of die van Vlaanderen wilden getrouwigheid zweeren. De Haerlemmers, meenende, van haren *Hollantzen Graaf* al verlaten te zijn, waren alzoo verre gekomen, dat zy met de *Vlaamze Gezanten*, binnen hare Stadt van verdrags punten handelden. Maar Heer *Wittes* aankomst vernemende, riepen eendrachtelijk, *Hollandt, Hollandt*, en zonder omzien, joegen zy de *Vlaamze Gezanten* ter Stadt uyt. Liepen met menigte naar de Strant, verwelkekomden Heer *Witte* als haren verlosser, en geleyden hem met vreugde en alle eerbiedigheyt binnen hare Stadt. Hier heeft hy ontvonden en opgerecht den ouden *Hollantzen* Standaert, met den rooden Leeuw. En vermaande de Burgerye, met een voortreffelijke reden tot hare oude getrouwigheid. De *Kermerlanders* vielen hem terstont mede toe, en zoo haast de *Vriezen* (die toch van de *Vlamingen* niets hooren mochten) Heer *Wittes* aankomst verstaan hadden, quamen zy van alle kanten na *Haerlem* toegelopen, en boden hem haar dienst vrywillig aan; Heer *Witte* deze hare getrouwheit ziende, die hy zo volkomen niet verwacht had, (denkende, dat zy in deze ongelegentheit, na hare gewoonte, weder zouden afvallen, om hun oude vryheit, of wel eer ongebondenheit te herstellen) steunde niet weinig op haar bystant, nademaal zy altijd onversaagde krijgslieden waren geweest. Men schreef terstont brieven aan alle *Hollandtze* Steden, by de welke zy vermaant wierden, om het *Vlaamze juk van haar hals te werpen, daar toe men hun genoegezaam te hulpe zou komen*. Ondertuschen waren die van *Dordrecht* (nu in wapenen zijnde) gestadig bezig, om met haar *Overste*, Heer *Nikolaes van Putte* hun *Vyanden* te bestoken, en roofden eenige schepen voor *Ysselmonde*, wonnen ook een slag tot *Waalwijk*, en verbranden't zelve, daar wel 2000. *Vlamingen*

verflagen wierden, en Heer *Guye* genoeg te doen had, dat hy sijn lijf bergde, en tot *Utrecht* al vluchtende binnen quam: Alhier bericht wordende wat'er tot *Haerlem* omgegaan was, beveelt hy Heer *Ian van Renesse* die Stadt, trekt naar zijn leger *Ter-Goude*, en zend eenige duyzent *Vlamingen* voor af, naar *Haerlem*, 'twelk Heer *Witte* verstaande, trekt hun, met al dat wapenen voeren kon, moediglich tegen, en ontmoetze tuffen *Lis* en *Hillegom*: De *Vlamingen*, die anders niet voor hadden, dan de Stadt *Haerlem* te bezetten, dit volk dus onvoorziens op hun ziende aankomen, wierden verbaast, dan moften evenwel vechten, maar zy zijn overwonnen; ontallijke blevender doot, en de rest verstroyde: de plaats daar dit geschiede, heet noch het *Mantpat*.

Deze overwinning gaf zulken geroep door gants *Hollandt*, dat alle de Steden begonden te overleggen, hoe zy hun de *Vlamingen* best zouden quijt maken. Die van *Delft* zijn d'eerste geweest, die al de *Vlamingen* binnen hun Stadt leggende, en die daar-en-boven noch daar binnen gevluht quamen, versloegen, wel tot vijf hondert toe; ter gedachtenis van die nederlaag, is daar noch een straat binnen *Delft*, die men de *Vlaming-straat* noemt. Die van *Leyden* quamen met de *Delvennaars* des nachts met behendigheid en verrassing binnen *Ter-Goude*, daar zy hunne gijzelaars (hier voren verhaalt) verlostten, alwaar zy alzulken rumoer maakten, dat de *Vlamingen*, ongekleet op straat komende, verflagen wierden, en eenige, die na *Delft* vluchten, meynende daar veylig te zijn, voeren niet beter, als gezeit is. *Schiedam*, alwaar de *Vrouwen* zelf mede haar best deden, en al d'andere Steden hebben dit voorbeeld nagevolgt.

Heer *Klaas van Kats*, die van wegen Heer *Guye*, Slot-vooght op 't *Huys* te

Die van Haerlem vallen hem toe.

Recht den Hollantzen standert weder op:

Schrijft aan d'andere Hollandtze Steden.

Vlamingen voor Ysselmonde geslagen:

Treken na Haerlem, worden overwonnen.

En voorts uit andere Steden verdreven.

Heer Klaas
van Kats
gevangen.

Schoonhoven gestelt was, in die Stadt komende, om te zien, wat daar mocht omgaan, wierd van de Borgers vastgehouden, en in hechtenis gestelt, 't welk men aan Heer *Witte* tot *Dordrecht* dede weten, die daar op mer een deel volk tot *Schoonhoven* quam, maar Heer *Klaas van Kats* Zoon, die op 't Slot gebleven was, wilde het niet overgeven, dies bleef het belegerd.

Graaf *Guye*, ziende gants *Hollandt* voor hem verloren, is met het overige zijns legers, van *Der-Goude* naar *Zeelant* gevaren, om 't zelve, (waart doenlijk) geheel in zijn geweld te bekomen. Hier aan schorte niet anders, als alleen de stad *Zirckzee*. Jonk-Heer *Willem*, die hier binnen was, de verloffing der *Hollanders* verstaande, beval *Zirckzee* aan Heer *Boudijn van Yersik*, en Heer *Ian van Krueningen* te bewaren, en voer na *Dordrecht* alwaar hy ter middernacht met groot toejuychen van al 't volk ontfangen wierd.

Aan een
storm-ge-
reetschap,
gebonden.

't Slot te
*Schoonho-
ven* over-
gegeven.

Ten eersten voegde hy hem voor 't Slot te *Schoonhoven*, daar men deze krijgslift gebruykte. Men voerde een *Evenhoge* tegen des Slots muur aan: op de zelve wierd d'ouden en gevangen Heer van *Kats* in 't spits vast gebonden, zoo dat hy als een borst-weering verstrekte, voor de krijgs-luiden, die uit d'*Evenhoge* den aanval moften doen, en volgens dien, dezen ouden Heer d'aller eerste door pijlen of steenen van de verweerders geraakt worden. Dit beweegde den jongen Heer, (om geen oorzaak van zijn Vaders doot te zijn) het Slot, dat hy doch niet lang had kunnen houden, behoudens lijfs, van alle dieder op waren, over te

^a Een houten storm-toren op raderen, by d'oude *Romeynen Sambuca* genaamt, die zoo hoog was, als de muuren, die men bestormen wilde, waar uit de krijgs-luyden, (wanneer de zelve eerst dicht aan de muuren gevoert was) over een walbrug op de muuren konden stappen.

geven. En daar mede was *Hollandt* van 't *Vlaamze* jok ontflogen.

De Stadt *Zirckzee*, in 't *Zeeuwze Eylant Schouwen*, die in gants *Zeelant* maar alleenlijk *Hollandts* was, wierd dan door Heer *Guye* ten derdemaal belegerd. En door dien hy met der daat bevonden had, dat gants *Zuyd- en Noord-Hollandt* wederom was overgegaan, om dat 'er in elk maar een Stadt, als *Dordrecht* en *Haerlem* onverwonnen was gebleven, zoo vreesde hy, dat het met *Zeelant* ook zoodanig aflopen mocht. Hier door brocht hy alles by, wat mogelijk was, om deze Stadt onder zijn geweld te brengen. Zoo van volk (*Melijs Stocke* rijmt wel van tweemaal hondert duyzent Man, maar 't is niet gelooflijk) als schepen, wapenen, krijgs-ruig van stormkatten, *Evenhogen*, en *Blijden*, die steenen van drie hondert ponden zwaarte konden uytwerpen.

Zirckzee,
van Heer
Guye, ten-
derdemaal
belegerd.

Terwijl Heer *Guye* met deze toerusting bezig was, zend *Philips* toege-naamt de *Vette*, *Koning van Frankrijk* zijn *Admiraal*, of *Zee-voogt*, *Regnerius Grimaldus van Genua*, met een *Galey* tot Jonk-Heer *Willem*, om den toefant des Lants te onderzoeken, en met hem, yets noodigs, tot redding des zelfs, te beramen. Naar onderling gesprek, neemt hy afscheit, met belofte, van binnen zekere gestelden tijt, met een ontzachgelijke macht wederom te komen. Onder-tusschen had Heer *Guye* de haven van *Zirckzee* toe-gedamt, zoo dat 'mer niet kon binnen varen, en begon de Stadt met storm-katten van verschrikkelijke hoogte, afgrijzelijk en gedurig te bestormen, maar hoe grooter geweld hy aanvoerde, hoe manlijker hy wierd afge-weert. Ja de steenen die hy door zijne *Blijden* in de Stadt wierp, wierden door des Stadts *Blijden* hem wederom toegekaetft. De *Vrouwen* pasten op den brant, die in de Stadt geworpen wierd, te blussen,

De Koning
van Frank-
rijk biedt
hulp aan
Hollant.

Die van
Zirckzee,
verdadi-
gen hun
dapper.

en brochten steenen, schut, en allerley werp-tuyg op de muuren. Na dat hy eindelijk, te vergeefs zeer veel volk, met stormen verloren had, en d'onwilligheid tot 't zelve begon te merken, besluyt hy de Stadt uit te hongeren.

Drie weken waren nu al, boven de gefelde tijdt, van den *Fransen Admiraal* verlopen, dat men noch van zijne komst niet vernam, wanneer een Roeybarzie, de tijding brocht, dat hy met elf Galeyen en noch acht-en-dartig groote Schepen, wel van mannen van wapenen en oorlogstuyg voorzien, van *Calais* afgevaren, en op komende weg was. Hier op dede Jonk-Heer *Willem* zijn volk tot *Schiedam* t'scheep gaan.

Heer *Jan van Renesse*, binnen *Utrecht* deze *Fransé* toerusting verstaande, zond brief op brief aan Heer *Guye*, hem radende, voor al geen Zeeflag met de *Fransen* en *Hollanders* te wagen, door dien d'*Admiraal Grimaldus* van veel overwinningen ter zee beroemt was, en d'*Hollanders* benevens hem dapper te water bedreven waren; doch Heer *Guye* op zijn groote macht steunende, ook trots en moedig op zijn bevochten Zegens, en naar meerder eere begeerig zijnde, slaat het alles in de wind. De *Fransé* Scheepsvloot komt eyndelijk in de *Maas*, by de welke Jonk-Heer *Willem* zig met de zijne t'zamen voegt. Doch vijftien dagen verliender, door storm en tegenwint, al eer zy van daar, by 't *Eylandt Schouwen*, en de *Vlaamze* Vloot komen konden. Ondertusschen geraakt *Zirckzee* in 't uiterste gevaar: maar Jonk-Heer *Willem* zijn komst hun by nacht, door vauren, op de toppen der scheeps-masten te ontsteeken, bekent makende, grepen zy moed.

Op *S. Laurens* dag, den 10 *Augusti*, in 't Jaar 1304. ging deze Scheeps-strijt aan; en dat tegen den nacht, en duurde tot 's anderdaags 's avonts. Hier werd

aan beyde zijden verschrikkelijk gevochten, zoo dat 'er tot die tijt toe, in deze Landen zoo zwaren Zeeflag noyt geslagen was: Wiens zeltzame bijzonderheden, als ook die gene, die in 't beleg van *Zirckzee* zijn voorgevallen, onzen ouden Rijmer, *Meljs Stocke*, zeer wijtluchtig berijmt heeft, als zijnde in zijnen tijdt voorgevallen: En ook hier in, van de Heer *Vossius* wort nagevolgt, die daar byvoegt, dat 'er tien duyzent *Vlamingen* verslagen, en elf hondert schepen genomen wierden. Wy zullen dan nu (om kortheits wille) dit voorby gaan, want weynig hier van te schrijven, is zoo veel als niet-met-allen, en alleenlijk zeggen, dat de *Vlamingen* in 't eerst d'overwinning scheenen weg te dragen, maar de kans verkeerde, en zy kregen de nederlaag: 't Schip daar Heer *Guye* in was, wierd veroverd, hy zelfs gekregen, en gevankelijk na *Vrankrijk* gevoert, al de rest genomen, verbrant, op de vlucht verstrooyt, of aan de stranden gejaagt; veel menschen wierden gevangen of doot geslagen, en niet weynig verdrinkender: En daar mede was *Zirckzee* van haar wreet beleg verlost, want omtrent zes duyzent *Vlamingen*, die Heer *Guye* tot de belegering van die stad op 't *Eylant Schouwen* gelaten had, de nederlaag van hun makers verstaande, braken 't beleg op; eenige van de zelve raakten weg, maar de rest, het vaartuyg ontbrekende, begaven haar in de duynen.

Jonk-Heer *Willem* binnen *Zirckzee* komende, zond eenig volk tegen deze vluchtelingen uit, doch de *Vlamingen* wilden niet vechten, maar gaven hun, behoudens lijfs, tot vijf duyzent toe gevangen. Daar op liet Jonk-Heer *Willem* een algemeene vergifnis afkondigen, uitgenomen voor die geene, die aan gequettste Hoogheit schuldig waren, waar over gants *Zeelandt* hem wederom toeviel, en de *Vlamingen* verdreven wierden, zoo

en de *Vlamingen*,

Vlamingen krijgen de nederlaag: Heer *Guye* gevangen.

Zirckzee, van de belegering verlost.

Die van *Vrankrijk* komen tot *ouiset*.

Fransé, en *Hollanders* ver-eenigen hun *Scheepsmachten*.

Sware *Scheepsstrijt*, tussen haar,

dat

Middel-
burg aan
Jonk-Heer
Willems
overgege-
ven.

dat hy tot gene van alle de vaste plaatsen zijne wapenen noodig had. De stad *Middelburg* gaf haar zelfs ook met groot genoegen in zijne handen: Deze had des *Vlamings* ongetrouwigheid ondervonden, alzoohy tegens het onderling verdrag, de stadsmuuren had doen afbreken; die nu door Jonk-Heer *Willems* last, datelijk weder wierden opgebouwt, veel starker, dan die te voren waren, daar toe hy beval, dat men de steenen zou gebruyken, van de sloten, die al om in 't landt stonden, die door zijn last alle tot den gront afgebroken wierden, alzoohy meest den quaatwilligen, en ballingen toe quamen. Aldus is dezen *Vlaamzen* oorlog ten eynde geloopen, die kort, maar zeer gevaarlijk en scherp is geweest: want op drie steden na, waar van d'eene, (zijnde *Haerlem*) al in 't wankelen stont, was Graaf *Fan van Arvennes* deze twee Landen quijt geworden, zo dat doemmaals *Dordrecht* de behoudenis van *Hollandt*, en *Zirkzee*, die van *Zeelandt* geweest is.

Na dat Jonk-Heer *Willem* de Stadt *Middelburg*, en 't Eylandt *Walcheren* in goede ordre herstelt had, ishy wederom na *Zirkzee* vertrokken, van waar hy in 't zin had, na *Hollandt* te varen, om (zoo het mogelijk ware) Heer *Fan van Renesse* uit de stad *Utrecht* te verdrijven, maar terwijl hy hem hier toe vervaardigde, wort hem bericht, dat *Renessé* die stad al verlaten had, en de *Vlamingen* ook daar uitgelopen waren. Dit is aldus toegegaan: Ten tijde dat gants *Hollandt* en *Zeelandt*, by na, in der *Vlamingen* en *Brabanders* handen vervallen was, als gezeyt is, en Heer *Guye van Vlaanderen*, de stad *Utrecht* aan *Renessé* van zijnent weg en, als Stadthouder te bewaren, bevolen had: Zoo zijn verscheyde van de t'Zamenzweerders tegen Graaf *Floris*, en andere quaatwillige ballingen aldaar by *Renessé*, hun oude makker, te zamen ge-

Ballingen
om de
zaak van
Graaf

komen, op hope of zy in deze ongelegenheit, wederom in 't bezit hunner goederen konden geraken. Deze waren, *Arent van Benscoep*, die benevens *Gerart van Velzen* op 't slot *Kroonenburg* gevangen wierd, en na 't zeggen van de *Rijmkronijk*, door Heer *Loef*, broeder des *Graven van Kleef* gevoert is na *Kerwenhem*, zig tot deze tijt toe, (na vermoeden) in 't *Kleefze* lant onthoudende, en alzoohy 't leven behiel; maar na 't schrijven van d'andere *Kronijken*, mede gedoot is. De Heer *Fan van der Lede*, die kort te voren, (gelijk wy verhaalt hebben) het *Oosterze* deel van *Hollandt* berooft en verwoest had, was daar mede. Als ook de Zoon van de Heer van *Aemstel*; na 't zeggen van *Melij's Stocke*, die de groote *Kronijk* noemt. Heer *Arendt van Aemstel*, Heer *Herman van Woerden*, die met Heer *Gijsbrecht van Aemstel* uit den lande vluchten, doen Graaf *Floris* gedoodt wierd, was al mede tot *Utrecht* uyt zijn schuyloek te voorschijn gekomen, noch waren daar veel meer van zoodanigen slag, die d'ouden *Rijmer* zeit, niet te konnen noemen.

Als'er ondertusschen verscheyde *Hollanders* en *Vriezen* uit den *Vlaamzen* oorlog t'huis gekomen waren, rotten vele van de zelve te zamen, de welke die van *Utrecht* dagelijks quamen in hunnelanden plonderen en knevelen. Op zeker nacht zijn zy, tamelijk sterk in getal, voor die stad gekomen, alwaar zy alles in rep en roer stelden, verbrandende eenige huisjes en molens, die buiten de stad stonden, daar door zy meenden dat Heer *Ian van Renesse* buiten komen zou, om dit te wreken. Doch hy voor verraat binnen de stad beducht zijnde, is heymelijk met de zijne aan d'ander zijde des stadts uitgevlucht, en komende voorby *Kuylenborg*, tegen over 't Dorp *Boschem*, vreesde hy van zijne vianden achterhaalt te worden, overzulks treden sy in een *Schou* of *Pont*,

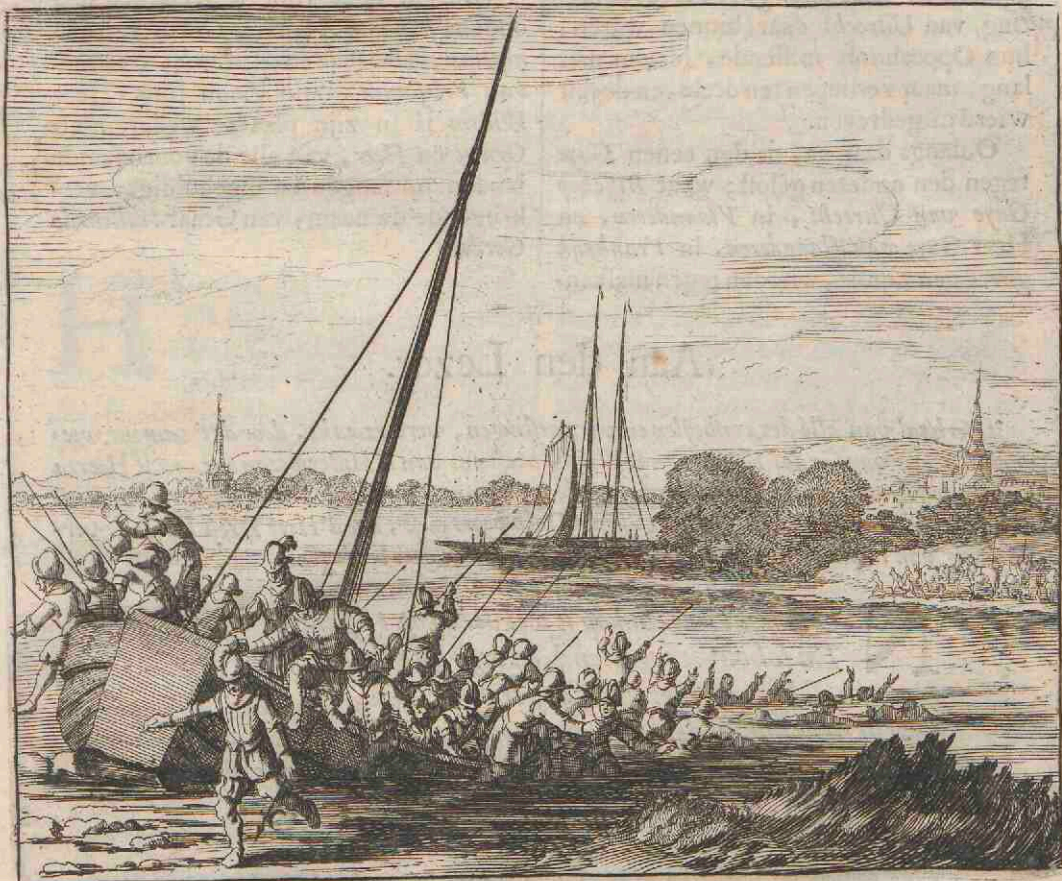
Floris,
tot Vis-
recht, by
een geko-
men.

Hollan-
ders, en
Vriezen
trecken
na Uir-
recht.

Ballingen
vluchten
uit Uit-
recht, ver-
drinken
inde Lek.

om aldaar de *Rivier de Lek*, over te varen, na dat zy hare paerden eerst overgezonden hadden. Den angst maakte hun zoo verbaaft, dat niemant aan deze zijde van de *Revier* derfde blijven, maar vielen al t'zamen by na gelijkkelijk in de

Pont, die door de menigte overladen, met 't achterste eynde op 't lant vast bleef zitten, zoo datze, om 't zelve te lichten, na 't voorste eynde toe traden, daar door 't achterste los, en 't voorste onder water rakende, de Pont met eenen om floeg.

De Heer van der *Lede*, ziende dat het wilde haperen, sprong over boort, doch verzoop, want de stroom, hier zeer snel voorby schietende, dreef hun van lant af, zoo datze by na alle verdronken. *Melijs Stocke* begroot het getal der dooden, tot over de hondert, daar onder noemt hy Heer *Jan van Renesse*, en *Aernout van Benscoep*: De groote Kronijk voegt 'er Heer *Arent van Aemstel*, *Wessel van Everdingen*, en *Arent van Buyren* by,

Eynde van
Heer Jan
van Re-

en zeit, dat dit geschiede op den twaafden *nessé*, en *October 1304*. Hier raakten de meeste *zijn hoe danigheid*. der t'*Zaamgezwoorene* tegen Graaf *Flo- ris*, om hals. En dit was het eynde van den vermaarden Heer *Jan van Renesse*, die *Hoofze vyandt*, zoo hem den ouden *Rijmer* noemt, en genoegzaam prijft, over zijn dapperheit en kloek verstant, maar beklagt hem, dat hy deze gaven, tegen zijn *Vaderlant* en wettig Heer, misbruykte, want al wie tegen *Hollandt*

T

en

en *Zeelant* yets in 't zin had, of in 't werk stelde, gaf hy raat, en spande met de zelve aan: ja die geene die stil waren, maakte hy tegen de *Graven* op: Zoo dat hy alzulken openbaren, als Heer *Wolfart* een heymelijken vyant, van de zelve, geweest is. De *Vlamingen*, die tot bezetting van *Utrecht* daar binnen waren, hun Opperhoofd missende, bleven niet lang, maar verliepen ten deele, en de rest wierd uitgedreven.

Graaf
Guye,
tegen
Bisschop
Guye, ge-
loft.

Onlangs daar na, is den eenen *Guye* tegen den anderen geloft; want *Bisschop Guye van Utrecht*, in *Vlaanderen*, en Heer *Guye van Vlaanderen*, in *Vrankrijk* gevangen zijnde, wierden tegen malkan-

deren uitgewisselt, benevens al de gevangen ten wederzijden. Aldus is *Bisschop Guye*, tot groot genoeg, van de *Grave, Hollanders, Zeelanders* en *Strichtze*, wederom in 't bezit van zijn *Bisdom* gekomen.

Ontrent deze tijdt is overleden den ouden *Jan van Avenes*, *Grave* van *Hennegouw, Hollandt* en *Zeelandt*, en Heer van *Vrielandt*; zijn Zoon Jonk-Heer *Willem* is in zijn plaatze wederom als *Grave* en Heer, van alle de voornoemde landen ontfangen en ingehuldigt, verkrijgende de naam, van *Graaf Willem de Goede*.

Graaf Jan
van Aven-
nes, over-
leden: zijn
zoon Wil-
lem komt
in de
plaats.

Aan den Lezer.

't Verhaal van alle deze onbeylen en verwoestingen, veroorzaakt, door de t'zamenzweering, en doot van *Graaf Floris van Hollandt*, heeft ons van d' *Historie* van onze oude Heeren van *Aemstel* vry wat ter zijden afgeleyt, die wy nu met Heer *Gijsbrecht*, als den lesten zijnde, ten eynde brengen, en besluyten zullen. Doch hoort eerst, hoe d' Heer *Drost Hooft* de verwoesting van *Hollandt*, door d' *Amstellandtze Jofferen* doet beklagen.

N U is het tijdt, om op u zelve 't oog te slaan,
En schouwen u ellend, en eyge qualen aan,
En te beschreyen, met droef opgeheve klank,
Uw scheuring, nederlaag, verwoesting, ondergank.

Want *Hollandt* zie ik heel in 't war, (ò droeve schijn!)
De *Goyers, Kennemaars, en Buuren* van den *Rhijn*
In roeren, op de been *Westvries, en Waterlandt*;
Het *Huys te Velzen plat, en Woerden* in den brant:
Geverwet van het bloet den *Amstel, en de Vecht*;
Oneens den *Adel, het gemeene vollek slecht,*
Gespouwen en gespreyt: en (dat ik meest beweene)
Een yeder stuurt zijns weegs, en niemand weet waar heen.

O edel *Aemsterlandt*, ò meenig maag en vrient,
Wat komt u over, dat ghy niet en hebt verdient!

VYFTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Ballingschap, het eynde, en besluit,
der oude Heeren van Aemstel.*Kort Inhoud.*

De Heer Gijsbrecht van Aemstel en Woerden vluchten uit het lant. Aemstel komt wederom, versterkt de vervallen Stadt Amsterdam, maar wort verjaagt. Of hy naar Pruysen getrokken is, en 't stedeken Hollant aldaar gesticht heeft. Verhaal van 't innemen en bekeeren van Pruysen, en de Duytze Kruys-Heeren. Het geslacht van Aemstel nevens andere, worden uitgerooyt en haar goederen verbeurt verklaart. Van Heer Gijsbrechts broeders. Heer Arent van Aemstel genaamt Yffelsteyn, zijn nakomelingen, waar van eenige ook den naam van Mynden aannemen. Verandering der oude wapens. Jakob van Myndens groot gezag binnen Utrecht. Besluit.

*Van Am-
stel, en
Woerden,
uit het
lant ge-
vlucht.*

Hier voren in 't zevende Hooft-
stuk pag. 97. is gezeit, hoe dat
Heer Gijsbrecht van Aemstel,
en Heer Harman van Woer-
den, doe ter tijt, als Graaf Floris van Hol-
lant, van Heer Gerart van Velzen ver-
slagen wierd, uit den lande vluchten, daar
van de Rijn-Kronijk aldus verhaalt.

*Gerart van Velze die reet woert
Op den huuze van Cronenburge,
Daer waendt bliuen zonder zorghe.
Gizebrecht die Heere van Aemstel,
Ende Harman die verrader sel,
Waren hem ontfaen beide.
Si hadden liever op die heide
Te wezen tot haren dele,
Van te bliuen op ten Castele,
Al waenden si hebben goet ontfet.*

Hier mede stemmen ald'oude Hollantse
Kronijken over een, zoo doet ook de
Stichtze Beka, wiens Latijn, van de Kro-
nik van Veldenaar in duyts nagevolgt
wordende, aldus luit: *Harman van Woer-
den reet haastelijc buyten lants, ende lach
hier ende daar, ende sterf in ellenden ende in
armoeden. Ende Gijsbert van Aemstel reet
ook haastelijc ende beymelijc uyt den lande,
ende had armoede, ende had vrienden buiten
lants, die hem 't eten gaven. Ende al haar
goet wert hem beyde genomen. Op deze ma-*

*Nader be-
weesen.*

nier schrijft het ook de groote *Hollandtze*
Kronijk, die mede zeit, *dat alle hare goe-
deren hun benomen wierden, en als verbeurt,
aan de Graaflijkheit quamen te vervallen.*
Maar in wat gewest, deze twee Heeren
hun onthouden hebben, wert van nie-
mandt geschreven. Heer Herman van
Woerden is daar na by *Renessé* binnen *Uit-
recht* geweest, als hier voren verhaalt is,
en naar alle vermoeden, is hy mede met
Renessé uit die stadt gevlucht, en zal mo-
gelijk met hem, en d'andere, door 't om-
slaan van de Pont, by de stadt *Kulenburg*
in de Revier de *Lek*, verdronken zijn,
dewijl nergens meer van hem vermaant
wort.

*In wat
gewest
hun ont-
houden
hebben,
onbekent.*

Maar onsen ouden Heer Gijsbrecht van
Aemstel, (als hy vernomen had, dat den
jongen Graaf *Ian van Hollandt*, Zoon
van Graaf *Floris*, zonder kinderen na te
laten, overleden was) is door zucht en
liefde tot zijn Vaderlant, zoodanig aan-
geprikkelt, dat hy (na't zeggen van *Beka*
en de groote *Hollandtze* Kronijk) wede-
rom in zijn *Aemstellant* gekomen is, aldaar
hy zijn stedeken *Aemstredam* (dat buiten
twijffel, door oorzaak van Graaf *Floris*
doot, ten dien tijde vernielt is geworden)
wederom begon met houte bruggen en
torens te voorzien en te versterkken, heb-
bende daar toe, (gelijk de Heer *Vossius*
zeit)

*Van Am-
stel, wede-
rom 't Am-
sterdam
gekomen.*

*Begint die
Stadt we-
der op te
bouwen.*

zeit) een leger van Boeren te zamen gebracht. Dezen ouden Heer, (die hem altijd aan Graaf *Floris* doot ontschuldig had gehouden, dewijl het nooyt zijn meyning geweest was, dien Graaf na *Engelandt* te vervoeren, veel min, van 't leven te berooven, gelijk hem de *Stichtze Beka* op verscheyden plaatzen, *Vir simplex*, een eenvoudige man is noemende, die van *Herman van Woerden* verleyt wierd.) Over zulks denkende, dat den haat, die men hem, hier over, onrechtvaardig, toedroeg, nu met de doot van alle Graaf *Floris* afkomelingen, mede verstorven zoude zijn, zijne goederen wederom in bezit heeft genomen. Doch hy vout hem bedrogen: want die van *Haerlem* met de *Kermerlanders*, *Waterlanders* en *Vriezen*, zijn, terwijl hy met bouwen en versterken bezig was, op hem aangetrokken. Hy deze groote macht, met zijn boeren niet konnende wederstaan, en *Amstelredam* noch zoo verre niet versterkt zijnde, dat het bestant was, om de vyanden buiten te kunnen houden, veel min een beleg uit te staan, is met de zijne by tijts geweken, en wederom ten lande uitgevlucht, latende gants *Amstellant* met haar *Hooftstadt Amsterdam* ten prooye van zijne vyanden: Die dat lant verwoest, en de nieuw-begonnen houte werkken, met den vuure verbrant, de stad, en 't slot tot den gront toe vernielt en afgebroken hebben.

Vint zig bedrogen, in zijn meening.

Wort verjaagt, vlugt uit het lant.

Waar heen onzeker.

In welk lant Heer *Gijsbrecht* met zijn byhebbende vluchtelingen (nu alle hoop, van zijne goederen, ooyt weder te kunnen bezitten, uit was,) hem begeven heeft gehad, is in geene oude *Kronijcken* te lezen, ja zijn naam wort nergens meer in de zelve gespelt. Hoe wel in de groote *Hollantze Kronijk* op 't Jaar 1348. van een Heer *Gijsbrecht van Aemstel*, *Ridder* verhaalt wort, doch dit is een afkoming van Heer *Gijsbrechts* broeder *Arent* geweest, die ook *Yffelsteyn* genaamt wierd,

als gezeit zal worden, en ook uit de genoemde *Kronijck* genoeg blijkbaar is. Maar een gemeen zeggen is 'er van outs overgebleven, dat hy naar 't lant van *Pruyssen* getrokken zou zijn, en aldaar een stedeken, *Hollandt* genaamt, gebouwt hebben. Onzen *Hollandtzen Poët*, *Jooft van Vondel*, in zijn *Aemstels Treurspel*, (waar van wy hier na, yets meer zeggen zullen) doet op zijn *Treur-Tooneel* een Engel verschijnen, de welke Heer *Gijsbrecht van Aemstel*, (die zijn slot tot het uiterste toe, verdaedigen wil) het opperste besluyt te kennen geeft, met deze vaerzen.

Gemeen zeggen daar van zonder bewys.

Zijn wil is, dat ghy trekt naar 't wette
lant van *Pruyssen*,
Daer uit het *Pools* gebergt de *wijffel-stroom*
komt ruisfen,
Die d'oevers rijk van vrugt genoegelijke
bespoelt,
Verbouw u daar, en wacht, tot dat de
wraak verkoelt,
Gy zult in dit gewest, een stad, *Nieuw*
Hollant bouwen,
En in gezonde lucht, en weelige landouwen,
Vergeten al uw leet, en overbrochten druk;
Waar door uw nazaat klimt den berg op
van 't geluk.

Daar op Heer *Gijsbrecht* met zijn volk vertrekkende, met de volgende vaerzen zijn afscheit neemt.

Verdelgde stad, wy gaan, en komen nimmer weer,
Vaar wel, mijn *Amstellant*: verwacht een and'ren Heer.

Maar dit is *Poëzy*, in de welke men geen naeuwkeurige waarheit onderzoeken moet, doch het genoemt stedeken *Hollant* licht tegenwoordig noch in *Pruyssen*, *Zuyd-oostwaart* van de stad *Elbing* af, ontrent drie mijlen. Maar is van zeer kleyn belang, evenwel met vruchtbare *Koren-*

Hollant in *Pruyssen*, waar ontrent geleege.

Kooren-Akkers rontom voorzien. En by aldien men d'oude inwoonders aldaar komt te vragen, of zy ook eenige outheden of gedachtenissen van Heer *Gijsbrecht van Aemstel* of van onze *Hollanders* ooyt gevonden, of hare voorouders yet van de zelve hebben hooren verhalen, zoo weten zy van geen zake minder: zoo dat het schijnt, dat niet anders, dan de onkundigheid van onzen Heer *Gijsbrechts* schuyf-plaats, en de naam van dit stedeken *Hollandt*, oorzaak tot dit gevoelen gegeven heeft.

Niet te min zou der yets kunnen aan zijn, door dien men in verscheyden Kronijken leest, dat doen de *Duytze Heeren Kruys Ridders*, uit het *Ioodze Lant* van de *Heydenen* en *Turkken* verdreven zijnde, wederom quamen, zy van *Keyzer-Fredrik de Tweede*, inden Jare 1215. of daar omtrent, verzochten, en ook verkregen, dat zy het *Lant van Pruyssen*, wiens inwoonders doen ter tijt, noch *Heydenen* en ongeloovig waren, mochten als eygen behouden, by aldien zy't zelve met den zwaerde wonnen, en die menschen tot het *Christen* geloove bekeeren konden. Hier toe dedede *Paus* mede, door gants *Duytslandt* een kruys-tocht prediken, daar door deze *Kruys-Heeren* zoo veel hulp kregen, dat zy allengskens geheel *Pruyssen* in haar gewelt bequamen, en alle gevangenen, die 't *Christendom* wilden aannemen, liet men leven, maar die halsstark bleven, wierden verflagen. Deze *Duytze Kruys-Broeders* verkooren een overste, om 't lant te regeeren, genaamt, *den Groot-meester van Pruyssen*, die na zijn doot by keure, van andere gevolgt wierd: Zy begonden ook steden en sloten te bouwen, waar van de voornaamste was, *Marienburg*, ontrent vijf mijlen van 't stedeken *Hollandt*, westwaarts afgelegen, welke stadt in den Jare 1302. gesticht wierd. Dat nu onzen ouden Heer *Gijsbrecht*, (ziende dat alle hoop van verzoec-

ninge, tuffen hem en d'*Hollanders*, volkomen uit was, en volgens dien, geen kans, om zijn, zoo zeer gelieft *Vaderlant* ooyt wederom te bezitten,) zig zelfs, met eenige andere, om de zelve oorzaak als hy uitgebannen, naar *Pruyssen* vervoegt, en 't stedeken *Hollandt*, aldaar zoude gebouwt hebben, zulks kan men niet geheel verwerpen, nademaal men in de groote *Hollandtze Kronijk*, en in die van *Veldenaar* leest, dat *Graaf Willem de Vierde*, verscheyde heyr-tochten in 't lant van *Pruyssen* doende, met die Heeren en den *Groot-meester* goede broederschap onderhouden heeft, en op de *Russen* overwinningen behalende, met grooter eeren ist' huis gekomen. Zo dat, ongetwijffelt verscheyden *Hollanders*, als onder de *Duytzen* gerekent wordende, by deze *Kruys-broeders*, van eersten aan, en altijt zullen geweest zijn. Want hyden ten dage is tot *Utrecht* noch in wezen 't *Huys* van der *Duytze Heeren* ordre: Alwaar eenen Heer *Hubert*, omtrent het Jaar 1500. *Ridder*, en daar na noch eenen Heer *Wouter*; in 't Jaar 1536. *Landt-Commandeur* van deze *Duytze Heeren* ordre geweest zijn. Deze beyde zijn uit den *Stam* van *Aemstel* gesproten, en afkomelingen van Heer *Gijsbrechts* broeder, Heer *Arent van Aemstel*, van de welke wy noch yet zullen zeggen. Doch wy willen de *Lezers* dit niet aandringen, maar hun oordeel vry laten; en tot lof van den doorluchtigen *Stam* van *Aemstel* hier aanvoegen. Dat zy van over oude tijden af, van de voornaamste *Hollandtzen* Adeldom zijn geweest, rijk en machtig van renten en inkomsten, aanzienlijk by de *Gemeente*, dapper en onverschrikt in den oorlog, en overzulks t'allen tijden by d'*Hollandtze Graven* bemint, en in groote achtbaarheid gehouden, tot den tijt van *Graaf Floris* toe, in welken onzen ouden Heer *Gijsbrecht*, door de t'*Zamenzweering* tegen den genoemden

Dat van *Aemstel*, in *Pruyssen*, zoude kunnen geweest zijn.

't *Huys* der *Duytze Heeren* tot *Utrechts*.

Die van *Aemstel*, de voornaamste vande *Hollandtze Adel* eertijds.

Pruyssen, door *duitsche Kruys-Ridders* ingenomen, en waerom.

Marienburg in *Pruyssen*, begouwt Anno 1302.

Grave (hoewel misleydt zijnde,) voor hem, zijn geslacht, en zijne nakomelingen, alle zijn goederen, die toegenegentheyd der Gemeente, de gunst en 't zeker vertrouwen der volgende Graven, voor eeuwiglijk verlooren hebben. Want zy wierden, beneffens, *Woerden, Velzen*, en noch eenige andere, met alle hare bloedvrienden, die hun ten zevende lede toe bestonden, uit den lande gebannen, als blijkt by den verbont-brief hier vooren, in 't twaalfde Hoofdstuk, pag. 131. vertoont, en hunne goederen aan de *Graaflijkbeyt* verbeurt verklaart; voorts alle vrienden en magen, die hun verder, en eenigzins bestonden moften duyken en hun stil houden, en die gene die daar na weder heymelijk in den lande quamen, bleven als Boeren op 't land, dat hun noch van vrouw of kinders wegen, (als vergeten zijnde, aan te tasten) mocht overschieten, voor slechte en ongachte Huislieden zitten, gaven schot en borting, en hun Adeldom bleef verloren, volgens 't schrijven van de groote *Hollantze Kronijk*. Hoort ook onzen ouden Heer *Gijsbrecht* in zijn meer-genoemt *Treurspel*, hier overklagen.

*Noch hiel de wraak geen stant, en gaf zig
noit te vrede,
Al had zy uitgeroeit ten negensten gelede,
Wat Velzens stam bestont, of van zijn
maagschap scheen,
De nieuwe Ridderfchap, en steden in 't ge-
meen
Verbonden sig wel streng, met dier gezworen
Eeden,
Hantasting en geschrift, dat zy bezeege'len
deden,
Van nu in eeuwigheit, met onverzoeb'ren
haat,
Aan Woerden, Velzens bloet, en Aemstel,
deze smaet
Te wrecken, en van zoen te reppen noch te
roeren.*

*Ons maagschap zit verdrukt, durft schilt
noch wapen voeren,
En geeft gewillig schot en lot, om zoo
gerust
Te leven, en de glans des Adels blijft ge-
bluft.*

En om hare gedachtenis, t'eenemaal uit te roeyen, zo wierden hunne wapens ook over al, daarze stonden, afgehaalt, uitgeslagen, en vernietigt. Ja alle den Adel, die de wapenen van deze drie geslachten voerden, of eenige teykens van de zelve in hunne schilden hadden, moften die gants neder leggen, of daar uyt doen; zoo dat aan yder verboden wierd, deze wapenen ooyt te mogen voeren, gelijk de groote *Kronijk* verhaalt.

Zoo ymant nu denkt, dat d'oude Heeren van *Aemstels* wapen is geweest, drie *zilvere gesloten S. Andries-Kruyssen* in een zwart velt, (die eenige nieuwe schrijvers *Molen-wieken* gelieven te noemen) gelijk de stad *Amsterdam*, de dorpen *Amssterveen* en *Ouwerkerck* tegenwoordig noch zijn voerende; daar tegen zetten zig de *Liefhebbers* en *Opzoekkers* der wapenen, en d'oude *Geslacht-beschrijvers*, die staande houden, dat deze Heeren haar oude wapen geweest is, vier *zwarte fascen*, dat zijn balken in een goutvelt. Doch 't is naar *Graaf Floris* doot verandert, als straks zal gezeyt en vertoont worden. Want de *Stam* van *Aemstel* is wel wat verduystert, maar niet uitgegaan, volgens de profecye van *Vondels* vertroostenden *Engel*, hier vooren verhaalt, die Heer *Gijsbrecht* aldus voorzeyt.

*Uw afkomst mid'lerwijl zal geensins
onder gaan,
Maar eeuwig, adelijk, en eerlijk bestaan,
Op sloten, en in steen, en loffelijck regeer-
ren,
En Aemstels ouden naam zal geenen lof
ontbeeren.*

*De wapens
vernietigt.*

*Van het
wapen der
Heeren
van Am-
stel:*

*Geen Mo-
len-wie-
ken: maar
4 zwarte
balken, in
een gout
velt.*

In 't begin van 't tweede Hooft-stuk dezer Historie pag. 41. is gezeit, dat onzen lesten Heer *Gijsbrechts* Vader, ook *Gijsbrecht* genaamt, getrouwt had *Fonk-Vrouw Bertrande*, Erf-dochter van *Yselsteyn*. By welke hy vier zoonen gewonnen heeft, de jongste van deze, was genaamt Heer *Otto*, daar van wy geen vervolging kunnen vinden, ten ware, dat hy zou mogen nargelaten hebben een zoon, genaamt Heer *Wouter*, die ontrent den Jare 1270. leefde, doch alzoo hy in *Gelderlandt*, aan de Dochter van Heer *Willem van Bronkborst* getrouwt was, en na vermoeden aldaar gebleven, en niet aanmerkens-waerdig heeft uitgericht, is zijn naam en geslacht by de Kronijkschrijvers vorder vergeten. Heer *Willem* zijn broeder, de derde zoon, was *Proost* van *S. Fans* tot *Utrecht*, overleden in 't Jaar 1292. Onzen lesten Heer *Gijsbrecht* als den outsten, had de heerlijkheit *Aemstellandt* tot zijn erfdeel gekregen: Maar of hy ooyt getrouwt was; en wie zijn huisvrouw mach zijn geweest, wort nergens gevonden; van zijn zoon, 't zy echt, of onecht, genaamt *Arendt*, leeft men, dat hy met Heer *Fan van Renesse*, in de *Lek* verdronk, in den Jare 1304. als gezeit is. Doch of hy meer kinderen zou mogen gehad hebben, die met hem naar *Pruyssen* of elders getrokken zijn, waar mogelijk, maar niet bewijslijk.

Heer *Arent van Aemstel*, te tweede Zoon en volgende Broeder van Heer *Gijsbrecht*, die getrouwt was aan de dochter van de Heer van *Heukelum*, had ge-erft de goederen van *Yselsteyn*, die zijn Moeder ten huwelijk hadt ingebrocht, naar de welke hy ook van jongs af, altijd de naam van *Yselsteyn* neffens des zelfs wapenen aangenomen, en die van *Aemstel* verlaten had. Hy is gestorven in 't Jaar 1298. en liet vier zoonen naar, als Heer *Gijsbrecht van Yselsteyn*, *Ridder*, die leefde in 't Jaar 1324. en had

getrouwt, *Maria van Avennes*, bastaart-dochter van Heer *Guye*, *Bisschop* van *Utrecht*: De volgende was Heer *Otto van Yselsteyn*, die getrouwt was aan d'Erf-dochter van de Heer van *Beverwaert*. De daar navolgende Zoon was Heer *Herbaern van Yselsteyn*, die tot een Vrouw had de Erf-dochter van de goederen, genaamt *ten Bossche* in *Gooylandt*. Maar den outsten Zoon van Heer *Arent van Aemstel*, was Heer *Amelis*, toegenaamt, van *Mijnden*, om dat hy de goederen van *Mijnden* bezat, die tusfen *Amsterdam* en *Utrecht*, op de Revier de *Vecht* gelegen waren: zijnde een Leen van *Hollant*. Alle de gene die hun nu vermeten, van den ouden Stam van *Aemstel* afkomstig te wezen, die zijn van dezen tak van den voornoemden Heer *Arent van Aemstel*, genaamt *Yselsteyn*, afgedaalt; Want nadeemaal dezen Heer *Arent* zich nooyt met zijn Broeder Heer *Gijsbrecht*, in de 't *Zamenzweering* tegen Graaf *Floris* bemoeit had, en zijne goederen van *Yselsteyn* van zijn Moeders wegen gekomen waren, en dat hy noch daar-en-boven den naam van *Aemstel* met des zelfs wapenen al lang te voren verlaten hadde, zoo is hy daar over geruft blijven zitten.

Aldus is deze oude, doch doen zo zeer gehate naam van *Aemstel* voor een tijdt lang uit *Hollandt* verdreven en verdweenen. Want de drie Zoonen en alle hare nakomelingen, van Heer *Arent*, *Gijsbrechts* Broeder, voerden en bleven ook by de naam van *Yselsteyn*, en Heer *Arents* andere Zoon *Amelis*, behielt die van *Mijnden*, als gezeit is. De nakomelingen van dezen Heer *Amelis van Mijnden*, hebben zig dapper vermeerderd en wijtlichtig uitgebreyt, ook door vermaarde huwelikken haar zelve aanzienlijk gemaakt, en verscheyden heerlijkheden onder haar gezag bekomen. Ontrent den Jare 1440. leefde eenen, van zijn afkomelingen, ook genaamt *Amelis*, Heer

Van den laatste Heer *Gijsbrecht*, zijn broeders, en kinderen.

Diens jongste Zoon, Heer *Amelis*, toegenaamt van *Mijnden*.

Verdere *Aemstels* afkomelingen, zijn van Heer *Arent*.

Sijn broeder *Arent*, de naam, *Yselstein* aangenomen.

Van *Amstels* naam uit *Hollandt* verdreven.

Heer *Amelis* van *Mijnden*, zijn nakomelingen.

Een ander Amelis van Mijnden &c, leefde Anno 1440.

Zijn dochter, Nonne tot Amsterdam.

Den laaſten Heer Amelis, hervatte de naam, van Amſtel.

Ook haare wapen.

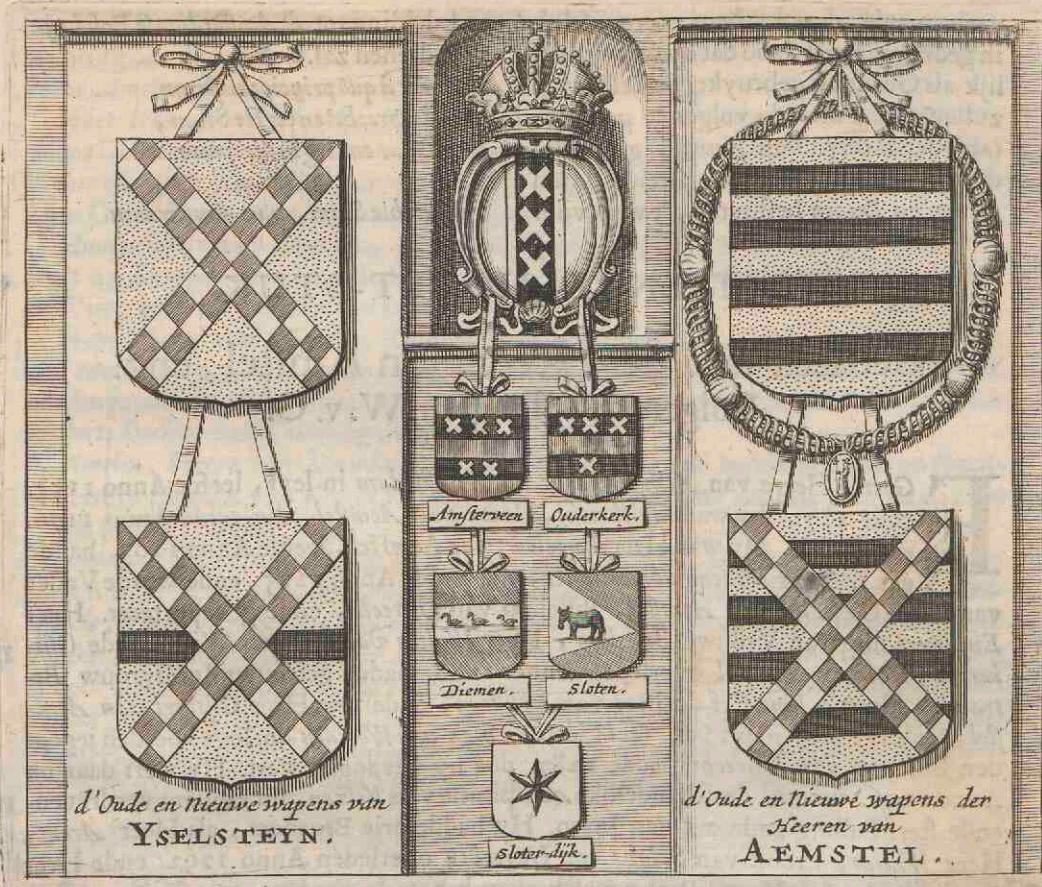
Heer van *Mijnden, Kroonenburg, Ruweel, Engelen, en Vlijmen*, de welke by zijn wijf, *Joffrouw Jenne van Yſelſteyn*, wel elf kinderen hadde, een van zijn Zoons, Heer *Hubert* was Ridder ten *Duytzenhuyze i' Utrecht*, daar hier voor afgezeit is. Een van zijne Dochters heeft ook Nonne tot *Amsterdam* geweest. Dezen laeft-genoemde Heer *Amelis van Mijnden, &c.* was die gene, die de kloekmoedigheid had, om den ouden en by na verſtorven naam van *Amſtel*, uit den Grave te doen verrijzen en wederom herleven. 't Welk zijne nazaten ook altijd, tot heden toe, vervolgt hebben, voerende de naam aldus dubbel, *van Aemſtel van Mijnden*: dit fleurde doenmaal zoo heen, door dien, dat 'er in die tijt, niemand leefde, die van Graaf *Floris* doot eenige heugenis kon hebben, als zijnde over de hondert en veertig Jaren geleden, en was nu al onder de regeeringe van *Philips* den Eerſten van die name, *Grave van Hollandt*, uyt den huyze van *Borgondien*, zoo dat d'*Hollantze Graven* niet alleen afkomstig uit den ſtam van *Henegouw*, maar ook uit die van *Beyeren*, al verſtorven waren, waar door dezen haat vergeten bleef. In-gelijks heeft den voornoemde Heer *Amelis* ook met het oude wapen gehandelt. Want voorgevende, dat zijn Stam van *Aemſtel* de wapenen van *Yſelſteyn* alleenlik voerde, uit kracht van 't verbodt veroorzaakt door 't ombrengen van Graaf *Floris*, daar aan nu niet meer gedacht wierd, zoo nam hy aan, de volle wapenen van *Aemſtel* wederom in te voeren, gelijk hy dede. Maar na 't zeggen van *W. van Goutboeven*, zoo had Heer *Arendt*, de Broeder van Heer *Gijsbrecht*, doen hy de goe-

deren van *Yſelſteyn* in bezit verkregen had, ook dat zelve wapen, te gelijk met die naam aangenomen, doch men dient te weten, dat het oude wapen van *Yſelſteyn* eerst geweest is, een Goutvelt, overleit met een uytgaande *S. Andries* Kruys, geſchakeert met root en wit, of, (om na de manier der wapenkunſt te ſpreken) met keel en zilver. Den voornoemden Heer *Arendt* nu om te betonen, dat hy en zijn afkomelingen uit den huyze van *Aemſtel* geſproten waren, heeft een van de zwarte *fascen*, dat zijn balken, uit het *Aemſtels* wapen in dat van *Yſelſteyn* gevoegt, leggende die midden in 't ſchild, onder het geſchakeert *S. Andries*-Kruys door, gelijk 't zelve noch tegenwoordig by die van *Yſelſteyn* gevoert wort: met zoodanigen wapen heeft Heer *Arent* al geze-gelt, in den Jare 1288. dat is acht Jaren voor den doot van Graaf *Floris*, zoo dat die verandering der wapenen al voor die tijt, en niet ter oorzaak van de voornoemde doot, geſchiet is; Maar dat daar na, alle de *Amſtellers*, overmits het ſcherp verbodt, deze wapens en namen van *Yſelſteyn* hebben aangenomen, om onder de vleugelen van Heer *Arent* te ſchuylen, is wel te vermoeden en aan te nemen, door dien den naam van *Aemſtel* als doen zeer hatelijk was. d'Afkomelingen van den voornoemden Heer *Amelis*, hebben evenwel daar na, de volle wapenen van *Aemſtel*, zijnde vier zwarte balken in een Goutvelt (als gezeit is) overleit, met het *Yſelſteynze S. Andries*-Kruys aangenomen en vervolgens altijd gebruykt, gelijk het huiden ten dage noch gevoert wort, by alle die gene, die met den naam van *Aemſtel* genaamt worden.

Welk het oude wapen van Yſelſteyn was.

Met dat van Amſtel, ver-mengt.

Vervolgens, en noch in onze tijt, zoo gevoert.

Het wapen van Heer Gijsbrecht van Amstel, hoe eertijds, en daar na verandert.

De verandering der wapenen, kan men uit de nevenstaande afbeelding bekennen, waar in die van *Aemstel*, ter eeren, van onzen ouden Heer Ridder, *Gijsbrecht*, omhangen en versiert zijn, met de gulden ketting, daar op vier zilvere schelpen, uitbeeldende de Ridderlijke orde van *S. Iacob*, daar mede hy van Graaf *Floris*, in den Jare 1290. (als in 't derde Hoofstuk, pag. 55. gezien kan worden,) Ridder geslagen, en verheerlijkt is.

Voorders hebben deze nakomelingen van Heer *Arent*, zoo wel, die de naam van *Yselsteyn* als van *Mijnden* voerden, na de doot van Graaf *Floris* haar meest in de stad *Utrecht*, en in dat zelve *Sticht* ont-

houden, vermits zy daar zoo hatig niet geweest zijn, dan in *Hollandt*.

Onder verscheyden dappere uytmuntende Mannen, uit dezen ouden Stam gesproten, was een genaamt, *Jacob van Mijnden*, van *Aemstel* van Vaders wegen, van *Zuylen* van Moeders wegen, afkomstig, bestierder van 't *Bisschops Hof* tot *Utrecht*, die in 't Jaar 1525. en daar na, als die stad vol beroerten was, groot gezag aldaar verkreeg: want door zijn verstant, welsprekentheit, strijtbare en dappere daden (daar van men lezen kan by *L. Hortensius*, in zijn Historie van d'*Utrechtse* beroerten) stelde hem de *Bisschop*, in zijn afwezen, tot zijn Stedehouder binnen *Utrecht*, hem al vry wat ruyme macht

Jacob van Mijnden, bestierder van 't *Bisschops Hof* tot *Utrecht*, Anno 1525.

verleenende, daar hy hem zeer wijfelijk in gedragen heeft, zoo dat hy ook eyndelijk als Gezant is gebruykt geweest. Wy zullen dan, met de volgende geflacht-tafel der Heeren van Aemstel (gelijk die door *W. van Goutboeven* gestelt is) hun *Leven en Daden* besluyten, 't welk voor

een Inleiding tot *d'Amsterdamsche Beschrijvinge* dienen zal. Als,

Genus à quo principe nostrum.

d'Oprecht' en eerste Stam,

Daar ons begin uit quam.

Dat is:

De rechte Stam, van Amsterdam.

ZESTIENDE HOOFT-STUK.

Geflacht-tafel der Heeren van Amstel, enz. Volgens de stelling van W. v. G.

Egbert, Heere van Aemstel, daar nu Aemsteldam in leyt, leefde Anno 1155. ende 1172. hy wan Gysebrecht, Heere van Aemstel, die leefde Anno 1176. ende 1200. Hy wan Heer Engelbert van Aemstel, leefde Anno 1203. hadde een Broeder Willem van Aemstel, die leefde Anno 1235. ende was de Vader van Heer Goeswijn van Aemstel, Bisschop van Utrecht, ende gedeporteert. Heer Engelbert die wan Vrouwe Badeloge, Heer Willem van Egmonts Wif; ende Gijsbert, Heer van Aemstel overleden Anno 1228. hadde getrouwt Jouffvrouw Be-trande, Heeren Ians Erf-dochter van Yffelsteyn, ende wan Heer Gijsbert van Aemstel, Ridder, die Anno 1252. met Heer Herman van Woerden oorloge voerden jegens den Bisschop van Utrecht. Ende 1287. doe hy gevangen wert. Hy wert daar na Anno 1296. vermits de schandelijke conspiratie van Velzen, uit Hollant verdreven, ende sterf Balling ende out van Jaren. Hy hadde drie Broeders, als Heer Arent, Heer Willem, Proost van S. Ians tot Utrecht, overleden Anno 1292. ende Heer Otto van Aemstel. Heer Arent voorschreven bezat de goederen van Yffelsteyn. Pontus Heuterus in zijn gedrukte Genealogie van Yffelsteyn, doolt zeer, hem een Zone stellende van Heer Gijsbert zijnen Broeder voornoemt. Hy stierf Anno 1298. ende hadde getrouwt (zoo men schrijft) des Heeren Dochter van Heukelum, ende wan 4 Zoonen, als

Egmont.

Woerden.

Heukelum.

Yffelsteyn.

Velzen.

Van Mijnden.

Yffelsteyn.

Avennes.

Heer Amelis genoemt van Mijnden. Heer Gijsbert van Yffelsteyn, Ridder, leefde Anno 1324. ende hadde te Wijve Vrouwe Maria van Avennes Baftaard-dochter van Heer Guye Bisschop van Utrecht, ende wan Heer Arent van Yffelsteyn, Ridder, leefde Anno 1350. Hy liet na, als zommige zeggen, een Dochter Vrouwe Guyotte van Yffelsteyn, de welke andere zeggen dat zijn Sulter was,

ende hadde te man Ian, Heere van Egmont, die zy Yffelsteyn ten houwelijk brachte. Egmont.

Otto van Yffelsteyn hadde te Wijve d'Erf-dochter Iheeren van Beverwaert Anno 1354. Beverwaert.

Herbaern van Yffelsteyn bezat de goederen van den Bosch in Goylant. Van dezen zijn nakomelingen, sal op zijn plaatze gezeit werden.

Heer Amelis van Aemstel bezat de goederen van Mijnden, daar zijn nakomelingen af genoemt werden, tusschen Utrecht ende Aemsteldam op de Vecht, ende wert te Leen

Leen gehouden van Hollant. t'Zijnen tijde leefde Heer *Arent van Aemstel*, die Anno 1304. by Beusechum in de *Lekke* verdrank, met Heer *Fan van Renesse*, &c. Heer *Amelis* voorschreven leefde Anno 1300. ende wan,

Heer *Wouter van Mijnden*, Ridder, leefde Anno 1318. Hy hadde een Broeder, wiens Dochter te man hadde *Mourijn van der Does* by Leyden, den welken in een Hantvest van 't Jaar 1326. wert genoemt Voogt vande kinderen van Heer *Wouter* zijns Oom Heeren *Amelis* Zone van Mijnden, hy wan,

Van der Does.

Amelis Heere van Mijnden, was Anno 1348. Capiteyn van de Hollanders, in de strijt by *Emenes*, daar hem de Stichtse gevangen kregen, stierf Anno 1352. hadde te Wijve Jouff. N. van der Merwede, ende wan,

Van der Merwede.

Heer *Wouter van Mijnden*, Ridder, vermeldt Anno 1363. 1387. ende op de Vriezen met Hertog *Aelbert* Anno 1396. leefde noch Anno 1424. zeer out: Hy kochte het huys met de goederen van Ruweel, ende hadde te Wijve Vrouwe *Judith*, Heeren *Huberts* Dochter van *Kulenborg*, Ridder, ende wan,

Kulenborg.

Kroonenburg.

Amelis, Heere van Mijnden ende *Ruweel* Anno 1436. hadde getrouwt een Dochter Heere *Henricx van Kroonenburg*, welke Heerlijkheyt hy daar na kochte van zijns Wijfs Broeder: hy liet naar,

Amelis, Heere van Mijnden, *Kroonenburg*, *Ruweel*, *Engelen* ende *Vlyemen*. In zijnen tijde leefde *Ian van Aemstel van Mijnden*, die Anno 1466. troude Joff. *Alverado*, Heeren *Baertouts* Dochter van *Affendelft*. *Amelis* voorschreven nam aan te voeren de volle Wapenen van *Aemstel*, verlatende die van *Yffelsteyn*, die een weinig anders zijn, meynende dat de verandering gekomen was, vermits de conspiratie van *Velzen*, daar nochtans Heer *Arent van Yffelsteyn*, een van sijn voor-ouders, die verandering, (alseen jonger zone) alzo voerde voor de conspiratie van *Velsen* Anno 1288. had te Wijve Jouff. *Ienne van Yffelsteyn*. 1438. ende wan veel kinderen, als

Affendelft.

Yffelsteyn.

Kroonenburg.

Anthonis, Heere van *Kroonenburg*.

Amelis van Mijnden stierf Student.

Heer *Herbaen van Mijnden* Domkanonik t'Utrecht, leefde Anno 1500.

Heer *Hubert van Mijnden*, Ridder ten Duytschen Huyze t'Utrecht.

Jouff. *Lijfberb van Mijnden* hadde te man *Egbert Haek van Rutenberg* in Over-Yffel Anno 1475. Zy stierf Anno 1506.

Jouff. N. N. beyde Nonnen te Wijk.

Jouff. *Machtild* ende *Margriet van Mijnden*, beyde Nonnen te S. *Seruaes* tot Utrecht, ende gestorven Anno 1483.

Jouff. N. Nonne tot *Aemsteldam*.

Jouff. N. Nonne van S. *Brigitten*-oor-der te Soest.

Christoffel van Mijnden stierf Jongman te Brugge, in dienst der Vrouwe van *Gruythuyzen*.

Wouter van Mijnden, Heere van Ru-

weel, hadde te Wijve Jouff. N. van *Mee-*

renenburg tot Utrecht, en wan twee zonen: *Cornelis* den outsten, Heere van Ruweel, stierf Anno 1548. ende hadde getrouwt Jouff. *Ioanne van Scherpenzeel*, uit de *Veluwe*, ende wan *Wouter van Mijnden*, Heere van Ruweel, 't welk hy verkochte, wert hernoemt *Cornelis* naar den Vader, doe dien stierf: hy hadde te Wijve Jouff.

Meerenburg.

Scherpenzeel.

Iozyne van Spaernvoude by Haerlem, die stierf weduwe Anno 1600. ende hadden gewonnen *Gerit van Mijnden*, die jongman stierf: ende Jouff-vrouw *Ioanne van Aemstel-van-Mijnden*, die Anno 1582.

Spaernvoude.

trouwde *Frederik de Waal van Vronesteyn*, die Anno 1607. stierf, nalatende *Gerit van Vronesteyn*, die Anno 1608. trouwde zijn Nichte Jouff-vrouw *Willemyn van Aemstel van-Mijnden*. *Herbaern van Mijnden* *Wouter*sz. voornoemt jongste Zoon, hadde

De Waal van Vronesteyn.

Haek van Rutenburg.

Schroyesteyn. hadde te Wijve Jouff-vrouw, *N. van Schroyesteyn* t'Utrecht, ende wan daar by vier kinders, als, *Wouter van Aemstel-van-Mijnden*, die Anno 1612. tot Ysselsteyn, zonder kinders, in soberen staat overleden is, ende te wijve hadde gehadt, Jouff-vrouw *Antonia van Wijnsen*, overleden Anno 1603. *Philips van Aemstel*, *sen.* Jouff-vrouw *Anna* ende Jouff-vrouw *Peternelle van Mijnden*, eertijts Nonne te Conincxvelt, ende overleden 1598.

Nievelt. *Anthonis van Mijnden*, Heere van Kroonenburg, Loenen ende Loendersflood, *Amelis* outfte Zoon, kochte Loendersflood van *Ioos van Sweten*, hy hadde te Wijve Jouff-vrouw *Lijsbeth van Nievelt*, *Iacobs* Dochter, die Moeder was des Burggraven Dochter van Montfoort, ende hebben gewonnen, *Sweeten.*

Kroonenburg. *Amelis*, Heere van Kroonenburg, &c. Heer *Wouter van Mijnden*, Landtcommandeur ten Duytschen Heeren ordret'Utrecht, stierf Anno 1536. *Iacob van Mijnden*, Heer van Loendersflood, vanden welken hier na breeder sal volgen. Jouff-vrouw *Oda van Mijnden* hadde te man *Ernest van Ysendoorn* in Gelderlandt. *Ysendoorn.*

Mathe-nesse. *Amelis van Mijnden*, Heere van Kroonenburg ende Loenen, wierd Anno 1526. uit Utrecht verdreven, uit partytschap: hy troude eerst Jouff-vrouw *Clementia van Mathe-nesse*, daar na Jouff-vrouw *Elburg van der Boetzelaar*, des Heeren Dochter van Asperen. Hy wan by d'eerste Vrouwe, *Boetse-laer.*

Anthonis zijnen navolger.
By de tweede.

Christoffel van Aemstel-van-Mijnden, Canonick te *S. Peters* t'Utrecht, stierf Anno 1549.

Ian van Aemstel van Mijnden, sterf Anno 1587. zonder oir: hadde te wijve Jouff-vrouw, *Maria Taets-van Amerongen*, die leefde noch in den Iare 1607. zeer out zijnde. *Taets van Amerongen.*

Ruytenberg. *Anthonis van Aemstel-van-Mijnden*, Heer van Kroonenburg, trouwde Jouffrouw. *N.* Dochter van *Steven van Ruytenberg*, Heer van Cabbau, ende van Jouffrouw. *N. van Lantskroon*, ende wan *Lantskroon.*

Anthonis zijnen naarvolger.

Van Oestrum. Jouffrouw, *N. van Mijnden* hadde te man *Niclaes van Oestrum*, zonder kinders.

Meester, *Amelis van Mijnden*, Raat te Aernhem in de Cancelrije van Gelderlant, daar na in den Hoogen Raat in den Hage, alwaar hy stierf Anno 1593. out 62 Iaren: hadde eerst getrouwt Jouffrouw,

N. N. te Leuven in Brabant, ende wan daar by *Anthonis van Aemstel-van Mijnden*, Dom-canonik t'Utrecht, die stierf Anno 1613. Daar na troude hy Jouffrouw *Maria van Scherpenzeel*, ende wan daar by Jouffrouw *Maria*, de welke overleden is Anno 1603. *Scherpenzeel.*

Amelis van Aemstel stierf in den Hage zonder kinders Anno 1597.

Van Rossum. *Anthonis van Aemstel-van-Mijnden*, Heere van Kroonenburg ende Loenen, was Anno 1570. in de Staten van Hollant: ende hadde te Wijve Jouffrouw *N. van Ysendoorn*, uit Gelderlant, Dochter van *Ian van Ysendoorn*, ende van Jouffrouw *N. van Rossum*, ende wan, *Ysendoorn.*

Amelis van Aemstel-van-Mijnden, stierf longman.

Holswij-
ler.

Iouffrouw *Martina van Aemstel*, stierf zonder oir, hadde te man *N. van Holswijler* uit Duytflant.

Lienden.

Iouffrouw, *Clementia van Aemstel*, vrouwe van Kroonenborg, hadde te man *Frans van Lienden*, Heere van Hemmen in Gelderlant, zy stierf Anno 1597. ende wan eenen zone *Anthonis, &c.*

Lienden.

Iouffrouw, *Willemijn van Aemstel-van-Mijnden*, trouwde *Steven van Lienden*, Heere van Synderen, outste broeder van *Frans* voorschreven, ende wan veel kinders, onder ander Iouffrou *N. van Lienden*, die troude *N. van Heeckeren*, Capiteyn uit Gelderlant. Iouffrouw, *Anna*

Hekeven.

Anthonis van Lienden, Heere van Kroonenborg, zone van *Frans*, ende van Iouffrouw, *Clementia* voorschreven, hy wert Anno 1618. beschreven onder de H. M. Heeren Staten van Hollant, met de Heeren van *Raephorst*, van *Sweeten* ende van der *Bouckhorst*. Hy heeft getrouwt Iouffrouw *N. van Steprode* te Doddendaal by Niemmegen, Anno 1611.

Raephorst,
Sweeten,
Bouckhorst.

Jacob van Aemstel-van-Mijnden, Heere van Loenderflood, jongste Zone van *Anthonis*, Heere van Kroonenborg, ende van Iouffrouw *Lijsbeth van Nieuvelt*, was Capiteyn op 't Slot te Leeuwaerden in Vriesslant Anno 1523. hadde te Wijve Iouffrou *Ioanne van Nyenrode*, Weduwe *Vrederijcx van Drakenborg*, zy stierf Anno 1542. ende wan,

Nyenrode.

Jacob van Aemstel-van-Mijnden, Heer van Loenderflood, hadde te wijve Iouffrouw *Philippote Wier Eng*, die stierf zeer out van Iaren Anno 1616. Hy hadde een Broeder *Anthonis*, Dom-canonick te Utrecht, die stierf in den Iare 1566.

Uit der
Eng.

Ioos van Aemstel-van-Mijnden, Heere van Loenderflood, ter Aa ende Oncoop, geboren naar de doot van *Ioos* zijnen Vader voornoemt. Hy stierf Anno 1615. hadde te wijve Iouffrouw *Willemijn*, Erf-dochter van *Sweer van Voorst van Dorenborg*, ende van Iouffrouw *Fozyne van Gent*, ende heeft gewonnen,

Voorst van
Doren-
burg.

Jacob zijnen naarfvolger, ende *Sweer van Aemstel-van-Mijnden*, die met zijnen Broeder schijnt alleen over te zijn van mansoir, van dit zeer out geslachte.

Iouffrouw *Fozyne van Aemstel-van-Mijnden*, trouwde Anno 1598. *Niclaes*

Sparen-
woude.

Jacob van Aemstel-van-Mijnden, Heere van Loenderflood, troude Anno 1615. Iouffrouw *Maria*, Erf-dochter van *Geerit van Sparenwoude*, te Vyanen.

Bronk-
horst.

* Ik bevindē noch dat geleest hebben Heer *Wouter van Aemstel*, die ontrent den Iare 1270. te Wijve hadde een dochter van Heer *Willem van Bronkhorst* in Gelderlant.

van Lienden, die Anno 1607. trouwde *Francesco de Aquila van Gamboa*, uit den lande van Biskayen. Iouffrouw, *Iozijne van Lienden*, ende meer andere.

De Aquila.

Iouffrouw, *Willemijn van Aemstel* de Jonge, die troude *Frederik van Nieuvelt van Geeresteyn*, ende wan kinders.

Nieuvelt
van
Geere-
steyn.

Iouffrouw, *N. van Aemstel*, troude *N. van Martenach* uit het Sticht van Keulen, ende wan *Ian*, ende Iouffrouw *Amelia van Martenach*.

Marte-
nach.

Iouffrouw, *N. van Aemstel*, trouwde haren Neve *Aelbert van Ysendoorn*.

Ysendoorn.

Iouffrouw, *N. van Aemstel-van-Mijnden*, hadde te man *Otto vander Pol* te Wamel in Gelderlant, ende wan kinders.

Van der
Pol.

van Bronkhorst, Heere vande Stadt, die Anno 1606. stierf, ende wan 2. kinders.

Bronk-
horst.

Iouffrouw *Willemijn van Aemstel-van-Mijnden*, heeft te man *Geerit de VVaal van Vronesteyn*.

De Waal
van Vron-
steyn.

Iouffrouw *Jenne van Mijnden, &c.*

Nievelt. Noch Broeder *Thomas* ende *Dirk van Mijnden*, Cathufer-Monincken, Anno 1444.
 Noch Iouffrouw *Maria van Aemstel-van-Mijnden*, gehouwt met *Jacob van der Mo-* Van der
len, 1580. zijn Moeder was Iouffrouw, *Oda van Nievelt*, zonder kinders. Mo- len.
 Licht- Noch *Willem van Aemstel-van-Mijnden*, tot Utrecht overleden Anno 1597. hadde
 berg. te Wijve Iouffrouw *Wendelmont van Lichtenberg*. Snellen-
 Benschop. Uit den Huyze van *Aemstel* zijn over lange laren gesproten door jonger Sonen, de berg.
 Geslachten van *Benschop*, van *Snellenberg*, van *Sasse* ende *Loenen*, &c. Sasse.
 Loenen.

Eynde des Geslacht-tafels.

d' Heer Ridder en Droft Hooft, doet zo wel de dappere kloek-
 moedigheid, als de laffe Flaehartigheid des Adels, (na 't voorbeeld
 van dezen ongelukkigigen Stam van *Aemstel*) in zijn meer gemelde
 Treurspel van Gerart van Velzen, dusdanig beklagen, door de

Rey van Aemstellantsche Jofferen.

DEn openbaren Dwingelant,
 Met moet te bieden wederstant,
 En op de barssenpan te treden;
 Om met het storten van zijn bloet,
 Den Vaderlande 't waardste goet,
 De gulde vryheit te bereeden;
 Dat is, van ouwder herkoornst wijt,
 By d'aldertreffelijkst, altijd
 Beloont, met eerebeelden danklijk.
 Die roem is uytgeblazen, met
 Geleert beits heldere trompet,
 In schrift, en dichten onverganklijk.
 De lof krans groenens nimmer moe,
 Die komt het hair der zulken toe,
 Die 't al, voor 't algemeene wagen:
 Gelyk de Heer van Aemstel tracht:
 Hoewel zijns zelschaps overmagt,
 Hem let zijn voorstel te bejagen.
 Dan wie met wensch om goede krijt;
 Maar allerhande Prinssen lijst;
 En 't geen hem overkomt te doogen,
 Zacht opneemt, dof, in hoop en vrees;
 En 't ongelijk van weeuw, en wees,
 Kan annezien met goedig' oogen:

Zulk een blijft onvermaart, en muyt
 Niet met het hooft doorluchtig uyt:
 Zijn doove faam kan hem niet bringen
 In 's werelts oog, en aangezicht;
 Nocht, uyt de duysterheyt in 't licht
 Optrekken, tot aan 't roer der dingen.
 Zijn naam heeft klank, by out, noch jong,
 Nocht zoetheyt op des volleks tong,
 Oneel by burgers, en by boeren.
 Stilzwijgend' glipt zijn leven deur:
 Maar zonder stoot, en zonder steur,
 En zonder trom in 't hart te roeren.
 Hem ang't, geduurende 't beliet
 Van zijnen aanslag, d'ontrouw niet,
 Oft lichtheit, van die t'zamen zwoeren:
 Nocht misluk, als het annegaat:
 Nocht de wer'varelijker haat,
 Des blinden volleks, na 't uytvoeren.
 De minste twijffel van geluyt,
 En jaagt hem 's nachts ten bed niet uyt;
 Nocht vluchtans noot van vrou, en vrinden.
 Het veel bestaan, kan nauw bestaan:
 Gemakkelijk is wayligst gaan:
 En groote rust, kleen onderwinden.

ZEVENTIENDE HOOF-STUK.
BESCHRYVING
VAN
AEMSTELLANDT.

Gelijk 't zelve eertijts was , en noch
huydensdaags gelegen is.

Kort Inhoud.

Aemstellandt, waar gelegen, en hoe verdeelt. Amstelredam d'eenigste, en Hoofststadt van dien, twee sloten eertijds in 't zelve, als Amstels Vesten, en 't Reygers-bosch, waar die lagen: Tegenwoordigh Lust-hoven met menichte. De gront van Aemstellandt twee derley, Gras-landen en Veen-landen: beyde zeer week, laeg, en waterig, hoe 't zelve gebetert wort. Aert der Veen-gronden, waar toe bequaam en noodig. Manier van Turf maken, en des zelfs nuttigheit. Aemstellandts wateren, en de Vilschrijckheit van dien, de lucht, wilde en tamme dieren, gevogelte en onzuuyvers, waar zig de Lant-luyden mede erneeren. Amstellant of eenige gedeelen des zelfs, eertijts een Leen van d'Uitrechtse Kerk, heeft veel twisten veroorzaakt, in 't Jaar 1296. aan de Graaflijkheit vervallen, aan Guye, namaals Bisschop van Utrecht geschonken, en na zijn doot, weder aan de Hollantze Graven gekomen. Oorzaak der onkunde van Amstellants grenze-palen, heeft veel verwoestingen uytgestaan, maar is tegenwoordig dapper verbeterd, van groote waerdye, lustig en aangenaam.

Ouden
Amstel,
nieuwen
Amstel.

DE Heerlijkheit Aemstellandts, is alzo genaaamt, na de *Revier den Aemstel*, die omtrent midden daar door heen vloeyende, 't zelve in twee deelen deelt: het deel ten oosten, wierd eertijds *Ouden Aemstel*, en dat ten Westen *Nieuwen Amstel* genoemt. Die ook haar bezonder Gerechten, Schouten, en Schepenen hadden, als blijkt in den brief van *Hartog Aelbrecht van Beijeren*, gegeven in den *Hage*, in 't Jaar 1387. en andere.

Gelegent-
heit van
Amstel-
lant.

Aemstellant is een gedeelte van 't Graafschap *Hollandt*, gelegen in dat deel, dat *Noord-Hollandt* genaaamt wort. Aan de Noord-zijde wort het bespoelt met de stroom het *X*, daar tegen over *Waterlant*

gelegen is. Ten oosten met de *Rivier de Vecht*, en *Goylant* aan d'ander zijde. Aan de Zuyd-oost-zijde grenst het *Sticht Utrecht*. Doch hoe verre het zig ten zuyden, en zuyd-westen heeft uitgestrekt, kan men niet zeker zeggen, des zelfs oorzaak, zal hier na verklaart worden, hoewel eenige meynen, dat het tot aan *Woerden* en *Yffelseyn* zig uitgebreit heeft, om dat de *Heeren* van deze twee Heerlijkheden, inzonderheit *Woerden*, haar altijt, zeer naau, met de *Heeren* van *Aemstellandt* verbonden hebben, als hier voren verhaalt is. Ten Westen paalt het aan *Rijnlandt*, en ten Noord-westen aan de groote *Haerlemmer- en Leydtze-Meer*, en d'Ambachts Heerlijkheit van *Sloten*.

Am.

Amster-
dammer-
lant.

Amsterdam is de Hoofstads van *Amstellant*, 't welk daarom ook wel, in sommige oude Brieven *Amsterdammerlandt* genoemd wort: zy is gelegen op des zelfs noord eynde, aan het *T.* Geen andere steden zijn 'er in *Amstellant*, dan deze machtige stad alleen, nochtans willen eenige, dat *Muyden* en *Weesp*, aan de *Rivier de Vecht* gelegen, eertijts mede onder *Amstellant* begrepen zouden zijn geweest; willende 't zelve bewijzen uyt den Zoen-brief der Heeren van *Amstel*, met Graaf *Floris* gemaakt, hier vooren in 't derde Hoofstuk, op pag. 53. verroont, waar in zy *Muyden* en *Muyderpoorte*, dat is, *Haven*, vertyen of overdragen. Doch de Heeren van *Amstel* konden wel eygendom gebadt hebben aan deze plaatzen, en dat evenwel de zelve in andere landen, als *Aemstellant* gelegen hadden. Een Zoen-brief tusschen *Godefridus*, *Bisschop van Utrecht*, en *Egbert van Amstel*, die men in 't eerste hoofstuk, pag. 33. van dit verhaal lezen kan, spreekt van sekere halve tienden in *Wisse*, daar mede willen zy eenige eygendom of recht van de Heeren van *Aemstel* op *Weesp* vast stellen, dan of met *Wisse*, de stad *Weesp* gemeynt wort, gaat onzeker.

Twee Slo-
ten in Am-
stellant,
Amstels
Vesten.

Sloten noch Heeren huizen, kan men niet vinden, dat in *Aemstellant* meer gelegen hebben, als twee, 't eerste is het Slot *Aemstel*, ook genoemd *Aemstels Vesten*, ter plaats, daar nu *Amsterdam* gebouwt is, welkers naam toenmaals, dewijl 'er noch geen *Dam* lag, alzo genoot werd, gelijk hier na breeder zal gezeit worden. Doch den *Ed. Matthijs van der Houve*, zeit in zijn *Hantvelt-Kronijk* van dit Slot aldus: *Het oude Ridderlykke Stambuis van Amstel heeft gelegen tot Ouderkerk, aan de houte brugge over den Amstel; dit is jegenwoordig, het a foodze Kerk-*

^a Ziet hier van in de volgende Beschryving van d'omleggende Landen van *Amsterdam*.

bof. Maar dit is niet waarschijnlijk, en wat reden of bewijs hy hier toe hebben mach, is my onbekent, 't en zy hy het genomen heeft uit zekere verklaring eeniger duystere plaatzen, gedrukt voor de *Chronijk van Beka*, alwaar staat *Amstel, Auwerkerk*. Het kan zijn, dat dit door den aanteykenaar *A. Buchelius* gestelt is. Ik vind geen andere schrijvers, 't zy oude noch nieuwe, die hem hier in voorgaan, noch navolgen. En hoewel men zeit, dat 'er zeer oude Fundamenten van Gebouwen dicht aan *Ouwerkerk* (dat omtrent anderhalf mijl van *Amsterdam* gelegen is) onder d'aarde gevonden worden, zoo kan men daar uit niet bewijzen dat hier *Amstels Slot* geweest is. Doch laat ons onderzoeken of op deze plaats niet gelegen heeft het tweede Heeren huys, dat heel waarschijnlijk is; 't Welk in d'oude Kronijkken genaamt wierd *het Rygersbosch*, of *Reygersbroek*. De voornoomde *Matthijs van der Houve* zeyt 'er 't volgende van, *Reygersbof op de Rivier den Amstel voorschreven, is noyt een Stambuis geweest, maar wel het Huis van Playsance, van d'oude Heeren van Amstel*. Dat dit een heel gemakkelijke plaats geweest is, blijkt uit verscheyde oude stukken: In de Zoen-brief der Heeren van *Amstel*, hier boven aangewezen, mosten zy het *Reygersbosch met alle zire behoorten* aan Graaf *Floris* opdragen: Voorder leeft men in de groote Kronijk, hoe dat *Jan, Graaf van Henegouwe en Holland*, doe hy de Heerlijkheden van *Amstel* en *Woerden* aan zijn Broeder *Guye* te leen weg schonk, dit *Reygersbosch in Amstellant en de Manschap aldaar, voor hem behielt*. In den voor-verhaalde brief van *Hartog Aelbrecht van Beyerem*, in 't Jaar dertien hondert zeven-en-tachtig gegeven, vind men deze woorden. *Ende die misdede binnen den Raesloet van onzen Reygerbroek ter ouder Amstel, &c.* Uit dit alles blijkt genoegzaam, dat deze plaats, na alle vermo-

't Slot
Reygers-
bosch,

Of Rey-
gers-bof.

moe-

moeden, om zijn lustige gemaklijkheden halven, t'aller tijt de *Hollandtze Graven* zeer aangenaam is geweest. Daar over zy dit *Reygers-hof* tot hun *Luft-huys*, ook aan haar zelf behouden hebben: derhalven kan het wel zijn, dat het hier tot *Ouwkerk* aan den *Amstel* gelegen heeft.

Nieuwe
Luft-huysen
in
Amstellant.

Van oude Sloten vint men niet anders: maar nieuwe *Luft-huizen* en *Hof-steden* zijn in *Amstellant* tegenwoordig genoeg, en met groot vermaak, te zien; van welke, inzonderheit, van die gene, die in de bedijkte *Diemermeer* gemaakt zijn, als ook van eenige, om *Amsterdam* gelegene Dorpen, (door dien men van de rest niet zeggen kan, om dat men niet recht weet, als gezeyt is, en noch eenigzins gezeyt zal worden, hoe verre zig *Aemstellant* eertijts uitgestrekt heeft) wy in de beschrijvinge van d'omleggende gelegtheden van *Amsterdam*, en des zelfs Regeering, breeder zullen handelen.

Bukkeschop,
Windelmerbroek,
Nardingerlant.

Men leeft noch wel van eenige andere goederen der Heeren van *Amstel*, in de voornoemde Brieven, als *Bukkeschop* en *Windelmersbroekke*, *Nardingerlant*, &c. maar deze namen en plaatsen zijn al lang uit de gedachten verstorven.

De gront
van Amstellant.

De gront van *Aemstellant* is doorgaans laeg, week, moerassig en broekachtig. Den aart des lants is tweederley, of *Grasdragen* de, of *Veen-achtig*, want *Zaaylanden* zijn 'er niet. Het *Graslant* is zeer weelig en vruchtbaar, en wort tot weyen en hooyen gebruykt; het *Weylant* kan de *Paerden*, *vleys*, en d'*Ossen*, vet genoeg, doen aangroeyen, en de *Koeyen* doet het zo veel melk geven, dat men verwondert staat, als men de zelve ziet melken: deze melk wort meerendeels tot *Amsterdam* dagelijks ter *Markt* gebracht en verkoft. Het *Hooylant* geeft rijckelijck den winterkoft aan alle dit *Vee*. Dan deze landen, om datze zoo laeg leggen, worden meest al met *kaden*, dat zijn laege *dijkjes* of *walletjes*, rontom beslooten, de

Wey- en
Hooylant.

welk men dan *Polders* noemt, waar in *Water-moolens* gezet worden, die door kracht van hun *wiecken*, met de *wint* omgedreven, het water, uit deze *Polders* opmalen, en door de *Tocht-slooten*, in den *Amstel*, *Haerlemmer-Meer* of het *T*, doen loffen, zoo dat gemeenlijk in 't voor- en na-jaar, als 't veel regent, de wateren hooger dan de landen staan. En alzo wort, door de konst, dit gebrek der natuur verbeteret.

Laeg en
Waterig.

En gelijk deze *Moolens* de rampen des hoogen waters herstellen, alzo maakt het heyen 't gebrek des weekken lants mede goet; want geen *Gebouwen* zouden hier kunnen staande blijven, by aldien men de gront niet vast maakte, met masten van dertig, veertig, vijftig, ja tot zestig voeten lang, (na dat de *Gebouwen*, die men daar op zetten wil, licht of zwaar zijn) daar in te heyen: waar op dan alle *Huizen*, en *Kerken*, ja *Toorens*, (die om haar kleyn begriip des gronts, hunne *Fondamenten* dapperlijk drukken en zwaar vallen) gegront vest worden: en als dan zoo valt, zonder schrikken of wrikken blijven staan, als ofze op d'alderhartste gronden gestelt waren, gelijk men aan verscheyde zo oude als nieuwe zware *Gebouwen* tot *Amsterdam* zien kan. Hoe het inheyen dezer masten geschiet, kan in des zelfs *Beschrijvinge* gelezen worden.

De weeke
gront door
heyen vast
gemaakt.

Wat nu de tweede slag van *Amstellants* *Gronden*, de *Veenlanden* aangaat, die zijn zo kostelijk niet, maar evenwel hier hoognoodig; want alzo geheel *Aemstellant*, ja gants *Hollandt*, geen, of zeer weynig *brant-hout* voortbrengt, zoo moeten deze *Veen-gronden* voor *brant* verstrecken. Waar toe de zelve zeer bequaam zijn, want de *Veen* die hier toe gebruykt wort, en boven de *Dari* of *Derri* leit, bestaat uit geen eenparige stoffe, maar uit verscheide deelen, als uit *Zwavel*, *Joden-lym*, *Siroo*, *kleene*
X
lichte

Aert van
de Veen-
gronden,
D. Dapper
in zijn
Amster-

damze be-lichte rijstjes, en diergelijke dingen
meer. Want zeer wel is van *Georg Agri-*
kola gezegt, in zijn eerste Boek, van
d'oorspronk der onder-aertsche dingen,
op het twaelfde blat. *Geen vette aerde wil*
branden, 't en zy datze met Zwavel of Fo-
den-lijm vermengt is. Zommige willen
het branden alleen het *Foden-lijm* toe-
schrijven, maar noorzakelijk moet by
het *Foden-lijm* ook de *Zwavel* gevoegt
worden. Want alwaar ontvonkbaar *Fo-*
den-lijm is, daar moet ook ontvonkbaar

Zwavel gestelt worden, vermits, gelijk
zulks zeer wel *Kardaen*, in zijn eerste
Boek, van de verscheidentheit der din-
gen, aan het zevende Hoofsttuk, aange-
merkt heeft, dat *Ioden-lijm* uit natte *Zwa-*
vel, en zijn gansche matery niet anders,
dan een gebroetfel van *Zwavel* is.

Deze voorverhaalde Veen en Dary,
wort cenige voeten diep, met bagger-
netten (die aan ronde yzere beugels ge-
hecht zijn, welke beugels men aan lange
stokken vast maakt) van de gront af, on-

Manier
van Turf
maken.

der water uit gebaggert en boven gehaalt,
welke Veen en Dary-achtige modder of
slijk wort over het naaft aanleggende lant
omtrent een voet dikte gepsreyt, om
door de Zon te droogen, en een tijd lang

gedroogt zijnde, treden de Turf- of
Veen-boeren het zelve, met plankjes
onder de voeten gebonden, geheel effen
en gelijk; als het dan wat harder gedroogt
is, steeken zy het, met yzere spaden, in
lang.

langwerpige vierkante stukken van malkander, en daar na noch harder geworden, scheyden zy't van de gront af, en stapelen't luchtig in't velt (of na dat het sayzoen des Jaars is, in schuuren, aan de zijden open, en met latten afgeschut) op malkander, zoo dat'er de wint kan door waayen, en dan noemt men't *Turf*; die na *Amsterdam* en gantsch *Hollandt* door vervoert, en tot brant gebruykt wort. Dit doet veel Uitheemze Luiden verwonderen, dat men in *Hollant* d'aerde tot brant moet gebruyken, waar op onzen *Hollantzen* *Pocët*, *I. van Vondel*, dit Raatzel vaers gemaakt heeft.

Gezegent is dat landt,

Daar't kint zijn moer verbrant.

Nochtans is deze *Turf*, inzonderheit, alsze wel gedroogt is, veel bequamer, om verscheide spijsen te koken, als het hout, want zy heeft harde en heete koolen, die zeer lang duuren, en veelderley kost, door hun gematigde hitte, stovende, geheel aangenaam en smakelijk maakt. Na deze *Veenen* hebben verscheyde Dorpen en Buurschappen hare namen, als *Amsterveen*, *Ankkeveen*, *Vinkeveen*, *Waverveen*, &c.

Het is genoegzaam bekend, dat hier te lande, hier en daar veel boomen, of stammen van boomen, en kreupel-boschen, diep onder der aerde gevonden worden, waar uit men besluiten kan, dat dit lant eertijts vol boschaedjen en ruychten moet geweest zijn, alzo is ons *Amstellant* hier in mede niet misdeelt. Want zestig roeden ter weder-zijde van den *Amstel*, van deze Stadt af, tot al voorby *Ouderkerk*, vertoont zich na vijf of zes voeten gravens in't *Veen*, een onder-aertsch bos van boomen, welker grootste en dikste stammen alle na den *Zuyd-Oosten* omgeslagen leggen; maar de kleene stammen staan recht over-endt. Dicht aan deze stad is't hout van verscheyde, en niet van eenderley slag. Aan

zommige takken hangen noch nooten of vruchten, die noch heel en gaef zijn. Wijders na *Abkou* strekt zich dit bosch breeder uyt, en schijnt aldaar eiken-hout te zijn; dit hout is zeer taey en bruykbaar, waar van ook de *Huisluiden* latten maken, om op de huizen te leggen. In't maken van de *Steeuin*, buyten de *Sint Anthonis-Poort*, die nu binnen deze stad komt te leggen, had men veel arbeys, om zich van dit hout, (dat de spa weygerde) te redden, en't koste veel gelts, eer dit hout geweert, en de grondt gelegd wierd. Buyten deze gemelde streek vint men ontrent deze stad heel zelden dit onder-aertsche, en buitendijks, gantsch geen hout. Weshalven, als men hier eenige gravinge ontrent dit voorschreven bosch aanbesteeft, zo voegt men gemeenlijk by't bespreek, dat d'*Aannemer* zal gehouden zijn, alle hout en wortelen uyt te halen.

Op wat wijze de boven-gemelde boomen dus om verre gesmeeten zijn, datze altemaal na het *Zuyd-Oosten* gekeert staan, daar af is voor het waarschiynlijkste te houden, dat 'et geschiet zoude zijn, door storm en onweer, als de *Rhijn* by *Karwijk* gestopt wierd. Maar een heel ander gevoelen heeft *Martinus Schook*, in zijn *Tractaetje* van de *Turf*: Want deez hout staande, dat het meerdeel dezer boomen, of stammen van boomen, teffens met de wortelen, die in groote menigten met de zelve gevonden worden, eveneens als berg-werken onder der Aerde gegroeyt zijn. Want al de geenen die staande houden, dat dit oprechte boomen geweest zijn, en, eveneens als nu de boomen, eertijts met loof, boven op 't aardrijk staan groeyen hebben, poogt hy hier mede te wederleggen: Dat 'et onzeker is, of oit die boomen hier te lande gegroeyt zijn, gemerkt byna, by niemant van al de *Schrijvers*, die ontrent die tijt, als deze boschaedjen hier zouden

Door storm en onweer omgevaays.

M. Schook

Onder d'Aerde gegroeyt.

Des Zelfs bequaamheyt.

Boomen onder d'aerde.

D. Dapper.

gegroeit hebben, daar van gewag gemaakt wort. En by aldien, (volgens 't gevoelen van *Schook*,) ergens eenige heele boomen, met wortel met al opgegraven worden, (die, zoo men zeit, in eenige lage en moerasch-achtige plaatzen gevonden zijn) zo moet men voor vast stellen, dat deze boomen op een moerasch-achtige gront gepoot zijn, en dat daar na allermeeft, wegens de moerasch en losheyt van gront, de boomen, (de wortels los geraakt zijnde) om verre gevallen, en dieper in zoodanigen gront, met kleene moeite ingezakt zijn. Wijders daar by voegende, dat met groote rede de zeer geleerde *Kamdenus*, in zijn beschrijvinge van *Engelant*, lettende op d'aert van de gront, het zelfte gevoelen heeft van de boomen die te *Licester* opgegraven zijn. Ook wil deze *Schook*, dat deze boomen onder die soort van boomen niet behoeven gerekent te worden, waar onder ze schijnen te hooren: want de gemeene man meent, dat 'et pik of denne-boomen zijn, vermits de zelve, alsfe gebrant worden, een hers-achtige reuk, gelijk in zoodanige boomen gemeenlijk geschiet, van zich geven. Maar dit acht hy buiten reden te zijn, want (gelijk na zijn zeggen zeer wel de gemelde *Kamdenus* aangemerkt heeft) al deze hoedanigheden kan haar de Joden-lijmachtige aerde, daarze rontom mede bedekt zijn, aanbrengen. Want wie zoude gelooven, dat 'er eertijts in *Nederlands*, en dat in zulke moerasch-achtige plaatzen pik en denne-boomen gegroeit hebben, &c. De voornoemde *Schook*, vaart in zijn voorseide Tractaetje van deze boomen zeer wijtluchtig voort, waar na wy den nieuwsgierigen Lezer toe wijzen.

Ander slag
van Boomen.

Joden-
lijm.

De wateren
van Amstel-
lant.

Amstelland heeft voor dertig Jaren, meer wateren gehad als tegenwoordig, want de *Bijlmeer*, en *Watergraaf*, of *Diemermeer*, zijn zedert uitgemaal. Behalven de Rivier den *Amstel*, die twee mij-

len van *Amsterdam* by het Dorp *Nuytboorn* haar begin neemt, is 'er noch, het *Nieuwe Diep*, de *Diem*, de *Gaasp*, de *Legmeer*, en daar nevens noch het water, in, en tuffen de Veenen verspreyt. Alle deze wateren zijn overvloedig van Visch, als van *Aal*, *Snoek*, *Karper*, *Brasem*, *Voorren*, *Bley*, en uytnemende blanke en leukere *Baars*, vangt men in 't *Nieuwe Diep* en de *Diem*, maar die in de Veen-wateren, is bruynder en smaakt ook veel grondiger: deze wateren worden alle verpacht, maar 't vissen met de Engel-roede is hier over al vry.

De visch
in de
zelve.

De lucht valt in *Amstelland*, ter oorzaak van de lage moerasachtige landen, eenigzins zwaart en dampachtig, inzonderheit, voor zommige teedere en zwakke lichamen, en die kort van aaffem, en benauwt van borst zijn, en dan uyt hooge en drooge landen komende, voelen terstont de verandering van de lucht, doch met der tijt gewinnen zy hier toe. Evenwel is de lucht daarom niet ongezoent, want d'Inboorlingen, als van jongs af, die lucht in getrokken hebbende, lijden van deze dampen noch zwaarte, gantsch geen hinder.

De lucht.

Fenijnige gedierten vint men in *Amstelland* zeer weynig, Slangen, Adderen, Hagediffen zijnder geen, maar vuyle Padden zijn omtrent de sloten in 't *Weylant*. Schadelijke dieren, als Mollen die d'aerde omvroeten, zijn 'er genoeg, ook zomtijts Lant- of Aertmuyzen, die de velden beschadigen, doch dit gebeurt zelden, ook vint men hier *Wetzeltjes* en *Bonzings*, die d'Eyeren en *Kuykens* eten, maar heel weynig, *Vossen*, en *Wolven* noch *Beren*, gantsch geen; *Otters* zijnder ook niet veel. Doch dapper is men *Zomers* geplaagt van de *Muggen*, inzonderheit in de Veenen, en ook op alle plaatzen, daar veel *Rietlant* omtrent is. Noch is 'er zulken slag,

Gedierten.

Ongezay-
vers.

ge-

genaamt worden, deze beschadigen de vrucht-boomen geweldig, en worden meest veroorzaakt door noordelijke winden die in 't voor-Jaar komen te waeyen, en dan kruypen deze zwarte Vliegen in de bloeffems der vrucht-boomen, en eten die, met t'zamen het knopjen of hartjen, daar de vrucht uyt moet komen, gantsch wech, waar over dat Jaar geen vruchten te verwachten zijn; van de drek dezer Vliegen groeyen Rupzen, die de bladeren daar na geheel af knagen, zoo dat die boomen den gantschen Zomer: als verdort, zijn aan te zien, doch dit gebeurt niet alle Jaren.

Tam Vee.

In *Amstellant* is geen wilt gedierte, als zeer weynig Hazen, maar tam vee, als Paerden, Ossen, Koeyen en Verkens wort 'er genoeg gevoed en vet gemaakt. Voor de wild-schutten valt 'er niet te schieten, als Reygers, Putoors, Kievits, Spreeuwten, &c. Van Water-vogels is 'er weynig slag, als zomtijts eenige Water-hoentjes, die men ook Water-Ineppen noemt, doch tamme End-vogels met menigte, die overvloedig Eyeren leggen: Het kleyn gevogelte zijn Zwaluwen, Muffen, &c. Als in ander landen; maar de Leeuwkroon hoort men hier overvloedig, en zeer vroeg in 't Jaar, d'aanstaande Lente-tijt kondbaar maken.

Water-vogels.

Lucht-vogels.

Waar hun de Landt-luyden mede erneeren.

De Boeren of Huyslieden erneeren zich met Koeyen, en t'geen daaraan vast is, verkoopen de Melk, Boter, en kaes, binnen *Amsterdam*, en de naast-aanleggende Steden, meesten ook veel Verkkens met haar Huy of Wey en Kerremelk, die zy met Brouwers draf mengen; ook zijn 'er veel, die op de Visschery der genoemde wateren hun kost winnen. De Boeren in de Veen-landen, erneeren haar van den Turf.

Amstellant ver-valt aan Hollant, Anno 1296.

Amstellant heeft van outs af onder de heerschappy der Heeren van *Amstel* gestaan, ter tijt toe, dat onzen lesten Heer *Gijsbrecht*, als een mede lidt der t'Zaam-

gezworene tegen Graaf *Floris van Hollandt*, in den Jare twaalf hondert zes-en-negentig, 't zelve heeft moeten verlaten, gelijk wy verhaalt hebben, en is deze Heerlijkheit beneffens die van *Woerden* door Graaf *Jan van Hollandt* den voorzeyden *Floris Zoon*, als verbeurt zijnde, aangevaert: maar deze Graaf *Jan*, korts daar na, in 't Jaar twaalf hondert negen-en-negentig, zonder kinderen, overleden zijnde, is hem als de naaste in den bloede tot Erfgenaam gevolgt. *Jan van Avennes*, Grave van *Henegouw*, de welke in 't begin van zijne regeering, deze twee Heerlijkheden van *Aemstel* en *Woerden* aan zijn Broeder *Guy*, doen ter tijt, *Trezorier* tot *Luyk*, en naamaals, *Bisschop* van *Utrecht*, geschoncken heeft; zommige Schrijvers zeggen, als leen, en andere, als eygen Erfgoederen: Aldus verhaalt het *Beka*, uyt het latijn, van woort tot woort overgezet: Na dat Graaf *Ian* overleden was, is *Ian*, Graaf van *Henegouw*, (Zoon van *Adelheydis*, die Zuster van *Koning Willem* was) Graaf van *Hollandt* geworden, de welke dadelijk de Heerlijkheden van *Aemstel* en *Woerden*, aan zijn broeder *Guy* geschoncken heeft.

Wort weg gegeven, Anno 1299.

I. Beka.

Doch na de doot van deze Graaf *Ian van Avennes*, heeft zijn Zoon, Graaf *Willem*, als Erfgenaam in 'sVaders Heerschappyen, na dat zijn Oom *Guy*, in den Jare 1317. als *Bisschop* van *Utrecht*, zonder wettige Kinderen overleden was, deze twee Heerlijkheden, *Amstellant* en *Woerden* wederom tot zich genomen, en aan 't Graafschap *Hollant* vast gehecht.

En wederom aan Hollant gehecht, Anno 1317.

Alzoo schrijft dit ook de genoemde *Beka*; maar *Willem*, Graaf van *Hollant*, heeft de Heerlijkheden van *Aemstel* en *Woerden*, na dat zijn Oom overleden was, onder zijn Heerschappy gebracht: waar in hy, van zijnent wegen, een *Baljuw* of *Pachter* stelde, verklarende, dat de zelve Heerlijkheden, aan den meergenoemden *Bisschop*, voor *Vaderlijke* goederen waren gegeven.

I. Beka. a Bisschop Guye.

Naar dat zy, ter oorzaak der overtredinge, van d'opgerechten wille, (verstaat de Zoebrief, hier vooren in 't derde Hoofstuk, pag. 53, en 54. uyt de Rijn-kronijk aangewezen) aan 't Graaffschap Hollandt vervallen waren. Op deze wijze verhalen *Ian van Leyden*, en alle de Hollantze Kronijken het zelve.

En of schoon d'ouden Heer *Gijsbrecht*, na de doot van Graaf *Ian*, *Floris* Zoon (op hoop, dat d'ouden haat mocht vergeten zijn) gepoogt heeft gehad, om zijne Landen weder onder zijn gezag te brengen, en tot *Amsterdam* gekomen was, zoo is hy van de *Kennemers*, *Waterlanders* en *Vriezen* verdreven. En nooyt weder gekomen, gelijk alreede ten deele gezeyt is, en noch breeder in de Beschrijvinge der beginselen van *Amsterdam* zal gezeyt worden. Aldus is *Amstellant*, zedert die tijt tot dezen dag toe, gebleven onder 't Graaffschap Hollandt, en benefens 't zelve te gelijk met die Graaflijke *Domaynen* bestiert, en om deze oorzaak van vermenginge, kan men de Grenzen en bepalingen van *Aemstellant* niet recht van *Hollant* onderscheyden. Wel is waar, dat 'er noch tegenwoordig, altijd een *Baljuw* over *Amstellant* gestelt wort, doch zijn gezag strekt zich zoo wijd noch breed niet uyt, als *Amstellants* palen voor dezen geweest zijn.

Amstellant schijnt van alle oude tijden af een Leen geweest te zijn van de kerk en *Bisschoppen* van *Utrecht*, als hier vooren pag. 32. gezeyt is: Alwaar gesproken wort van zeker lijst, daar in vind men de volgende woorden. De Heere van *Amstel* bielt te leene van den Sticht dat meeste deel van zijn Heerlijkheit; doch daar staat wel het meeste deel van de Heerlijkheit des Heeren van *Amstel* een Leen te zijn, maar dat scheelt veel van het geheel, evenwel vind men dat 80 Jaren daar na, in den Jare elfhondert vijf, onder de dienaars des *Bisschops* van *Utrecht*, eenen

Wolferus, *Schultetus* de *Amestelle*, als getuygen staat, over zeker uyt spraak des *Bisschops*, diens naam in noch twee diergelijke *Latijnse* brieven, in 't Jaar elfhondert zes-en-twintig, in alzulke staat van dienstbaarheid, oock gevonden wort. Doch uyt de brief zonder Jaar-getal van *Godefridus* de acht-en-twintigste *Bisschop* van *Utrecht*, die overleden is in 't Jaar elfhondert acht-en-zeventig, in dit verhaal, pag. 32. vertoont, door welke zeer groote verschillen (die dien *Bisschop* met Heer *Egbert* van *Aemstel* had, over de leenen en eygdommen der goederen in *Aemstellant* gelegen) verzoent wierden, blijkt genoegzaam, dat geheel *Aemstellant* doenmaals geen Leen van de Kerk van *Utrecht* geweest is. Hoe wel de *Stichtze* *Kronijk*-schrijver *Heda* in 't begin van 't leven van *Bisschop Guye*, wel duydelijk zeyt. Dat *Jan*, *Grave* van *Hollandt*, aan den *Bisschop* weder gaf de Heerlijkheden van *Amstel* en *Woerden*, die de Kerk te vooren ontnomen waren. En in 't eynde van 't zelve, vervolgt hy noch aldus: Maar Graaf *Willem*, na dat zijn Oom (verstaat *Bisschop Guye*) overleden was, nam tegens recht en reden wederom de Heerlijkheden, die door *Jan* zijn Vader, weder herstelt waren, (te weten aan de Kerke van *Utrecht*) gelijk als of het zijn *Erfgoederen* waren geweest, hoe wel zy eygenlijk tot de Kerk behoorden. En alhoe wel *Beka*, (de voorganger van *Heda*) van alle deze oude gerechtigheden niet met allen aanroert, zoo gaat *A. Buchelius* in zijn aanteykeningen, zoo wel op *Bekaes* als *Hedaes* *Kronijk*, heel breed weyden, doch nergens bewijst hy, dat *Amstellant* in 't geheel een Leen van d'*Utrechtze* Kerk geweest heeft; maar wel, dat 'er cenige landen in 't zelve gelegen hebben, die aan die Kerk behoorden, welke landen met de gantze Heerlijkheit van *Amstel*, al te zamen na de doot van Graaf *Floris*, (na zijn zeggen met gewelt,

Heer Gijsbrecht vlucht.

Amstellants grens palen.

Amstellant een Leen van d'Utrechtze Kerk.

Anno 1019. of 1021.

Of zulke in 't geheel, of ten deele bestont.

W. Heda.

A. Buchelius.

A. Buchelius gevoelen hier over.

welt, aan 't Graaffchap *Hollandt* getrokken zijn, nademaal (zeyt hy) dat het tot allen tijden de Grooten hare gewoonte geweest is, dat zy de wapenen boven de Wetten lieten heerschen, en het zeer week Parkament of pampier, voor de zwaarden wiken most. Voorts verhaalt hy opeen ander plaats, dat 'er noch brieven zouden zijn by de welke Graaf *Ian van Henegouw* aan zijn Broeder *Guy* schenkt, de goederen, die eertijts *Harmen van Woerden*, *Gijsbrecht van Amstel*, *Gijsbrecht van Yffelsteyn*, *Arent van Beris- coep*, en andere, (aan de moort van Graaf *Floris* schuldig,) toebehoort hebben, in welke gifte niet konnen begrepen zijn, alzulke goederen, die den *Bisschop* in der voornoemde Edelen hare Heerlijkheden was bezittende, door dien de Graaf de zelve, om de misdaat der Leen-mannen, geenfins zich toe kon eygenen, gelijk den regel van 't Leen, recht mede brengt. Hoe wel, (volgens *He'las* schrijven) Graaf *Willem*, na zijn Ooms doot, nochtans anders heeft gedaan, als hier boven gezeyt is. Dns verre *A. Buchelius*.

Wort we-
derleyt.

Maar Graaf *Willem* zal staande gehouden hebben, dat deze goederen van *Amstel* en *Woerden*, al aan de Graaflijkheit van *Hollandt* te leen vervallen zijn geweest, ten tijde van Graaf *Floris*, in de Jaren 1285, en 1287. als uyt de Zoenbrieven, hier voor, in 't derde Hoofstuk, pag. 53. aangewezen, genoegzaam blijkt, waar in die Heeren, hare Heerlijkheden, aan den *Grave*, en niet aan den *Bisschop*, opdragen en ontfangen, dat wederom van hem te leen, 't welk den *Bisschop* schijnt toegestaan te hebben, dewijl zijn naam mede in de zelve brieven gespelt wort.

Men kan van dit oudt Leenrecht der *Utrechtze Kerk* niet bewijzen, dat geheel *Aemstellandt* zou konnen raken, voor den tijt van Graaf *Floris* ombrengen; ziet vooren pag. 54. 't geene de Heer *Vossius*

hier van zeyt, by wat voorval 't Leenrecht van de Heerlijkheden van *Amstel* en *Woerden* aan d'*Utrechtze Bisschoppen* zoude komen te vervallen. Hoe het met dit Leenrecht van outs geweest is of niet, is onzeker, dan het kan wel zijn, dat de begerlijkheden der *Utrechtze Bisschoppen*, dit Leenrecht zich verder hebben willen aantrekken, als hun met recht toequam, of dat ook de Heeren van *Amstel* 't zelve jok, meerder van hunne halzen hebben willen afwerpen, dan hun toefont; en misschien hebben zy van beyde zijden elk wel wat schult gehad, 't is altijd zeker, dat 'er in de voorige tijden verscheyde twisten, ja oorloogen uyt zijn ontstaan, als in 't voorige verhaal ten deele gezeyt is.

Onzeker-
heyt des
zelfs.

Uit zeker oude Verbont-brief, die *M. Boxhornius*, in zijne aanteykeningen, op *Veldenaars* Kronijk aanwijst, opgericht in den Jare 1356. tuffen *Willem van Beyer*, *Grave van Hollant*, &c. en *Iohan van Arkel*, *Bisschop van Utrecht*, vint men ook de volgende woorden.

M. Box-
horn.

Voort zoo zal die *Bisschop* ons believen die Heerschop van *Aemstel* ende van *Woerden*, met allen haven renten, mannen, ende toebehooren, in allen manieren, als den Heere van *Aemstel* ende van *Woerden* van den gestichte te houden, plagen behouden, elker male zijns Rechts, ende wy zullen voort meer den gestichte van *Utrecht* voorschreven uitreykken Iaarlijks, alzulken Pacht, als die Heeren van *Aemstel* ende van *Woerden*, den gestichte voorschreven daar of te geven plagen. Ende en woud ons die *Bisschop* dat voorschreven goed niet beteren, zo zoude het blijven staan, in allen manieren datter stont ende was, eer dit oorlof begant, behouderlijke elke malck zijns Rechts, &c. Hier uyt blijkt dat de Heeren van *Aemstel* en *Woerden*, eenige landen die den *Bisschop* of Kerke van *Utrecht* toebehoorden, en in hare Heerlijkheden gelegen

Is oorzaak
van veel
twedracht
en oorlog

was

waren, van de zelve gehuurt of gepacht hadden, de welke dan zomtijts door quade betalinge, of andere onderlinge twisten, (daar van *Hollandt* en *Utrecht* zelden vry waren) malkanderen ontnomen, opgehouden, en onbruikbaar gemaakt wierden, als uyt de voorschreven briefte zien is.

Alle deze verwoefingen, in dit verhaal van 't leven en daden onzer oude *Heeren van Aemstel*, hier vooren, pag. 34. 46, 47. en meer andere plaatzen aangevezen, hebben *Aemstellandi* dapper gedrukt en onder gehouden: Want toen den eersten Heer *Gijsbrecht van Amstel* den *Grave van Loon* tegen *Graaf Willem van Hollandt*, bystant gedaan had, als men op de voornoemde pag. 34. lezen kan, wierd *Aemstellandi* door de *Kennemaars*, (dat zijn die van *Haerlem* en daar omtrent) gantsch verwoeft; Dit zeyt 'er de *Rijm-kronijk* af.

*Die Kenemaren voeren bene,
Doer 't lant over al die vene,
Ende verbornde te hant
Van Aemstel al dat lant,
Ende roefden al dat si vonden.*

En een weynig daar na.

*Doe voeren si van danen te Muden,
Ende verbornden die Stede,
Ende Wefep al tote Brocledede,
Hebben si verheert, ende van hem somen
Hebbe si vaste Gisele genomen,
Dus zijn zy te scepe gekeert,
Als zijt hadden al onteert.*

^a Zommi-
ge.

1. Beka
in 't Jaar
1203.

Aldus verhaalt het de *Stichtse Kronijk*-schrijver *Beka* mede, *Dat de Kennemers met een Scheeps-vloot aankomende, den Dijk doorgesteken hebben, de velden van gebeel Aemstellandi onder doen vloeyen, en geduriglijk de Heerlijkheydt van Gijsbrecht van Aemstel, zoo te Water als te Vuur, tot aan d'uitterste palen van Broekenlant toe, verwoefende, met een grooten buyt van weelderley rijkdommen weder na Kennemer-*

lant geroeyt zijn. Dit *Broekenlandt* zal 't zelve zijn, dat onzen ouden *Rijmer*, hier boven *Brocledede* noemt. En *A. Buchelius* heeft in *Bekas Kronijk* aangeteykent, dat hy in een ander afschrift van de zelve *Kronijk* gevonden heeft, *Broicledede*; Dit komt nader by onze oude *Rijm-kronijk*. Doch *Heda* zeyt *Broeklant*. Eenige willen dat dit het Dorp *Breukelen* op de *Revier de Vecht* zoude zijn, nademaal het *Gouts Kronijkjen* zeyt, *Dat zy den Dijk doorstaken, zo dat zy met sceepen voeren tot Utrecht aan de poort, en verbarnden Aemstel, Weesp, Mayden, ende slechten 't newen der aerde.* Of dit doen ter tijt niet een gruwelijke verwoefing voor *Aemstellant* geweest is, kan men denken: En of schoon de *Kennemers* voor desen overlafst 500 ponden mosten betalen, zoo kan dit de voorige schade bykans weynig of niet vergoeden. Ook is *Aemstellant* buyten alle twijffel niet vry gegaan ten tijde, en uyt d'oorzaak van *Graaf Floris* ombrengen, 1206. hoewel men zulks zoo duidelijk niet beschreven vint, en na alle vermoeden heeft het niet weynig schade geleden, toen Heer *Gijsbrecht van Amstel* de laatste maal verdreven, en zijn *Stedeken Aemsterdam* 1300. verwoeft is, als wy hier even te vooren gezeyt hebben.

Maar tzedert *Hollant*, en voornamelik *Amsterdam* door den *Koophandel* en *Zeevaart* heeft beginnen in welvaart en rijkdom aan te groeyen, zijn *Aemstellandis* landen, wel dapper verbeterd. Hofsteden en *Speelhoven* vint men hier met menigten, alwaar de *Jachtschuyten*, van paarden getrokken, dagelijks, 3, 4, 5, 6, en meermalen, na de *Steden, Muyden, Naerden, Weesp, Gouda, Utrecht*, en verscheide Dorpen, tot groot gerijf der zelve, heen en weder voorby varen, zoo dat den Ouden Heer *Gijsbrecht*, uit den grave verrijzende, en midden in zijn *Lant* rontomziende, 't zelve alzo weynig, als zijn *Ver-groote Stadt Amsterdam*, kennen zoude.

Des zelfs
tegenwoor-
dige ver-
betering,
bloeyende
stanc, en
lustige
vermaak-
lijkheyd.

DERDE BOECK.

Beschrijvinge der

S T A D T,

AMSTERDAM.

V E R D E E L I N G

Des

DERDEN BOEKS.

I. D E E L.

Van Amsterdams grondt, gelegenheydt, en eerste
beginfelen, tot den Jare M CCCC LXXXII.

II. D E E L.

Van de Bemuringh, en oude hoedanigheyt der Stadt AMSTERDAM,
tot den Jare, M D LXXXV.

III. D E E L.

Van verscheyde Vergrootingen, aanwas van menschen, welvaart en rijk-
dom, door de Neeringen, Scheepvaarten, en wijtluchtige koop-
handel, als ook den tegenwoordigen stant van AMSTER-
DAM, tot den Jare, M DC LXV.

B E S C H R Y V I N G

Van

A M S T E R D A M.

Eerste Deel van 't derde Boek.

Van Amsterdams naam, gelegenheit, grondt, en eerste beginfelen,
tot den Jare M. CCCC. LXXXII.

Door T. van DOMSELAER.

K O R T I N H O U T.

Oorspronk en hoedanigheit des Naams van Amsterdam.
Amsterdams gelegenheit, onvaste grondt, en hoe die, door inheijen van Masten of palen, vast, en bequaam gemaakt wordt. d' Omleggende landen, wateren, buurschappen en andere plaatsen omirent Amsterdam.

Onzekerheit van Amsterdams beginfelen, Stichters, en outheit. Vermoeden waar de Stede eerst bewoont is geweest. Eenig bewys van Amstels Vesten, uit d' oude Chronyken, op 'i Jaer 1203. Den Dijk aan d' Amstel doorgestecken, alles onder geloopen, en door vuur en swaerd vernielt, wederom herstelt, en den Dam in d' Amstel geleidt. Oorspronk der namen, Zeedyk, Warmestraat, en Damrak. enz. Verklaring van 't Amsterdams Kaarjzen, op 'i Jaer 1220. of veel eer 1270. des Stedes groote op die tijdt, vryheit van Tollen aan haar vergunt. Amsterdam, door Heer Gysbrecht van Amstel versterkt, wordt verwoest, en van hem verlaten: begint weder toe te nemen, en door Graaf Willem en zijn navolgers, met vryheit van Voorrechten, en vergrootinge begiftigt, maakt nieuwe Sluyzen. d' Amsterdammers varen sterk op den Haeringvangse na Schoonen in Denemarken, en verkrijgen daar vryheit. Staan hun Graven by, tegens de Vriezen. Oorlogen met die van Utrecht. Timmeren de bestie Schepen. Ruszen Oorlogs-vlooten en Geley-schepen uit, tegen d' Oosterlingen; en Franssen. Onwisheit van d' oorspronk der Stadts Zegel, Wapenschild, en Leeuwen daar nevens. Was het Stadts Wapen is. Schenkadie van de Keyzerlyke Kroon op 't zelue.

Van de Naam.

Amster-
dam.

Egenwoordig wordt deze Stadt genaamt Amsterdam, doch voor 't laar twaalf hondert en drie, is deze naam niet bekend geweest. Want korts na dit jaar, is den Dam eerst in den

Amstel geleyt, als hier na breeder gezeyt zal worden, en doen ter tijt noemde men het niet anders, als Amstel en Amstels Vesten, daar het Slot der Heeren van Amstel mede verstaan wiert. d' Oudste namen die wy vinden, zijn

1. Deel.
van de
naam.

Amstelredam.

Amstelredam.

Amstelredamme.

Oorspronk
van de
naam.

Amstelsdam.

Amstelerdam.

in de twee *Latynse* brieven van *Floris*, de vijfde van die name, *Grave van Holland*, gegeven, d'eerste in den *Iare twaalf hondert vijf-en-zeventig*, en de tweede in den *Iare twaalf hondert een-en-negentigh*, daar mede hy deze Stede Tol vry maakte, waar in de Stadt genaamt wort *Amstelredame*. Daar na, in den *Iare twaalf hondert zes-en-negentig*, noemtze den ouden Rijmer, *Melys Stocke* (die doer tijt leefde) *Amstelredam*, daar hy te voren in de zelve Rijm-Kronijk, op 't Jaar 1203. *Amstel*, en *Amstels Vesten* schrijft. Voorts vindt men verscheide brieven, gegeven van Graaf *Willem* in den *Iare dertien hondert twee-en-veertigh*; daar in men vindt *Amstelredamme*, als ook eenige van *Vrou Margareta*, in 't *Iaar dertien hondert zes-en-veertig*, mede even zoo gespelt. In 't oude Stads Zegel, gemaakt, in 't *Iaar viertien hondert zeven-en-tachtig*, en noch eenige andere, daar te voren, staat aldus, *Sigillum secretum opi: Amstelredamensis*. En wordt ten huydigen dage in de Brieven, Willekeuren, en Ordonnantien van d'Ed. Heeren van den Gerechte dezer Stede, noch alzo het woort *Amstelredam* of ook wel *Amstelredamme*, gespelt.

Over den oorspronk van dit woordt, behoeft men niet veel bewijs, want het komt van de *Rivier den Amstel*, die door de Stadt vloeyt, en den *Dam*, die daar ingeleydt is, naar den *Iare twaalf hondert en drie*, gelijk of men zeyde in plaats van *Amsterdam*, *Amstels-Dam*, en in plaats van *Amstelredam*, *Amstelerdam*. De manier van schrijven in die tijt was zoodanig, dat men in plaats van *alder*, *alre* spelde, waar door dit *Amsteler*, in plaats van *Amsteler*, gebleven is. Hoewel eenige willen dat deze *Re* daar by gedaan wordt, om dat 'er voor deze Stadt een goede *Reede* is, daar de Schepen veylig voor stormwinden en holle wateren bevrijt kunnen zijn. Zoodanig

slag van namen heeft men in *Holland* veel, als den *Dam* aan de Rivier de *Rote*, geeft den naam van *Rotterdam*: den *Dam* aan de Rivier 't *Sparen* geeft *Sparendam*, den *Dam* aan de Rivier de *Zaan* geeft *Zaanerdam*, *Zaanredam*, of om kortheyt *Zardam*, en diergelijke meer, waar van men verder lezen kan, by den geleerden *Hadrianus Junius*, in zijn *Batavia*.

De *Dammen* voor deze Rivieren, stuyten het Zee-water, als 't zelve, door de springvloedt, by nieuwe en volle *Manen*, of door de noort-weste stormwinden, aan, en in deze landen komt opdringen, waar door de ongedamde Rivieren hun water niet alleen naar behooren, niet zouden kunnen lossen, maar ook van het Zee-water ten deele op gestopt, d'omleggende landen overloopen. Deze *Dammen* hebben Sluizen of Verlaten, die by gemeen ebbe en vloedt open staan, en alleen by ongemeen hooge watervloeden geslooten worden, ook zijnder zommige, die by de gemeene halve vloedt geslooten, en by de halve ebbe wederom geopent worden, al na dat de omleggende landen hoog of laeg leggen. Deze *Amstels Dam* legt, daar tegenwoordig de groote *Markt* is, en zijn Sluys loopt onder de groote *Beurs* en de *Visch-merkt* door, en wort genaamt den *Dams-sluys* (Deze *Dam* zou wel eer gelegen hebben, daar nu de *Papenbrug* is.) hoewel den *Amstel* noch twee Sluizen aan elke zijde heeft, die ten oosten de *Grimmenisse*, en die ten westen de *Osse-sluys* genaamt zijn. Behalve noch eenige mindere die zoo hier en daar in de Stadt, doch eygentlijk door geen dammen, maar door dijken geleyt zijn, ook is 'er noch een groote, die mede ter zijden uyt den *Amstel* in de Stadt, door den Dijk loopt, en de *Sint Thonis-sluys* heet. Dus *S. Antonis-sluys* verre van den naam, zijn oorspronk, en beteykningen.

2. Deel.
van de
naam.

Wat Dammen zijn.

Gemeenlijk Sluizen, of Verlaten in de zelve.

Dams-sluys.

S. Antonis-sluys.

Van

1. Deel.
van de
grondt.

Van de gelegenheydt, grondt, en omleggende plaatzen

1. Deel.
van de
grondt.

V A N

A M S T E R D A M.

A *Msterdam* is gelegen in *Amstel-* *Middellijn*; op een laege, weeke, broek-
landt, een gedeelte van *Hollandt*, achtige, moerassige *Veen-grondt*, doch
aan de stroom, het *Te*, op twee onder vaster, gelijk in dit volgende ver-
en vijftig, en een halve graden, benoor- toog, tot op twee hondert, en twee en
den de *Linea Aequinoctialis*, dat is de dertig voeten diepte, te zien is.

De Put in
't oude
Mannen-
huys.

In 't Jaar duysent ses hondert vijf, de seftiende dagh van *Iulius*, is ^{232. voeten}
door *Pieter Pietersz. Ente*, een Put geboort, in 't oude *Mannen en Vrouwen diep*,
Gasthuys, binnen de *Stadt Amstelredam*, welker diepte is gekomen tot twee
hondert en twee-en-dertigh voeten, zijnde omtrent twee-en-dertigh voeten
dieper, als de *Toorn* van de oude *Kerck* aldaar hoogh is.

Waar in ook te sien is, de verscheyde *Stoffen*, die wyt de gemelde *Put* gekomen
zijn, op yder dag, in orden gestelt.

d'Eerste dagh zijnde Don- derdag geboort	51	Voeten, te weten,	{ 7 Voeten gehooghde aerde. 9 Voeten dary en veen. 9 Voeten weeke klay. 8 Voeten zandt. 4 Voeten aerde. 10 Voeten klay, tamelijk hard. 4 Voeten aerde.
De tweede dagh Vrydagh	22	Voeten, te weten,	{ 10 Voeten zandt, daar <i>Amstel-</i> <i>redam</i> meest op grond, en daar op geheyt wort. 2 Voeten heele blauwe klay. 4 Voeten wit zandt. 5 Voeten zavel aerde. 1 Voet mollem.
De derde dagh Saturdagh,	14	Voeten, welk anders niet dan zandt was.	
De vierde dagh Sondagh,	12	Voeten, te weten,	{ 9 Voeten eerst zand met klay vermengt, daar na schel- pen en horentjes. 3 Voeten harde klay, som- wijl met hayr en schel- pen vermengt.

1. Deel.
van de
grondt.

De vijfde dagh Maandagh,

27

Voeten harde klay, somwijl met hayr en schelpen.

1. Deel.
van de
grondt.

De sefte dagh Dinghsdagh,

16

Voeten, te weten,

6 Voeten harde klay, vermengt
met hayr en schelpen.
10 Voeten harde klay.

De sevende dagh Woensdag,

14

De achtste dagh Donderdag,

14

De negende dagh Vrydagh,

11

De thiende dagh Saterdagh,

9

De elfde dagh Maandagh,

1

Voeten harde klay.

De twaalfde dagh Dingsdag,

10

Voeten, te weten,

7 Voeten harde klay.
3 Voeten zandt met steen-
kens vermengt.

De dertiende Woensdagh,

3

Voeten, te weten,

2 Voeten zandt met steen-
kens vermengt.
1 Voet zant alleen.

De veertiende Donderdagh,

5

De vijftiende Vrydagh,

6

De fefthiende Saterdagh,

5

De seventhiende Maandagh,

4

De achthiende Dinghsdagh,

3

De negentiende Woensdag,

2

Detwintighste Donderdag,

2

De een-en-twintighste Vry-
dagh.

1

Voeten anders niet dan zandt.

1' Samen in alles diep, 232 voeten.

Van de ver-
scheyde
stoffen.

Verwonderens waerdig is her, dat men hier naar 72. voeten diepte, een voet mollem gevonden heeft, en zeer weynig voeten dieper, schelpen en hoorn-tjes, die men, (mijns werens) nergens anders, dan aan de Zee-stranden, en op des zelfs gronden vindt, gelijk die ook van de Zee op geworpen worden; hier na volgen eenige voeten harde klay met hair en schelpen vermengt. Hoe nu deze stoffen, als mollem, en byzonderlijk hair, dies diep in den Aardkloot komen te leggen, en of de Zee, ter oorzaak der schelpen en hoorn-

tjens, hier eertijds mag geweest zijn, zullen wy, voor dees tijdt, niet onderzoeken, uyt vreeze, van alzo swaerlijk hier uyt te konnen geraken, als of wy met *Iodenlijm* in d'aarde waren vast geplakt.

De grondt van binnen, midden in de Stadt aldus ver-toont hebbende, zullen des zelfs hoedanigheyt van buyten mede beschrijven, volgens 't zeggen van *D. Dapper*. Buiten de *Haerlemmer-poort*, (zeyt hy) langs het *T*, en buiten de *Sint Anthonis-poort*, langs den *Dyk*, tot aan het water is de gront van aert, als volgt. De
boven.

1. Deel.
van de
grondt.

De grondt
buiten-
dijks,
Klay,
Veen,
Dari.

bovenste Zoom, die by na de dikte van drie voeten heeft, is zuivre en schoone harde klay, na deez', afgelicht zijnde, volgt de Veen-grondt. Deze Veen gaet ontrent tien of elf voeten diep, onder aen deze Veen hanght een pijpige korst of lap, die *Dari* genoemd wordt, van ontrent twee of drie voeten dik, en is een stoffe, die van wegen haer door-gestregelde pijpen, rieden, en duilen, driftig is, by aldienze van 't Veen gescheiden, afgelicht, en in 't water geworpen wordt; droog zijnde, stuiftze wegh, even-eens als asche, maer de pijpen of rieden blijven leggen. Deze *Dari* is nergens anders toe bequaem, dan om te hooggen, hoe-welze, vermits haer lekkigheid, daer toe ook zoo heel dienstigh niet is. Onder deze pijpige *Dari* komt weder klay te voor-schijn, invoege, dat de *Dari* het Veen en de klay van elkandre scheidt. Deze klay is redelijk dik, en zomtijts negentien, twintigh, ja ook wel drie-entwintigh spit diep, by wijlen ook wel minder, en hoe men verder T-waerts in komt, hoe de klay ook dikker en dieper wort. Na deze klay volghet endelijk het zandt, waer van het bovenste bruinachtig van kleur is; maar hoe men dieper graeft, hoe dat het zant witter valt.

De grondt
binnen-
dijks.

Aanhoog-
zal.

Wat aengaet de grondt binnen-dijks, zoo staet aen te merken, dat d'eerste Zoom, of de korst, dien de beesten met haer voeten betreden, ontrent een voet dik, velzige of kruimelachtige aerde is, die ook anders wel gemeene *Dari* genoemd wordt, en houdt, ter oorzake van het door-gewasse en ingewortelt gras, spit. Doch men moet denken, dat deze voet dikte, meest op de Veenachtige grondt aangehooght is, met zant, mest, vuylnis en diergelijke stoffen, 't welk de Veen-gronden, en schrale Weylanden, door gants *Amstelland*, overvloedig gras doet voortbrengen. Onder deze voet-aerde leght een veen-gront, van by

na twalef voeten dik, en onder deze Veen, even-eens als buiten-dijks, weder drie voet pijpige *Dari*, die de klay en 't Veen, door beide heen gestrengelt zijnde, aan malkandre houdt: daer na volghet de klay, en dan weder het zant, op de zelfde wijze, als boven gezegt is. Dus valt gemeenlijk doorgaens de grondt, en zelden anders, 't mach een voet of anderhalf op zommige plaetzen verscheelen, dat 'et Veen, Klay, of *Dari* dikker of dunner is, doch dit verschil is van kleen belangh. Maer is op eenige plaetzen, daer eertijds zware gebouwen, huizingen, schanffen, of andere werken gestaen hebben, de Veen-grondt vry gezakt. Wijders staet aen te merken, dat d'erven en straten, ja de gansche Stadt van binnen, met alderhande slaggh van aerde onder een gemengt, doch meest met zandt, zeer aengehooght is, welk aenhooghfel (zo veel de Stadt aengaet) eerst afgedaght moet worden, eer het gene, dat boven gezegt is, plaets grijpt.

Hier vooren is gezeydt, dat ons landt gemeenlijk, wanneer men ontrent de pijpige en driftige *Dari* komt te graven, opdrijft, waar door, als men hier ontrent een graef-werk aen besteedt, gemeenlijk by 't Besprek gevoegt wordt, *dat d' Aennemer zal gehouden zyn, alle opdrijften tot zijnen laste te neemen*. Deze opdrijving kan voornamelijk uit twee oorzaken geschieden. Ten eersten, vermits al het gene dat licht en voos is, door haer lichtigheid, indien het van geen zwaerder neder-gehouden wort, zich naer omhoog begeeft; zoo ook deze *Dari*, die voos en licht is, begeeft zich, de Veen wegh genomen zijnde, die haer te voore onder hielt, na omhoog. Ten tweeden, kan het opdrijven van de *Dari*, ook hier by toe komen, dat, wanneer d'aerde en veen, op d'eene plaets van de *Dari* afgenomen, en ter plaetze, daer deze noch met de klay bedekt is, op-gesmeten wort;

1. Deel.
van de
grondt.

Opdrijving
van 't landt.

Oorzaken
des zelfs.

i. Deel.
van de
grondt.

wort; de zelve aldaer dan dubbelde last oft zwaerte te dragen heeft, en by gevolg, moet nootzakelijk ook zakken, doch dit zakken kan niet wel geschieden, 't en zy het water, daer de grond hier te lande vol af is, uit haer plaets naer om hoogh gedreven wort; door welk om hoogh drijven van 't water, de ontbloote *Dari*, gemerkt het water daer de minste tegenstandt, en nergens anders eenige nitkomst vindt, dan om hoogh gelicht wort. Dat nu het water de voornaemste oorzaak is, dat de *Dari* opstoot, blijkt ook hier uit, dewijl met het op en af-loopen van 't gety, de zelve ook opdrijft en neder-zakt. Dit opdrijven van deze *Dari* heeft men ook hier gezien in 't graven van de Nieuwe Vaert op *Kattenburgh*, want de bovenste zoom, en eenige voeten veen, afgelicht; en 't werk een dagh stil gestaen hebbende, bevondt men het landt op de zelfste booghte, als her was toen men eerst begon te graven; en schoon men met arbeiden voortvoer, men vorderde echter niet, en 't landt bleef even hoogh, ja als het water opliep, begaf zich het landt mede op. Na dat eindelijk, na langh afkruien, de zoom verdunde, en nu niet langer machtigh was om d'arbeiders te dragen, schoot een van hen tot zijn hals toe daer door, en zoude daer in versmoort hebben, had men hem niet haestigh, met toewerpen van planken en stokken, te hulpe gekomen. Doch om deze aert daer uit te krijgen, die nu geen bewandelaers meer konde dragen, en evencens als taei Ys, onder de voeten weg boog, was goet raet duur. Maer men gink doen deze pijpige zolder doorzagen, en voerdeze by stukken, evencens als vloten, waer menze hebben wilde, wegh: want het water te loozen was niet wel doenlijck. Dit door-zagen of door-snijden, gaet aldus in zijn werk. Een touw, datze vol knoopen leggen, nemenze, en door de grondt in

Bevonden
in 't graven
van de
Vaert op
Katten-
burg.

's Opdrij-
vend landt
wordt door,
en afge-
naagt.

't water steken, dat 'et op d'ander zijde weder uit komt, en dan, door het heen en weder trekken, scheidenze het land van elkandre. Op deze wijze worden hier in *Hollandt*, en voornamelijk in *Amstellandt*, op veele plaetzen, heele riet-landen, eenige voeten dik, afgezaegt, die de boeren dan te koop voeren, daer men hier en daer Voor-landt gebrek heeft. Dit driftig landt, eer men begint te zagen, wordt eerst geboort, of gesteken, eveneens als men de botter steekt, om te zien hoe diep men zagen zal, en kan. Dus verre *D. Dapper*.

't Is niet vreemt, dat den uytbeemfen naaukeurigen Lezer zich ten hoogsten zal verwonderen, hoe men op zulken weeken modderigen grondt, die als in 't water drijft, zodanige sware gebouwen, als het *Stadthuys*, verscheide Kerken en Torens, zo vast en onwankelbaar kan doen staan, als ofze op de hardste gronden des Aerdtkloots gebouwd waren, maar,

*Daar de Natuur heeft ramp,
Set het vernuft een klamp.*

zeyt onzen ouden *Amsterdamsen Poëet, Roemer Vischer*, op het zinnebeeld van een *Hey*. Dit is het werktuyg, waar mede men de grondt door 't inslaan van palen of masten, tot in de zantgront toe, vast maakt, 't welk my waerdig dunkt, (voor die geen, die zulks nooyt gezien heeft) te beschrijven. Het inslaan dezer palen, (*Heyen* genaamt) gaat dan aldus toe.

De plaats, daar men de muren stellen zal, wort omtrent 7.8.9. of 10. voeten (na dat de gronden laeg, of veel, of weynig gehoogt zijn) uitgegraven, immers zoo diep, tot dat men in 't water, of de waterige aerde komt: Deze graven worden dan met losse planken wederom bedekt, hier op stelt men de *Hey*, wiens hoedanigheyt wy eerst beschrijven zullen: Het zijn drie evenhooge masten, elk van 60. of

i. Deel.
van de
grondt.

Hoe men
de grondt
door Heyen,
vastmaakt.

I. Deel.
Van 't vast maken der gronden.
Beschrijvinge van de Hey.

70. voeten lang, wiens dunste eynden met een touw aan malkander vast gebonden, om hoog gericht, en d'onderste, omtrent 30. voeten van malkander (doch zomtijts wel minder, na de gelegentheyd der plaats) in forme van een driehoek, uyt gezet worden. Boven daar de Hey t'zamen gebonden is, hangt een katrolblok, met een grote dikke schijf daar in, daar over loopt een dik sterk touw, aan welks een eynde verscbeyde dunne touwen, wel tot 30. 40. 50. 60. en meer, na dat het werk swaar valt, vast geknoopt zijn, waar aan ook zo veel werkluyden, die men *Heyers* noemt, trekken moeten. Aan 't ander eyndt van 't dikke touw, is vast het *Hey blok*, gemeenlijk van hout, met yzer, voor 't scheuren, beslagen, wegende omtrent duyzent, twaalf hondert, vijftien hondert, en ook wel meer ponden. Maar tot de Stadswerken worden andere *Hey blokken* gebruykt, want de grondt van de nieuwe Kerks Toren is geheyd met een *Blok* van louter *Metaal* gegooten; doch nu laat de Stadt hun werken heyen met gantsch *yzere Blokken*. Alle deze *Hey blokken* hebben aan de twee tegèn malkander overstaande zijden, twee paar sterke uytstekende pennen aan elke zijde. Voorts staander, recht op en neder, twee dunne masten, die zo lang zijn, datze reyken, van de bovenste toppen der Hey-stylen (aan de welke zy gebonden zijn) af, tot op de grondt, daar de planken leggen, op de welke zy, elk met een kleyn yzer pinneken, dat in 't onderste eynde vast is, gestelt, en t'elkens met de *Hey*, verzet kunnen worden; zy staan van boven, tot beneden, even wijdig, op de dikte des Hey-bloks van malkander, en tusschen de zelve gaat het blok, als het getrokken wordt, op en neder, ook worden deze twee masten, van de twee paar uytstekende pennen aan de zijden des bloks bevat, zo dat het blok, met zijn

pennen, nevens deze masten henen, op en neder glyende, van slingeren beler wort, en recht op de kruyn der inheynde mast of paal, (die midden tussen de twee lange masten, met 't boven eyndt in staat) te vallen komt. Het werktuyg dezer *Hey* beschreven hebbende, komen wy tot het werk zelfs.

I. Deel.
Van 't vast maken der gronden.

De masten of palen die men inbeyen wil, zijn grenen, of vuren hout, komen uyt *Noorwegen*, en 40. 50. of 60. voeten lang, al na dat het gebou licht of swaar is, deze worden de bovenste kruynen plat af gezaagt, en de scherpe bovenkanten (op dat de slag van 't blok, op 't middelste hart van de mast, meest aankomende, de kanten niet zou doen scheuren en affspijten) rontom een weynig af genomen: d'onderste dunne eynden plag men (op datze te beter zouden inschieten) spits en scharp te maken, maar tegenwoordig, worden die meest al mede plat afgezaagt, onder 't voorgeven, datze, ingeheyt zijnde, door haar stompheyt, minder noodd hebben, van dieper in te zakken.

Deze masten worden dan met een touw, dat over twee, of drie schijven loopt, en aan d'opperste toppen der Hey-stylen vast is, op gehyft, met een yzere ketting, omtrent 10. of 12. voeten van 't bovenste en dikste eynde af, bevat en beknelt zijnde: Als den mast nu zo hoog is op gehaalt, dat zijn dunste en onderste eynde, boven d'aerde gekomen is, wordt het, door den *Hey-meester*, bestiert, en gehouden boven de plaats, daar de mast moet ingaan, die met een kleyn dun stoken af geteykent is; dit dan wel afgemikt, roept hy, dat d'ophaalders, die het touw vast houden, los laten, als dan zakt de mast, door zijn eygen swaarte, een stnk weegs in de grondt. Hier op worden de twee dunne Hey masten, daar het hey-blok tussen in glyt, aan beyde zijde van d'ingaaende mast gestelt, en de drie hey-stylen op haar behoortlike plaats

Z verzet

1. Deel.

Van 't vast
maken der
gronden.en ingeheyt
worden.

verzet zijnde, wordt de mast van den Hey-Meester en zijn makker, met handspaken, gedurende 't inheyen, tusschen de twee lange dunne masten, in gedwongen, op dat hy recht in ga, en zijn kruyn, recht onder het hey-blok blijve. 't Werk aangaande, wordt telkens, op 't roepen van d'opperste, met het woort, *Hey*, het heyblok, van al de heyers gelijkelijck op getrokken, en 't zelve op de kruyn der ingaande mast nedervallende, also in geheydt; Maar als de kruyn zo laag is gekomen, als de planken leggen, daar op de hey gestelt is, dan wordt een stuk van een mast, met een yzere pen in 't onderste eynde, dat stomp afgezaagt is, daar op geset, die d'ingaande mast, noch 7. of 8. voeten, zoo diep als het fondament gegraven is, doet ingaan, en dan weder daar af genomen wort, zomtijts komen zommige masten, eer datze volkomen in geslagen zijn, zodanig te stuyten, door d'een of d'ander hardigheydt, in de grondt verborgen, dat de bovenste eynden beginnen te splijten en scheuren, waar door men genoodtzaakt is, van 't heyen op te houden, zo dat eenige wel op 8. 10. of 12. voeten na, zo diep niet kunnen ingeheydt worden, als die geene die nevens haar staan, doch deze staan, door haar stuyten, also vast als d'andere.

Hoe wijdt
men de masten
van
malkander
zet.

Onder de fondamenten van een swaar huys, wordt op elke wijdt van drie voeten, een paar masten nevens malkander ingeheydt, en onder lichter gebouwen, yder vijf voeten wijdt, een paar, en een mast in 't midden, daar tusschen in. Maar onder Kerken, Toorens, steene Bruggen, en andere sware werken, wort vry dichter geheydt, gelijk men in 't fondament van de *Nieuwe-Kerks Toren*, in 't volgende vierde Boek, pag. 64. beschreven, lezen kan. De masten aldus ingeheydt, worden de kruynen al te zamen waterpas, afgehouden, waar op

dan een dikke fondament plank vast gemaakt, en op de zelve, het muurwerk gemetzelt wordt. Onder swaarder gebouwen, inzonderheit steene Bruggen, wort eerst een roosterwerk in de grondt geleyt, gemaakt van twee balken, die zo lang als 't muurwerk zijn, en ook zo wijdt van malkander leggen, als 't zelve dik is; deze lange balken worden met verscheyde korte, over dwars aan malkander gehecht, en met swaluw staerten, (gelijk men die noemt) te zamen verbonden; in deze vakken, tusschen de balken in, heyt men de masten, die hier door te meer, voor 't schranken en verwrikken na d'een of d'ander zijde, bevrijdt worden.

Men heeft by ervarentheydt onder-vonden, dat de fondament plank zo diep moet geleydt worden, dat die altijd onder water, of in de natte aerde blijft, en also kunnen de zelve niet alleen, eeuwen lang verduuren, maar ook harder worden. d'Oude hebben hier op zo naeuwe achttinge niet genomen, waar over men op hare oude fondamenten geen nieuwe gebouwen derft zetten, nadeemaal men bevint, dat veele, te hoog leggende, vergaan zijn, en de daar op staande gebouwen doen zakken en vervallen, gelijk men de oude *Stadthuysen Montalbaans Toren*, eertijts heeft moeten helpen. Doch d'oude hebben in de vorige tijden van zo lange sware masten niet geweten, dewijl de Scheepvaart op *Noorwegen* (daar onze hey-masten nu van daan komen) doen ter tijt, noch zo gemeen niet geweest is. Want men vint d'oude fondamentem meest al van elzen palen, die ongelijk korter en dunder, dan de noordse masten zijn, also heb ik, omtrent drie jaren geleden, op d'oostzijde van de *Singel*, tusschen de *Ian Roon poorts Toren*, en de *Lijnbaans-Brugh* uyt het water, dat de Stats gracht geweest is, daar een muur Toren gestaan had, zulke elzen palen, zien

1. Deel.

Van 't vast
maken der
gronden.De Fon-
dament
plank.
Rooster-
werk.Hoe diep de
Fondamen-
ten leggen
moeten.d'Oude
gebouwen,
meest op
Elzen pa-
len gestelt.

I. Deel.

Van 't vast
maken der
gronden.

zien winden en ophalen, die wel omtrent 30 voeten lang waren, maar zeer dun, daar over vindt men die meest altijd by bosjes van 4. 5. of 6. by malkander geheyte; op zodanige elzen palen vertrouwt men dat d'Oude Kerks-Toren mede ge-grontvest is, die tot noch toe, onwankelbaar staande blijft, en alzulke palen heeft men mede gevonden in 't graven des fondaments van de Nieuwe Kerks-Tooren, die tot de gront van een Toren, by oude tijden, schijnen in geheyte te zijn. Alzoo heeft men die nu mede bevonden in de grondt van 't Reguliers Klooster.

De palen
in, en bo-
ven water,
van Eyken
hout.

Tot alle werken van houte gebouwen, die boven water staan, gelijk de palen, daar mede de Stadt langs d'Y-kant befloten wordt, als ook de houte Bruggen, Blokhuyzen, Paalhuyzen, de Stats Herbergen, de Walen en Binnen-havens, worden eyken palen gebruykt, door dien de zelve in, onder, en boven water staande, veel duurzamer dan de grenen of vuuren houte zijn: Want men bevindt by ervarentheydt, dat deze palen meest verrotten en vergaan, tuffen windt en water, gelijk men dat noemt, dat is, ter plaatzen, alwaarze, door 't op, en afloopen des waters, (gelijk de dagelijkse Ebbe en Vloedt) d'een tijdt nat, en d'ander tijt weder droog worden; tegen deze verrotting, als ook tegen den regen en 't vochtige weder, zijn d'eyken palen veel duurzamer, dan d'andere. Het inheyen dezer palen in 't water, geschiet op de zelve wijze, als op 't landt, maar het Heywerk stelt men op twee Vlotschuyten, tuffen welke de palen ingeheyte worden.

Onkunde
der onkosten
van 't
heyen.

Men plag malkander wijs te maken, en het wordt noch geloofst, by de meeste nytheemse volkeren, hoewel by veel inheemse mede, ja verwonderens-waerdig is 't, dat hedendaagse Hollandtse Schrijvers hunne pennen, met zo groote onervarentheydt in dit stuk misbruyken, dat

is, dat 't vast maken der gronden, en 't leggen der fundamenten, hier ter Ste-de, het derde deel, of half zo veel, ja zommige meynen, wel zo veel, zoude kosten, als den gantsen opstal van 't geheel gebouw. Om den onwetenden dan hier op te dienen, wat het vestigen des grondts komt te belopen, van een huys, gelijk men tegenwoordig bouwt, op de nieuwe Heere-gracht, ter plaatse, daar men d'Osse-merkt plach te houden, van 26 voeten breedt, en 't eerste getimmer omtrent 50 voeten lang, en dan noch een achterzaal van ongeveer 24 voeten breed, over 't gantsche erf, zo dat deze gevels en zijde muren te zamen uytmaken de langte van 250 voeten. Hier onder behoeft men niet meer als 170 masten in te heyen, rekt nu noch 30 masten voor de binnen muuren, maakt t'zamen 200, het stuk van deze kan men kopen, voor twee gulden; yder mast kost van inslaan, 26 of 28 of ten hoogsten 30 stuyvers, na dat de boven gronden week of hardt zijn, neemt nu noch ten meesten 250 guldens, voor de fundament plank, 't graven, en 't af kappen der masten, zo komt dit fundament noch op geen duyzent guldens te staan. Al zulken huys is waerdig omtrent, 16 of 18 duyzent gulden, ook wel 20 en meer, al na dat het gevel-en binnenwerk, van beelthouwery, vloeren, &c. kostelijk of onkostelijk gemaakt wordt.

I. Deel.

Van 't vast
maken der
gronden.

Wat het
heyen, en
vestigen der
gronden be-
draagt.

De Lezer kan zich inbeelden, hoedanig Amsterdams grondt van onder gestelt mag zijn; als steunende op een verkeerde Boschadie van dorre Boomen. Hier over wortze door d'Heer van Zui-lichem ook genaamt, Averechtse masten-woudt. En I. v. Vondel zeyt,

Amster-
dams gront
een onder-
aerdsche
Boschadie.

Keer om de Stadt, z' is Bosch van onder,
en gebouwt

Op Boomen, onlangs noch gebragt uyt
't Noordsche woudt.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

Wy beslyuten dit heyen dan met de vaerskens van den ouden Amsterdamsen *Poet Roemer Visscher*, met de welke wy begonnen hebben.

Hollanders schacmt u niet 't verwijt van 't drifsig landt, Door ramp van de Natuer, blykt en blinkt uw verstand.

Geen Koorn
wort om-
rent Am-
sterdam
verbouwt.

Ruym twee mijlen rontom *Amsterdam* is het landt mede zo laeg, en moerassig, als hier voren gezeyt is, behalven eenige Hof-steden, Hoven en Tuynen, die tot hun gebruik aangehoogt zijn; zo dat omtrent drie mijlen in 't ronde van deze Stad geen Akkers gevonden, noch eenige granen verbouwt worden. Want van al het Koren, dat r' *Amsterdam* verbakken en gegeten wort, komt al de Rogge, en meest al de Tarwe of Weyte uyt *Polen*, *Pruyssen*, en *Pomeren*; De Garst en 't Mout om te brouwen, uyt *Denemarken*; De Bockweyt, uyt de *Veluwe*, en het *Gooy*. De naaste hooge landen aan deze Stadt gelegen, beginnen, ten oosten by *Naerden*, en ten westen, by *Haerlem*. Ter oorzaak van deze laege waterige landen is *Amsterdam* voor belegering bevrijt, en niet wel met geweld in te nemen, want de Stadts-Sluyzen geopent zijnde, loopt al 't omleggent landt onder water, en dat zeer diep, met volle en nieuwe Manen en noortwesten winden.

Maar
't landt tot
meyen en
hooyen ge-
bruuykt.

Het landt wort hier al gebruykt om te hooyen, en tot de weyde van Vee, als Paerden, Offen en Koeyen, wiens melk, van meerder als een mijl ver, rontom deze Stadt, Zomers tweemaal, en 's Winters eenmaal des daags, hier binnen gebracht, en vertiert wordt. In de verder gelegen Landen maakt men Boter, die eens of tweemaal ter week, op de Marktdagen, met de Kerre-melk of Boter-melk

verkoft wordt. Vruchten, Moes-kruyden en diergelijke groente, geven deze omleggende Landen zeer weinig, maar 't zelve wordt daar gebracht, uyt *Kennemerlandt*, *Rijnlandt*, 't *Sticht Uytrecht* en de *Beuwe*. De Kaes komt meest uyt *Noordt Hollandt*, ook eenige uyt *Vrieslandt*, daar mede Boter van daan komt, doch is slechter, door dienze zo wel niet gehavent wort, als de *Hollandtsche*. Ook wort deze Stadt van allerhande versse en levendige Visch, overvloedig voorzien, uyt de *Zuyder-Zee*, het *Y*, de *Haerlemmer* en *Leydtsche Meer*, den *Amstel*, de *Venen*, en andere wateren. Voorts mede van allerley slach van Zee-visch, uyt de *Noordt-Zee*.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

Amsterdam wordt aan de Noord oostzijde bespoelt van de stroom het *Ye*, een arm van de *Zuyder-Zee*, die een Inham of Baeye is van de *Noordt-zee*, zijnde van de zelve door zekere Eylanden afgescheyden, als *Texel*, *Vlielandt*, der *Schelling*, *Amelant*, &c. Tusschen deze Eylanden stroomt het Zee-water door de regeeringe der Maan, alle ses uren uyt en in; en voortlopende tusschen de engte van *Enkhuyzen* en *Staveren*, door de *Zuyder-zee* heen, in het *Ye*, tot voor de *Beverwijk*, zijnde het eynde van 't zelve, wel drie mijlen voorby *Amsterdam*; brengt alzoo Ebbe en Vloedt niet alleen aan, en voor deze Stadt, maar ook door verscheyden graften, die buytens dijks leggen, een groot stuk weegs binnen de zelve: makende aldaar het hoogste water, als de Maan nieuw of vol is, des morgens en des avonts, ten 3 uren, en de Maan in de quartieren zijnde, het laagste water, op de zelve uren.

Amster-
dams gele-
gentheydt
te Water.

Ebbe en
Vloedt.

Amsterdam legt omtrent 15 of 16 mijlen van de *Noordt-zee*, alwaar de voornoemde Eylanden *Texel*, *Vlielandt*, &c. gelegen zijn. Deze afgelegentheydt van de Zee, heeft zy met verscheyden groote Koopsteden in *Europa* gemeen. *Londen* in

18. Mijlen
van de
Noordt-
Zee.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

in *Engelant* legt ook omtrent zo ver, van de zee, op de Rivier den *Taems*. *Antwerpen* op de *Schelde*, *Rouan* op de *Seine*, *Bordeaux* op de *Garonne*, *Hamborgh* op d' *Elve*, *Steckholm* in *Sweden*, en *Sevilien* in *Spanjen*, alle deze leggen bykans op de zelve wijdte van 15 of 16 mijlen van de Zee af.

Water-
landt.

Aan d'ander zijde van de *Ye-stroom*, te-
gen over *Amsterdam* is den *Waterlant-
schen Dijk*, en daar achter *Waterlandt*.
Aan, en op dezen dijk ziet men de Dor-
pen *Buyk sloot*, *Nieuwendam*, *Schelling-
hout* en *Durkerdam*, welk leste op de
hoek van 't *Ye*, en aan de mondt van de
Zuyderzee leght, een mijl van de Stadt.

Het Ye.

Het *Ye* van de Stadt af, tot aan den *Wa-
terlandtsen dijk*, is omtrent een half mijl
breedt, behalven recht voor de Stadt, al-
waar een stuk buyten dijks lant, van den
voornoemden Dijk komt affschieten, tot
midden voor de Stadt, makende het *Ye*
aldaar qualijk een vierendeels mijls
breedt. Dit landt wort genaamt de *Vo-
lewijk*, in d'oude Hantvesten *Voelwijk*,
ook *Vogelwijk*: Alhier staat het Stadts
Gerecht, zijnde een driekantige steene
Galge, met yzere balken en kettingen
daar aan; Een weynig van dit Gerecht
is ook een Veer-huys, alwaar de *Schuy-
ten*, die van de Stadt over en weder va-
ren, aankomen. Hier van daan kan men
met lichte overdekte *Jacht-Schuyten*,
die van Paerden getrokken worden,
voortvaren, naar *Purmerent*, *Monikedam*,
Edam, ja tot *Hoorn* toe. Dit buytendijks
landt wort door de *Ed. Heeren van Am-
sterdam* met kracht van paal- en schoey-
werk, onderhouden, op dat den dagelijk-
sen stroom, door deze engte, midden
voorby de Stadt heen en weder gaande,
de diepte zo veel te heftiger doet schuu-
ren, en dicht aan de Stadt, heen dringen.
Een weynig voorby de Stadt ten noord-
westen komt noch diergelijken stuk buy-
ten dijks landt van den *Waterlandtsen*

De Vole-
wijk.

Met paal-
werk ver-
sterkt.

dijk affschieten, van de zelve langte, als
de voornoemde *Volewijk*, doch veel
smaller, genaamt de *Nes*, van outs de
Kale Nes; dit landt wort mede als 't an-
der met paalwerk gehouden, om de diep-
te dicht voorby de Stadt te brengen.
Aan deze zijde leggen een stuk weegs
achter den Dijk, in *Kennemerlande*, de
Dorpen *Lansmeer*, en *Ooſt* en *Westzanden*,
daar menigten Doek-bleykeryen zijn;
noch wat verder in dit gewest legt het
vermaarde Dorp *Zardam*, of *Zanerdam*,
een mijl van de Stadt, daar veel Houtza-
gers Molens staan, en veel grote en kley-
ne Scheepen getimmert worden; Alzoo
loopt deze *Ye-stroom* verder voorby *Spa-
rendam* tot aan de *Beverwijk*, alwaar het
stuyt, en krijgt hier de naam van *Wijker-
meer*. Alhier is het *Ye* maar een mijl van
de groote *Noord-zee* afgescheyden, en
maakt *Hollant* op het smalste, en op deze
mijl breedte na, dat meest hooge zand-
duynen zijn, is gants *Noord-Hollandt*, of
West-Vrieslande, van *Texel* tot *Eukbuy-
zen*, en zo voort, voorby *Amsterdam*, tot
aan deze *Beverwijk* toe, een volkomen
Eylant, dat nergens aan het zuyder ge-
deelte van *Hollandt* vast is, als aan deze
een mijl breedte, langhs de strant.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

De Kale
Nes in 's
gelijks.

't Eyndt
van het
Ye.

Ten westen langs het *Ye*, aan de zijde
van *Amsterdam*, heeft men den *Haerlem-
mer-dijk*, die al van *Velzen*, een half mijl
van de *Beverwijk* af komt, en loopt in, en
door de Stadt *Amsterdam*; hier op, en
aan, legt, een half mijl weegs van de Stat,
het Dorp *Sloterdijk*. In dezen *Haerlem-
mer Dijk*, dicht onder de Stadt, voor
d'*Haerlemmer Poort*, is gemaakt een
grootte kostelijke steenen Sluys, om eenig
water, dat door drie grootte *Windt-mo-
lens* uyt de Stadt gemalen zijnde, in 't *Ye*
te loffen. Een mijl van *Sloterdijk* is het
Huys ter Hart, hier loſt de *Haerlemmer
Meer*, by aſandige winden haar water,
door drie kostelijke en sterk gebouwde
Sluizen (die in dezen Dijk leggen, van

Haerlem-
mer-dijk.

Sloterdijk.

Haerlem-
mer Meer.

1. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatzen.

witte en blauwe hardsteen, daar mede den Dijk alhier ook een stuk weegs bezet is) in het *Ye*. Hier is ook gebouwt het heerlijk schone gemeen Lants-huys, van de Ed. Heeren van *Rhijlandt*, daar zy by tijden hare t'zamen-komsten hebben.

Sloten en
Sloterdijk.

Hier van daan kabbelt de *Meer* een kleynen mijl zuydt-waarts aan, daar heeft men dan de groote *Haerlemmer* en *Leytze Meer*, die hier omtrent jaarlijks, veel van dit Landt af vreet: het Dorp *Sloten* is hier gelegen, zuydt-west van de Stadt, een mijl verre. Van dit Dorp *Sloten*, en *Sloterdijk*, zijn de Ed. Heeren Burgermeesters van *Amsterdam*, Ambachts-Heeren, en stellen aldaar de Schepens, Secretaris, &c. Gelijk hier na in 't vijfde Boek breeder zal verhaalt worden. Van hier kromt haar de voornoemde *Meer* oost-waarts naar *Amsterdam* toe, tot bykans aan den *Overtoom*, een half mijl west-waart van de Stadt gelegen.

Den Over-
toom.

Deze *Overtoom* damt het Meer-water van het ander af, en hier worden de Kagen, die van *Amsterdam* op *Leyden* varen, met een zonderlinge aertigheid overgewonden. Deze plaats is een uytspanning voor d' *Amsterdammers*, daar zy haar zomtijts gaan verlustigen, om heerlijke lekkere Baers, en andere Visch te eten, die men hier gemeenlijk altijd levendig vindt, als de zelve tijdig is, en ook wel bereyt wordt met zijn toebehooren.

De Heylige
wegh.

Van dezen *Overtoom* af, schiet een wegh met een vaart, daar nevens, recht na de Stadt toe, genaamt de *Heylige wegh*, en is eertijds hier gemaakt, tot gerief der Boeren, in deze gewesten woonachtig, op dat zy te bequamer zouden kunnen ter *H. Scedo* te bedevaerd komen, doch hier van zal breeder in ons vierde Boek, in de Beschryvinge van deze *Kapel* gesproken worden. Aan de zuydt oost-sijde langs deze *H. Weg*, leggen verscheide Rosmolens, daar in men

het afgrijselijk Polver maakt, dat men gemeenlijk *Buskruydt*, maar met recht *Booskruydt*, noemt, alzo het zijn eygen meesters, zomtijts zelve wel aantalt, gelijk verscheide reizen, op deze plaatzen gebleken is: en vermits het schielijk gevaar, worden deze kruyt-molens, binnen deze, noch geene andere Steden geleden. Aan d'ander zijde, hier tegen over, ten noordt-westen, en een weynig van deze weg af, omtrent een muft ket schoot verre van de Stadts wallen, legt het *Pest-Huys*, waar van breeder in 't voornoemde vierde Boek te lezen is. Aldus gaat men dan langs dezen *Heyligen Weg* tusschen twee doodelijke plaatzen door, aan d'eene zijde maakt men kruyt, waar mede men gezonde menschen tracht om hals te helpen, en aan d'ander zijde gebruykt men kruyden, om half doode menschen weder gezondt te maken.

Een stuk weegs, aan de Noordt-zyde, van dit *Pest-Huys* af, niet ver buyten de Stats-wallen, staan een groot geral *Zaagmolens*; Deze worden met de windt omgedreven, en zagen alderley deelen en planken, van greenen en vuren balken, met groote menigten, ook eyken wagenschot, bladen en dunne veeren, ook zagen zy veelderley huys-balken vierkant, die dan niet behouwen, maar slechts behoeven geschaaft te worden. Twee mannen kunnen zodanigen molen bestieren, en een ongelooflyk werk af leggen, als de windt eenigzins wil opwaeyen. Aan de westzyde van den *Amstel*, even buyten de Stadt, vindt men ook een meenichte van zulke *zaagmolens*; zy staan alle nevens grachten, zoo dat men het hout te water, of, en aan voeren kan, en dienen tot groot gerief der Borgers.

Omtrent een myl van dezen *Overtoom*, zuyt-welt-waars van *Amsterdam*, en een vierendeel myl ten oosten van de *Meer*, legt het Dorp *Amsterveen*,* waar van die van *Amsterdam* mede Ambachts-Heeren

1. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatzen.
*Boskruydt-
molens.*

Pest-Huys.

*Zaagmo-
lens, eerst
gevonden
van Corne-
lis Corne-
lisz. van
Uytgeest, in
't Jaar,
1592.*

*Amster-
veen.*

* Ziet ook
hier van in
't vijfde
Boek.

Zyn,

I. Deel.

Van d'om-
leggende
plaatsen.

Nuyt-
hoorn.

Ouwer-
Kerk.

Ioden-
Kerk-hof.

Water-
grafs of
Diemer-
Meer.

Loopt onder
water.

zijn, dit voert een vry hals-gerecht, heeft ook een Bailliuw op zich zelf.

Een groote mijl van de Stadt ten zuyden, legt het Dorp *Ouderkerk*, aan de *Rivier den Amstel*, welke van daar dwars door de Stadt heen loopt, en noch een groote mijl hooger af komt, boven het Dorp *Nuythoorn*, aldaar zy van naam verandert. 't Voornoemde Dorp *Ouderkerk* heeft een groote Brug over den *Amstel*, daar de doorvarende Schepen, en overgaande Wagens, Paerden en Menschen, Tol moeten betalen, door deze Brug moeten al de Ponten of Turf-Schepen, die Turf uyt de *Veenen* in de Stadt, of door de zelve, naar andere plaatsen voeren: ook de Schuyten, die van *Amsterdam* naar *Vtrecht*, den *Hage*, *Delft*, *Rotterdam*, en *Gouda*, &c. varen. Hier is ook het *Kerkhof*, daar de *Portugeesche Ioden* i' *Amsterdam* woonende, hare dooden begraven: Dit is waerdig om zien, alzo daar eenige kostelijke Matmer steene uytgehouwen Tomben en Begraafplaatsen zijn.

Een vierendeel mijls buyten de Stadt, aan d'oostzijde van den *Amstel*, heeft men de *Water-grafs*, of *Diemermeer*: dit plag noch by onze gedenken een binnelands water te zijn; maar is omtrent den Iare zeltien hondert dertig rontom bedijkt, uyt gemalen, en tot landt gemaakt, waar in die van *Amsterdam* zeer veel kostelijke, schoone en vermakelijke Hofsteden, verzien met groote steene Lust-huizen, Boomgaarden, Hoven, Tuynen en Vischvyvers, met groote kosten, tot hun vermaak, gebout, geplant en gegraven hebben: doch dit is in 't Iaar zeltien hondert een-en-vijftig, als de *Sint Anthonis dyk*, door een noord-westen storm-windt en hooge watervloet, doorbrak, al te zamen onder, en weer vol Zee-water gelooopen. Zoo dat alle deze plantafien, door het zoute water, zijn uyt gegaan en verdort. Dit water molt men op nieuw wederom

als te voeren, uyt malen, want doen met een afindige zuyt oosten-windt, al het Zee-water van d'omleggende landen van zelf weg liep, bleef dit *Meer*, als leeger van grondt, vol water staan, maar dit is nu wederom zodanig herstelt, dat het op veel plaatsen heerlijker is, dan het te voren was, en dewijl de gront van dit *Meer* zeer mul en veenig is, moer het met vruchtbare aerde en mest, zodanig verbeter, en verhoogt worden, tot dat het bequaam is, Boomen en Vruchten voort te brengen, doch de bequame gelegentheyd van deze plaats voor d'*Amsterdamsers*, maakt, dat zy geen moeyten noch kosten, hier toe noodig, ontzien, zo dat deze *Diemermeer*, wel te recht mach genoemd worden, het Aerts Paradijs, en de spil penning van d'*Amsterdamsche* Kooplu. Het is groot in zijn omring, vier-en-twintig hondert en vijftig Roeden: en strekt zich oostwaert van den *Amstel* af, tot by na aan *Sint Tonis dyk*, die alhier den *Diemer-dyk* begint genaamt te werden, naar het Dorp *Diemen*. hier na by gelegen; en behoudt deze naam alzo, tot by de Stadt *Muyden* toe.

Hier dicht by is *Iaap Hannes*, een buurschap aan de zelve dijk gelegen, een halve mijl van de Stadt, alwaar het *Ye-water* tegen den voornoemden dijk, die hier met sterke palen beheyt en beschoeyt is, aanslaat.

Hier omtrent is een *Traan-brandery*, alwaar men het spek, dat in *Groenlandt*, *Spijsbergen*, en die gewesten, van de *Walvissen* gesneden, en herwaarts over gevoert wort; in kopere pannen doet smelten, en afbraden, en tot *Traen* maakt, die dan, in plaats van olie, in de Lampen gebrandt wort.

Een half mijlken van *Iaap Hannes*, te landwaart in, legt het Dorp *Diemen*, dit voert mede, als *Amsterveen*, een halsgerecht: Een weinig hier van daan, dicht by de *Meer*, heeft men een buurschap,

A a genaamt

I. Deel.

Van d'om-
leggende
plaatsen.

Weder droog
gemaakt.

Diemer-
dijk.

Iaap Han-
nes.

Traan-
brandery.

Diemen.

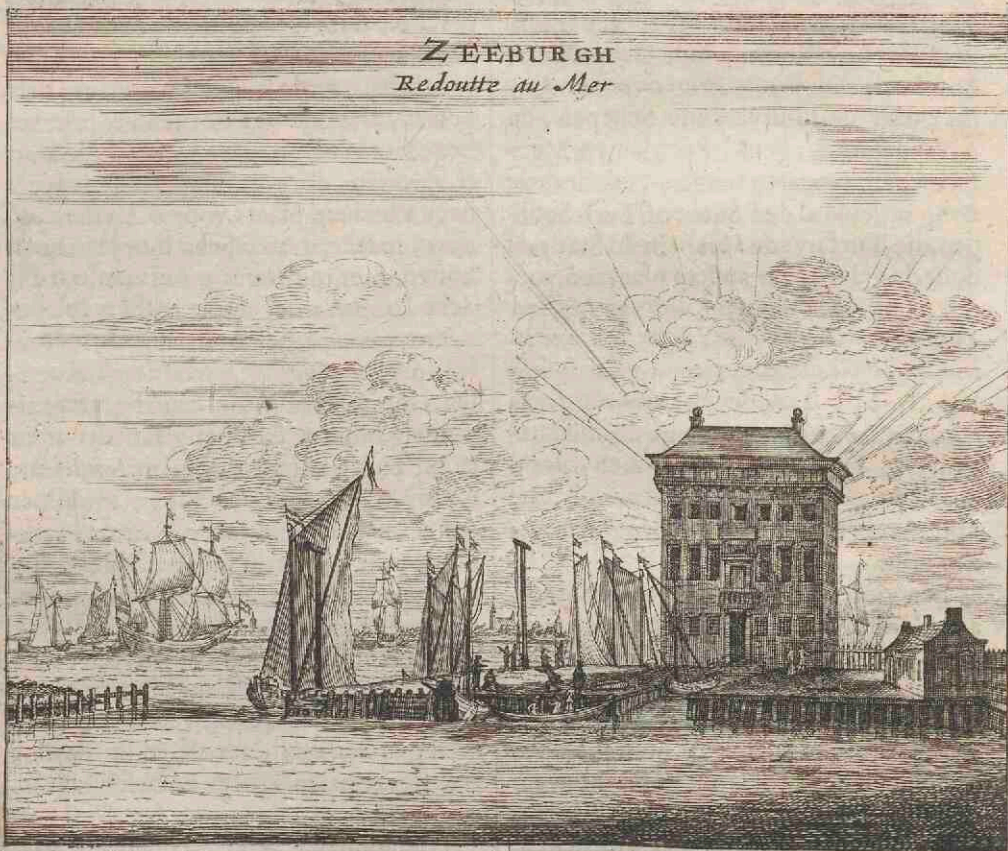
I. Deel.

Van d'om-
leggende
plaatsen.Diemer-
brug.

genaamt de *Diemer-Brug*. Door deze Brug moeten de Jacht-Schuyten die op *Weesp*, *Muyden*, en *Naerden* varen, die alle met Paerden getrokken worden, en hier Tol betalen. Hier, als ook te *Jaap Hannes* kan men mede, gelijk als van den

Overtoom gezejt is, zeer schoone Baers, en wel toebereyt te eten vinden: maar boven al heeft men hier heerlijke Poffen, wel van een span lang, als het in de *Mey-tijt*, en daar omtrent is, deze Baers wort hier dicht by, in het water de *Diem-*

I. Deel.

Van d'om-
leggende
plaatsen.

gevangen, en ook in het *Nieuwe Diep*, een Kolk, tusschen de *Diemermeer* en den zelve *Dijk*. Dit is de beste Baers naast de *Ye-Baers*, maar de Pos, die hier gevangen wort, en vint men nergens diergelijk. Dicht by *Jaap Hannes*, aan den *Dijk*, is gebouwt een steene *Reduyt*, genaamt *Zeeburg*, als deze afbeeldinge ver-
toont, tot bescherming van de mondt van een breede gracht of vaart, aldaar gegraven buyten dijks, waar door den

Reduyt.
Zeeburg.

Ao. 1649.

stroom met Ebbe en Vloedt, uyt het *Ye* komt in en uyt schieten, tusschen de palen van de *Scheeps-walen*, en de *Stadt* door: In deze *Reduyt* kan men in 't onderste vertrek zwaar geschut leggen, dat langs 't water, in 't *Ye*, en deze vaart heen schiet, tot bevrijding van 't zelve: in 't bovenste vertrek, dat onder 'r dak, aan alle de vierkanten van de zijde muuren, een stuk over gebouwt is, zijn luyken, die open gedaan zijnde, dienen, om met het

war-

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

warpen van zware steenen, brandende pikkransen, vuur-potten, en diergelijke, de vyanden beneden van de muuren af te houden, zonder dat men, die geen, die hier boven zijn, kan zien, of beschieten.

Zeeburg.

Deze naam *Zeeburg*, is hier ter plaats bekend geweest, over omtrent drie hondert jaren, wanneer den Dijk op deze stede ook alzoogenoemt wierdt. Als blijkt by verscheyde Brieven, in 't Boek der Hand-vesten van *Amsterdam* te lezen. De plaats daar dezen oude *Zeeburg* eertijts gelegen was, wiert genaamt *Ypseflood*, die van 't water uyt de *Zuyder-Zee*, grote perfsing most uytstaan, waar door men genoodtzaakt was, in den Iare veertien hondert zes-en-zestig, den *Zee-burg*, met een Bolwerk van hout en yzer, bezet en in malkander verbonden, te versterken, 't welk al eenige Iaren te vooren begonnen, doch vermits de groote kosten, doemaals was blijven steekken. Hoedanig dezen Dijk geschouwt wiert, kan men uyt het volgende zien, getrokken uyt zeker Hand-vest, by *Hertog Aelbrecht* gegeven. in den Iare dertien hondert zeven-en-tachtig.

Ypseflood.

1466.

1387.

Voort die van der ouder Amstel ende van der nieuwer Amstel, daar sullen die Afingen ende Heemraders afwesen. Ende sy sullen Schepenen hebben, gelyk anderen Dorpen in onsen landen voorschreven, ende tot alsulken rechte staan, ende schouwen als andere Schepenen doen voorschreven. Ende die Zeeburg sullen schouwen drie Schepenen, tot nieuwer Amstel, twee Schepenen tot Amstelredamme, een Schepen tot der ouden Amstel, ende een Schepen tot Oetenvaal, gelykken dat die Heemraeders plegen te doen, sonder kost daar af te hebben.

Zee-vank.

Hier omtrent is de mondt van 't *Ye*, die toen ter tijdt genoemt wiert de *Zee-vank*, doch alle deze oude namen zijn verstorven en te niet gegaan,

Eyndelijk legt noch beoosten de Stad, op en aan dezen *Sint Antonis-dijk*, een

buurschap, nu genoemt *Houtenvaal*, maar in d'oude Hand-vesten *Oetenvaal* en *Oetenvaal*, dit lag, noch voor min als hondert Iaren (ten tijde, dat *Amsterdam* noch met steene muuren omringt, en dat nu de nieuwe of *Sint Antonis Waag* is, de Stadts Poort was) een half uur gaans buyten de Stadt, doch leyt nu, door d'eerste Vergrooting, maar een vierendeel uurs van de Stadt af, en wort tegenwoordig, met deze nieuwe Uytlegging, daar men nu mede bezich is, volkomen binnen de Stad getrokken.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.
Houtenvaal.

Een weynig van *Houtenvaal* aan het *Ye*, is de plaats, daar men 't grof en kleyn geschut proeft, of het zijn kruyt en scherpe verdragen kan. De voornoemde *Diemer* en *Sint Antonis-dijk* komt al van de Rivier de *Vecht*, by *Muyden* af, en loopt zo langs het *Ye* tot in, en met verscheyde bochten, door de Stadt *Amsterdam*, heen, en verbindt zich aldaar aan den *Haerlemmer-dijk* vast, van welke hier vooren gezeydt is, zoo dat dezen Dijk, van de *Muyden* af, tot *Velzen* toe, maar eenen Dijk is, die slechts alleen van naam verandert.

Proefplaats van 't geschut.

Een mijl verre, buyten elke Poort, dicht nevens de gemeene weg, staat een Naalt of *Pyramyde*, zeer sierlijk van hartsteen gehouwen, ruim twintig voeten hoog, dit heet een *Mylpaal*, daar aan staat het *Amsterdams* wapen, met dit opschrift:

Myl-palen.

UYTERSTE PALEN
DER
B A L L I N G E N.

Deze Vryheyt heeft *Amsterdam* van Keyzer *Karel* verkregen, datze hare *Ballingen* een mijl verre in 't rondt, buyten hun Stadt mach uytbannen, en binnen de zelve in 't rondt, mogen de Schouten dezer Stede, alzulke ballingen, en andere misdadige ook vangen, of schoon het in een anders rechts-gebiedt wezen mocht.

Vryheyt van Amsterdam.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen.

En volgens deze vryheyt worden alle strafwaardige Vonnissen, in gevalle van Ballingschap, alhier ter puye van 't Stadhuys, in dusdanige forme afgekondigt en geleezen.

Zoo is 't: dat myne E. Heeren van den Gerechte, behoort den eysch en conclusie van mijn Heere den Schout, en de confessien van den voorschreven gevangen, den zelven gecondemneert hebben, en condemneeren mits desen, binnen daegs Sonne-schijn, te gaan zyt deser Stede, de Vrybeydt van dien, en een mijle in 't ronde, hem daar zyt bannende den tijdt van, &c.

Ontrent de Diemer-brugh legt ook een Buurschap, genaamt Duyvendrecht, doch is van kleyn belang. Dicht aan dees zyde van Jaap Hannes, is een Sluys in den Dijk, van oudts, en noch genaamt, de Ypestoeter Sluys, door welke het water van het nieuwe Diep, en eertijts van de Diemer-Meer, in 't Ye geloft wort.

De naburi-
ge Steden.

De nabuurige Steden van Amsterdam zijn de volgende: Noord-oostwaarts van haar, legt Enkhuyzen aan de Zuyder-Zee, in Noordt-Hollandt, op zeven mijlen, Hoorn, aan, en in 't zelve op vijf mijlen, Edam, als vooren drie mijlen. Monikedam, mede twee mijlen, Purmerent, en de heerlijke, vermaarde, uytgemalen Beemster, als ook de Purmer, Wormer, &c. twee en een half mijlen. Ten noorden Alkmaar, ook in Noordt-Hollandt op vijf mijlen. Ten noordt-westen, Beverwijk, aan 't eynde van 't Ye, drie mijlen. Ten westen Haerlem, op twee en een halve

mijlen. Ten west-zuyt westen, in Zuyt-Hollandt, Leyden, op vijf mijlen, 's Gra-ven-Hage, en Delft, op acht mijlen. Ten zuydt-westen, Rotterdam en Dordrecht op negen mijlen, Gouda, op zes mijlen. Ten zuyden, Schoonhoven, zeven mijlen. Oudewater, zes mijlen. Woerden, vijf mijlen. Ten zuyt zuyt-oosten, Uytrecht, op vijf mijlen. Ten zuyt-oosten, Amerfvoort, mede in 't Sticht Uytrecht, zes mijlen. Ten oost-zuydt-oosten, in Hollandt, Weesp, en een half mijl daar van daan, aan de Zuyder-Zee, Muiden, met het Slot van de zelve naam, beyde deze Steden zijn gelegen twee mijlen van Amsterdam, aan, en op de Rivier de Vecht, die al van Uytrecht af komt stroomen, en door deze twee Steden heen vloeyende, zijn water, beneven dit Muiden Slot, (dat dicht aan die Stadt, en ook aan de Zuyder-zee, op de mondt van deze Rivier de Vecht gelegen is,) in de Zee ontloft. Uyt deze varse Rivier, halen alle de brouweryen in Amsterdam haar water, om bier van te brouwen. Noch een mijl verder van Muiden af, dat is drie mijlen van Amsterdam, oostwaart, leydt de Stadt Naerden, in Gooylandt, niet verre van de Zuyder-zee: dit is de leste Hollandtse Stadt, aan deze zijde. Voorders heeft men ten oosten van Amsterdam, de Stadt Harderwijk, in Gelderlandt, aan de Zuyder-zee, op acht mijlen, Kampen in Overysse, aan die zelve Rivier, twaalf mijlen. Ten noort-oosten, Staveren, in Vrieslant, aan de Zuyder-zee, tegen over Enkhuyzen, op tien mijlen.

I. Deel.
Van d'om-
leggende
plaatsen

B E S C H R Y V I N G

Van d'eerste Beginselen der

S T A D T

A M S T E R D A M.

Amsterdams kleyne beginselen.

Y komen tot de stichtingh van *Amsterdam*, wiens aldereerste beginselen, eertijts zoo kleyn en ongeacht zijn geweest, als haar bloeyende

Is ook niet zeer oudt.

standt, tegenwoordig groot en aanzienlijk is. Van over Oudtheydt kan deze Stadt niet roemen, want men leeft in meest al de Oude *Hollandsche* Kronijken, van *Alkmaer*, *Haerlem*, *Leyden*, *Dordrecht*, ja zelfs van het kleyne *Vlaerdingen*, (dat veel meynen d'oudste Stadt in Hollandt te zijn) al eerder van *Amsterdam*, of *Amstels Vesten* eenig gewach gemaakt wort. Evenwel is d'eerste bewooning van deze plaats zo laat niet geweest, als veele vermoeden. Maar langen tijt, schijntze, als in de wiege gelegen te hebben, en ondergebleven te zijn.

Onzekerheydt van des zelfs stichting.

Die toe leyt, om de zekerheydt van *Amsterdams* eerste Stichters en Bewoonders op te zoeken, zal niet anders, dan onzekerheydt vinden. Dit heeft zy met d'eertijds grootste en al-beheerschende Stadt *Rome* gemeen, wiens oude Historyschrijvers, haar eerste volkeren, en oorspronk niet konnende uytvinden, hebben het by 't gemeen gerucht moeten laten:

Als ook die van Rome.

dit was, dat *Rome* eerst van Herders, Landtloopers, Ballingen, Struykroovers, en zulken slag van t'zamen-gerotte boeven, bevolkt was geworden. Want dat men daar na, haar af komt van de Goden, en uyt den Hemel heeft willen vast stellen, voor gevende dat *Romulus* en

Remus, gebroeders, (waar van men geloofst dat de voorste, den eersten Konink van *Rome* geweest is, de welke die plaats aller eerst met vestingen versterkt, en tot een besloten Stadt of Slot gemaakt hebben) van de *Vestaalse* Maagt *Rhea*, die door den oorlogs Godt *Mars* verkracht was, gebooren, in 't woeste bos geleydt, en daar van een Wolvinne gezoogt, en te deele gevoedt zouden zijn, is een loutere verzieling of *Poetse* vinding, daar d'oude Historyschrijvers zelf om lachen.

Poetse verzieling van Rome.

Maar *Amsterdams* aller eerste beginselen, (volgens 't gemeen en over oudt zeggen, na de maal wy geen ander bewijs konnen vinden) is van beter slag van menschen geweest, want het waren *Visschers*, die hun hier eerst neder gellagen hebben. En gelijk de *Roomsche* Stichters, wilde, woeste menschen, tot den oorlog en roof genegen waren, in tegendeel zijn d'*Amsteldamsche* Stichters, bezadigde en vrede lievende Luyden geweest, slechts tot de dagelijkse oeffening van hun visschery, om haar daar af te erneeren, genegen; alzo is dan *Rome* door dezen woesten en ongebonden hoop, en den oorlog aangewassen en groot geworden: En *Amsterdam* daar en tegen door hare zachtzinnige *Visschers*, als liefhebbers der Zeevaart, Koopmanschap, en Vrede, tot deze wijtluchtige grootheydt gekomen.

Amsterdam eerst van Visschers bewoont.

Den tijdt wanneer deze *Visschers* hier hun

I. Deel.

Van de tijd
der eerste
slichting.

hun wooningen hebben begonnen te bouwen, is alzo onzeker, als het voorige: hoewel den Rijmer van de volgende Vaerskens, het zelve meynt geweten te hebben.

De Visschers arm en slecht in nauw bedrongen hutten,

Bewoonden over elf en drie maal hondert laar,

O Amstelers dijn Stadt, om hun zoo te beschutten

Voor regen, sneeuw, en windt, voor hitte en koude zwaar.

Onzeker, en

Maar wat tijd, hy hier mede wil aanwijzen, is twijffelachtig: hy zeyt, *over elf en drie maal hondert laar*. By aldien hy hier mede meent, *over drie hondert en elf Iaren*, gelijk ik vermoede, zoo most men dit getal van *zeftien hondert elf*, zijnde 't laar van de volbouwinge der *Beurs*, (waar op deze Vaerskens gemaakt zijn) af trekken, zoo zou men vinden 't laar *deritien hondert*. Maar dat doenmaals hier 't *Amsterdam* meer als *Visschers Hutten* stonden, blijkt klaar genoeg uyt de *Tolvry* brieven van *Graaf Floris*, aan d' *Amsterdammers*, in de Iaren. *twaalf hondert vijf-en-zeventig*, en *twaalf hondert een-en-negentig*, gegeven: Maar meynt hy *over elf hondert*, en noch *drie hondert*, dat zou *over veertien hondert Iaren*, en omtrent 't laar *twee hondert*, naar *Christus* Geboorte uytkomen, zoo weet hy meer, als yemant, doch hy most dit met *Oude Schrijvers*, *Brieven*, of *Gedenk-teykenen* bewijzen, dat niet vermoedelijk is.

Amsterdams eerste *Stichters* zijn dan *Visschers* geweest, volgens 't gemeene gevoelen: Deze zouden eerst aan de *Zee-dijk*, ter plaats, daar nu tegenwoordig *Sint Olofs Kapel* staat, zich nedergelagen, en in *Hutten* van riet, gewoont hebben: Waarschijnlijk is 't, dat dit noorteynde der *Stadt*, (als aan het *Xe*, en de

Op wat
plaats de
Stadt eerste
bewoont
was.

mont van de *Rivier den Amstel* gelegen, en volgens dien, tot beyde *Visscheryen* heel bequaam,) aller eert is bewoont geworden. Deze *Inwoonders* hebben na alle vermoeden, mede zeer veel moeten uytstaan, door de invallen der *Deenen* en *Noormannen*, daar af in de voorige *Boeken* van deze *Beschrijving* vermaant is. En of misschien nu eenige van deze *Noortze* volkeren, hun ook niet hier ter *Stede*, om de bequame *Visschery*, die zy mede te oefenen gewoon waren, hebben mer der woon begeben, en is niet te verwerpen.

Tegen over deze *Sint Olofs Kapel*, in die *steeg*, is een zeer oud huys, doch nu meest vernieuwt, dat men zeyt, het oudste en eerste *Stadthuys* van *Amsterdam* geweest te zijn, alzo onder 't zelve verwufde *Kelders* gevonden worden, daar zware *ringen* en *tralien* in *plaecten* vast te zijn: doch dit zijn *giffingen*, die evenwel de *waarheit* niet ongelijk schijnen.

Enige zijn van gevoelen, dat d' eerste woonplaats der *Visschers* is geweest omtrent den *Middeldam*, en van daar zuytwaarts aan langs de *Nesse*. Hier van geven zy deze redenen, dat het oudt *Kerkjen*, aldaar staande (nu, een van de *vleeschhallen*) genaamt is geweest, *Sint Pieters Kerk*; en nademaal de *Visschers*, *Sint Peter*, tot hun *Patroon* aannemen, zo volgt daar uyt, dat deze *Visschers* haar eerste *Kerk*, aan *Sint Pieter*, die ook een *Visscher* was, toegewijdt, en daar omtrent gewoont hebben; en volgens dien zou deze *Kerk* d' oudste zijn: maar waarfschijnlijk is dit niet, nademaal deze *Nesse*, zoo dicht aan den *Aemstel* gelegen, een zeer laeg, waterig broeklandt geweest is, met *liezen*, *biezen*, *bobels*, en zoodanig waterig gewas bezet, 't welk door sterk afloopen des *Amstels*, en opstopping van 't *Xe*, door noordt-westelijke winden, onder geloopen is. En tegenwoordig leyt de geheele *Nesse*, met dit *Kerkjen*,

I. Deel.

Van d' eerste
bewooninge.'t Oudste
Stadthuys.Niet omtrent den
Dam eerst
bewoont.Noch ook in
de Nesse.

en

I. Deel.
Plaats der eerste bewoning.
 en de *Sinte Pieters Poort*, daar tegen over, als ook de gantsche Wal des *Binnen Amstels*, hier langs heen, noch zo laag, dat het water zomtijts geen voet lang, beneden de Wal komt te staan; nu kan men denken, hoedanig het hier gestelt is geweest, al eer de binne Sluizen, zoo aan de Rivier de *Vecht*, als op andere plaatsen, in 't gebruyk waren. Overzulk komt het met de waarheydt beter over een, dat d'eerste bewoning dezer Stede, geweest is, aan 't noord-eynde, by de voornoemde *Sint Olofs Kapel*, te meer, dewijl men aldaar in 't graven, oude, en een zeer harde gront gewaar wort: maar ook te willen staande houden, dat deze *Kapel*, of een ander kleynder die daar nevens stondt, als hier na, in de byzondere Beschrijvinge des zelf, zal gezeydt worden, al over de vier hondert vijftig Iaren, dat is voor 't Jaar, *twaalf hondert*, gebouwt zou zijn, is niet wel aannemelijk; doch dit zijn alreemaal gissingen, die evenwel met geen vaste bewijs-redenen wederleyt kunnen worden.

Maar by Sint Olofs Kapel.
Zijn al te zamen gissingen.
 Tot noch toe hebben wy van d'oudtheydt van *Amsterdam* gesproken, zonder eenig bewijs uyt oude Schrijvers te kunnen by brengen. Maar slechts op losse praatjes en gemeyn gevoelen, die men zegt, van Ouders tot Ouders over gegaan te zijn, gegrondt-vest. Nu zullen we d'oude *Hollandse* en *Stichtse* Kronijcken onderzoeken, om uyt de zelve te vinden, den eersten tijt, en hoedanigheyd van deze Stede.

Amsterdam eerst genaamt Amstel en Amstels Vesten.
 Voor 't Jaar *twaalf hondert drie*, en noch eenige weynige Iaren daar na, is de naam *Amstredam* by geen History-Schrijvers bekend, noch ook by niemant alzoogenaaamt geweest, maar wel *Amstel*, en *Amstels Vesten*. 't Zy datze daar mede meenden het *Slot*, of het *Dorp*, of wel alle beyde: d'oorzaak van zulks, was, dat doenmaels den *Dam*, noch niet in d'*Amstel* geleyt is geweest, en de *Zee-*

dijk, van de hoek van *Sint Olofs Kapel* af, recht toe, over, of omtrent de plaats daar nu de *Nieuwe Brug* leydt, aan de bocht van de *Nieuwendijk*, daar nu noch d'overblijfsels en het *Toorentjen* van d'oude *Sint Jakobs Kapel* te zien is, vast was. In dezen *Dijk* is na alle vermoeden ten minsten een verlaat of val-deur geweest, daar door het water des *Amstels*, en uyt de *Veenen*, by laag buyte water, geloft wierdt, dewijl doenmaels noch geen doorvarende Sluizen bekend waren. Dat dezen *Dijk* eertijts aldus gelegen heeft, verklaren veel *Oude Amsterdammers*, die 't zelve van hun Ouders, en deze wederom van hare Voorouders, hebben hooren zeggen, 't is ook heel waarschiynlijk. Maar wy hebben beloofd, voortaan met d'oude Kronijcken onze Beschrijving van *Amsterdams Oudtheydt*, te bekrachtigen.

I. Deel.
Strekking van den ouden Dijk.
Den Dijk heeft anders gelegen.
d'Eerste zekerheit uyt de Kronijcken.
 In ons verhaal van 't leven en daden der oude *Heeren van Aemstel*, hebben wy gezeyt, hoe dat de *Gravinne Adelheydis*, Weduwe van *Diederik* de zevende diens naams, en elfde *Graaf van Hollandt*, &c. met *Graaf Lodowijk van Loon*, (aan de welke zy haar *Dochter Ada*, als eenig Erfgenaam van 't *Graaffschap Hollandt*, &c. niet alleen buyten kennis, maar tegen wil en dank van 't grootste getal der Staten des Landts, had doen trouwen) door vrees van de t'zaamgespannen Adel en *Ridderschap*, by nacht uyt de *Stad Haerlem* vluchtende, in *Aemstelland* gekomen zijn: alwaar zy van *Heer Gijsbrecht van Aemstel*, d'eerste van die name, geholpen wierden, dat zy in zekerheit tot *Vytrecht* quamen, gelijk aldaar in 't tweede Boek, pag. 34. gelezen kan worden. En dewijl dezen *Heer Gijsbrecht* den genoemden *Graaf van Loon* (die om 't *Graaffschap Hollandt*, gesterkt door den *Bisshop van Vytrecht* en andere, tegen *Graaf Willem* des overledens Broeder, oorlog voerde) groote bystandt gedaan hadt,

I. Deel.

Den Dijk
aan d' Am-
stel door-
gesteeken,
A. 1203,

badt, zoo hebben die van Kennemerlandt om dit te wreken, den Dijk aan den Aemstel doorgesteeken, alles onder water doen loopen, Aemstels Vesten verbrandt, en gants Aemstellandt verwoest: van deze Kennemers waren Velt-oversten d' Heeren, Wouter van Egmondt, en Aelbrecht Banjaert van Brederode. Ziet nu, wat onzen ouden Hollandsen Rijmer Melijs Stocke, die al voor den Iare twaalfhondert zes-en-negentig geleefd heeft, hier van Rijmt.

Heer Wouter ende Heer Aelbrecht,
Lieten hem oec daer echt
Dat si den Dijk t' Amstel wt staken,
Om dat die hoge waye in braken.
Dit so dede des Kenemaers Here.

Z. de Beka.

De Stichtse Kronijk-Schrijver Beka zeyt, dat Walterus en Albertus, de voorzeyde Ridders, der Kennemers Vloot aanvarende, Aggerem interrumpere, dat is den Dijk doorgebrooken, de velden van geheel Aemstellandt, doen ondervloeyen, en de gantse Heerlijkheyt van Gysbrecht van Amstel, zo met water als vuur hebben t'ondergebracht. Maar Bekaes navolger, Heda, schrijft noch klaarder, Et aggerem ad Flumen Aemstel interruptit, dat is, En den Dijk aan de Rivier den Aemstel doorgesteeken, op dat hy daar door de Heerlijkheyt en Landen van Gysbrecht, van alle kanten, te water, en te vuur, zou konnen verdelgen en verwoesten. 't Welk de grote Hollandse Kronijk alzo na volgt. Den Dijk aan den Aemstel is dan doorgesteeken, zoo dat de hooge wateren zijn ingebroken. Dit is geschiet in den Iare MCCCIII. en ter plaats, daar tegenwoordig den Nieuwe Brug gelegen is. Waar van wy ontwijffelbare teykenen zullen aanwijzen.

Op wat
plaats dat
dit geschiet
is.

Amsterdam of Aemstel, eerst bewoont zijnde, aan 't noordt-eynde, daar nu de Sint Olofs Kapel staat, gelijk gezeyd is, zijn d'Huyzen nevens de Zeedijk, tegen

't Ye aangezet, alzoo de grondt van den Dijk door zijn hoogte en vastigheyt aldaar alderbequaamst toe was: maar of aan d'over, dat is de west-zyde des Aemstels, daar nu noch het Toorentjen van d'oude Sint Iakobs Kapel gezien wordt, doen ter tijt ook huizen gestaan hebben, gaat onzeker. De Kennemers hebben, na dat Aemstellandt aldus onder gelopen was, met schuyten daar in gevaren, en alles dat het water niet t'onder gebracht hadt, met vuur en zwaerd, plonderen en rooven, voort vernielt, zoo dat Aemstel en Aemstels Vesten, als de Rijn-Kronijk ook verhaalt, mede verwoest en verdelgt zijn geworden. Want aldus gaat den ouden Rijmer voort.

Aemstel-
landt ver-
woest.

Aemstel-
Aemstels-
Vesten.

Die Kenemaren voeren hene,
Doer 't landt, over al die Vene,
Ende verbornde te hant
Van Aemstel al dat lant,
Ende roefden al dat si vonden.
Aemstel sine Vesten rien stonden,
Dat bornden si al in den grondt,
Mensgh appelboom diere stont,
Wort verbornt van den luden.

Niet lang na deze verhaalde verwoesting van Aemstellandt, is den twist tusschen den Bisschop van Utrecht, den Grave van Loon, daar het Heer Gysbrecht van Aemstel mede hiel, ter eender zijde, en de meeste Heeren Staten en Ridderschap van Noordt Hollandt, de Stadt Haerlem, met d'omleggende Kennemers ter andere zijde, verzoent geworden. Doch zy moften vyf hondert ponden betalen, tot vergoeding der schade, die zy in Aemstellandt gedaan hadden. Doen hebben d'Aemstellanders getracht, hun landen wederom van 't ingelooopen zeewater t'ontlasten, maar vindende het doorgesteeken gat in den Dijk aan den Aemstel, door het eerst ingedrongen water, en 't gestadig uyt en in stroomen van Ebbe en Vloedt,

Den Dijk
weder ge-
maakt.

I. Deel.

Slot Amstel by de Papebruggen.

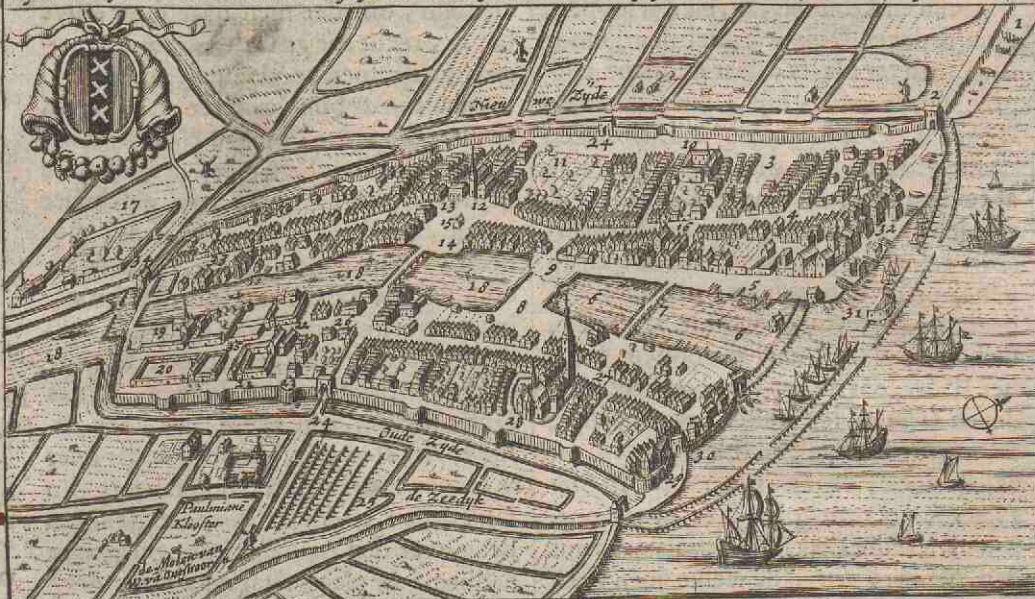
nen tijdt, verhaalt hadden, dat, als men daar ter plaatze groef, om fundamenten van nieuwe huizen te leggen, zeer oude stukken van muuren gevonden wierden, waar door men zou kunnen gelooven, dat

dit Slot daar ter plaats mach gestaan hebben, daar ook zoo veel te vaster grondt was, om den gezeyden Dam te leggen. Evenwel vindt men eenige, als *M. van der Houwe*, in zijn *Handvest Kronijk*, die

I. Deel.

's Slot Aemstel.

Out AMSTERDAM, gelijk het geweest is omtront den Jare 1220. al eer' noch door Heer Gijsbrocht van Amstel met houten vesten en Torens omringt was; Zynde doen de staats grachten, tyeens nu d'oude en nieuwe zijds voorburgwallen zijn. beginnende ten Westen aan 't ye, daer nu d'oude Haarlemse sluyt is; enten Oosten, daer de Kolk sluyt onder de Zeedijk door loopt. of t Jaar 1270.

1 Scheeps timmerwof	7 d' Oude Brug	van Amstel gestaan heeft	14 de Plaats	22 Cellebroers
2 Haarlemse Poort	8 oude Amstels dam	10 S. Geertruyt	15 de Waagh	23 S. Margriet
3 Nieuwe zijds kolk	daer nu de Pape	11 Boomgaard van H. Willem	16 Liefronne Kap.	24 de Raam poorten
4 Nieuwen Dyk	brug is	Eggart, daer nu de nieuwe	17 Leprosen	25 de Raamen
5 op 't Water	9 de grondt daer 't Kasteel	Kerk staat, door de selve	18 Amstel	26 de Gans-vort
6 het Damtrak	of burght van Gijsbriht	gefondeert	19 S. Marijen	27 Warmestraat
		12 't Statthys	20 S. Barberen	28 d'oude Kerk
		13 't Grachtwaer	21 S. Magdalenen	29 S. slofs Kapel
30 S. slofs poort	31 Blockhuys	32 S. Jacobs Kapel	33 Kalverstraat	34 Bentwijker poort
				35 de Nefse

wil, dat dit Slot tot *Ouwer-Kerk* aan den *Aemstel* zou gelegen hebben, doch hier van kan men in onse *Beschrijvinge* van *Aemstellant* breeder lezen. Andere meynen, dat dit Slot hier aan dezen *Dam* niet kan gestaan hebben, om dat in de voorverhaalde *Rijmen* dit vaers gevonden wort,

Menich appelboom diere stont,
voorgevende dat hier geen *Boomgaard* den geweest zijn, in die tijdt, daar noch

tans een afgeteykent staat in 't *Kaartjen* N. 11. op de plaats, daar de *Nieuwe Kerk* naderhand gesticht is, dat ook van oude *Luyden* geloofst wort, welke *Boomgaard* aan dit Slot kan vast geweest zijn, en doen mede verwoest is.

Dezen *Dam* heeft onze *Stadt* doemaals den naam gegeven, die zynoch tegenwoordig voert, want te vooren wist men niet anders, als van *Amstel* en *Amstels Westen* te spreken, ook zal men

in

I. Deel.
Amsterdam
begint toe te
nemen.

in geen Oude Kronijcken den naam van *Amstelredam*, voor den Iare *twaalf hondert drie*, lezen. Gelijk hier vooren gezeyt is.

Aldus is *Amstelredam* wederom herstelt, en heeft beginnen aan te groeyen, en toe te nemen, maar in de volgende *seventig Iaren*, kan men nergens, niets, van haar toestand, of voorvallen geschreven vinden; evenwel heeft een liefhebber dezer oudtheydt, die noch in onze Eeuw geleefd heeft, genaamt *Christoffel van Hartogvelt*, zeker Kaartjen van deze Stadts gelegentheydt, voor zyn byzonder vermaak, te zamen gestelt, dat wy hier nevens vertoonen.

Amsterdam
omtrent 't Jaar
1260.

Het is zeer waarschijnelijk, dat *Amstelredam* zoodanig was, of heel na by alzulken gestalte, wel eer gehad heeft, doch den genoemden instelder heeft zich in 't geral der Iaren vergist, stellende dat zelve, omtrent den Iare *twaalf hondert twintig*, 't welk na mijn gevoelen, wel *veertig Iaren* later geweest moet zijn, alzoo het niet wel mogelijk was, dat zedert de verwoesting in 't Jaar *twaalf hondert drie*, hier vooren verhaalt, tot het Jaar *twaalf hondert twintig*, dat zijn maar *zeventien Iaren* tijds, zoodanigen herbouwing en vergrooting zou kunnen uytgewerkt worden, ten aanzien, dat doen ter tijdt, *Amstelredams* en *Amsterlands* Inwoonders, zoo kleyn van getal waren. Onnoodig achten wy, van dit genoemde Kaartjen veel beschrijving te doen, nademaal in 't zelve de gelegentheydt, klaar genoeg uytgebeelt, en beschreven is, en alle byzonderheden met cijffer tallen aangewezen worden: evenwel vinden wy noodig, yets van 't zelve te zeggen; want by aldien yemandt zich quam te verwonderen, dat hy alhier eenige gebouwen, of yets anders quam te zien, als *d'Oude Kerk*, *de Heylige Stede*, of yet diergelijks, dat wy, hier na, in 't volgende vierde Boek zeggen, later gesticht of begonnen te zijn, als het Jaar

Bericht
over 't ne-
venstaande
Kaertjen.

twaalf hondert zestig, (op welken tijt, en niet veel eerder, wy dit Kaartjen moeten aannemen) zoo moet men zich in beelden, dat zulks gefchiet is, alleenlijk om de plaatzen, daar de zelve, namaals gesticht zijn, aan te wijzen. Ook vint men hier niet het *Oude Slot*, genaamt *Amstels Vesten*, door dien men geen zekerheydt vinden kan, of 't zelve, naar de voorzeyde verwoesting weder is herbouwt geworden, 't welk evenwel waarschijnelijk is. *Amstelredam* schijnt in deze afbeelding met Wallen, 't zy dan van hout of steen, beslooten te zijn, dat ik niet wel kan aannemen, maar meyne veel eer, dat het doenmaals slechts met *Watergrasten*, (dat nu d'oude, en nieuwezijts *Voorburgwallen* zijn) omgraven was. Voorts ziet men aan 't zuydt-eynde van deze *Vesting*, aan de west-zyde des *Amstels*, een ruyme afgeschooten plaats, met een *Kapel* daar in, geteekent No. 17. dit zou wel eer de *Leproozen* of *Lazarye* geweest zijn, dat, daar na in de Stadt getrokken zijnde, de *Sint Ioris Kapel* genaamt wierdt, en tegenwoordig, het *Kistmakers* of *Schrijnwerkers Landt*, of *Winkel* is: Hier by staat een *Poort*, geteekent No. 34. genaamt de *Bentwijker Poort*, ter plaats, daar nu *d'Offe Sluys*, (alzo genaamt, om dat daar op het *Accysluys* stondt, daar men d'Offen most aangeven, doen d'Offe markt noch binnen de Stadt, van de *Reguliers Tooren* af, door die straat, tot aan die *Poort*, en van daar, na *d'Amstel Brug* toe, gehouden wierdt) geleyt is; deze *Bentwijker*, of als zommige willen, *Bijntwijker Poort*, is hier noch wel *veertig Iaren* blijven staan, na dat de *Stad* al vergroot, en met *Muuren* omringt is geweest, want in den Iare *vijssten hondert zes-en-twintig* in *Januario*, is de zelve eerst afgebroken, en de voornoemde steene *Sluys* aldaar gebouwt. Wat nu het woort *Bentwijk* beteekent mach hebben, kan men niet

I. Deel.
Amsterdam
in 't Jaar
1260.

Amsterdam
mer Water-
grachten
besloten.

Lazarye

Bentwijker-
Poort

Offe-Sluys

Bentwij-
ker-poort
afgebro-
ken A.
1260.

I. Deel.

Amsterdam
in 't Jaar
1260.De Rooze-
booms Steeg,
de West-
steeg.Vygendam
gemaakt
1526.Oude Haer-
lemmer-
Poort afge-
broken
1506.d'Oude
Haerlem-
mer-Sluys.

weten. Maar Brieven zijnder noch voor-
handen van Huyzen, die hier in de Kal-
verstraat staan, daar in men leeft, van zo-
danigen huys, staande buyten de Bintwij-
kerpoort, &c. Dicht by de genaamde Osse
Sluys, in de Kalverstraat is een Steeg, nu
genaamt de Roozebooms Steeg, deze placht
men te heeten de Wedisteeg, wellicht,
om dat aldaar het Paerde-wedt geweest
mach zijn, daar in men de Paerden ge-
woon is te wateren. In dit Kaartjen, ziet
men mede, dat de huizen, staande tuf-
schen den Dam en de Plaats, geteekent
No. 8. en 14. op het Water uytkomen,
zonder dat 'er een straat voor de zelve,
aan 't Water leydt, welke straat of burg-
wal, eerst in 't voornoemde Jaar vijftien
hondert zes-en-twintig, daar gemaakt is,
en den Vygendam genoemd wiert, ter oor-
zaak, dat aldaar, een lek Schip met eeni-
ge Vygen aanquam, die bedorven zijnde,
doen ter tijt, daar uyt geworpen wierden.
Ook vindt men dat de Wal aan de West-
zijde van het Damrak, van den voorzey-
den Dam af, tot aan het Ye toe, zeer
breedt is, die doenmaals tot een Houdt-
wal gebruykt wierdt, alzo men al met
eenig hout uyt Noorwegen begoft te han-
delen. Doch in 't Jaar vijftien hondert
dertig, heeft men de huizen alhier, be-
ginnende van de Sousteeg af, tot de Ou-
de Brug toe, begonnen uyt te zetten, ge-
lijk die nu staan, en wierdt de Houtwal,
geordent, aan d'Y-kant, ter plaats, daar
nu de Texelse Kay is, alwaar ons noch
heugt, de zelve gezien te hebben. Aan
't noort-eynde van deze Vesting, ziet men
d'Oude Haerlemmer Poort, en daar buy-
ten de Scheeps-timmerwerf, geteekent
N. 2. en 1. Deze Poort is ook wel twintig
Iaren blijven staan, na dat de Stadt al
vergroot en bemuurt was; want zy wiert
eerst afgebroken, in 't Jaar vijftien hon-
dert zes, en aldaar is geleydt een Sluys,
daar noch d'Oude Haerlemmer Sluys ge-
zien wort, maar was van een ander maak-

zel, hebbende groote Schot-deuren, die,
met groote houten wielen, daar mannen
binnen in liepen (gelijk de Kranen noch
zijn) zoo hoog wierden op gewonden,
dat 'er de Schepen met leggende masten,
onder deur konden varen. Ook leggen
hier de Ramen even buyten de Vesting,
geteekent N. 25. deze zijn mede in
't Jaar vijftien hondert acht-en-twintig,
(doe ter tijt noch binnen de vergroote
Stadt leggende,) buyten gebracht.

Eyndelijk is ook alhier aan 't eynde
van de Warmestraat tegen 't Ye aan, te
zien de Sint Olofs Poort, by de Sint Olofs
Kapel, geteekent N. 30. en 29. Die
Poort is eertijts boven gebruykt tot een
gevangenis, en mischien al ten tijde, dat
het Stadthuys noch stond in de Kapelsteeg,
tegen over de genoemde Kapel, als hier
vooren gezeyt is. De Poort was dik van
muuren, met groote gebakken steene
moppen op gemetzelt, en verwuft. Veel
oude Luyden heugt noch, dat zy boven
deze Poort verscheyde gevangens heb-
ben zien zitten, inzonderheydt in den
Iare 1600. als de vermaarde slag in
Vlaanderen, onder 't beleyt van den daper-
peren Oorlogsheld Prins Maurits, ge-
wonnen wierdt, uyt welchen slag eenige
gevangen Spanjaarden, alhier bewaart
wierden. Deze Poort heeft het leste van
alle de gedenk-teykenen van deze oude
Stadt gestaan, en ons gedenkt noch, ge-
zien te hebben, dat die, in 't Jaar zefstien
hondert achtien, (gelijk 't Jaar-tal, dat
noch aan die huizen te lezen is, uytwijst)
afgebroken is geworden, op welkers
oude Fondamenten de voorzeyde huy-
zen, in 't zelve Jaar van 't afbreken ge-
sticht zijn, en dit is d'oorzaak waarom
de straat alhier zoo veel nauwer is, dan
de Warmestraat. De Zeedijk, daar wy
hier na meer van zeggen zullen, leydt in
dit Kaartjen, ook gants buyten de Stadt.

Uyt alle deze Poorten blijkt, dat deze
vesting met de zelve wel is afgeslooten
geweest,

I. Deel.
Amsterdam
in 't Jaar
1260.De Ramen
buyten ge-
bracht
1528.S. Olofs-
Poort,Zien gevangens
huys.Afgebroken
1618.

Zeedijk.

I. Deel.
De groote
van Am-
sterdam.
No. 1260.

geweest, maar eenige oude gedenk-
kens van Toornen, Muuren of Wallen,
zijn tot onze kennis noyt gekomen. Aan
d'Y-kant, ziet men, datze, gelijk nu, met
tweeryn palen bewaart is geweest. De
groote van de Stadt, volgens dit Kaart-
jen was *achtien duyzent, drie hondert, drie-
en-tachtig Roeden*, dat is *dertig Morgen*,
en *drie hondert drie-en-dertig Roeden*, en
haar omtrek, *zes hondert vijf-en-dertig
Roeden*, of, *een-en-dertig hondert, vijf-en-
seven-ig Schreden*.

Ol nu yemandt wilde twijffelen, dat
Amstelredam ontrent deze Iaren *twaalf
hondert zestig*, of *twaalf hondert seventig*,
zoo groot noch wijtlichtig niet geweest
was, die verzoeken wy deze twee vol-
gende Brieven van Graaf Floris van Hol-
landt, die hy ten tijde dat Aemstelredam en
gants Amstelland, noch onder de gehoor-
zaamheydt van haren ouden Heer Gys-
brecht van Aemstel was staande, verleent
heeft, te lezen, zijnde d'alleroudste Hant-
vesten en Privilegien of Voorrechten dezer
Stede.

d'Eerste
Brief van
Graaf Flo-
ris, waar by
d'Amster-
dammers
Tol-vry
verklaart
worden.

d'Eerste, gegeven in den Iare 1275.
lydt in 't Latijn aldus :

F Lorentius Comes Hollandia, universis
praesentes literas inspecturis salutem.
Noverit universitas vestra, quod nos homi-
nes manentes apud Amstelredame, in resti-
tutionem damnorum, qua nos, & homines
nostri, ipsis fecimus, ab hinc deinceps ab
omni exactione nostri telony, cum bonis suis
propriis, qua ducunt seu deducunt per to-
tam terram nostram, duximus eximen-
dos. In cujus rei testimonium praesens scri-
ptum sigillo nostro fecimus communiri. Da-
tum apud Leyden, Dominica die, ante Si-
monis & Iudae Apostolorum, Anno Domini
millesimo ducentesimo septuagesimo quinto.

De tweede, gegeven in 't Iaar 1291.
dat is ontrent 16 Iaren daar na, waar me-
de hy deze voorgaande heeft willen be-

krachtigen en vernieuwen, is van woort
tot woort den zelve zin, alleen dat 'er
meer in komt, Graaf van Zeelant, en Heer
van Vrieslandt, welk leest genoemd Landt-
schap, Graaf Floris, sedert den tijdt, van
den eersten Brief, onder zijn gehoor-
zaamheydt gebracht had: deze in Duyts
over gezet, luydt, als volgt.

I. Deel.
Amsterdam
in 't Iaar
1291.

Floris, Grave van Hollands en Zeeland,
en Heer van Vrieslandt, alle die deze te-
genwoordige Brieven zullen zien, Zalig-
heydt. Uwe gantsche Geweynte wete, dat
wy de Lieden, woonende tot Amstelredam,
tot herstellinge der schade, die wy, en onze
Lieden haar gedaan hebben, van nu voort,
goet gevonden hebben, van alle schattingen
van onzen Tol, vry te maken, voor alle hare
eygen goederen, die zy door ons geheele Lant
brengen of vervoeren. In getuygenisse der
waarheydt, hebben wy dit tegenwoordig
schrift, met onzen Zegel doen bevestigen.
Gegeven tot Leiden, den vijftden vierdag,
na Agatha Maagt, in 't Iaar, een duizent,
twee hondert, een-en-negentig.

Tweede
Tol-Brief
van Graaf
Floris.

Deze Vryheydt genieten de Poo-
ters van Amsterdam, noch ten huydigen
dage.

Hier uyt blijkt, dat zy al, doen ter tijt
hare goederen verzonden, verhandelden,
en andere in 't Lant voerden. Doch door
de t'zamenzweering, daar hun Heer,
Gysbrecht van Amstel mede aan vast was,
en de daar op volgende doot van Graaf
Floris van Hollandt, in 't Iaar *twaalf hon-
dert zes-en-negentig*, schijnt dit Stedeken
gants verwoest te zijn, hoewel in de Kro-
nijkken daar niets van aangeteykkent is,
dan de Oude Rijn-Kronijk zeydt yets
van Amsterdam dezen aangaande. Want
als de Graaf van Kleef eenige van de
t'zaam-gezworene, tegen Graaf Floris,
daar Gerret van Velzen mede onder was,
op 't Huys te Kroonenburg gevangen ge-
nomen, en 't Slot ter neder geworpen
hadt,

Amsterdam
een Koop-
Stadt
1275.

I. Deel.

Amsterdam
in 't Jaar
1296.Graaf Ian
van Henegouw, met
krijgsvolk
i' Amster-
dam.

hadt, trokken eenige Krijgsluyden na 't Huys te Muyden, maar vonden daar niemant, hier over wiert het verschoont, en aan Heer Diederik van Haerlem te bewaren gegeven. Maar Willem Bisschop van Uytrecht belegerdent, meynende, van wegen zijn Kerk, oudt recht op 't zelve te hebben; om dit te ontzetten, is Graaf Ian van Henegouw met eenig volk op getrokken, doch tot Amstelredam komende, verftont hy, dat het te laat, en 't Slot in des Bisschops handen overgelevert was. Maar hadt het twee dagen langer konnen tegen houden, naar 't volgende zeggen van Melijs Socke, den Grave zou 't zelve ontzet hebben gehad.

*Had si twee dagen langer bleven
Op den Huse dan si daden,
Die Grave had hem staen in staden, &c.
Want hi i' Aemstelredam was komen,
Om t'ontsetten te haren vromen.*

't Jaar
1296.

Hier ziet men, dat onzen Ouden Rijmer, die op deze tijt leefde, in dit Jaar twaalf hondert zes-en-negentig, deze Stad, Aemstelredam noemt, die hy te vooren in 't Jaar twaalf hondert drie, Aemstel en Aemstel sine Vesten genaamt heeft, 't welk 't leggen van den Dam, en den oorspronk des naams, tusschen deze tijt, bevestigt.

By aldien Amstelredam in den eersten ophoop en razerye der Gemeente, over de doot van Graaf Floris, is vry gegaan, zo zal het van dit volk, dat met de Graaf van Henegouw, om 't Slot te Muyden t'ontzetten, tot hier toe al gekomen was, niet verschoont zijn geweest, al vindt men 't zelve in deze oude Rym-Kronijk, noch in geen andere, uyt drukkelyk beschreven, maar wel kortts daar na, als blijkt uyt de volgende woorden van L. de Beka. *Post ejusdem Domicelli mortem, Giselbertus de Aemstel Oppidum suum lignis pontibus, & curritis propugnaculis undecunq; munit. Sed vulgus Waterlandia; cum oppidanis de*

L. de Beka.

Harlem profugato Giselberto, pontes & munitiones favillatenus inflammavit. Die in Duyts aldus luyden: *Na de doot van den zekwen Ionkbeer, (verstaat Graaf Ian van Hollandt, Floris Zoon) heeft Gysbrecht van Aemstel zijn Stadt met houtte Bruggen en Vest-toornen aan alle zijden versterkt, maar 't gemeen Volk van Waterlandt, met d'Inwoonders van Haerlem hebben Heer Gysbrecht doen vluchten, en de Bruggen en Vestingen tot assen, verbrandt.* De groote Kronijk van Hollandt volgt hem by na, van woort tot woort, doch voegter dit eyndelyk by, *en slechtent en brakent voort af.* Dit geschiede in 't Jaar dertien hondert, als Heer Gysbrecht (overmits 't ombrengen van Graaf Floris, als in 't tweede Boek wijtloopig gezeydt is, uyt den lande gevluht was) weder quam, hoopende, dat den haat (nu Graaf Floris afkomelingen doot waren) ook verstorven zou zijn, maar hy bevond dit anders, als gezeyt is. In de voorzeyde woorden van Beka en de groote Kronijk, wort van geen Slot vermaant; *Oppidum suum* zeyt Beka, dat is, zijn Stadt, en de Kronijk, 't Stedecken Aemstelredam. Hier uyt blijkt ook niet klaar, dat deze Stadt in 't Jaar twaalf hondert zes-en-negentig is verwoest geworden, want al evenwel en zoo veel te lichter, heeft Heer Gysbrecht, zijn Stad (om hem tegen zijn vyanden des te beter te verzeekeren) konnen versterken, en noch sterker maken, om datze niet vernielt was. Maar wy zullen de verwoestingen laten varen, besluytende, dat deze, in den Iare dertien hondert, de laatste en grootste is geweest: Onzen Hollanisen Poet, Joost van Vondel, heeft van de zelve, een Treurspel uytgegeven, daar in hy Virgilius tweede Boek van Aeneas, beschrijvende den ondergank van Troyen, na volgt, en op Amsterdam is duydende: doch dit is vol Poetise vonden, en verzieringen, die zelf, tegen de waarheyd strijden, alzooverscheyde Gebouwen, die men

I. Deel.

Amsterdam
geheel verwoest.

A°. 1300.

't Stedecken
Aemstelredam.F. van
Vondel in
zijn Treur-
spel van
Gysbrecht
van Amstel.

I. Deel.
Amsterdam
in 't laar
1300.

men weet, dat meer dan hondert Iaren daar na, gesticht zijn, als de *Nieuwe Kerk*, 't *Kathuyzer Klooster*, ja ook de *Beurs*, volbouwt in 't laar *zestien hondert elf*, in 't zelve worden aangewezen, zo dat hier geen oude waarheydt, maar wel nieuwe verwarringen in te vinden zijn: Doch hy volgt zijn voorganger, en alle *Poeten*, die met *Troyen* insgelijks gespeelt hebben.

Amsterdam
veel rampen
uytgestaan.

Amsterdam is zedert deze tijd, tot nu toe, allengskens aangewassen, en vergroot, doch evenwel niet, zonder, zoo nu als dan, verscheyde scheuringen, en binnelandtze beroerten, verschrikkelijke branden, en andere diergelijke rampen te hebben uytgestaan, maar daar en boven heeftze ontworstelt eenige gevaarlijkke dreygementen, van heymelijk verraat, tegen haar welvaart aangeleyt, daar van zommige al in arbeyt gingen, doch in haar geboorte smoorden, daar van, hier na, meer gezeyt zal worden.

Na dat gants *Aemstellandt* met haar Hooft-Stadt *Aemstelredam*, door de rampzalige doot van *Graaf Floris*, aan 't Graaffchap *Hollandt* vervallen was, is *Ian van Avennes*, *Grave van Henegouw*, als den naaste in bloede, den overleden *Graaf Ian van Hollandt*, *Floris Zoon*, bestaande, *Graaf van Hollandt* geworden: Deze heeft in 't begin zijner regeeringe, de Heerlijkheden van *Aemstel* en *Woerden*, aan zijn Broeder *Guye*, (namaals *Bisschop van Uytrecht*) geschoncken, hier kreeg *Aemstelredam* wederom een nieuwen Heer: Doch deze *Guye* heeft, (na 't zeggen van de grote *Kronijk*) die Stad, (onlangs te vooren van de *Kennemers* en *Waterlanders*, uyt haat van *Heer Gijsbrecht van Amstel*, vernielt) weder opgebouwt, en met veel *Vryheden* en *Keuren* voorzien. Maar nademaal noyt geene van de zelve in eenige *Kronijken* te voorschijn gekomen, noch in 't Boek der *Handvesten* dezer Stede te vinden zijn, kon-

Guye van
Avennes,
Bisschop
van Uyt-
recht, is
Heer van
Amster-
dam.

nen wy hier geen verder verklaringe van doen.

Doch na de doot van *Graaf Ian van Avennes*, is zijn Zoon *Willem*, toegenaamt de *Goede*, *Graaf van Henegouw*, *Hollandt* en *Zeelandt*, &c. geworden; hy heeft na 't overlijden van zijn Oom, *Bisschop Guye*, in 't laar *dertien hondert zeventien*, de *Heerlykheden Aemstellandt* en *Woerden* weder tot zich genomen en aan *Hollandt* gebracht, bewijzende, dat de zelve niet aan *d'Uytrechse Kerk* of het *Bisdum*, maar aan zijn Oom, als eygen, of leen-goederen, waren gegeven, 't welk veel twistens, zoo doen, als daar na, met het *Sticht* heeft veroorzaakt, daar van in 't tweede Boek, in de *Beschrijving* van *Aemstellant* meerder gezeyt is. Na de doot van *Graaf Willem de Goede*, is zijn Zoon, ook *Willem* genaamt, in zijn plaats gekomen, deze heeft *Aemstelredam* met veel *Vryheden*, *Voorrechten* en *Keuren* vereert, daar van een *Brief*, sprekende van des *Stadts* vergrooting, in 't Boek der *Handvesten* te lezen is, die de naaste is volgende op de voorschreven *Tolvry Brief* van *Graaf Floris*, beginnende aldus:

I. Deel.
Amsterdam
aan de
Bisschop
van Uyt-
recht.

Komt
weder aar
Hollandt,
in 't laar
1317.

IN den Name des *Vaders*, des *Zoons*, en des *Heyligen Geests*, Amen. *Willem*, *Grave van Henegouwen*, *van Hollandt*, *van Zeelandt*, ende *Heere van Vrieslandt*, doen kondt ende kennelijck allen *Luyden*, dat wy by onsen goede *Luyden van onsen Rade* gegeven hebben, ende geven onse *Poorte van Amstelredamme*, voor ons ende voor onsen *Nakomelingen*, alsulck *Recht* ende alsulke *Vryhede*, eenwelijck te dueren, als hier na beschreven staat.

Privilegie
van Graaf
Willem van
Henegouw.

In den eersten soo sullen die palen van hare *Vryheyf wesen*, op die oost-zijde van der *Poortten*, aen *Ians Witten Hof-Stede*, op die noordt-zijde, aen het groote *Godes-huylandt*, op de weste zijde, aen den *Wteren Egge van der Lane*, die leegget in *Isbrandts landt*,

Beschrij-
vinge van
Amsterdam
in den laar
1342.

I. Deel.

Amsterdam
vergroot
in't Jaar
1342.

landt, van der zydwijnde op die zuyt-zijde in der Nesse, tegens der Lane over. Alsoo alst metter graste begrepen is. Ende in die Haven, ten halven stroom, tot in 't Ye, ende voortstreckende in 't Ye langes den Dijke oostwaerts vijftrigh Roeden buyten de Windmolen, die Heere Willem van Outshoorne, van onser wegen, maken dede.

Tolvryheyt
bevestigd.

A°. 1342.

Gans
Oort.

Zeedijk.

Voorts vernieuwt en bevestigt hy ook in dezen Brief, het Tolvry varen, van Graaf Floris aan Amstelredam vergunt, benevens noch veel Willekeuren, die den Schout, Schepenen en Poorters van deze Stadt aangaan. Dezen Brief was gegeven in den Hage, den negenden Decem-ber, des Iaars dertien hondert twee-en-veertig, en is in 't geheel te lezen, in 't volgende zeste boek, van deze onze beschrijvinge. Meest alle de plaatzen hier genoemd, zijn uyt de gedachtenis van alle menschen, behalven de Nesse die wy noch kennen, waar van 't voorste eynde na den Middeldam toe, de Gans Oort plag genaamt te worden. Den Dijk van de welke hier gesproken wordt, is de Zeedijk, die tegenwoordig een straat, midden in de Stadt verstrekt, en van de Sint Olofs Kapel af, na de Nieuwe Marke en Sint Antonis Waag, eertijts de Poort, toeloopt. De voorgenoemde Windmolen is mede in 't voorgaande Kaartjen gestelt, doch of die op de rechte plaats staat, is bedenckelijk. Met de Haven schijnt het Damrak verstaan te worden. Maar klaar genoeg, wordt hier aangewez-zen, met de woorden, *alzoo alst metter graste begrepen is.* Dat Amstelredam doen ter tijt, al met grasten omgraven was.

Keyzerin
Margareta.

De voorzeyde Graaf Willem, zonder kinderen naar te laten, van de Vriezen doodt geslagen zijnde, is zijn Zuster, de Keyzerin Margareta, Gemalin van Lodewijk van Beyerens, Rooms Keyser, in des zelfs plaats gevolgt, en in 't Jaar dertien hon-

dert zes-en-veertig, in Hollandt gekomen, aldaar tot Gravin gehuldigt. Zy heeft in den zelve Iare, een Handtvest aan Amstelredam verleent, dat de zelve Stede, doot haar, noch door hare Nakomelingen, noyt van 't Graaffschap Hollant zal vervreemt, noch afgescheyden worden, maarten eeuwigen Iaren, daar aan geboet blijven: mede in 't zeste Boek te lezen. 't Welk daar na, door haar Zoon Willem, in den Iare dertien hondert vijf-en-vijftig, bevestigt is. Ten tijde van de voornoemde Keyzerin Margareta, ontstondt in Hollant, de schadelijcke twist, van de Hoeksche en Kabeljanuuse, daar Amstelredam mede haar deel van kreeg, als hier na in 't zeste Boek, zal gezeydt worden.

Amstelredam met der tijt Volk-rijker wordende, heeft Hartog Adbrecht van Beyerens als Ruwaert van Hollant, &c. in den Iare dertien hondert zes-en-achtig, door een Handtvest (daar in deze woorden) aan haar vergunt. *Omme dat het kennelyke noodt is, dat zy hare vryheyt van hare Stede meeren mogen, en de uytzetten, strekkende van haar oude vryheyt, die zy nu hebben, tot hondert gaerden toe, ter goeder schepe gaande alomme die Stede, te water ende te lande, ende geven hem mede oorlof, dat zy dit voorschreven ruym, betimmeren mogen, ende bewoonen tot haren besten oorboor, elk op 't zijne, die daar Erve binnen leggende hebben, &c.* Ziet deze Brief in zijn geheel in 't zeste Boek.

Daar na heeft Hartog Willem van Beyerens, Grave van Hollaudt, &c. in den Iare vierdien hondert negen, Amstelredams vryheyt aan de Waterkant, noch verder uytgebreyt, met deze woorden,

Item, dat haer vryhede meere sal wesen boven haar onder vryhede, die sy nu hebben in 't Ye tot aen der Voelwijk toe, over in 't Ye, alsoo langh strekkende, als haer oude vryhede nu strecket te lande, na der beschreven mate.

I. Deel.

A°. 1346.
Amsterdam
mach noyt
van Hol-
lant afge-
scheyden
worden.Amster-
dams Vry-
heyt ver-
groot.

A°. 1386.

Voor de
derde maal,
A°. 1409.

Op

I. Deel.

A. 1409.

D'eerste
Dam opge-
nomen.

Sluizen in
den Mid-
del-dam.

Op wat tijdt, dat d'eerste *Dam*, ter plaats daar nu de *Papenbrug* leyt, in 't voorgaande kaartjen, met N. 8. aangewesen, opgenomen mach zijn, vint men niet beschreven, maar buyten twijffel is het geschiet, ten tijde dat de Sluizen in den *Middeldam*, omtrent daar nu de groote *Dam- of Beurs-sluis* gelegen is, gemaakt waren, want dat in den *Middeldam* twee Sluizen gelegen hebben, voor den *Jare dertien hondert seven-en-tachtig*, blijkt uyt de Brieven van de voornoemde *Aelbrecht en Wilhem*, Hertogen van *Beyeren en Graven van Hollandt*. Ook heeft een Sluis gelegen in den *Diemerdijk*, tot *Ype-sloot*, daar van hier vooren vermaant is: noch schijnt het uyt seker Brief van de voornoemde *Hertog Willem*, of er een vierde Sluis gemaakt mocht zijn, na den *Jare veertien hondert dertien*, tusschen *Amstelredam* en *Ypesloot*, maar waar die zou mogen gelegen hebben, is onbekent. Ziet hier van in 't zefte Boek.

D'Amster-
dammers
kloeke Zee-
luyden.

Omtrent den *Jare dertien hondert negentig*, hebben d'Amsterdammers al kloeke Zee-hanen geweest, en na *Schoonen in Denemarken*, op den *Haering-vangst* gevaren, waar toe zy ook van *Hertog Aelbrecht* de vryheyt verkregen, om een Voogt aldaar te stellen, blijkende by de brieven, gegeven in 't *Jaar dertien hondert een-en-negentig*. En daar na in 't *Jaar dertien hondert vijf-en-negentig*, hebben zy ook dapper bystandt met hunne schepen bewesen, aan *Hertog Aelbrecht van Beyeren*, tegen de *Vriezen* op de *Lauwers*. Dat ook de voornaamste Schepen, korts

na dese tijdt, tot *Amsterdam* getimmert wierden, blijkt daar uyt, dat *Philips*, *Hertog van Borgonjen en Grave van Hollandt*, in den *Jare veertien hondert seven-en-twintig*, een heel groot schip aldaar dede maken, dat men die *Katte* hiet, of 't een *Blokkhuys* geweest hadde, seydt de *Kronijk van Veldenaar*, dat hy voor de *Rivier de Eeme* leyde, om die van 't *Sticht Utrecht* daar mede te benauwen: zoo dat doenmaals de beste *Scheeps-timmer-luyden* alhier moeten gewoont hebben, om zoodanigen buyten gewoonlijken werk van geweld, te kunnen uytvoeren. Maar noch meerder steekt haar aangroeyende *Scheeps-macht* uyt, als zy in 't *Jaar veertien hondert veertig*, (doen de *Oosterlingen* met meer andere Volkeren t'zamen spanden, om alle *Hollandtse Schepen*, uyt de *Zee* te boenen, door dien zy hun welvaart en aanwas benijden) een *Vloot* van *twintig Oorlogs Schepen*, alleen toe rusten, daar d'andere *Hollanders en Zeelanders* met malkanderen geen grooter getal uytbrochten, waar mede zy alzulken schrik in hare *Vyanden* veroorzaakten, dat zy daar na, *vrede*lijk de *Zee* mochten gebruyken. Vorders inden *Jare veertien hondert vijf-en-zeventig*, dat is, *zeven* *Jaren*, voor dat *Amsterdam* bemuurt wiert, hebben zy een *Vloot* van *vijftig Koopvaardy*, tot hun geleyde, vier *Oorlogs Schepen* toe geruft, om op *Spanjen* te varen, en daar door van de *Franse Schepen*, die op hun roofden, bevrijdt te zijn. Doch van dit alles kan in 't zefte boek breder gelezen worden.

I. Deel.

A. 1427.

En Scheeps
Timmer-
mans.

Rusten Oor-
logs-vloo-
ten, Koop-
vaardy, en
Geley. Sche-
pen uyt.

Van d'Oude, en Nieuwe Zegels dezer Stede.

Verande-
ring, der
Zegels.

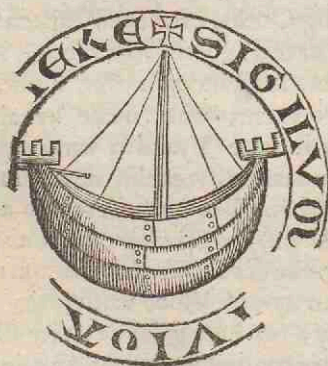
Het *Stadts Zegel*, dat by d'Ed: Heeren *Borgermeesters* in *Stadts zaken* gebruykt wort, meinen veele, dat eertijts 't *oude Wapen* dezer *Stede* geweest is, maar in de zelve vintmen *grootte veranderingh*,

gelijk ons verthoont is, in d'oude *Rariteyten* van d'Heer *Gerard Schaap, Pietersz.* in zijn leven, *Gezant* wegens dezen Staat in *Engelant*, een *naeukeurigh opspeurent Lief-hebber*, bewaarder, en uitlegger van

I. Deel.

Van d'oude
zegels der
Stadt Am-
sterdam.'t Oudste
Zegel.

alle oude en nieuwe Zegels, die met groote menichten, in zijne nagelaten kassen en laden gevonden worden. Onder deze vindtmen een Zegel, daar in ver- toont sich een Kogge-schip, geheel na d'oude wijze, met een mast, van wiens top eenige touwen nederwaarts op 'tschip zijn vast gehecht, op d'achter en voorste- ven, heeft het een uitgesneden hakbort, elk met drie vierkante opstaande tanden of toppen; en alhoewel men geen Stuur, of Roer aan dit Kogge-schip kan gewaar worden, (gelijk men ook aan geen ande- re, 't zy oude of nieuwe Amsterdamse Zegels bevint) zoo schijnt het evenwel een Roef-pen of Helmstok te hebben, voorts vindtmen in, noch aan dit Schip niet anders, als gezeyt is, gelijk ook de vol- gende af-beelding, van stip tot stip, na 't selve afgetrocken, te kennen geeft.

Is gebroken.

Doch aan dit Zegel is geen Brief, en de randt daar in het schrift stont, was aan d'eene zijde, door outhet afgebroken, zo dat hier eenige letters missen, en dat juyft ter plaatse, daar de naam van Stat, Landt, of persoon, gestaan had, gelijk men in d'afbeelding zien kan, want hier vertoo- nen zich geen andere, dan dese volgende oude slach van Letters, beginnende van het kruysjen af, dat in de randt, boven de Mast staat, SIGILVM VI CO A E // E. Hier uyt kan men niet anders verstaan, als, Segel, en daar

In de randt.

de eerste Letters missen, kan gestaan heb- ben, CI, 't welk by de VI, gevoegt, CIVI, maakt, waar uyt by verkorting, Civitas, of Civitatis, dat is, van de Stede, verstaan kan worden; hier op volgt de A, en d'afgebroken randt, en daar na een E, maar of nu tussen dese twee Letters, de resteerende van 't woordt *Amstelredame* gestaan hebben, sulks is een raadsel, en onbewijslijk, en wy willen den Leser dit te geloven, niet aandringen, alhoewel het na alle schijnbaarheid, het Zegel deser Stede geweest kan zijn, en van d'Heer *Schaap* daar ook voor gehouden is. Doch om dat het aan 't bewijs ontbrak, heeft hy het aan yder zijn gevoelen over gela- ten. Dit sullen wy hier evenwel noch by voegen, dat de Stadt *Harderwijk* zoo- danigen Zegel, of Wapen, in oude tijden mede gevoert heeft gehad, gelijk wy be- schreven vinden, door d'Heer *Ernest Brink*, in zijn leven, Burgermeester der voornoemde Stadt, in 't *Nederlants Ste- deboek*, by d'Heer *I. Blaeuw* uitgegeven, dit zijn zijne woorden. *Otto den derden* dezis naams, *Grave van Nassau*, de ze- vende *Graaf van Gelder en Zutphen*, heeft, omtrent den *Jare 1229*, deze Stadt *Harderwijk* eerst laten bemuuren, en de zelve vereert met zijn eygen *Nassauws Wapen*, wezende een *Gouden Leeuw*, in een *Veldt van Azuur of Blaeuw*, met *14 Goude Turven*, gelijk 't zelve als noch van deze Stadt gebruykt wordt. Die van te vooren een *Kogge-schip* voor haar *Wapen* gevoert heeft, werdende 't zelve oude Ze- gel, als noch in der *Stat Archiven* bewaart. d' Af-beelding van dit Zegel ver- toont hy daar mede, doch en komt niet met het onze, hier boven, over een, maar het is evenwel mede een ledig *Kogge-schip*, met een mast daar in, en wie weet, of daar geen verscheyde slagh van 't zelve geweest zijn, gelijk wy van *Amsterdam* bevinden, en noch volgen zullen. 't Is ook bedenkelijk, dat'er meer Steden in

I. Deel.

Van d'oude
Zegels der
Stadt Am-
sterdam.Twijffeling
over 't zel-
ve.Een diege-
lijk van de
Stadt *Her-
derwijk*.

Hal-

I. Deel. *Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt* zouden *Van d'oude Zegels der Stadt Amsterdam.* kunnen gevonden worden, die zodanige Kogge-Schepen, by oude tijden in hare wapens en Zegels gevoert hebben gehad, nademaal deze plaatsen, aan de zee-kanten gelegen, haar met de zeevaart en visserye, meest al erneerden, en bevintmen by ervarentheid, dat de gemeene luiden, de teikenen van hun Neering, daar zy wel by varen, gemeinlijk uithangen, ja in hunne wapenen gebruiken, tot dat zy daar na, aanzienlijker, grooter, rijker en machtiger wordende, die veranderen, als of zy hun zoodanige hantering schaamden, daar door zy, als opgekomen zijn. Even zoo hebben ook de Koningen, Princen, Graven, hunne Steden, wanneer zy in welvaart toenamen, met hare wapenen vereert, als boven van de Stadt *Herdervijk* gezeyt is, en zoodanige veranderinge kan van 't oude Zegel en nieuw *Amsterdams* Wapen ook met recht vermoedt worden, schoon dat'er noit geen oude schriften van te voorschijn gekomen zijn. Voorts geeft het voeren van dit oude Kogge-schip ons genochzaam te kennen, dat *d'Amsterdammers* van alle oude tijden af, Lief-hebbers der Scheepvaerdtyc zijn geweest, gelijk 't zelve noch tegenwoordig, een van de twee Zuylen is, daar op de welvaerdtyc van deze Stadt is gegrondtvest. By aldien dat dit oude Zegel dan by die van *Amsterdam* is gebruikt geweest, zoo stellen wy vast, dat 't zelve 't alderoudtste moet zijn, dat tot onse kennisse gekomen is, want om dat 'er geen wapenen noch teikenen, gelijk in d'andere volgende, by gevonden worden. Zoo besluiten wy, dat dit Zegel al voor den Jare 1296. moet gebruikt zijn geweest, als wanneer *Amsterdam* en *Amstellandt* noch onder 't gebiedt der *Heeren van Amstel* was staande, 't welk met de doodt van Graaf *Floris*, onder *Hollant* gekomen is, als wanneer het Zegel ook verandert wiert.

Het Zegel dat daar aan volgt, is het eerste, hier vooren, seer gelijk, doch heeft geen Helm-stok of Stuur-pen, noch uitsgesneden hakborden, maar een schildt hangt aan de mast, daar in zietmen een overeindtstaande Leeuw, even als in het Wapen van *Hollandt*, dat wy ook daar voor houden: rontom in de randt staat met oude Letters, als de volgende afbeelding uitwijst, 't welk aldus gelefen moet

I. Deel.
Van d'oude Zegels der Stadt Amsterdam.

Het tweede Zegel.

Verandering

worden, SIGILLUM OPIDI DE AMESTELREDAMME, dat is, Zegel der Stede van Amstelredamme. Alzulken Zegel vintmen aan zeker Brief, gegeven in den Jare dertien hondert zeven-en-vijftig, ten tijde dat de Stamme van *Henegouw* al van 't Graaf-schap *Hollandt*, af geltorven, en *Willem d'eerste*, uit den Huize van *Beyeren*, Graaf van *Hollandt* geworden was, als Burgermeesters, (die men toen Beraders, of Raetfluiden van der Poorte van *Amstelredamme*, noemden) waren.

A. 1357:

Fan Dier.

Paulus Fansen.

Gijsbert Swickers.

Roemer Arend van den Anxter.

Welke twee voornoemde namen van *Fan Dier*, en *Roemer Arend van den Anxter*, eenige Jaren daar na, in 't boek der Handtvesten dezer Stede, onder de namen der Schepenen verscheide malen gevonden worden.

I. Deel.
Van d'oude Zegels.
 By de Zegels van d'Heer Schaap wordt noch een Brief gevonden, met het bovenstaande Zegel daar aan, gegeven in den Jare, veertien hondert en ses, ten tijde van Willem, uit den Huize van Beyeren, de selte van die name, Graaf van Hollandt, &c. En of schoon dese Brief aldus begint. *Wy Schout, Burgemeesteren, en Raden, enz.* zoo vintmen op dat Jaar 1406. in 't boek der handtvesten van *Amsterdam*, geen Burgemeesters, of Beraders, gelijk men die doen noemde, aangeteikent, ook niet eenige Iaren, daar te vooren, noch daar na, maar de Schout was *Heyn Noiert*. Hoewel nu deze brieven eerst gegeven zijn, in de Iaren, 1357, en 1406. zoo is het waarschijnlijk, dat dit Zegel vry ouder is; want ik acht, dat het zelve al gemaakt sal zijn, voor den Iare 1300. al eer 't Graafschap *Hollant* door 't afsterven van *Graaf Jan, Floris Zoon*, sonder kinderen na te laten, den stamme der *Graven van Henegouwe* aangestorven was, om redenen, die straks zullen volgen. Eenige willen, dat in het Zegel van *Amsterdam*, 't welk gebruikt is geweest, voor den Iare 1296. het Wapen der *Heeren van Amstel*, in plaats van dat van *Hollandt*, gehangen zou hebben, doch by aldien het gebroken Zegel hier boven beschreven, het rechte is, zoo is het ook buiten twijffel ouder, en zoude, volgens dien, het voorschreven gevoelen om verre stoten, maar dat die van *Amsterdam* in den voornoemden Iare 1296. (wanneer de Stadt *Amsterdam* met gants *Amstellandt*, door de t'samen-sweering van haar ongelukkigen *Heer Gijsbrecht van Anstel*, en de daar op volgende doot van *Graaf Floris*, aan *Hollandt*, quam te vervallen, en de wapenen der *Heeren van Amstel* te voeren, verboden wierden, als wy in ons tweede Boek, hier vooren, beschreven hebben) het *Amstels* Wapen uit hun zegel genomen, en dat van *Hollandt*, (on-

Heyn Noiert, Schout.

Het zegel noch ouder.

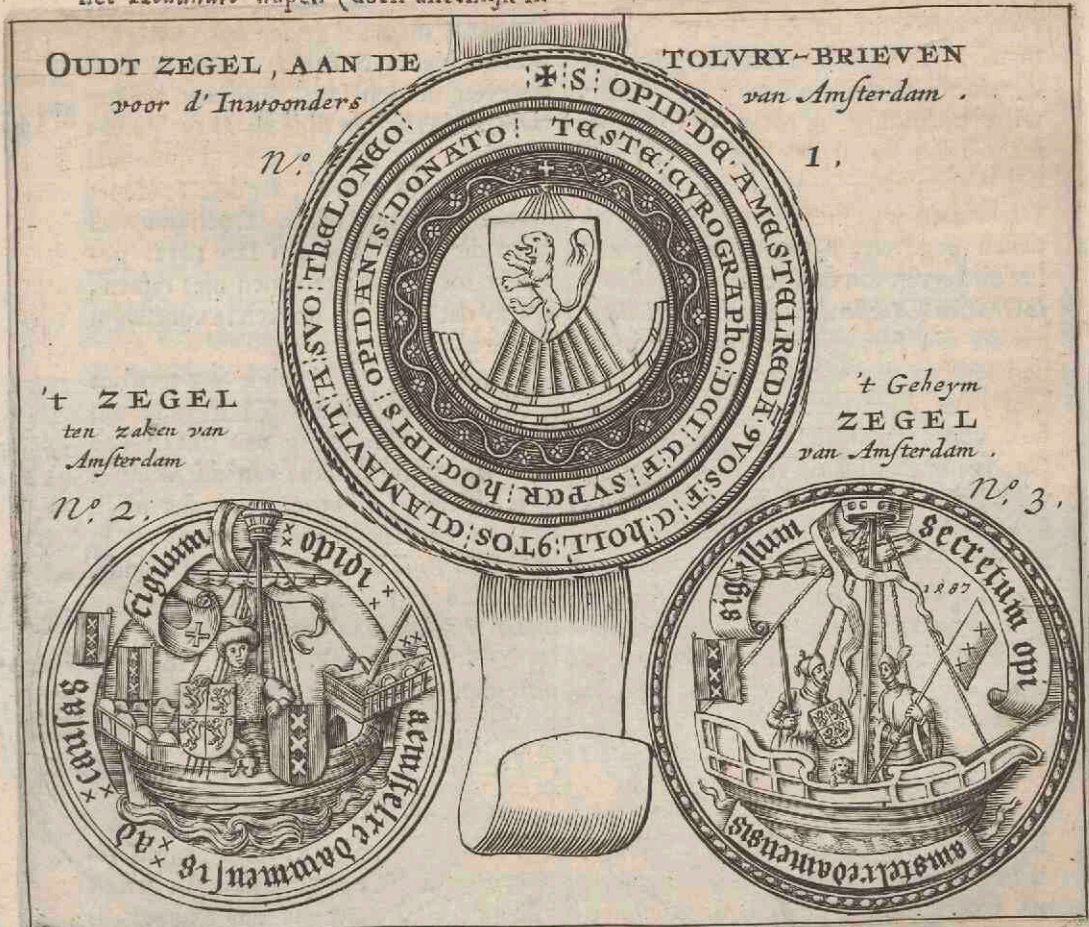
Amsterdam verandert haar Zegel.

I. Deel.
Van d'oude Zegels.
 der wiens heerschappy, zy doenmaals gekomen zijn) ten gevalle van haar nieuwen Heer, daar wederom in gestelt hebben gehadt, is seer waarschijnlijk.

Uit de naukeurige outheden van d'Heer *Amsterdams zegel der Tolvry-brieven.*
Schaap, is mede geteikent het Zegel, alhier afgebeeld, N. 1. 't welk gebruikt wiert aan, en tot bekrachting der Brieven, die d'Heeren Borgemeesters van *Amstelredam*, aan alle hare Poorters, (die des nodigh hadden en versochten) verleent hebben, tot getuig'nis, dat zy Inwoonders waren der Stede van *Amsterdam*, en volgens dien, van des Graven Tollen voor hare Goederen te betalen, vry zijn gekent, na uitwijfen der Brieven van *Graaf Floris*, hier vooren vertoont, dese Vryheidt genieten zy noch huyden ten dage. Dit zegel geteykent N. 1. is mede een Kogge-schip, met een mast, en eenige Hooft-touwen, met 't wapen van *Hollandt* daar aan vast, even als het voorrige, doch om 't Kogge-schip gaat eerst een Binnen-randt, verciert met een rank en klaver-bloemkens; en daar om heen gaan twee randen, met ouderwets, en na die tijdt alhier gebruikelijk Latijns geschrift, daar eenige oude Letters en verkortingen onder loopen, zoo dat het (naar onse meininge) aldus gelezen, en verstaan moet worden. SIGILLUM OPPIDANORUM DE AMESTEL-REDAMME, QUOS FLORENTIUS COMES HOLLANDIÆ TOTOS CLAMAVIT A SUO THELONEO. TESTE CHYROGRAPHO DICTI COMITIS FLORENTII SUPER HOC IPSIS OPPIDANIS DONATO. Dat is. Segel der Stedelingen van *Amstelredamme*, welke *Floris*, Grave van *Hollandt* alle, van zijn Tol heeft vry verklaart. Getuyge daar van zijnde het handtschrift der voornoemde *Graef Floris*, aan de zelve Stedelingen, hier over gegeven. Men zou konnen geloven, dat dit zegel, al voort, na 't eerste ver-
Gemaakt in 't Jaar 1275.
 leenen

I. Deel. Iccenen van dese Tol-vryheid, in 't Jaar
Van d'oude 1275. gemaakt sal zijn geweest, en dat
zegels. die van *Amsterdam*, tot dankbaerheydt,
 en om *de Graaf* daar mede te vereeren,
 het *Hollandts* wapen (doch alleenlijk in

dit Tol-zegel) aan hun Kogge-schip heb- *I. Deel.*
 ben doen hangen, en dat hun gewoon- *Van d'oude*
 lijk Stats zegel, zonder Hollandts wapen, *zegels.*
 in zijn oude wezen gebleven is.

Maar in de zegels, die hier volgen, vint-
 men groote veranderingh; want in de
 voorgaende, tot noch toe, geen kruiffen,
 die nu in 't wapen dezer Stede gevoert
 worden, bekent zijn geweest. En wat
 oorspronk die hebben, of waar die van
 her komen, kan men niet seggen: Al-
 leenlijk weetmen dit, dat die van de twee
 naby leggende Dorpen in *Amstellandt*, als
Ouwerkerk en *Amsterveen* soodanige
 kruiffen (doch in meerder getal) in hunne

Wapens mede voeren, maar zonder ceni-
 ge narichting daar van te kunnen geven.
 In 't volgende Zegel dan, geteikent
 N. 2. sietmen mede een Kogge-schip son-
 der Stuur, als in d'andere, maar aan de
 mast is een Wimpel, daer in zijn de drie S.
 Andries Kruiffen die dese Stat *Amsterdam*
 in haer Wapen voert. Zodanige 2 vlag-
 gen staan ook op 't achterste van 't Schip:
 In 't schip staat een Man, die aan zijn
 slinker handt het genaamde *Amsterdams*
 wapen.

Groote ver-
 andering
 der Zegels.

Beschrij-
 ving van 't
 Zegel N. 2.

I. Deel.

Van de Zegels der Stat Amsterdam

Verklaring van dit tweede zegel.

wapen (daar van wy strax meerder sullen zeggen) is houdende. In zijn rechter arm heeft hy een *gequartileert*, dat is, gevierdeelt Wapenschilt, in yder deel staat een Leeuw, waar door 't wapen van *Henegouw* wort uitgebeeld: nevens den man legt een hondt met sijn kop, en beyde voorste voeten op het schips boordt, wiens beduidinge ik tot noch toe, niemant heb hooren uitleggen. Maar wat het Wapen van *Henegouw* aangaat, daar van hebben wy, hier vooren ten deel reddenen gegeven; Namentlijk, dat met het uitsterven van den Stam der *Hollantse Graven*, *Amsterdam* en geheel *Hollant* aan die van *Henegouw* gekomen zijnde, zoo hebben d' *Amsterdammers*, niet alleen, om haar nieuwen *Graaf*, maar ook voornamentlijk om zijn Broeder *Guye*, namaals *Bisschop* van *Utrecht*, (aan wien hy de *Heerlijkheydt Amstelland*, als wy in 't voorgaende tweede Boek geseyt hebben, geschonken had) te believen, het Wapen van *Holland*, in dat van *Henegouw* verandert, gelijk het noch tegenwoordig in dese Stadts zegels gevoert wort. En evenwel sietmen, dat zy in de twee voorseide Iaren, van 1357. en 1406. (wanneer den Stam van *Henegouw*, al uit gestorven, en die van *Beyeren* in Regeering was) noch met de zegels van 't *Hollandts* wapen gezegelt hebben. Doch 't zou konnen zijn, dat d' *Amsterdammers* na 't affsterven van den Stam van *Henegouw*, ook de zegels met die wapens verworpen hadden, en hunne oude weder aangenomen, maar die van *Henegouw* sijn herstelt, te meerder ook daarom, dat d' *Amsterdammers* dankbaar wilden zijn, voor de weldaden, die de voornoemde *Heer Bisschop Guye*, aan haar bewezen had, door 't begiftigen (volgens 't zeggen der groote Kronijk) van verscheiden *Privilegien*, of Voor-Rechten, en Vryheden, aan hare Stede gedaan. Rondom dit zegel, binnen de randt, vint men de vol-

Amsterdams dankbaarheyt aan Guye van Henegouw Bisschop van Utrecht, en Heer van Amsterdam.

gende woorden, met oude Letters uytgebeeld. CIGILUM OPIDI AEMSTELREDAMMENSIS, AD CAUSAS. Dat is, Het zegel, tot de zaken der Stede *Amstelredamme*. D'oudtste Brief, die ik met dit zegel gezien heb, wort bewaart alhier in *S. Pieters Gasthuys*, en is gegeven in den Iare, *veertien hondert twee en dertig*, ten tijde als *Vrou Jacoba* Gravinne van *Hollant* was. Zijnde wel vijftig Iaren te vooren, dat dese Stad met muuren omringt wiert. Doch hoe veel Iaren dit zegel voor den Iare 1432. gemaakt mach zijn, kan men niet ramen, ten zy dat'er ouder brieven te voorschijn mochten komen.

Maar of dit Zegel gelijk wy terstont geseyt hebben, ten eersten Intrede van de *Hollantse* Regeering van *Graaf Jan* van *Henegouw*, of die van zijn Broeder *Guye*, in den Iare 1300. gemaakt mach sijn, of namaals, na den Iare 1317. in welk Jaar *Bisschop Guye* overleden zijnde, *Amstelland* en *Amsterdam* wederom aan *Graaf Willem van Henegouw* gekomen is, is seer bedenkelijk. 't Is altijt sulks dat naar den Iare *zeftien hondert en vijftig* noch met het selve zegel gezegelt is. En noyt is hier 't *Amsterdam* een zegel gebruikt, noch te voorschijn gekomen, daar in de Wapens van de volgende *Graven* van *Hollant*, uyt de *Hayfen* van *Beyeren*, *Borgondien*, noch *Oostenrijk* gestelt zijn geweest, maar dat van *Henegouw*, is gebleven tot desen dag toe. Dit laatst verhaalde zegel wort alleenlijk gebruikt, *AD CAUSAS*, dat is, *Tot de zaken*, verstaat, die openbaar zijn, en van yder een mogen gelesen, en geweten worden, en daarom aan alle opene brieven gehangen, of opgedrukt worden, als *Volmachten*, *Verklaringen*, *Kondtschappen*, *bedigde Certificatien* en z. Alzoo staat ook onder aan den Brief met dit zegel bekrachtigt, van 't Jaar 1432. *So hebben wy des tot een oirconde, onser voornoemde Stede*

I. Deel.

Van de Zegels der Stat Amsterdam

A. 1432.

Outheydt van dit zegel.

Is onlangs noch gebruikt.

AD CAUSAS. 't zegel ten zaken.

I. Deel.
Van de
zegels der
Stadt Am-

Stede Segel van saken hier aan gehangen, &c. En aldus wort'er noch gestelt in de Brieven, daar deze zegels op gedrukt worden, Des t'oukonde, deser Stede zegel ten zaken, hier onder gedrukt, en z. Maar het segel dat wy nu fullen beschrijven, schijnt van ander aardt te sijn.

Beschrij-
vingh van
t derde
zegel.

Het zegel geteikent N: 3. is mede een Kogge-schip, seer na van maakfel als 't voorgaande, met een mast, marskorf, wimpel met de kruiffen, een rae, met een opgebonden zeil daar aan, voorts touwen, en een Amsterdamsse vlag achter op, daar het voorgaande twee heeft, en een hondt, die over boordt siet, daar in. Maar in 't schip staan twee mannen, beide gewapent, in 't volle harnas; d'achterste heeft in sijn rech-

ter hant een slaghswaert, en aan den linker I. Deel. arm, het voornoemt gevierdeelt wapen, Van de met de vier Leeuwen daar in, na alle ver- zegels der moeden, dat van de Graven van Henegouw, Stadt Am- d'andere man schijnt een Heraut, of Wa- sterdam. pendrager te sijn, om dat hy met een rok over sijn wapenen omhangen is: dese voert in beide sijn handen een lange stang, daar aan fietmen een vaendel, met de drie Amsterdamsse kruiffen daar in. In de rant staat aldus geschreven, SIGILLUM SECRE- TUM OPI: AMSTELREDAMEN- SIS. Dat is, geheym-zegel der Stede Amster- dam. By de voorstach, boven d'Amster- damsse vaen, staan dese vier cijfferletters, 1887. te kenne gevende, (na mijn vermoeden) dat dit zegel in desen Iare gemaakt is.

Ouakheyde
van dit ze-
gel. 1487.

I. Deel.

Van de
nieuwe Ze-
gels van
AmsterdamBeschry-
ving
der twee
grooten ze-
gels.Oorzaak
der veran-
deringh.

De twee bovenste afteekeningen in de voorgaande uitbeelding, mede gekomen uyt de Rariteiten van de Heer Schaap, zijn 't voorgaande zegel seer gelijk, behalven dat de Henegouwer in 't eene zegel geen helm of stormhoedt, maar een muts, of bonet, (gelijk in 't voorige zegel, daar maar een man in 't schip is) op zijn hoofd heeft, als ook een korte Wapen-rok, met Leeuwen geborduurt, over zijn harnas heeft hangen, de 2 *Amsterdamsche* Herauten hebben ook grooter pluymen op hare helmen, en in 't eene Kogge-schip zietmen geen hondt over Boordt, maar in 't Vooronder, schijnt een hondts-kop sich te vertoonen, voorts staat'er ook geen Jaartal by dese twee zegels, en het omschrift verscheelt daar slechts in, dat in het voorige *Amstelredamensis*, en in dese beyde *Aemstelredamensis*, als mede in plaats van *Opi*: door verkortingh in 't eerste, in dese laatste, *Opidi*, (hoe wel het *Oppidi* wesen most) gevonden wort.

Uyt wat redenen desen *Amsterdamschen* Heraut, met zijn drie Kruyfse vaen, den Henegouwer in dit Kogge-schip, tot gezelschap is by gevoegt, is my onbekent, ten ware dat het geschiet was, door dien *Amstelredam* tot den Jare 1482. onbezuurt is geweest, en doenmaals is begonnen met muren, toorens, grachten en Poorten omringt, en versterkt te worden, 't welk omtrent het selve Jaar 1487. voltrokken wiert, als wanneer dit zegel gemaakt is. En dat doen ter tijt de Magistraat deser Stede, haren Wapendrager met hun Banier, mede in dit Schip gevoegt hebben, daar mede aan die van *Utrecht*, en andere Vyandlijke Nabu-

ren te kennen gevende, dat zy nu ook gewapent en weerbaar geworden waren. Dit zegel schijnt gebruykt te zijn, aan Brieven tot geheyme zaken, aan Koningen, Graven, Staten, Bondtgenoten, en Gezanten, gelijk het Woordt *Secretum*, of *Geheym*, dat mede brengt.

Nu komen wy tot het laatste zegel 't welk de voorgaande drie, in de hoedanigheden zeer gelijk is, doch veel netter is het gemaakt, maar het voert een ander omschrift, want alzo staat'er, *SIGILLUM CIVITATIS AMSTELREDAMENSIS*, 1656. Dat is. *Zegel der Stat Amstelredam*, 1656. Tot onderscheyt van *Oppidum*, dat slechts, een *Stede*, of *Stedeken*, en *Civitas*, dat een *Stadt* beteikent. Dit nieuwe zegel, is nu eerst in het Jaar 1656. gemaakt, en gebruykt geworden, sedert de Heeren van den Gerechte hun zitplaats op het nieuw Raadthuys genomen hebben. Noch zietmen hier twee kleynen zegels: daar de Wapens van *Amsterdam* in staan; het een is verciert met de Keyzerlijke Kroon, en 't ander heeft in plaats van die, dit omschrift. *CONTRA SIGILLUM*, Dat is, *Tegen-zegel*. Zy worden gebruykt, om op de ruggen, tegen de grooten zegels aan te drukken: Alle de zegels worden hier ter stede gedrukt in groene Wasche, en die op Papiere Brieven komen te staan, daar wort een Papierken boven op 't wasgedrukt: Dit geschiet by d'Heeren Burgermeesteren in hun Kamer op 't Stadthuys, alwaar een schroef op eyndt van hare Tafel wort vast gezet, waar in dese zegels seer net afgedrukt kunnen worden.

I. Deel.

Van de
nieuwe Ze-
gels van
AmsterdamGeheym-
zegel.Beschry-
ving van
't laatste
Zegel.Van de con-
tra, of tegen
zegels.Worden in
groen Was,
met een
schroef ge-
drukt.

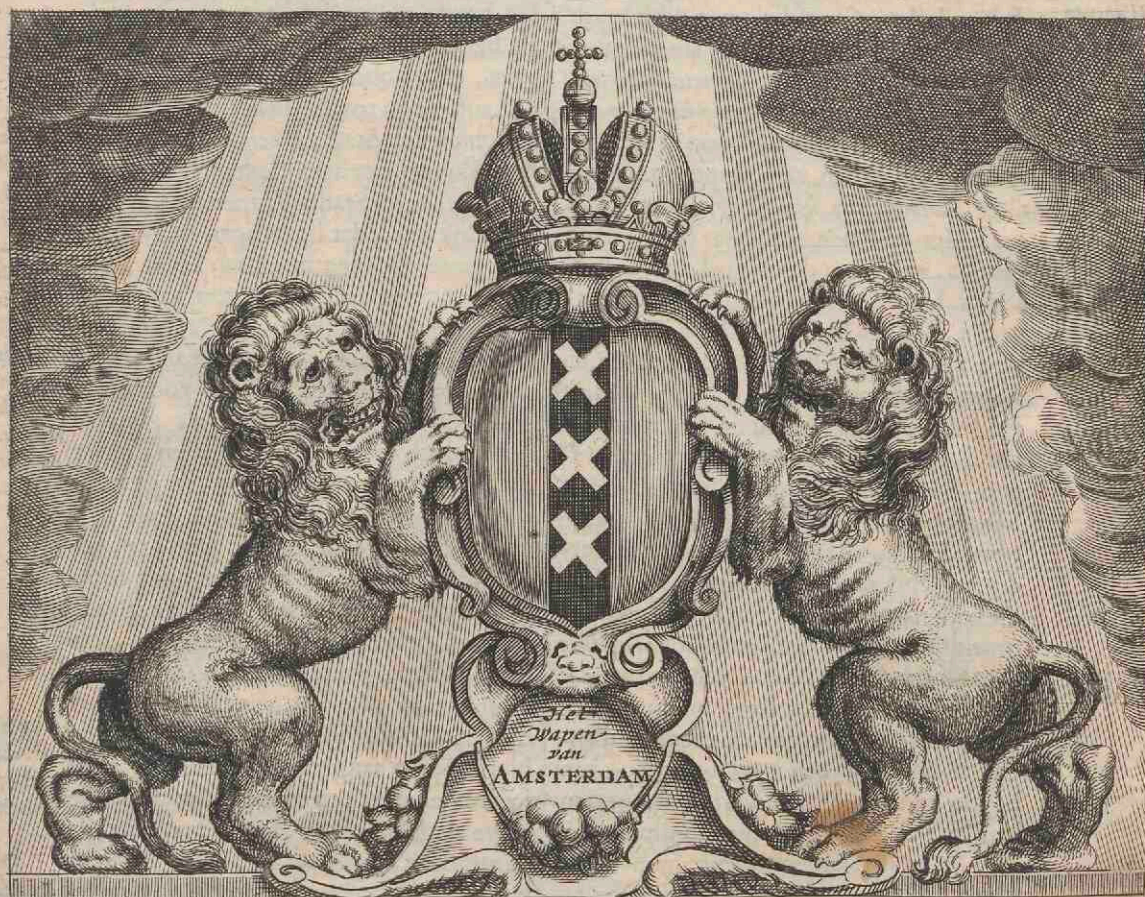
Van 't Wapen der Stadt

AMSTERDAM.

I. Deel. **H**et Wapen-schildt van *Amsterdam*, gelijk het van outs af, gevoert en uytgebeeld is, bestaat in een roodt Veldt, met een swarte Paal in 't midden, daar op drie witte, of silvere Kruysen geleyt zijn. Dit Wapen heeft den Keizer Maximiliaan, in den Jare, 1488. met zijn Keizerlijke Kroon vereert, gelijk hier na *I. Deel.* breeder volgen zal: noch sietmen twee staande Leeuwen, die 't Wapen-schildt, aan elke zijde voor 't om vallen, vast houden. En aldus wort het nu noch afgebeeld, als de volgende prent uytwijst.

De Kroon.

De Leeuwen.

Onzekerheydt.

Van wie, waarom, en wanneer dit Wapenschildt aan *Amsterdam* gekomen is, kan men niet na speuren, noch uyt-

vinden. Eenige willen, dat het zelve, om dat het niet naer d'ordre (zy meynen de *Fransche*) gekleurt is, vals soude sijn:

Dd

Maar

I. Deel.

Van 't Wa-
pen der Stat
AmsterdamOrde der
rechtmatige
Wapenen.Wat het
Metaal, en
kleur is.Misverstant
der drie pa-
len op een
gout veldt.

Maar wy seggen, dat d'oude *Duytschen* hier soo nau geen acht opgeslagen hebben gehadt; en dat ons Wapen dies ook zo veel te ouder is, nademaal, zoo het in Jonger tijdt gegeven was, daar meerder op gelet sou sijn geweest. 't Verschil be-
staat hier in, dat de swarte paal op 't roo-
de Veldt staat. 't Welk tegens d'ordre der
rechtmatige Wapenen is strijdende. De
Fransen, en onder de selve, *Monfr. de*
la Colombiere, naukeurige Lief-hebbers,
en Beschrijvers, van dese Wapen- of Bla-
zoen-konst, die veel sware boeken, met
duizenderley af-beeldfels van verscheyde
Wapenen, hier van hebben uitgegeven,
stellen sodanigen ordre, *Dat men geen me-
taal op metaal, noch kleur op kleur, moet*
zetten. Die anders doen, zoo sy seggen,
maken, of hebben valse wapenen. Maar
altijt, *Metaal op kleur, of kleur op Me-
taal.* Hun Metalen zijn maar tweederley,
Goudt, en zilver; dat is geel, en wit: Al
hun andere Verwen, als roodt, blauw,
groen, en selfs het swart, (dat in alle an-
dere zaken, beneffens het wit, onder de
verwen niet gerekendt wordt) noemen
sy kleuren. Hier leyt nu de swarigheidt,
dat de swarte paal in ons *Amsterdams* wa-
pen-schildt, op een roode grondt, dat is
kleur op kleur, gestelt is. Eenige Vreed-
zame Lief-hebbers, op dat dit geen ver-
der verschil mocht uitwerken, hebben
dit willen bemiddelen, en geseyt, dat de
grondt van 't *Amsterdams* Wapen-schildt
van Goudt was, daar op een swarte, en
twee roode palen stonden, meynende dit
goedt te maken, om datse in d'een of d'an-
der af-beelding een goude streep, aan
beyde zijden van de swarte paal gezien
hadden, als ook, door dien sommige van
dese Wapen-schilden (gelijk men mede
aan veel andere ook bespeurt) die hier en
daar in steen of houdt uitgehouwen
staan, de randen of kanten, naar des
Beeldthouwers konst, met verscheyden
fwieren en krullen al rollende gebogen,

en dan na des Schilders gedachten ver-
gult zijn. Doch hier konnense niet mede
deur, want geen oude *Amsterdams* Wa-
pens zal men sodanig vinden; en by al-
dien het Velt van Gout waar, zo most het
selve, ten minsten so breed, tussen de twee
roode en swarte paal door schijnen, als die
palen breed zijn, even gelijk het Gouden
veldt, tussen de swarte balken in het Wa-
pen der *Heeren van Amstel* (hier vooren in
't tweede boek, pag. 153 beschreven en
afgebeeldt) zich verthoont: ook mosten de
twee roode zijden, als het palen waren,
aan beyde d'uyterste kanten, zoo wel,
als beneffens de swarte paal, recht neer
gaan, en 't goude veldt most onder aan
de kanten zijn rondte behouden. Mede
betuygen dese Stadts *Wees-kinderen*, door
de teykenen van hare klederen, roodt en
swart, dat des Stadts Wapen niet anders
is. Gelijk mede dat bevestigen de Wapens
van twee Dorpen in *Amstellandt*, elk
omtrent anderhalf uur gaans van *Am-
sterdam* gelegen, waar van 't een, ge-
naamt *Amsterveen*, vijf, en 't ander ge-
naamt, *Ouwerkerk*, vier zoodanige
witte of zilvere Kruiffen, als *Amster-
dam* (doch niet op staande palen, maar
op leggende swarte Balken, en ook op
roode velden) zijn voerende, als in 't
voorgaande tweede Boek, pag. 153, ge-
zien kan worden. Evenwel zijnder som-
mige, die vermoeden, dat dese roode
velden, geel of goudt moeten zijn, op
datse als dan, met de oude Wapens, der
Heeren van Amstel, dat swarte balken
op een Goudt Veldt zijn, gelijk op de
hier vooren aangewezen plaats verthoont
is, zouden over een komen, van welke de
zelve als *Heeren van Amstellandt*, na alle
vermoeden, aan dese plaatzen, certijds
gegeven zijn geweest. En dat de Geeste-
lijkheydt de zilvere Kruiffen, om quan-
tuys, de menschen, daar mede, tot
heylichheydt aan te manen, in dese wa-
pens vereert heeft. Gelijk den *Patriarch*

I. Deel.

Van 't Wa-
pen der Stat
AmsterdamHet root en
swart der
Weeskinder-
ren deser ste-
de bevesti-
gen de kleu-
ren van 't
Stads Wa-
penschildt.Als ook de
Wapens van
Amsterveen
en Ouw-
kerk.Dat de roo-
de velden,
geel, of gout
konden sijn.En de zil-
vere kruiff-
sen van de
Geesteljk-
heyt gege-
ven.

van

I. Deel.

Van 't Wapen der Stat Amsterdam

van *Jerusalem*, aan die van *Haerlem*, met een kruys boven 't *Swaerd* in hún wapen, (zoo men leeft) voor 't innemen van *Damiaten*, vereerde. Wy konnen dese reden zoo geheel niet verwerpen, want 't zou konnen zijn, dat het Geel of Gouden veldt, door outheydt of stank rootachtig, in 't een of 't ander Wapen was geworden, of dat de Schilders, 't Goudt willende besparen, de Velden, hoog-Geel of Roodtachtig gemaakt hebben, volgens d'oude manier van zeggen, *van rooder Goudt*. Wy stijven hier niet mede, het gevoelen van die geene, die, als hier boven gezeyt is, willen, dat het Veldt Goudt is, en dat 'er drie palen, als twee roode, en een swarte in staan, maar zeggen, dat de twee roode zijden of velden, volgens dese stelling, in 't geheel in Gout, moften veranderen, maar elk zijn gevoelen vry. Doch noch volgt 'er een ander belachgelijker verschil.

Of de drie Kruysen Molewieken zijn.

Eenige nieuwe Schrijvers hebben haar onderwonden, de *Kruysen*, in 't Wapenschildt van *Amsterdam*, *Molewieken* te noemen, waar zy dit van daan hebben, is my onbekent. Voor desen plachmen die niet anders, dan *Kruysen* te heeten, gelijk het inder daat ook *Kruysen* zijn, maar zy staan op twee eynden, daar een ander kruys slechts op een eyndt, recht op en neer staat. Zommighe hebben die om onderscheydt te maken, *St. Andries Kruysen* genaamt, andere *Ruyte Kruysen*, doch geen van beyden is recht, want deze beyde staan niet recht in den Winkel-haak, gelijk die in 't Wapen, maar schuyns. De *Franse* noemen dese slagh van *Kruysen*, tot onderscheydt van d'andere, (wel verstaande, in hun *Blazoen* of *Wapen-konst*) *Saultoires*, dat is, *Springers*, of *Stappers*, om datse schijnen als met de beenen van malkander af te springen, of voort te gaan. Alzoo heeft yder oeffening of konst,

Of St. Andries, of Ruyte Kruysen.

By de Franse, Saultoires.

zijne benamingen en konst-woorden; Een Jager, of Lief-hebber van de Jacht, noemt de Ooren van een Haas, *Leepels*, de voeten *Loopers*, de staert, *de Bloem*, het vel, *den Dos*, het bloedt, *Sweet*, &c. Hier van koomen eenige woorden met de hoedanigheden, als *Voeten*, *Loopers*, over een, andere hebben geen reden, en zommige zijn tegen de reden. Dit heeftmen in de Wapen-konst mede, want een *Star* moet vijf punten hebben, of meer of minder hebbende, geestmen het een ander naam, 't Wapen van *Gelderlandt* heeft twee klimmende, en dat van *Vrieslandt*, twee leggende Leeuwen, dat van *Zeelandt* een swimmende, en die van *Brabandt*, *Hollandt*, *Vlaanderen* en andere, staande Leeuwen, dit komt alles met d'Af-beelding over een, maar vintmen in een Wapen, een Leeuw, die te rug omziet, die noemt men een *Luyper*, 't welk een geheel ander dier beteykent. Doch dit is seer troostelijk, datmen niet en twist, over de kleur, noch hoedanigheidt of Af-beelding deser *Kruysen*, of *Molen-wieken*, maar slechts over hare benaminge.

De redenen die voor den naam der *Molewieken* pleyten, zijn deze. 1. Om dat de genaamde *Amsterdamsche Kruysen* zilver, of Wit zijn, gelijkmen de zeylen der Molens gemeenlijk ook ziet. 2. Om dat die niet op het een eynde alleen, recht op en neder, maar op de twee eynden teffens staan, als men de *Molen-wieken* in 't gemeen ziet, wanneer die stille staan. 3. Om dat de eynden der *Kruysen* tot aan de beyde kanten van de swarte paal, niet ten eynde uyt gaan, maar gelijk de *Mole-wieken*, vierkant afgesneden zijn. d'Eerste reden, kan men licht wederleggen, want men kleurt alle uitbeeldingen in de *Blazoen-konst*, na dat men wil, alzoo fietmen in de Wapens van onze *Nederlanden*, goude, roode en swarte Leeuwen, voorts swarte en

I. Deel.

Van 't Wapen der Stat Amsterdam

De Wapen- of Blazoen-konst heeft haar besondere benamingen en Konst-woorden.

Drie redenen voor de Molewieken.

I. Deel.

Van 't Wapen der Stat Amsterdam

2. Reden wederleyt.

3. Reden wederleyt.

Verscheyde slagb van Kruyssen.

ook witte Arenden, Goude en Zilveren Starren, enz. En behalven dit, vintmen nu by na zoo veel Molen-zeulen, die geverft, en bruyn getaant zijn, om regen en windt te kunnen uytftaan, als witte. De tweede reden schijnt eenige kracht te hebben; maar of al schoon deze Kruyssen om datze niet recht op een been, op en neder staan, geen kruyssen genaamt mochten worden, alhoewel datze in der daat, zoo wel als d'andere, kruyssen sijn. Zo volgt daarom niet, dat het Molewieken wesen moeten, want de *Fransen*, als wy gezeyt hebben, noemenze *Saultoires*, dat zijn *Springers*, ook komenze in d' Af-beelding, by de Molewieken veel te kort, als straks volgen zal. De derde reden, van datze als Molewieken aan d'eynden, vierkant afgesneden zijn, en niet ten eynde toe uytgaan, gelijk het kruys, in 't Wapen van *Yfelseyn*, hier vooren in 't tweede Boek, pag. 153, vertoont, als ook doen, de recht-opstaande kruyssen in 't wapen van 't Sticht *Utrecht*, en de Stadt *Amersvoort*. Hier op kan men zeggen (hoewel dat de voorgestelde redenen zeer krachtig zijn) dat men zodanige afgesneden, of besloten kruyssen, schoon datse recht op en neder staan, genoch kan te voorschijn brengen, als in het Wapen der Stadt *Dantfigh* zijnder twee, 't wapen van *Jerusalem* heeft'er vijf, enz. Eyndelijk zeggen wy, dat'er

verscheide slach gevonden worden, die alle den naam van kruyssen toekomt, maar de hoedanigheden der zelve, zijn veelderley, als, rechte, schuynse, in, en uytgebogene, gespletene, omgerolde, enz.

Maar by aldien onse kruyssen Molewieken zijn, en blijven moeten, zo zijne waarlijk wel plomp en bot uitgebeelt, doch men moft dit d'oude eeuw te goedt houden, of toe staan, dat de Molens doen ter tijdt alzo gemaakt wierden: want wie heeft ooyt Molewieken gezien, daar de sporten en zeylen, in 't midden, daar zy te samen komen, door, of over malkander heen gaan, gelijk onse genaamde Amsterdamse Molewieken doen, maar altijd blijvenze een eindt lang, in 't midden van malkander af. En of men dit de Schilders of tekenaars van die tijdt, al toe gaf, zoo soudense ten minsten het hooft van de spil, of as, waar in de roeden van de Wieken t'saam vergadert worden, en dat altijd voor uit steekt, in 't midden van 't kruys, vertoont hebben. Doch 't is eenmaal tijdt om een einde van dit malen te maken, en deze Mal-molen te doen stil staan, want de windt mocht felder op steeken, en dan was hy qualijk op te houden, zoo datter de brandt licht in kon raken, en wy gevaer loopen, om een slagb van dese Molewieken wech krijgende, daar over te zuysfollen.

I. Deel.

Van 't Wapen der Stat Amsterdam

De Molewieker seer plomp gemaakt.

Hoe die behoorden te zijn.

Besluyde.

Van de Keyzerlijke Kroon, op 't Wapen-schildt van Amsterdam.

A. 1488.

De Keyzer Maximiliaen heeft in den Jare 1488. 't Amsterdams Wapen-schild vereert met zijn Keyzerlijke Kroon, om zonderlinge dienften, hem bewezen, waar van den Gunst-Brief noch zorgh-

vuldiglijk, by deses Stats oude Privilegien en Vryheden bewaardt wordt; de zelve luydt van woordt tot woordt, uyt het boek der Handtvesten van Amsterdam, getrokken, als volgt.

MAXIMI-

I. Deel.
Van 's Wapen der Stat Amsterdam

MAXIMILIAEN, by der gracie Godts, Roomsche Koninck, Ertzhertogen van Oostenrijk, Hertogen van Bourgonjen, &c. Altijt vermeerder 's Rijck, ende Phillips by der zelver gracie Al-
len den geenen, die desen Brief sullen sien, ofte hooren lesen, saluyt. Omme dat wy bemercken die groote getrouwigheyt ende goetwilligheyden, ende ook mede de menighfoudige diensten, die onse Stede van Amsterdam, ende de Ingeseten van dien, tot haren swaren kosten, ons ende den Voorvaderen van onsen Sone Hertoge Coninck Philips, tot diverschen stonden gedaan, ende bewesen hebben, ende bysonder dagelijcx doende zijn, in dese onse tegenwoordige wapeninge, dien wy van noodts wegen moeten doen, omme onse Stede van Rotterdam, 't Slot, ende Stede van Woerden, tot reductie, ende onse gehoorsaamheydt te brengen, soo eest, dat wy, aansiene hoe die selve Stede niet geciert en is met eenen alsulcken Wapen, als sy wel behoort te hebben, ende dat bysonder, om dat die Poorteren ende Ingesetenen van onsen voorsz. Stede van Amsterdam voorsz. dagelijcks met haren Schepen ende goeden, te Water ende te Lande, in veele verre ende vreemde Rijcken ende Landen, converserende zijn in Koopmanschappen: Waaromme, ende om der redenen wille voorsz. ende om sonderlinge saecken, ons daar toe porrende. Wy hebben uyt onse eyghe propren wille, speciale gracie ende autoriteyt, verleent, gegunt, ende gegeven, verleenen, gunnen ende geven mits desen, onsen Briefve, de selve onse Stede van Amsterdam, dat sy van nu voortaan, tot eeuwigen daghen, hare Wapen voeren ende bekleeden, tot een eeuwige memorie van onser gracie, metter Kroone van onse Rijcke. Ende omme dat wy 't selve voor ons ende onse nacomelingen, vast, gestade, ende van waerden willen gehouden hebben, Soo hebben wy tot een Oorconde, desen Brief geteyckent met onsen eygen name. Gegeven in onse Stede van Schiedam, den elfden February, Anno veertien hondert Lxxxviiij. Ende was onderteyckent.

I. Deel.
Gunst-brief des Keyzers over de schenkadie van zijn Kroon op 't Amsterdams Wapen-schildt.

A. 1488.

MAXIMILIANUS, &c.

De Keyzer krijgt 60000. guldens van de Stat Amsterdam.

Eenige zeggen, dat desen Keyzer Maximiliaan, om sesstigh duysent guldens, verleegen was, en die nergens kon bekomen, als hier 't Amsterdam, waar voor zy hem dese schenkadie souden geeyscht, en ook verkregen hebben, 't Kan zijn, dat hy dit

geldt, tot het beleg van dese boven genoemde Steden, noodig had, en ook verkregen heeft: Voorts dat hy daar na, in Brabant en Vlaanderen komende, eenige groote Steden, over dese schenkadie, aan Amsterdam gedaan, dapper jeloers vont.

Eenige Steden zijn jeloers over dese schenkadie.

Van de twee Leeuwen, nevens t'Amsterdams Wapen.

Aan yder zijde van 't Wapen van *Amsterdam* staat een Leeuw, die het Schildt vast hout: Voor desen heeftmen de Leeuwen wel afgebeeldt, datse met d'eenen klauw het Wapenschildt, en met d'ander, des Keyzers Kroon vast hielden, maar dit is afgeschast, ter oorzaak, dat de Kroon op 't wapen vereert is, en datmen niet weet, waar de Leeuwen van her komen. Hoewel eenige willen, datse door eenen genaamt *Boelensens*, van een der *Graven* zouden verkregen zijn. Andere seggen, dat het geslacht deser *Boelensens* (hier eertijds machtig zijnde) dese Leeuwen van *Keyzer Karel de vijfde*, aan 't *Amsterdams* wapen te mogen voeren, zouden gekoft, en betaalt hebben. Doch of eenige van d'oude *Amsterdammers*,

in 't byzonder om deze ydele eere voor haar stat in 't gemeen, zoo milt hebben geweest, daar aan zouden sommige wel twijffelen. 't Zy hier om, zo 't wil, verscheide *Amsterdams* Wapens met dese Leeuwen bezet, vintmen binnen dese Stadt, in steen uitgehouwen, zo in de Stadts gebouwen, als elders, die al over de hondert jaren gestaan hebben, gelijk men zien kan aan de *Waag*, op den *Dam*, gebout Anno 1565. zoo dat het geen nieuwigheidt is. De Leeuwen vertoonen zich dapper en strijdbaar, 't staat ook Heerlijk, en 't kan voor al geen quaad, dat onse Stadts Wapen van zoo sterke en moedige Dieren, voor 't vallen gehouden, bewaakt, en bewaart wort.

Op 't Gekroont

AMSTERDAMS WAPEN-SCHILDT.

In het groote Glas, aan de Zuydt-zijde, van de Nieuwe Kerk, uytgebeeldt.

*Dus zietmen Amsterdam by Grooten gewaerdeert:
Want Maximiliaen, Rooms Koning hoogh geëert
Haar Wapen-Kruys-Schildt kroont met Diamante straelen;
En Paerlen van zijn Kroon, om eeuwiglijk te praelen,
Als met een dankbaer merck van zijne Majesteyt,
Voor 's Stats bewezen hulp, en hun mildadigheyt,
Ten dienst van haren Heer, voor yders oog gebleken:
Een eer, die blijft, en duurt, als 't brosse Glas zal breeken.*

E Y N D E.

Van 't Eerste Deel, des Derden Boeks.

BESCHRYVING

Van

AMSTERDAM.

Tweede Deel van 't derde Boek.

Van de Bemuuring, oude hoedanigheydt,
en Kloosters der Stadt Amsterdam, tot den Jare
MDLXXXV.

Door J. COMMELYN, te zamen gestelt.

I I. Deel.

II. Deel.

Hollandt by Houwelijken, afsterving, en andere verandering der *Graven*, van 't eene Geslacht-Huis op 't ander vervallende, en eindelijk in de *Bourgondische Stam* geraakende; haar door moedige opheffende Oorlogen met Schattingen zeer beswaart vindende, tot eindelijk haar onversaagden Furst, Hertog Karel van *Bourgondien* op den 5. January des Jaars 1477. in de Slach voor *Nancy* gebleven, en aldaar begraven was; weder groote veranderingen te gemoet ziende, door het Houwelijk by zijn eenige naargelate Dochter, Vrouw *Maria* van *Bourgondien*, Gravinne van *Hollandt*, *Zee-landt*, &c. aangegaan met *Maximiliaen van Oostenrijk*, namaals *Rooms-Koning* en *Keizer*, en dienvolgende onder de *Oostenrijkze Heerschappye* vervallen; te meer alsoo de voornoemde Gravinne door een ongeluckige val van 't Paart, te Jacht rijdende, in 't eerste Jaar haarder Echts quam te overlijden, tot Erfgenaam haar Landen achter latende *Philips* haar Soon, de negen-en-twintich-

ste Graaf van *Hollandt*, &c. Over welkers Voogdye groote beroerten in de *Nederlanden* ontstonden. *Amsterdam* (noch gedagtig de voorlede schaden en ongevalle, haar toegekoomen, door de misverstandentusschen haar Heeren van *Amstel*, en Gebuuren voorgevallen, en nu machtiger geworden zijnde, sulcx te gemoet siende, en voor diergelijcx vresende, heeft voor genoomen haar selven te beschermen; des die van de Regeringe inden Jare 1481. en 82. te raden werden, haar Stadt te vergrooten, en weerbaar te maken: te meer, alzoo vermoet wert, reets veel Timmeradien daar buiten gestaan te hebben, blijkende aan der *Paulinianer* Klooster Kerk, nu de *Waal*en tot haar Godtsdienst toegevoegt, hier na in 't vierde Boek, pag: 85, breder beschreven; wiens Bouwing inden Jare 1409. zijnde twee-en-seventig Iaren voor deze uytlegginge geschiet is; sulks dat moet vast gestelt werden, dit Klooster daar zoo lange alleen (zonder andere gebouwen) niet gestaan te hebben;

Dit dan bewesen, en dese tweede uitlegginge

Carel van Bourgondien, Graaf van Hollandt.

Vrouw Maria Gravinne.

Philips Graaf.

Oorzaken van Amsterdams bemuuring. A. 1482.

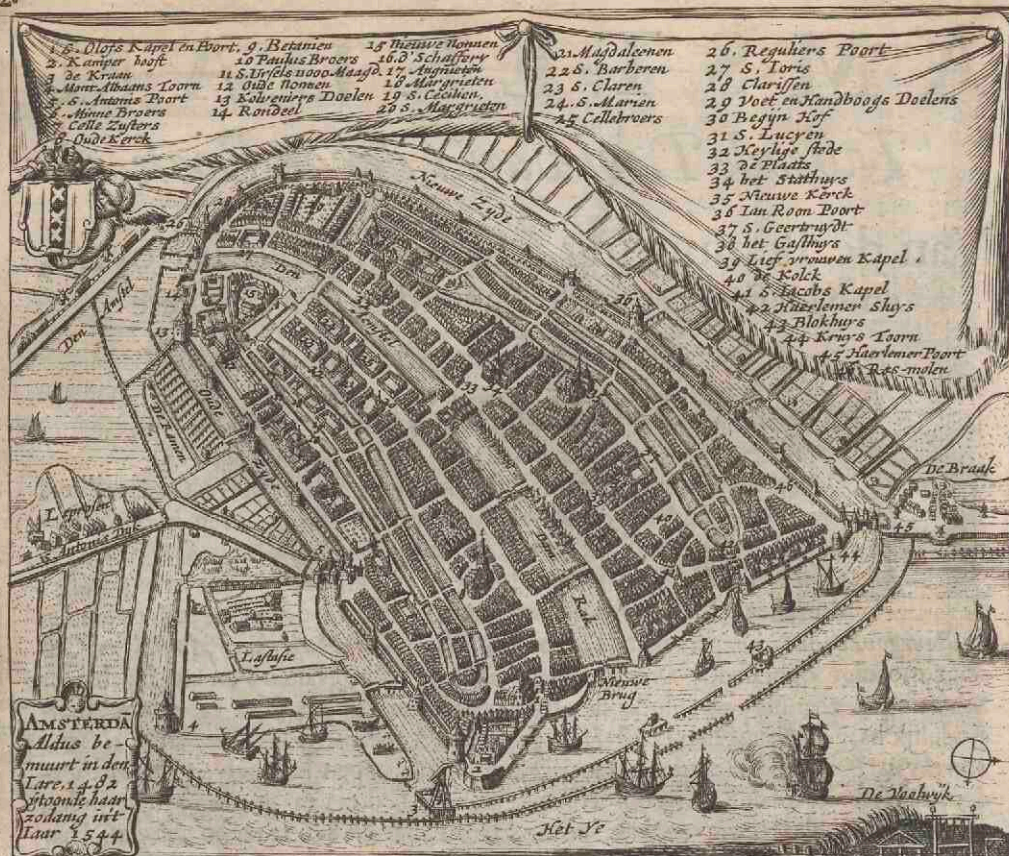
De Paulinianer, nis Franse Kerk buyters d'oude Stat.

I. Deel.
Amsterdam
vergroot, en
bemuurt.
A. 1482.

legginge, (hoe wel de tijdt van de eerste voorgaande, onseker) vast gestelt zijnde, * heeft men in den Jare 1482. begonnen, die met een Ring-muur, sterke Poorten,

en weerbiedende Toorens te besluuyten; daar mede, (zoo eenige vermoeden) een aanvang nemende aan de Kruys (nu Harig-packers - Tooren,) of Haerlemer-

II. Deel.
Amsterdam
vergroot, en
bemuurt.
A. 1482.

De Kruys, nu Harig-packers tooren.

Poort, om haar tegen die van Haerlem, en de Kermers eerst te bevrijden; als ten allen tijden haar niet veel vertrouut hebbende; tot haar groote schade, daar van wetende te spreken: gelijk sy nu mede ge-

nootsaakt waren, die daar voor, met groote giften te vrede te stellen. Dit na die tijt een sterke weerbare Tooren, tot bevrijdinge van haar Waterkant zijnde, met geen Doorluchtige spits, gelijk yegenwoordig

Tot bevrijding van de Waterkant.

* De eerste daar van, zijnde de oudste Stadt, begrepen hebbende, alles, gelegen by Westen de Oudezijts Voor-burgwal, door de Grimmele-Sluys, Binnen-Amstel, ten midden de Dams-Sluys, door 't Dam-rak, in 't Ye, tot weder inde voorsz: Voorburg-wal: bestaande dertien Mergen, drie hondert drie en tachtich roeden Lants, Rijnlantsche Maat.

De tweede aan de Nieuwe-zijde, streckende van 't Ye, by Westen het Dam-rak, door de Dams-Sluys, Binnen-Amstel, en Ofse-Sluys, tot weder ten midden de Nieuwe-zijts Voor-burg-wal, het Y-kant langs, tot in 't Dam-rak, groot negen en twintig Mergen, hondert twintig en een halve diergelijke Roeden.

II. Deel.
Van d'oude
Stats Mu-
ren, Tooren
en Poorten.

woordig verciert, als hier naar, in 't vierde Boek, pag. 255, breder aangewesen wort; maar boven, toegekapt, onder, om geschut uit te leggē, en met schiet-gaten voorsien; staande ontrent twee hondert en twintich voeten, vande voorz, *Haerlemer*, (eer-

tijts *Wint-molen*) Poort, (die, zoo andere zeggen, gestaan heeft, daar nu de Oude *Haerlemere Sluys*, by de *Sparendammer-Brug*, gelegen is, en inden Jare 1506. verbroken) met de *Stads Muur*, aan den anderen gehecht; de *Gang* achter de be-

II. Deel.
Van d'oude
Stats Mu-
ren, Tooren
en Poorten.

muurde *Borst-weeren*, op geweldde *Boogen* staande, en dat met de *Tooren* gelijk, zonder, als nu, rondt te zijn. Dit spreken andere tegen, en vermoeden, dat 't eerste bemuren aan den *Amstelkant*, tegens die van *Utrecht* geschiet is.

De voornoemde *Haerlemer-Poorts* Fondamenten geheyt, en geleyt zijnde, bestonden uyt ses *Tooren*, de vier binnenste nevens de *Muuren*, aan den anderen gebout, plat gekapt, en de buyenste, met

spitsen voorsien, binnen en buyten met *Deuren*, en *Schot-balken* versterkt, daar een *Duyker*, onder, tot *Water loofinge*, door loopende, alzo zonder *Graft*, op den *Dijk* gelegen, niet als met een sterk *Hekwerk* beschermt was.

De *Muur* in gelijker gestalte zich voorts *West Zuyt-West* streckende, tot aan *Korsjes-Poort*, tusschen beyden met twee *Tooren*, en een *Kooren-moolen* voorsien, welke poort gantsch onsterk zijnde,

Ee niet

Oude Haer-
lemer
Poort.

Korsjes
Poort.

I. Deel.

Van d'oude
Stats Mu-
ren, Tooren-
en
Poorten.I an Roorn-
poort.Gasthuys
Moolen.

Haey-poort.

Boere-ver-
driet.

Doelens.

Heylige-
wags poort.

niet als tot een uytgang, na 't *Karibuy-
fers Klooster*, en daar buyten leggende
paden streckende; en met het vergrooten
der Stadt soo vernieticht, dat niet als de
naam aan een *Brug-en steeg*, daar by ge-
legen over gebleven is.

De *Ring-muur* vervolgende, komt
men aan *Jan Rooden Poort*, van gelijken
niet als een *Lant-Poort*, zonder uyttocht;
doch grooter en sterker tot tegenweer, en
zonder verheven spits, als tegenwoordich
(in 't vierde Boek, pag. 258. nader aange-
wefen) tusschen beyden met drie toorens,
de middelste de aanzienlijkste, tot be-
scherming der muren versterkt; van daar
haar voorts in manier als vooren zuyde-
lijk heen strekkende, na een groot plat
Rondeel, een *Kooren-Moolen*, daar op
staande, genaemt de *Gasthuys-Moolen*, ge-
legen achter 't *Elizabeths Gasthuys*, (als
doen ten zuyden, aan des Stats Raat-huys
staande) na 't welke de straten daar ne-
vens, noch heden de *Gasthuys*, en *Gast-
huys-Moolen-stegen* bekend zijn, niet als
dese Naam-tekenen daar van over blijven-
de, de Muur tusschen *Jan Rooden-Poort*,
en dit *Rondeel* met een Wacht-tooren
versterkt wesende.

Dit zuydelijk zo voort gaende tot ze-
kere Wacht-tooren, namaals in een *Lant-
poort* (onder de naam van *Hey-poort* ver-
andert, tot welker gedachtenisse die daar
leggende *Steene-brug*, als noch de *Hey-
brug* genaamt wert; en dat wijders tot
seker *Verlaat* inde Stats *Graft*, als doen
de naam van 't *Boeren-verdriet* voerende,
naaft de *Luytersche Kerk*, dat als noch
een doorvaart van 't *Speuy*, inde *Cingel*
is: van 't voorsz. *Rondeel*, tot alhier, ston-
den drie Wacht-toorens op de Muur; die
u voorts Oostelijk aan, achter de twee
Schutters-Doelens heen, tot den *Amstel*
toe, leyden; tusschen beyden versterkt
met een *Rondeel* of sterke Tooren, aldaar
gebout tot bescherming over de weg
na den *Overtoom*, de *Heylige-weg* ge-

naamt, naderhant in een Poort (onder de
naam van de *Heyligewegs-Poort* veran-
dert: en zoo voorts, onderweg noch
een Wacht-toorenken ontmoetende, tot
aan de *Reguliers-Poort*, een van de drie
voornaamste aankomsten deser Stede, by
westen den *Amstel* gelegen: na tijts
geleghenthyt een weerbaar gebouw, be-
quaem den *Amstel* aan dien hoek met
een sterke Wacht-tooren te beschermen:
ten wederzijden diergelijke weerbieden-
de spitse Toorens hebbende, de poort daar
tusschen in gebout, staande met *Gevels*;
Uurwijser, *Klok*, vaste *Deuren*, *Schut-
balken*, en een *Ophaalende Val-brug*
voorzien; s'nachts met een houtte *Hek*
voor beslooten, en beschermt: Voorts
met de Muur, tot de voorsz. Wacht-too-
ren, op de west-hoek van den *Amstel*
staande, aan een gehecht, en 't Stats *Swan-
nen-hok* daar tegen aan gelegen: is in dien
staat meest gebleven, tot den Jare 1618.
als doen door den brandt verslonden, en
een toren daar op gebouwt, nader in 't
vierde Boek, pag. 260 aan gewezen.

Dit is met een Houte-Brugh de *Roode*
geheten over den *Amstel* aan de *Onde-
zijde* vast gehecht; daar buyten voor den
Muur, met paal-werk gesterkt, met
een *Boom* tot openingh, en *Wacht-huys*
bewaart. De *Stats-muuren* aldaar ten
Oosten de *Rexier* met een geweldig hal-
ve-ronde-sterkte, haar aanvang nemen-
de, inde wandeling het *Half-rondt* ge-
naamt; mede bewaarplaats eeniger stuc-
ken *Geschuts*, *Kruyt*, en andere *Krijgs-
behoefigheden*, en naderhant woonste-
de voor *Stats Opsender* der *Krijgs-voor-
raden*, tot ontrent den Jare 1632. nevens
der *Stede Timmer-tuyn*, (daar tegen over
gelegen) verbroocken: en in een straat
verandert; hier na in 't vierde Boek, pag.
281. blijkende. Vijfhondert voeten, in
manier als vooren dese Muur vervolgen-
de, komt men aan de geweldige Tooren
Swijcht Utrecht, als in 't vierde Boek,
pag.

II. Deel.

Van d'oude
Stats Mu-
ren, Toorens
en Poorten.Reguliers-
poort.

Swanenhok.

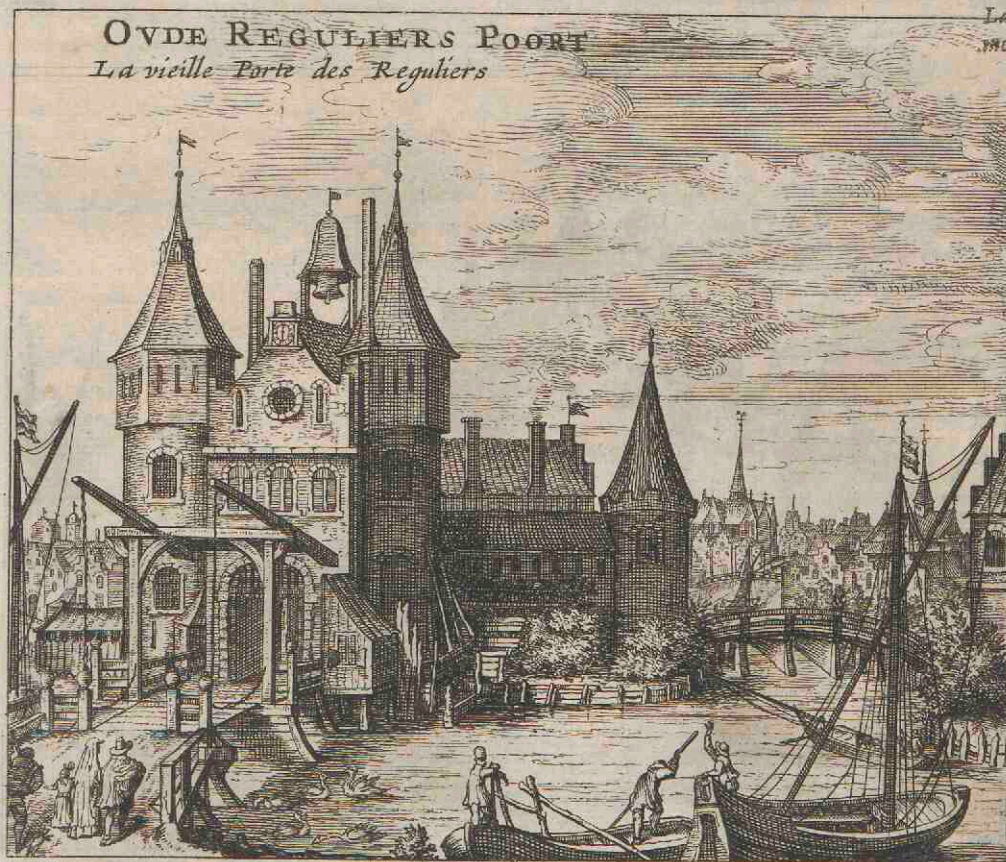
De Roode-
brugh.Half-rondt
of Rondeel.Stats Tim-
mertuyn.Swijcht
Utrecht,
pag.

II. Deel. pag. 212 te lezen is, zijnde nevens 't voor-
Van d'oude noemde *Rondeel* (met de muur aan den
Stats mu- anderen gekoppelt) een Slot, tot bewa-
ren, Torens, ringe des *Amstels*, en Dwingelandt der
en Poorten. *Strichtsche*, nu de *Kloveniers Doelen*.

Die voorts Noort-oostlijker achter 't

Klooster der Oude-Nonnen aan strecken-
 de, ontmoet men het *Raam-poortje*, toe-
 gang der *Laken-ramen*, (aldaar van bin-
 nen de Stadt, inden Jare 1528. verplaaft)
 gelegen tegen over de straat, nu het *Rus-*
landt genaamt, tusschen beyden tot be-

II. Deel.
Van d'oude
Stats mu-
ren, Torens,
en Poorten.
Oude Non-
nen.
Laken-Ra-
men.

vrijding, met een platte Wacht-tooren
 versterkt: van daar haar streck nemende,
 na seker *Lant-poortje*, genaamt de *Hoo-*
ge-poort, (in seker Tooren, inde muu-
 ren staande, daar nu de *Boshuys-sluis* ge-
 legen is) en dat wellicht na de oude *Hoog-*
straat; die daar op uyt komt, genaemt;
 en dan voorts na de *St. Anthonis Poort*,
 uytgang des *Zeedijks*, op *Muyden* en
Goylandt, zijnde de vaste, en grootste,
 van alle de Stadts Poorten, met ses spitse

Toorens gesterkt; de twee machtigste;
 ter weder zijde, tot bescherminge der
 Stadts Muuren en Graften, de buy-
 tenste, seker *Sluysken*, tot lossinge
 des *Amstels-water*, (daar onder gelegen)
 bedeckende, voorts met behoorelijke
 sluyting, tot tegenweer voorsien, na-
 der hier van in 't vierde Boek, pag. 179
 beschreven.

Twee *Hecken*, den *Dijk* voor dese poort,
 en drie *Wacht-toorens*, de Muuren van

Ec 2

't Raam-

Hooge-
 Poort.

St. Anthonis
 Poort.

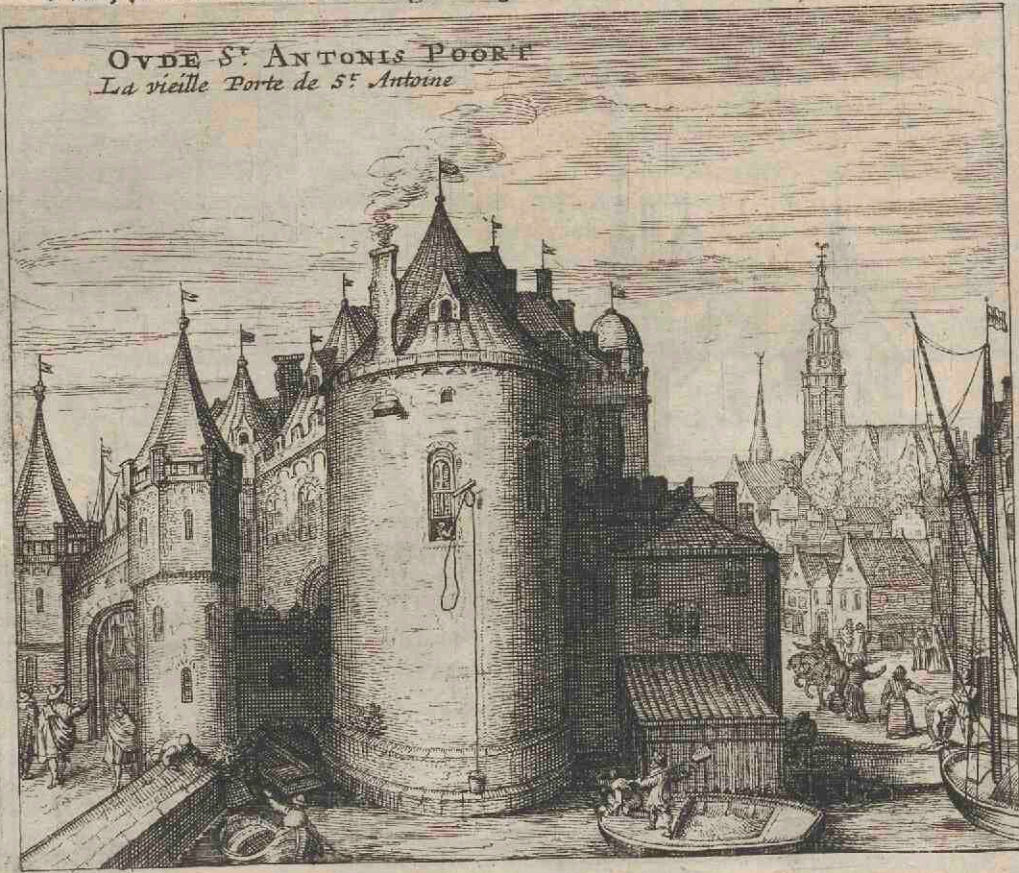
II. Deel.

Van d'oude
Stats mu-
ren, Torens,
en Poorten.
Water-
poortje.

't Raampoortje af tot herwärts toe bescher-
men; haar streek noordwärts houdende
tot seker Water-poortje, (niet als de naam
van de steech en brug, yegenwoordig daar
van bekend) zijn uytgang, na de Scheeps-
waal, (naderhant met Stats vergrooting,

en uytstellen der Palen, dieper 't Ywaarts
ingebracht) en sekere Buyten-dijcx voor-
stadt, de *Lastadie* genaamt, hebbende,
bestaande uyt Pakhuysen, (doenmaals
Spijkersgeheden) *Lijnbanen* en *Timmer-
werven*, voor een overval, met een Wacht-

II. Deel.
Van d'oude
Stats mu-
ren, Torens
en Poorten.
Lastadie.

tooren en wijde Graft, tot den dijk be-
schut: de Stats Muur had tot haarder be-
scherminge, tusschen dese twee poorten
een groote, geweldige, spitse *Wacht-
tooren*; ter welker ghedachtenisse daar
noch overig is, de gront-steen van
't selvige *Rondeel*, van *Kareel-steen*, ge-
lijck alle de Stats gront-muuren, gebout, en
zekere houtte Brug, de *Bantammer-brug*
genaamt; ter gedachtenisse dat die geleyt
wiert, omtrent dien tijt, als de eerste Oost-

*Bantam-
mer Brug.*

indische Schepen, hier ter stede uytgeva-
ren, van *Bantam* weder te rug quamen,
en dat ter oorsake van de vermeerderinge
der Inwoonderen, om een toegang, tot
de voornoemde Voorstadt te hebben.
Ferdinant, Hertoch van *Alba*, des Spaan-
sche Koninkx Stedebouder in de Nederlan-
den, (vermeenende de Infantsche beroer-
ten te boven gekomen te zijn) was van
meeninge, inden Jare 1570. alhier een
sterk Casteel te bouwen, om de Stadt
daar

't Casteel
van den
Hertoch
van *Alba*.

II. Deel. daar mede in 's Konings dwang te houden; volgens twee aftekeningen, en nader verhaal, daar van in 't selfte Boek, hier na pag. 252. gedaan.

Schreyer-
hoek.
Kamper-
hoofst.

Kamper-
fleyger.

Roode
Blokkhuys.

De Stat
18 morgen
en 29 Roe-
den ver-
groot.

St. Olofs
Poort.

Grimmesse
Sluys.

Den ring in dier voegen voorts vervolgende, komt men weder aan 't *Ye*, die aldaar met een sterke Tooren (*Schreyer-hoek*) en machtigh Rondeel ('t *Kamper-Hoofst* genaamt) Huytende; in 't vierde Boek, pag. 262 afgebeeld, en beschreven: De Waterkant zich voorts westwaart na de *St. Olofs Capelle*, en *Camper-fleyger*, tot de *Nieuwe-Brug* draeyende. De *Nieuwe-zijds* waterkant was met twee steene Toorens, van de westhoek des *Damrakx* tot de *Haerlemer-poort*, bevrijt, en buyten met een dubbelde ry palen beslooten: ten midden daar nu de *Ye-brugh* is, was een sterkte (het *Roode Blokkhuys*) met geschut voorzien, en alles bequaam, om de op-*Ree* leggende Schepen te beschermen; de Stat vertoonde zich toen volgens dese nevens gaande af-beelding, en hier na in 't vierde Boek, pag. 222, 262, 269, en 294, nader aangewesen.

De Stadt aldus voor de dertemaal, achtien mergen, negen en twintig Roeden Landts vergroot, en met de Ringmuur beslooten; staat ons aan te merken, hoe die doen gestelt, en te mets, zo met gemeene, als bysondere gebouwen vermeerderd is; doch om sulcx met ordere aan te vangen, sullen die in *Oude* en *Nieuwe* zijde verdeelen, en met den *Amstel*, en *Damrak* vanden anderen scheidten.

d'Oude zijde, in zich begrijpende de helft van 't *Dam-rak* en *Binnen-Amstel*, d'oostzijde voorts d'Oude *Teer-tuynen*, *Warme-sstraat*, (voor met *St. Olofs-Poort* beslooten) en hier vooren pag. 194. nader aangewesen. De *Gans-oort*, de *Nes*, en in den Jare 1549. (met het leggen van de *Grimmenes-sluys*) daarby komende de oude *Turf-markt*; voorts de *Voor*, en *Achterburgwallen*, *Zeedijk*, en alles langs de *Stats-Muuren*, tot de voorverhaalde *Roode-*

Brugh, over den *Binnen-Amstel* gele-
gen.

Yder in 't bezonder met dwars-wegen, toegang tot den anderen hebbende, als de *Warme-sstraat*, (die van de *Wijde kerksteech*, tot den *Middel-dam*, van *Warme-outs* de *Kerk-sstraat* genaamt was) na 't *Dam-rak*, ten westen hebbende de *Nieuwe-Brugs*, *Guldenbants*, *Oude-Brugs*, *Pater noster*, *Papen-brugs*, en *Visch-Stegen*, en *Middel-dam*; Ten Oosten, tot de westzijde van de *Oude-zijts Voor-burgwal*, heeftse *St. Olofs-Kapelle-steech*, *Wyngert-sstraatje*, *Arm-steeg*, *Heyntje-boekx-steeg*; *Niesel* ofte *Liesdael*, *Enge-kerkx* en *Wijde-kerkx*. *Stegen*, *Naam-Iesus-steeggen*; *St. Anna*, met haar dwars-sstraat; *St. Fans-sstraat*, *Schoutenssteegje*, *Servets* ofte *Travets-steegje*, *Pijle*, ofte certijts *Apostel* en *Hal-steech*. Hier in is gheleghen de oudste *Hoofst-kerk*, genaamt de *Oude*, ingewijt ter eeren van *St. Nicolaas Bisschop*, en *St. Jan Baptista*. Alwaar in 't *Choor*, boven de *Noorder zijdel-deur*, inde lijst, seker *Sinne-beeldt* uytgehouden staat; vervatende een *Esel*, op de *Predikstoel*-staande, een *Paerdt* voor hem op de rug; in een *Wieg* leggende, wordende van een *Kat* gewiegt; stoute verfinninge van dien tijt; by eenige aldus verklaart; Dat de geleertheit als doen zoo vervallen was, dat by den *Ezel* mochte vergeleken werden, en de *Wereltlijke* macht by het *Paerdt*, 't welk onder hare *Geestelijke* gehoorsaamheyt verdrukt, en zonder haar believen, geen macht hebbende, als een *Paerdt*, van een *Kat*, inde *Wiege* geleyt en gesolt werdt. De vorder beschrijvinge dezer *Hoofst-kerke* is naarder t'onderzoeken, in 't volgende vierde Boek, pag. 47. en volgende *Bladen*. De *Oost-zijde* des *Binnen-Amstels*, tot de *Lange-Brug*, doen niet als achteruyten van *Geestelijke* gebouwen zijnde, zijn naderhant met de veranderinge der *kloosteren*, tot *Burgerlijke* woonhuysen, en een *Burgwal*, onder

II. Deel.
Van de stra-
ten aan
d'oude zij-
de.

Warme-
straat.
Kerkstraat.
Stegen ten
Osten en ten
Westen de
Warme-
straat.

Oude Kerk.

Kluchtig
Sinne-beelt.

Een deel
kloosters in
Burgerlijke
wooninge
verandert.

II. Deel. de naam van *Uytrechtse Steyger*) bequaam
 Van d'oude gemaakt, zullen wy met de *Gans-oort* en
 Kloofsters en *Nes* in een smelten.
 Kerken Dese nemen haar begin ten eynde de
 1° Amster- *Warme-straat*, by zuyden de *Middel-dam*,
 dam. 't voorste gedeelte onder de naam van
 De Gans- *Gans-oort*, te beyde zijde met Borgerlij-
 oordt. ke Wooninge beset, met de *Uyterse-Ste-
 Uyterse ygers*, en *Nadorst-stegen*, toegang tot de
 Steyger. *Binnen-Amstel* hebbende, ten Oosten met
 Pieter-Ja- de *Pieter-Jacobs-straat*, tot de Oudezijts
 cobs-straat. *Voor-burgwal* uytkomende, zijn dwars-
 straat onder de selvige naam, loopt daar
 uyt ten Noorden tot inde *Hal-seech*.
 De Nes. De *Nes* daar aan volgende, neemt aan-
 vang aan *St. Pieters Kerkje*; (nu de groote
 St. Pieters *Vlees-bal*) wederzijts niet als met
 Kerkje, en *Godts-huisen* en *Kloofsters* beset; ten we-
 sten 't eerste daar van zijnde *St. Pieters-
 Gasthuys*, na dien tijt een heerlijk ge-
 bouw, voor aan de straat, en achter op
 den *Amstel* haar lichten scheppende, ge-
 gelijk mede op een groote Binne-plaats het
 Celle-broers *Celle-broeders-Klooster* en *Kerk* tot ge-
 klooster. buur hebbende, met een doorgang van
 den *Amstel*, (nu het *Stijf-sel-seechje*)
 van den anderen gescheyden. Na de ver-
 andering omtrent den Jare 1583, is een
 straat op de *Uyterse-Steiger*, daar door ge-
 ordonneert, noch *St. Pieters-straat* en
 St. Pieters poort genaamt. De *Celle*, ook *Lolle-
 Broeders*, een slag van Munniken, vol-
 gens *Hospiniani* aanteekeningen, voort-
 gekomen uit der *Franciscaner* ordre, en
 dat omtrent na *Christi* Geboorte 1298 (in-
 stelder daar van zijnde eenen *Hermannus*,
 die andere *Dulcinus* noemen) meer uyt-
 terlijke *Godts-waanheyt* betoonende, als
 innerlijke heyligheyt hebbende, zulks
 dat sy van eenige *Pausen* verdoemt, en van
 andere beschermt zijn geweest; naeste ge-
 buuren ten zuyden het *Pest-huis* wezende:
 Pest-huys. zulkx dat dit *Klooster* tusschen 't *Gast-
 en Pesthuys* ingestaan heeft. *St. Marien* Kloo-
 St. Marien klooster. ster daar aan volgende, het overige van
 de *Nes*, tot de *Lange-brugh-seech* be-

slaande, is een groot breed gebouw, en
 niet als de *Kerk* op den hoek van 't *Pens-
 seechje*, daar van noch kenbaar, eenige
 Jaren lank, tot een *Laken-ball* gebruikt;
 en nu met haar *Gebuuren* in *Borgerlijke*
Wooningen, verandert. De *Oost-zijde*
 van de *Nes*, insgelijk niet als by *Geestelij-
 ken* bewoont, neemt met het oude *St. Pie-
 ters Kerkje*, en *Kerkhof* daar achter (nu de
 groote *Vleys-hall*, in 't vierde Boek, pag.
 227. nader beschreven) zijn aanvangh,
 daar naast aan, staat *St. Margrie-
 ten Klooster*, achter op de *Voor-burg-
 wal* uytkomende, het *Kerkxken* daar
 van noch in wezen zijnde, nu onder tot
 de *Kleyne Vlees-hal*, en boven tot het
Sny-burg in 't gebruyk, in 't vierde Boek,
 pag. 198 aangeroert, de rest in *Wooningen*
 verandert, met een dwars-straat, eerst de
Huys-sitten, nu de *Lombert*, of *Bank-lee-
 nings-seech*, van het *Magdaleenen* Kloo-
 Lumbert- ster af gescheyden, en meest tot de *Bank-
 van Leeninge* bequaam gemaakt, en je-
 genwoordig noch vergroot: het *Kerkx-
 ken* ten zuyden, nu tot een *Burgerlijke*
wooninge gebruykelyk, vorder in 't vierde
 Boek, pag. 190. na te zien. De *Suster-
 kens* van *St. Barbaren*, daar aan volgen-
 de, doch kleynder als het voorgaande,
 dese twee *Kloofsters* haar *Kerken* komen
 op de *Voor-burwal* uyt, nu in *Woo-
 ningen* verandert, na de verandering een
 seech tot op de *Burgwal*, daar door ge-
 leyt zijnde, als noch de *Barber-straat*
 De Barber- bekend; De *Clarissen*, met haar *St. Cla-
 raas* klooster, het tot de *Grim* vervullende;
 Clarissen zijn een ordre van *St. Clara*, discipellinne
 van *St. Franciscus* haar oorspronk heb-
 bende, zijn met het *Silver-seechje* van
 het voorgaande gescheyden, alle in *Suy-
 kerbakkeryen* en *Wooningen* verandert,
 van de *Grim* is een dwars-straat tot in dit
Silver-seechje, daar door geschooten,
 dat de naam van 't *Gebedt sonder eyndt*
 De Grim. voert; De *Grim* omslaande, komt
 men op de west-zijde van de *Oudezijts*
 Voor-

II. Deel.
 Van d'oude
 Kloofsters en
 Kerken
 1° Amster-
 dam.

St. Pieters
 Kerkje.

St. Margrie-
 ten Klooster.

Lombert-
 seegh.

St. Magda-
 leenen Kloo-
 ster.

St. Barbaren
 Klooster.

De Barber-
 straat.

Clarissen
 Klooster.

II. Deel. *Voor-burgwal*, met seven Bruggen, als
 Van d'oude *de Sleutels-Brug*, na de Brouwery van de
 Kloosters. *Sleutel* de naam voerende, *Lomberts*, of
 Etc. t' Am- *Bank van Leenings-brug*, *Varke-Sluys*, *St.*
 sterdam. *Fans Sluys*, *Kerkx-brug*, *Liesdels-Sluys*, en
 Bruggen *Arms-brug*, aan de Ooft-zijde vast ge-
 over d'oude *hecht*, dese gantsche streek niet als Bur-
 zijts Voor- *gerlijke Wooningen* wesende, waar dat
 burgwal. *eenige* niet doorgaande steegjens haar in-
 gang hebben, als het *Steenbouwers*
steechjen, *Fan Vriesen-steechjen*, *Duyfjens-*
 En steegjes. *steechjen*, 't *Goy-steechjen*, *Blaulakens-*
steechjen, 't *Swartlakens-steechjen*, *Trom-*
petters en *Paternofsters-steechjen*: de Wal-
 len tusschen de *Arm* en *Liesdels-brug*,
 wel eer tot *Hout-tuynen* gebruykelijk.

De ooft-zijde van dese *Oudezijts Voor-*
burgwal, neemt zijn aanvang aan de
Arms-brug, dien naam daar behoudende
 tot de *Kerks-brug*, het volgende wert
 de *Fluwele-Burgwal* genaamt; de stra-
 ten en stegen tot de *Achter-burgwal*
 leydende, zijn dese volgende: het *Sout-*
koopers-steechje, *Oliislagers*, ofte *Rotteneft-*
steechje, *Blaeuwe Leli-straat*, *Koorendra-*
gers-steechje, *Mindere-broers-steech*, *Kreup-*
pel-steech, *Stoof-steech*, *Doele-straat*, na de
 Steegen en *Schutters Doele* (die men vermeent in de
 straten. eerste beginfelen, alhier tot de *Stoof-steech*
 toe, gelegen te hebben) genaamt; De *Prin-*
cenhof-steeg, na het *Princen-Hof*, te vooren
 St. Ceciliaes *geweest zijnde St. Ceciliaas Klooster*, na
 Klooster. die tijdt een treffelijk gebouw, de *Flu-*
wuele en *Achter-burgwal* bereykende, op
 een groote vierkante ruimte, waar de bin-
 ne wooningen haar lichten scheppen, daar
 van jegenwoordig geen overblijffelen
 zijn, als de *Kerk*, inde voornoemde
 steech staande, nutot 's *Lants Convooy-*
Comptoir in 't gebruyk, hier na in 't vierde
 Boek, pag. 283. breder aangewesen. Hier
 naaft is aangelegghen een ander *St.*
 St. Margrieten *Margrieten Klooster*, met een groote
 Klooster *Binneplaats*, niet minder van *Gebouw*,
 geen oudtheyt daar van overich zijnde,
 maar alles in wooningen verandert, de

Huis-armen aan de Nieuwe-zijde toege-
 voecht. Het derde, en laatste der op dese
 ry staande Kloosteren, is het gebouw
 onder de naam van *St. Agneta*, met de
 veranderinge, in Wooningen herstelt, en
 als doen tusschen deze twee laatste Kloo-
 sters een straat geleyt zijnde, als noch
St. Agnieten-straat, bekent; het *Kerkx-*
ken daar van, lange Jaren tot een *Pak-*
huys voor d' *Admiraliteits Heeren* ge-
 dient hebbende, is naderhandt tot een
Doorluchtige School, en gemeene *Boek-*
kamer verordonneert: tegens dese twee
 Burg-wallen over, zijn gelegen, de twee
 Heerlijke *Nonnen-Kloosteren*, de *Oude*, en
nieuwe Nonnen, het laatste noch pron-
 kende met de *Schildery* van elf *Jerusa-*
lems-vaarders, *Burgers*, niet van de min-
 ste geslachten, en dieshalve waerdigh
 haar namen alhier gestelt te werden: Als
Pieter Hendrikz. Opmeer, inden Jare
 1525. *Coen Barentz.* 1550. *Cornelis* *Namen*
Cornelisz. Velt, 1551. *Fan Wouterz.* *van eenige*
Gael, 1553. *Matthijs van Banken*, 1553. *oude Ieru-*
Wouter Brugmans, 1557. *Floris Gerrit* *salems-*
 1560. *Thomas Sijmonsz.* 1561. *Pieter* *vaarders*
Gijsbrechtz. *Ruisch*, 1562. *Reyer Wil-* *van Am-*
lemsz. 1562. en *Evert Fansz.* *Backer*, *sterdam,*
 1563. Dits d'oorfaak der doolinge van
Philip van Zeesen, voorgevende alhier
Tempelieren gewoont te hebben. Na de
 veranderinge is dit alles, in een t'sa-
 menvoeginghe van alle door de Stadt
 ghelegene *Gasthuizen* tot Een, be-
 quaam gemaakt, en hier na in 't vierde
 Boek, pag. 110. wijtluftig beschreven:
 Op welkers *Oude Nonnen Bogaart* (ge-
 legen tusschen de *Oudezijts Achter-burg-*
wal en *Stadts Muuren*, naderhandt on-
 trent den Jare 1600. het tegenwoordige
 treffelijke *Oude Mannen-buis* getimmert
 staat; de *Gasthuizen* voor die grondt, ee-
 nige vergoedinge bekomende, breder in
 't vierde Boek; pag. 144 aangewesen.
 Dese *Achter-burgwal* neemt alhier zijn
 begin, en ten westen voorts niet als
 Woon-

II. Deel.
 Van d'oude
 Kloosters,
 Etc. t' Am-
 sterdam.

St. Agnieten
 Klooster.

St. Agnieten
 straat.

Oude en
 nieuwe
 Nonnen
 Kloosters.

Namen
 van eenige
 oude Ieru-
 salems-
 vaarders
 van Am-
 sterdam.

Oudezijts
 Achter-
 burg-wal.

II. Deel. Woonhuizen hebbende, heeft zijn toegangen tot de Oostzijde over seven Bruggen. Als de *Gast-huis* en *Ruslants-bruggen*, *Doelen-sluis*, *Stoof-seechs*, *Moolen-seechs*, en *Storm-seechs-bruggen*, en ten eynde 't *Sout-koopers-seechje*. Die haar toegang tot de *Zeedijk* en *Stats muuren* hebben, zijn dese navolgende *Stegen* en *Verlaten*; De *Storm-seech*, *Boomen-seechje*, *Moolen-seech*, *Minneke-straat*, na dat *Klooster* alzo genaamt, *Bloet* en haar *dwars-straat*, diemen zeght, inde vervolging, haar naam bekomen heeft, van de *Minne-broeders-klooster*. *Munneken*, alhier als onderzoekers der *Ketterye* (zoo men het als doen noemde) gestelt, en van 't volk, den *Bloed-raadt* genaamt, dienvolgende d'uytspraak des *Doots* verkondighden, en also het menschen bloetstorten veroorzaakten. Daar op volgt het *Huidevetters Verlaat*, en *Steenebrug*; voorts de *Barrende-seech*, *Koefstraat*, *Betanie*, en haar *dwars-straat*, na dat *Klooster* genoemt, *Oude-hoog-straat*, *Korte*, en *Lange-Spinbuis-seech*, met haar *dwars-straat*, *Rus-landt* wel eer een *Mollen-floot*, en naderhant gedempt tot een *Vlas* en *Garen-mare*l dient hebbende, blijkende by de twee open *Logien* om onder te markten, voor weynig *Jaren* afgebroken; en dan de *Slijk-straat*, nevens 't *Oude Mannen Verlaat*, en houte brug daar over; Deze zijde, als die daar tegen over meest *Kloosters* zijnde geweest, als dat van *St. Ursel*, met 11000. *Maagden*, doch niet van de grootste, na de veranderinge eerst by 't *Heel-meesters Gilt* gebruykt, en daar na tot een *Spinbuis*, (om verwilderde *Vrouspersonen* te temmen) bequaam gemaakt; in 't vierde boek, pag. 107. nader beschreven. Dan de *Tertianen*, van de ordre *St. Francisci*, anders *Paulinianen*, inden *Jare* 1446. na *Hooren* vertrokken, nu een *Proveniers-huis*, onder de naam van *St. Foris-bof*, en de *Kerk* aan die van de *Wal-*

Vande straten, grachten, en kloosters aan d'oude zijde.

Straten en Stegen op d'Achterburgwal.

De Minnebroeders: de Bloedtraat.

Oude Vlas en Garenmarkt.

Klooster van St. Ursel.

Nu 't Spinbuis.

Paulinianen Klooster.

sche of *Franse Gemeente*, tot haar *Gods-dienst* verleent. En zoo vervolgens het *Bethanien klooster*, bestaande uyt alderhande slach van bekeerde *Sondareffen*, wefende een groote ruymte, daar niet van overich is, als de *Kerk*, nu tot een *Stads Latijnsche School* verordonneert, op pag. 193. in 't vierde *Boek* nader aangetekent. Daar op volgde het *Minneke* ofte *Minnebroeders klooster*, 't grootste van alle *Manne Conventen*, haar *Kerk* in 't noorden, en d'ingang op deze *Burghwal* hebbende, van binnen voort heerlijk bebout, doch niet van over gebleven, als eenige kleyne houte huyskens, ofte *Cellekens*, achter de huysen, ten zuyden de *Bloet-straat*, en in den brandt in 't *Jaar* 1662. aldaar voorgevallen, verteert. Alles voorts in bezondere *Woningen* verandert; haar *Munneken* waren onder de *Regeerders*, en eenige in grooten aanzien, des by die vande herstelde *Godts-dienst*, zeer in 't oog, en dienvolgende oorzaak dat zy inden *Jare* 1578. nevens die van de *Regeeringe*, te *Scheep* de *Stadt* ontfeyt wierden. Dit wel het eenighste *Mans Klooster* der biddende ordenen hier ter *Stede* wefende, vermits de *ouderen* voortijts die niet en soghten, vrefende hare onbeschaamde bedeleryen, zulks dat echter in teghenwil, door toedoen van *Mr. Gillis Cabellijn*, Raadt van *Ha-roch*, *Karel* van *Bourgondien*, *Graaf* van *Hollandt*, (door *Stadthouders Brieven* gestijft) tegen *Stats Voor-rechten*, inden *Jare* 1462. met groot geweld daar ingevoerd wierden: dat anderen den *Paus*, *Pius* de tweede toeschrijven: hoewel de *Minnebroederen Gaudentes*, al in den *Jare* 1304. ofte daar ontrent, hier een *klooster* gesticht, en bewoont hadden, welke meninge eenige tegen streven, haar herwaarts komste toeschrijvende eenen *Hendrik Koenessen* vander *Schelling*, die dit *klooster* uyt *Godvruchtigheyt* ten dele stighte, en daar binne begraven leyt.

II. Deel. Van de straten, grachten, en kloosters aan d'oude zijde.

Bethanien Klooster.

Minnebroeders Klooster.

Minnebroeders uyt de Stat gezet.

Waren tegen wil daar in gekomen.

Het

II. Deel.
Van de
Kloosters
en plaat-
zen aan de
Oude zijde.
Celle-zu-
sters.

Het laatste der Kloosteren op dese rye staande, was dat, van die de *Celle-Susters Sorores-cellarii* en *Swarre-Susters* genaamt zijn, haar werk makende van kranke besmettelijke Sieken te bezorgen, gelegen op de Noorder hoek van de *Moolen-seech*, het hoek-huys, en vervolgens op de *Achter-burgwal*, daar haar Kerk stont, 't overige om een vierkante binne-pleyn betimmert, 't voornaamste daar van is een tijt lank, tot 's *Lants-convoy-Comptoir* gebruykt, doch nu alles in bezondere Wooningen verandert.

Van hier de weg te rug tredende, en de *Grim* tot de *Nes* langs gaande, komt men ter plaatse daar nu de *Grimme-Nes-sluis*, gelegen is, doen noch geen *Peyl-sluis* weseude, maar alleenlijk een toegank na de *Nieuwe-Nonnen*, met een houtbrug, ontrent den Jare 1547. gebouwt, blijkende uyt zeker verdrag, by de *Regeringe* met de *Pater* van dit Klooster, op den 23. July 1549. beslooten, nader in 't vierde boek pag. 112 aangewefen, en dat om van 't selvige (doen tot inden *Amstel* strekkende) een overgang tot de *Stads Muuren* te hebben; de ledige hoek daar van is naderhant met een treffelijke *Stats-timmer-tuyn* gevult. De wegh na de *St. Anthonis-Poort*, (hier na in 't vierde boek onder de naam van de *Nieuwe-Waag* breder beschreven) vervolgende, ontmoetmen eerst de *Cloueniers* of *Kolveniers-Doelen*, met haar omstandigheden in 't vierde Boek pag. 210 nader te beschrijven, en daar na het *Dol-buys*, en dan (na die tijt) het treffelijk *Bos*-ofte *Stats Artillery-huis*, beyde van 't *Convent* der *Paulinianen*, afgenoomen; in 't vierde Boek, pag. 150 en 296 nader aangewefen; en zoo voorts, sonder andere gemeene Gebouwen te ontmoeten, tot de *Oudezijts Kolk-sluis*, ten Oosten onderweghen hebbende 't *Fenijnich-seechje*, (door de *Huysfitten* aan de *Oude-zijde* met andere *Erven* betimmert) de *Storm-*

seech, *Water-poorts* en *Frans-talingh-seechjens*. Dese *Schut-sluis* in de *Kolk*, een van de outste zijnde, en (onder de *Zeedijk* door loopende) is met *Huysen* betimmert, zoo dat men daar over gaande, die niet gewaar wort, zijn uyt-watering door een *Vliet* (de *Kolk* genaamt) in 't *Ye* lossende; deze is ten beyden zijde met *Spijkers* of *Pak-buizen* betimmert; en zoo komtmen ten eynden, (voor by de *Wijde-seech* na de *Voor-burgwal* gaande) tot de *St. Olofs*, nu *Oudezijts Kapel*, in 't vierde Boek, pag. 75. nader beschreven; de *Oude St. Olofs-Poort* heeft daar nevens gestaan, hier vooren, pag. 194 daar van genoch gefeyt zijnde.

Dit is voor zo veel genoech van d'oude zijde, binnen zijn steene muuren ghelegen; daar van scheydende, sullen tot de beschrijving van de *Nieuwe* overtreden, en als vooren, met het scheytsel des *Damraks* en binnen *Amstel*, een begin maken; doch eerst verhalen, 't geene van de *Middel-dam*, en daar onder gelegen sluyfen (de *Oude* en *Nieuwe*-zijde aanden anderen lassende) te seggen valt: wanneer dese *Sluis* en *Dam* daar geleyt zijn, is onseker, doch niet, dat den *Dam* na de *verwoestinge* in 't Jaar 1203. of 1204. (hier vooren in 't eerste Deel verhaalt) gelegen was, daar nu de *Papenbrug* staat, maar seker ist ook, dat al voor den Jare 1387. inden *Middel-dam* een *Sluis* gelegen heeft, volgens zeker accoort, tusschen die van *Amsterdam* en de *Amstellanders*, door toedoen van *Hertoch Albrecht van Beyerem*, als *Graaf van Hollandt*, getroffen; met verhaal, dat als doen daar al huizen, ter wederzijde de *Sluis* gestaan hebben; Aan 't *Damraks* zijde, was dit met een vierkante *Visch-marct* verciert, en tot een gemakkelijke wandeling aan den *Amstels* zijde, tot ontrent den Jare 1600. open gebleven, als doen is het ten beyde zijden met *Woonhuysen* beslooten: als verder in 't vierde Boek, pag. 229. na te sien is.

II. Deel.
Van de
Straten aan
d'oude zijde.
Kolk-sluis.

St. Olofs
Kapel, en
Poort.

De Nieuwe
zijde.

Damsluis.

Middel-
dam.

Oude Visch-
markt.

Grim-Nes-
sluis.

De Nieuwe
Nonnen.

Stats-Tim-
mertuyn.

Kolveniers
Doelen.

Dolbuys.

Bosbuys.

II. Deel.
Vande straten, stegen en Markten, aan de Nieuwe-zijde.
Het Water.

De *Nieuwe-zijde*, behalven de dwars-straten, begrijpt in zich, alles by westen het *Damrak* en *Binnen-Amstel* gelegen, Als het *Water*, *Vijgendam*, den *Dam*, *Rokin*, *Kalverstraat*, *Nieuwen-Dijk*, *Haerlemer-Dijk*, *Nieuwe-zijds Voor-en-Achter-burgwallen*, 't *Speuy*, *Heyligeweg*, en voorts 't geene tot de *Stats muren*, daar binnen begrepen is. Het *Water*, nu met kostelijke *Nering-huysen* beset, als doen niet wijder, als tot de *Soutsteech*, gangbaar zijnde, is het overige tot den *Dam* ofte *Markt*, (nu de *Vijgendam*) in den *Jare 1526*. daar eerst aangeplempt, vier *Jaren* daar na, als *1530*. zijn de huysen van de *Sout-steech* tot de *Oude-brug*, begonnen achterwaerts uitgesteld te werden; als men hier voor, pag. 194. nader bespeuren kan.

Den Dam, Markt, of Plaats.

Den Dam, Markt, (doen *Plaats* genaamt) had de tegenwoordige gestalte en groote niet. Het *Oude stadthuis*, had een cicerlijke *Tooren*, naderhant ses voeten over geweken, en in den *Jare 1601*. in drie daghen tijts weder recht ghestelt, als blijkt uyt de volgende oude *Rijmen*, in 't *Oude stadthuis*, in *Burgermeesters kamer*, voor de *Schoorsteen*, in een *swarte Toetsteen*, met vergulde *Letteren* gestaan hebbende;

't *Stats-huys tooren op xix. Maert*, ses voet gebelt was,

En op *xxij. volgens*, wel *constrijk weer al recht gestelt was.*

Door *Hendrik Jacobsz.*

De oude Vierschaar.
Vogel-steeg.

De uyt springende *Vierschaar* was zo gelegen, dat met haar *Haak-geschut* de *Kalverstraat* bestrijken kon; ten *Noorden* 't *Statthuis* was de *Vogel-steech*, daar door gaande, na de *Vogel-markt*, die daar van outs gehouden wiert; tusschen de zelvige, en de *Nieuwe-Kerk* stont een blok groote *Huyzen*, 't voornaamste daar onder zijnde, de *Herberg*, de *Oude Prins*, vermaart wegens de verkooping der *Huyzen* en andere vaste *Goederen*,

die daar des *Winters* gehouden wiert, nu 't eenemaal met het bouwen des *Nieuwen Statthuis*, geslecht. Den *ingang* van den *Dam*, na't *Rokin*, ofte *Binnen-Amstel*, was een groote wijte, en dienvolgende tot de *Paerdestal* gebruykt, tot dat die in den *Jare 1612*. achter 't *Statthuis* verleyt, en de ledige plaats met treffelijke *Woonhuysen* betimmert is, nu de *Beurs-straat* genaamt, gelijk dese nevensgaande afbeeldinge uytwijst. Daar in ook de *Botter* en *Kaes-maerct*, (die noch aldaar gehouden wort) nevens de manier van kleding, doen ter tijdt gebruykelyk, en de gelegentheyte van den *Dam*, te sien is.

't *Rokin*, vintmen niet verder, als tot de *Spaar-pot-steech* gangbaar geweest te zijn, het overige tot de *Heylige-stede*, (nu *Nieuwe-zijts Kapel*) niet als achteruyten van de *Kalverstraats Huyzen* wessende, oogschijnlijk, dat die tegenwoordigh, noch veel verder uytgelegen zijn; 't Voorgenoemde *Rokin* nu ten *Oosten* met de *Beurs* (in 't vierde *Boek*, pag. 166. wijtluftig beschreven) ten deele beflooten, tot toegangen ten westen na de *Kalverstraat*, de volgende dwars-straten hebbende, de *Rooleeuws- ofte Krom-nellebooghs-steech*, *Papenbroekx*, *Spreeu-pots*, en de voornoemde *Spaar-pots* stegen: 't overige tot de voorgeseyde *Heylige-Stede*, is naderhant tot gerijf, met aanvullen, gangbaar gemaakt, met *Duyf-jens steechje*, ter halver wegh, op de *Kalverstraat* uytkomende. 't *Rokin* vorder tot de *Lange-Brug* aangaande, ontmoeten eerst ten westen de *Wijde* en *Nieuwe Heyligeweg-stegen*, het oude vermaarde *Kerkken* daar tusschen beyde geleggen, en in 't vierde *Boek*, pag. 67 nader beschreven. De *Veerfchuyten* op *Delff*

den *Haegh*, en *Rotterdam* hebben daar haar leg-plaatsen; het voorige, behalve het *Aernhemer Veer*, voor de *Spaar-pot-steech*, wort alle *Maandagen*, zijnde *Maerctdagen*, met menighte van *Dorpschuyten*

II. Deel.
Vande straten aan de Nieuwe-zijde.
Oude Paerdestal.

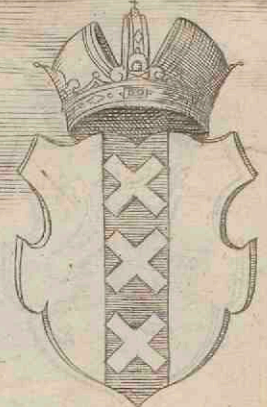
't *Rokin.*

Stegen op 't *Rokin.*

Rotterdamse, Haagse en Delftse Veeren.
Aernhemer Veer.

Den Dam en Markt
tot
AMSTERDAM

Omtrent t'laar 1570.
De Wacch

De Nieuwe kerck

Het Statthuijs

De witte leeu

De Vogel
steegh

De Botter en Kaes
markt en den Dam

De pierdestal
nu de
Beurs steeg

II. Deel. schuyten beleyt; Van de *Heylige Stede*,
Vande stra- 't *Rokin* vervolgende, vintmen ten we-
ten en Klo- sten, tot de *Kalverstraat* aangankelijk, de
sters aan de *Water- en Tak-stegen*; De *Lange-brug*
Nieuwe voorby tot de oude Stats-muuren, en
zijde. eerste gelegene *Reguliers-Poort*, ont-
 moetmen de *Valbrugh's-Brug*, gelegen
Olyslagers- over de invaart na *d'Osse-sluis* en 't *Speuy*,
steeg. en dan *d'Olyslagers steegjen*, aangaang tot de
St. Ioris *Heylige-weg*; en zoo voorby 't achterste
Kapel. van *St. Foris kapel*, en mede 't *Hospita-*
Leproos, en taal van *St. Maria*, en *St. Nicolaas*, na-
Proveniers- der in 't vierde boek, pag. 155 beschre-
huys. ven, beyde tot een *Leprosen-oste Lazarus*,
 en *Proveniers-Huys*, verstrekt heb-
 bende, na die tijt, rijk van inkomste;
 voorts tot de dwars-straat van de zelve
 naam, en zoo vervolgens, aan 't eynde de
 rechter handt omflaande, komtmen inde
Kalver- *Kalver-straat*; De eerste ontmoetinge ter
straat. rechter, tot de voornoemde *St. Foris*
steegb, niet dan gemeene Woon-huysen
 zijnde, en daar aan volgende *st. Foris*
Kapel, met haar nevens-staande gebouw,
 van groot gevaert, nevens de behuysin-
 ge langs dese *Kalverstraat*, tot de voor-
 noemde *st. Foris-steegb* streckende, die
 op een groote binne-ruymte, haar lichten
 schepten, en zoo 't schijnt in twee ver-
 deelt waren; als de *kapel* met de voorste
 helft, ten gebruyk der *Proveniers*, het
 ander gedeelte na de *Reguliers-Poort*,
 voor de *Leprosen*, achter tegens den *Am-*
stel, met een muur beslooten; zijnde
 van de oudste gebouwen, gelijk zulkx
 de voornoemde *kerk* (nu het *Kistema-*
kers-Pandt) wegens zijn uythellende
 muuren inde *Olyslagers-steegb*, genoch
 te kennen geeft. Dit is 't eenige daar van
 in wesen, doch met haar uytmuntende
 gevels seer verandert, de rest zijn nu
 Woonhuysen, tot de *Osse-sluis* by de
 Burgery bewoont: sulcx is mede aan de
 overzijde tot de *Heylige-wegb*, waar niet
 als de twee uytgangen der beyder *Schut-*
ters Doelens tuschen quamen; De voor-

seyde *Heylige-weg* verstrekt een brede
 toegang tot de Stats Muuren en Poort,
 en van daar na den *Overtoom* toe, ten zuy-
 den achter de Woonhuysen van het *Kla-*
rissen Klooster gelegen. Dit Klooster was
 van een redelijke ruymte, de Kerk en
 Wooningen daar van, nu in het *Rasp-*
werk-huis, en het westelijkste deel, den
 Hof, tegens de Stadts-muuren, in de
Weelderige-dwang, en *Almoesseniers-*
huysen verandert, hier na in 't vierde boek,
 pag. 102. en 149. aan te wijzen. Het
 overige Westerdeel, is tot gemeene
 Woonigskens (noch het *Klooster*, ghe-
 naamt) daar van afgescheyden. De noor-
 der zijde deses *Heylige-weghs*, was meest
 van *Laken-volders* bewoont, die daar
 achter haar *Volderyen* en *Vol-sloot* had-
 den, daar na in *Godtswoonigskens* voor
 arme *Weduven* en *Ongeboode Vrous-*
perzoonen verandert, door 't *Schepels*
 geslachte daar toe bequaam gemaakt,
 breder inde beschrijvinge van 't *Weduven-*
Hof, hier na in 't vierde Boek, pag. 161
 verklaart: Dit is inden Jare 1649. van daar
 verplaaft, als wanneer het nevens de *Schiet-*
perken van beyde de *Hant- en Voet-boog-*
Doelens tot erven verkocht wiert, en
 alles met treffelijke Huysen betimmert
 is: twee dwarsstraten na beyde de *Doe-*
lens genaamt, (op 't *Speuy* uytkomende)
 zijn daar door geschooten. Diergelijke
Godtsvroomigskens het *Okkers* Geslacht
 toebehoorende, stonden daar teghens
 over, die ook omtrent de zelve tijt, van
 daar, op de *Nieuwe-Braak*, by de *Haer-*
lemer-Poort verfet zijn. Het overige van
 dese *Heylige-weg* tot de *Kalver-straat*,
 niet als gemeene Woonigskens blijven-
 de. De rest aan de westzijde des *Kal-*
verstraats, tot de *Reguliers-Poort* toe,
 doen geen beter gestalte hebbende, als
 mede het gansche *Achterom*, langs de
 muuren tot de voornoemde *Heylige-*
wegb, doen namaals met het *Kloosters*
 uytkomende stegen, *Uyterse*, *Goutse*,
 en *Leytse*

II. Deel.
Vandestra-
ten en Klo-
sters aan de
denieuwe
zijde.
 't *Klarissen*
Klooster, na
het Tucht-
huys.
Laken-vol-
ders sloot.
Oude We-
duwen Hof.
Handt- en
Voetboog-
Doelens en
straten.
Heylige
wegb.
Uytrechtse
Goutse, en
Leytse Vee-
ren.

I. Deel.

Vande stra-
ten en Ste-
gen aan de
Nieuwe
zijde.Appel-
markt.
Gast-huys
Moolen-
steegh.Jan Ro-
den-poort
Straat,Lijnbaans
Beegh.De Stats
Rosmolen.Boeren-
verdriet.

Leydsche Veeren, en *Almoesseniers-*
huis seer verbetert.

Langs de Muuren, streckende na de *Haerlemer-Poort*, ontmoetmen eerst, de twee voornoemde *Doelens*, nader in 't vierde Boek p: 208. beschreven; voorts 't *Speuy* ofte *Boeren-verdriet*, de hoeck daar van, namaals met de *Luitersche Kerk* verciert zijnde, en dan de *Hay*, *vijf-vliegen*, en *Raam-stegen*, (tusschen beyden nu de *Appelmarkt* wefende) en zoo wijders na de *Gast-huis Moolen-steech*, tusschen dese en *Raamsteech* noch gelegen zijnde, de *Kruis*, en *Cleine Kruissteegjens*, alle toegangen tot de *Nieuwezijds Achter-burgvval*. Dese weg der Statsmuuren vervolgende, komtmen aan de *Huis-sitten-steech*; van daar tot de *Jan Rooden Poorts-straat*, doch eerst een hooge dubbelde dwars-steene Brug, met huizen daar boven op gezet, na de *Achier* en *Voorburgvval* streckende, (en naderhant daar geleyt) overgaande; dan 't *Oude Huis-sitten-steeghje*, (aldereerste bedienplaats der *Nieuwezijts Huis-armen* deser Stede) voor by gaande, tot de *Lijnbaans* en *Korsjes-Poorts-stegen*, (ten beyde zijden met twee *Dwars-straten*, als de *Lange*, en *Tref-Ketel-stegen* gekruylt) alle streckende tot de westzijde van de *Achter-burgvval*: wijders gaatmen 't *Katte-gats* dwars-fluysken over, tot het *Stroommarct's* dwars-steegje, eenige *Godts-huysjens* daar op de hoek staande, het overige de plaats zijnde van de daar wel eer gestaan hebbende, en N. 46. aangewezene *Stats Ros-moolen*; daar aan 't pleyn, tusschen d'*Haerlemer-Poort*, en de *H. Kruis-tooren* volgde. Alle dit voorige, tot het Voorverhaalde *Boeren-verdriet*, staande achter de Muuren, waren niet, als arme *Wooningskens*, en achter uytgangen, van de huizen op de nieuwezijts *Achter-burgvval*, behalven, dat'er rontom de Stat, onder de verwelfde bogen, in, en aan de Stats muuren, veel arme luyden, om *Godtswille* woonden.

Van hier voor 't *Stewart's* de *Nieu-*
veen-dijk (van outs tot de *Oude Haerle-*
mer-Sluis, *Pieter-Jacobs-straat* genaamt) ingaande, komt men tot de voorseyde *Schut-fluis* (wel eer met *Raderen* opgewonden) ten noorden twee naamloose *steechjens*; en ten zuyden op de *Stroommarct* uytkomende, 't *Gouvenaars steeg-*
jen, *Smak* en *Engelsche-stegen*, en zoo op de westzijde van de *Nieuwe-zijts Achter-Burgvval*; tot het dwars-bruggeken, over het *Katte-gat* gelegen, met zijn krompte na de *Stroommarct*, het *Hekel-velt* genaamt; daar tusschen beyden twee tot den anderen voortgaande *steechjens* leggende, die de naam van 't *Hemelrijk* voeren. Dese *Achter-burgvval* tegens 't *Spuy* aanstootende, heeft tot toegangen ten wederzijden, acht, zoo steene als houtte *Bruggen*, aan d'oostzijde met de volghende *dwars-straten*, aangangh tot de *Voor-burgvval* hebbende, als 't *Clim-op* en *Water-schips-steechjens*, *Pottebackers-*
steech, *Klaymans-steechje*, *Schuyt-mans-*
steechje, *Mol-steeg*, *Huys-sitten-steeg*, *Mole-*
steech, 't *Keizer-rijk*, 't *Lagersteechje* en *Wijde-steech*, daar in staande eenighe *Godts-huiskens*, het *Bouwers* gellaghte toekomende. Voorts de *Rosmarcins* en *Ros-kams stegen*; het *Speuy* langs (niet als een blinde *Muur* van 't *Ronde Begijn-hof* zijnde) komt men aan de *Bier* en *Kalk-dragers* huyskens, en zoo over 't *Houte* *Bruggeken* door de *Roosebooms-*
steech, wel eer de *Wedt-steeg* genaamt, in-
de *Kalverstraat*: die na den *Dam* opgaande, ontmoetmen ter linker hant, (de overzijste stegen, ter rechter zijde op 't *Rokin* aangedekt zijnde) de *Begijn-steech*, en daar ten eynde achter de *Kalver-straats* *Huysen*, het *Ronde Begijn-Hof*, in 't vierde Boek, pag. 165, nader daar van gesproken; voorts de eerste oude *Mannen* en *Weeshuysen*, naderhant verplaat, tegen over de voornoemde *Heylige-steets*, nu *Nieuwe zijts*- ofte *Groote Capell*, gaande zoo ten Oosten voor

II. Deel.

Van de stra-
ten en Ste-
gen aan de
Nieuwe zij-
de.Oude
Haerlemer-
sluis.

Katte-gat.

Stroommarct.

Verscheyde
straten en
stegen.Rooseboom,
of Wedt-
steegh.

Begijn-hof.

II. Deel. voor by de *Wijde Heilige-seech*, en de
Vande straat treffelijke Herberg de *Keizers Kroon*,
 ten en Ste- naa haar voorige gebruyk, het oude
 gen aan de *Weeshuis* genaamt, en zoo *St. Lucyen*,
 nieuwe en de *Fonge Roelof-stegen, den Dam*, (hier
 zijde. vooren beschreven) over, het *Stat-huis*
Fonge Roelof-seech. *Nieuwe-kerk*, en *Waag* voorby, tot op
 den *Nieuwen Dijk*, (oorspronk haars
 naams hier vooren pag. 191, te vinden) aan
 de Westzijde door het *Gravestraatje*, tot
 de voornoemde *Nieuwe-kerk*, en 't *Nieuw-
 we-zijts Latijnsche School*, toegang heb-
 bende, in 't vierde Boek, pag. 61. en 193.
 bejde nader aangeroert) voorts 't *Grave-
 straatje* voorby, tot het *Hol*, op de oost-
 zijde van de *Nieuwe-zijts Voorburg-wal*,
 uyt komende, van binnen met menichte
 van kleyne wooningskens vervult, en
 dan van daar tot *St. Nicolaas-sraat*,
 vorder tot onze *Lieve Vrouwe Gasthuis*,
 tegen *St. Geertruiden Klooster* (op de
Voor-burgval te beschrijven) aankomen-
 de, naderhant door beyden een straat, on-
 der de Naam van *Nieuwe-sraat*, door
 geleyt zijnde. Dit *Gasthuis* niet als voor
 Vrouspersonen gebout, met de andere
 Gasthuifen te samen inden Jare 1580. ter
 Onder en *Nieuwe Nonnen* verplaaft, als
 hier na in 't vierde Boek, pag. 110. te lezen
 is, was van redelijke ruimte, en daar te-
 gen over, op de noorder hoek van de
Lieve Vrouwen Kapel. *Vrouwe-seech*, onse *Lieve Vrouwe Ka-
 pel*, tegens de Huyzen op 't *Water* aan,
 na die tijt een redelijk Kerksken met een
 spitse tooren: Van hier de weg na de ou-
 de *Haerlemer-sluis* vervolgende, komt
 men ten westen aan *Dirrik van Assen*,
 ofte van *Hassels-seech*, aande *Voorburg-
 val*, op de Brug van die selvige naam,
 uytkomende, veel zijdel slopjens daar in
 zijnde, zoo dat een groote menigte volk
 aldaar woont, vorder de *kolck-seech* op
 de *Nieuwe-zijts kolk*, ofte *Wesep* en
Haerlemer Bierkaeyen, (met de *Voor-
 burgval* nader te beschrijven) uytko-
 mende; daar na de *St. Jacobstraat*, tot de

genoemde *Voor-burgval*; en een dwars-
 straat, die toegang tot de *Kolk* heeft: *Vande stra-
 ten en Ste-* dan de *Braack*, met een elleboog inde
Nieuwe-zijts Arm-seech uytkomende,
 ook de voorseyde *Arm-seech*, daar tegen
 over op de *Nieuwen-dijk* na't *Te*, en *St. De Braak.
 Jacobs Capel*, t'eenemaal in *Woonhuy-
 Armsteegh.* sen verandert, niet daar van kenbaar als
St. Jacobs het *Leyen dak*, uytstekende torenken,
Kapel. en *Uurwijzers*, en daar nevens de *Hasse-
 laars-seech*, voorts de laatste straat de
Rams-koy genaamt, daar tegen over de
Brouwers-seech, welkers doorgangh u
 tot de Oostzijde op de *Voor-burgval*
 is leydende, de ganfche *Nieuwendijk*,
 als mede de *kalwer-sraat*, is by treffelij-
 ke *Winkeliers* bewoont.

Op de Oostzijde van de *Nieuwe-zijts
 Voorburgval* komende, bevintmen tot
 de *St. Lucijen-seech*, niet als een Kloo-
 ster, en van daar tot de *Haerlemer-sluis*,
 met acht, so steene als houtte bruggen aan
 de westzijde gehegt, als de *St. Lucijen
 Gasthuis-steegs, Huisfitten-steegs, en Kerk-
 wal.* *Bruggen*, doch dese twee laetsten zijn
 met het bouwen van de *Nieuwe-kerk-
 Tooren*, en *Stadthuis*, nu met een ver-
 welft, en ruym plein, ten naaften by aan-
 den anderen gehecht, voorts de *St.
 Nicolaas, Dirk van Assen, Kolkx*, en
Arm-seechs-Bruggen: van de voorseyde
Brouwers-seech tot de *Kolk* geen Gee-
 stelijke Gebouwen zijnde, ontmoet-
 men na de voorschreven *Arm-seech*, het
 overige van de *Braak*, een niet door-
 gaande seechje, en na de bovengenoem-
 de *St. Jacob-sraat*, de voornoemde
Kolk ofte *Haerlemer en Wesep Bier-
 kaeyen*; zijnde een groot pleyn, achter
 het daar op staande *Cooren-meeters huis-
 ken*, (in 't vierde boek; pag. 186, aan-
 geroert) synde nu des Maandags de ou-
 de *Schoenen* en *Klompe markt*; dan
 voorby *Dirk van Assen-seech*, stont 't
 voornoemde *St. Geertruiden Klooster*,
 een oudt vierkant gebouw, niet groot,
 ten.

II. Deel. *Van de straten en Kloosters aan de Nieuwe zijde.*

ten oosten tegen 't *Lieve Vrouwe Gasthuis* aanpalende, en sich langs de voorz. *Burgwal*, tot *St. Geertruien-steechjen* streckende; het had tot lichtscheppinge een open binnen-ruymte: Het Kerkxken in 't noorden staande, is noch in wesen, maar in een *Suykerbakkery* verandert, gelijk mede een gedeelte van 't Klooster; 't overige is na de verandering, nevens 't *Lieven Vrouwen-Gasthuis*, in *Woonhuysen* verandert, en een brede doorgang tot de *Nieuwen-dijk*, daar door gebracht, de *Nieuwe-straat* genaamt; het *Suikerbacker-steechje*, van de *Burgwal* met een kromte, achter 't voornoemde Kerkxken, komt daar in, gelijk mede aan de zuidzijde het *St. Geertruiden-steechjen*: de *Makelaars* hebben hier ook haar *Gildekamer*. Voorts zoo voorby *St. Nicolaas-straat* en 't *Holl* gaande, tot het voorste gedeelte van de *Nieuwe kerk*, met zijn *kerkhooven*, daar een *dwars-straat*, onder de *Naam van Duyvel aan Kettings-steechje*, inde *Vogel-steech* (hier vooren aangeroert) uitkomende, komtmen op d' *Oude Appel-mareet*, langs verby de *Gasthuis-steech*, tot op de *Melk-mareet*, ofte *St. Lucijen Burgwal*; Hier is het met het bouwen van 't *Nieuwe Stede-huis*, en *Kerkx-tooren*, zoo verandert, dat 't zijn oude gestalte en naam gantsch verlooren heeft; Dese *Voor* ofte *St. Lucijen Burgwal*, (leg-plaatse van de *Goutse Schepen*, en *Markt* haarder *Tabakx-pijpen*, doch niet als op *Maandagen*, volgens de *Keur* van den 6. *February* 1663. verby de *Fonge Roelofs-steech* langs gaande, ontmoetmen verscheyde niet doorgaande *steechjens*, als 't *Melk-meisjens*, *Slooterdijker*, *Moerjans* en *svartepaerts stegen*, tot *dwars* tegens de voorverhaalde *st. Lucijen-steeg*, en *Klooster*, alhier zijn uytgang hebbende, en na de *Kalver-straat*, tegens 't eerste oude *VVeeshuis* aan streckende, als noch dat ghedeelte by de *VVeesjongens* be-

De Nieuwe straat.

St. Geertruyden steegjen.

St. Nicolaas straat en 't Hol.

Duyvel aan Kettingssteegje. Oude Appelmareet.

Melkmarct of St. Lucijen Burgwal.

Longe Roelofssteegh.

St. Lucijen Klooster, nu 't Weeshuis.

woont; sulcx dat dit *Klooster* meest langs de *Voor-burgwal*, tot het *Begijnhof* gelegen heeft, met een *Wateringh* tot in het *Speuy* uytkomende, te zamen van de *Kalver-straats* *Huizen* afgesneden; het is *lankachtig vierkant*, om een *Binnen-plein*, haar *Wooningen* hebbende, de *Kerk* stont tegens *st. Lucijen-steegh* aan, het oude gebouw daar van, meer als in andere *Kloosteren* overigh, en dieshalven met die van 't voorz. *Begijn-hof*, aan haar *outheyt* noch kenbaar, veel van de *hedendaagsche* prachtige *Bou-konst* verschelende, en dienshalven, langs d'overzijde der voorseide *Burgwal* waerdig te besichtigen.

Van hier *St. Lucijen-Brug* over gaande, komtmen op de westzijde van de *Nieuwezijts Voor-burgwal*, aan 't *Speuy* zijn begin nemende, tot de voornoemde *Brug* en *Rosemarijn-straat*, mede de *St. Lucijen Burgwal* genaamt, plaats daar de *Boom-mareet* nu gehouden wert, van hier af na 't *Weeshuis*, (daar dit voornoemde *Klooster* in verandert is) aan d'overzijde van 't water heen ziende, bespeurt men aan d'oude houte *Cellekens*, hoe de *Klosters* hier gebout waren. 't Ander deel der *Burgwal*, tot de *VVijde-steech*, een groote breete, was, en is noch de *Deventerhoutmareet* genaamt, om datter *Eyken* *Houdt lagh*, nu tot de *Bloem-mareet* gebruykt zijnde, en met *Boomen* cierlijk beplant. Dese *Burgwal* heeft tot het eynde toe, geen *Geestelijke* gebouwen meer, maar wel op *Marktdagen*, de *stoel* en *Mande-mareten*, en van de *Kolkx-Brug*, tot aan het eynde, de *Hop-handelaars*, een *Coopmanschap* met goede keuren, en *Keurmeesters* voorzien.

Alhier, de voorgenomde *Narmssteech-brugh* over, *Brouwers-steegh* en *Rams-koy* door gaande, komtmen aan d' *Ykant*, op de *sparendammer-brug*, en ten Westen de selvige, tot de *Heilige kruis*, nu *Haringpackerijs-Tooren*: De oude

II. Deel. *Van de straten, Burgwallen, en Kloosters aan de Nieuwe zijde.*

Begijn-hof.

Rosemarijn straat. De Boom-mareet.

Hoedanigheyt der oude Kloosters noch te sien, aan 't Weeshuis. Deventer houtmarkt. Bloem-mareet.

Mande-en Stoelmarkt.

Rams-koy en Sparendammer-Brug. H. Kruystooren.

II. Deel. oude Haeringpackerijen zijn hier gelegen, nu meest met Wijnkoopers bewoont, Van d'oude Straten aen de Nieuwezijde. Haeringpackerijen. Texelsckay. veel Waterlantfche Dorp-veerschuyten, houden hier haar Veeren, en ten oosten tot het Damrak, (daar dese binne-beschrijvinge, ten beyden zijden begonnen is) is de Texelsche-Kaey, leg-plaatsen veelderley Veer-kagen op Texel en Vlie-lant, en andere, daar om her gelegene Eylanden te huis hoorende. Aan de Water, of Ykant van de Oude Haerlemer-poort, af, tot aan de Schreier-boeks tooren, als doen des Stats uyerste palen, vertoonde zy haar, ghelyk de nevens-gaande Afbeeldingh uytwijft. Dit de stant van Amsterdam met zijn Kloosters en andere gemeene gebouwen, in zijn muuren zijnde, bevintmen die volgens 't voorgaande kaartje, (uyt een veel grooter, in 't Jaar 1544. alhier uytgegeven, geteikent) lankwerpich ront te leggen, en weder aangenomen te hebben, twee en vijftig mergen, drie hondert seven en tachtig Roeden Lants, behalven de Lastagie, (daar noch buiten blijvende) en volgende te beschrijven, gelijk ook de twee Monnicken Kloosters, als de Regulieren, buyten de Reguliers, en Carthuzieren, buyten de Haerlemer-poorten gelegen.

Oorzaak van de welheyt der Kloosters en geestelijke luyden t'Amsterdam. Hier in kan men zien, dat de halve Stadt Amsterdam, by na met Kloosters bezet was, d'oorzaak hier van zijnde de welvaerd, die dagelijks aangroide, want daar voorspoedt is, willen de Kloosterluiden gaerne by wonen; maar doen de Nederlantfche beroerten, voor, in, en na de tijden van den Hertoch van Alba, onse Landen begonden te doen daveren, en dat zo nu en dan Amsterdams naburige Steeden, onder 't gezagh van de Staten van Hollandt, en den Prins van Oranjen zich begonden te begeven, quamen de Geestelijke by groote menichten, die uit die Steden, en hare Kloosteren liepen, of verdreven wierden, t'Amsterdam vluchten, waar door het alhier, van al-

zulken sach van volk, grimmelde, deze Kloosterluiden, zeer weinig verblijf (indienze uit deze Stat ook ruimen moften) voor haar overig ziende, stijden de Magistraat dagelijcx, zoo veel zy konden, om hun niet onder de Staten van Hollants gebiet te begeven, noch des Prinsen krijgsvolk in te nemen. Hier door bleef Amsterdam alleen, in 't midden van haar Vyanden, hals-sterk by den Coning van spanjen, en stont verscheyde belegeringen en verrassingen door, tot dat zy ten laatsten niet langer konnende, een verdrag maakten, maar de Geestelijke met eenige van de Regeerders wierden korts daar na, met Schepen, de Stat uitgevoert, als in 't zeste Boek volgen zal.

Het eerste Klooster ter Regulieren, 't welk schijnt gesicht ontrent den Jare 1394. en dat door gunst en toedoen van Albrecht van Beieren, xxij. Graaf van Hollandt, als uit dit volgende, (getrocken uit de Amsterdamsche Beschrijvinge, van Dr. Ophridus Dapper) is blijkende.

Tot het sichten van dit Klooster, verleende Hertoch Albrecht van Beieren, in den jare, dertien hondert vier-en-negentigh verlos, en nam de Munnikken by deze volgende gunstbrief (my doorden Heer Dirk Strijker, Ridder, en Secretaris der Zee-zaken hier ter stede, ter hant gestelt) in veilige hoede.

Albrecht, by Godes Genaden Paltsgrave Aopten Rhyn, Hartoge in Beyeren, Grave van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslant; Doen kont allen luyden, want wy verstaan hebben van onsen goeden luyden van Amstelredamme, dat Heer Gijsbrecht Douwe met andere Priefteren ende goeden luyden, groote begeerte hebben, dat die dienste Godts gemeret worde in Heylige Geestelicken Stede, alsoo van cene Klooster van Sinte Augustijns regel Canonicken Reguliers, dat Heer Gijsbrecht Douwe, met andere Priefteren ende goede luyden voorsz. gaerne fonderen, timmeren ende maecken foudem

II. Deel. Van 't Reguliers Klooster, buyten Amsterdam.

Reguliers Klooster gesicht. 1394.

Gunstbrief van Hertog Albrecht van Beyeren, tot stichting van 't Reguliers Klooster.

AMSTERDAM

Ombrent A laar 1570.

Oude Kerk

Nieuwe Kerk

S. Antonis Poort

Schreyers tooren

Kemper Hoof

Harlemer Poort

St. Krijgs toren

II. Deel.
Van 't Reguliers
Klooster,
buyten Am-
sterdam.

den buyten onse Stede van *Amstelredamme*, inder prochie vander *Nyer Amstel*, daarmen onsen Lieven Heer God by dage ende by nachte in dienen mochten. En want wy met sonderlinge meeninge begeeren den dienst Gods over al in onsen lande te meeren ende te stercken: Soo hebben wy geoorlooft, ende oorloven mits desen brieven, Heer *Gijsbrechts Douwe* met andere Priefteren ende goede luyden voorz. te fonderen, te timmeren ende te maken, een Klooster van Canoniken Reguliers, van *Sinte Augustijn* ordere, buyten onse Stede van *Amstelredamme* voorz. inder Prochie van der *Nyer Amstel*. Ende ontfangen ende nemen dat voorz. Klooster, ende alle die Geestelijke luyden ende perfoonen, ende haar Dienaren die nu ende in toekomenden tijden, in den voorz. Klooster woonen fullen, ende alle haar goede, die zy nu ter tijdt hebben, ofte namaels verkrijgen fullen, in onse beschermenisse, ende ontbieden ende bevelen allen onsen dienstluyden, *Balliuwen*, *Schouten*, *Schepenen* ende *Rechteren*, over al in onse Landen, dat zy dat Klooster voorz. perfoone, luyden, dienaren ende goeden beschermen. van alle onrechts, hinder ende moeyenisse, teghens eenen yegelijcken wie hy ware. Ende waar dat faecke, dat yemant hier en boven hun luyden voorz. hinder ofte moeyenisse dede, met onbescheyde aan haren perfoonen oft goederen, dat wouden wy verhaelen ende corrigeren aan hunnen, als aan den geenen die ons van onse heerlikheydt verminderen woude. Behoudelik ons ende onse nakomelingen onsen dienst, scot, ende bede, die wy nu ter tijdt hebben ofte hebben zullen, op alsulcke goeden, als totten voorz. Klooster gegeven zijn, of als men in toekomende tijde, daar toe geven zal.

Ingestelt,
A. 1394.

In oirconde desen Brieve, bezegelt met onsen Zegele, gegeven in den Hage, opten xxj. dagh in *Januario*, in 't jaar ons Heeren, *Auyfent drie hondert vier-ende-tnegentigh*, na de loope van onsen Hove.

Daar na heeft *Walrave*, Heer van *Brederode*, en toen Ambacht-heer van *Amsterveen*, &c. ook dit Klooster begiftigt, in den jare veertien hondert acht-en-negentigh, met die vryheit, dat 'et in den *Amsteldijk*, een of meer sluizen, om daar door te wa-

teren, soude mogen leggen, als mede datmen aan den *Amsteldijk*, voor het Klooster, geen huizen meerder zoude timmeren mogen. Deze Gunstbrief luidt aldus:

W *Alrave* Heer van *Brederode* tot *Vianen*, om *Sluyzen* *Burg-Grave* 't *Utrecht*, Heer ter *Ameijde* leggen, in de ende van *Heemstede*; Doen kout allen luyden *Am-*den, alsooden *Prior* ende *Procurator* van *Amsteldijk*, ende de *Regulieren* by der Stede van *Amstelredamme*, voor hen in der name ende van *wet-geen* uyt *stigt* te laten *be-* timmeren. *gen* 't gemeen convent, ons vertoont, en te kennen gegeven hebben, hoe hen wel van noode waar, ende is tot profijt ende nutsaamheyt van hare Landen ende Goeden, leggende by 't voorz. convent, te doen maken ende leggen in den *Amsteldijk*, een ofte twee *Sluyzen*. omme 't *Water*, dat binnen haren Landt ende goeden is, te beth ende te lichtelijker te mogen loofen ende quyt worden, ende sy niet doen en mogen, noch en doeren, dan met ons oorlof, wille ende consent, daarom sy ons ootmoedelijken verfocht ende gebeden hebben, hen dat te willen verloven ende consenteren, onder onse opene brieven, soo ist dat wy, die genegen zijn, om den voorz. convente ter eeren Godts, in hare profjiten te helpen, ook aanschou hebbende op die goede gunst, die zy t'onswaart hebben ende dragen, mitsgaders die presentatie by hen gedaan, om ons ende onse nakomelingen, met hare gebede altijts in memorie te willen hebben, dien selven *Prior* ende 't gemeen convente voorz. geoorloft, geconsenteert ende gegunt hebben, oorloven, consenteren, ende gunnen met desen onsen brieve, voor ons onsen erven, ende nakomelingen, dat sy (indient hen belieft ende goedt dunkt) voor en ontrent den voorz. convente, tot profijt ende nutsaamheyt van hare Landen ende goeden in den *Amsteldijk* leggen mogen twee *Sluyzen* hoogh ofte laag, van hout ofte *Steen*, ende die selve *Sluyzen* op te mogen nemen ende wederleggen, ende doen leggen ter plaatfen ende plecken streckende langs hare landen ende goeden, daar 't hen best ende profjtelijckst dienen sal mogen, omme daar door in ende uyt, tot nutsaamheyt ende profjite van den Landen ende goede, die voorz. convente toe behoorende

II. Deel.
Gunstbrief
des Heeren
van *Brederode*, aan 't
's *Reguliers*
Klooster.

II. Deel.
Van's Re-
guliers
Klooster
buyten Am-
sterdam.

de, te mogen wateren, ende haar water-
gank te hebben, nu beginnende erflik ende
eeuwigh te mogen gebruiken, sonder ons,
ofte den onsen eenigh seggen daar inne te
hebben. Behoudelik dat die selve Sluysen,
die sy leggen fullen, by hen gehouden, en-
de onderhouden fullen wesen ende worden,
om den rechten heer-wegh met wagenen,
paarden, te voete ende anders bequamelij-
ken te mogen gebruycken, alle welke oor-
lof ende consent in mate voorz., wy vast,
ende onverbreeckelicken gehouden willeu
hebben. Ende als die gemeene Molen ge-
maekt is, om dat water te losen uyt die We-
tering ende gemeene Landen, soo sal dat
convent voorz. eenkae, ofte acker achtien
voeten breedt, ende alsoo hooch dattet alle
alsulke watering schutte, als 't voor 't ge-
meene Landt van noode ende profijtelijk
is, maken, ende dat sal staan tot beschou-
wen totten geenen die die ander Dijken en-
de Weteringen, in dese Pollert beschou-
wen. Ende voort, op dattet voorz. convent
beth in haar religien ende devotien sal mo-
gen blijven, zoo hebben wy den voorz.
convent gegunt, ende geven uyt vryheyt
en Privilegien van onse Ambochts wegen, als
datmen geen meer huysen den voorz. con-
vent, aen den *Amstel-Dijk*, naere timmeren sal
mogen, dan daar nu getimmerd staan, om te
verhoeden quade herbergh ofte onrust, en-
de verstoorenisse die die conventualen
mochten lijden, of in quade exemte ne-
men, bysonder als sy spaciment op die Dijk
hebben, ontbieden ende bevelen daaromme
allen onsen Amptlicden, Dienaren ende
Onderfaten, ende voort allen anderen die
tot ons gehouden zijn, of om ons doen
wille, dat zy den voorz. convente van dese
onse oorlof, gifte ende consent, doen ende
laten rustelijken ende vredelijk gebruyken,
sonder hen te doen moeyenisse ter contra-
rien. tot eeuwigen dagen sonder argelift. In
kennisse der waarheyt hebben wy onse ze-
gel hier aen gehangen, Gegeven op den
yerften dagh van Junio, in 't Jaar ons Hee-
ren, duysentvier hondert acht-en-tnegentig.

A. 1498.

't Klooster
mach niet
nader be-
timmest
worden.

Dese vryheit, van niet omtrent dit Kloos-
ter te mogen timmeren, is naderhandt
noch altijd, toen 't Klooster door den
brant al vernielt was, onderhouden.

Dit Klooster staken, zoo men zeit, in
den *jare vijftien hondert twee-en-dertigh*
op *Allerheiligen avondt* de Monniken

zels in brandt, en lieten brieven, en al
watze hadden, daar mee in verbranden;
uyt oorzake, zoo men voor gaf, datze
vol schulden staken, en geen middelen
hadden om die te betalen. 's Nachts qua-
menze hier ter Stede voor de Poort,
klopten aan, doch wierden niet inghela-
ten. Van hier trockenze na *Heilo*, buyten
Alkmaar, daarze zich neder zetteden,
en een Klooster op nieuw stichteden.
Zommigen willen dat de *Majeststraat* zels
het Klooster by nacht, heimelijk aan brant
liet steken, om zich zoo allengs van eeni-
ge Kloosteren, daar deze stadt geweldig
meê bezwaart was, t'ontlasten. Sulck
dat daar niet als het ledige Erf van over-
gebleven, en in dese laatste vergrootinge
Anno 1663. met het graven van de *Key-
zers-graft* eenige fundamenten ontdekt
zijn, en bevonden is, het *Choor* van haar
Kerk gheleghen te hebben inde *Uyterse-
straat*, recht daar nu de *Peyl-sluis* ghe-
maakt is, en de *Kerk*, zoo voorts weste-
lijk aan; welk ledigh *Erf* ofte *Boomgaert*,
de *Reguliers-Munneken* van *Heilo*, na-
maals verhuurden, diese daar na, behoef-
tich zijnde, verkosten aan 't ghemeene
Kapittel van de *Kathedrale Kerk*, tot
Haerlem. Tot dit verkoopen gaf hen *Ni-
klaas Bisschop* van *Haerlem*, by deze vol-
gende brief, op zekere voorwaarden, die
in dezelve verhaalt worden, verlof:

II. Deel.
Van's Re-
guliers
Klooster
buyten Am-
sterdam.
Verbrandt
in 't Jaar
1532.

De plaats
ontdekt,
waar de
Kerk ge-
staan
heeft.

NICOLAUS, By der Gratie *Godes Bis-
schop* van *Haerlem*, ende *Prelaet* van *Eg-
des Bisschops
mont*, maken kondt eenen yegelijcken, hoe
dat ons van wegen de religiose Heer. *Corne-
lis Iansz. van Schermer, Prior*, ende andere Con-
ventualen van 't *Reguliers Klooster* van *Heyloo*,
ons *Bisdoms* van *Haerlem*, ootmoedelicken
te kennen gegeven is, hoe dat haer voorz.
Convent is toebehoorende, seker *Hof* ofte
Boomgaert, groot omtrent vier Morgen,
gelegen niet veer van de Stede *Amsterdam*, ter
plaatse, alwaar 't *Reguliers Klooster*, eertijts
gestaan heeft, ende is nu omtrent twintigh
Jaren geleden, van den eersame Schout van
Amsterdam, *Willem Dirksen*, in huur gebruykt
geweest, ende die selve pachtinge nu geëx-
pireert wesende, souden die voorz. Sup-
planten

Gg

II. Deel.

Van 't Reguliers Klooster buyten Amsterdam.

plantien van meninghe wesen, het selve Hof ofte *Boomgaert* te verkoopen, den meesten daar voor biedende, ende die penninghen daar af komende, wederom te leggen, ende 't imployeren tot des Convents meeste profijt ende orber, ons daarom ootmoedelick biddende, en 't selve te willen oetroyeren ende consenteren, ende behoorlijken brieve van oetroy ende consent daar op te willen verleen. Soo ist: dat wy ter ootmoedighe bede des voorz. Supplianten genegen wese, ende gemerckt deselve verkoopinge tenderende ende wesen soude, tot merkelijk profijt van 't voorz. Convente, hebben haarlyden gheoetroyeert ende gheconsenteert. oetroyeren ende consenteren mits desen, dat sy die voorz. Hof-stede of *Boomgaert*, openbaerlijken, met voorgaande Kerckgeboden, ofte anders, den meest daar voor biedende verkopen sullen mogen, ende dat de kooper de selve Hof-stede wederom verkoopen sal mogen, tot sijnder profijt, behoudelick datmen ons ofte onsen Gedeputeerden, daar af sullen ghehouden wesen rekenfchap ende bewijs te doen, waar men de penningen daar van komende, geimployeert sal hebben, mits ook alsulke voorwaarden ende conditien, datmen, daar 't voorschreue *Reguliers Klooster* ghestaan heeft, sal doen stichten ende onderhouden een Kapelle met een Altaar, daar men op behoorlijken tijde *Missen* sal celebreren, voor de *Fondateurs* van 't selve Convent, ende die geenen, die daar begraven leggen. Des oirconde, hebben wy onsen Segelen, ten saecken, aan desen Brief doen hangen. Gegeven den vier-en twintighsten dag in *Februario*, in 't Jaar ons Heeren *duyfent vijf-hondert vier-en-seftigh*.

A. 1564.

De Mandato

Ad. Buyfer Noet.

De Reguliers Broomgaert in Erf-pacht verkoft.

Aan Jacob Zaffius.

Daar na is dezelve *Boomgaert*, die vier-en-dertigh bont, en negen-en-dertigh roeden groot was, by het Kapittel van *Haerlem* in erf-pacht verkoft; maar raakte weder, door verzuym des pachters, aan het selve Kapittel. Endelick wiert in den jare *vijftien hondert vier-en-zeventigh*, aan eenen *Jacob Zaffius*, certijts *Prior* van de

Regulieren tot *Heilo*, *Archidiaken*, *Domproost*, en *Kanonik* van de *Kerk* tot *Haerlem*, en zijnen erven en nakomelingen, in eeuwigen erfpacht, genaemt, *Emphyteusis Ecclesiastica*, verhuurt, verpacht en uytgegeven, de selve *Boomgaert* en *Hofstede*, daar eertijts dit *Reguliers Klooster* ghestaan had, met al zijn toebehooren, 't zy getimmer, boomen, plantagien, enten, &c. voor de zom of *Canon*, van een gulden 'sjaars; des moeft hy of zijn nakomelingen, behalve deze gulden, die *pro vero Canone Emphyteutico*, ter oorzake van dese erf-pacht gegeven wiert, jaerlix noch de zom van *twee hondert vijfen-vijftigh gulden*, uyt dit erf-pacht goet, betalen. En dat tot'er tijdt, dat deze *Zaffius*, of zijn erfgenaam afgeloft, en betaelt hadden, een gelijke jaarlixte rente van twee hondert en vijftig gulden 'sjaars, die een *Maria Willems*, binnen *Amsterdam*, uyt kracht van vijftien verscheide *Renten* daar op staande. *Reguliers Klooster* staan, en toen op het Kapittel van *Haerlem* sprekende, had, beloopende de hoofdzom daar van, *vier duyfent, vier hondert en zes Karolus gulden*. Deze *Zaffius* smaldeelde, (want dit stondt hem, uyt kracht van de koopbrief, vry te doen, en mocht dit erf-pacht-goet, 't zy in 't geheel of ten deelen) weder uytgeven, en gaf het daar na weder in erf-pacht uyt aan anderen. Het boven gemelde oudt eigen of *Canon Emphyteusis*, staat tegenwoordigh noch op dese plaatzen, die nu afgedeelt, en in thuynen, woonplaatfen en herbergen verandert zijn, en wordt ook misschien noch ten deelen Jaerlix betaalt, aan den bovengemelden *Secretaris Strijker*. Ook is'er een tijt lang, een groot deel, tot des *Stats Kruydt-hof* van gebreykt geworden. Doch mits al deze erven, die op dit Hof staan, tegenwoordig, met dese laetste vergrooting, binnen komen te leggen, als hier vooren verhaalt is, en ten deele aan straten, burgwallen, &c. verdeelt

Wort tot des Stats Kruyt-hof gebreykt.

II. Deel.

Van't Reguliers
Klooster
buyten Am-
sterdam.Groot ge-
zag en
Vryheydt
der Geeste-
lijke.

deelt en vergraven worden, zal mede dit oudt eigen, dat dus langh op deze gronden geltaan heeft, te niet loopen.

Wat voor een groot gezagh dese geestelijke luyden, voor de verandering der Godtsdienst, hier ter stede hadden, en met wat groote vryheydt, deze *Kloosteren* begifticht waren, blijkt ghenoech aan dit volgende getuygh-schrift, dat de boven gemelte *Jacob Zaffius* aan den Wethouderen deser stede, die dit *Klooster*, (om een vryen uytzicht te hebben, en op dat de vyant, by eenige belegering, zich in het selve *Klooster* niet zoude kunnen onthouden, noch tot zijn voordeel gebruyken, om deze stadt te beschadigen of te beschanzen) te dien tijde, wilden doen slopen en afbreken, overleverde, en op dezen zin uytquam:

A. 1572.
Insinuatie
en protestatie,
van
Heer *Jacob Zaffius*,
Prior, aan
de Heeren
Burgermeesters
van
Amsterdam
over't af-
breken van
t Reguliers
Hof.

Ophuyden heeft Heer *Jacob Zaffius*, *Canonik* tot *Haerlem*, ter presentie van myn *Cornelis van Haemrode*, binnen *Amstelredam* residerende, openbare *Notaris* by des *Konings van Spangien*, &c. onsen *G. H. secreten Rade*, en der *Hove van Hollandt* geauthoriseert, en der getuygen naar genoemt, overghelevert, in handen van mijn Heeren den *Burgermeesteren* deser voorz. *Stede*, sekere schriftelijke informatie ende protestatie, luidende so hier na volght: Alsoo Heer *Jacob Zaffius*, eertijds *Prior* tot *Heyloo*, ende nu *Canonik* tot *Haerlem*, verstaat, dat mijn Heeren *Burgermeesteren* van meeninge souden zijn, om het *Reguliers-hof*, buyten aan deser *Stede*, gelegen, 't welk hy in erf-pacht besit, te demolieren ende doen afhouden, tot behoef deser *Stede*, om een vry gezicht te hebben, op dat daar inne geen vyanden souden moghen onthouden, om deser *Stede* te beschadigen, ofte te bebolwercken ende beschanzen, &c. So doet de voornoemde Heer *Jacob* u mijne Heeren insinueren by desen, dat het voorz. *Hof* is een Geestelijke plaetse, gelegen buyten de vryheydt ende jurisdictie deser *Stede*, ende dat u luyden als *Regenten* geen recht nochte actie daar inne en competeert, ende oversulx ook in u luyden macht niet en is, omme tot achterdeel van 't selve *Hof* yette disponeren, dat mede de

voorz. plaetsen, als seer laegh ende weeck van aerdrijck ende gronde zijnde, niet bequaam en is, omme daar inne eenige Schanzen ofte bolwercken te maken, waar uyt dese *Stat* eenigh hinder ofte letsel fouden mogen krijgen, gelijk 't selfde bekennen moeten alle die geenen, die hem des krijghs-handel verstaan, alsoo ook gebleken is, onlanghs als de vyanden voor dese laghen, die haar Schanzen dicht onder der *Stadt*, ende niet so verre als 't voorz. *Hof* staat, gemant, noch daar uyt eenige geweld gedaen hebben, zo dat het gantsch nodeloos zijn zoude, 't voorschreve *Hof* daaromme te demolieren, 't welk soude gheschieden tot groote schade van de voornoemde Heer *Jacob*, sonder dat yemant daar by geprofiteert soude mogen wesen, daar leggen ook geen hooghten noch eenige fundamenten in 't voorz. *Hof*, waer deur 't Aertrijck gestarkt zoude zijn, gelijk wel doet in 't *Leprosen-huys*, ende het *Carhuysers Klooster*, ende andere huysen ende thuynen, beneffens deser *Stadt* staande, uyten welken dese *Stadt* hondertmaal meer gekrenkt soude mogen werden. Niet-te-min, indien mijn Heeren immers ghesint soude moghen wesen, om het voorz. *Reguliers-Hof* af te hebben, dat zyluyden 't selfde *Hof*, mette jaarlijkse pachten daar voor beloofd, tot behoef deser *Stede*, overnemen: ende van de beterschappe met hem accorderen, naer redelijckheyt, alsoo mijne Heeren zijn voorstanders van de gerechtigheyt, dien niet en betaemt yement in 't zijn te verkorten, ook is dese *Stad* machtiger, om Heer *Jacob* te helpen; dan Heer *Jacob* de *Stadt*, waeromme hy verfoekt, dat mijn Heeren de sake gelieft wel in te sien, die niet lichtelijken te procederen tot demolitie van 't voorz. *Hof*, ende tot gewisse bederffenisse van hem, ende tot luttel profijt van de *Stadt*, of by refusie van desen protesteert die voornoemde Heer *Jacob*, dat hy in 't afhouden van 't voorz. *Hof* ende *Bomen*, niet en consenteert, maar dat hem om redenen, boven verhaalt, kracht ende geweld ghedaen wert, ende vootts van allen hinder, kosten, schaden ende interesse, ende anders, so hy in dese best soude mogen ende behooren te protesteren. in meninge, van daar van zijn actie te intenteren, op tijden ende wijlen, ende alsoo hy te rade werden sal. Ende na dat de voornoemde Heer *Jacob* dit bovengeschreven in handen van *Pieter*

II. Deel.

Van't Reguliers
Klooster
buyten Am-
sterdam.

II. Deel.

Van 't Re-
guliers
Klooster.

Pieter sz. Burgermeester, als President in 't bywefen van den anderen overgelevert hadde, ende na dat wy vertrocken, ende wederom ingheroepen waren, so antwoorde de voornoemde Pieter Pieter sz. ende van wegen het Collegie, dat zyluyden de voorsz. *Insinuatie* gelefen hadden, ende dat sy hoorden ende saghen, ende *Copie* daar van begeerden. Aldus geschiet in 't *Toornken*, op 't *Stadthuys*, den eersten *Septembris*, Anno XV. C. twee ende zeventigh, in 't bywefen van Heer *Clement Jan sz.* Pastoor tot *Sloterdijk*, en Heer *Fasper Pieter sz.* Pastoor op *Egmont op Zee*, als getuygen, van goeden gelove, hier toe geroepen ende gebeden.

A. 1572.

Des r'oirconde heb ik openbaar Notaris voorschrewe, dese mijne gewoonlijke signature hier beneden aangeteykent.

HAMEROOD.

Van 't Kathuyfers Klooster.

Van 't Ka-
thuyfers
Klooster.

Nu volgt het tweede, namentlijk 't *Karthuyfers Klooster*, buyten de *Haerlemer poort*, binnens dijkx gelegen, en inden Jare 1612. met de vergrootinge, binnens getrokken.

Wanneer
gesticht.Verscheyde
gevoelen.

Wanneer dit gesticht is, zijn de Schryvers van verscheyde gevoelen. *Pontanus* meynt, in den Jare 1368. en *Boxhorn*, 1377. doch beyde de bovenverhaalde Hertoch *Albrecht van Beyerens*, des selfs stichtingh toeschrijvende, en dat op zijn eygen kosten, zoo *Boxhorn* wil. Alhoewel *Olphridus Dapper* noch van een ander meeninge is, die het ook onder de selvige *Graaf* stelt, maar op den Jare 1392. tot reden brengt hy by, dat alhier in 't *Weesbuys* (aan welke de goederen van dit Klooster gegeven zijn) noch veel parimente affchriften (door der zelvigher Munniken geschreven) voor handen zijn, vervatende het begin, en voor-rechten

des zelvige, van desen Hertoch *Albrecht* bekomen, en onder anderen de stichting-brief, daar by hy de Munnicken tot desen bouw, met een rente van drie hondert *Dordrechtse guldens* te hulpe komt, gevest op een stuk lants, gelegen op 't *Eylandcken den Hoorn*, leggende in 't *Ye*, by de *Holle sloot*, schuyns over *Sloterdijk*, 't *Weesbuys* nu t' eenemaal toebehoorende. Welk gevoelen de derde druk van *Amsterdams* beschrijvinge, in den Jare 1664. uytgegaan, op pag. 304. al weder teghen streeft, zeggende niet te weten uyt wat hoek dit zoude gehaalt zijn, vermits de *Hollantsche Kronijk van Veldenaar*, en andere, daar niet van zijn meldende, en de voorseyde Hertoch te veel met den Oorloch te doen hadde. *Pontanus* zeyt: dit een gheweldigh Klooster gheweest te zijn, gelijk zulkx aan de vervallen muuren, in zynen tijde gebleken is, en noch meer van oude luyden verstaan heeft, en dat zoo heerlijk en lustich, dat *Christiern* de tweede *Konink van Denemarken* en *Swager van Keyser Carel de vijfde*, inden Jare 1521. hier ter stede zijnde, dat tot zijn Herhergh verkooren heeft; een Kamer was'er voor de verwoestinge, die zulkx met de naam noch getuyghde: Doch de Stadt inden Jare 1572. van *Luwort* *Graaf van der Markt*, voor de *plondert en vernielt.* *Prins van Orangie*, en *Onroomschen* geblokkeert zijnde, hebben de Krijgs-benden haar daar in gelegert, en vertrekken-de, uytgeplondert en vernielt, zulkx dat het met de herstellinge des Godtsdienst niet weder verbetert, maar tot een kroeg verhuurt, en voorts t' eenemaal verval-len is, daar van tegenwoordich niet over-richt zijnde, als het Kerkhof, en eenighe oude muuren.

II. Deel.

Van 't Ka-
thuyfers
Klooster
buyten Am-
sterdam.Was groot
en lustigh.

A. 1572.

En is niet,
dan 't Kerk-
hof overig.

Van

Van de Lastadie.

II. Deel.

Als men *Amsterdam* aldus, in 't Jaar 1482. met wijde Grachten, Muuren, Torens, en Poorten had beginnen te besluyten, is 't zelve zes Iaren daar na 1488. voleyndt geworden. Maar de Stat alrede, by na de helft, met geestelijke luyden bezet, en dagelijks, door d'aanwaffende Scheepvaart, Koophandel, en Neringen aangroeyende, en volkrijker wordende, begoft van zich selfs, als door benautheydt uyt te barften, en aan de Noort-west-zijde met veel paden (die hier na, volgende zullen beschreven worden) haar van selfs uyt te setten. Aan de Zuydt-oost-zijde begon het gewoel, dat de Scheeps-bouw, de Lijn of Touw-banen, en Pakhuysen, met het laden en ontladen der groote Scheepen, mede brengt, niet minder aan te gaan; want zeker stuk Landt, aldaar gelegen, de *Lastadie* genaamt, (wiens naam ik geen ander reden kan toefchrijven, als van 't belasten, en ontlasten dat daar daghelijks voorviel) wiert van tijdt tot tijdt, meer en meer, met Scheeps-timmer-werven, Hout-tuynen, Pakhuysen, Loodtzen, Schuuren en Lijnbanen bezedt: *De Waal* daar zich de groote Schepen, des winters, by onvaarbaar weder onthielden, was recht voor dese *Lastadie*. Doch de *Majestraat* deser Stede, beducht, dat de *Gelderse* en *Utrechtse*, daar mede die van *Hollandt*, doenmaals veeltijts in Oorloph waren, op, en in dese plaats die dicht onder haar Stats Muren lagh, eenige gevaarlijke aanslaghen mochten in 't werk stellen, namen voor, daar in zoo veel mogelijk was te voorsien, tot wiens bescherming, zoo te water, als te lande, zy voor eerst een sterke steenen wacht-tooren deden bouwen, ter zelve stede daar nu noch de *Monkelbaans-tooren* staat, welkers doorluchtigh spits, op de fonda-

menten van desen ouden Wacht-tooren, II. Deel. in 't Jaar 1606. ghezet, en daar na in 't Jaar 1610. wonderlijk herstelt wiert, als breder in 't vierde Boek, pag. 261. te zien is.

Maar de *Lastadie*, door deze tooren, niet genoegzaam verzekert, wiert, tot des selfs bevrijdinge, een brede gracht gegraven, streckende van desen toorn af, recht toe, tot aan den *Dijk*, tot de plaats daar nu noch de *St. Anthonis Sluys* legt; Men wierp d'uytgegraven aerde en slijk, na de binnenste kant, en te midden tussen den *Tooren* en den *Dijk*, wiert een kleyn uytstekent half rondt gemuurt, om dese Schans te bestrijken, want de meyninge was, om de *Lastadie* tot een *Voorstadt* te maken, zonder nochtans, des Stats muren aan deze zijde, af te breken. Men gink uyt de Stat, na dese *Lastadie* door het *Waterpoortje*, over de *Statsgracht* langs een Brug, die 's nachts opgetrocken wiert. Doch op wat tijdt de genoemde *Wacht-tooren*, en dese *Oude Schans* (noch tegenwoordigh alsoo genaamt) hier gebout en gegraven is, kan men niet zeker zeggen, als dat de selve sodanigh gelegen hebben, al voor den Iare 1544. gelijk wy die bevinden, volghens dese beschrijvinge, alzo afgheteykent te zijn, in de voorverhaalde Kaart, Anno 1544. hier v' *Amsterdam* uytgegeven.

De *Lastadie*, als een *Voorstadt*, paalde met de Noordt-west-zijde aan de Stats Muuren en Grachten: de Noordt-oostkant lagh tegen 't *Ye*, en was met een rye palen (daar in twee openingen, boomen genaamt, die men 's nachts toefloot, tot bequame in en uytvaart dienstigh) bevrijdt. Op d'ooster-hoek stont de ghe-noemde *Wacht-tooren*, en ten Zuydt-oosten hadze de voorfeyde Schans, en brede Graft; en 't Zuydt-west-eynde

G g 3

was

De Stad, wort volkrijker.

Oorzaak van de naam Lastadie.

Wordt versterkt met een Wacht-tooren.

En een brede Gracht.

Om tot een Voorstadt te maken.

Gelegent- heyt der Lastadie.

II. Deel.

Van de La-
stadië,
en Buyten-
paden,
& Amster-
dam.

was door eenig laeg, week en moerasachtig Landt, een stuck weeghs van de *St. Anthonis Dijk* afgescheyden, voorts was de streck Landts, daar nu de *Zuyder Kerk* staat, met veel lustige hoven bezet, en daar nu de *Verwers-Gracht* en *Staalstraat* is, stonden de *Laken-ramen*.

Aan de Noordt-west-zijde van de Stat begonnen de Paden, die van des Stats grachten af, recht uyt streckten, ook dapper te vermenighvuldigen. Dese hadden aldereerst gediend, tot toegangen na de *Burghers Lust-hoven* en *Thuynen*: Van dese schrijft ook den ouden onbekenden Schrijver, achter *Pontanus*, zo dat'er by na, aan beyde zijden, nieuwe Steden scheenen aan te groeyen. Dese buyten-paden, beginnende van 't *Reguliers-hof* af, hadden de volgende namen, van sich selfs opgenomen. *Het Wale-padt*, *Bennings-padt*, *Hoere-padt*, *St. Pieters-padt*, *St. Jacobs-padt*, *Wandel-padt*, *Middel-pad*, *Brabants-padt*, *Nieuwe-raam-padt*, *Tobias-padt*, *Appel-mans-padt*, *Margriete-padt*, *Kaets-baans-padt*, *Jan Hansen-padt*: *Schouten-padt*, *Weesen-padt*, *P. Lempen-padt*, *Pottebakkers-padt*, *Panne-backers-padt*, *2. Panne-backers-padt*, *Corteins-padt*, *Lijnbaans-padt*, *Nieuwe-Laken-padt*, *Kruys-padt*, *Tuyn-padt*, *Spaans-leger*. Dese paden, laghen geheel open, en onbewaart, slechts met houte schutzels, afgeschooten, die geen weer konden bieden; want als in den Jare 1572. *Amsterdam* met belegering van de *Grave van Lumey* gedreygt wiert, moften alle dese paden opgeruyt worden, men brande de *Lastadie*, (uyt vrees, dat de Vyandt daar in mocht komen te nestelen) tot de grondt toe, af. Hoe wel dat eenige dit branden een ander oorzaak (al langh te vooren, in den Jare 1565. voorgevallen) toeschrijven. Ziet hier van in 't zeste boek, pag. 261. en daar te voo-

Namen
der Buyten-
paden.

De *Lastadie*
afgebrant.
A. 1572.

ren, pag. 200. Hier na, had niemant lust om de *Lastadie* wederom te bebouwen, door dien de zelve niet bestant was, om een Belegeringh tegen te staan, inzonderheydt, zo langh *Amsterdam* haar aen der Staten zijde, niet had over gegeven, en over fulks, geen rust wiert te gemoet gesien; hoewel de ge-erfden van dese gronden, groote voordeelen daar van trekken konden.

Na dat *Amsterdam* dan eyndelijk in den Jare 1578. aan der Staten zijde was over gegaan, als in 't zeste boek breder kan gellesen worden, heeft zy haar stem en zitplaats, in de Vergadering der Staten van *Hollandt*, als de vijfde, aanghenomen. Want *Dordrecht* is altijt geweest d'eerste, *Haerlem* de tweede, *Delft* de derde, *Leyden* de vierde, *Amsterdam* de vijfde, *Goude* de zeste, &c. En dit waren die geene, die men altijt ghenoeft heeft: *De zes groote Steden van Zuyt-hollandt*; Ook hadden deze zes eertijts, alleenich hare Afgezondene ter Vergaderinghe van de Landtschap, blijkende daar uyt, dat'er noch verscheyde oude Rente-brieven gevonden worden, die by de voornoemde zes groote Steden alleenlijk bezegelt zijn. D'oorzaak, dat'er ook alzulke brieven zijn, daar men geen zegels van *Amsterdam*, maar wel van d'andere vijf genoemde Steden, aan ziet hangen, is dese, Dat van de penningen, die alsdan opgenomen zijn geweest, *Amsterdam* haar ghedeelte zelf heeft opgebracht, om alzo hare Ingesetenen, die daar voor verbonden wierten, niet te bewaren. Voorts worden *Haerlem* en *Amsterdam*, na de wereltlijke Regeering, onder *Zuyt-Hollandt*, maar na de Geestelijke, worden dese twee Steden met hare naburige Dorpen en Classen, onder 't *Synodus* van *Noordt-Hollandt* gerekent.

II. Deel.
Amsterdam
aan der Staten
zijde.

De *Amsterdam* de
vijfde zit-
plaats en
stem heeft,
in de Verga-
dering der
Staten van
Hollandt.

Is na de
Wereltlijke
Regering,
onder
Zuyt-
maar na de
Geestelijke,
onder *Noordt-*
hollandt
gerekent.

Eynde, van 't Tweede Deel, des derden Boeks.

BESCHRYVING

337

Van

AMSTERDAM.

Derde Deel, van 't derde Boek.

Van verscheide Vergrootingen, aanwas van Menschen, Welvaardt, en Rijkdom, door de Neringhen, Scheepvaarten, en wijtluchtighe Koophandel, als ook den tegenwoordigen Stant van *Amsterdam*, tot den Jare, MDC LXV.

Inhoudt van 't eerste Deel.

IN 't Eerste Deel van dit derde Boek is beschreven, den eersten oorspronk, beginselen, en voortgank van *Amsterdam*, (zoo veel ons bekend was) ter tijdt toe, dat het tot een Vlek, of Stedeken, slechts met water grachten, en eenige Poorten omringt is geworden.

Van 't tweede Deel.

In 't tweede Deel is verhaalt, des selfs Bemuringhe, in den Iare 1482. begonnen, en alzo tot een Stadt geworden: Voorts de oude hoedanigheyt der Kloosters, en andere Geestelijke gebouwen, nu meest vervallen, afgebroken, en tot ander gebruyk bequaam gemaakt, en verandert, enz. tot den Iare, 1585.

Van 't derde Deel.

Nu staan ons in dit derde Deel dezets Stats Vergrootingen, van tijdt tot tijt, vorders aan te wijzen. Want wy konnen niet verstaan, dat de *Stadt Amsterdam* vergroot is, voor den Iare 1585. door dien zy in 't Jaar, 1482. eerst begonnen is, een Stat te worden, en dat alle vergrootingen te vooren, Iaar op Iaar, geschiedt sijn geweest, even gelijk men een

open plaats, of Dorp, gestadigh met huizen en hoven vergroot, en aanmaakt, behalven dat alle de voorige vergrootingen onzeker gehouden werden, op wat tijden die gedaan sijn; en dat van 't Iaar 1482. sedert de bemuring, tot den Iare 1585. geen vergrootingen of uytlegginghen voorgevallen sijn, want of schoon de Vryheden der *Jurisdictie*, of Rechts-gezach, door verscheide *Graven* sijn uytgezet en vermeerderd, zoo hebben zy evenwel in 't bouwen, sulks niet waar genomen, ook wort *Amsterdam* in de zelve brieven, alijt maar een *Stede*, en geen *Stadt* ghenaamt. De eerste aanbouw van de *Lastadie*, is wel voor 't Jaar 1585. gheschiedt, (in 't tweede deel verhaalt) maar daar na volgende wederom afgebrandt, als gezeyt is. Zoo dat wy dese vergrootingh van den Iare 1585. voor d'eerste, als een rechte Stats-vergrooting, rekenen. Te meer, dewijl die van eersten af, tot straten en grachten is aangeleyt geweest.

De Stat Amsterdam is niet vergroot voor den Iare 1585.

Amsterdam voor 't Iaar 1482. alijt een Stede, en noyt Stadt genoemt.

Van

Van d'eerste Vergrooting der Stat Amsterdam, In't Jaar, 1585.

III. Deel. *Amsterdam* nu de langh ghewenschte Vryheydt genietende, is de welvaardt daar op gevolght, en door de *Vrye Zeevaerdt* en *Koophandel* hier binnen ghebracht, met t'zamen veel Koop-en handwerks luyden; daar verscheyde by waren, die om haar Godtsdienst, uyt *Antwerpen*, *Brabant* en *Vlaanderen*, mosten vluchten, zoo dat deze *Stadt* te kleyn wiert, om die alle te kunnen herbergen; ja de *Buyten-paden*, hier vooren ghe-noemt, krielden van allerley slach van *Menschen*. Waar over de *Majestraat*, het uytbreyden van de *Stat* nootzakelijk vindende, in den *Jaar* 1585. (ruym hondert na t'bemuuren der selve) hebben begonnen; by voorraet daar toe verkiezende de plaats van d'afgebrande *Lastadie*. Tot dit vergrooten en versterken, hadden zy te vooren, in 't *Jaar* 1581. met den *Ouden Prins van Oranjen*, die doer t'*Amsterdam* was, een overflagh gemaakt, en zyn toestemmingh bekomen, maar terwijl zy met dit vergrooten bezigh waren, quam de *Graaf van Leicester*, als *Stadthouder der Vereenighde Nederlanden*, hier t'*Amsterdam*; van welke de *Wethouders*, op den eenentwintigsten van **Lentemaant*, des *Jaars*, 1586. verkregen, *Dat zy, alle landen en erven, die men in dese nieuwe Vergrooting, tot Wallen, Graffen of straten most gebruyken, ter waerdeering van Schepenen (zoo als dexelve voor de vergrooting, by openbare opveyling, zouden hebben mogen gelden) aan de Eyghenaars mochten betalen, of voor de somme van dien Rentebrieven, ten laste van de Stat, tegen den pennink zestien, verleenen, &c.* als breder in 't boek der *nieuwe Handvesten van Amsterdam* te zien is; gelijk ook de bevestinge des zelfs, door d'*Hee-*

ren *Staten van Hollant &c.* in den *Jaar* 1597. den achsten van **Bloeymaant*, hier op is gevolgt. **III. Deel.**
* *Maey.*

Ondertussen ginkmen met het opruy-men en bouwen van de *Lastadie* voort: Van het pleyn, dat buyten voor *St. Antonis-poort*, (nu de *Nieuwe-markt*) lag, begonnen een brede *Heerlijke Burgwal* te maken, noch de *Lastadie* genoemd, die langs de *Stats grachten*, tegen over de muuren, tot aan d'*Ye-kant*, voor *Schreyers tooren* uytquam; van daar sprongmen de hoek om, met een inbocht, langs 't *Ye* heenen, tot aan de *Monkel-baans tooren*: In dese bocht was de *Waal*, daar de groote *Scheepen* des *Winters* verzekert lagen, en daar over wiert dese kaey, of *Burgwal* ook de *Waal*, doch nu d'*Oude Waal* genaamt. Van de *Monkel-baans tooren* maaktemen de *Burgwal* voort op, langs de *Schans* (in 't tweede *Deel* beschreven, en noch d'*Oude-Schans* genaamt) tot aan *St. Antonis Dijk*, uytkomende, daar tegenwoordigh die *Sluys* legt, waar eenigh laegh moerfachtigh *Landt*, ter plaats, daar nu de *Snoeks-Brug* is, gelegen was, daar men noch naar *Boom dwars-sloot* kan doorvaren. Zoo dat dese *Lastadie* en gantsche streek, tot aan den *Dijk* toe, buyten *Dijks* gelegen, en 't hooge *Zecwater* onderworpen is. Op den *Dijk*, daar de brede *gracht*, langs de *Schans* gaande, op aan schoot, waren houte *staketsels* geset, die men op, en toe, sloot, om voor een *hastigen inloop* bevrijdt te zijn; hier mede was dien *Dijk* afgesneden, en van daar af, na de *Binne-kant*, *Zuydt-west* waarts aan, waren *palen* in den *Amstel*, (die hier heel breedt was) geheyt, tot aan d'*overzijde*, aan den *Amstel-wegh* toe, daar slechts een *openingh*, om door te varen,

d'Eerste
Vergrooting
met de *Lastadie*
begonnen.

Oetroy van
den *Graaf*
van *Leice-*
ster.

A. 1586.

* *Maert.*

Bevestigt.

A. 1597.

Brede *Burg-*
wallen.

d'Oude
Waal.

d'Oude
Schans.

De gantsche
Lastadie
legt buyten
Dijks.

Den *Dijk*
met *staket-*
sels afge-
sneden.

III. Deel,
d'eerste Ver-
grooting
van Am-
sterdam.

varen, (die men met een boom toe sloot) in gelaten was. Met dese palen waren de Burgers Hoven, en Laken-ranen die buyten de Stadt, binnen dijks lagen, min of meer bevrijdt.

De *Lastadie*, behalven de drie genoemde breede burgwallen, die met heerlijke huysen, betimmert wierden, is voorders in de navolgende straten en grachten verdeelt geworden, d'eerste straat van *St. Anthonis* poort af, gaande dichtst aan den dijk, is genaamt de *Dijkstraat*; de tweede, mede op 't pleyn van de poort, dicht nevens d'eerste uytkomende, noemmen de *Keyzerstraat*, de derde, op de *Lastadie* uytkomende, is de *Koningstraat*, daar na volght de gracht, *Boomsloot*, met sijn *Dwars-gracht*, mede zoo genaamt, en by na tot aan den dijk, en *Snoekjes-brugh*, zich strekkende, alwaar uyt de zelve noch een blinde sloot loopt, dienstig tot op en afflag der spijkers, achter de huysen van de *Breede*, en *Dijkstraat*. Alle de voornoemde straten, met de gracht, komen op de *oude Schans* weder uyt, en worden van *Boom-dwars-sloot* doorsneden: de gedeelten naar d'oude *Schans* toe, noemmen de *korte*, en die na de *Lastadie*, de *Lange &c. straten*: die met zes bruggen aan malkander zijn ghehecht. Hier naa kommen aan de *Ridder-* en *Fonkker-straten*, die ook van de *Lastadie*, tot op d'oude *Schans* uyt komen, en zoo langh zijn, als men kan afzien, doch niet van *Boom-dwars-sloot*, maar met eenige korte dwarsstraten doorsneden zijn. In deze twee lange straten, woont tegenwoordig zo grouzamen menichte van gemeen varendt, en handwerks volk, 't welk met de scheeps timmerwerven en vaarten, hun kost wint, ja wel vier huys gezinnen zom-

tijds in een huys, als in de voorhuysen, achterhuysen, kelders, voor, en achter-kamers, dat het ongelooffelijk is. Daar aan volght de *Bantammerstraat*, die breder en korter, doch aanzienlijker is, en in de bocht van de *Waal* uyt komt: Deze straat heeft zijn naam eenige jaren daar na bekomen, ten tijde dat d'eerste schepen uyt *Oost-Indien* met peper van *Bantam* binnen quamen, en hier omtrent geloft wierden: noch een smal slop-steegjen, komt in dese Straat ook uyt. De *Lastadie* voort langhs tredende, gaatmen noch drie kleyne steegjes voor by, die kort zijnde, op de *Waal*, ook uytkomen, als het *Schippers*, *Wittepaerts*, en *Smits-steegjen*. Hier kommen aan de *Hoofbrugh*, die eenige Jaren daar na, voor by de *Schreyers-tooren*, aan 't *Kamper hoofd*, en d'oude Stadt is vast gehecht.

De *Scheeps-kraan* staat hier recht tegen over, en van dese brugh zietmen geheel vermakelijk, zoo ten Oosten, als ten Noorden, het *T* waerts in. Alle dit werk (alzo het tot vergrooting of uytbreiding der Stadt, en niet tot een Voorstadt was aangeleydt) wiert met geen muuren, toorens, wallen, noch borst-weeren versterkt. Nademaal de Magistraten tē rade wierden (terwijlmen met dit werk bezigh was) de Stadt, aan deze zijde, noch verder uyt te zetten. Waar over de muuren (om de Stadt gesloten te houden) in hun kracht bleven staan. Te dier oorzaak hadden dese nieuwe werken in 't eerst geen ander toegank, als over 't *Waterpoorts-brug getjen* datmen des nachts optrok, die daar na, met de *Hoofbrugh*, en *Bantemer-brugh*, als ook van de *St. Antonis Markt*, vermeerderd wierden. En dit is voor zoo veel van d'eerste Vergrootingh te zeggen is.

III. Deel,
d'eerste Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

Bantam-
merstraat.

Steegjes.

Hoofbrugh.

Scheeps-
kraan.

Straten en
gra. been
op de La-
stadie.
Dijkstraat.

Keyser-
straat.
Koninghs-
straat.
Boomsloot.

Ridder-
straat.
Fonker-
straat.

De tweede Vergrooting der Stat Amsterdam, in den Jaer 1593.

III. Deel.

Twee oorzaken
der vergrooting.

Aanv.

Op wat
voet het
Octroy voort
heeft.De Magi-
straat ver-
zekert haar
woch ver-
der.

September.

DE Magistraat van Amsterdam, ziende dat de Stadt in zodanige gelegenthey, als die nu lag, niet beflant was, om een belegering te kunnen wederstaan, ten zy met groote schade, der Nieuwe Gebouwen, als ook overleggende, dat de buyten paden, by na rontom hare Stadt, van menschen grimmelden, zijn te rade geworden, om de selve wederom te vergrooten, en met eenen volkomen weerbaar te maken, waar toe zy in 't Jaer 1586. Octroy hadden verkregen van den Grave van *Lycester*, als hier voren verhaalt is, 't welk mede brocht *Dat zy hare Stadt mochten versterken, van de Haerlemmerdijk, tot aan den Amsteldijk toe.* Om alles dan in goede ordre uit te voeren, hebben zy van de Heeren Staten van *Hollandt en West-Vrieslandt* verzocht, en op den achtsten van *Lentemaand*, in 't Jaer 1591. de zelve vryheyt ook verkregen, en dat op die voet, gelijk in 't voorige verleent was: *mits dat in 't weder wytgeven van de Erven, (boven de gemeyne plaatsen overschietende) de laetste Eygenaars der zelve, ofte in gevalle van concurrentie van veelen, dien 't meeste deel van de parcelen toegekomen heeft, anderen geprefereert zal werden, omme de zelve volgende de Resolutie van de xxxvj. Raden te mogen overnemen tot taxatie van Scheepenen, binnen zekeren tyd daar toe te stellen.*

Doch die van de *Regeeringe* met deze haar *Stads Vergrootinge* onheyley te gemoet ziende, van met haar omleggende Dorpen (wegens 't *exercereen van hooge Jurisdictie*, om volgens haar oude verkregene voorrechten een mijl in 't ronde te spannen, vangen en wyt te banen) in verwerringe te raken van daar in verkort te werden; hebben haar op den 7 van *Herstmaands*

1591. met dit volgende voorrecht daar III. Deel. tegen voorzien.

DE Ridderfchap, Edelen ende Steden van *Hollandt* ende *West-Vriesland*, representerende de Staten van den selven Lande, Doen te weten, dat, alsoo Burgermeesteren ende Raden der Stadt *Amstelredamme*, Ons te kennen gegeven hebben, dat de voornoemde Stadt sedert den Iare Duysent drie hondert xlij. tot verscheyden malen vergroot, oock de Jurisdiccie ende Vryheyt der selver geextendeert is geweest, by den Graven van *Hollant*. Sulcx dat den Officier ende Magistraten der voornoemde Stede respectie alle Acten van *Hooge Jurisdiccie* souden hebben mogen exerceren, so wel inde vergrootinge, als d'oude Stadt, ende rontomme te Lande tot elfhondert Roeden toe, Ende te Water tot over de *Ye* inden *Woolwijck*: D'welck inden Iare Duysent vijf hondert vier en veertigh geextendeert is geweest tot een *Mijle* in 't ronde. Ende sy luyden voorts geostroyeert sijn alle *Delinquanten*, oock buyten de voornoemde Jurisdiccie, te apprehenderen: Behoudelic dat in desen lesten gevalle, alsulcke *Gevangenen* geleverd souden worden in handen van den Officieren, onder welckers Jurisdiccie de selve geapprehendeert souden sijn geweest. Ende de *Verdoenders* niet en twijffelen, of dat in 't accorderen van de *Octroyen* hen onlanghs vergunt, om de voorsz. Stadt van nieuws te vergrooten ende Fortificeren tot groten dienste van den gemeenen Lande, verstaen is geweest, dat de voornoemde Stadt daer door niet en soude worden vercort, ofte in confusie gebracht van haer voorsz. Jurisdiccie ende exercitie der selver, alomme inde voorsz. Vergrootinge; maer veel eer, dat neffens d'extensie vande Stadt, mede geaccordeert sy d'extensie vande hooge Jurisdiccie, nae advenant van de selve Vergrootinge; insonderheid, nademael de voorsz. Stadt competeren d'Ambachts-heerlikheden van *Amsterveen*. *Sloten*. *Sloterdijk* ende andere daer ontrent gelegen. Nochtans ten aensien namaels door tenigen, *Balliu* van *Amstelandt* ofte anderen, voorgenomen mochte worden eenige apprehensie ofte andere Acte van hooge Jurisdiccie te willen gebruycken ofte pretenderen binnen de voorsz. Vergrootinge ende *Ban-mijle*: daar door tusschen den selven, ende den Officier vande voornoemde Stadt, misver-

stan-

Gunstbrief
aan Am-
sterdam, om
bare Vry-
heyt, zoo
verre buy-
ten de nieu-
we, als oude
grachten te
gebruyken.

III. Deel,
van de
tweede Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

standen fouden mogen rijsen, ende oock eenige mildadigen tusschen beyden ontcomen, ende ongestraft blijven. Om al't selve te voorkomen verlocht hebben, dat Wy behoorlick daer inne fouden willen voorfien. So ist, dat Wy in aensieninge, als voren, uyt onser wetenschap, verclaert, gegunt, geostroyeert ende geordonneert hebben, verklaren, gunnen, oestroyeren ende ordonneren by desen, dat de Supplianten gelijcke Vryheyt, Privilegien, Jurisdiction ende Gerechtigheden voortaan sullen mogen genieten, gebruycken ende exerceren, in ende over de voorlz. Vergrootingen ende Nieuwe Graften, ende voorts buyten de selve rontomme een mijle, als de selve binnen ende buyten de Oude Grachten der selver Stede te voren hebben gehad, gebruyckt ende geexerceert. Ende over sulcx de oude palen van hare Jurisdiction ende Limiten daer na't extendieren ende uytstellen, ten eynde een yegelijck daer van kennisse mach hebben, ende hem daer na reguleren. Lasten ende ordonneren daer omme allen ende een yegelijcken, dien desen aengaen mach, dat sy luymden hen naer 't inhouden van desen reguleren. Gegeven inden Hage, onder onsen grooten Zegele hier aen gehangen, den vij. Septembris, in 't Jaar ons Heeren Vijftien hondert een en tnegentigh. Op de ploye stont geschreven, Ter ordonantie van den Staten. Ende geteyckent, C. de Rechtere.

AN. 1591.

In 't Jaar 1593, begonmen de Stadt Amsterdam voor de tweede maal te vergrooten, en rontom met een aerde Wal, (in plaats van muuren) en breede watergrachten, volgens de nieuwe maniere van Fortificatie, of sterkte bouwingh, met twaelf Bolwerken, te versterken. Een deel van de buyten-paden, in 't voorgaande tweede deel genoemt, wierden van dese nieuwe wallen en grachten doorsneden, en raakten 't voorste gedeelte binnen de Stat, doch wierden alle afgerooyt, also men de grachten en straten, in deze nieuwe Stadt, op een ander strekkingh verdeelde. Maar de Vergrooting die doenmaals ten Westen aan deze Stadt gehecht wiert, was van zeer kleyn ruymte, om een zo swaaren kostelijck werk, als dese nieuwe wallen waren, te beginnen, doch het schijnt, dat de Magistraat, doenmaals meer op des Stads versterking, als Vergrootingh gezien heeft. Want d'oude Stats muuren stonden langs

Amsterdam
vergroot, en
met 12 Bol-
werken
versterkt.

Begrift
weynigh
ruymte
aan de
nieuwe zij-
de.

d'Ooft-zijde van de Cingel, daar nu noch de Jan Roon-poorts-toren staat, (die op een van d'oude Muur-toorens gebout is) beginnende van de Haerlemmer-sluys (doen ter tijdt de poort) en eyndigende aan de Reguliers-toren, (doen ook die poort) tot den Amstel toe; En de binnenste kant deser nieuwe Wallen wiert geleyt, daar nu, de Huyzen op de West, of nieuwe zijde van de Heere-gracht zijn staande, zoo dat de nieuwe Vergrooting aan deze zijde, niet meerder begreep, als een smalle streek tusschen de Cingel en Heere-gracht, (welks water maar half zo breedt was, als het nu is) beginnende, van 't oude West-Indis huys, nu 't nieuwe Heeren Logement af, tot aan de Heylige-weghs Poort, en van daar, tot aan de Blaenwe of Amstels brug.

't Eerste Bolwerk aan deze nieuwe, of westzijde, wiert geleydt dicht aan d'Y kant, ter plaats, daar men nu op de brugh van d'oude Stadts herbergh treet; tegen dit bolwerk quam den Haerlemmer Dijk, gelijk een steene beer, aan te stuyten, om 't hoog water tegen, en uyt des Stadts-grachten te houden. Voorts schoot de wal zuydwaarts op, en niet verre van 't voorzeyde bolwerk, had men de nieuwe Haerlemmer poort, met twee optrekkende Bruggen en een hameye voor aan: de poort was van hout, en quam recht teghen de Brouwers gracht aan, daar nu de Kaay van de Heere-markt is, en de wippen staan, waar mede men 't bier uyt de Schepen loft. Het tweede bolwerk quam te leggen, recht tegen over de Blaenwe Burghwal, daar nu de Heere-straat is. Het derde Bolwerk lagh een weynigh benoorden, daar men nu de Warmoes-gracht ziet, tegen over welke gracht, Jan Roon Buyten-poort geleyt wiert, waar door men naar d'overgebleven buyten-paden gingk; dese poort liep onder de Wal door, en had ook, als de Haerlemmer poort, twee optrekkende bruggen en een Hamey: tusschen de twee genoemde poorten stonden aan de binnekant van de wal,

III Deel,
van de
tweede Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

Waar de
nieuwe
wallen gele-
gen hebben.

Waar het
eerste Bol-
werk aan
de Westzijde
lagh.

De nieuwe
Haerlemmer
Poort.

Het tweede
Bolwerk.

Het derde.

Jan Roon
Buyten-
poort.

Lijnbanen

III. Deel,
van de
tweede Ver-
grooitingh
van Am-
sterdam.

Vierde, en
vijfde Bol-
werk.

Stats Steen-
houwery.

Nieuwe
Heylige-
wegs-poort.

Nieuwe Re-
guliers
poort.

Reguliers.
Breed-
straat.

lijnbanen, aan de voorkant, met boomen beplant, (op dese plaatzen zietmen nu de treffelijkste huizen van de Stadt gebout.) Vorder, quam men aan 't vierde, en dat voorby gaande, aan 't vijfde Bolwerk, gelegen. daar de *Stads Steenhouwery* tot in den Jare 1663, geweest is, en de *Heere gracht* quam te stuyten: Deze vijf bolwerken, met hare tussen gordynen, die nu alrede beschreven zijn, zijn met de volgende derde vergrooiting, in 't Jaar 1612, begonnen (die van de *Ykant* af, tot aan dit vijfde bolwerk eyndigde) binnen gekomen, en geslecht, maar alle de volgende wallen en bolwerken, die wy nu noch beschrijven zullen, zijn gebleven, tot deze vierde, en laatste vergrooiting, daarmen tegenwoordigh mede bezigh is, waar van de twee volgende met hare gordynen, tot aan het derde, aan den *Amstel* gelegen, al mede weg gegraven zijn; De drie, aan de Noordt-oost zijde des *Amstels* leggen noch in haar oude stant, maar zijn evenwel nu al mede binnen de stad getrokken.

Van dit vijfde bolwerk af, begonnen zich de wallen ooft waart aan, na den *Amstel* toe, te draayen; En tussen dit vijfde en 't volgende zeste bolwerk, omtrent te midden in de gordijn, was de *nieuwe Heylige-wegspoort*, zeer slecht van hout gemaakt, alwaar naderhandt, een ander, heel sierlijk, van graauwe steen gezet is, doch in den jare 1664 binnen komende, weder afgebroken; deze zal met de twee volgende, in de derde vergrooiting, vertoont, en beschreven worden) van deze poort liep de weg, en vaart voorby 't *Pesthuys* na den *Overtoom*. Van 't zeste bolwerk komt men, voorby 't zevende, aan de *nieuwe Reguliers poort*, omtrent te midden in 't gordyn gelegen, mede van hout, doch met twee optrekkende bruggen, over de gracht, voorzien, maar daar na, in den Jare, 1655, in een gehouwen steene poort verandert, die noch daar staat, hoewel de wallen al geslegt zijn. Hier is de *Reguliers breedestraat*

streckende van *d'Oude*, na de *Nieuwe Reguliers poort*. Daar men in den herfft, de vette *Ossemerkt* plag te houden, die daar na, even buyten deze poort gehouden wiert. Deze poort voorby gaande, had de wal een hoek, en van daar quam men aan 't achtste en laatste bolwerk aan de nieuwe zijde, beneven den *Amstel* gelegen. En van daar ginkmen over den *Amstel* (die d'oude en nieuwe zijde van malkander scheyt) over de *Blaauwe* of *Leeuwen-brugh*, na d'oude, of oostzijde. Deze nieuwe vergrooiting aan de west, of nieuwe-zijde van de Stadt, begreep zeer kleyne ruymte, ook zijn in de zelve nooyt eenige voorname stadts gebouwen gesticht. Maar aan de west-zijde van d'oude stadts grachten, tegen de muuren over, wiert een breede burgwal gemaakt, (de *Koninks gracht*, of *Singel* genaamt) wiens kant met een muur op gehaalt, met blaauwe arduyn-steen beleydt, en de straten met loof-rijke linde-boomen beplant zijn: hier wierden voort, schoone en heerlijke huizen gebouwt, door dien men wel verzekert was, dat men de Stadts muuren af-breken zou. Maar aan d'Ooft, of oude zijde van de *Heere-gracht*, wierden slechter huizen gezet, om dat zy haar uytzigt tegen de wallen hadden, en men niet te gemoet zag, datmen de Stadt voor eerst verder zou uyt leggen. Hier over zietmen noch veel gemeene huizen op deze oost-zijde van de *Heere-gracht* staan.

Den *Amstel* was met twee ryen palen, (daar van d'een ront om de stad, te midden door de grachten, om al de wallen en bolwerken heen liep) afgesloten, de welke met bequame openingen, tot d'uyt, en invaart dienstig, voorzien waren, die men 's nachts, en als men wilde, toefloot. De wallen liepen van den *Amstel* af, recht noordtooft aan, tot in 't *Ye*.

Het negende bolwerk, of 't eerste aan des stadts oude zijde, ten oosten den *Amstel*, lag niet verre van de zelve; hier wiert des stadts *Salpeter* gezuuyvert: van dit gaat men

III. Deel,
van de
tweede
Vergrooiting
van Am-
sterdam.

Blaauwe, of
Leeuwen-
brugh.

Konings-
gracht, of
Singel.

Den *Amstel*
afgepaalt.

Salpeter-
huys.

III. Deel, Van de tweede Vergrooting van Amsterdam.

Lazarus Huys. St. Antonis poort. Was zonder Bruggen.

Van dese steene Beeren ziet weder inde Beschrijving van de Haerlemmer poort, ook in de laatste uytlegging. Amsterdams goude leer.

't Rijzen Hooft.

Leg- en proefplaats van 't geschut.

Lijnbanen.

men langs de wallen, voorby 't Leprozen of Lazarus huys, dat even binnen quam te leggen, en alzo aan de Nieuwe St. Antonis poort: Alhier liep de St. Antonis Dijk recht aan, door de wallen heen, in de Stadt; Deze poort was mede eerst van hout, zeer slecht voorzien, zonder eenige bruggen, om dat den dijk het zee-water most schutten, de rye palen in de Stadts gracht, vervolgde hier over den dijk heen, tot in de buytenste zijde van de gracht, en verstreken alzo op den dijk, buyten de poort, voor een hameye der zelve; tot dat lang daar na, een brave uytgehouden steene poort in die plaats gebouwt is, als doen wiert van den Dijk af, aan 't tiende bolwerk vast, een sterke steenen beer gemaakt, waar door twee optrekkende bruggen voor de poort geleyt wierden, gelijk alles daar noch staat, en tot nu toe, met de daar aan vast leggende wallen en bolwerken, in den ouden stant te zien is. Van het tiende bolwerk, dat dicht aan deze poort lach, komt men aan 't elfde, daar men al over langen tijd, Amsterdamsz Goude leer gemaakt heeft. Hier van daan gaat men aan het twalefde en leste bolwerk, genaamt het Rijzen Hooft, dit lag aan, en in het Yc, en ik acht, dat het met rijbsossen uyt het water is opgezet, en daar over die naam verkregen heeft. Langs de buytenste voet van deze wallen en bolwerken, van dit Rijzen Hooft af, tot aan St. Antonis poort toe, lag het geschut te koop, gelijk het noch doet, zo dat men hier ettelijke honderden zo metale, als yzere stukken zien kan: Niet verre hier van daan, dicht by den dijk, is het werf, daarmen dit geschut beproeft, of het zijn behoorlijk kruyt en kogel verdragen kan. En langs de binnen kant van deze wallen, van 't Rijzen hooft tot aan de genoemde poort, staan noch twee lijnbanen, d'eene by 's Landts Zee-Raad, en d'ander by d'Oost-Indische maatschappij gebreykt. Zulke lijnbanen heeft men noch op meer andere plaatzen langs deze wallen heen; de bolwerken zijn meest

elk met een koren of grut-wind-molen bezet, en 't zedert men deze wallen of schanzen alhier begon te maken, kreeg de schans by de Monkel-baans-toren, de naam van Oude-schans.

Een dubbele rye palen bevrijdt de Stadt aan d'Ykant, van 't een eynde tot het ander, daar in zijn verscheide openingen, tot in en uytvaart dienende, die 'snachts met boommen geslooten worden, en hier over den naam van Boomen verkregen hebben; by elk van deze Bomen is een wacht-huysjen op palen gezet, hier in waken de Soldaten dag en nacht: en over dag onthouden hun hier mede de Bezoekers, die van wegen des landts Convoyen en Licenten, alle uyt en ingaande goederen op verre landen, volgens hare pas-cedels, nazien, en onderzoeken. Aan deze rye palen was eertijds, omtrent voor de Sparendammer brugh, een houtte schans gebouwt, die men 't Roodde Blokhuys noemde, doch dit was al voor den Jare 1600, wech gebroken.

Deze vergrooting is aan deze oude zijde meerder geweest, dan aan de nieuwe, want al 't volgende is daar binnen gekomen; de geheele Lastadie, gelijk die hier voren beschreven is, de Ververyen, beoosten den Amstel in twee eylanden verdeelt. Vloomburg, de Foden-straat, met haar kruys en dwarsstraten, de Breede-straat, Hoogen Zandt-straat. Voorts d'Eylanden Marken, daar men niet als scheepen timmert, en Oylenburgh, 't welk eerst vol scheepstimmerwerven was, maar die zijde, tegen over d'Oude-schans, is daar na, met een breede burgwal voorzien, daar op veel brave huizen, en zeer groote Pakhuysen gebout zijn: d'ander zijde wort noch tot de scheepsbouw gebreykt: in 't midden lopen twee straten door, daar van d'een de Baravier straat genaamt is. Voorts is'er ook Rapenburg, daar noch korts de groote scheepstimmerwerven van de gemeene Landts Zee-Raad, ende van d'Oost-Indise Maatschappij, geweest zijn, dan nu verplaatst, als volgen zal.

III. Deel, van de tweede Vergrooting van Amsterdam.

Hoe de Staat aan d'Ykant, beslooten is;

Bezoekers der Convoyen.

't Roodde Blokhuys.

Vergrooting aan d'oude zijde.

De Lastadie.

Ververyen. Vloomburg. Fodestraat. Breestraat. Hoogstraat. Zandstraat. Marken. Ulenburg.

Baravierstraat.

Rapenburg

III. Deel,
Van de
tweede Ver-
grooting
van Am-
sterdam.

De Foden
houden hun
meest in 't
Oosten.

Leproos, of
Lazarus-
huys.

Huys-zit-
ten-huys.
Zuyder
Kerck.
Nieuw West
Indisch-
huys.
Ooster
Loots.

De Stads
vergroot.
96 Mergen
en 233
Roeden.

Veel zwaar eyken kromhout, tot de Schepen bequaam, is'er mede te zien. Hier woonen veel grove, en Ankersmits, Mastmakers, Blokkemakers, Zeylmakers, Beelt-houwers, en alzulken slag, het grimmel-ter van Scheeps-Timmerluyden, Sjouwers, en Varentvolk, die alle by de scheepvaert moeten leven. Dit gewest, in 't Oosten van de Stadt gelegen, is ook dapper met Foden bezet, dewijl sy haar beloofde Messias uyt het Oosten verwachten; also houden sy zich mede altyt in 't Oosten op de Beurs, ingelijks in hun tuynen, huizen, eetzalen, vertrekken, en slaapkamers. Zy hadden hier eertijds wel drie Portugeese Synagogen of Tempels, maar die zijn nu in een groote t'zamen gesmolten.

De gemeene Stats gebouwen, in dese vergrooting aan d'oude zijde begrepen, zijn de volgende. Het Leproos of Lazarus Huys, by de S. Anthonis poort, tegen de wal aan gelegen, is binnen geraakt, dat te voren, ver buyten lagh. 't Huys-zitten-huys niet verre daar van daan, een heerlijk gebouw. De Zuyder Kerck; het nieuwe West-Indisch-huys, en de Ooster Loots, op Rapenburgh by d'oude wal gezet, daar in, by voorraat gepredikt wort: dese zijn altemaal in 't vierde Boeck op haar behoorlijke plaats, beschreven. Voorts hebben alle dese Eylanden, die buytendijks gelegen zijn, veel breede wallen en straten, en zijn met zeer wijde en diepe grachten, van den ander gescheyden, en wederom met lange aan wederzijds optrekkende Bruggen, aan malkander gehecht, zoo dat'er de groote Schepen, die der gebouwt, en verkalef-tert worden, door kunnen varen. En dit is, voor zoo veel wy van dese tweede uytlegginge kunnen zeggen, waar by de Stadt is vergroot geworden, zes-en-twintigh Mergen, twee hondert, drie-en-dertigh Roeden Lands, Rijnlandtse mate. Met deze vergrootinge voeren sy in acht Jaren tijdt, zoo dapper voort, dat dese wallen, het Jaar 1601. in stant van tegenweer gebrog-

zijn, waar over men d'oude Stads muren afbrak, en dese nieuwe Stadt, yverigh begon te bebouwen, volgens den inhoud van dit oude Koppelvaersken:

In 't Jaer duysent ses hondert ien,
Zagmen 't Amsterdam veel wonders geschien,
De Stads Tooren rechten:
De Stads muuren slechten,
Twee steene sluyfen stichten,
En seven hondert huysen richten.

Van het rechten des Stads huys-tooren is hier vooren pag. 224, meerder gezezt, en van des Stads oude muuren, zijn de volgende drie gebouwen noch in 't geheel, en onverandert, over gebleven; Het Kamperhoofst, daar swaar geschut op lagh, om het te beschieten, en vry te houden; De Schreyers Toren, daar dicht aan gelegen, dese besloot des Stads muren aan de Zuydooster hoek: en de Kolveniers, of Klave-niers toren, aan den Binnen-Amstel daar SWIICHT UTRECHT, aan geschreven staat. Voorts zietmen noch, aan de Bantammer-brugh, een voet van een Muur-toren, dat geen van de minste schijnt geweest te zijn, deze is van Karcel-steen, daar van (zoo men zezt) het onderste der Stads muren en toornen gebouwt was.

Ook heught ons noch, te hebben zien afbreken d'oude St. Olofs-poort, staande aan 't noordt-oost eynde van de Warmestraat, hoe wel wy vertrouwen, dat die ouder als des Stads muuren geweest is, als in 't eerste deel van dit derde boeck, breeder kan gelezen worden. Noch zagen wy afbreken het oude Rondeel, een heel groot gevaerte, mede gelegen aan d'oostzijde van den binnen Amstel, op de hoek van de Nieuwe Doele Brugh, daarmen des zelfs afbeeldinge, noch in de gevel van dat Hoekhuys ('t welk op de fondamenten van 't oude Rondeel gebouwt is) in steen uytgehouden zien kan: Deze twee sterkten zijn tot bevrijding des Amstels (zo zommige wil-

III. Deel,
van de
tweede
Vergrooting
van Am-
sterdam.

Stads huys
Tooren.

De Heylige
weghs- en
Haerlemers-
sluys.

't Geen
noch van
d'oude mu-
ren is over-
gebleven.

Kamper-
hoofst,
Schreyers,
en Kolve-
niers torens

Voet, aan
de Bantam-
mer-brugh.

St. Olofs
Poort.

En 't Ron-
deel afge-
broken.

len,

III. Deel,
Amster-
dams twee-
de Vergroo-
ting.

Reguliers,
Fan Roon,
en H. Kruys
toorens.

St. Antonis
poort, nu de
Nieuwe
Waagh.

Keulse en
Gelderfche
Kaey.

len, en niet te verwerpen is) d'alder eerste geweest, die van des Stadts muuren, tegen den Aanloop der *Uytrechtse* gesticht zijn; Als ook d'*Oude Reguliers-poort*; in 't vorige tweede deel beschreeven, en afgebeeld; deze brande in 't Jaar 1618, meest af, en is op 't oude fundament van een der zelve torens, de tegenwoordige *Reguliers toren* gebouwt: gelijk mede beyde de spitzen van de *Ian Roon*, en *Haringpakkers torens*, (de laatste, eertijds *H. Kruys-toren* genaamt) op des zelfs oude kruynen gestelt zijn: Even zoo is ook gehandelt met de oude *St. Antonis-poort*, hier voren mede vertoont, en beschreeven, 't welk nu de *Waag* is, op de *Nieuwe-markt*, wiens torens, by na, in haar ouden stant, noch also gezien worden. En dit is alles, 't geene van des Stadts muuren overgebleven, en ons geheugenis noch indachtich is.

De plaats, daar dese muuren (in wiens verwelfde Bogen veel arme Luyden om Gods wil woonden) gestaan hebben, wiert straks rontom d'oude Stat, tot een breede Burgwal bequaam gemaakt, en met heerlijke Huyzen bebouwt. Van de *Schreyers*

tooren tot aan de *Nieuwe-markt*, tegen over de *Lastadse*, wort die genaamt, de *Keulse en Gelderfche Kaey*, om dat'er de grote *Zamoransen*, en Schepen leggen, die op den *Rijn* naar *Keulen, Wezel, Emmerick, Rees, &c.* varen. Van de *Nieuwe-markt* loopt sy vorder voorby 't *Oost-Indisch-huys*, met de naam van *Oost-Indische Kaey*, om dat'er die *Waren* gelost en geladen worden, tot aan de *Kolveniers Doelen*, onderwegen de naam van *Houtmarkt* aannemende, om dat'er de *Harderwijker Schepen* met *Branthout* gelegden hebben, en zoo tot in den *Binnenmarkt, Amstel*. Van de *Reguliers-tooren*, tot aan de *Heylige-weghs-sluis*, leggen d'*Uytrechtse* en *Goutse Schuyten*, en de *Leytse Kagen*; van hier looptse langs d'overzijde van de *Singel*, door de *Haerlemmer-sluis* tot in 't *Te*, doch heeft eerst d'*Appelmarkt*, daar na het *Veer* der *Uytrechtse Schiet-schuyten*, en dan voorby de *Fan Roon-poorts-tooren*, 't *Veer* van de Schepen die op *Breda's Hartogenbosch*, en *Antwerpen* varen. En eyndelijk de *Kaeyen*, daar de *Boeyer-schepen* op *Romanen* en *Londen* varende, haer leghplaatsen hebben.

III. Deel.
Amster-
dams tweede
Vergroting.

Oostindische
Kaey.

Branthout
markt,

Uytse,
Goutse, en
Leytse
Veer-
ren.

Appel-
markt.

Rouaansse,
en Lonse
Kaeyen.

De derde Vergrooting der Stat Amsterdam, in den Jare 1612.

Oorzaak
der derde
Vergroting.

Zeer weynigh Jaren, was de laetst-verhaalde Vergrooting van *Amsterdam* ruym genoeg, voor d'aenwassende gemeente; want de buyten-paden, waar van de voorsteeynden in de nieuwe uytgeleyde Stadt getrokken waren; begonden zich zoo verde uyt te strekken, en de Stadt zelve, zoo overvloeyende van alderley slag van menschen te vermenigvuldigen, waar door 't bouwen der huysen en wooningen heel yverigh voort gingh, dat de *Magistraat*, by tijds, hier in, willende voorzien, in den Jare 1609, het volgende *Ochroy*, tot een nieu-

we Vergrooting nodig, van de Gr: Mo: Heeren Staten van *Hollandt*, &c. verkregen hebben.

DE *Ridderschap*, *Edelen* ende *Steden* van *Hollandt* ende *West-Vrieslant*, representerende den Staten van den selven Lande, Doen te weten alle jegenwoordighe ende toekomenden. Alsoo *Burghermeesteren* ende *Raede* der Stadt *Amsterdam* ons verthoont hebben, hoe dat door het onordentelijck timmeren ende verhooggingen vande *Erven* buyten de voorichreven Stadt gedaen, deselfde Stadt seer verfwackt is, ende hoe langer hoe meer vruchteloos ghemaect wordt de *Fortificatie* die tot excessive kosten by de voorz. Stadt t'sedert eenighe Jaren herwaerts gedaen is, ende noch daghelijcx gheschieden moet

Ochroy, tot
Vergrotinge
der Stat, en
uytbreyding
van des
zelfs Rechts
gezagh.

met.

III. Deel,
Oftroy tot
de derde
Vergroting
van Am-
sterdam.

met seer lastighe onderhoudinghe ende reparatie der ghemaekte wercken: sonder dat nochtans by tijde van noodt, (twelck Godt verhoede) de voorz. Stadt daer mede ghenoech versekert- groote sijn: maer ter contrarie, alwaer 't datter voortaan niet meer gehooght oft getimmer en werde, noch echter door de ghetimmeren ende verhooginghen jegenwoordelijck aldaer sijnde, groote middelen souden wesen, om de Stadt te krencken ende afbreuk te doen: behalven d'el- lendighe desolatie, die eerst over soude komen seer veel menschen, haer buyten ende onder de voorz. Stadt onthoudende inde voorz. getim- merten; daer by ghevoeght, dat de selfde Luy- den (door datse nu onbesloten leggen) groote ge- legentheyten hebben, omme des gemeene Landts middelen ende d' Excyfen vande Stadt te fraude- ren. Sulx dat om de voorverhaelde inconvenien- ten te verhoeden; de voorz. Stadt verder geex- tendent, ende voorgekomen behoefde te wor- den, dat buyten de Stadt gheene nieuwe tim- meragien noch hooginghe van Erven meer en gheschieden binnen de selfde Stadts Jurisdic- tie ende dat de ghetimmeren ofte hooginghen, die buyten de nieuwe vergrootinge, binnen de Juris- dictie vande Stadt sullen komen over te blijven, by de Stadt ghedemolieert moghen werden, mits den eygenaers daer van contenterende. Ende alsoo d' Erven ende timmeragien, diemen door de nieuwe vergrootinge vande Stadt in sal halen, seer vergraven, beworpen, afghesteken ende geroyt sullen moeten worden, eensdeels tot Wa- ter grachten, Marckten ende andere publieque plaetsen ende Straten, ende de reste tot Huysen, op't nutte ende bequaemste, ter eeren ende tot cieraet vande voorz. Stadt; daer toe van noden is, dat d'eygendom van alle de voorschreven Erven, ende vande timmeragien, die buyten de vijftigh Roeden vande Stadt staen, aen de self- de Stadt komen, mits den ouden eyghenaers passerende Rente-brieven tot laste vande selfde Stadt, tegens den penningh selthien, voor de waarde der voorz. Erven ende ghetimmeren, ghelijck de selfde ten tijde vande vergrootinghe vande Stadt bevonden sal worden te wesen, by taxatie vanden Gherechte aldaer. Behoudelijck dat de voorz. Erven ende getimmeren, door het passeren der voorz. Rente-brieven, metter daet bevrijt werden ende blijven, van alle oude Hypothecatiën ende Actiën, daar mede die te vooren beswaart moghen zijn gheweest, ende dat d'oude Creditours, ende 't recht daar toe ghe- hadt hebbende, in plaetse van dien, alleen te spre- ken sullen hebben op de voorz. Rente-brieven. Wel verstaende dat de Stadt ten eeuwigen dagen geobligeert sal blijven voor de voorz. Rente- brieven ofte de hooft-somme der selver, in ghe- valle eenighe Renten af-geloft worden: Ende dat de selfde Stadt vry staet, tot vervallinge ende

onderhout der Fortificatiën, op Renten uyt te ge- ven ofte verkoopen alle sulcke Erven ende ge- timmerten, als boven de voorz. Grachten, Marck- ten, publieque Plaetsen ende Straten sullen over- blijven: mits dat in 't weder uyt-given van de voorz. Erven ende Timmeragien, de leste ey- genaer der selver, of in gevalle van concurren- tien van velen, die 't meestendeel vande percee- len toegekomen heeft, anderen geprefereert wer- den, om de selfde te mogen over nemen tot taxa- tie van Schepenen, binnen sekeren tijdt daer toe te prefereren. *Soe wast*, dat sy Verthoonders reverentelijck versoekende waren onse Oftroy inder bester forme, om de voorz. Stadt sulcx te moghen vergrooten, als sy tot 't meeste versekert- heyt vande selfde, ende dienst van 't Lant sou- den bevinden te behooren, met extensie vande Jurisdic tie naer advenant vande vergrootinge: ende dat de Stadt de voorz. Erven ende Timme- ragien, die by de vergrootinghe daer, binnen sou- den komen, in manieren boven verhaelt, in ey- gendomme moghe aennemē; ende voorts de- molieren ende wegh-nemen de getimmeren en- de hoogingen, die buyten de nieuwe extensie vande Stadt binnen de Jurisdic tie der selver sou- den overblijven, mits den eygenaers der voorz. over gebleven Timmeragien ende hoogingen be- talende tot taxatie vanden Gerechte. **S O O I S T:** Dat wy de saecke ende 't versoek voorz. over- gernerit, ende geneghen wese om de Suppli- anten alhier in 't voorz. heur versoek te accom- moderen, de selfde uyt onser rechter wetenschap, volkomen macht ende autoriteyt, geconfen- teert, geaccordeert ende geoftroyeert hebben, consenteren, accorderen ende oftroyeren by de- sen, de voorz. Stadt sulcx te moghen vergroo- ten, als sy luyden tot meeste versekertheyten van de selfde Stadt, ende dienste vanden Lande be- vinden sullen te behooren. Waar toe wy der sel- ver Stede Jurisdic tie naer advenant vande voorz. vergrootinge extenderen by desen, ende hen ver- gunt hebben ghelijcke Vryheydt, Privilegiën, Jurisdic tiën ende Gherechtigheden voorts aen te sullen mogen genieten, gebruycken ende exer- ceren, in ende over de voorz. vergrootinge ende nieuwe grachten, ende voorts buyten de selve ront- somme een Mijle, als de selfde binnen ende buy- ten d'oude grachten der selver Stede te voren ge- hadt, gebruyckt ende gheexerceert hebben; ende over sulcx de oude paen van haere Jurisdic tiën ende Limiten daer naer te extenderen ende uyt- stellen, op dat een yghelijck dies kennisse heb- ben moghe. Ende dat de Supplianten van we- ghen de voorz. Stadt, de voorz. Erven ende Timmeragien, die by de vergrootinghe daer binnen komen sullen, in manieren boven ver- haelt, in eyghendomme sullen moghen aenne- mē, mits latende preferentie aende oude eyghe- naers, als vooren gheseyt is: ende voorts te mo- ghe

III. Deel,
Oftroy tot
de derde
Vergroting
van Am-
sterdam.

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

ghen demolieren ende wegh nemen de ghetim-
mertten ende verhooginghen, die buyten de nieu-
we extensie vande Stadt, binnen die Jurisdictie der
selver sullen komen te overblijven, mits den ey-
genaers der voorschreven over gebleven timme-
ragien ende verhooginghen betaelende tot taxa-
tie vanden Gerechte der selver Stede. Enden ten
eynde de Supplianten desen onsen consent, ac-
coorde ende Octroye moghen genieten, als naer
behooren, lasten ende ordonneren wy onsen lie-
ve ende ghetrouwe, die van de Camer onser Re-
keninghe in Hollant, desen te visiteren, interine-
ren ende registreren, ende 't selve gedaen, iy
lieden, ende allen anderen onsen Rechteren, Ju-
sticieren, Officieren ende Onderfaten, de voorz.
Supplianten van desen onsen Octroye, doen,
laten ende gedooogen rustelijck, vredelijck ende
volkommentlijck genieten ende gebruycken, ces-
ferende alle hinder, belet of empefchemente ter
contrarie. Gegeven inden Hage, onder onsen
grooten Zegel hier aen gehanghen, op den se-
venden dagh Augusti, in 't Jaar ons Heeren ende
Salighmakers, duyfent ses hondert ende negen:
Ende was geprapheert *J. van Oldenbarnevelt, vt.*
Op de Plijcque stontd gheschreven, Ter Or-
donnantie vande Staten: Was onderteekent
A. Duyck. Hebbende onder uythapgen een groot
Zegel in rooden Wasse aen een dubbel Franchij-
nen staert. Ende in dorso stontd. Naer dat dese
opene Brieven van Octroye ten Burele vande Ca-
mere vande Rekeninghe inden Hage sijn gpre-
senteert, gelcsen ende ghexaminert, soo sijn
de selve aldaer als geinterineert, geregistreert in
't Register metten Rooden Lecuw, beginnende
metten Iare xvC. xviij. aldaer Folio Clxxxv. *ver-
so & seq.* Ghedaen ten Burele voorz. op den
xx. Augusti Anno xvjC. ende neghen, my je-
genwoordigh, ende was getekent, *I. van Mierop.*

Het bestek was aangeleyt, om de Stat aan
de land-zijde, by na een vierdeel uur gaans,
van de oude wallen af te rekenen, aan alle
kanten, uyt te leggen, beginnende van
de westzijde, aan 't *Ye*, tot aan der zel-
ver oostzijde toe, waar mede het *Cathuyfers*
Klooster, (te voren, een groot stuk wegs
ten westen, buyten de Stadt gelegen) bin-
nen quam: en zoude *Omerwaal*, een buur-
schap, wel zo verre, buyten de wallen ten
oosten van de Stad af gelegen, als ook 't *Re-
guliers Hof*, mede binnen gekomen zijn,
by aldien deze vergrooting aan d'oostzijde,
doenmaals had voort gegaan: want dit
werk zo wijdtluchtig, swaar, kostelijck,
en langzaam van uytvoering bevonden

Kathuyfers
Klooster
komt bin-
nen de stad.

wordende, wierdt het, voor die tijdt, aan
d'oostzijde gestaakt, maar aan de westzijde,
met grooten yver, voort gezet. Doch nau-
welijks was'er eenjaar aan deze nieuwe wal-
len gewerkt, of de Majestraat quam in er-
varinge, dat'er verscheyden Timmeragien,
aan d'oostzijde, buyten de Stadt, en bin-
nen der zelve vryheydt, van hondert gaer-
den wierden gestelt, en d'erven verhooght,
't welk (hoe wel tegen de keure) nochtans
voortging onder voorslag, *datze aan dien*
kant, de Stadt niet vergrooten zouden. Waar
over de Wethouders, om zo veel mogelijk
was, de gemeente voor hare schade, (die
zy door 't weder afbrecken der zelve, t'ee-
niger tijdt te verwachten hadden) te waar-
schouwen, en van zodanige timmeragien
te wederhouden, 't onderstaande Verzoek-
schrift overgaven, en 't daar op volgende
antwoordt bekomende, lieten afkondigen,
en aanplakken.

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

*Aen den Heeren Staten van Hollandt
ende West-Vrieslandt,*

V Ertoonen reverentelijck Burgermeesteren en-
de Regeerders der Stadt Amstelredam, hoe
dat op haer verfoeck aen uwer Edele Mogende
gedaen, de selve goet gevonden ende gelieft heeft,
den verthoonders te vergunnen Octroy om der
voorschreven Stadt Amstelredamre sulcx te mo-
gen uytfellen, vergrooten ende fortificeren, als
syluyden tot meeste verskertheyt vande selve
Stadt, ende dienste vanden Lande bevinden sul-
len te behooren, blijckende by 't selve Octroy
daer van zijnde, in date den vij. Augusti xvjC.
ende negen. Dat oock dien volghende is doen ma-
ken ende gearresteert, met advijs van sijne Ex-
cellentie, seker project ende Caerte: zijnde des-
selve vergrootinge ende fortificatie, om de groot-
heyt ende difficulteyt van 't werck, by provisie,
vande Haerlemmer-poort tot de Heylige weghs-
poort, by der hant ghenomen ende in 't werck ge-
stelt, met meeningh van het voorder werck, ach-
tervolghende de voorschreeven Caerte, metten
eerste goede ghelegentheydt te voltrecken. Ende
op dat sy Remonstranten souden ghenieten, het
wit ende intentie van soo importanten ende groot-
ten werck, is een yeder by Keure wel expresselijck
verboden, binnen de hondert gaerden (te rekenen
vande buyten kant van de voorschreven Stadts
Graften ofte Cingel-flooten) enige timmeragien
te stellen ende hoogingen van Eryen ende Thuyen

Verzoek-
schrift des
Magi-
straets van
Amster-
dam tegen
't timme-
ren buyten
de Stadt,
in des zelve
vryheydt.

III. Deel,
Amster-
dams derde
Vergroo-
dingh.

nen te doen, op sekere penen daer toe gestatueert. Dan also is Remonstranten beducht sijn, dat buyten de andere Poorten, (alwaer de vergrootinghe voor alnoch, om de voor verhaelde ende andere redenen niet by der handt genomen is) eenige onbehoorlijke timmeragie ende hooginghe van Erven ende Thuynen soude mogen worden gedaen, tot groote ende irreparabele schade ende interest, soo vande voorz. Stadt als particulieren, die hare gedaen onbehoorlijke timmeragien, by voortganck vande voorschreven vergrootinghe, ghehouden soudien te demolieren: Soo is der Remonstranten versoek, dat uwe Edele Mog: gelieven d'extensie vande limiten buyten de voorz. andere Poorten te doen, ende te consenteren in allen schijne, of de voorschreven vergrootinghe, volgende de voor verhaelde Caerte, tegenwoordelijck mede worde gedaen. 't Welck doende, &c. In Margine van dese Requête stond. De Staten van Hollandt ende West-Vrielandt hebben om redenen inde Requête verhaelt, ende andere goede consideratien; den Remonstranten geaccordeert, als geaccordeert wordt mits desen, dat sy hare Limiten ende Jurisdicuen rontsomme de voorschreven Stede sullen moghen extendieren, in conformite vanden Ostroye den 7. Augusti. Anno 1609. hen by heure Edele Mogende daer toe verleent, niet tegenstaende de Graften ende Wallen teghenwoordigh rontsomme niet en sijn, noch gemaect en worden; in allen schijne of de Wallen ende Graften rontsomme ghemaeckt en al voltrocken waren. Ende dat de Remonstranten oock, tot verhoedinge van alle hooginghe ende timmeringe buyten der selver Stede, alsulcke Keuren ende Ordonnantien sullen moghen maecken, als sy tot dienste der selver Stede noodigh sullen vinden: Lastende enen yegelijck hen daer naer te reguleren, op de pene ende boeten by de selve gestatueert ende noch te statueren. Gedaen inden Haghe, den xix. July, Anno xvj. C. dertien. Onder stontd, Ter Ordonnantie vande Staten, ende was geteekent *A. Duyck*.

's Buyten-
bouwen
wort niet
gelaten.

Dit gaf in 't eerste wel eenig na-bedenken, voor deze buyten Timmeraers, maar door dien het vorder vergrooten van de Stadt, aan d'oostzijde, wel veertig Iaren achter bleef, en dat men de houte *St. Antonis, Reguliers*, en *Heyligewegs-poorten*, in steene veranderde, ja de Stadts wallen

weder op maakte, en met doorne heggen, van buyten aan de voet dede beplanten, raakte het uytleggen van de Stadt volkomen uyt de ghedachten der menschen waar door aan de zuyd-zijde (schoon dat'er van tijd tot tijdt, verscheide reyzen verbod, en waarschouwingh is gedaan geworden) zodanige buyten steden gebouwt sijn, als men tegenwoordig noch kan zien; alle welke gebouwen, sedert den Iare 1613 getimmert, d'eygenaars, tot haar groote schade moeten afbreeken, en na haar nemen, doch die voor den voornoemden Iare gestaan hebben, worden by Schepenen gewaerdeert, en van de Stadt betaalt.

III. Deel,
Amster-
dams derde
Vergroo-
dingh.

Maar is
nu schade-
lijk voor
d'Eyge-
naars.

De Stadt is dan in 't Iaar 1612, met aerde wallen, en elf nieuwe bolwerken, begonnen vergroot te worden, en aan de noordt zijde, is 't uysterste bolwerk geleydt dicht aan 't *Ye*, op een uytstekende hoek rietlandt, buyten dijks, zo dat'er een gantsche *Scheeps-Waal*, in de schuynte, ten naasten by, in forme als d'andere, aan d'oostzijde, is voorgeleydt. Dit bolwerk wort genoemt *het Blaeuwe-Hoofst*, om dat'et met blaewen arduyn-steen is op gezet. Van hier strekt zich de *Wal-gordyn* westwaarts op, tot aan 't tweede, en van daar keert de wal zich ten zuydt-zuyd-westen, niet een rechte streek, tot aan het negende bolwerk toe; de drie eerste genoemde Bolwerken leggen buyten dijks, behalven dat de *Stecne-Beer*, die 't zee-water tegen houdt, en met zijn een eynde in den *Haerlemmer-dijk*, met 't ander eynde in de punt van 't derde Bolwerk, met de *Noorder Face*, een streek houdende, gemuurt is. Deze *Beer* is boven scharp van rug, daar op twee ronde hartsteene torens staan, om 't overklommen te beletten.

't Eerste
Bolwerk.

't Blaeuwe
Hoefst ge-
naamt.

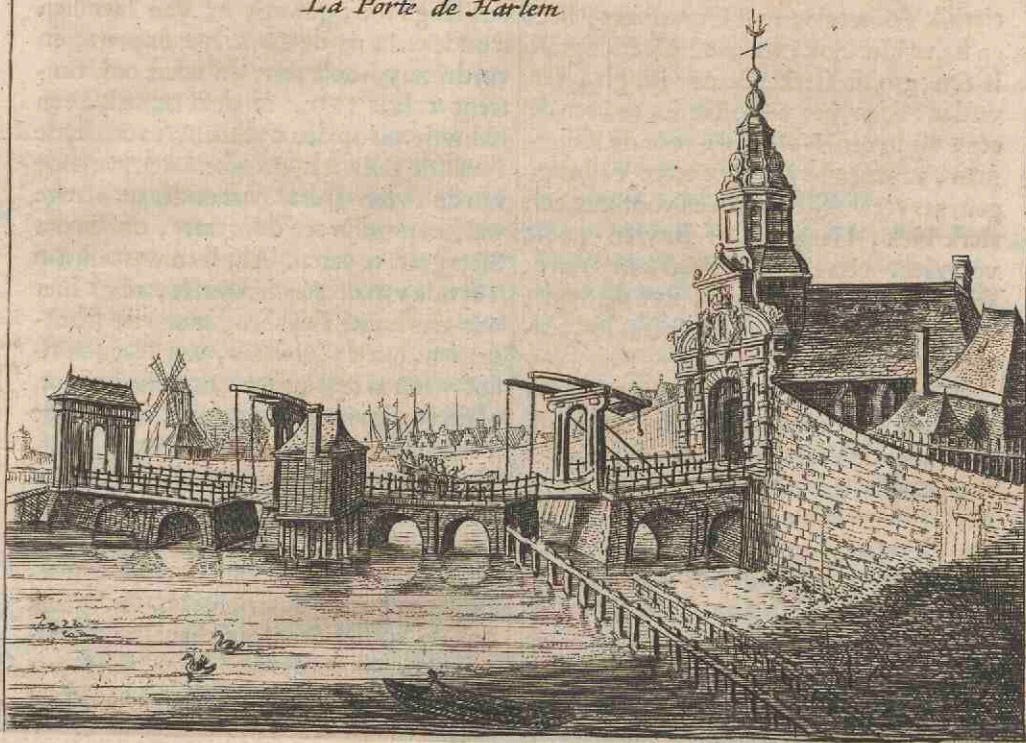
De steene
Beer.

De Haerlemmer Poort.

Tusschen dit derde en vierde Bolwerk, in 't midden van de gordijn (om in tijd van ongelegenheyt, te beter beschermt te kunnen worden) staat de heerlijk geboude

III. Deel. boude *Haerlemmer Poort*, zoo genaamt, *lem* gelegen is, en datmen uyt de zelve, III Deel
 om datze na de zijde van de Stadt *Haer-* daar na toe, reyft.

HAERLEMER POORT.
La Porte de Harlem

Gefichte in
 't Jaar
 1615.
 Julius.

D'eerste steen van deze Poort wiert geleght, in den Jare zeltien hondert vijftien, den achtenden van *Hoymaand*, door den Heer Burgermeester *Dobtor Sebastiaan Egbertsz.* een Man van uytsteekende geleertheit. Binnen drie Jaren bracht men deze Poort tot volkomenheyt. Buyten isse geheel van blaauwe *Arduyn-steen* opgebout, ongemeen konstigh uytgehouden, ter weder zijden, met twee vast gebonden *Kolommen*, daar in Leeuws koppen, bezet. Haar hooghte is vier-en-rwintigh, en d'ingank tot onder de boogh, negentien voeten. Daar boven, is het nieuw Stadts Wapen, door het drie kruyzigh Schilt, en Keyzer-

lijke Kroon, ter wederzijden een groote Leeuw, uytgebeelt. Twee Leeuwen afbeeltzels leggen'er op de *Frontespies*; sterkte en cieraat is hier t'zamen gevoecht. De voorgevel na binnen, is van wit gehouwen steen, aerdigh bewrocht, en met eenige breede banden, over de ronde kolommen, tot meerder vastigheyt en sterkte, verbonden. Hoogh isse een-en-dertigh, en d'ingank negentien voeten en een half, daar boven in de *Fries* zietmen het Stadts Zegel, door het *Kogge-schip*, afgebeelt. Aan yder zijde van d'ingank, is een *Wachthuys*, het een voor de Burgeren, het ander voor de Soldaten. De doorgank, of binnen ruimte,

Door Mr.
 Henrik de
 Keyzer
 Stadts
 Steenhou-
 wer.

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

Haerlem-
mer poort.

gaat niet recht uyt, gelijk d'andere Poo-
ten dezer Stadt, maar met bochten, kee-
rende: zoodanigh als men aan 't een ende
staat, niet door het ander sien kan: 't welk,
zoo zommige willen, zoo gemaakt is, om
't doorschieten te beletten. Boven is een
cierlijk Toorentje, met Uurwijzers, heel
en halve Uurklok, verzien. Over de gracht
is een groote sterke steene brugh, ten
weder zijden met yzere leuninggen, aan de
eene zijde een *Wachtbuys* voor de Krijgsm-
an, tusschen beyde met twee Valbrug-
gen, zes verwulfdē bogen, en voor met een
sterk Hek, Hameye, of Buyten-poort
voorzien. Nevens deze *Haerlemmer-poort*,
schiets de *Brouwers-gracht*, uyt de Stadt,
onder de Wal door, in de Stadts buyten-
gracht.

Zaaghmo-
lens poortje

Vorder gaande, komt men even voorby
't zelve bolwerk, aan 't *Saaghmoolens poortje*,
dat onder de Wal doorloopt, en daar door
men langhs eēn optrekkende brugh, over
des Stadts grachten, na de Houtzaggers-mo-
lens, kan gaan; dese Molens, als ook dit
steene poortje, zijn hier niet van eersten af,
maar een tijd langh daar na; eerst gestelt
en gemaakt. Benevens de *Zuyder Flanc*,
van 't achtste Bolwerk, loopt de *Bloem-
gracht* onder de wal, door een steene ver-
wulft, na buyten, dat des nachts met twee
deuren (gelijk ook de voorz. *Brouwers-
gracht*, afgesloten wordr. Dit noemt men
de *Bulbaks-sluis*, en daar door vaart men
na de Laken-ramen, en Blekeryen. Bene-
vens deze uytvaert, is ook een doorgank
onder de wal, om na dese plaatzen, langhs
een optrekkende brugh, even als na de
Saagmolens, te gaan. En wort genaamt
het *Raam-poortje*. Doch dit is mede on-
langs gemaakt, want men plach hier slechts
over de wal en gracht, naar buyten te gaan.

Bulbaks-
sluis.

Raam-
poortje.

Van 't negende Bolwerk begint zich de
wal zuydwaerts aan te strekken, tot aan
het twaelfde toe, het welk omtrent den
Jare 1630, hier eerst gemaakt is. Omtrent
een Musquet-schoot verre, ten westen van

Pesthuys.

dit Bolwerk af, na buyten, leght het *Pest-
huys*: en keerde zich de wal, zonder eenige
Bolwerken, hier van daan, recht oost-
waerts op, naar d'oude Stad toe, tot aan, en
in de oude wallen, op 't eynde vande *Heere
gracht*, daar des Stadts *Steenhouvery*, tot
dus langh toe, geweest is. Van hier liep
d'oude wal, na de *Heyligeweghs-poort*, en
vorder zuyd-oost aan, en wiert ook om-
trent 't Jaar 1630. in dese Inhoek, een
reduytje, als op den uythoek, 't voorseyde
twaalvde Bolwerk, geleght. Aen 't eynde
van de *Prince-gracht*, was onder dese lange
wal, of gordijn een doorvaart, om in des
Stats gracht te varen. Alfulken was ook aan
't eynde van de *Keysers-gracht*, maar hier
was een houte sluysken, met vier schut-
deuren, om 't peylwater, van 't lage Am-
stel-water af te schutten. En alsoo besloot,
of stuyte de voorz: lange wal, deze derde
Vergrootingh. (waar aan de vierde, daer-
men nu mede bezigh is, wederom begon-
nen wort) Yder Bolwerk is met een Koren-
moolen voorzien, en langhs de buyten-
kanten van de Bolwerken en Gordijnen,
loopt een breede water-gracht, die, (gelijk
ook de vorder Stads grachten) na den Ja-
re 1650. (doen sijn *Hoogheydt*, den *Prince
van Orangien* deze Stad belegert had) met
palissaden versterkt zijn, ook loopt'er een
voet langhs heen, daar op men een *Fausse
Braye* of bedekte wech kan maken, die nu
met een doornen hage beplant is. Aan de
binne-kant van dese wallen, van 't eene
eynde tot het ander loopt een Vaart, die
men de *Baan-gracht* noemt, ter oorzaak
dat noch tussen de zelve, en de wallen ver-
scheyde Lijn- of Toubanen gelegen zijn.
Deze derde uytlegging vergrootte, de Stadt,
drie hondert en drie mergen, en *drie hondert
zes en veertig roeden*, zulks dat deze ver-
grooting, by na, *drie mergen* groter, dan
d'oude Stadt, zelf was. Zo dat de geheele
Stadt doenmaals groot was, *vijs hondert en
dertig mergen*, *drie hondert en twee en sestig
roeden*, en had in haar omgang, *twee duy-*
zende

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

Een houte-
Sluis: en
mer schut-
deuren.

Des Stads-
grachten.

Met Pali-
saden ver-
sterkt.

Baan-
grachten.

Deze derde
uytleggingh
vergroote
de Stadt,
303 mer-
gen, en
346, roe-
den.

Groote der-
gantse
Stadt.

zende

III. Deel.
Amsterdams der de
Vergroo-
tingh.

zent, zeven hondert, en negen en achtig roeden, dat is, dertien duyzendt, negen hondert en vijfen veertig schreeden. Van de buytenste rye palen in 't Ye af te rekenen. En of schoon de Stadt, volgens het voorschreeven octroy, alle d'Erven mochten na haar nemen, tot waardeering van d'Heeren Schepenen, zo lieten zy die geene, die in Wallen, Grachten, Straten, of Markten, niet te leggen quamen, den Eygenaars behouden, en stelden *Melioratie*, of verbetering op de zelve, om dat die, nu binnen de stad gekomen, meerder waerdigh waren als te voren, doen zy buyten lagen, en over zulks d'onkosten van 't uytleggen en d'andere landen, in wallen en straten &c. komende, mosten helpen betalen. Maar met deze *Melioratie* van zommige Eygenaars te bekomen, had de Majestraat groote, en langdurige moeyte. Dit maken der nieuwe, en 't slechten der oude wallen, ging zo spoedig voort, dat men in 't Jaar, 1614 (maar twee Iaren, na datmen de vergrooting begonnen had) al huizen op de West-zijde van de *Heere-gracht*, daar d'oude wallen en grachten gelegen hadden, getimmert heeft.

d'Eerste
huizen op
de Heere-
gracht An.
1614.

Heere
gracht.

Keyzers
gracht.
Prinse
gracht.

Deze derde vergrooting begrijpt behalven d'andere, drie treffelijke en vermakelijke grachten, en tweemaal zoo veel burgwallen, die alle zeer breed en sierlijk met boomen beplant zijn. En hun strekken, nevens die van de *Singel*, verstaat noorderlijk en zuydelijk hebbende een kleyn bocht in 't midden, anders lopenze lijnrecht. d'Eerste is de west-zijde van de *Heere-gracht*, plaats daar de wallen en grachten lagen, de tweede, de onwaardeerlijke *Keyzers-gracht*, en de derde, de luchtige *Prinse-gracht*; de twee eerste zijn met het peyl-water van de *Singel* gemeen; 't welk door drie of vier dwars-grachten, als de *Brouwers-gracht*, de *Blaeuw-burg-wal*, de *Warmoes-gracht* (die ook wel, om zijn schaduwrijke lommer, de *Groene-burg-wal* genoemdt wordt) en dan noch een

doorvaart, tegen over 't *Spuy*, zonder naam, daar uyt en in stroomt. Voorrs heeftmen ten Noordt-oosten, binnen den *Haerlemer-dijk* en *Haerlemer-sstraat* (die van de *Haerlemer-poort* tot aan die sluys toe loopt, en aldaar verder in de Stadt gaande, den naam van *Nieuwen-dijk* ontfangt) de *Brouwers-gracht*: Deze neemt zijn begin aan 't eynde van de *Singel*, aan de *Haerlemer-sluys*, beneeven de *Nieuwe-vis-markte*. Zo dat de beginfelen van de *Heere* en *Keyzers-grachten*, uyt deze dwars-gracht haar oorspronk hebben; noch is'er een dwars-gracht genoemd de *Lely-gracht*, die uyt de *Heere-gracht*, omtrent de *Ian Roon-poorts-tooren* dwars door de *Keyzers-gracht*, tot in de *Prinse-gracht* loopt, doch wort het peyl-water alhier door een sluys opgehouden, gelijk ook in de voorzeyde *Brouwers-gracht*, die van daar voorts tot in des Stadts gracht, by de *Haerlemer-poort*, onder de wal doorgaat: want de genoemde *Prinse-gracht*, met elf dwars-grachten, (welkers oost-eynden, zo in de *Prinse-gracht* als *Brouwers-gracht*, en de West-eynden in de *Baan-gracht* aan de wal uyt komen,) zijn veel laeger, en met het Amstel-water gemeen. Tussen al deze elf grachten, is het volstraten, die meestendeel als ook de grachten, zo lang zijn, als men uyt zien kan, en zijn noch met veele dwars-straten gekruyft en doorsneden: En dit wort in 't gemeen genaamt het *Nieuwe-werk*, te rekenen van de *Haerlemer-poort* langs dien *Dijk*, en van daar langs, en ten eynde van de *Prinse-gracht*, en alzo de wal om, tot weder aan de *Haerlemer-poort* toe: En alle deze straten krielen en grimmelen van alderley handwerks volk.

Tussen den *Haerlemer-dijk* en *straat*, en de *Brouwers-gracht*, heeftmen ook straten en dwars-straten: en van de *Singel* af, langs d'*Ykant*, tot by na: aan de wallen, gaat een breede Kaay of wal, de *Hout-wynen* genaamt. Al waar men alderley Noorts gree-

III. Deel.
Amsterdams der de
Vergroo-
tingh.

Brouwers
gracht.

Lelygracht

Lely Sluys.
Brouwers
Sluys.

Het nieuwe
Werk.

De Hout-
wynen.

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

Teertuynen.

Zoutkeeten.

Bikkers
Eylant.

Reaals
Eylant.
't Prinses
Eylant.

't Kathuys-
ers Kloos-
ter, nu
Kerkhof,
binnen ge-
komen.

D'andere
geboeven,
d'ar na
gesticht.

deelen en planken, met groote stapels, op malkanderen, zoo aan de water, als Landt-zijde, te koop ziet leggen. Aldus by 't plein van de *Haerlemmer-poort*, na d'Ykant toe gaande, komt men voorby de *Teer-tuynen*, van omtrent de *Kamper-steyger*, aan dit eynde van de Stadt gekeurt, om 't gevaar van den brandt, want hier leggen lasten van Pik en Teer, op malkander gestuwt.

Tot nabuuren hebben zy de *Zout-keten*, aan 't uysterste Bolwerk, 't *Blaeuwe-hoof* uytkomende. Hier wort het grof zout ge-zuyvert, gekookt, en wit gemaakt.

Drie Eylanden leggen in desen uytstee-kenden hoek. 't Eerste, genaamt *Bikkers Eylandt*, heeft aan d'Oost-zijde tegen d'Ykant, of *NieuweWaal* aan, al Scheeps-timmer-werven. En d'ander kant is met alsulken slag van arbeyts-luyden bewoont.

Het tweede is genaamt *Reaals Eylandt*, en is rontom bewoont; Het derde, genaamt, 't *Prinses Eylandt*, heeft mede eenige Werven, om Schepen te bouwen, ook verscheyde Hangen, daar in men de verschen *Haringh*, tot *Bokkingh* drooght. Dese Eylanden zijn door eenige wijde, en breede grachten, van malkander, en als van de Stadt afgescheyden, over welken men langhs acht optrekkende, en open gaande bruggen, van d'een tot d'ander gaan kan.

Het *Kathuyzers Klooster*, nu slechts een *Kerckhof*, was het eenighste gebouw, dat met dese vergrootingh binnen de Stadt gekomen is; d'andere gebouwen, in de zelve, naderhant gesticht zijn de navolgende. De *Haerlemmer poort*, des *Stads Koren*, en *Wapenhuys*, daar na by, op de hoek van de *Brouwers-gracht*. De *Noorder Kerk* en *Markt* op de west-zijde van de *Prince-gracht*: De *Princeshuys*. Het *Giethuys* van het metaal geschut, en 't *Weduwen-hof*, beyde omtrent de *Kathuyzers*. De *Stads Timmertuyn*, op 't eynd van de *Tuynstraat* by de wal, nu afgebroken. De vermaerde *Boekdrukkery* van de Heer *J. Blaeuw*, te-

genwoordig Schepen en Raad deser Stadt, op de *Bloemgracht*. Het *grootte Glashuys*, en 't *Doolhof*, beyde op de *Rooze-gracht*. Het *Wale* of *Franse Diacon Weeshuys*, in de *Laurierstraat*. 't *Doolhof* op de *Prinse*, en hoek van de *Looyers-gracht*. Het *Nieuwe-zijds-Huys-zittenhuys*, op de *Prinse-gracht*. Het *Schermschool* en *Klokgieterij* op 't zuyd-eynde van de *Keyzers-gracht*. En de *Schonburg*, de *Wester-Kerk*, *Markt*, en *Vleys-hal*, op de voorzeyde gracht gelegen. De *Pakhuyzen der groenlandtsche maatschappij*, aan des zelfs Noordt-eynde. De *Leli-* en *Brouwers-Peyl-sluizen*, beyde in hare dwars-grachten, tussen de *Keyzers* en *Prinse-grachten* in gelegen. Het *Oude West-Indis-huys*, nu *Nieuwe-zijds Heere Logement*, *Heere-markt* en *Bierkaay*, tussen de *Haerlommer-straat* en *Brouwers-gracht*, aan 't noort-eyndt van de *Heere-gracht*, en des *Stads steen-houvery*, en *Steen-hof* (nu afgebroken) op des zelfs zuydt-eynd, gelegen. Vorders heeft men aan d'Ykant, des *Stads Herberg*, en de *Loodts*, op *Bikkers Eylandt*, daar by voorraadt, in gepredikt wordt. Deze gebouwen zijn meest alle, in 't vierde boek beschreven, en vertoont. Dit is dan, zo veel wy van deze derde vergrootinge te zeggen hebben.

Zommige oude luyden, daar noch wel eenige van leven, die 't begin van deze derde vergrooting, in den Jare 1612, gedenkt, en gezien hebben, konden in hun gedachten niet vatten, dat zy den tijdt noch zouden beleven, dat deze ruyme velden, moerassen, en wateren, binnen des *Stads* wallen komende, bebouwt wierden, maar zy hebben niet alleen dit, maar noch meerder beleeft, en gesien; want behalven deze vierde en laatste vergrooting, daarmen nu mede bezig is, en de wallen alrede in stant van verweeringe gebracht, ja al eenige nieuwe straten, als de *Leydtze* en *Vyterze*, by na, volkomen van d'oude stadt, tot aan die nieuwe poorten, bebouwt en bewoont zijn; zo is zedert den Jare, 1612, verscheyden

III. Deel.
Amster-
dams derde
Vergroo-
tingh.

Gebouwen
in dese Ver-
grootingh
gesticht.

Swaarhoof-
d'gheydt
van zom-
mige oude
luiden over
't betimme-
ren van
dese derde
vergroo-
tingh.

III. Deel. Van eenige Aenbouwingen, sedert den Jaar 1612. Daar de Stadt groot gelt van maakt. De eerste in den Binnen-Amstel. Halve-maans-brug. Geleght in 't Jaar 1626.

scheyden water, binnen de Stadt, tot lant aangemaakt en betimmert, ook zijn eenige ledige plaatzen, die de Stadt toe behoorden, in Erven en straten verdeelt, en met zeer heerlijke Huyzen bezet, die van voortreffelijke luyden bewoont worden: Zo dat de Stadt van deze wateren, en leeg-leggende gronden, groote sommen verrijkt is geworden, en overmits dit mede, de vergrootingen der stad aangaat, zo zullen wy eenige van de zelve, die sedert 't voornoemde Jaar, 1612, voorgevallen zijn, aanwyzen.

d'Eersten aanbouw of vergrooting binnen de Stadt, sedert den Jare, 1612, was in den Binnen-Amstel, die veel breeder plach te zijn, want tegen over de Kolveniers Doelen, daar nu het Weesper-veer is, van de Halvemaans-Brug (aldaar in 't Jaar, 1626, gelegd) af te rekenen, tot aan de wallen toe, daar nu het Mnyder-veer is, beneven de Blauwe-Brug, wiert een groot deel water, langs de Noordzijde des Binnen-Amstels, tot landt gemaakt. Alzo ginkmen te voren van de brug beneven de Kolveniers Doelen, recht uyt, over de Swanen-burghs-brug, ter linker handt, Vlooyenburghs-huyzen, recht toe, tot aan de Stadts wallen, langs deze Noordt-zijde des Binnen-Amstels heenen, zonder eenige huizen ter rechter-handt, te ontmoeten. Al eer dit tot lant gemaakt wiert, gedenkt ons noch, omtrent de plaats, daar nu het Weesper-veer is, gezien te hebben, het wrak, van een

Een Spaen-groote Galeye, waar van het achterste bindt diens gewezen Pavillioens hoog boven 't water, uytstak, met eenige ribben of inhouten der zelve: Dit was een van de zes Galeyen, die Don Frederico Spinola, in 't Jaar, 1602, (als de Stadt Oost-ende, door den Aerts Hertog Albertus, belegert was) uit Spanjen, te Sluys in Vlaenderen gebrocht heeft, of ook wel een van d'andere, die daar te vooren al gelegen hadden: Deze maakten de zeeuwsche stroomen door hun roveryen, zeer onvry: Maar als zijn Excel-

lentie Prins Maurits, in den Jare 1604, die Stad Sluys veroverde, wierden tien Galeyen met haar toebehoren, in der Staten handen gestelt. En dit was een van de zelve, die hier tot een Triumf, of Zege-teyken, te pronk geleyt, en by na vergaan was, en wiert, zo nu en dan, van zommige behoefte menschen, by tijden van laag water, (alzo hy in de grondt lagh) gesloopt, en tot brandt-hout gebruykt.

Dit nieuw aangemaakt landt, wiert dan in crven verdeelt, en verkoft; d'eerste huizen wierden gebouwt, op de gracht tegen over de Kolveniers Doelen, op 't Weesper-veer, en in de Staal-sfraat, in 't Jaar, 1631. En daar na is 't volgende block, over 't smalle grachtjen gevolgt. Maar de nieuwe wal aan Vlooyen-burgh, wiert eerst, een tijd lang, tot een houtwal verhuurt, daar veel eyken timmerhout te koop lagh, dat daar na, buyten St. Antonis-poort verplaatft is, doen de Stadt deze wal tot huys-Erven verkoft, en tot een straat maakte, daar in nu veel treffelike huizen gebouwt zijn, die op den Binnen-Amstel wel een vermakelijk uytzicht en vaart, maar geen wal of straat hebben, gelijk de voorige op 't Weesper-veer, en daar aan volgende, doen. Alle deze huizen, zoo sierlijk, en kostelijk gebouwt, geven een heerlijk en lustig aanzien, aan die van d'overzijde, en den genen, die den Binnen-Amstel bewandelen en doorvaren: daar toe 't meeste wel doet, het Diaconen Wees-huys, een gebouw, dat veel eer, een Koninks Hof, dan een Armen huys is gelijkende: in 't vierde Boek, breeder beschreeven.

Hier op volgde het othrooyen, en betimmeren van de Nieuwe Doelen-sfraat, En ten eersten wierden eenige kamers, die aan de Oost-zijde van de Kolveniers-Tooren namaals gebout zijn; en geen rechte strekkinge met deze nieuwe begrepen straat, konden hebben, door de konst van vyzelen, op haar behoortlike maat, verzet en gedraayt. De Noordt-zijde van deze Doel-sfraat,

III. Deel. Van eenige Aenbouwingen, sedert den Jaar 1612.

Weesper-veer en Staal-sfraat. Eerst gebouwt in 't Jaar 1631.

Vlooyen-burgh Houtwal.

Nu een treffelike straat.

Diaconen Weeshuys.

De nieuwe Doel-sfraat.

Een gebouw door Vyzels verzet, en gedraayt.

III. Deel.
Van eenige
Aenbou-
wingen, so-
dert den
Jare 1612.

straat, tegen over de *Kolveniers Tooren*, was, en is noch de *Schiet-plaats*, of *Schutters hof*, daar men door een gaaldery, om hoog, boven en dwars over de straat, plag te konnen naar toe gaan, maar nu al lang af-gebroken. Hier nevens had men een blinde straat, daar eenige kleyne wooningskens waren. Voorts gingh men langhs de muur van de *Stadts Timmertuyn*, in 't vierde Boek, pag. 281, beschreven, tot aan den *Binnen Amstel*. Aan d'over, of zuydt-zijde van deze *Nieuwe Doele-straat*, daar de *Stadts muuren* hadden gestaan, zagmen niet, als over een breede wal, in den *Amstel*, welke wal met *Stadts timmerhout* beleydt was, en daar veel balken wierden doorgezaagt, daar over, niet lang voor de oprooyinge, een moedwillens ongeluk gebeurde, want also eenige jonge maats, op deze *Doelen* op haar manier hadden vrolijk geweest, quamenze des nachts langs deze wal, en vonden een swaren eyken balk, of zomer, gelijk men die noemt, op schragen geleydt, om door te zagen, deze, haddenze lust, van boven neder te helpen, gelijk ook geschiede, maar een van deze quanten (misschien door veel drinken, al te onvoorzichtig geworden) kreeg den balk op 't *Lijf*, waar door hy niet alleen, aanstonts doodt bleef, maar zodanig verpletterde, dat men hem des morgens onder den balk vindende, het boven lijf, en voornamelijk het hooft, zo plat als een hennepkoek, geslagen was. Deze *Hout-wal*, eenigzins in den *Binnen Amstel* verbreedt zijnde, aan d'een zijde, en de *Stadts Timmertuyn* (die in 't nieuwwerk verplaatst wierdt als volgen zal) aan d'ander zijde, tot *Erven* afgesteeken en verkoft, zijn aldaar getimmerd in den Jare, 1633, d'eerste huizen, die men daar noch ziet, en die aan de zuydt-zijde, achter op den *Binnen Amstel* uytkomende, een van de heerlijkste uytzichten van *Amsterdam*, vertoonen, en op deze zelve tijdt, is afgebroken het *Rondeel*, hier voren beschreven, en op des zelfs fonda-

d'Oude
Stadts-tim-
mertuyn.

Nieuwe
Doelestraat

Moedwil-
lens onge-
luk.

d'Eerste
huizen in
de nieuwe
Doelestraat
gebouwt
1633.

menten zijn huizen gebout die niet van de minste zijn, en also is deze straat, na de *Doelen*, *Doele-straat* genaamt, maar zommige noemdenze, ter oorzaak van de kostelijke gebouwen, *De Rijke-buurt*. De groote *Heerlijke steene-brug*, ten eynde van deze straat, over den *Binnen Amstel* gelegen, wordt ook na deze *Doelen*, de *Doelenbrugh* genoemt.

Daar na heeftmen in den Jare, 1644, aan d'*Tekant*, aan d'oost-zijde, daar d'*Oude Scheeps-Waal* was, een groot deelwater tot een *Eylandt* gemaakt, en de *Stadts palen*, van de *Scheeps-Kraan* af, een groot stuk weegs oostwaart, in 't *Ye*, uytgezet; Dit *Eylandt* eerst wel vast met ingehede palen aan alle kanten beschoyt, en met alderley hoging in geplempt, wiert in drie blokken huys-Erven verdeelt, rontom langhs de water kant met een breede wal voorzien, en twee dwarsstraten, van d'*Tekant* na de binnekant gaande, doorfneden: En aldus in hondert twee en twintig Erven afgeteykent, is 't zelve in *Loumaandt* des Jaars, 1646, voor vier hondert vijf en tzeventig duyzent, acht hondert, en acht guldens verkoft, als breeder in 't vierde Boek, pag: 268, te lezen is: men noemt het, 't *Nieuwe Waals Eylandt*, en de *Waal* is voor 't zelve, met de *Stadts palen* te gelijk uyt gezet.

Hier op is gevolgt, datmen in 't Jaar, 1650, voornam, de twee *Schutters-hoven*, of *Schiet-plaatzen* van de *Handt- en Voetboogs-Doelens*, (nu door de roers uyt 't gebruyk zijnde) mede afkeurde, en in twee straten verdeelde, die van 't *Speny* af, in de *Heylige-wegs-steeg* uytkomende, na de voornoemde *Doelens*, de *Handt- en Voetboogs-straten* genaamt zijn: d'Erven wierden verkoft, en zeer vaerdigh zagmen de zelve, met hooge huizen, betimmerd, tot gerijf, van gemeyne Burgers, en mede voor geringer luyden, also der veel gemaakt wierden, daar in verscheyde huysgezinnen, onder een dack, en evenwel yder byzonder, woonen konden.

III. Deel.
Van eenige
Aenbou-
wingen, so-
dert den
Jare 1612.

Nieuwe
Doele brug.

Nieuwe
Waals Ey-
landt.

Januarius.
122 Er-
ven, voor
475808
guldens
verkocht.

Handt- en
Voetboogs-
straten.

Met huizen
voor alder-
ley slygh
van ge-
meen volck
betimmerd

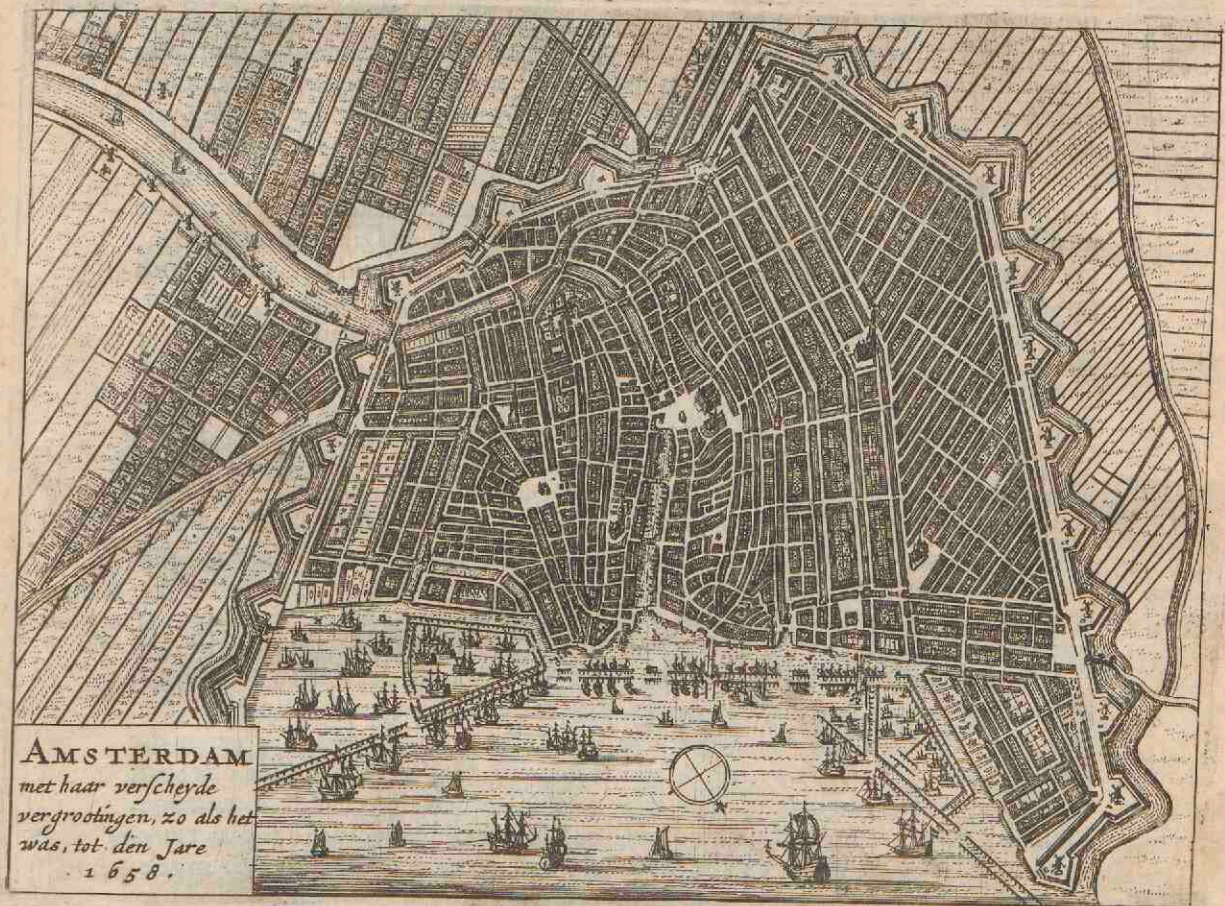
Om

III. Deel.
Derde Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

Om ruymte voor de twee genoemde straten te bekomen, moften zekere huyskens, daar arme Weduwen in woonden, afgebrooken, en d'Erven tot deze straten en huizen gebruykt worden, gelijk men

breeder in de beschrijvinge van 't *Weduwen Hof*, in 't vierde Boek, Pag. 162, zien kan. Deze arme weduwen wierden dan in dit nieuwe *Hof* verplaatst, op een gedeelte van de grondt des *Katnyzers Kloosters*.

III. Deel.
Derde Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

AMSTERDAM
met haar verscheyde
vergrotingen, zo als het
was, tot den Jare
1658.

Cathuyfers Hof betimmert 1650. wiens hof, achter dat *Kerkhof* gelegen, en een groote ruymte, met weynig voordeel beslaande, al mede in 't zelve Jaar, 1650, aan huys-erven verdeelt, en verkoft is, en wiert zeer spoedig, met nieuwe huizen, na des Stadts gelegentheyt aldaar, betimmert: door de zelve zijn twee straten gelegd.

Tien Jaaren daar na, Anno 1660, is'er wederom een ruyme plaats, aan Erven verdeelt, verkoft, en met diergelijke woonhuizen, voor alderley handtwerks volk

(daar deze nieuwe Stadt vol van is,) bequaam, betimmert. Dit was de *Stadts Timmertuyn*, niet verre van 't voornoemde *Katnyzers Kerkhof* gelegen, tussen de *Tuyn- en Angeliens-straat*, op de *Baan-gracht* uytkomende. In 't vierde Boek, Pag: 281, beschreven, en van hier, buyten de *St. Antonis-poort* verplaatst. De ruymte was zo lang; als de halve *Angeliens-straat*, en de breete strekte van die, tot de *Tuyn-straat*, zo dat'er een smalle rechte, en twee breede

*Stadts Tim-
mertuyn
bedouwt
An. 1660.*

Kk

dwars-

III. Deel,
derde Ver-
grootingh
van Am-
sterdam.

Twee Bol-
werken
aan't Rij-
zen Hoof-
t geleydt.

Verdeeling
van Am-
sterdam, in
oude en
nieuwe
zijde.

Door het
Dam Rak,
en d' Am-
stel.
Bruggen
over het
Dam Rak.

dwarsstraten door geleydt zijn, en waren die Erven zeer spoedig betimmert. De laatste genoemde plaatsen, zijn wel binnen de vergrooting, van 't Jaar 1612, begrepen, geweest, doch waren alle ledig, of tot 't gemeen gebruyk aangeleydt, maar nu dienen zy tot vermeerdering der inwoonders.

Eyndelijk zijnder noch twee Bolwerken, met twee gordijnen aan des Stadts zuydt-oost-ende, aan 't *Ryzen-hoofst*, het *Yewaart* in, aangeleydt, waar van de grond al op gehoogt, en toe gemaakt was: Doch dit is geschiet, al eermen voor genomen had, de Stadt dus verre, als men tegenwoordig doet, uyt te leggen. Zo dat de gronden, tot deze Bolwerken aan geleydt, in de nieuwe vergrooting, aan *Cattenburg* zijn vast geraakt.

De Stadt *Amsterdam*, tot den Jare, 1658, toe vertoonde zich dan, als in het voorgaande kaartjen te zien is.

Het *Damrak* komende uyt het *Ye*, en de Rivier den *Amstel* uyt de *Veenen*, die malkanderen aan den *Middeldam* ontmoeten, en aldaar door een schut-fluys, by laag water, vereenigt, en by hoog water, van een gescheyden worden, deelen de Stadt in tweeën; het deel ten oosten, noemtmen *d'Oude*, en dat ten westen, de *Nieuwe-zijde*. Den *Dam* of *Groote-markt*, daarmen het *Stadt-huys*, de *Nieuwe Kerk*, *Waag*, en *Groote Beurs* ziet, en deze twee wateren t'zamen komen, is by na, het midden, immers het *Hart* van de gantsche Stadt. Het voornoemde *Dam Rak*, benoorden den *Dam*, is overleydt met drie houten bruggen, die *d'Oude*, en *Nieuwe-zijde* van dit noorder gedeelte des Stadts, aan malkander hechten, yder met een *Doorgat* of veel eer *Doorgat*, om dat'er de scheepen met staande masten, zonder ymandts hulp, konnen doorvaren, voorzien. De voorste aan 't *Ye* is de *Nieuwe*, de volgende, *d'Oude*, en de naast aan den *Dam* gelegene, de *Papen-brugh* genaamt. Over den *Amstel* bezuyden den *Dam*, gaatmen, behalven de

Groote Beurs, langs vier bruggen, van *d'Oude*, na de *Nieuwe-zijde*. d'Eerste is van hout, doch met yzere leuninggen, aan beyde zijden bezet, en de *Lange-brugh* genaamt. De tweede is van steen, en legt op zeven verwelfde bogen, ook met yzere leuninggen voorzien. En de *Nieuwe Doel-brugh* genoemt. De derde, die gants van hout is, en een *Doorgat* heeft, noemtmen de *Halve-maans-brugh*. De Vierde, die ook van hout is, en d'Oude Stadts wallen, aan malkander hecht, heeft vier groote *Lecuwen*, die de Stadts oude en nieuwe wapenshouden, op zijn leuninggen staan, en wort over zulks, wel de *Lecuwen*, doch gemeynlijk de *Blaeuwe-brugh*, genaamt. En dit is de verdeeling van *d'Oude* en *Nieuwe Stadt*, waar van de *Nieuwe*, tot dus lang toe, de grootste was, doch door de tegenwoordige vergrooting, in 't Jaar, 1658, begonnen, zeer weynig, of niets met *d'Oude-zijde* verscheelt.

De Stadt door 't *Dam Raken Amstel*, aldus in *Oude* en *Nieuwe*, of *Oost* en *West-zijde* gescheyden, wort door den *Dijk*, die 't Zee-water uyt het *Ye* tegen hout, insgelijks in twee deelen, ten noorden, en ten zuyden verdeelt, doch 't noorder gedeelte is zeer kleyn, en 't zuyder deel heel groot. 't *Onderscheydt* bestaat hier in, dat het noorder deel, schoon binnen de Stadt gelegen, evenwel buyten dijks, en 't hooge Zeewater, onderworpen is; daar 't zuyder deel, door den *Dijk*, en daar in gelegen sluyzen, van bevrijt is.

Deze *Dijk* komt al van *Velzen*, voor by *Sparendam*, by de *Haerlemer-poort* de Stadt in, en loopt eerst recht, maar daar na, met verscheyde bochten, door de zelve heen, en also by *St. Antonis-poort* weder uyt, voorby *Diemen* naar *Muyden* toe, en aldus bezet hy de gantsche *Yekant* aan deze zijde, en bevrijt de laege landen voor de hooge Zeewateren. Dezen *dijk* wort, als gezeyt is, in het naaste Bolwerk, benoorden de *Haerlemer-poort* gelegen, met een *Steen-Beer*,

III. Deel,
van d'oude
en nieuwe
zijde.

Bruggen
over den
Binnen-
Amstel.

Andere
verdeeling
van Am-
sterdam
door den
dijk.

Buytendijk,
en Binnen-
dijks.

III. Deel,
van den
Dijk, bin-
nen Am-
sterdam
aande nieu-
we zijde.

Haerlem-
merdijk.

Haerlemer
straat.

Pieter-Ja-
cobsstraat.

Nieuwen-
dijk.

's Water.

(op dat de poort zijn behoorlijke sterkte, door de Stadts grachten, en optrekkende bruggen behouden mach) vast gemaakt, zo dat de Beer, dit Bolwerk, en de gordijn, tot de Poort toe, hier den Dijk verstreken: Van de Poort gaat den Dijk dan (met eenige dwarsstraten doorsneden) lijnrecht stadwaarts in, den naam van *Haerlemerdijk* voerende, tot aan de *Prinsesluys*, deze schut het hooge *Te* van 't laege *Amstelwater*, 't welk in de *Prinsgracht*, en dwarsgrachten, na de *Baangracht* toe lopende, met den *Amstel*, gemeen is. Van hier loopt den Dijk vorders, voorby 't *Oude West-Indisbuys*, en *Heeremarkt*, wederom met verscheide dwarsstraten gekruyst, tot aan de *Nieuwe Haerlemerluys*, die 't getye- of peyl-water in de *Singel* (daar de *Heere- en Keyzersgracht* mede gemeen zijn) laat binnen stromen, daar eertijds de *Haerlemerpoort* was, en nu de *Nieuwe Vismarkt* is, wordende alhier genoemt, de *Haerlemerstraat*. Een kleyn stuk voordor komt hy aan d'*Oude Haerlemerluys*, daar een van d'oudste Stadts-poorten, ook de *Windmoolenspoort* genaamt, gestaan heeft, deze luys laat ook 't peyl-water in de *Nieuwezijdsvoor* en *Achterburgwal* komen, die ook door verwelfde bogen, tegen over 't *Nieuw Stadt-buys* gelegen, gemeenschap van water met de *Singel* zijn hebbende, den Dijk tussen deze twee luysen, wiert in oude tijden, de *Pieter Jacobsstraat* genaamt. Van hier gaat hy noch al een gedeelte recht langs d'*Yekant* voort, tot d'oude *St. Jacobs Kapel* (nu in woonhuysen verandert) doch by na, aan de hoek van 't *Damrak* komende, kromt hy zich zuydt-west-waart in, tot op den *Dam* toe, voerende den naam van *Nieuwendijk*, uyt wat reden, is in dit eerste deel verhaalt; Aldus houdt hy hier een streek met het *Damrak*, daar een straat, of burgwal nevens loopt mede op den *Dam* uytkomende, *Her Water* genaamt: dit zijn twee van de neeringachtigste straten van *Amsterdam*,

daarmen alderley waren, in groote winkelste koop vindt. Den *Dam* over, komt hy op den *Middeldam*, en verlaat alzo de nieuwe-zijde. Hier heeft den dijk de groote fluys, die onder de *Vismarkt*, *Middeldam*, en *Beurs* door loopt, en den *Amstel* en 't *Damrak*, dat is 't laegste, en 't hoogste water van malkander af schut. Ten westen deze groote, leght noch een kleyne fluys, onder den *Dam* door, geen gemeenschap met malkander hebbende, door dien men de kleyne zontijds ziet stromen, als de groote gefloten is. Dit is de oude, en rechte fluys van *Aemstelland*, daar van men noch eenige brieven in 't Boek der *Handtvesten* loezen kan. Van den *Middeldam* keert zich den Dijk wederom langs de strekkingh van 't *Damrak*, oostwaart op, voor by de *Oude Kerk*, tot aan de *St. Olofs Kapel*, en voert den naam van *Warmestraat*, hoewel dat dat gedeelte van d'*Oude Kerk* af te rekenen, tot den *Middeldam* toe, by oude tijden, de *Kerkstraat* genaamt is geweest. Deze straat is wel de kostelijckste van degantse Stat, ten aanzien dar'er zoo veele, by na, onwaardeerlijke, en sware winkels van alderley zijde, en zijde stoffen gehouden worden. In voorrige tijden, woonden de voornaamste en rijkste luyden in deze straat, die met het betimmeren der nieuwe, en luchtige grachten, vervaren zijn, zo dat hier nu, bykans, niet als winkeliers woenen. Nevens deze *St. Olofs Kapel*, op de Noordt-oosterhoek van 't *Damrak*, aan 't *Te*, ten eynde van de *Warmestraat* (wiens naams oorspronk in dit eerste deel te lezen is) stont d'oude *St. Olofspoort*: Door de zelve loopt den Dijk de hoek om, en strekt met eenige bochten, zuydt-waarts aan, tot op de *Nieuwemarkt* en *St. Antonis Waag*, eertijts die *Poort*. Deze straat wort de *Zeedijk* genaamt. Doch niet verre van de voornoemde *Kapel*, legt een fluys, in den Dijk, onder de straat door, ten wederzijden met huysen bezet, de *Kolkfluys* genaamt. Daar

III. Deel,
van den
Eyk, bin-
nen Am-
sterdam
aan de Oude
zijde.

Den Dam,
en Middeldam.

Warmestraat.
Kerkstraat

St. Olofs
poort.

Zeedijk.

III. Deel.
Van den
Dijk binnen
Amster-
dam aan
d'oude
zijde.

St. Antonis
Breedestraat
en Sluys.

Goede Bre-
straat.

's Gedeelte
van Am-
sterdam
Binnen-
dijks.

door ook 't gety- of peyl-water, in d'Oude-
zijds-Voor- en Achter-burg-wal, heen en
weder stroomt. Onder de *Nieuwe-markt*,
legt een Verlaat, met schut-deuren, die van
zelf, met 't hooge water sluyten, en even
zo, met 't laag water, open gaan. Over
deze markt gaat den Dijk al zuydt-waarts
op, voorby de *Zuyder-Kerk*, en ontfangt
hier den naam van *St. Antonis-Breedestraat*,
tot aan de *St. Antonis-sluys*, welke brug van
Hout, met een doorgat, en yzere leuning-
gen, gemaakt is. Deze sluis, schut ook het
hooge *Te-water* van het laege *Amstel-wa-
ter* af. Alle deze voorschreven Sluizen zijn
bequaam tot de doorvaart der schepen,
uytgenomen de sluis van *Amstelland* onder
den *Dam*, en 't Verlaat onder de *Nieu-
we-markt*. Van de *St. Antonis-sluys* strekt
dezen Dijk lijnrecht, zuydt-oost-waarts
op, met twee dwars-straten doorsneden,
tot aan de *St. Antonis-poort*, en wort ge-
naamt de *Goede Breedestraat*, om dat hier
veel rijke *Goden* wonen. Van deze binnen
poort af, loopt hy langs 't gordijn, in 't oo-
ster-bolwerk, van waar hy door een steene
beer, (gelijk wy van d'*Haerlemer-poort* ge-
zeyt hebben) in den *St. Antonis* buyten
Dijk verbonden wort, en strekt voorder
naar *Houtewaal*, en *Faap-hannes*, voor by
Diemen, daar hy den naam van *Diemer-dijk*
afontleent, naar *Wijden*.

Als men nu dezen Dijk, volgens deze
beschrijvinge van de *Haerlemer-poort*, door
de gantsche Stadt, tot aan de *St. Antonis-
poort*, langs gaat, zo is alle het geene, dat
men gestadig aan de rechter handt heeft,
van 't hooge buyten water bevrijdt, ten
ware, dat dezen dijk ergens quam door te
breken, als in 't Jaar 1651 te *Houte-Waal*
en *Faap-hannes* omtrent een vierdeel uurs
gaans, buyten de Stadt geschiede, en hier
na verhaalt zal worden. Binnen de Stadt
heeft den Dijk van door te breken, geen
noodt, door dien hy met voorlandt van
wallen en huizen, genoegh voorzien zyn-
de, geen slagh van water heeft uyt te staan :

En voor d'aanperiling van 't water is hy
door de vaste fondamenten en ingeheyde
grondtpalen der huizen, waar mede hy
ten wederzijden bezet is, van onderen, zo
vast gemaakt, dat hy van schrikken noch
wrikken kan verzet worden: De Sluizen
zijn ook met heyen en metzelwerk, als deu-
ren zo wel verzorgd: en worden mede ge-
stadigh zorgvuldiglijk onderhouden, dat
dit gevaer zonder bedenken is.

Maar al het geene dat men, (den Dijk,
als gezeyt is, langs gaande) aan de slinker-
handt laat leggen, is het hooge Zee-water,
by noord-welste stormwinden, onderwor-
pen, 't welk ook zomtjids by zulke onge-
legentheyd, groote moeyelijkheden, voor
luynen die in kelders, buyten dijks gelegen,
woonen, of bederffelijke waren, in de zelve
hebben leggen, veroorzaakt: Doch d'ordre
is zodanig, dat de gantsche huys-gezinnen,
in alzulke kelders woonende, met alle haren
huysraat, van de luynen, die in de boven
huizen wonen, voor die tijdt, worden
ingenomen. Maar kelders, daar sware be-
derffelijke Koopmanschappen in leggen,
kan men zomtjids, door den haastigen
overval van 't water, zeer qualijk redderen;
over zulks worden deze buytendijkze kel-
ders weynig met waren, die door 't water
bederven konden, beleyt: by zodanige wa-
ter-vloeden, ziet men hier 't *Amsterdam*
groot gekriemel en verlegentheyd: byzonder
aan 't *Damrak* op 't *Water*. Alwaar veel
Kruydeniers, Zeepzieders, Boekverkopers,
en diergelijke, (wiens voorhuizen, tot ge-
rief, van hunne waren, veeltjids, met de
straat gelijk in, of weynig treden opgaan)
grootte naerftigheyt aanwenden, om 't wa-
ter uyt hare huizen te houden: Hier toe
hebben zy alle, die hier wonen, voor wey-
nig Jaren geleden, breede planken doen
maken, die zy in groeven voor haar hu-
izen zetten, en dicht maken, zo dat het
water, daar voor blijft staan, en dit moe-
ten zy alle zoo onderhouden, ja zelfs voor
d'ingangen der straten, door dien het Zee-
water

III. Deel.
Van den
Dijk binnen
Amster-
dam.

's Gedeelte
van Am-
sterdam
Buyten-
dijks.

Verlegen-
heyd by
hooge Wa-
teren te
Amster-
dam.

Op 't Wa-
ter.

Middelen
hier tegen

water

III. Deel. water in de straten of eenige huizen loo-
De voor- pende, hun anders van ter zijden, of van
naemste achter, overloopen zoude.

Straten en Te voren is gezeyt, dat de *Warme-straat*,
8 Amster- *Nieuwen-dijk*, en 't *Water*, neeringachtige
dam.

Tesselsche
Kaey.
Kalver-
straat.

Reguliers-
Breefstraat.
Rokkin.

De Nes.

Vleeshallen

Halsteegh.

Hoogstraat.

en *Nieuwe-straat*, is het ook vol open winkels, van al-
derley slach van waren. Benevens 't *Stadts-huys*, west-waarts op, strekt zich mede
een straat van den *Dam* af, van oudts ge-
naamt de *Gasthuys-steeg*, die van deze ge-
volgt word, de *Stille-steeg*, *Gasthuys-molen-
steeg*, en *Straat*, *Harte-straat*, en *Kee-straat*.
Deze doorsnijden met hare steene brug-
gen, de *Nieuwe-zijds Voor- en Achter-
burg-wallen*, de *Singel*, *Heere*, en *Keyzers-
grachten*, en komen op de *Prinze-gracht*
uyt. Ten zuyden deze straten zijn ook
noch tuffen de *Singel* en *Prinze-gracht* de
volgende. De *Wolve-straat*, en *Beere-straat*,
de *Huyde-straat*, en *Run-straat*. Ten noor-
den van d'eerst genoemde straten, verstaat
van den *Dam*, en *Wester-Kerk*, tot aan de
Brouwers-gracht, heeftmen de volgende,
die van 't *Water* mede west-waarts aangaan,
en ook meest, op de *Prinze-gracht* uyt-
komen. Als, de *Zout*, *Oude-brug*, en
Nieuwe-zijds Kapel-steegen: *Het Grave-
straat* en *Dirk van Assen-steeg*, de *Mols-
straat* en *steeg*, *Lijnbaans-steeg* en *Korsjes-
steeg*. En voorts van de *Singel* af, tegen
over de *Ian Roon-poorts-toren*, d'*Oude Lely-
straat*, en *Gracht*, de *Blaeuwe-Burg-wal*,
Heere-straat, en *Prinze-straat*. En eynde-
lijk de *Brouwers-gracht*.
Alle de genoemde straten en grachten,
zijn toegangen, uyt het *Nieuwe-werk*, na
d'*oude-Stadt*, en woelen gestadig van door
gaande menschen, over zulks zietmen in
alle die huizen, alderhande slach van wa-
ren te koop.
En alzo het den *Lezer* al te verdrietigh
zou vallen, om de beschrijving van alle de
vordere straten en steegen, burgwallen en
grachten, te doorlezen, nademaal nu al-
reede de voornaamste beschreven zijn. Zo
zullen wy alle die in de *Stad* kenbaar zijn,

III. Deel. De voor-
naemste
Straten en
grachten
in Amster-
dam.

Niels of
Liesdel.

Gasthuys-
molen- en
Stillesteegh.

Harte-
straat.
Kee-straat.

Wolve-
Beere-
Huyde- en
Run-straat.

Heere-
straat.

Prinze-
gracht.

Blauwe
Burgwal-
Brouwers-
gracht.

Prinze-
straat.

Lely-
gracht.

Blauwe
Burgwal-
Brouwers-
gracht.

Heere-
straat.

Prinze-
straat.

Lely-
gracht.

Blauwe
Burgwal-
Brouwers-
gracht.

Heere-
straat.

Prinze-
straat.

Lely-
gracht.

Blauwe
Burgwal-
Brouwers-
gracht.

III. Deel.
Burghwal-
len en
Grachten
aan d'oude
zijde.

(doch die in deze nieuwe en laetste ver-
grootingh, daar men nu mede bezigh is,
daar niet onder begrepen) hier laten vol-
gen.

III. Deel.
Straten en
Stegen aan
d'oude zij-
de.

Aenwijzinge der Burghwallen, Grachten,

Straten en Stegen, in de Stadt Amsterdam bekend,
tot den Iare 1658.

Aen d'Oude of Oostzijde
van den Amstel en d'Amrak.

Burghwallen en Grachten.

Oudezijds Kolk.
Oudezijds voorburgwal.
Grim en Grimnesse sluis.
Oudezijds Achterburgwal
Keulse en Gelderse Kay.
d'Oude Singel.
Groene Burghwal.
Verwers Dwarsgraft.
Verwers Graft.
S. Anthonis sluis.
Oude Schans of Monkelbaens
Burghwal.
Booms Dwarsflood.
Boomflood.
Nieuwe Waels Eilands Graft.
Rapunburghs Burghwal.
Rapunburghs en Markens Burg-
wal.
Houtkoopers Burghwal.

Straten en Stegen.

Warme-straet.
Gans-oort
De Nes.
Zee-dijk.
Oude Teertuinen.
S. Olofs poort.
S. Olofs Kapelsteegh.
Nieuwenbrugh-steegh.
Wijngaert straetje.
Armsteegh.
Guldehantsteegh.
Heintjenboeksteegh.
De Nysel, of Liefdel.
Paternoster steeghje.
Oudebrughsteegh.
Engekerks steegh.
Wijdekerks steegh.
Naem Jesus steeghje.
S. Annaas Dwarsstraet.
Trompetters steeghje.
S. Anna-straet.
Rapunbrughsteegh.

Zwartlaken steeghje.
Blauwvaken steeghje.
't Gooysteeghje.
S. Jans straet.
Schouten steeghje.
Duiffens steeghje.
Servetsteeghje.
Vissteegh.
Pijlsteegh.
Middeldam.
Halsteegh.
Pieter Jacobs-dwasstraet
Steenhouwers steeghje
Uiterse steigerssteegh.
Nadorst steegh.
Pieter Jacobsstraet.
S. Pieters poort.
Leenbanck of Lombert steegh.
Pensteegh.
Stijffelsteegh.
Barberstraet.
Silversteeghje.
't Gebedt zonder endt.
Langebrughsteegh.
S. Angenierte straet.
Prinsenhof steegh.
Doelestraet
Stoofsteegh.
Kreupelsteegh.
Minrebroerssteegh.
Koorendragers steeghje.
Blauwe Lelystraet.
Olyslagers, alias, Rotnest steegje.
Zoutkopers steeghje.
Frans Talingen steeghje.
Waterpoorts steeghje.
Stormsteegh.
Fenijnighsteeghje.
Boomsteeghje.
Molesteegh.
Monnikkestraet.
Bloed dwarsstraet.
Bloedstraet.
Barndeesteegh.
Koestraet.
Betanie straet.
Betanie dwarsstraet.
't Boere steeghje.

Oude Hooghstraet.
Spinhuis dwarsstraet.
Spinhuis steegh.
't Ruslant.
Slijkstraet.
Nieuwe Doelestraet.
Staelstraet.
Swanenburgs straet.
Verwersstraet.
Moddermeulenssteegh.
Biffchops steegh.
Zantstraet.
Onckelboers steegh.
Dijkstraet.
Nieuwe Hooghstraet.
Korte Hooghstraet.
Salmandersteeghje.
't Watersteeghje.
Korte Dijkstraet.
Korte Keifersstraet.
Keifersstraet.
Dijk dwarsstraet.
Keifers dwarsstraet.
Koninksdwarsstraet.
Koninkstraet.
Korte Koninksdwarsstraet.
Riddersstraet.
Tonkersstraet.
Bantamsstraet.
Schipperstraetje.
't Wittepaertssteeghje.
Smits steeghje.
Nieuwe Bantamsstraet.
Schipperstraet.
Peperstraet.
Folystraet.
Foly dwars-straet.
Straet op Marken.
Straet op Uilenburgh.
Bataviersstraet.
Bataviers dwarsstraet.
Markestraet.
Steenhouwers steegh.
Breefstraet.
Lazarusstraet.
Korte Houtstraet.
Vloeyenburgh.
Naerder Vcer.

III. Deel.
 Burgwal-
 len en
 Grachten
 aan d'ouds-
 zijde.

Burgwallen en Grachten an de Nieuwe of West-zijde.
 Nieuwezijds Vooiburghwal.
 Deventer houtmarkt en bloemmarkt
 't Spuy.
 Achterburghwal.
 't Kattegat.
 Singel ofte Koninks-graft.
 Heiligewegs fluis.
 Singel daer 't Leydtse, Goutse, en Uiterse Veer is.
 Heiligewegs burghwal.
 Heere dwarsburghwal.
 Heeregraft.
 Warmoesgraft.
 Blacuwe burghwal.
 Brouwersgraft.
 Keizersgraft.
 Lelygraft.
 Lelyfluis.
 Princegraft.
 Nieuwe fluis om 't peylwater op te houden.
 Prince fluis.
 Lijnbaensgraft.
 Palmgraft.
 Goutsbloemgraft.
 Lindegraft.
 Angeliersgraft.
 Egelantiersgraft.
 Bloemgraft.
 Roofgraft.
 Lauriersgraft.
 Elantsgraft.
 Elants dwarsgraft.
 Poyersgraft
 Perfumeerdersgraft.

Straten en Stegen aan de nieuwe of Westzijde.

Nieuwendijk.
 Kalverstraet.
 Haerlemmerstraet.
 Haerlemmerdijck.
 Hasselaersteegh.
 Ramskoy.
 Brouwersteegh.
 Mallefranssteegh.
 Capelsteegh.
 Armsteegh.
 De Braeck.
 S. Iacobstraet.
 Karnemelkssteegh.
 Oudebrughsteegh.
 Kolksteegh.
 Mandemakerssteegh.
 Dirk van Assensteegh.
 Spanjaerts poortjen.

Suickerbakkers steeghje.
 Nieuwestraet.
 S. Geertruidensteegh.
 Vrouwesteegh.
 S. Nikolaesstraet.
 Baefjensteegh.
 't Hol.
 Soutsteegh.
 't Gravestraetje.
 Romeinstractje.
 Beursstraet.
 Rooleeuwssteeg.
 Krommen elleboogsteegh.
 Papenbroekssteegh.
 Jonge Roelofssteegh.
 Spereuwpotssteeghje.
 Spaerpotssteegh.
 Pensionaristeeghje.
 Moriaenssteeghje.
 Witte kolksteeghje.
 Duyfsensteeghje.
 S. Luciensteegh.
 De wijde en nauwe Heiligesteeg
 Watersteegh.
 Begynsteegh.
 Taksteegh.
 Roofboomsteegh.
 Voetbooghstraet.
 Hantbooghstraet.
 Olyslagerssteegh.
 Heiligewegh.
 S. Jorissteegh.
 't Klooster.
 Breestraet.
 Halvemaensbrugh.
 Slecpersteegh.
 Balk in 't ooghssteeghje.
 Bakkerstraet.
 Paerdestraet.
 Wagenstraet.
 Schaepesteegh.
 Landt van belofstenssteeghje.
 Suikerbakkerssteegh.
 S. Pietersteegh.
 Arent Bouwensteegh.
 Blindemanssteegh.
 Vyzelstraet.
 Mandemakerssteegh.
 Geelvincksteegh.
 Geelvinck dwarssteegh.
 Openhartsteeghje.
 S. Jorisstraet.
 Katersteeghje.
 Beulinghstraet.
 Haysteegh.
 Roskamsteegh.
 Vijf vliegensteegh.
 Goutsbloemsteeghje.
 't Vlassteeghje.

Rosemarijnsteegh.
 Raemsteegh.
 Spiegelstraet.
 Kruissteegh.
 Kleine Kruissteegh.
 Romeins Armsteegh.
 't Koksteeghje.
 Treeststeeghje.
 Wijdesteegh.
 't Legersteeghje.
 't Keizerrijk.
 Stilsteegh.
 Molesteegh.
 Molestraet.
 Huizittensteegh.
 Dry Koningenstraet.
 Ham-eeterssteeghje.
 Molsteegh.
 Ian Roodenpoortssteegh.
 Oude Lelystraet.
 Schuitmanssteeghje.
 Smitssteeghje.
 Berghstraet.
 Cleimanssteegh.
 Lijnbaensteegh.
 Nieuwestraet.
 Pottebakkerssteegh.
 Korfsjenspoortsteegh.
 Waterscheepssteeghje.
 Teerketelsteegh.
 Klimopstraetje.
 't Vagevyer.
 't Hemelrijk.
 't Kattegat.
 Engelsesteegh.
 Smaksteegh.
 Gouwaerssteeghjen.
 Langestraet.
 Korsjenpoortsteegh.
 Lange dwarsstraet.
 Visschersstraet.
 Wieringerstraet.
 Brouwerstraet.
 Heerestraet
 Princestraet.
 Hartestraet.
 Rheestraet.
 Wolverstraet.
 Beerestraet.
 Huidestraet.
 Rhunstraet.
 Een-nieuwestraet.
 Parfumeerdersstraet.
 Loyersstraet.
 Elantsstraet.
 Laurierstraet.
 Roozestraet.
 Bloemstraet.
 Nieuwe Lelystraet.
 Egelantiersstraet.

III. Deel.
 Straten en
 Stegen,
 aan d'oude
 zijde.

III. Deel.
Hoe men de
grachten
diep hout.

Thuystraet.
Angeliersfraet.
Kerkfraet.
Boomstraet.
Tyggelstraet.
Goutsbloemstraet.
Palmstraet.
De Brack.

De vijftien laatst genoemde straten in 't *Nieuwe-werk*, tussen de grachten van de zelve namen in gelegen, en hier te voren genoemd, zijn gezamentlijk van verscheyde dwarsfraaten (die de namen van de rechte straten, daarze door heen lopen, aannemen) doorkruyft.

Gebruyk
der Modder
molens,

Om nu alle de Burghwallen en grachten hare behoorlijke diepte te doen houden, worden gestadig groote moeyten en kosten aangeleydt: Tot de breedste gebruyktmen Moddermolens, die met twee paerden gaande gehouden in zeer korten tijd, groote menichte, slijk, modder, en klay, uyt de grondt haalt, en in de daar voor leggende schuyten werpt, die 't zelve naar buyten, daar 't tot hooging der laege landen, en nieuwe werken noodig is, geduurigh zijn voerende. Tot het diepen der smalste, en zelf dicht aan de kanten der breedste grachten, daar de Moddermolens zo na, niet kan by komen, worden Modderschuyten of Pramen gebruykt, op deze varen (by aldien het kleyne, of enkele zijn) een, en zo het groote, of dubbelde zijn, twee mannen, die de modder met bagger-netten (gelijk in de beschrijving van *Amstellandt* van de turf gezeyt is) uyt de grondt op halen, en in de schuyten werpende, wegh voeren.

En Modder
schuyten.

De vuylnis-
vaten.

Om de Straten reyn te houden, zijn verscheyde vuylnis vaten door de Stadt, aan de kanten der Burghwallen en grachten verordent, daar in het vuylnis van de huizen, die in de straten staan, gebracht wort, en op dat men 't zelve niet op de straten, of in de grachten werpt, zijn verscheyden kleyne houten huysjens op de kanten der burghwallen voor eenige straten, gezet,

Gebruyk
der houten
huysjens.

daar in zitten Schoenlappers, die jaarlijks aan de Stadt huurgelt voor de zelve betalen, en by aldien zy verneemen, dat yemant zijn vuylnis niet in de verordende vuylnis vaten, maar op de straten, of in de grachten werpt, die moet beet en aan haar betalen, en neemen by onwilligheydt, tot pandt van 't zelve, de ketels, potten, of vaten, daar uyt de vuylnis geworpen is, na haar. Hier door kunnen zommige hun huurgeldt wel dubbel goet maken. Tweemaal des weeks, komen de vuylnis schuyten door de Stadt varen, die deze vuylnis vaten en hoopen in nemen en weg voeren; zy varen al de grachten door, op yder is twee man, d'een gaat langs de straten en maakt gerucht met een ratel, waar op de luyden hun vuylnis dan aan de schuyten brengen, ook komt hy het wel uyt eenige huizen, die haar Jaarlijks een vrywillige vereering daar voor geven, halen. Dit vuylnis wordt tot verhooginge der landen gebruykt, en verstrekt met eenen (alzo het met veel asse vermengt is) tot mesting der zelve. En wort veeltijds van Stadts wegen, tot des zelfs voordeel verkoft. Ook vaart'er gedurig een schuyt door de Stadt, die alle dode krenge van honden, katten, &c. op vist, en wegh voert, insgelijcks geschiet mede met het dryvende stroo. Alle het binnenste van de Stadt *Amsterdam* aldus kortelijc (want in 't lange zou te verdrietigh vallen) over gelopen hebbende, zullen de zelve dan met de drie vernieuwde steene poorten besluyten, gelijk die, tot den Iare, 1664, in wezen gebleven zijn.

III. Deel.
Hoe men de
Straten
reynigt.

De Vuylnis-
schuyten.

Waar de
Vuylnis
gebrocht
wort.

Opvissers
van doode
krenge, en
stroo.

De *Heylige-wegs-poort*, alzo genaamt, na den *Heyligen-wegh*, die op deze poort aan komt, en de Boeren van *Amsterveen*, *Slootten*, en den *Overtoom* in hunne bedevaarden ter *Heyliger-stede* leyde, waar van men in 't vierde Boek, Pag. 74. breeder leezen kan, was eerst van hout, gelijk hier te voren gezeyt is. Deze is omtrent 't Jaar, 1636, of kortst daar na, afgebroken, en een ander van wit-graewe gehouwen steen in des zelfs

De Heylige-
weghs-
poort.

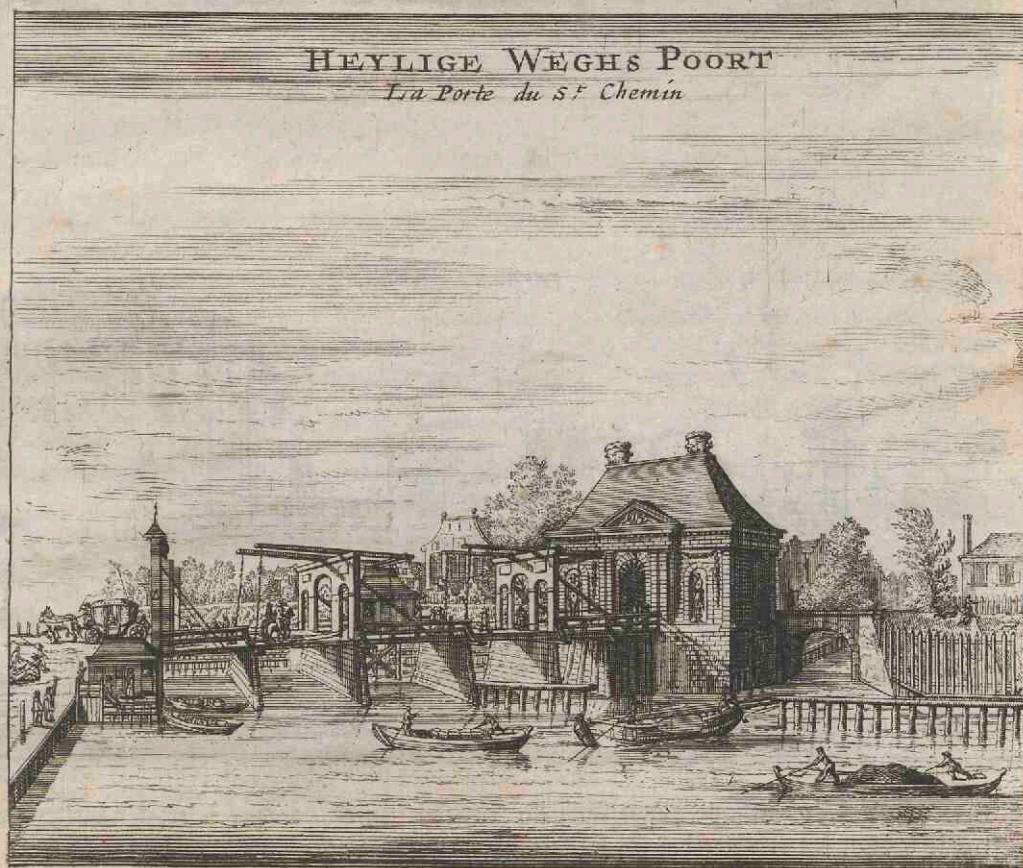
An. 1636.

III. Deel.
Van d'oude
Stats poorten.

zelfs plaats gezet. Dit was een vast, sterk en zwaar gebouw, onder een blauw leyen dak, daar twee sierlijk gehouwen Schoorsteen, als bloempotten, of veel eer rookpotten boven uyt quamen: Aan elke zijde, benevens den ingank, (zijnde een hooge verwulde Poort, welks half ronde boog, boven de vierkante deuren, met een aerdige kopere tralie, op de manier van

een bliksem gegoten, versiert was) stonden twee platte pylasters, naar de *Fonische* manier gebouwt; deze droegen d'uytstekende Fries, met zijn Frontispies, daar in men 't Amsterdams Wapen, met kroon, en leeuwen bezet, zien kon. Nevens de genoemde Pylasters zagmen ten wederzijden een uytgeholde halve ronde nisse, die van boven, en aan beyde zijden, met een opge-

III. Deel.
Van d'oude
Stats poorten.

knoopte Felton van populier of peppelen bladen, (daar mede men 't Offer-vuur van den Krijgheld *Mars* te stoken plag) behangen: In elke Nisse stont een *Trophæum* of *Wapenbeeldt*. Het eene na d'oude, en 't ander na de nieuwe maakzels der Wapen, met helmen, schilden, rondassen, boogen, pijlkookers, swaerden, zabels,

degens, roers, en pistolen, behangen. Aan yder zijde van den ingank had deze poort een wachthuys, 't een voor de Burgers, en 't ander voor de Soldaten. Aan d'oostzijde, benevens de poort, was in de wal, een steene verwulde brugh die men des nachts, met een hek-deur toe-sloot; hier door voer men uyt de Stadt, in de *Leydize Vaert* na den

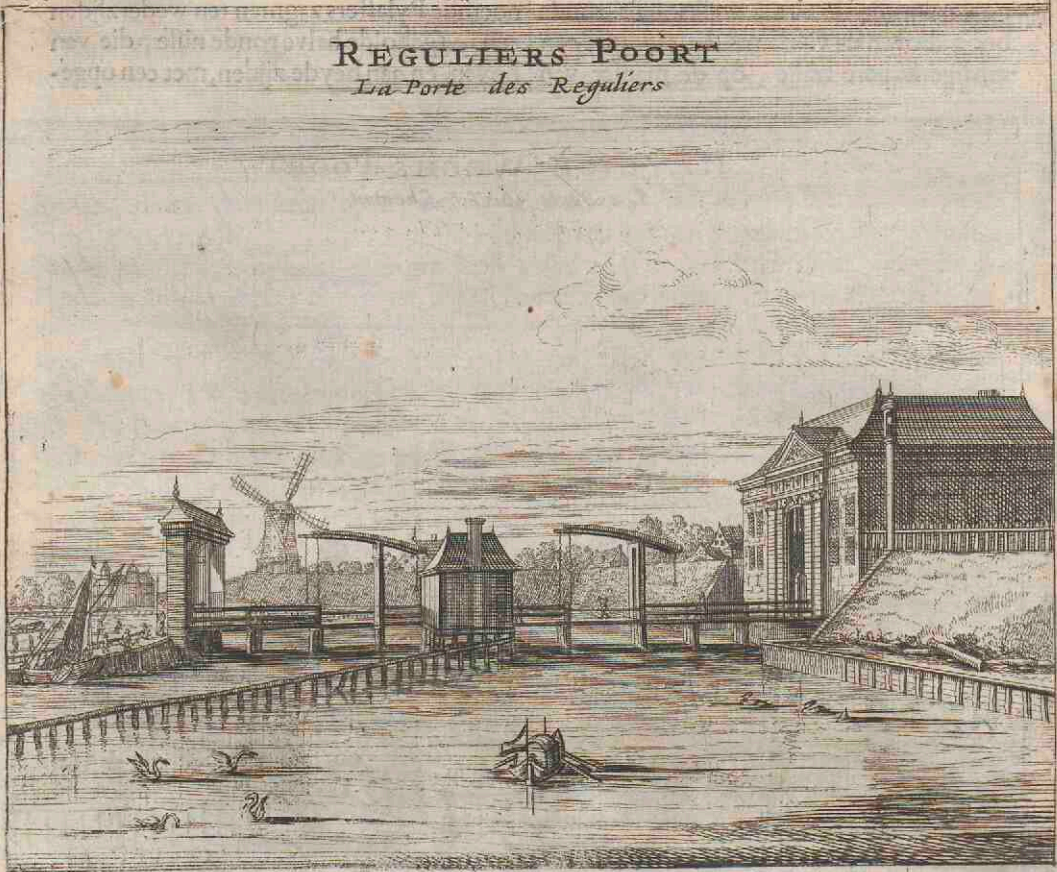
Brug, over
de u' vaert
na den O-
versoom.

III. Deel.
Van d'oude
Stats poort-
ten.

Overtoorn. Over des Stats gracht waren twee optrekkende bruggen, d'een binnen, en d'ander buyten de palissaden, yder met hare hekken, en voor aan deze brugh stont een sterke sluytende hameye: ook was'er te midden tusschen de twee Valbruggen,

een Wachthuysken, daar in de Soldaten des daaghs, gelijk mede 's nachts, als *Sentinel Perdu*, of Verlooren Schildtwacht, waakren. Maar dit heerlijk gebouw, naar d'afteykening van den vermaerden Bouwmeester *Jacob van Kampen* gedaen, is met

III. Deel.
Van d'oude
Stats poort-
ten.

deze laetste vergrootingh (daar men nu mede bezigh is) om dat het op de kant vande *Nieuwe Heere-gracht* te staan quam, afgebroken, zoo dat'er tegenwoordigh, niets van gezien kan worden.

Reguliers-
poort.
Aan 1655.

De *Reguliers poort*, als gezeit is, was ook slechts een houten hek, (dat noch al eens vernieuwt wierdt) tot den Jare 1655 toe, zijnde maar drie jaren te vooren, eermen dese tegenwoordige laetste Vergrootingh begon: want in 't voorsz. Jaar, op den

achtsten van *Grasmaand*, wiert den eersten steen geleyt, van den Jongen Heer, *Francois Hinlopen*. Dese poort is grooter en swaarder dan d'andere, en dapper op sterkte aangeleyt, en voor verrassinghe be- waert en voorzien. Men seyde dat den Aan- slagh van *zijn Hoogheyt den Prince van Orangien*, in 't Jaar 1650, op deze poort (doen noch van hout zijnde) was aange- leyt. Zy is door den Krijgs-Bouwmeester *J. H. Koeck*, verordent, en meest van ge- bakken.

April.

Ingenieurs
Vernusting.

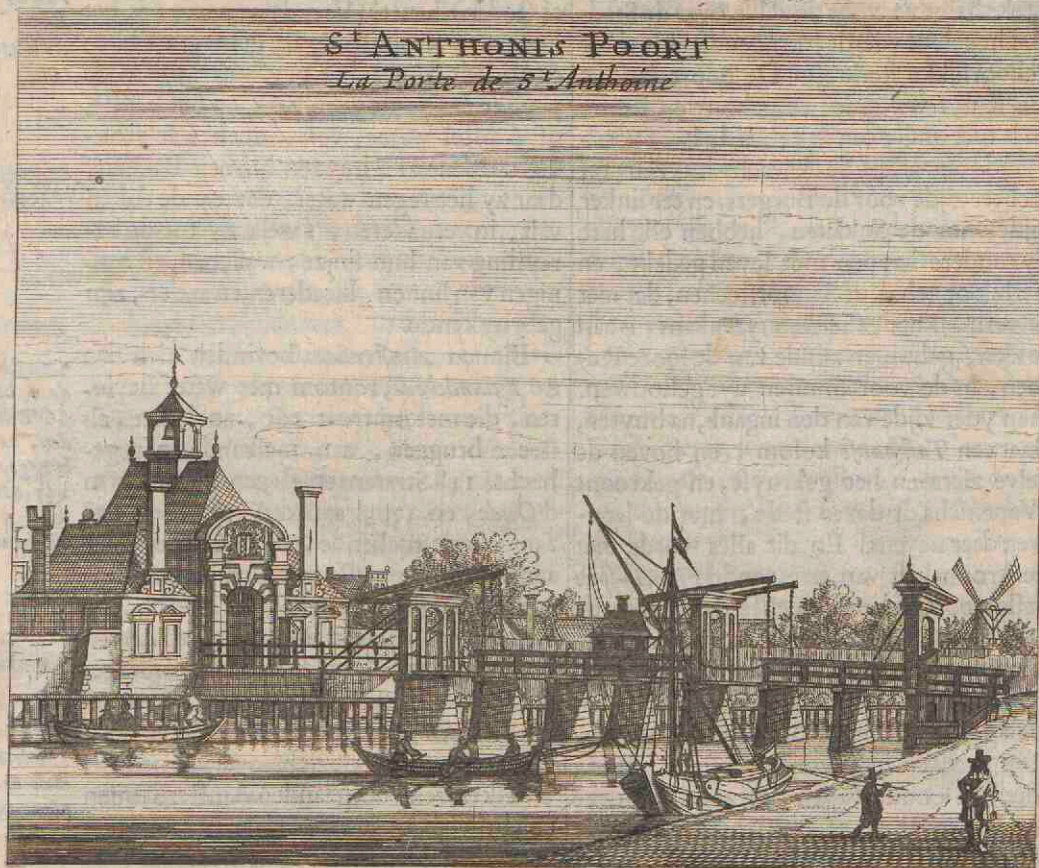
J. H. Koeck.

III. Deel.
Van d'oude
Stats-poort-
ten.

bakken steen, gebout na de *Dorise* manier; den ingank van buyten is mede met twee Pylasters aan ider zijde, met een Frontespijs, wapen en kroon, gelijk die van de *Heylige-weghs-poort*, behalven dat de Fries verdeelt, en met rozen verfiert is, en in plaats

van die *Nissen* en *Tropheën*, heeftmen hier acht vensters of lichten, langhs beyde zijden van den doorgangh zijn ook Wacht-huizen, voorts zijn de bruggen, hekken, Soldaten Wacht-huysken en Hameye, als die van de voorsz. *Heylige-weghs-poort*,

III. Deel.
Van d'oude
Stats-poort-
ten.

De Regu-
liers-poort,
aen van de
sterkste.

doch de *Faussebrayen*, voor beneden de wal, zijn niet alleen, zoo breed als de Poort is, afgesneden, maar zelf is de wal, aan beyde zijden van de Poort, afgegraven, met een steene muur opgehaalt, en aan de eynden afgeslooten. Zo dat het voor twee drooge grachten verstrekt, waar door de poort vry, en aan de zelve niet te komen is. En alhoewel de Stadts-wallen aan beyde zijden tegenwoordigh al afgegraven zijn, en d'Osse-markt hier nu (by voorraar) gehouden wordt, zoo staat evenwel

de Poort, uytgenomen de bruggen, noch in haar volkomen stant; en na datmen zeit, zou die tot een *Stadts-wage* bequaam gemaakt worden.

De *S. Antonis poort* aan d'oost-zijde, en *St. Antonis* 't eynde van de *Fode Breede-straat*, was een poort. tijds maar een houten hek, staande tusen de wallen in, op den dijk, die hier in de Stadt, recht roe, zonder eenige buggen, door liep, zoo dat deze Poort, niet min onsterk, als onaanzienlik was. Maar in't Jaar, 1636, is zy in een steene verandert, als

III. Deel.
Van de St.
Antonius-
poort.

doen wierdt ook een Beer van den dijk af, in 't naaste bolwerk, aan d'oost-zijde, gemetzelt, om 't hooge zee-water tegen te houden, waar door een brugh, die men op twee plaatzen ophaalt, met een verloren Schiltwacht-huysjen tuffen beyden, en een sterke hameye, voor de zelve, over de Stads gracht geleyt wierdt, krijgende aldus haar behoorlijkke sterkte. De Poort bestaat meest uyt wit-grauwe gehouwen steen, en is niet onder een dak, als de twee voorgaande, maar beyde de wacht-huizen, ter rechter zijde voor de Burgers, en ter linker zijde voor de Soldaten, hebben elk hare byzondere kappen met leyen gedekt, en sierlijk opgehaalde Schoorsteen, dat niet onvermaaklijk, van de buytenkant, is aan te zien, geholpen zijnde van de looze Rammen, in de voor-muuren uyt gehouwen. Aan yder zijde van den ingank, na buyten, staat een *Toskaanse* kolom, en boven de zelve zietmen het gekruyst, en gekroont Wapenschildt dezer stede, met de leeuwen daar nevens. En dit alles wordt met de kroon-lyst van een rondt *Frontis-spie*s besloten. Op het middelste dak, boven de poort, dat veel hoger is, dan die aan beyde zyden, staat een kleyn klokhuysjen op. Nevens de poort aan de binnen kant, staan ook gelijk van buyten, twee *Toskaanse* kolommen, en in 't *Frontis-spie*s daar boven, zietmen 't oude wapen, of zegel van deze Stadt.

Gedaante
van Am-
sterdam, in
't Jaar
1658.

Water-boomen.

Amsterdam, in 't Jaar, 1658, aldus met breede grachten, palissaden, dikke wallen, twintigh bolwerken, vier hoof-poorten, twee uytgangen, als 't *Raam*, en *Zaagmoolens-poortje*, vier uytvaarten, als de *Brouwers-graft*, *Bulbaks-sluis*, *Heilige-weghs-vaart* en *Amstel-boom*, aan de landtzijde omvangen, is langs de *Te* of water-randt, met een dubbele rijen palen, daar de sleepswalen mede binnen zijn, besloten. In deze rijen palen zijn op verscheyde plaatzen openingen gelaten, dienstig tot de dagelijcke in-en uyt-vaart, die 's nachts

door dryvende boomen, met yzere staven, en zulke pinnen voorzien, gefloten worden; by deze boomen staan ook wacht-huizen voor de soldaten en bezoekers. De lucht boven de Stadt is veeltijds met rook-damp (gelijk gemeynlijk boven alle groote steden) bezet: Van de wateren; is het in- en uyt-stroomend, by gemeyne Ebbe, en Vloedt, zout; het peylwater tuffen de peyl-en binne-fluyzen, brak, en het laagste, of *Amstel-water*, vers, doch wat grondigh. Maar alle huizen hebben *Bakken*, daar zy het regen-water, dat op de daken valt, in vergaderen, 't welk zy tot de bereyding van hun spijs; wasschen, en reynigen van linnen, kleederen, en anders, zijn gebruykende.

Binnen *Amsterdam* bevinden zich dan 86 *Eylanckens*, rontom met water bevolten, die met omtrent 260, zo houte, als steene bruggen, aan malkander zijn gehecht. 118 Straten en stegen telmen aan d'*Oude*, en 139, aan d'*Nieuwe-zijde*: te zamen uyt makende, 257. Ook zijnder aan d'*Oude*, 17, *Burgwallen* of grachten, en 36, aan de *Nieuwe-zijde*. Makende te zamen, 53. dat is in alles, 310, zo straten als *burgwallen*. Deze *Burgwallen* zijn zeer sierlijk met *Ypen*, doch meest met schaduwrijke *Linde-boomen* beplant, en hebben hare *Houtvesters*, die opzicht over die nemen, 't welk onzen voorgaanden *Amsterdamsen* beschrijver *Melchior Fokkens*, aangeport heeft, aldus daar van te dichten:

My lust te zingen nu van Amstels groene Boomen,
Die lustig zijn geplant langs haar vermaarde stromen,
En binnen hare wal, de Stadt tot een cieraat;
Den wandelaar tot vermaak, die in haar lommer gaat.
Dees Stadt zoo over al beplant met Yp en Linden,
Is hier in gadeloos, en nergens meer te vinden.
Het groen Besschaadje zelf is hier voor onze deur,
En sbaft ons veel vermaak vol aangename geur.
O schaduwrijke lof! o groen beblade struycken! (ken,
Gy doet ons daags de brandt van d'heete Zon ontduy-
En 's nachts bedekt ghy ons met uwe groene blaen:
Als onder uw verdek, en dicht bewassen laen,
Des Amstels Luffers gaat met hare Minnars wan-
dlen, (hand len
Bevrijde van kouden dauw: hier kan men minlijk

III. D eel.
Gedaante
van de
Stat, in
't Jaar
1658.

Van de
Lucht.
De Wate-
ren.

Regen-
bakken.

*Amster-
dam* heeft
86 *Eylan-
den*, 260
bruggen,
257 *Strat-
en*, 53
*burgwal-
len*.

Die met
*Linde-bo-
men* be-
plant zijn.

Om

III. Deel.
Gedaante
vande Stat
in 't Jaar
1658.

Om-arromt, en bestreen, van 't bitter-zoet geury,
Omschaduw van 't geboomt: dit maakt d' onvrje vry.
Laat Haerlems groenen bosch, met 't Haaghs Voor-
hout roemen.

Ons Amstels linde lof gelukkiger wy noemen,
Men zoekt geen verroers, noch buytenlandse padt,
Wy hebben 't groen geboomt, hier binnen onze stat.
O overgroot vermaak, d' loof en frisse telgen,
Daar Frans' en Britse steen gewijslyk naar aan belgen;
Waar vintmen wvs gelijk, verheuglyk Amsterdam
Heer Gybrechts oude stat, daar uyt wv voortgang quam
Onzienlyk masten-woudt, vol groene linde spruyten,
G' hebt binnen uwe Stat, dat andre hebben buyten.

Sluyzen.

Sluyzen, die 't zee-en peyl-water (dat 't meeste deel van de Stadt ververft) schutten, Verlaten, en Duykers, daar van de meeste hier te voren verhaalt zijn, vintmen binnen Amsterdam achtien.

Merkten.

Merkten zijnder zes, als den Dam, de Nieuwe of St. Antonis-markt, de Heere-markt, Noorder-merkt, Weste-merkt, en Vyterse-merkt. Verscheyde pleynen vintmen ook in Amsterdam. Als de Nieuwezijds Kolk, Ian Roon-poorts-brug. Deventer Hout-merkt, 't Pleyn, daar 't Kerk-hof gestaan heeft, aan d'Oude-Kerk, &c.

Pleynen.

Alle des Stadts gebouwen zo geestelijke als wereldlijke, zullen in 't volgende vierde Boek, yder in 't byzonder beschreven worden. De Kerken der Herformden Godts-dienst zijn elf, uytgezonderd het Gasthuys: als d'Oude Kerk, de Nieuwe Kerk, de Nieuwe-zijds Kapel, van oudts, de Heylige-stede. De Oude-zijds of Kleyne, in voortijden genaamt de St. Olofs Kapel. De Zyder, Weste, en Noorder-Kerk, d'Ooster, en Eylands-Loots, daar by voorraat in gepredikt wordt. d'Oude Paulinien Kerk voor de Franse, en die op 't Ron-

Kerken.

de Begyn-hof, voor d' Engelse. Voorts werden hier ook toegelaten, de Lutherse, Men-nonisten, en Herformde Arminiaans-gezinde, als ook de Fooden, deze oeffenen hare Godsdiensten openbaarlyk, in verscheyde Kerken, by deze gezindheden, daar toe gebouwt, en in 't vierde Boek beschreven, maar de Rooms-gezinden plegen hun Godtsdienst by oogluykning, in 't heymelyk, in verscheyden huizen, daar van zy de zolders hebben bequaam gemaakt.

Aldus worden alderley gevoelens, binnen Amsterdam gedult, en niemandt in zijn gewisse getaft, noch onderzocht, veel minder gedrongen, om van zijn gezindheyt afftant te doen, behoudens datze haar stil houden, en geen openbare twistredenen uytbraken, noch argerlijke schriften te voorschijn brengen: Maar een openbare Hooftleer, dat is die van den Herformden Godtsdienst, wort door de Majelstraten gehandthaaft en voorgestaan: gelijk onzen Amsterdamsen Poet met dit vaers te kennen geeft.

Een Hooft-Kerk moet'er zyn, om twisten te verhoen.

En deze onbekommerde Vryheyd van de gruwelijke, en ongoddelijke gewetensdwang, is de voornaamste oorzaak, der bloeyende stant van deze Stadt, want dit lokt, alderley slach van menschen, uyt alle gewesten des Werelds (voornamelyk, die hun geloof niet vry, noch gerust kunnen beleven) in deze Stadt te komen wonen; te dezer gelegentheyt heeft onzen Hollandtsen Poet, certijds, de volgende Vaerssen, tot lof van Amsterdam, op gezongen.

III. Deel.
Vryheyd
van gewis-
sen voor al-
derley ge-
zindheden.

De Rooms-
gezinden
behelpen
hun in hui-
zen.

Elk moet
zich wacht-
ten van
openbare
twisten.

De Hooft-
leer der
Herformde
Godsdienst
wort ge-
handthaaft,
en voor ge-
staant.

Deze Vry-
heyd is oor-
zaak van
Amster-
dams aan-
was.

Aan d' Amstel, en langs 't Te, daar doet zich heerlyk open,
Zy die als Keyzerin, de Kroon draagt van Europe.
Amstelredam, die 't hooft verheft aen 's Hemels As,
En slaat in Plutos borst, de paalen door 't Moeras.
Wat wat'ren worden niet beschaduw van haar zeilen?
Op welke markten gaat zy niet haar waren veilen?

Ll 3.

Wat

Wat volk ren zietze niet beschijnen van de Maan?
 Zy die zelf wetten stelt den gryzen Oceaan.
 Zy breydt haar vleugels uyt, door aanwas veeler zielen,
 En sleept de Wereldt in, met overladen kielen.
 De welvaardt blijft haar by, zo lang d' aanzienlykheyt
 Des Raadts, gewetens dwang, haar boozen wil ontzeyt.

J. v. V.

*Van de vierde en laatste Vergrootingh, der
 Stadt Amsterdam, in 't Jaar 1658 begonnen.*

DE Majestraat van Amsterdam bevindende, de Stadt nu van binnen op alle plaatzen volbouwt en bewoont, waar door het timmeren binnen de hondert gaerden van de buyten kant der stadts grachten af te rekenen, buyten d'oost-en zuydt-zijde, hoe langer hoe meerder voortgink, niet tegenstaande 't zelve zo menigmaal (gelijk wy verhaalt hebben) verboden, en yder voor zijn schade te verhoeden, gewaarschout was; hebben in den Jare, 1657, het voorgenomen vergrooten van deze Stadt, al in 't Jaar, 1612, als gezeyt is, begrepen, maar om redenen doenmaals, ten deele uytgestelt, te laten voortgaan, want den aanwas der Inwoonders, en toeloop der vreemden, door de toelating van yders Godsdiens, en gerustheyt van des zelfs geweten, beneffens de vryheydt der Stadts voorrechten, by na, aan alle vreemde inkomelingen, gemeen, was zodanigh vermeerderd, dat 't begriip der Stadt te kleyn wiert, om die te kunnen besluyten, zo datmen noodzakelijk 't buyten timmeren most toe staan, of deze nieuwe aankomelingen, elders heen wijzen. De Ed. Wethouders van deze Stadt, geen van beyde raadzaam vindende, beslooten dan de buyten-paden binnen hun Stadts wallen te omvangen; Maar om de zelve in hun wezen te laten, en die strekking, nauten en kromten te doen houden, was ongeraden, nademaal sy niet met de

Heere-Keizers- en Prinse-grachten, en andere straten van d'oude Stadt, daar mede zy mosten vereenigt worden, over een quamen. Alle getimmerten over zulks, na den Jare, 1613, gebouwt, afkeurende, mosten d'Eygenaars tot hunne kosten en schaden afbrecken, maar ouder zijnde, nam de Stadt die tot waerdeering van Schepenen, aan, en betaaldeze met de gronden, aan de Eygenaars der zelve, daar die van de nieuwe gebouwen, niet als slechts de bloote gronden betaalt wierden. Doch nademaal, de Ed. Magistraat, veel moeylijkheden waren voor gekomen, in 't aanneemen, betalen, overdragen en quyt-schelden der erven, tuynen en gronden, aan haar genomen, in de laatste Vergrooting van den Jare, 1612, zo hadden de zelve, al in 't Jaar, 1625, een Verzoekschrift, aan de Ed: Gr: M: Heeren Staten van *Hollandt en West-Vrieslant* overgegeven, om met de betaling der zelve gronden &c, ook Eygenaars van die te mogen worden, zonder andere middelen van Transporten, quyt-scheldingen, &c, daar toe nodig te hebben; waar op zy de volgende Toestemming, den eerste van *Wyn-* maand, des voorschreven Jaars 1625, op des kant des voornoemden, Verzoekschrift geteykent, bekomen hebben.

Waarom alle buyten gebouwen af moeten.

Request.

Apost. de.

October.

De Staten van Holland ende West-Vrieslant verklaren by nader Interpretatie van den October, in
eroye, Margine.

Deze Vergrooting beslozen in 't Jaar 1657.

raadzaak.

III. Deel. troye, by hare Ed: groot Moog: aan de ver-
 De vierde toonders, op 't vergrooten van hare Stadt, op
 en laatste den vij Augusti, duysent ses hondert negen
 Vergroting gegeven, hare mening, in 't geven van den
 der Stat voornoemde Oÿtroye, geweest te zijn, ende
 Amster- noch te wesen, dat de verdoonders met te in-
 dam. trekkinge van de Erven, gronden, ende tim-
 meragien binnen de Limiten van hare Stadts
 vergrootinge, met eenen ook Eygenaers van
 de selve souden worden, sonder eenige Trans-
 porten, quytsheldingen ofte andere middelen
 meer daar toe van node te hebben, waer naer
 de verdoonders hen sullen mogen gedragen.
 Lastende eenen yder, die desen soude mogen
 aengaan, hem hier naer te reguleeren. Ge-
 daen in den Hage, den eersten October,
 An. 1625. duysent ses hondert ende vijf en twintigh,
 onderstont, ter Ordinantie van den Staten,
 onderteykent,

C. van der Wolf.

Hier te voren, in de beschrijving der ver-
 grooting van den Jare, 1612, hebben wy
 gezeyt, dat de Majestraat de gronden en
 erven, die niet in des Stadts wallen, grach-
 ten, noch straten quamen te leggen, aan
 d'eygenaers der zelve liet behouden, mits
 een Melioratie, op de zelve stellende.
 Ter oorzaak, dat die te voren buyten leg-
 gende, en nu binnen de Stadt gekomen,
 zo veel waerdiger waren geworden, en
 over zulks, de gronden in de wallen, straten,
 en grachten komende, met des zelfs
 onkosten, en arbeyts loonen, moesten helpen
 betalen: doch onder de eygenaers, vont-
 men niet alleen, veel onvermogene luyden,
 maar noch meerder trage, en onwillige be-
 taalders, ja zelve enige uyt de voornaam-
 ste en rijkste, die hare binnen gekomen
 linden, noch niet duur genoeg, na haar zin,
 konden verkopen, en daar over in 't betalen
 dezer Melioratie, na latig bleven, om zo
 veel gelden niet vruchteloos uyt hare han-
 den te geven. Waar door de Majestraat ge-
 noodtzaakt was ordre te stellen, dat geen

van deze landen, erven, thuynen, of gron-
 den, die verkost waren, in des Stadts Boe-
 ken, mochten over geteykent worden, ten
 zy de Melioratie der zelve, ten vollen vol-
 daan was. Waar door evenwel, lang daar
 na, tussen eenige, niet van de minste, on-
 lusten ontstaan zijn.

De Majestraat, om zodanige moeye-
 lijkheden nu te ontgaan, beslooten, om alle
 gronden, zo wel die vry en over bleven,
 als die geene, die in wallen, straten of grach-
 ten quamen te leggen, tot waerdeering van
 d'Heeren Scheepenen, na haar te neemen,
 doch met eenig voorrecht vand' Eygenaers
 der zelve, gelijkmen uyt de volgende Be-
 kentmaking, die afgekundigt wiert, bevin-
 den kan.

NOTIFICATIE.

BUrgemeesteren ende Regeerders der
 Stadt Amstelredamme, maken by de-
 sen aen allen ende een ygelijken bekend,
 dat in de Vroedschap dezer Stede gedelibereert
 zijnde over het taxceeren, aanneemen ende be-
 neficieeren van de gronden, met de tegewoor-
 dige vergrootinge van deselve Stadt binnen ge-
 trocken, na dat alles dat daer ontrent te confi-
 dereeren stondt, rippelyck was overwogen, op
 den 22 deser loopende Maent goet gevonden en-
 de geresolveert is, dat, om een ygelijck bet sij-
 ne te mogen geven, ende in alle billichheydt
 met de goede Ingesetenen te handelen, oock alle
 mogelycke eenparighayt te onderhouden in de
 Taxatien, misgaders om de moeyelijckheden,
 onlusten ende nadeeligheden, voormaals uyt
 de melioratien onstaen, ten besten te verhoeden,
 ende de meeste gemaklyckheyt, rust en-
 de tranquilliteyt, soo aen de Stadt in 't gene-
 rael, als aen de particuliere Geïnteresseerden
 in 't besonder, te laten wedervaren: Alle de
 Landen, Thuynen, Erven ende Gronden
 van particulieren, die met de voorsz vergroo-
 tinge zijn binnen de Stadt getrocken, te ge-
 lyck eens voor al, by het tegewoordige Collegie

III. Deel.
 De vierde
 en laatste
 Vergroting
 der Stat
 Amster-
 dam.

De Stat
 neemt alles
 dat binnen
 komt, mits
 betalende
 na haar.

Bekentma-
 king, aen
 d'Eyge-
 naars der
 gronden,
 die binnen
 komen te
 leggen.
 An. 1663.

Melioratie
 1612.

Verbete-
 ring.

Waarom
 gegeven.

Wort
 vraaglijk
 betaalt.

Keure.

III. Deel.
De vierde,
en laetste
Vergroting
van Am-
sterdam.

van de Heeren Schepenen sullen getaxceert worden, in conformiteyt van het Octroy, mits werdende aen een yder gelaten het gebruyck van sijne Landen, Thuynen, Erven ende Gronden, binnen de nieuwe Fortificatie, in soodanige manieren als hy die buyten de oude, voor het binnen trecken, heeft genoten, totter tydt toe, successivelyck goet gevonden sal werden, opruyminge te ordonneeren, als wanneer de opgevruymde Landen, Thuynen, Erven ende Gronden, volgens de voorsz. generale Taxatie, den Eygenaren, van deser Stede wegen, sullen afgenomen worden: behoudelyck nochtans dat een yder vry sal staen, sijne Landen, Thuynen, Erven ende Gronden, volgens de voorgemelte gedane Taxatie, aenstonts aen de Stadt op te dragen: Van welke twee wegen, binnen twee Maenden na de Taxatie, verkiefsinge ende verklaringe sal moeten gedaen werden: Sulvende echter, soo wanneer de overschietende Landen, Thuynen, Erven ende Gronden, by de Stadt tot Erven werden uytgegeven, de vorige Eygenars, de welke verkoren hebben haer goet in manieren als voorsz. is te besitten, voor alle anderen geprefereert werden, op de voorsz. nyt te gevene Erven; tot soodanigen prijs, als de andere Erven, daar omtrent gelegen, by openbare opveylinge komen verkost te werden. Van alle het welke, Burgermeesteren ende Regeerders voornoemt, dienstigh geacht hebben, de goede Ingeferenen ende allen anderen, daer aen gelegen zynde, te adverteeren ende waarschouwen, ten eynde sy haer

An. 1663. na de voorsz. resolutie mogen reguleeren.

Actum in Amsterdam, den 29 Augusti, 1663.

Ter Ordinnantie van Hare Ed. Gr. Achsb.

D. S C H A E P.

De Stat
buyten ha-
re wallen
uytgebreyd.

Amsterdam had zich nu zoo verre buiten hare wallen en grachten uytgebreydt, als in 't voorgaande Kaartjen, pag. 255. te zien is. Alle deze paden, met verscheyde Wooningen betimmert, daar veel Borgers Luthoven en Speeltuynen onder waren,

en niet weynigh open velden, wierden dan binnen de grachten dezer nieuwer Vergroting in getrokken, en van de hoek der wallen, aan 't Zuyd-eynde van de Stat, van 't elfde Bolwerk af, daar de laetste Vergroting van 't Jaar 1612, stuyte, by 't Pesthuys (dat buyten bleef) begon men de nieuwe wallen, bolwerken, en grachten af te baken, dwers over de Heyligeweghs Vaert, tot aen den Amstel, en van daar voorts, over de nieuwe gegraven Zee-vaert tot aan, en een stuk weeghs, in 't Ye, aan d'Oostzijde van de Stat, gelijk de hier ingevoegde Kaart, uytwijst, dewelke d'oude, en nieuwe Stat verthoont, in alzulken gedaante, als die tegenwoordig in den Jare 1665, gelegen is. Men ziet de zelve, in een half rondt, aan de Landtzijde, en met twee uytstekende hoornen, 't Yewaarts in. Met zefften bemuurde bolwerken, en hare tuffchen-gordijnen, en een breede gracht vol waters, wort deze nieuwe Vergrotingh besloten, en aan d'oude Stat vast gehecht.

Zeven Bolwerken zijn gelegen, van westen den Amstel, tot aan den hoek van d'oude wallen, by 't Pesthuys. En zes heeft men beoosten die Rivier, tot aan de nieuwe gegraven Zeevaert, en van daar af, tot in 't Ye, zijnder drie, buyten-dijks gelegen, daar van 't eerst in 't Ye noch te maken staat. De voorseyde hoeken steken zo verre in 't Ye, ten wederzijden uyt. Dat, als men op 't uysterste van deze Ooster-bolwerken staat, en ziet na de Molen, op 't uysterste van 't Westerbolwerk, genaamt 't Blauwe Hooft, aan 't ander eynde van de Stat, zoo valt de gezicht-lijn over d'uytstekende hoek van de Volewijk heen, zo dat de zelve, met de steene Galgh, en 't Statsgerecht (byaldien men de Stat van 't bolwerk ten Oosten, tot 't bolwerk ten Westen, lijnrecht, door 't Ye heen, wilde afpalen) binnen de zelve, en in de Stat, zou komen te leggen.

d'Aerdige Poet, *J. de Dekker*, heeft 't volgende Klinkdicht gemaakt:

III. Deel.
De vierde,
en laetste
Vergroting
van Am-
sterdam.

De nieuwe
Vergroting
wort afge-
baakt.

In 16 Bol-
werken.

Waar die
gelegen
zijn.

Des Stats
strekking,
langs het
Ye.

Op

Aenwijzing der grachten en Straten in de nieuwe vergroting

- a. Raam straat
- b. Leydsche gracht
- c. Kleyne Leydsche dwars straat
- d. Groot Leydsche dwars straat
- e. Prince gracht
- f. Kerk straat
- g. Leydsche straat
- h. Keyzers gracht
- i. Keere gracht
- k. Logers gracht
- l. Nieuwe Logers straat
- m. Spiegels gracht
- n. Spiegels straat
- o. Reguliers dwars straat
- p. Vissels gracht
- q. Nieuwe Vissel straat
- r. Reguliers gracht
- s. Achter gracht
- t. Wytrechtsche straat
- v. Wytrechtsche dwars straat
- w. Weesepers straat
- x. Amstel straat
- y. Baan gracht
- z. Offe markt
- △ Kattenburgh
- △ Oosterburgh
- X Wittenburgh

De gebouwen in de Nieuwe vergrotingh

- A. Admiraliteyts Zee-magazyn en Scheeps-timmerwerf
- B. Oost Indis scheeps timmerwerf
- C. Zee magazyn
- E. Beyde des zelfs lijnbanen
- F. de Steene Beer
- G. Wyder Poort
- H. Weesepers Poort
- I. Wytrechtsche Poort
- K. Leydsche Poort
- L. Achmasseniers wees huys

- M. Vier plaatsen tot Kerken verordneert
- N. Peyl-slyzen en Verlieten
- O. Buijten-slyzen, en Woedt deuren

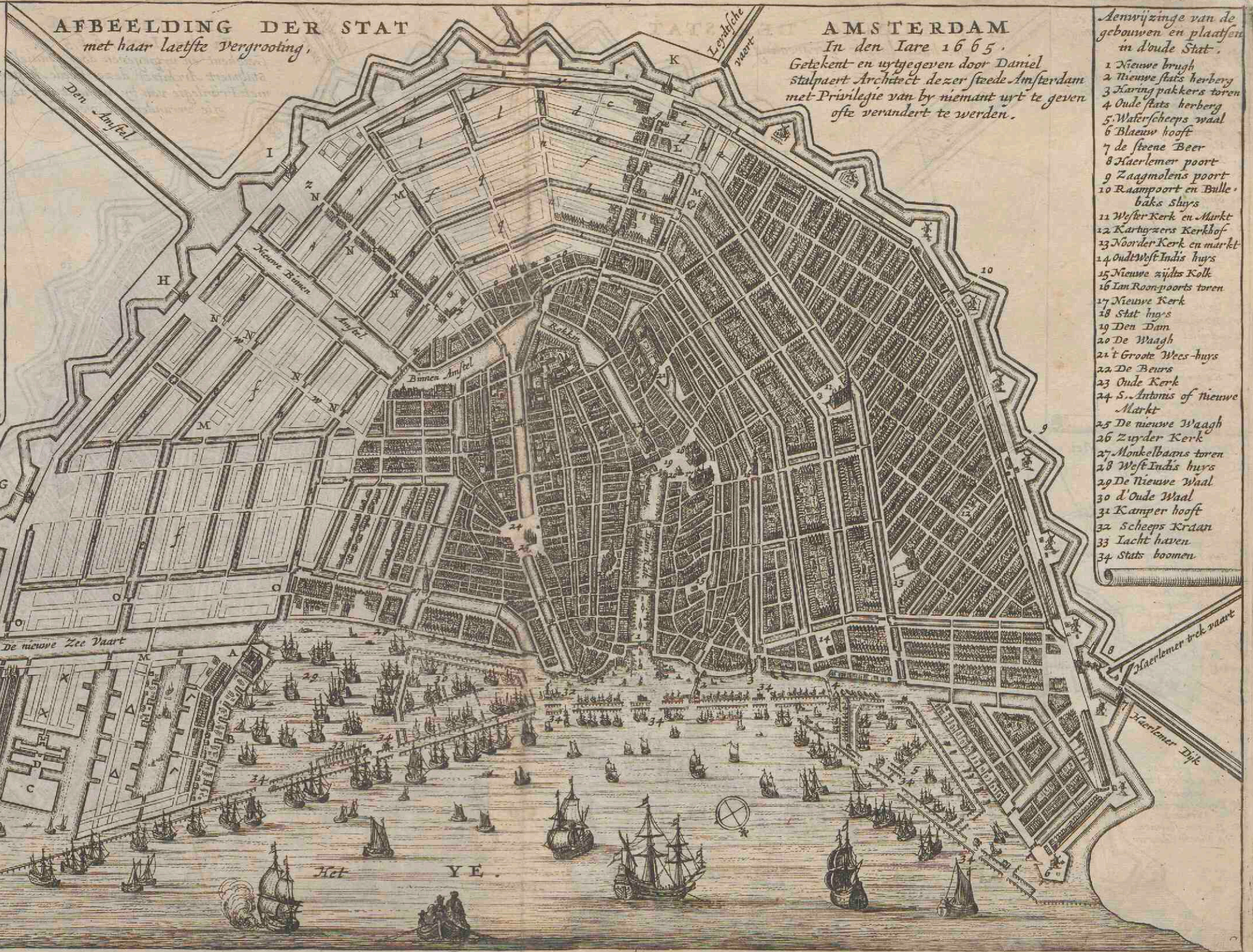
AFBEELDING DER STAT met haar laetste Vergroting,

AMSTERDAM

In den Iare 1665.
Getekent en uytgegeven door Daniel Stalpaert Architect dezer stede Amsterdam met Privilegie van by niemant uyt te geven ofte verandert te werden.

Aenwijzinge van de gebouwen en plaatsen in d'oude Stat.

- 1 Nieuwe brugh
- 2 Nieuwe stads herberg
- 3 Koning pakkers toren
- 4 Oude stads herberg
- 5 Waterscheeps waal
- 6 Blauw hooft
- 7 de steene Beer
- 8 Haerlemers poort
- 9 Zaagmolens poort
- 10 Raampoort en Bulle-baks huys
- 11 Wester Kerk en Markt
- 12 Kartuyzers Kerkhof
- 13 Noorder Kerk en markt
- 14 Oude West Indis huys
- 15 Nieuwe sijlts Kolk
- 16 Im Roonpoorts toren
- 17 Nieuwe Kerk
- 18 Stat huys
- 19 Den Dam
- 20 De Waagh
- 21 t Groot Wees-huys
- 22 De Beurs
- 23 Oude Kerk
- 24 S. Antonis of Nieuwe Markt
- 25 De nieuwe Waagh
- 26 Zynder Kerk
- 27 Monkelbaans toren
- 28 West Indis huys
- 29 De Nieuwe Waal
- 30 d'Oude Waal
- 31 Kamper hoght
- 32 Scheeps Kraan
- 33 Lacht haven
- 34 Stads boomen

Het YE.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
ting.

Op den Aenwas, en Uytbreydingh van
AMSTERDAM.

III. Deel.
De vierde,
en laetste
Vergroting
van Am-
sterdam.

DE Koop-merckt van Euroop, dringt weer haer Vest van een,
En doet haer ouden Wal haer' sloop-spaè weer bezuuren,
Die voor haer' zolderen, haer' kelderen, en schuuren
Hoe ruym hy was, en groot, weer t'eng wierd, en te klein.
Dit's nu de vierde mael, sint dat haer eersten steen
Gelegt wiert in haer Veen; en mach haer koop-keyl duuren,
Zo reykt zy ook eer lang tot aen haer nieuwe muuren,
En stopt dien omvang vol, ja stapt'er over heen.
Zo, groote Stat, groey aan, in Burgers, en gebouwen,
En wilt u hecht en pal op uwe palen houwen,
Zo lang den Hemel zich om't Aerdtrijk heenen kromt:
Ik wensche dat gy nooyt van storten weet noch dalen,
Of, zo gy dalen moet, en storten op uw palen,
Zo langzaam dalen moet, gelijk gy vaerdig klot.

Het Regu-
liers Hof,
en poort.

Binnen deze vergrooting wierden inge-
trokken (behalven de menichte der pa-
den, met ontallijke Tuynen, en kleyne
Wooningskens, voor gemeyne luyden
betimmer.) Het Oude Reguliers-Hof, tot
dus lang toe, tot een gemeen Stats Artze-
ny-Hof voor d' Apteekers gebruykt, als
hier vooren gezeyt is; en die Poort, en
de buurschap Houte Waal, aan de St. An-
tonis Dijk, een vierdeel uur gaans, buyten
de Stadt gelegen, noch eenige Boskruyt-
moolens, staande by de Heylige-weghs-
poort, die mede beneffens de St. Antonis-
poort binnen quam. En verscheyde La-
ken-Ramen, zoo hier en daar gelegen,
ook t' Werf, daar men t' geschut beproeft,
aan d' Yekant, daar nu Katten-burgh is.
t Welk men alles duydelyk kan naspeuren,
in zeker nieuwe kaart, by Huyg Allardt
uytgegeven.

Deze uytlegging aan de zuydt en oost-
zijde der Stadt, is veel grooter, dan de zel-
ve in den jare, 1612, (die doenmaals, als

gezeyt is, om redenen gestaakt wiert) be-
grepen was. En meer dan viermaal zo veel
wooningen zijn hier buyten getimmerd,
(en dat tegen de keuren en waarschouwin-
gen) als'er doenmaals waren; t Is wel waar,
dat die meest van zo grooten waarde niet
zijn, maar daar en tegen is't grootste ge-
deelte der Eygenaars ook niet van de ver-
mogenste, zo dat veele, die sedert t Jaar
1613, hier buyten getimmerd hebben, en
op haar eygen onkosten nu wederom moe-
ten afbreeken, deze schade wel dapper zeer
doet. De Majestraat had dit buyten tim-
meren wel met geweldt konnen beletten,
gelijk ook verscheydemaal geschiede, dat-
'er Verbodt tegen zommige gebouwen ge-
daan is, maar dan wierden zy zelfs van
d'Eygenaars aangelooopen, of door Verzoek
schriften, verzocht, om te mogen voort-
varen, en dat zy de schade van t afbreeken
der zelve, gewillig zouden dragen. Ook
zag de Majestraat dit eenigzins, uyt politike
redenen, door de vingeren, om veel ge-

Grote schade
de voor
d'eygenaars
van de
nieuwe
Buyten-ge-
bouwen.

Interdictien

Requesten

Houte waal.

Heylige-
wegs-poort,
en St. Anto-
nis-poort.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de en laet-
ste Vergroo-
ting.

ringe luyden, wiens winsten of verdien-
sten zo heel groot niet waren, en de huys-
huuren hier buyten, veel beter koop, dan
binnen de Stadt, konden genieten, her-
waarts aan (was het dan niet binnen, 't was
dan om, en by de Stadt) te trekken, op
hope, dat die toch ten lesten, als nu ge-
schiet, binnen zouden komen.

Deze vierde, en laetste vergrooting dan,
op den voet van 't octroy der Staten van
Hollandt en Westvrielandt gegeven in 't Jaar
1609, en 1613, hier vooren pag: 245, en
247, aangewezen, voortgaande, is veel
grootter dan eenige van de voorgaande ge-
weest zijn. En begrijpt, drie honderdt,
twee en zestig morgen, en twee honderdt en
zes roeden, zo datze acht en vijftig morgen,
en vijf honderdt en vier en vijftig roeden, gro-
ter is, dan de vergrooting van den Jare,
1612. Amsterdam is dan tegenwoordig,
groot, en begrijpt in alles, acht hondert en
twee en 't negentig morgen, en vijf honderdt
acht en zestig roeden, Rijnlandtse mate. En
heeft in haar omkring, (langs d'uyterste
palen in 't Ye, en de wallen der Stadt heen
te rekenen) drie duyzendt, zeven honderdt,
en acht en vijftigh roeden, dat is, achteen
duyzendt, zeven honderdt, en 't negentigh
schreden.

Is groot
362 Mor-
gen, en 206
roeden.

De ganise
Stat is
groot 892
Morgen, en
568 roeden

d'Omtrek
3758 roe-
den.

In 't Jaar
1658. be-
gonnen.

In 't Jaar, 1658, begon men de grach-
ten, zo binnen als buyten, (verstaat de
Lijnbaans-gracht en Stadts-gracht) te gra-
ven, en d'eerste Bolwerken wierden aan 't Ye
gemaakt, alzo d'Eylanden Kattenburg, &c.
al eenige jaaren te vooren waren aange-
plempt, op wiens hoek, dichtst aan de Stat
gelegen, 's Landts Zee-Magazijn, in 't Jaar,
1655, algebout was. Deze eerste Bolwer-
ken, met hare gordynen aan 't oost-eynde
van de Stadt, zijn gelegd, buyten dijks, gelijk
die noch zijn, en blijven zullen, en wier-
den (om datze 't hooge zee-water moesten
uytstaen) wel dapper in de grondt ver-
zorgt, want niet alleen zijn de zelve, on-
der d'omkring van hunne muuren, maar
de grondt van 't geheel lichaam; met by

na, ontallijke masten zodanig onderheyt,
dat geen dijk, hoe swaar hy ook is, valter
geleyt kan worden, noch ooyt zoo vast
geleydt is, ook wierden voor zommige
muuren en bogen, om 't aanperffen der aer-
de tegen te staan, groote menichte dikke
eyken takke-bossen in de grondt gestuwt.

De gordynen tuffen alle deze nieuwe
bemuurde Bolwerken in gelegen, hebben
elk de langte van vijf en vijftig roeden, alzul-
ke lengte maakt den omtrek van yder Bol-
werk mede uyt, als men die van beyde de
flancken, facen, en de hooflinie te zamen
rekenet. Deze buytendijkse Bolwerken zijn
van de vordere nieuwe Stadt af gesneeden,
door een breede Zee-vaardt, die dicht aan
's Landts Zee-Magazijn beginnende, Kat-
ten-burgh, Oosten-burgh, Witten-burgh,
en de twee lange Lijnbanen van 't gemene
landt, en d'Oost-Indise Compagnie, dicht
langs deze wallen gelegen, als een Eylant,
ook van de nieuwe Stadt af snijt, en ne-
vens de Reduyt Zee-burgh, in de mondt
van de Zuyder-zee uytkomt, en gestadig
met d'Ebbe en Vloedt, door de Scheeps-
Walen, en voorby de Stadt, heen en we-
der stroomt. Makende de genoemde plaat-
zen, die met verscheide grachten, daar
grootte scheepen, in kunnen komen, door-
graven en tot Eylanden gemaakt zijn, te
zamen tot een buyten dijks Eylandt. Dat
aan de West-zijde, met des Landts Zee-
Magazijn, en des zelfs Scheeps Timmer-
werken befloten is, en tegen de groote
scheeps-waal aan komt; ten zuyden heeft
het de voorzeyde Zee-vaardt; ten oosten
de genoemde Lijnbanen, bolwerken, wal-
len, en Stadts grachten; en aan de Noord-
zijde zijn de Stadts palen en het Ye. Hier
heeftmen ook het Magazijn en Scheeps-
timmerwerf van d'Oost-Indise Maatschappye,
dat een werk van grooten omslag is, en
grootte plaats beflaat, zo te water, als te
lande, want voor haar Timmer-werf, heb-
ben zy een Waal, daar hare scheepen leg-
gen. Op Katten-burgh is alreede een lange

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
ting.

Groote der
Bolwerken
en Gordij-
nen.

Zeevaardt;

Kattenburg
Oostenburg,
Wittenburg

Verscheide
Eylandts.

's Landts
Zee-Maga-
zijn, en
Scheeps-
timmer-
werf.

Ook dat
van d'Oost-
Indische
Maatschap-
pe.

straat,

III. Deel. De vierde, en laetste Vergroting van Amsterdam.
 straat, strekkende langs het *Lands Timmerwerf* heen, van de *Zee-vaart* af, tot aan het *Ye*. In dit gewest zijn ook veel scheepstimmerwerven van byzondere, ook is er de groote Brouwery van de *Perel*, &c. Met drie geweldige groote houten bruggen, over de *Zee-vaart* gebout, behalven de mindere, die dienen, om van 't een Eylandt tot 't ander te gaan (daar van men de voorste by 't *Magazijn*, aan twee zijden, kan optrekken) zijn deze Eylanden, aan d'ander nieuwe Stadt gehecht: over d'eerste, kommen by 's *Lands Magazijn* op *Katten-burg*; De tweede legt tegen over de lange *Kerkstraat*, en van de zelve kommen op *Oosten-burgh*: De derde legt aan de gordyn, tusschen twee Bolwerken, alwaar de *Zee-vaart* doorloopt, afgepaalt, en des nachts met een dryvende boom geflooten word.

De groote steene Beer. Het Bolwerk ten zuyden van deze *Vaart*, legt half ten oosten buyten dijks, want een groote steene *Beer* leydt dwars door des Stadts gracht, met het een eynde in de zeedijk, en 't ander in 't bolwerk, zo dat hy met de zuyder face, een rechte streck hout, en door geschut van de gordyn, te gelijk met de zelve, als ook den dijk, een stuk weegs, kan beschoten, en verdadigt worden. Deze *Beer*, is veel swaarder en grooter, dan die aan de *Haerlemmer* of *St. Antonis-poort*, welke laetste genoemde, niet lang, na dat hy gemaakt was, door een hooge Water-vloedt, eenigzins quam te beswijkken, en in boogh, gelijk men noch zien kan, dat zijn buytenste zijde, niet lijnrecht, als hy eerst gemaakt was, van den dijk af naar 't bolwerk toe loopt, maar een holte, of in geboogen bocht heeft. Doch men zeyde doenmaals, dat den dijk of dam, die daar voor lag, al te vroeg weg genomen wiert, al eer het metzel-werk droogh genoeg, en niet vast bestorven was. Om nu zodanig ongeval ('t zy dat het aan dit al te haastig opnemen der dammen, of *fondament.* aan 't fundament zelve schorte) in 't maken van deze te verhoeden, wiert 't roo-

ster werk (daar ettelijke hondert masten, dicht aan malkanderen zijn tusschen in geheyt, en de fundament-planken op te leggen komen) eenige voeten dieper geleydt, als dat van de muuren der wallen, en bolwerken. Over de dertigh maal hondert duyzent groote gebakken steenen, Moppen genaamt, zijn aan dit gevaerte vermetzelt, behalven de wit grauwe gehouwen steenen, daar de rug, en zijde kanten, als ook 't voorste eynde, aan den dijk, mede bezet is. Op, en uyt de spitze rugh van deze *Beer*, komen drie ronde torens, om te beletten, dat men van den dijk, langs de zelve, niet op 't bolwerk kan overkomen, zy zijn van witte gehouwen steenen op gehaalt, aan d'ene ten oosten, en d'andere ten westen, staan de volgende woorden uytgehouden.

M. DC. LXI.

IS DEN EERSTEN STEEN GELECHT

DOOR

JONAS WITSEN,

EN

DIRK VAN OUTSHOORN,

BEYDE SONEN VAN

OUT-BURGERMEESTERS

EN

TRESORIEREN.

De Wal met haar Bolwerken loopt met een brugh, over de *Zee-vaart* van d'*Y*-kant af, recht zuydt-west-waarts op, tot aan 't vijfde Bolwerk toe, (doch iste werten, dat het eerste van deze vijf Bolwerken in 't *Ye* zal komen te leggen, en noch te maken staat.) Deze Wallen en Bolwerken, zijn op verscheyde manieren geheyt, en gemuurt, door dien de dagelijkse ervarentheyt de Bouwmeesters al wijzer en wijzer gemaakt heeft, want de muuren van 't eerste Bolwerk, dat men aan d'*Y* kant maakte, met die halve gordyn, zijn slechts zes voeten en een half dik, de volgende heeft men

M m 2

met

III. Deel. De vierde, en laetste Vergroting van Amsterdam.

3000000
Steenen
daar aan
vermetzelt

Drie torenen op de zelve.

Eerste steen
legging.

Verscheyden manieren van maken der Bolwerken.

III. Deel. met verwelfde bogen van omtrent zes voeten diep, aan de binnenste kant gestijft, welke bogen daar na, noch dieper zijn gemaakt, ja tot op de langte van veertien voeten toe, om datmen bevont dat deze bogen de muuren (die door 't aanpersen der binnenste aerde, gevaar liepen, van buytenwaarts uyt te buygen) groote vastigheydt, steunzel en sterkte, by zetten. Yder Bolwerk heeft vier en veertig alzulke bogen, en elke gordyn tussen de zelve, heeft er zeven en veertig. Zo dat deze zeltien nieuwe bemuurde Bolwerken en gordynen, met over de duyzendt steene verwelfde boogen gesterkt zijn. Veertien voeten zijn de voorzeyde muuren, binnen de Beer (want daar buyten zijnze hooger) van de Boven kant van 't water in des Stadts grachten, (als het op de gemeyne peyl is) afte rekenen, hoog op gehaalt, en noch zes voeten leggenze onder water, op haarfondament planken, dat maakt t'zamen, twintigh voeten: Daar is noch niet vast beslooten, of men deze muuren noch hoger met steenwerk op zal halen, dan of men de wallen of gordynen (die nu veertig voet breed zijn) en Bolwerken met aerde zal opzetten. In 't voort werken, en op werpen der aerde, slijk en modder, die men uyt des Stadts grachten haalde, en de wallen mede ophoogde, wiert men ten eersten gewaar, dat de zelve, door haar swaarte, en nattigheydt, de losse en weeke aerde, daar zy op quam te leggen, dede neder zinken, en onder de fundament planken der muuren, tussen de ingehayde masten door, zich in des Stadts grachten weder uyt zette, waar over besloten wierdt, de masten te beschoejen: Hier toe wierden gebruykt planken omtrent een handt breedt dik, de welke men, met swaluw staerten en groeven, die in malkander pasten, langs de zijden heen, gelijk als masten, op hare eynden, nevens de zelve, aan de buytenste kant, in haeyde, zo dat de Stadt, dus verre, onder d'aerde, als met een houtte schutting beslooten is,

daar d'ingehayde masten, noch langer, en dieper onder uytstekende (als de Stadt omgekeert was) een af-beeldingh van een boom-gaerd, met planken omheynt, en dorre mast-boomen beplant, zoude konnen vertoonen: wat groote sommen geldt, voor arbeyts loonen, planken, masten, kalk en steen &c. tot dit werk nodig, uytgegeven worden, is onbedenkelyk.

Tussen 't Bolwerk, daar de Beer in komt, en het daar aan volgende, was eerst beslooten, een Stadts poort te doen maken, gelijk ook de fundamenten, als de masten alrede ingeheyt, en de muuren een groot stuk opgemetzelt waren, doch als men daar na bevondt, dat'er geen straten tot toegang, noch behoorlyk pleyn, voor de poort konden geleyt worden: Maar dat'er een burgwal of gracht, recht tegen aangerooyt was, zo is men van voornemen verandert, en de bovenste fundamenten weder afgebrooken zijnde, wert de poort gezet, midden in 't gordyn, een Bolwerk verder, gelijk die noch te zien is, tussen 't tweede en derde Bolwerk, van dat, daar de Beer in legt, af te rekenen.

Deze navolgende poort wort genaamt de *Muyder-poort*, om dat die Stadt naast aan de zelve gelegen is: Van gebakken steen is zy meestendeel op gemuurt, uytgenomen, van buyten, hier heeft zy een voor-gevel, van graau gehouwen steen, naar de *Dorisse* ordre gebouwt, met een *Frontis-spie*; achter de zelve is een verwelfde doorgang breedt achtiën voeten, verstrekkende tot een gang, voor die geene, die langs de boven kant der wallen gaat wandelen, of ronden, zo datmen, om de poort te mijden, niet behoest van de wallen af te gaan, maar onder dees verwulfde boog, dwars boyen over de gemeene doorgang der poort, op, en langs de wallen zija wegh kan vervorderen. De geheele poort of doorgang van d'een gevel tot d'ander is lang, festig, en wijdt, dertien voeten, met een verwelft van steen gemetzelt, daar

III. Deel. Amsterdams vierde en laetste Vergrootingh.

Boogen, onder de muuren.

Hoogte der muuren.

De Aerde ket zich onder uyt.

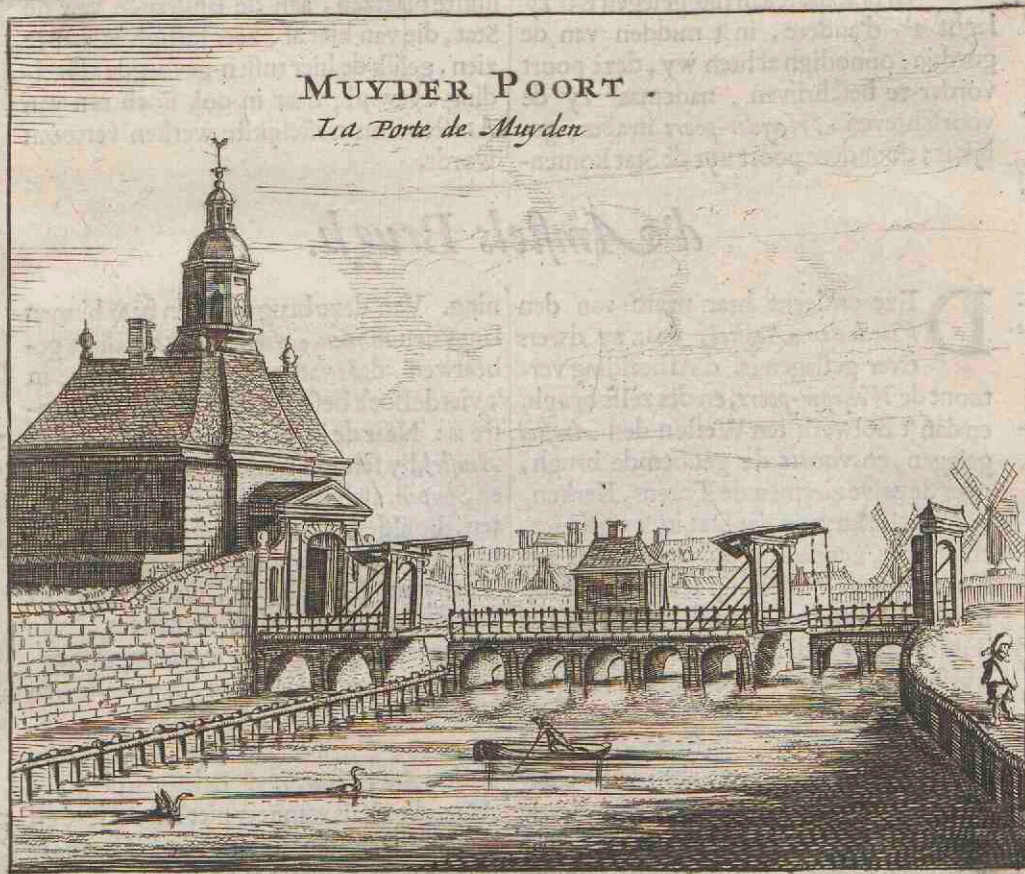
Wort met ingehayde planken tegen gebouwt.

De Muyder poort was op een ander plaats verandert.

Hoe die nu gemaakt is.

III. Deel. in schotbalken hangen, die men by tijden
Amster- van nood, kan laten neder vallen; 't geheel
dams vier- gebouwt is breedt zes en veertig voeten, aan
de en laet- yder zijde is een wachthuys, 't een voor de
ste Vergro- Borgers, en 't ander voor de soldaten, met
ting. steene boogen verwelt: aan de buytenste

kant is de gevel met des Stadts muuren ge- III. Deel.
lijk, en in een verbonden, 't gansche werk is
Amster- met een kap van leyn gedekt, daar uyt een
dams vier- sierlijk toortjen steekt, voorsien van uur-
de, en laet- ste Vergro-
ste Vergrö- ting.
werk, wijsers, met heel en halve slagklokke.
Over des Stadts grachten is de brug, die

MUYDER POORT .
La Porte de Muider

De brug
voor de
poort.

op negen steene overwelfde boogen legt, en heeft tusschen die, noch twee ophalende bruggen, in 't midden van de zelve, aan de oostzijde, staat een kleyn wachthuysjen voor de Soldaten, mede op drie verwelfde boogen ter zijden, en met die van de brug, gemeen, en verbonden, om des daaghs, en 's nachts *Sentinel Perdu*, of verloren Schiltwacht in te houden. Voorts is de brug ten wederzijden, met sterke yzere leuninggen voorzien, en aan 't eynde staat een vaste

Hamey, met sware yzere slooten bewaart, die door alzulke dikke staven, (gelijk ook de stijlen der ophalende bruggen) voor 't omvallen, schrikken en wrikken, geschoort zijn. Buyten de Hamey is een pleyn van redelijke ruymte, met de Singel sloot bevrijdt en afgegraven. Van 't Bolwerk aan de westzijde der genoemde poort draayt zich de Wal, by na westwaarts op, en van 't zelve noch tweebolwerken voor by gaande, komt men aan een ander

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de en laet-
ste Vergroo-
ting.

De Weesepoort,

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de en laet-
ste Vergroo-
tingh.

ALzoo zy genaamt, om datmen uyt de zelve, naar de Stat *Weesep* reyft, en ook naast aan die gelegen is; zy leght als d'andere, in 't midden van de gordijn: onnodigh achten wy, deze poort vorder te beschrijven, nademaal zy de voorschreven *Muyder-poort* in alles, gelijk is; door deze poort uyt de Stat komen-

de, gaatmen ter rechterhand af, na de Rivier, den *Amstel*, een van de vermakelijfste plaatzen, aan de landtzijde van de Stat, die van hier af, zeer lustigh is aan te zien, gelijk de hier tussen-gevoegde afbeelding uytwijft, daar in ook noch een van Amsterdams treffelijfste werken vertoont wordt.

De Weesepoort, is gelijk de *Muyder-poort*.

d'Amstels Brugh.

De Fondamenten geleydt in 't Jaar 1662. en op gemaakt 1663.

DEze ontleent haar naam van den *Vloed den Amstel*, daar zy dwers over geslagen is. d' Afbeelding vertoont de *Weesepoort*, en des zelfs brugh, en dan 't Bolwerk ten Westen den *Amstel* gelegen, en voorts de genoemde brugh; over de zelve zietmen de Torens, Kerken, en grootste huizen der Stat in 't verschiet, en over 't genoemde bolwerk (daar een Koorn-windt-molen op staat, gelijk op meest alle d'andere) het dak van des Stats *Timmertuyn* (dicht hier binnen gelegen) uytsteken. Deze voornaamste en voortreffelijfste van alle des Stats bruggen, is zo lang, als 't gordyn, en verstrekt ook voort zelve tussen de twee Bolwerken, aan wederzijden den *Amstel*, gelegen op vijf en dertig overwelfde, en half ronde boogen, alle van gebakken steenen, uytgenoomen de bovenste randen ten wederzijden, en de buyten kanten der zuylen, zo van binnen als van buyten. Al dit swaarwichtig steenwerk rust op houte masten, roofsters en fundament planken, wel diep onder water geheyt. Twaalf kleyne en laage boogen zijn aan yder zijde, en in 't midden heeftmen elf, die alle zo wijd, en hoog zijn, datmen daar door varen kan, met scheepen van ettelijke lasten groot: boven op, ter wederzijden, in de graeuwegehouden randtsteenen, is vast gegoten een sware yzere leu-

ning. Van deze brug zietmen naar binnen langs den *Binnen-Amstel*, veel heerlijke gebouwen, daar van 't *Diacon-Wees-huys*, in 't vierde Boek beschreven, wel 't voornaamste is: Naar de buyten kant, zietmen den *Amstel*, by schoon weder, met *Speel-Iachten* en *Sloepen*, als bezet, en dagelijks vol schuyten, die alderley groente, melk, en diergelijke verving aanbrengen, behalven de *Turf-ponten* en schepen, die de Stadt met brandt voorzien; daar beneffens, van 's morgens, tot 's avonts toe, de laag-schuyten voor de reizende man, komende, en gaande naar, en van *Muyden*, *Weesep*, *Naerden*, *Utrecht*, *Gouda*, *Delft*, den *Hage*, *Rotterdam*, &c. Behalven noch des *Maandags*, als wanneer niet alleen deze elf bogen, maar den gantsen *Amstel* by na te weynig, en te kleyn zijn, om de grimpende markt-schuyten, der omleggende Dorpen, door te laten, die *Boter*, *Kaes*, *Eyeren*, *Hoenderen*, *Eyndtvogels*, en ander slag, na de tijdt van 't Jaar mede brengt, aanvoeren. Alle deze Boere-schuyten hebben meest hun legplaatzen op 't *Rokkin*, van de *Beurs* af, tot de *Lange-brug* toe. Niet weyniger kan men op deze brug het gezicht verlustigen, in 't aanzien der grasrijke wey- en Hooy-landen, daarmen de paerden, ossen, en koeyen, op de toege- maakte landen, al grazende, ziet groeyen en

Heeft een vermaaklijk uytzicht.

En groote doorvaart.

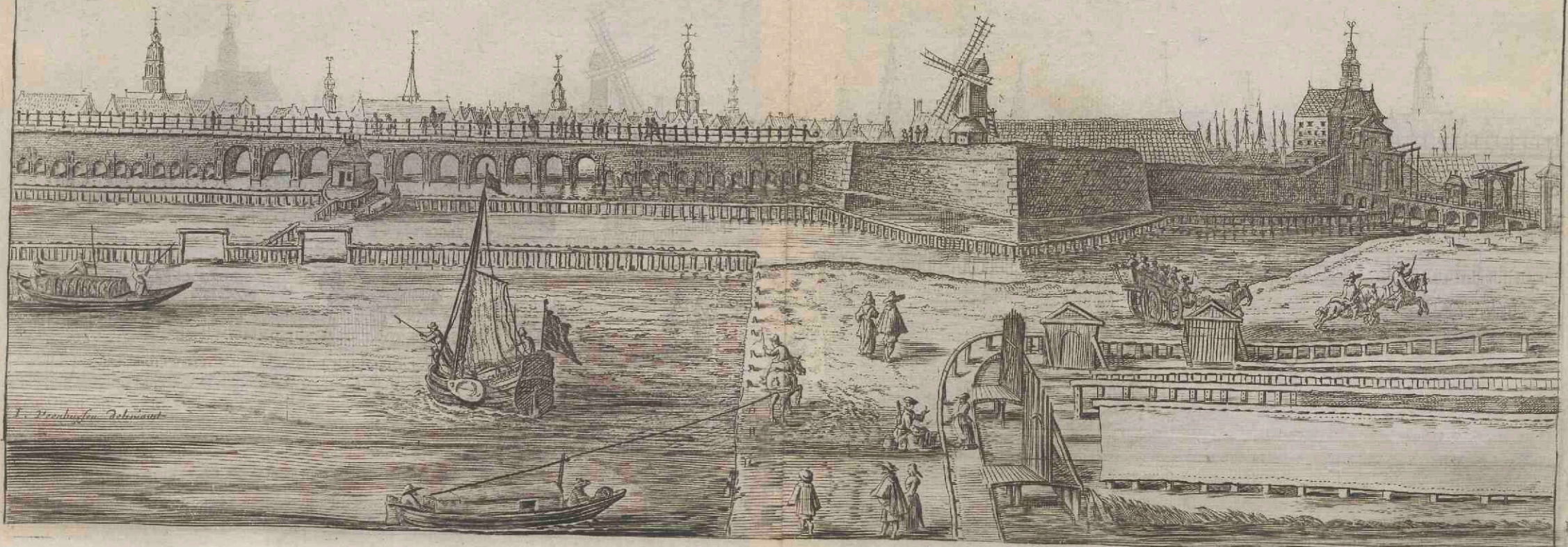
Heeft elf doorvarende boogen.

En twaalf kleynander een elke zijde.

vet

AMSTELS BRUGH .
Le grand Pond sur la Riviere d'Amstel

WEE SPER POORT .
La Porte de Weesp

J. H. de Witt delinavit

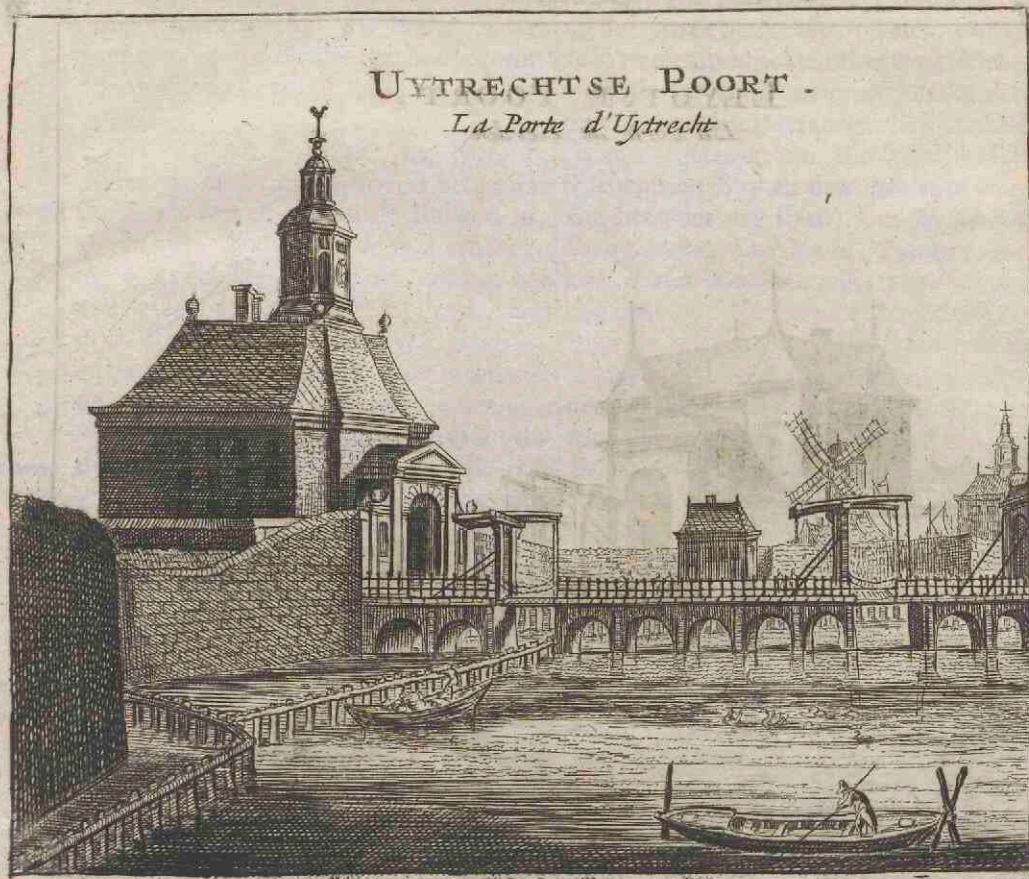
III. Deel.
Amster-
dams vier-
de en laet-
ste Vergro-
ting.

vet worden, en 't Hooy, tot des zelfs win-
ter-kost, maeyen, vergaderen, en in voe-
ren. De wegen, aan beyde zijden des Am-
stels, zietmen met karossen, kaleffen, koet-
sen, speelwagens, en karren bereden, be-
halven de paerde-ryders, die met hun weel-

drige paerden, genoeg te doen hebben, om
over de weg te raken. Den Amstel is aan de
binnekant van deze brug, over de drie hon-
dert, en aan de buyten kant, vijf hondert
voeten breedt: De brug is lang zes hon-
dert zeshig, en breedt, zeventig voeten.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergro-
ting.

Breette
van den
Amstel.

UYTRECHTSE POORT.
La Porte d'Utrecht

Aan de buytenste zijde, is den Amstel met
twee ryen palen afgepaalt, daar in zijn
twee bomen, voor d'in en uytvaart, by da-
ge open, by nacht geflooten; tusslen de zel-
ve aan de binnenste rye, is een kleyn huys-
jen op palen gezet, hier in waken Soldaten,
en zit yemant van de Pachters wegen, die
toezicht neemt, op 't inkomen van de turf,
boter, &c. Op dat des zelfs pachten be-
hoorlijk voldaan worden.

Tussen 't Bolwerk ten westen d' Amstels

brug, en het daar aan volgende, in 't mid-
den van de gordyn, leyt d' Uytrechtse poort,
zo genoemt, om dat men uyt, en buyten
de zelve, naar Uytrecht reyst, gelijk men te
voren uyt de Reguliers-poort dede, zy heeft
geen nader beschrijving van noden, om
dat zy met de Myder en Wesper-poort in ge-
lijkenis van toren, klok, wijzer, kap, wacht-
huyzen, doorgank, gevel, brug, en alles,
gants over een komt. Buyten deze poort
is ook een voorpleyn, tusslen de Singel-
sloes

d' Uytrechtse
poort is de
twee voor-
de poorten
gelijk.

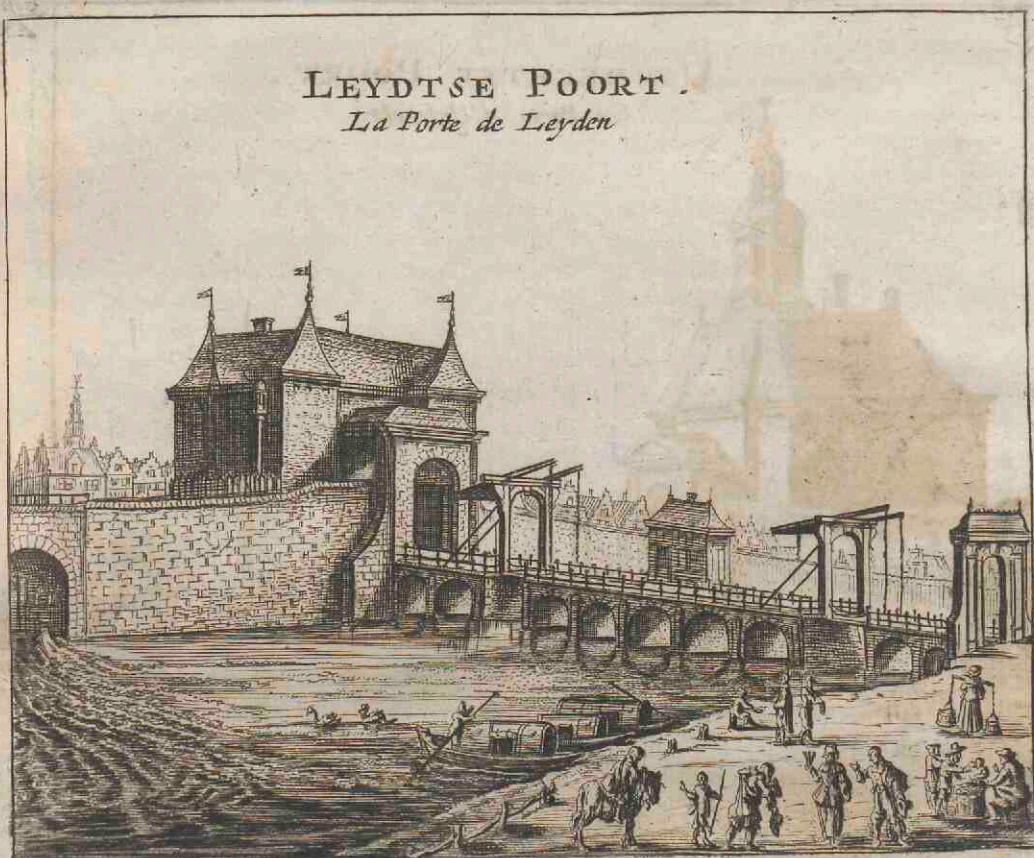
Wacht-
huyzen
voor Pach-
ters en Sol-
daten.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
ting.

floot en Stadts gracht, afgegraven, waar van de weg, ter linker zijde, u naar den Amstel af leydt. Van het Bolwerk ten westen deze *Vyrrechtze-poort*, buygt zich de wal recht westwaart aan, tot noch twee Bolwerken vorder: Midden in 't volgende

gordyn, is een sluys met verscheyde schutdeuren, onder een steene verwelfzel, door de wal, om uyt de *Baangracht* in de Stadtsgracht, en zo voort uyt die, in de *Waetering* (die hier tegen over, van buyten inde Statsgracht komt) te varen. Van 't genoemde

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
tingb.

LEYDTSE POORT .

La Porte de Leyden

Bolwerk af, draayt zich de wal Noort-west aan, tot noch twee Bolwerken vorder; En in 't midden van 't volgende gordyn, is de *Leydze-poort*, die haar naam van de Stadt *Leyden* ontleent.

De *Leydtse Poort* is van ander maakzel als d'andere.

Deze is van ander maakzel als de voorgaande. Heeft vier paviljoenen oftorens, die aan de vier hoeken uytsteken, alle van gebakken steenen op gemetzelt, de staande muuren zijn door een grauwe gehouwen steene water-lijst, (daar in de gooten

liggen) van het Blauw leyen dak, afgescheyden; De buytenste voorgevel, die een weynigh buyten de Wal uytsteekt, is grof en sterk, d'ingank is met uytstekende steenen bezet: op deze poort staat geen Toren, gelijk op alle d'andere: voor de rest is zy, van doorgank, welfzels, wachthuyzen, als ook de brug, hamey, met 't geen der aan vast is, met d'andere poorten gelijk. Buyten is ook een pleyn tussen de *lingel-floot* en *Stadts-gracht*. En ter

Heeft geen Toren.

rechter

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergro-
ting.

Leydse
Sluys.

Het laetste
bemuurde
Bolwerk.

Doorvaart.

Singel en
Sloot.

Een Buyten
Singel, en
Vaart.

Tot des
Stats uyt-
sicht.

rechter handt af, over 't zelve gaande, kommen op den *Heyligen-wegh*, en aan de *Leydtze-vaart*, nevens de zelve gelegen, en zo voort, aan den *Overtoom*, van daar men na *Leyden* vaart: niet verre benoorden deze poort, al eermen aan 't *Bolwerk* komt, heeft men een verwelfde schut-fluys, met verscheyden deuren, die onder de wal door gaat, en in de *Stads-gracht* uytkomt, door welke de *Leydtze* kagen, in, en uytvaren.

Het volgende *Bolwerk*, ten Noordwesten van deze *Leydtze-poort*, is het laetste van de nieuwe en bemuurde *Bolwerken*, en van hier, draayt zich de *Wal* een weynig Noordelijker, en wordt, tot aan het naast volgende oude aerde *Bolwerk*, met de laetste bemuurde gordyn vast gehecht, en de nieuwe bemetzelde, aldus met d'oude met gras bewaffene wallen, verenigt. Maar midden in dit laetste gemuurde gordyn, is een doorvaart onder de wal, met een steene verwelfzel in de *Stads-gracht* uytkomende, dat van binnen met een dryvende boom, en van buyten met een *Hekdeur* gesloten wordt.

Rontom alle deze *Bolwerken* en gordynen, buyten des *Stads* grachten, gaat een weg, die met een *Singel-sloot* omgraven is, en ook de buiten pleynen, voor de poorten, affcheyt en bevrydt.

Hier en boven is'er noch gesproken, van een redelijk wyde *Buyten Singel-gracht* door 't landt te graven; deze zou hondert gaerden van de genoemde *Singel-sloot* afleggen, en rontom de gantse *Stadt* lopen; tuffen de zelve, en de *Stadt* zouden geenderley huizingen, *Hoven*, schuttingen, boomen, heggen, *Warmoes-tuynen*, noch eenigerley belemmeringen gemaakt mogen worden, maar, op dat de *Stadt* haar uytzicht, behoorlijke sterkte, en verdadiging houde, zou dit landt (om by tijden van noodzakelijckheydt, onder water gezet te kunnen worden) niet op gehoogt, maar alleen, tot *Wey-en Hooy-landt* ge-

bruikelijk zijn. Aan de buytenste kant van dese *Singel-gracht*, of *Waetering*, zou men een wegh of laan, met verscheyden ryen boomen beplant, kunnen maken, om met karossen, koetzen, speelwagens, karren en paerden te beryden, beneffens een vermakelijk voetpadt voor de wandelaars, als mede een trekweg nevens 't water, om deze vaart met speeljachten, sloepen en schuyten, door paerden of menschen langs te trekken, tot believen en vermaak, van die geene, die genegen zijn, om de varisse lucht te scheppen: Buyten deze beplante weg, zou het yder vry staan, om *Hoffsteden*, *Boomgaerden*, *Lust-hoven*, *Tuynen*, *Huizen*, *Laken-Ramen*, en alles te maken naar zijn believen. Voorwaar een loffelijke, lustige, en vermakelijke zake, zo voor de *Stadt*, de gemeente, zo grooten als kleynen, als ook voor de *hoven* en speel plaatsen zelve, die geen belemmering van uytzicht op de *Stadt*, over de gras rijke velden zouden komen te missen, noch betimmert te worden, doch of zulks zijn voortgank zal neemen, zal ons de tijdt leeren.

Om nu de grachten en straten van d'oude, met die van de nieuwe *Stadt* te vereenigen, wierdt de wal (die van de *Heylige-wegspoort*, tegen over de *Beuling-sstraat* zijn begin nam, en omtrent over 't *Pest-huys* eyndigde, tegen de welke de *Heere-Keizers-en Prinse-grachten* aanstuyten) eerst af gegraven, en in des zelfs plaats, een dwarsgracht gelegd, strekkende van uyt het oude eynde van de *Heere-gracht*, tegen over de *Beuling-sstraat*, tot aan de nieuwe wallen, uytkomende in de *Baan-gracht*, omtrent, daar de doorvaart in 't laetste gemuurde gordyn, onder de wal, doorloopt; Dit noemt men de *Leydtze-gracht*, om dat die naast aan die poort en straat gelegen is, 't *Peyl-water* van de *Heere- en Keizers-gracht* is met deze gracht gemeen; Maar d'oude *Prinse- en Baan-gracht*, met het laage *Amstel-water* gemeenschap hebbende, worden elk met een fluys hier af ge-

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergro-
ting.

Waar buy-
ten men
zou mogen
timmeren.

d'Oude
Stats Wal-
len gesicht.

De Leydse
gracht.

III. Deel. schut. Want de nieuwe Heere-Keizers-
Amster-Prinse- en Baan-grachten zijn met het Peyl-
dams vier- water gemeen, en haar straaten en huizen
de, en laat- op gelijke hooghte, als d'oude, en leggen
ste Vergroo- ting. hoger, als die van het oude Nieuwe-werk,
Strekking (verstaat hier mede de streck van deze hoek
van de af, tot aan de Brouwers-gracht, by de Haer-
nieuwe lemer-poort, tusschen de oude Prinse-gracht,
Heere- en de wallen gelegen) De nieuw gemaakte
Keyzers- en Prinse-grachten, schieten
Prinse- dan van de zuydt-zijde dezer Leydtze-
grachten, met een hoek, of bocht, zuyd-
oost-waart aan, dwars door de Leytse-straat,
en Kerk- tot aan de Spiegel-straat, die van de Nieu-
we Heere-gracht, tot aan de Baan-gracht, en
Reguliers- Wallen loopt. Hier hebbenze wederom
gracht. een hoek of bocht, en schieten voort; by
na oost-waart aan, dwars door de Nieuwe
Vyzels-straat, tot in de Reguliers-gracht.
Dit is mede een dwars-gracht, beginnende,
of Lijnbaans-gracht, aan de Wallen, tot
in de Nieuwe Heere-gracht, niet verre van
de Hakue-Maans-straat, voorby de Regu-
liers-poort. Hier hebben de meer genoemde
drie Grachten al wederom een hoek,
en strekken oost-noordt-oost, dwars door
d'Utrechtse-straat tot in den Binnen-Am-
stel. Doch hare wateren worden aan deze
straat, door Sluizen en Verlaten, van 't
Amstel-water af geschut, en op gehouden.

Aan 't eynde van d'oude Prinse- en Key-
zers-gracht, tegen de Leydtze-gracht aan,
daar het Scherm-school gestaan heeft, is een
pleyn verordent, om een Kerk te bouwen.
Tegen over dit Pleyn, komt een straat,
tusschen de nieuwe Keyzers- en Prinse-gracht
in gelegen, en met de zelve, ten eynden toe,
een strekking houdende, de Kerk-straat genaamt,
om dat men alle de vier nieuwe ver-
ordende Kerken, door deze straat begaan
kan, aan de welke zy, in deze nieuwe Stadt
komen te staan, gelijk de tweede, aan
d'oost-zijde van de genoemde Reguliers-
gracht verordent is. Aan de zuydt-west-

zijde van de nieuwe Prinse-gracht, tusschen
de Leydtse-gracht en Straat, is gebouwt, het
Aelmoesseners-Wees-huys, in 't volgende vier-
de Bock, pag. 143, vertoont en beschreven.

Van binnen, voor de Leytze-poort, is een
Pleyn van redelijke grootte; de Baan-gracht
loopt door twee, nevens malkander gele-
gene steene verwelfde boogen (die zo lang
zijn, als 't Pleyn breedt is) onder 't zelve
door. Van dit Pleyn schiet de Leydtze-
straat (na die poort alzo genoemd) recht
toe, na d'oude Stadt, tot aan de plaats,
daar de Heylige-wegs-poort gestaan heeft,
deze naam behoudende, en alzo de nieuwe
Prinse-Keizers- en Heere-grachten dwars
doorsnijdende, bint zich met steene over-
welfde bruggen aan een, gelijk ook alle de
navolgende dwars-straten en grachten
doen; De Erven in deze Leydtze-straat ge-
legen, zijn al in 't Jaar 1662, en 1663,
verkoft, en is alrede, ten wederzijden be-
bouwt, gelijk de Leydtze-gracht ten deele
mede, en de nieuwe Heere-gracht, aan dit
eynde, ook is. Naast aan de Leydtse-straat,
heeft men de Spiegels-straat, die van de
Baan-gracht af, tot op de Heere-gracht toe
komt, en de Prinse- en Keyzers-gracht
doorsnijt. Daar aan volgt de nieuwe Vy-
zel-straat, die ook van de Baan-gracht af,
tot aan d'oude Vyzel-straat, en de Regu-
liers-toren toe komt, de meer genoemde
drie grachten doorsnydende, als ook een
straat, die langs de plaats, daar d'oude
Wallen gelegen hebben, heen loopt, en de
Reguliers-dwars-straat, genaamt wordt.
Hier aan volgt de Reguliers-gracht, hier vo-
ren beschreven, en dan d'Utrechtse-straat,
(die ook al aan beyde zijden bebouwt is)
na die poort alzo genaamt, en van de zelve
lijnrecht tot in d'oude Stad, aan den Bin-
nen-Amstel toe, lopende, en ook de meer
gezeyde grachten en straten kruysende, als
ook de Amstels-straat, gelegen daar d'ou-
de Wallen waren, en de Pikeur-stal stont.

Binnen d'Utrechtse Poort is een over-
groot Pleyn, daar d'Osse-markt en Varke-
markt.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laat-
ste Vergroo-
tingh.

Pleyn.

Leydtse
straat.

Spiegel-
straat.

De nieuwe
Vyzel-
straat.

Reguliers
Dwars-
straat.

Utrechtse
straat.

Amstel-
straat.

Osse, en
Varke-
markt.

De Kerk-
straat,
waerom
alzo ge-
naamt.

Plaats tot
de tweede
Kerk.

III. Deel. *Amsterdams vierde, en laetste Vergoosing.*

De Achtergracht.

De Nieuwe Binnen-Amstel.

Drie bruggen over de zelve.

1 Dwarsgracht.

2 Dwarsgracht.

markt zal gemaakt en gehouden worden; tegen dit *Pleyn* stuyten de *Baan-grachten* ten wederzijden, en wordt daar door het *Peyl-water* van 't *Amstel-water* afgedampt: Aan de binnenste, of noordt-zijde van dit *Pleyn*, komt noch een gracht, met het west-eynde in de *Reguliers-gracht*, en met 't oost-eynde, in den *Binnen-Amstel* loopende: Deze noemmen de *Achter-gracht*, en houdt een streek met de *Prinse-gracht*, hebbende mede, als die, en de *Keyzers- en Heere-gracht*, aan d'oost-zijde van d'*Vytrechtse-straat*, *Sluyzen* en *Verlaten*, als hier voren gezeyt is.

Hier aan volgt de *Nieuwe Binnen-Amstel* de welke lijnrecht, de *Nieuwe Stadt* in, tot aan de oude *Wallen* toefchiet; en met drie bruggen overleydt is, d'Eerste aan d'*Oude Stadt* gelegen, is oudt en van hout, en de *Blaeuwe*, of *Leemwen-brugh* genaamt: De tweede legt tegen over de hier voornoemde *Lange-Kerk-straat*, en hecht de zelve alhier met d'*Oost*, of *Oude-zijde*, en de *West*, of *Nieuwe-zijde*, aan malkander: De derde is de hier voor beschreven groote steene *Amstels-brugh*, die de nieuwe *Stats Wallen* te zamen bindt.

Van d'oost-zijde des *Binnen-Amstels*, schieten de *Heere-Keizers-Prinse- en Achtergrachten* al vorders, (als of zy dwars door den *Binnen-Amstel* heen liepen) lijnrecht, omtrent oost-waart aan, tot in een dwarsgracht, tot noch toe onbenaamt: zo dat het *Peyl-water* van de vier genoemde grachten, aan de westzijde van de *Weesper-straat* (die zy kruysen) van het *Amstel-water*, door *Sluyzen* en *Verlaten*, wort afgeschut, en tegen gehouden. Van deze dwarsgracht loopen de voorzeyde vier grachten, en de *Kerk-straat* met een hoek, noord-oost-waart aan, kruysende de twee dwars-straten, die van de *Muyder-poort* afkomen, tot in een tweede dwarsgracht, doch tussen de *Keyzers-gracht*, en *Kerk-straat* is noch een gracht gegraven, die zich niet langer strekt, als van d'eerste, tot de

tweede dwars-gracht, in welk laatst genoemde, alle de voorschreven grachten op houden, uytgenomen de *Heere-gracht*, die doorschiet tot in de *Zee-vaart*, tegen over het *Landts-Zee-Magazijn*, alwaar een sluys, om by hoogh water door te schutten, in de zelve geleyt is: De *Prinse-gracht* kruyft deze laatste dwars-gracht mede, en loopt tot in de *Zee-vaart*, maar heeft hier *Vloed-deuren*, die met 't hooge zee-water sluyten, en met 't laage water open gaan. Alzulke heeft de *Baan-gracht* ook, die mede in de *Zee-vaart* uytkomt. De *Kerk-straat*, die tussen de *Keyzers-gracht*, en *Prinse-gracht* door loopt, en met de zelve een streek houd, heeft hier noch een verordende plaats, tot een *Kerk*, beneven d'eerste gezeyde dwars-gracht, omtrent te midden, tussen den *Binnen-Amstel* en *Zee-vaart* in gelegen.

d'Eerste dwars-straat aan d'oost-zijde van den *Binnen-Amstel*, is genaamt de *Weesper-straat*, om datze van die poort afkomt; voor de zelve is ook een *Pleyn*, dat 't *peyl-water* van 't *Amstel-water* afdampt. De voorzeyde *Weesper-straat* heeft verckheyde *Verlaten*, en kruyft eerst aan 't genoemde *Pleyn*, de *Achter-gracht*, en dan voorts, de *Prinse-gracht*, *Kerk-straat*, *Keyzers*, en *Heere-grachten*, en komt in d'oude *Stadt*, tussen 't *Huys-zitten*, en *Lazarus-Huys*, met een nieuwe straat over een, hier komt ook uyt, d'eerste dwars-gracht, die al d'ander genoemde grachten, doorsnydende, in de *Baan-gracht*, door een *Verlaat*, komt te loopen. Tussen deze dwarsgracht, en 't *Weesper-pleyn*, is noch een dwars-gracht, doch die strekt niet verder als uyt de *Baan*, in de *Prinse-gracht*, d'*Achter-gracht* alleen doorsnydende. Niet verre, benoorden d'eerst genoemde dwars-gracht, heeft men een dwars-straat, die van de zuyd-zijde van 't *Muyder pleyn* af komt, en al de meer genoemde grachten kruysende, aan 't eynde van de *Jode-Breestraat*, daar de *St. Antons-poort* was, met een strekkinge, aan, en

III Deel. *Amsterdam vierde, en laetste Vergoosing.*

De Prinse-gracht alleen, loopt aan d'Oost- en West-zijde in 't R.

Plaats tot de derde Kerk.

De Weesper-straat.

Een korte Dwarsgracht.

De nieuwe Breestraat.

III. Deel. over een komt. Diergelijken dwars-straat heeftmen ook van de noordt-zijde van 't *Muyder-pleyn* af komende, en alle 't voorzeyde mede doorsnydende, gaat eyndelijk in d'oude Stadt dwars over *Vylen-burgh* en *Marken*, door de *Keyzers-straat*, tot op d'*Ooster*, *Nieuwe-* of *St. Antonis-merkt*. Deze twee straten als ook de twee grachten, zijn noch onbenaamt. Het *Pleyn*, voor de *Muyder-poort*, dat veel grooter, dan dat voor de *Wesep*, doch zoo groot niet, als d'*Offe-merkt*, voor d'*Vyterse-poort* is, heeft geen straat, als d'andere, die midden op 't zelve uytkomt, maar de twee aangewezen, komen aan beyde zijden. Hier op volgt de tweede en laetste dwars-gracht, daar al de rechte grachten in komen te stuyten, behalven de *Heere-Prinse* en *Baan-gracht*, gelijk gezeyt is, als ook de *Kerk-straat*, alhier met een Brugh voorzien. Aan de noordt-zijde van deze dwars-gracht komt noch een de laetste dwars-straat die men de *Nieuwe-Zeedijk* mach noemen als hier na gezeyt zal worden) de welke de *Prinse-gracht*, en noch eenige straten doorsnyt, en in d'oude Stadt, op *Rapen-burgh* uytkomt. Hier aan volgt de *Zeevaart*, en aan des zelfs overzijde, d'*Eylanden*, *Katten-burgh*, en zo voort, hier te voren al beschreven. Het eynde van de *Kerk-straat* heeft een lange brug over de *Zeevaart*, op *Ooster-burgh* aan komende; recht tegen over de zelve, is de vierde en laetste verordende plaats, tot de bouwning van een Kerk aangeleydt: Alle deze genoemde grachten zullen van behoorlijke straten en Burgwallen voorzien worden, en met een groot getal bruggen, over, en aan malkanderen gehecht zijn.

Voor dezen hebben wy gezeyt, dat den Dijk, die 't hooge water uyt het meeste-deel van de Stadt houd, tot aan de *St. Antonis-poort*, en zo vorder Stadtwaarts uyt liep: Des zelfs gelegenheydt volgt in de *Nieuwe Stadt* zodanig: Van de *St. Antonis-poort* af, loopt hy met een hoek, noordt-oost-

III. Deel. waart aan; ten naaften by een en de zelve plaats, en streck houdende met des Stadts oude wallen, gelijk die nu noch leggen, hebbende zijn eerste Sluys, om in de *Heere-gracht* te varen, aan 't eynde van de *Houtkeopers Burg-wal*, of *Hout-wynen*, daar nu noch de *Lijn-banen* tegen de Wallen aan staan, en zoo voort lopende, vint zijn tweede Sluys of Verlaat, aan 't eynd van *Rapen-burghs Burg-wal*, van waar dezen dijk zich zuyd-oost-waart keerende, op dien hoek, een groote Sluys heeft, aan 't eyndt van de *Heere-gracht* gelegen. Aldus dan van hier af, lijnrecht voortgaande, verstrekt hy de laetste dwars-straat, hier vooren beschreven; dit zoumen met reden de *Nieuwe-Zee-dijk* mogen noemen, dewijl hy het in der daadt ook is. Hy laat de *Prinse-gracht* door *Vloedt-deuren*, in de *Zeevaart* uyt loopen, en schut het hoog water ook met de zelve, uyt de Stadt. Zo dat de *Prinse-gracht* d'eenigste van alle is, die aan de west-zijde van de Stadt, met de *Prinse-sluys*, door den Dijk, genaamt de *Haerlemmer-straat*, uyt het *Ye* zijn begin nemende, de gantse, zo *Oude* als *Nieuwe-Stadt*, in haar half rondte, om loopende, aan des zelfs oost-zijde, door deze genoemde *Vloedt-deuren*, in de *Zeevaart*, weder uyt komt. Den dijk keert zich een weynigh noordt-waart aan, en laat de *Baan-gracht* door een Verlaat, in de *Zeevaart*, en komt voorders in 't *Bolwerk*, aan de zuydt-zijde van de *Zeevaart* gelegen, waar in de *Beer*, door des Stadts gracht (om 't hooge water van 't laege af te schutten) met 't eene eynde, gelijk hy met 't ander eynde in den buyten dijk, gemetzelt is, gelijk wy hier vooren breder gezeyt hebben.

Aldus is *Amsterdam* binnen den tijdt van vijf Eeuwen, (ik reken van voor 't Jaar, 1200, af) van slechte arme *Visschers Hutten*, tot dusdanig een groote, en Heerlijkheydt opgeklommen, gelijk de zelve haar nu tegenwoordig, in dezen Jare, 1665, vertoont.

Twee graf-
ten en stra-
ten, noch
onbenaamt.

De Heere,
Prinse, en
Baan-gracht
en Kerk-
straat, lo-
pen tot in
de Zee-
vaart.

Vierde en
laetste plaats
tot een kerk
verordent.

Hoedanig
zich de
Zee-dijk
van de Sint
Antonis-
poort af,
door de
Nieuwe-Stad
heen strijkt.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
tingh.

De Nieuwe
Zee-dijk.

Eyndige
aan des
Stads Oost-
zijde, aan
de Beer.

Amster-
dams op-
komst, en
aanwas, in
500 jaren.

III. Deel.
De vierde,
en laetste
Vergroting
van Am-
sterdam.

vertoont, en in de hier te vooren in ge-
voegde kaart, aanwijzende des zelfs platte
grond, te zien is; omvangen met een bree-
de water-gracht, aerde Wallen, daar in
27. alzulke Bolwerken, naar de nieuwe or-
dre der Krijghs-bouwkunst, opgezet, daar
van de zefften nieuwe, met hare tussen-
gordynen, aan des Stats oost- en zuyd-zij-
de, met steene muuren, wel diep in d'aer-
de geleydt, en met lange masten en plan-
ken onderheyt, aan de buytenste kant,
zijn opgehaalt: d'ander elf oude, zijn noch
onbemuurt, behalven eenige by de *Haerle-
mer-poort*, en aan de *Ye-kant*, aan de west-
zijde, daar van het uysterste, (genaamt het
Blaeuwe-hoofd, met *Blaeuwen arduyn-steen*,
is opgezet. In deze Wallen vintmen vijf
aanzienlijke poorten, als de *Haerlemer*,
Leydize, *Utrechtse*, *Weefseper*, en *Muy-
der Poorten*, met noch twee uytgangen,
als 't *Zaag-molens*, en *Raam-poortje*. De
grootste voornaamste uytvaart te water,
aan de landt-zijde, is den *Amstel*, onder
de nieuwe steene, geweldige brug van die
naam, door loopende, behalven de uyt-
vaart, na den *Overtoom*, die benevens
noch eenige andere, als de *Bullebaks-sluis*,
en zo voort: onder de Wallen door gaat.
Noch is'er een, buytendijks gelegen, de
Zee-vaart genaamt, onder een groote hou-
tebrugh, by de *steene Beer*, aan d'oost-zij-
de, uytkomende.

Aan de *Ye*, of *Water-kant*, die tegen
't noordt-oosten leyt, heeft de Stadt geen
Muren, Wallen, noch Bolwerken, maar is
met een dubbelde, of twee ryen ingehede
palen, boven water, aan den anderen ver-
bonden, en omtrent 70 voeten wijdt, van
malkander staande, besloten. Daar in vint-
men verscheyde openingen, tot de in- en
uitvaart dienstig, diemen's nachts door dry-
vende bomen, met yzer beflagen, toefluyt;
by deze boomen zietmen paalhuysjes, daar
in (nevens de Soldaten, die in de zelve,
nachten dagh waken) de Bezoekers, die
op d'in- en uytgaande goederen, en des

zels paspoorten acht nemen, des daags zich
onthouden. Tussen deze palen en de Stat,
grimmelt het van alderley kleyn Vaar-
tuygh, (uytgenomen in de *Scheeps-Wa-
len*, die mede binnen deze palen begrepen
zijn, en maar des winters vol grote schepen
leggen) als van *Boeyers*, *Lichters*, *Wyd- en
Smal-scheepen*, *Kagen*, *Damlopers*, *Visch-
scheepen*, *Booten*, *Vlot- en Steyger-schuyten*,
en zo voort: behalven noch al de *Veer-
scheepen*, die dagelijks uyt en in varen. Deze
palen van 't een eynde tot aan 't andere,
hebben een langte van *vijsfen duyzend*
voeten.

Maar langs de buytenste rye dezer pa-
len, zietmen van 't een eynde der Stadt tot
aan 't andere, niet als groote schepen, die
na alle gewesten des Werelds af, en aan va-
ren, en door haar menichte, van masten
en touwen, de gedaante van een dicht be-
waffen bosch vertoonen, behalven die mid-
den op den stroom geankert leggen, en
heen en weder zeylen. Doch dit ver-
wonderens-waerdig, en zoo heerlijk als
vermakelijk gezicht, daar de *Stadi Am-
sterdam* alleenig, boven alle andere stee-
den en plaatzen des gantschen werelds, op
mach roemen, is onmogelijk, om met
pennen beschreven te kunnen worden,
maar om zulks te bezichtigen, hoeftmen
slechts dwars over 't *Ye*, aan 't *Veerhuys*,
op de *Volewijk* te varen, of noch beter, met
een *steyger-schuyt*, langs de Stadt heen,
te roeyen of te zeylen, waar van den uyt-
heemschen vreemdeling, wederom t'huys
komende, niet genoech zal weeten te roe-
men.

Doch om die geene, die hun gelegent-
heyt, niet toelaat om tot dit bezichtigen te
kunnen komen, en voor die het gezien
hebben, de gedachten van deze vermake-
lijkheydt, te vernieuwen, zal de hier by
gevoegde kaart dienstig zijn. Daar in ziet-
men ook de voorkant der huizen langs
't water heen, het Landts *Zee-Magazijn*,
en des zelfs *Scheeps-timmerwerf*, en *Lynba-*

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laat-
ste Vergroo-
ting.

Meenichte
der Sche-
pen.

Groote
Scheepen.

Hoe en van
waar men
Amster-
dam op 't
heerlijkste
zien kan.

Volgens de
bygevoegde
afbeelding.

Archieffu-
ra milita-
ris, Forti-
ficatie.

Stats poor-
ten.

Uyt, en in-
vaarten.

Amster-
dams gele-
genheyt aen
d'Ye- of
waterkant.

III. Deel.
Amster-
dams vier-
de, en laet-
ste Vergroo-
ting.

Een groot
getal Schee-
pen voor de
Stat.

Speel-Isch-
ten.

nen en zo voort. De Kerken en Torens, die zeer sierlijk boven alle huizen uytstee- ken. Maar 't getal der schepen, die men in deze afbeelding voor des Stadts palen leg- gen ziet, zijn in der daadt (inzonderheyt des winters, als de meeste scheepen t'huys zijn) wel viermaal zo veel. Want in 't af- teykenen, heeft men de meenichte dezer scheepen moeten vermijden, om de Stadt noch eenig gezicht te doen hebben, also die door de ontallijke masten, zeulen en touwen, niet gezien zou kunnen worden.

Dit schiprijk Te wordt dagelijks dusda- nigh met alderley groot en kleyn Vaar- tuygh, bevaren: waar toe de sierlijk ge- schilderde en vergulde Speel-jachten, met

kostelijke zijde vlaggen en wimpels, gelijk d'ander scheepen, met haire vlaggen, van alderley kleuren braveerende, geen kleyn vermaak by brengen; Hier hoortmen on- der 't geklank van trommels en scheeps- trompetten, het grof geschut, op d'uyt- vaart met drie schoten, en op de gelukkige inkomst, en behouden reys, met 't lossen van al de stukken, somtijds donderen, dat d'aerde daar van dreunt. En om noch met een woord te eyndigen; zietmen hier, waar in, HET LANDTS WELVA- REN bestaat. Wy befluyten dit derde Boek dan, met deze vragende Vaersen, waar door den spitsvindige Poëet, J: de Decker, de Stadt Amsterdam, aldus doet spreken.

III. Deel.
De vierde,
en laetste
Vergrooing
van Am-
sterdam.

In de
Scheeps-
vaert be-
staat des
Lands
welvaren.

Van Masten dien' ik my te land' en op de baren;

Op Masten houd' ik standt; met Masten vlot, en vlug

Voer ik den Ooster-oegst, en al des Wereldts waren

Mijn Amstel in den mondt, mijn Dam op zijnen rug.

Nu zeg, wat Masten zijn't, die meest mijn welvaart stijven,

Die onder d' Aerde staan, of boven't Water drijven?

Eynde van 't Derde Boek.

